

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 10333

LIKHTIKE PERZENLEKHAYTN

Zalman Shazar

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

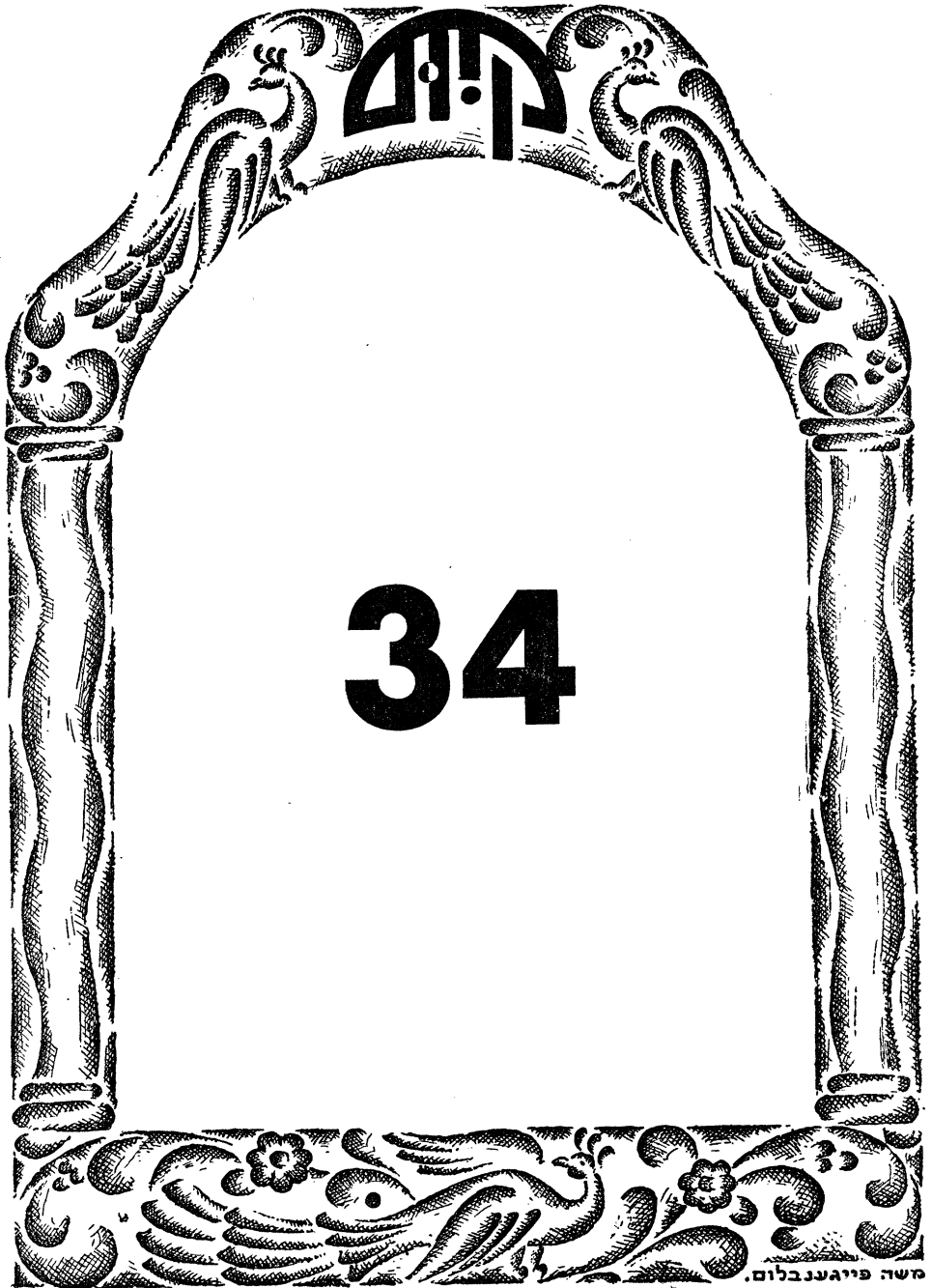
The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

זמן שזר

ליכטיקע פערזענלעכקייטן

34

זלמן שזר

ליכטיקע
פערזענלעכקייטן

איבערגעזעצט:

יוסף מענדעלסאָג, י. ריטאָג, מרדכי שטריגלער

בוּענאַס אַירעס, ה'תשכ"ג — 1963

דאָס דאָזיקע בוך איז דערשינען
מיט דער הילף פון חבר
מיטשעל ראָדזינסקי און זיין פרוי לאה
פון לימאָ — פּערו.

* *
*

פֿאַר מיר זענען די דאָזיקע באַגעגענישן געווען צווישן די געבענטשסטע און יעדע איינע פון זיי האָט באַלויכטן פֿאַרשידן די שטעגן פון מיין לעבן זינט מיין רייף ווערן. און אַלע זענען זיי פֿאַרענדיקט, וואָרום די אַלע לערער און חברים מינע, פון נאָענט און פון ווייט, זענען אַוועקגעגאַנגען און זענען נישטאָ מער.

דער ווייטיק פונעם צעשייד מיט זיי האָט נאָך גערוט אויף די־אַ ווערטער בעת זיי זענען געשריבן געוואָרן און דער־אַ ווייטיק האָט זיך פון זיי נישט אָפֿ־געטאָן נאָך איצט אויך בעת די דאָזיקע ווערטער ווערן איינגעזאַמלט. וואָרום אין מיין האַרצן לעב איך די גאַנצע צייט דעם איבערבלייב פון זייער נפש. און דאָס בעסטע פון דער ירושה פון פיל פון זיי לעבט און באַלעבט די אויפטוען פון זייערע פריינט און תלמידים אַרום מיר.

און אויב איין פונק פון דער אומשטראַלנדיקער ליכט וועט אַנצינדן אַ פייער אין די הערצער פונעם קומענדיקן דור — וועט דאָס זיין מיין באַלוינונג.

.ז. ש.

⌘

אין סאַציאָליסטישן אינטערנאַציאָנאַל

עדוארד בערנשטיין

צווישן די אבות פון סאָציאַל־דעמאָקראַטישן געדאַנק אין דייטשלאַנד, אַג־הייב איצטיקן יאַרהונדערט, זענען געווען צוויי, וואָס זייער נאָמען איז באַרימט געווען אין אַלע לענדער פון דער באַוועגונג און דער תּחום פון זייער השפּעה האָט געגרייכט דעם תּחום פון דעם גאַנצן וועלט־סאָציאַליזם. און צווישן אונדז, די יונגע, געקומענע פון רוסלאַנד צו לערנען אין דייטשלאַנד, זענען באַוווּסט געווען זייערע באַהויפטונגען פון פּרײַער און זייערע באַטראַכטונגען פלעגן דיס־קוטירט ווערן אין אונדזערע קרייזן, נאָך מער פון די באַהויפטונגען פון די פירער פונעם סאָציאַליזם אין רוסלאַנד גופּא. די צוויי זענען געווען — קאַרל קאָוטסקי און עדואַרד בערנשטיין. ביידע זענען זיי געווען פון די עלטסטע מורי־הוראה אין דער באַוועגונג, און אויף ביידן האָט געשוועבט די גלאַריע פון קאַרל מאַרקסן און ענגעלסן אַליין. פון זיין מויל האָבן די צוויי עס מקבל געווען און זיי האָבן פון זיי אַליין באַקומען סמיכה אַזוי צו זאָגן, ממשײך צו זיין זייער לערע. קאָוטסקי איז אַ לאַנגע צייט באַטראַכט געוואָרן ווי דער אומבאַשטרייט־באַרער און אַממייסטן אַנערקענטער אויטאָריטעט צווישן אַלע מפרשים פון מאַרקס. די יוגנט אין פיל לענדער האָט באַקומען אין זיינע פירושים די לערע פונעם „קאַפיטאַל“, און ווי ווייט די ערפורטער פּראַגראַם איז באַטראַכט געוואָרן ווי אַ מוסטער־פּראַגראַם פאַר אַ סך לאַנדעס־פּאַרטייען, אַזוי איז אויך קאָוטסקיס פּראַגראַמאַטישער אַרײַנפיר אַרײַנגענומען געוואָרן, צוזאַמען מיט איר, אינעם טעאָרעטישן קאַנאָן. זיינע ביכער זענען איבערגעזעצט געוואָרן אויף דער מער־הייט אומגאַנגס־שפּראַכן אינעם אינטערנאַציאָנאַל. אויך דער ציוניסטיש־סאָציאַליסטישער געדאַנק האָט נישט געקענט אויסטרעטן פאַר זיך דעם וועג. איידער זיינע דענקער זענען נישט אַרויס צו פאַרמעסטן זיך מיטן אַרבען אור־טייל וואָס עס האָט אַרויסגעגעבן וועגן אים דער דאָזיקער אייפּערדיקער אויטאָריטעט.

און דער צווייטער צו אים, איז געווען זיין פריינט און אַפּאָנענט, עדואַרד בערנשטיין. ווען ער איז געווען אין דער עמיגראַציע אין לאַנדאָן, האָט ער גע־לערנט סאָציאַליזם ביים מאַרקסן אַליין, און אים האָט ענגעלס אויסגעקליבן צו זיין דער פאַרוואַלטער פון זיין ליטעראַרישער ירושה. אָבער איבער זיינע

נייע מיינונגען האָט זיך געפירט אַ קאַמף אין דער גאַנצער ברייט פון דער באַ-
וועגונג, און די דיסקוסיע וועגן זיי האָט געשפּייזט דעם געדאַנק פון די סאַ-
ציאַליסטישע פּאַרטייען אין גאַנץ אייראָפּע. דער טעאָרעטישער וויכוח, וואָס
האָט זיך געפירט אין משך פון יאָרן צווישן די „נויע צייט“, די געדאַנק-טרי-
בונע פון קאַרל קאָוטסקי און די „סאַציאַליסטישע מאָנאַטס-העפטע“, געגרינד-
דעט פון עדוואַרד בערנשטיין, האָט אָנגעפילט דעם רוים פון יעדן סאַציאַליסטישן
„בית-מדרש“.

מיר איז זיין פּערזענלעכקייט, נאָך פון ווייטנס, געווען באַזונדערס נאָענט.
צוליב זיין באַזונדערער באַציונג צו פּערדינאַנד לאַסאַל. לאַסאַל איז געווען
דער באַליבטסטער און פאַרהוילנסטער צווישן די אויפשטעלער פון דער סאַ-
ציאַליסטישער באַוועגונג, און ער, בערנשטיין, האָט באַטראַכט, ווי זיין לעבנס-
ווערק, צו זאַמלען, אַנטפלעקן און איבערגעבן דעם דור, די אוצרות פון יענעם
צויבער-רעדנער וועלכער איז אומגעקומען אין זיין סאַמע בלי-צייט. פיל יאָרן,
נאָך פאַר דעם, איידער גוסטאַוו מייער האָט געפונען און פאַרעפנטלעכט לאַסאַלס
בריוו, האָט ער, בערנשטיין, צונויפגעזאַמלט און אַרויסגעגעבן אַלע זיינע מאַמרים
און רעדעס אין פולע בענד, גוט קאַמענטירט. איידער געאַרג בראַנדעס און הער-
מאַן אָנקען האָבן באַלויכטן זיין פּערזענלעכקייט, האָט ער, בערנשטיין, דורכגע-
פירט פאַר אונדז מיט אַ פּעדער פון אַ קינסטלער-היסטאָריקער לאַסאַלס לעבנס-
וועג. און אונדז איז באַוווסט געוואָרן אַז דער מעסיקער און לויטערער היסטאָרי-
קער עדוואַרד בערנשטיין איז אַ טרייער פאַרזעצער פון מאַרקס און לאַסאַל צוזאַ-
מען. אויב מאַרקס האָט, מיט דער שאַרפקייט פון זיין שכל און טיפקייט פון זיין
אַנאַליז, געלערנט דעם דור, אַז די איצטיקע ווירטשאַפּטס-אַרדענונג, וואָס איז
געבויט אויף קלאַסן-עקספּלאַטאַציע איז באַשטימט, אין שטראַם פון איר אַנט-
וויקלונג, צו פאַרלענדט ווערן פון דער וועלט און אַפּטערעטן איר אַרט צו אַ
וועלט אַ דערלייזטע, וואָס וועט זיין געבויט אויף אַרבעט און גערעכטיקייט —
האָט פּערדינאַנד לאַסאַל מאַביליזירט די אַרבעטער-וועלט, אינערהאַלב פון אַט-
דעם עקספּלאַטאַציע-רעזשים און האָט געמאַכט אַריינדרינגען אין איר דעם
באַוווסטזיין אַז די אַרבעט-וועלט גופא איז אַליין די טרעגערן פון דער דערליי-
זונג פון דער געזעלשאַפּט, און אַז זייענדיק פאַראייניקט וועט זי אויפשטעלן די
באַוועגונג, וועמעס מיסיע עס איז צו פאַרווירקלעכן די גאולה פון דער אויסגע-
ווייטיקטער מענטשהייט. און נעבן דעם לערער-אַנאַליטיקער, וואָס האָט איינ-
געוואַרצלט די גלויבנס-טורה דורך זיין שכלדיקן דענקען, און זייט ביי זייט
מיט דעם פלאַמיקן טריבון, וואָס האָט געזאַמלט די מחנות דורך דעם פייער פון
זיין וויזיע, האָבן מיר געזען אין עדוואַרד בערנשטיין דעם פּראַקטישן טעאָרע-
טיקער, דעם פּעדאַגאָג, וואָס צייכנט אַן פאַר דער מחנה גלויבנדיקע דעם לאַנגן

ליכטיקע פערזענלעכקייטן

וועג, דעם שווערן, פארמאטערנדיקן, פול מיט שטרויכלונגען און מכשולים, אבער דאך, דעם זיכערן און פארזיכערנדיקן. און דער וועג שלענגלט זיך דורך דורך גרעסערע און קלענערע דעראבערונגען און נצחונות, אלץ פראקטישע, טאג-טעגלעכע, וואָס זענען איינגעפלאַכטן אין געוועב פון אַט דער וועלט, שפראַצן אַרױס פון אים און מאַכן שפראַצן אין אים זייער פרוכט, שפרייטן אויס זיינע געמאַרקן פון אינעווייניק און זיי טרייבן אים צו דער אַנטפלעקונג פון דער דער-לייונג-גלוסטנדיקער געזעלשאַפט וואָס וואַקסט פון אים אַרױס.

מאַרקס' לערע איז געקומען פאַר דער באַוועגונג. לאַסאַלס וויזיע האָט באַשאַפן די באַוועגונג אַליין און בערנשטיינס וואָרט האָט זיך געטראָגן צו אַ באַוועגונג אַ שוין-עקזיסטירנדיקער, אַ צעזווייגטער, אַ שטורעמדיקער, און האָט איר אַנגעוויזן אַ פראַגראַם פון אַ שווערער רעאַליזירונג, אַ זיכערע און צוואַנגנדיקע. אין אַנהייב, ווען עדוואַרד בערנשטיין איז אויפגעטראָטן אויפן סאַ-ציאַליסטישן קאַנגרעס אין שטוטגאַרט, אין יאָר 1898, האָבן די אַנטיילנעמער אין קאַנגרעס געזען אין זיין תורה אַ מין פאַרקלענערונג פון דער געשטאַלט, וואָס קען, חלילה, טונקלער מאַכן דעם צויבער פון דער סאַציאַליסטישער וויזיע. קאַרל קאָטסקי, וואָס איז בנוגע דעם אַנאַליז פון קאַרל מאַרקס, געווען אַ פוסק-אחרון, האָט געזען אין עדוואַרד בערנשטיינס לערע כמעט ווי אַ בגידה אין דער ירושה פון די סאַציאַליסטישע אַבות, און ער האָט זיך אָפגעצוימט פון איר מיט זיין גאַנצער איינפלוס-קראַפט. און אין די דיקע מאַרקסיסטישע חודש-זשורנאַלן אין רוסלאַנד האָט מען אונדז געלערנט צו באַציען זיך צו אים מיט גרינגשעצונג. וועטעראַנען האָבן געוואָרפן אויף אים אַן אומחן. און דאָס האַרץ פון דער יוגנט האָט זיך אַוודאי נישט געצויגן צו דער „לאַנגזאַמער האַפענונג“. בערנשטיין איז אַרױס פון שטוטגאַרטער קאַנגרעס מיט אַ דורכפאַל. מען האָט געזען אין אים אַ קאַמפראַמיסלער, אַ רעכטן, אַן אַפאַרטוניסט, וואָס זוכט צו-צופאַסן זיך צו דער רעאַליטעט; און ער האָט מקבל געווען אויף זיך דעם גור-דין. אמת, ער האָט זיך נישט אונטערגעגעבן און האָט נישט שלום-געמאַכט מיט זיינע אַפאַנענטן-אַנגרייפער; ער האָט, אַבער, נישט פאַרלאָזט, פון דעסט-וועגן, דעם פראַנט. ער איז פאַרבליבן אינעווייניק און האָט טריי געאַרבעט און פראַפאַגאַנדירט אינעווייניק, לאַנגזאַם, לאַנגזאַם, טעאַרעטיש און פראַקטיש, אין ביכער, אין פאַרלאַמענט, אין בערלינער מוניציפאַליטעט, דורך היס-טאָרישן פאַרשן אין דער געשיכטע פון דער באַוועגונג און דורך אונטערריכטן וועגן אירע אַקטועלע אויפגאַבן. ער איז נישט מיד געוואָרן, און האָט נישט גערוט ביז זיין שיטה האָט אַנגעהויבן איינצונעמען דעם געדאַנק פון דער פאַרטיי, פון אירע פירער און מאַסן, פון באַענט און ווייט.

דאָך, ווען עס זענען אַנגעקומען די שווערע נסיונות-יאָרן, און דער קאַש-

מאָר פון דער ערשטער פעלקער-מלחמה האָט פאַרפלייצט די וועלט, און פיל פון די עלטסטע פונעם סאָציאַליזם האָבן געבראַכן זייער נדר און זענען מיט-געריסן געוואָרן מיטן שטראַם פון בלוט און פיינטשאַפט, און ס'האָט זיך גע-דאַכט אַז די זון פונעם אינטערנאַציאָנאַלן סאָציאַליזם איז אונטערגעגאַנגען און דער סאָציאַליסטישער געזויסן פון דער וועלט — אַ פאַרווונדעטער און כאַריתומטער, האָט ווי אומזיסט אַרומגעזוכט צו זאַמלען די לעצטע פון זיינע גרויבנדיקע, האָט דער דאָזיקער זקן, וואָס איז פאַרשריגן געווען ווי אַ קאַמ-פראַמיסלער און רעכט-אַפנויגיקער, זיך אַ וואַרף-געטאָן ווי אַ לייב, און מיט חירוּף-נפש געשטעלט זיך אין קאַמף פאַר דער ריינקייט פון דער סאָציאַליסטי-שער פּאַן. אין יענעם מערקווירדיקן מאַמענט האָט ער זיך נישט דערבאַרעמט אפילו אויף זיין טייערסטן קינד, אויף זיין אייגענער סאָציאַליסטישער פאַרטיי אין דייטשלאַנד, וואָס ער האָט אויסגעכאַוועט און געהאַלפן זי גרויס מאַכן און אַלס איר היסטאָריקער מיט ליבע געציילט און אַכטונג געגעבן אויף אַלע אירע שריט; ער האָט אויסגעשטרעקט זיין שאַרפע שווערד פון קריטיק אויך איבער איר, און האָט, אַן רחמנות, געשניטן. ער האָט געשאַפן אַ בונד מיט הוגאַ האַזע, זיין אַפּאָנענט ביז דאָן, און מיטן הייפעלע מענטשן, וואָס זענען געווען מיט אים, צווישן זיי — געכטיקע ריוואַלן און מאַרגנדיקע קעגנער, און האָט צעשפּאַלטן די אַלטע, גרויסע פאַרטיי און האָט געגרינדעט די „אומאַפּ-הענגיקע“ פאַרטיי. ער האָט געהויבן זיין האַנט אויך אויף דעם אינטערנאַציאָ-נאַל גופא. ווייל ער האָט געפילט און געוויסט אויף זיכער: אַ פּראַבע-טאַג איז עס פאַר דעם סאָציאַליסטישן אידעאַל, אַ נסיון אין גאָר דער וועלט פאַר מאַרקס' ירושה און פאַר דער ירושה פון גאַנצן אינטערנאַציאָנאַל, וואָס איז ווי אַנגעטרויט געוואָרן צו אים פון די ראַשונים אַליין און ער איז, כביכול, דער פאַראַנטוואָרטלעכער פאַר זייער-זיין פּקדון.

און ווירקלעך, זוי נאָר דער צאַרן איז אַריבער, און די צעשטורעמטע וועלט האָט אַנגעהויבן ווידער אַריין אין אירע ברעגן, און די אַרבעטער-באַוועגונג איז באַלאַדן געוואָרן מיט דער נייער אויפגאַבע, נישט נאָר צו ראַטעווען דעם כבוד פון דער פאַרשוועכטער פּאַן, נייערט צו באַנדאַזשירן די ווונדן פון דער וועלט און בויען אויף די בערג פון חורבנות דעם היסטאָרישן בנין וואָס איז אויף איר אַרויפגעלייגט געוואָרן — האָט עדוואַרד בערנשטיין באַוויזן, אַז מער ווי ער האָט געקענט שפּאַלטן און צעשיידן, קען ער און פאַרשטייט ווי צו פאַר-אייניקן. דער גוטער זיבעציק-יאַריקער לערער האָט זיך דאָן געטאָן אַ שטעל אַוועק, אין זיין גאַנצער הייך און האָט גערופּן צו פאַראייניקן די סאָציאַליס-טישע פאַרטייען, דאָן צעטיילטע אין דריי אינטערנאַציאָנאַלן אין גאָר דער וועלט. אַליין, כמעט איינזאַם, אַן שום פאַרטיי-דערלויבעניש, אַן וועלכן

נישט איז שטעמפל פון א צענטראל-קאמיטעט האט ער פאררופן א "סאציאל-ליסטן-טאג" אין בערלין, ווו עס איז פראקלאמירט געווארן דער רוף צו פאר-אייניקן די צעפיצלטע סאציאליסטישע ארבעטער-באוועגונג.

מען האט ווידער געלאכט פון אים אין אלע זייטן, מען האט מיטן קאפ געשאקלט איבער זיין תמימות, ווארום ארום האט נאך געפלאקערט דער בריי-דער-האס, איינער האט דעם צווייטנס לייב געפרעסן. דער גרייז-אלטער לערער, אבער, דער וועכטער פונעם ירושה-פקדון פון די אבות פונעם סאציאליזם, און דער אחריות-טרעגער פאר דער אויפגאבע, ער איז נישט אנטמוטיקט געווארן. וואס ער האט מכריע געווען אין יענעם "סאציאליסטישן טאג" אין בערלין, האט ער געלייגט דערנאך אלס א פעסטן יסוד אין דער פאראייניקונגס-קאנגרעס פון די צוויי סאציאליסטישע פארטייען אין דייטשלאנד און אויך בעת דעם צונויפשמעלן פון די צוויי סאציאליסטישע אינטערנאציאנאלן, וואס איז צושטאנד געקומען דערנאך אין דעם פאראייניקונגס-קאנגרעס אין האמבורג. און אונדז, די יונגע יידן אין בערלין, זיינע פריינט צום סוף פון זיין לעבן, אונדז איז דער וועטערען דאפלט טייער און ליב געווען, ווייל מיט אים האבן מיר געהאט א לאנג און א פארפלאנטערטן חשבון, א חשבון פון דורות, וואס עקבערט ביז די תהומות פון אונדזער פאלקס-נשמה.

**

בערנשטיין אליין דערציילט אין זיינע זכרונות, אז זיין פאטער, יעקב בערנשטיין, איז געווען א שטאל-שלאסער און א פירער פון א לאקאמאטיוו. און זיינע אפיציעלע ביאגראפן, וואס זעען די זאכן פון דרויסן, דרינגען פון דעם, אז דער דאזיקער טעארעטיקער פון דער ארבעטער-באוועגונג האט גע-שטאמט פון פראלעטארישע שיכטן און פון ארבעטס-לאסט איז ער אויפגעקור-מען צו פירן אירע געצעלטן; אבער פון וואנען קומען צום ברוזשואן יידנטום אין דייטשלאנד, אין יענער צייט, באן-שאפערן און ארבעטער-אנגעשטעלטע אין דער רעגירונג? פון וואס פאר א דארף איז אט דער פראלעטאריאט ארויסגע-קומען, און אין וועלכער אינדוסטריע איז ער אויפגעוואקסן. די זאכן זענען נישט אזוי פשוט ווי זיינע אפיציעלע ביאגראפן זעען זיי. בערנשטיינס זיידע, — אן אפ-שטאם פון א גנע פון רבנים אין פוילן, — וועלכער איז בארימט געווארן ווי א מוכר-ספרים אין דאנציג, איז געווען א ברי-אורין און א פרומער ייד. דער עלטערער ברודער פון עדווארד בערנשטיינס פאטער, דער געאכטעטער אין דער משפחה און דערציער פון די קינדער, איז געווען דער בארימטער שרייבער, איינער פון די גרינדער פון דער רעליגיעזער רעפארמאציע-באוועגונג צווישן די דייטשע יידן און פירער פון דער דייטשער ליבעראלער פארטיי — אהרן

בערנשטיין. דאָס איז דער אהרן בערנשטיין וועמענס „ידיעות הטבע“ מיר אַלע האָבן נאָך געלייענט אין אונדזער יוגנט אין דער איבערזעצונג פון פסח רוי דערמאָן און דוד פרישמאָן און פון זיי האָט מענדעלע געקנעלט מיט יידן די עכטע ידיעות וועגן דער וועלט און דער נאַטור. פאַר וועלהויזן נאָך איז דער דאָזיקער אהרן בערנשטיין, אַ דערצויגענער אין דער רעפּאָרמער ראַבינער-שול אין פרייסן און אַ תלמיד פון דער דייטשער היסטאָריע-שולע, צוגערטאָטן צו זוכן די וויסנשאַפטלעכע באַזע פון די דערציילונגען וועגן די אַבות אין תנ"ך, און מיט פיל חריפות און מיט רעאַליסטישער שאַרפקייט האָט ער געפרוּווט אַראַפּצונעמען פון זיי דעם מיסטעריעזן שלייער און אַנאַליזירן די פרקים פון דעם דאָזיקן עפּאָס לויט זיינע מקורות און שיכטן. און לעאַפּאַלד צונגן, דער פּאָטער פון „חכמת ישראל“, דער גרויסער פריינט זיינער און פּאַרטרויונגס-מאַן, האָט אים געגעבן סמיכה, אַזוי צו זאָגן. און זיינע דערציילונגען וואָס האָבן דאָן געפּאַנגען די הערצער, ווי: „מענדל גבור“ און „פייגעלע מגיד“ גילטן ווי אַ דענקמאַל וואָס ער האָט געשטעלט פאַר דעם זעלבסטשטענדיקן לעבן פון ייִדישן שטעטל, אַוועקגעשטעלט און אַפּגעזעגנט זיך מיט זיי, ליב און צערטלעך. אויף שטענדיק, אַ מוטיקער און שטאַרקער קעמפּער פאַר דער רעפּאָרם-באַ-וועגונג ביי יידן, איז זיין געזיכט געווענדעט געווען צום טאַג ווען מען וועט מער נישט אונטערשיידן צווישן ייד און דייטש. „דאָס יידנטום — האָט דאָן געזאַגט עדואַרד גאַנז, — דער פירער פונעם דור פון די ראַשונים אין דער ייִדיש-דייטשישער זיך אַסימילירנדיקער אינטעליגענץ, וואָס האָט פאַרלאָזט דעם ייִדישן תּחום — וועט נישט פאַרשווונדן; עס וועט זיך אַבער נישט לאָזן זען און נישט לאָזן פילן“. און אין אַ צווייטן אָרט האָט ער געזאַגט: „ווי דאָס וואַסער פונעם ירדן, וואָס פאַלט אַריין אינעם ים כּנרת, און קיין שאַרף אויג וועט נישט קענען אונטערשיידן צווישן זיי, אַזוי דאַרפן און וועלן די יידן אַריינשטראַמען אין דעם מענטשהייט-ים. נאָר אַ געניטער שווימער, ווען ער שניידט דורך מיט זיין שיפל דעם כּינרת טוט שפירן אַז אין די טיפּענישן פון ים שטראַמט זיך דער ירדן; אַזוי וועט אויך צומאַל אַ פאַרשער פון דער גייסט-געשיכטע דערקענען און אונטערשיידן אונדזער באַזונדערן בייטראַג אין דעם פאַרמעגן פון דער מענטשהייט. אַ געוויינלעך מענטשלעך אויג וועט עס גאָר נישט באַמערקן“. פאַר דעם איז נייטיק נישט נאָר גייסטיקע צופּאַסונג, נייערט עס זאָלן ווערן בטל אויך די מחיצות פונעם טאַג-טעגלעכן לעבן. נישט נאָר די צופּאַסונג פון „שבת“ צום „זונטיק“, נייערט אויך דורך-און-דורכיקן אַריינ-דינגען פון די זעקס וואַכעדיקע טעג אינעם פּאַלק פון לאַנד, און ווען עדואַרד גאַנז און לעאַפּאַלד צונגן האָבן געגרינדעט די „געזעלשאַפט פון וויסנשאַפט דעם יודענטומס“ (1819), זענען זייט ביי זייט געגרינדעט געוואָרן אויך שולן

פאר מלאכה און פאך־קענטעניש, וואָס האָבן גערופן די ייִדישע יוגנט צו אויפ־געבן דעם מסחר־לעבן און אויך די פרייע פראָפעסיעס און אַריינדריינגען אין די גרונט־אַרטעריעס פון דער נישט־ייִדישער געזעלשאַפט, אינעם געזעל־שאַפטלעכן לעבן און אין די מלוכהשע דינסטן, יעדער לויט זיינע פעיקייטן און כוחות, און אויב נישט — וועט דער שטראָם נישט קאלט ווערן אינעם ים. און דער ירדן וועט זיך חלילה נישט צונויפמישן מיטן כנרת. אַט דאָס איז דאָס פעלד וואָס אויף אים האָט אויפגעשפראַצט דער „דאַנציקער שלאָסער“, דער באַן־מאַשיניסט פון פרייסן, יעקב, עדואַרד בערנשטיינס פאַטער און אהרונס ברודער, דער רעדאַקציע־מיטגליד פון דער בערלינער ליבעראַלער „פאַלקס־צייטונג“.

און אין הויז פון עדואַרד גאַנדז האָט באַקומען איר דערציונג אויך יאָהאַנאַ ראָזענבערג, עדואַרד בערנשטיינס מוטער. אין די יאָרן וואָס זי האָט געלעבט אין הויז פון דער פאַמיליע פון עדואַרד גאַנדז, איז גאַנדז — לויטן אויסדרוק פון זיין חבר היינריך היינע — געווען שוין „אַ קאַפיטאַן וואָס איז אַראַפגע־שפרונגען פון דער זיך־טרינקענדיקער שיף, איידער עס האָבן זיך געראַטעוועט די פאַסאַזשירן“. ער איז שוין געווען לאַנג באַרימט ווי אַ יורי־פראָפעסאָר און דעם פרייז פאַר אַט דעם נאָמען האָט ער באַצאָלט — דורך אַריבערשפרינגען אויף יענער זייט תחום פון ייִדישן פאַלק, און ער, עדואַרד, איז שוין אינגאַנצן דערצויגן געוואָרן אין דער אַסימילאַציע, נאָך איר פאַרווירקלעכונג. יא, זי האָט נאָך ווייטער דערפירט און נאָך טיפער געמאַכט די הצלחה פונעם צו־אַסימילאַ־ציע־שטרעבנדיקן דור, וואָס איז געווען פאַר אים. אַז מען לייענט זיין „ווידווי“ טראַכסטו צומאָל: ביי ייִדן איז זעלטן געווען נאָך אַזאַ דור ווי די אַבות פון דער אַסימילאַציע אין דייטשלאַנד, וואָס האָט געקענט דאָן מיט פולער רעכט זאָגן וועגן זיך אַליין: כִּהָאֵב רעאַליזירט דאָס גאַנצע פראַגראַם וואָס איך האָב מיר אָנגעצייכנט און אַלץ וואָס כִּהָאֵב געגלוסט, האָב איך, בפועל־ממש, דער־גרייכט.

אמת, בערנשטיין האָט תמיד געוואוסט, אַז ער איז אַ ייִד און ער האָט קיינ־מאָל נישט פאַרלייקנט דעם פאַקט. אָבער אַ סך יאָרן האָט ער געזען דעם פאַקט ווי אַן עפיזאָד, וואָס פאַרפליכטעט אים צו גאַרנישט און פאַרנעמט נישט אין זיין לעבן קיין שום ממשותדיק פלאַץ. אין זיין לעבן האָט ער נישט געקעמפט פאַר אַסימילאַציע און ער האָט אויך נישט נייטיק געהאַט צו פירן אַזאַ קאַמף. כמעט אַלע זיינע חברים זענען געווען נישט־ייִדן. ער האָט נישט אין זיין זכרון קיין שום ממשותדיקע ייִדישע דערינערונגען. ווען ער איז נאָך געווען אַ קינד, פלעגט זיין פאַטער, דער ערלעכער און באַשיידענער פריישישער לאַקאַמאַטיו־פירער פראַווען, אין זיין היים „ווינאַכטן“ און עדואַרד אַליין האָט שטאַרק

הגאה געהאט פון דער יאלקע. שפעטער האט ער זיך אינגאנצן איבערגעגעבן דער דייטשער סאציאליסטישער פארטיי און האט זי געשאפן, איר געשיכטע האט ער געשריבן און דורך איר איז ער בארימט און גרויס געווארן.

און ווען די סאציאליסטן האבן ארויסגעגעבן דעם רוף צו פארלאזן די קריסטלעכע קירכע, האט בערנשטיין גענומען און איז ארויס פון דער יידישער קהילה. ער האט עס געטאן גרינג, אן שום גייסטיקע מאטערנישן און קלעמענישן. ווי אן אויפריכטיקער אנטשענדיקער מענטש וואס איז מקיים אליין, וואס ער פאדערט פון אנדערע. און ווען ער איז אין יאר 1898, געשטאנען אויף דער בימה אין קאנגרעס אין שטוטגארט, אין קאמף פאר זיינע אידייען, איז אים גאר אויפן זינען נישט געקומען און אפשר האט ער אפילו גאר נישט געהערט וועגן דעם, אז איין יאר פריער, האבן זיך יידן פארזאמלט אין באזעל צו א קאנגרעס. זיין שטראם איז אריינגעפלאסן אין ים, פארשלונגען געווארן אין אים, נישט צו דערקענען, גלייך ווי די געפלאנטע צונוימישונג איז פארענדיקט און אויסגעפירט געווארן אבסאלוט.

און צום אפשוילוס פון זיינע יארן איז ער אליין געצווינגען געווען צו אנערקענען, אז עס איז נישט געווען פארענדיקט און איז נישט אויסגעפירט אבסאלוט. מיר, וועלכע אונדזער ציוניזם האט געלערנט, אז דעפיניטיווע און אבסאָלוציע אַסימילאציע איז נישט נאר נישט געוואונטשן, נייערט זי איז אויך אוממעגלעך, און אן דער קאמף איבער אזא אַסימילאציע — אפילו ווען ער איז שוין באַזונדערס דערפאלגרייך — מוז נויטווענדיקערהייט, האבן אין זיך עפעס פון אַ מין „סיזיפוס־קאמף“ און אויב זי, די אַסימילאציע געלינגט אין איין דור, וועט זי אָבער, לסוף, אויף דורות קיין הצלחה נישט האָבן; מיר, עפעס ווי נישט זויסנדיק, האָבן פאַרויסגעשפירט אַ טאָג ווען די לאַגע וועט זיך בייטן, אַ טאָג ווען עס וועט ווערן אויגנשניינלעך פאַר אַלעמען, אַז קיין אַנדער וועג איז נישטאָ — נאָר דער וועג פון היסטאָרישן ווידער אויפשטיין.

און איך וועל קיינמאל נישט פאַרגעסן ווי עס האָט מיר געקלאַפט מיין האַרץ, ווען איך בין באַאויפטראַגט געוואָרן פון מיינע חברים, צום ערשטן מאל צו גיין צו עדואַרד בערנשטיינען און רעדן מיט אים וועגן ענינים פון ציוניזם. עס זענען דאָן געווען די יאָרן פון דער ערשטער וועלט־מלחמה. דער וועלט־פאַרבאַנד „פּוּע־ל־י־צִיּוֹן“ איז געשטאַנען פאַר זיין אַריינגענומען ווערן איינעם סאָציאליסטישן אינטערנאַציאָנאַל, נאָך צען יאָר קאמף און דיסקוסיע. עס איז נייטיק געווען צו געווינען די סימפּאָטיע פון די פירער פונעם אינטערנאַציאָנאַלן סאָציאַליזם, פאַר אונדז און פאַר אונדזער אויפגאַבע. די חברים פון דעם פאַרבאַנדס־ביראָ האָבן אַרויפגעלייגט אויפן הייפל חברים, וואָס זענען געווען דאָן צעזייט און צעשפרייט איבער פאַרשידענע לענדער פון מערב און

פון צענטראל-איראפע, די דאזיקע אויפגאבע, יעדן אין זיין לאַנד, — און אויף מיר און אויף מיינע פֿאַר חברים וואָס זענען פֿאַרוואָרפֿן געווען דאָן אין בערלין, איז אויסגעפֿאַלן צו פֿרווון רעדן וועגן דעם מיט די פֿירער אין דייטש-לאַנד און קודם-כל מיט עדואַרד בערנשטיינען.

איך וועל זיך נישט אַריינלאָזן אין דעריבערונגען. איך געדענק אָבער ווי כ'האַב קלאָר געפֿילט: מיט אים דאַרף דער חשבון זיין אַנדערש ווי מיט אַנדערע פֿירער פֿון דייטשן סאָציאַליזם, די נישט-ייִדן. דאַרט וועלן מיר בעטן נאָר פֿאַר-ליטישן אַנשפֿאַר, דאָ דאַרף מען אויסשעפֿן אויך אַן אינעווייניקסטן חשבון פֿון הונדערט יאָר. דאַרט אַממערסטן — הילף פֿון חברים; דאָ — אויך אַ הכרעה אין אַ דורותדיקער מחלוקת און אַנערקענען אַ טעות.

און באמת, ווי אַנדערש איז געווען דער שניט פֿון די שמועסן וואָס מיר האָבן געפֿירט מיט אים, פֿון דעם וואָס מיר האָבן געשמועסט דאָן מיט אַנדערע נישט-ייִדישע סאָציאַליסטן. און צי קען איך פֿאַרגעסן יענעם אָונט, נאָך דער זיצונג פֿונעם אינטערנאַציאָנאַל אין אַמסטערדאַם (אַפֿריל 1919), אין וועלכער די „פּועלי-ציון“ זענען סוף-כל-סוף אַריינגענומען געוואָרן אין דער אַרגאַניזאַציע פֿון דעם וועלט-סאָציאַליזם אויף דער באַזע פֿון זייער ציוניסטישער פֿראַגראַם, און מיר, די גרופּע פּועלי-ציון אין בערלין, האָבן דורכגעפֿירט לכּבוד דער דאָזיקער געשעעניש אַ פייערלעכע פֿאַרזאַמלונג. צו אונדזער דע-מאָלטידיקער באַשיידענער פייערונג איז געקומען דער אַלטער בערנשטיין צו ברענגען אונדז, צום ערשטן מאל זיין עפנטלעכע באַגריסונג. מיר האָבן געפֿילט: אַ גרויסער זיידע האָט פֿאַרניגט זיין קאָפּ פֿאַר ווידערשטעניקט אייניקלעך, די שטורמערס, און האָט אַנערקענעט אַז זיי זענען גערעכט. עס קען נישט פֿאַרגעסן ווערן די פֿרייד, וואָס האָט שטיל און זאַנפט געפֿלאָסן אין האַרצן.

און זינט דאָן איז זיין הילף צו אונדז געווען שטענדיק געטריי. און ער פֿלעגט זי אונדז געבן אויף זיין שטייגער: באַשיידן, מיט פֿלייס און טיף אויפֿ-ריכטיק. געוויס, דער מאַן איז שוין געווען זייער אַלט און זיין גייסטיק לעבן איז שוין געווען אויסגעפורעמט און באַשטימט. נישט ער האָט זיך צוגעהערט צו אַלע אונדזערע רייד, און נישט יעדן חשבון האָט ער געקענט איבעררעכע-נען פֿונדאַסניי. אָבער די בשורה פֿון אונדזער ווערק אין ארץ-ישראל האָט אַריינגעלויכטן אין דער סאַמע טיפעניש פֿון זיין נשמה. איר איינפֿלוס האָט קיין גרענעץ נישט געהאַט. און ווען די זאַך האָט דערגרייכט גאָר נאָענט צו אים אַליין און אין זיין סאַמע משפּחה, אינעם הויז פֿון זיין שוואַגערס פֿאַמיליע — דעם דאָקטער אינגאָץ צאדאק, זיין קאַלעגע אין דער באַוועגונג און פֿאַר-זיצער אין דער אַרגאַניזאַציע פֿון סאָציאַליסטן-מעדיקער אין דייטשלאַנד — האָט זיך אַ יונגע צאַרטע טאַכטער האַרציק אַפּגערופֿן אויף אונדזער רוף און

האָט זיך טריי אָנגעשלאָסן אַן דעם ערשטן מנין פון אונדזער יונגער פּועלי־ציון פּאַרטיי, און, נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה האָט זי, צוזאַמען מיט די ערשטע חלוצים, אויך עולה געווען קיין ארץ־ישׂראל, איז אים געווען ווי דער קרייז האָט זיך געבן זיינע אויגן גופא געשלאָסן און אַ נייער ייִדישער רינג וואָלט פון אים אַליין אויסגעשמידט געוואָרן.

און ווען עס האָט געהאַלטן אין ווערן געגרינדעט אין בריסל, „דער איב־טערנאַציאָנאַלער סאַציאַליסטישער קאַמיטעט פאַר דאָס אַרבעטנדיקע ארץ־ישׂראל“ (1928) און מיר האָבן געוואָלט, אַז עדוואַרד בערנשטיין זאָל זיין איי־נער פון די ערשטע אונטערגעשריבענע אויף דער איינלאַדונג צו דער זיצונג, צוזאַמען מיט אַרטור הענדערסאָן פון ענגלאַנד, לעאַן בלום פון פּראַנקרייך און דע ברוקער פון בעלגיע, איז געווען גענוג נאָר צו מודיע זיין אים טעלעפּאָניש אַז מיר ווילן זיין חתימה און ער האָט תיכּף־ומיד זיך געאַיילט צו חתמענען מיט פרייד, דעם אויפרוף.

און נאָך די בלוטיקע טעג אין לאַנד, ווען אַ נייע כּוואַליע פון פּאַרלוימ־דונגען קעגן אונדז האָט פּאַרפלייצט דאָס סאַציאַליסטישע צייטונגס־וועזן אין דער וועלט און אויך קאַרל קאָוטסקי, וואָס האָט זיך געהאַט איבערגעבעטן מיט אים נאָך אַ מחלוקת פון אַ גאַנצן דור, איז אַרויסגעקומען צו פּאַרמולירן זיינע אויסזעצונגען קעגן אונדז, איז בערנשטיין אויפגעשטאַנען און האָט שאַרף זיך מתווכח געווען מיט זיין אָפּגעגעבן און קאַלעגע פון פּאַרגאַנגענע צייטן און ער האָט זיך נישט אָפּגעהאַלטן פון צו באַנייען מיט אים, צוליב אונדז, דעם אַלטן גרויסן קאַמף, וועלכער איז שוין כּמעט אינגאַנצן שטיל געוואָרן.

און אין יענעם גרויסן טאַג אין זיין לעבן, ווען די סאַציאַליסטישע וועלט האָט זיך געגרייט צו פייערן זיין אַכציק־יעריקן געבורטסטאָג און זיין באַרימט־קייט האָט דערגרייכט די העכסטע הויך, איז ער געקומען צו דער קאַנפּערענץ פון אונדזער הייפל חברים פּועלי־ציון, און האָט אונדז געבראַכט זיין גרויסן נאַמען און זיין ברייטע באַרימטקייט און האָט עס אַוועקגעלייגט, ווי אַ מתנה, אויף אונדזער וואָגשאַל.

צווישן יענעם 28סטן אויגוסט 1864, ווען די קויל פון יאַנקא פּאָן רעקאַ־וויצע האָט געמאַכט אַ סוף צום לעבן פון פּערדינאַנד לאַסאַל, און ביז 1871, ווען עדוואַרד בערנשטיין האָט זיך געשטעלט אַלס לעבנס־צוועק אַרויסצוגעבן זיינע שריפטן און זיין ביאַגראַפיע, דאָס יאָר ווען עדוואַרד בערנשטיין איז אָפּציעל אַריין אין די רייען פון דער סאַציאַליסטישער באַוועגונג — זענען אַריבער נאָר געציילטע זיבן יאָר, און חוץ אַט־דעם קורצן צייט־אַפּשניט, איז

ליכטיקע פערזענלעכקייטן

דאָס לעבן פון אַט-די צוויי ייִדישע פערזענלעכקייטן, פון לאַסאַל און בערנשטיין, אויסגעשפּרייט איבער דער גאַנצער געשיכטע פון דעם סאַציאַליזם, ווי צוויי גרויסע פּליגל פון אַן אַדלער, וואָס שוועבט איבער דער באַוועגונג און שייִ רעמט איבער איר אין גאַנצן, פון דער גרינדונג פונעם „אַלגעמיינעם פאַרבאַנד פון דייטשע אַרבעטער“, וואָס דער יונגער שטורמישער לאַסאַל האָט געשאַפן ביזן אויפקום פון דער סאַציאַליסטישער רעגירונג אין דייטשלאַנד, נאָכן פאַלן פון דער האָהענצאַלערן־דינאַסטיע, וווּ בערנשטיין, דער סאַציאַליסטישער היס־טאָריקער און מפרש פון דער געשיכטע פון דער פאַרטיי, איז געווען דער עלטסטער רעגירונגס־מיטגליד.

ווי פאַרשיידן און ווי ווייט זיי זענען איינער פון דעם צווייטן, די דאָזיקע צוויי פערזענלעכקייטן! דער דאָזיקער אונטערשיד איז נישט נאָר אין דער שיטה, נייערט עס איז אַן אונטערשיד אינעם גורל פון דער תקופה און אַן אונטערשיד אינעם פערזענלעכן כאַראַקטער.

אַ לאַסאַל האָט אָנגעהויבן, האָט ער נאָך אַפילו געקענט האַפן אויף דער מיטהילף פון ביסמאַרקן דעם רעגירער, וועמען ער, לאַסאַל, האָט געשטור־רעמט. און ווען בערנשטיין האָט אָנגעהויבן האָט יענער מושל אויפגעהויבן, דעספּאַטיש, די האַק אויף דער באַוועגונג צו צעשמעטערן זי, און עס האָט געקענט אויסזען, אַז זי וועט ווערן אַפגעווישט פון דער פּאָליטישער וועלט.

לאַסאַל האָט אָנגעהויבן ווי אַ וויסנשאַפטלער, ווי אַ מענטש אַ פּילאָזאָף און דערנאָך איז ער אַריבער צו פּאָליטיק און פּראַפּאַגאַנדע. בערנשטיין אָבער, האָט אָנגעהויבן ווי אַ פּראַפּאַגאַנדיסט און פאַרטיי־אַראַטאָר; אין פאַרלויף פון זיין טעטיקייט איז ער געוואָרן אַ ברעכער פון געדאַנקען־צאַמען און אַן אָנצייכ־נער פון אַ נייער שיטה, און פאַרענדיקט האָט ער ווי אַ רעזומירער פונעם וועג פון דער באַוועגונג און אַ פאַרזיגלער פון איר געשיכטע. לאַסאַל איז געווען כולו פּייער, כולו אַנטפּלעקונג פון טאַלאַנט, פון כבוד־דורשטיקייט און הער־שונג־גייץ, ליידנשאַפטלעך און גיריק, קאַמפּסלוסטיק און געטראַגן פון תּאוּוה צו נצחון. די שטאַרקסטע גייסטיקע אייגנשאַפט זיינע איז געווען זיין ברע־דיקער ווילנסקראַפט און דער סוד פון זיין השפּעה איז באַשטאַנען אין דער צויבערפּולקייט מיט וועלכער עס האָט געשטראַמט און געשטראַלט זיין יעדער אויפטרײט. ווי זון פאַר אַ בלום, ווי אַפּלאַדיסמענטן פאַר אַ קינסטלער, ווי לופט צום אַטעמען, אזוי איז פאַר לאַסאַלן געווען די באַרימטקייט; אַן איר האָט ער געוועלעט, מיט איר זענען זיינע קרעפטן געוואַקסן. זיין גאַנצע וועלט איז גע־ווען פול מיט ליכט־שיין און פון דורשט נאָך ליכט־שיין און ער אליין איז גע־ווען ווי אַן אויפגעברויזטער ים, און ווי אַן אייביקער פּרילינג.

און בערנשטיין, כולו באַזאַכטקייט, מיושב־דיקייט, לויטער־ריין, זיין אַנאַ־

ליז קאלט, זיין דיסקוסיע ערלעך, זיין סטיל — איינפאכע הסברה, אן שום פליטערלעך און באפוזונג. ער שטרעבט נישט צו הערשאפט און צו גאוהה-אויסערונגען, צו די העלדן פון זיינע פארשוונגען, אין דער געשיכטע פון דער באוועגונג טוט ער זיך באציען מיט ברייטהארציקער פארגעבונג, גלייך ער אַליין האָט עס כלל וכלל נישט נייטיק, און דעם גרויסן פאקט אפילו וואָס ענ-געלס גופא האָט פארן טויט נישט געפונען אין דער גאנצער באוועגונג קיין אנדער מענטש וועמען איבערצוגעבן זיין ליטעראַרישן פארמעגן און ווע-מען אַנצופאַרטרויען די טראַדיציע פון מאַרקס, זיין רביץ און חבר, ווי נאָר אים — דערציילט ער נאָר אין געציילטע, באַשיידענע ווערטער, ווען דאָס ווערט געפאַדערט לויטן ענין. און דאָס איז נישט קיין וועלן זיך אויסשטעלן ווי אַן ענין, דאָס איז וואַרצלידיקע באַשיידנקייט און רויקע איידלקייט. זיינע רייד זע-נען געווייגן און געמאַסטן און זיינע פאַרשוונגען זייער פינקטלעכע און וואַ-גיגע. אין די פערזענלעכע פאַרטייקריגערייען נעמט ער נישט קיין אַנטייל און קיין שום מחלוקת זיינע איז נישט פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ פערזענלעכן קריג; ער איז אַבער אויך קיינעם נישט נושאַפנים. גערעכטיק אין זיינע פרי-וואַטע וועגן; אויפריכטיק און גאַנץ אין זיין האַנדלונג מיט זיינע חברים און טריי זיין. איין-איינציקער אויפגאַבע. ער קען דעם סוד פון איינשטעלן שלום אַרום זיך און ער היט-אַפּ דעם פרידן מיט זיין געוויסן און מיט דער דער-קענטעניש פון זיין שכל. ער טרעט נישט אַפּ פאַר קיין קאַמף צו וועלכן זיין פאַרשטאַנד טוט אים פאַרפליכטן, עס פרייט אים אַבער נישט קיין קאַמף און ער ווערט פון דעם וויכוח-תאווה קיינמאַל נישט פאַרשיכורט. און וואָס עס איז נאָך מער: ער קען אַריבערטראַגן שייך, מיט ערע און זעלישער רוי-קייט, דעם דרוק פון אַ מפלה, אמת, מיט געדולד פאַרבלייבט ער פעסט ביי זיין שטעלונג, פעסט ווי אַ זייל, פליסיק און לויטער.

לאַסאַל איז אַרויסגעריסן געוואָרן פונעם לעבן ווי אַ יונגער יירנדיקער גימנאַזיסט, און בערשטיין איז אַריין אין לעבן ווי מיט גלאַנץ פון גרייז אויפן געזיכט.

און הגם אַזויפיל אונטערשיידן אין בערנשטיינס טעטיקייט, דאָך איז ער אַ דירעקטער המשך פון לאַסאַלס טאַט, און די פאַרשוונג פון לאַסאַלס לעבן האָט בערנשטיין דערהויבן צו זיין לעבנס-ווערק.

געוויס, פיל זענען די סיבות וואָס האָבן גורם געווען צו אַט-די אונטער-שיידן און איינשטעלונגען. סיבות אינעם פרט און סיבות אינעם כלל; סיבות, וואָס שטאַמען פונעם כאַראַקטער און סיבות וואָס קומען פון אומשטענדן; סיבות אַנטפלעקטע פאַר אונדז, און סיבות, וואָס זענען פאַרהוילן פון אונדזערע אויגן. אַבער אינעם גאַנצן קנויל פון די אַפענע און פאַרהוילענע סיבות איז אויך

באהאלטן נאך איינע, אזא וואס איז דוכט זיך געלעגן, לגמרי, מחוץ פון דעם באהאנדלטן ענין און וואס וואלט, דאכט זיך, ווי נישט געהאט גאר קיין שום שייכות דערצו. אבער אין דער ווירקלעכקייט איז זי אָנגעבונדן און באהעפט אין איר און פעדעם ציען זיך פון איר, אָן אַ שיעור, און אינגאנצן איז זי אַרייַן געטונקט אינעם שטח פון דער ייִדישער אַנטוויקלונג.

צווישן דער תקופה, אין וועלכער עס איז אויסגעפורעמט געוואָרן די גייסטיקע געשטאַלט פון פּערדינאַנד לאַסאַל און דער עפאָכע ווען עס איז גע- וואָרן אויסקריסטאַליזירט די פּערזענלעכקייט פון עדוואַרד בערנשטיין איז גע- שען איין קלייניקייט: ס'איז צושטאַנד געקומען די עמאַנציפּאַציע פון דייטשע ייִדן, און דער אַסימילאַציע-חלום פון ייִדישן דור איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין ווירקלעכקייט. עס איז נישט צו פאַרגלייכן אַ מענטשן, וואָס וואַרפט זיך אין אויפגעברויזטן ים אַריין אין אַ טאַג פון שטורעם, ווען כּוואַליעס הייבן זיך אים אַנטקעגן און ער שטרענגט זיך אָן און שניידט זיי מיט די אַרעמס, כּדי צו שטאַרקן זיך און אַריבערשווימען זיי, צו אַ מענטשן וואָס לאַזט זיך שווימען נאָכדעם ווי דער שטורעם איז געוואָרן איינגעשטילט און ער ווערט געטראָגן אויפן שפיגל פונעם ים, ווי אויף שטיל-רויִקע וואַסערן. דער מענטש איז דאָן גאַר אָן אַנדערער, אַנדערע זענען זיינע איינשטעלונגען און אַנדערש איז דער מאַך און דער פאַרמעסט פון זיינע אַרעמס.

לאַסאַל איז אַוועק פון הויז פון זיין פאָטער דעם קרעמער אין ברעסלוי, ווען דער הויך און טראַג פון דער עמאַנציפּאַציע-כוואַליע איז נאָך געווען ווייט פון אים און פון אַלע זיינע ייִדן-ברידער. די שווערע מלחמה איבערן ייִדישן אַרייַנדריינגען אין דער קולטור און געזעלשאַפטלעכן לעבן פון דער מדינה, האָט יעדער מענטש פון פאָלק געמוזט פירן מיט זיינע אייגענע כּוחות, אַליין. די עמאַנציפּאַציע איז געווען אַ פּערזענלעכע און איר דערגרייכונג — די אויפ- גאַבע פונעם יחיד, ער, דער יחיד, האָט געמוזט זיין באַוואַפנט מיטן שטאַרקן דורשט צום לעבן און צו זעלבסט-אַנטפּלעקונג, און באַלאַדן מיט אַ שפע פון עקשנות און זעלבסט-ליבע, כּדי ער זאל וואַגן צו וואַרפן זיך שטורמען די צאָ- מען, וואָס שטערן אים אַרום און אַרום; צאַמען פון געזעץ, פון דער געזעל- שאַפט און פון פאַראַרטיליק, און האָט ער געוואַגט און איז אַרויס אין געפּעכט, ווי צו אים אויב זיין ווילן וועט אָפּגעשוואַכט ווערן, אַפילו אויף איין מאָמענט, אויב זיין קלאַרקייט וועט ווערן טונקל, אויב זיין געמיט-דעליקאַטקייט וועט איבערוועלטיקן אין אים די פאַרנופּט — צענדליקער הענט זענען אויסגע- שטרעקט צו וואַרפן אים צוריק אין דעם טריבן טאַל, פון וואַנען ער וויל זיך אויפהייבן. דאָכט זיך, ווען פּערדינאַנד לאַסאַל, אין זיין צייט, וואַלט געווען געבענטשט מיט דער באַשיידנקייט פון שריט, און מיט דער גייסט-איידלקייט

פון אן עדוארד בערנשטיין, וואלט ער, לאסאל, נישט געווען דער וואס ער איז געווארן, גייערט — ער וואלט בכלל נישט געווען דערגרייכט צו דער דאזי-קער געזעלשאפטלעכער טריבונע. די צארנדיקע כוואליע וואלט פארשווענקט דעם צארטן יונגמאן, וואס האט געוואגט זיך אויפצוהייבן און זיך קעגנשטעלן און האט נישט דערווייזן פריער זיך צוצוגרייטן איינגעביטע, געזונטע און גע-וואגטע ארעמס צום מוטיקן שווימען.

דערפאר איז אזוי כאראקטעריסטיש דער שטורמישער פאטאס און טעמ-פעראמענט פאר לאסאלן און פאר די חברים פון זיין דור, אדלערס, וואס האבן איינציקווייז אנגעהויבן ארויסצופלעזן פון זייער יידישער נעסט. עס איז גענוג צו דערמאנען היינריך היינע, גבריאל ריסער, לודוויק בערנע, יאהאן יאקאבי, עדוארד גאנדז און אויך אהרן בערנשטיין, עדוארד בערנשטיינס פעטער גופא. אנגעזענע „בני יחידים“ זענען זיי אלע געווען, געבענטשטע מיט טאלאנט און גייסט און דורשטיקע נאך וועלט און לעבן, זייער געמיט איז שארף, זייער סטיל שניידנדיק און זייערע נשמות ברענען ווי שטורקאצן, ברעכן צאמען און שטייגן צו דער הייך.

און עס איז גענוג געווען, אז נאר איין דור זאל אריבער, און דער ציל פון דער עמאנציפאציע זאל דערגרייכט ווערן און דער טויער וואס פירט אין דרויסן ארויס זאל פארבלייבן אפן און אומגעשטערט — אז די גאנצע אייבי-שטעלונג זאל ווערן געענדערט. דער טעמפעראמענט איז אן אנדערער און אבי-דערש איז אויך די פערזענלעכקייט. אומגעקערט, עס טרעפט אז עס באהערשט אפילו א לייכטע קריטיק קעגן דער טאקטלאזער טומלדיקייט וואס האט בא-גלייט דעם פאריקן שטרעבנדיקן דור. עס באווייזט זיך א מין תרעומות אויף אים און אנשטאט דעם קומט א פארהערלעכונג פון דעם גייסטיקן גלייכגעוויכט, מין ליבע צו פרידן, פון פיינקייט און לויטערקייט און גייסט-איידילקייט, אזא וואס האט באהערשט די יידישע אינטעליגענץ, אין מערב צו מארגנס נאך דער דערגרייכטער גלייכבארעכטיקונג; און עדוארד בערנשטיין איז א מוסטער פאר דעם.

לאסאל איז געבארן געווארן פאר דער רעוואלוציע פון 1848 און עדוארד בערנשטיין איז געבארן געווארן נאך איר, און אט דאס שטיקל צייט וואס ליגט דא צווישן זענען געווען די איבערוויגנדיקע יארן.

ווען בערנשטיין איז ארויס אויף דער בימה פון פאליטיש-באוואוסטזיניקן לעבן, איז דער וועג שוין געווען ריין פון צאמען. דרויסן — אלגעמינע וואל-רעכט; די געזעלשאפט — א קריסטלעכע; די שולע — א גויזש-אלגעמינע. דער פעטער אהרן רעדאקטירט א פארשפרייטע דייטשע דעמאקראטישע ציי-טונג, דער פאטער לעבט א לעבן פון א פרייטשן בירגער; דער וויינאכט-בוימ

טריפט מיט גוטס און פרייד אין שטוב און רויקייט אין האַרצן; אין דער סאָ-
ציאַליסטישער פאַרטיי זענען טעטיק ייִדן און דייטשן צוזאַמען, אַן דיסקרימי-
נאַציעס און בעבעל אַליין פרייט זיך זייער אויפריכטיק מיט דעם דאָזיקן
פעניקן יונגמאַן וואָס האָט זיך אָנגעשלאָסן אַן דער פאַרטיי.

אמת, עס איז נאָך ווייט ביז צו אידיילע. אין קעגנטייל, פאַראַן נאָך גענוג
פלאַנטערנישן און שוועריקייטן אינעם לעבן פון דער סאָציאַליסטישער פאַרטיי
גופא און די כוואַליעס פון דער רעאַקציע אין פרייסן האַלטן ערשט איצט
אין שטייגן. ביסמאַרק האָט זיך פאַרמאַסטן מיט אַ פעסטער האַנט אויף איר,
גראַד אין בערנשטיינס ערשטע טעג. דאָס איז אָבער אַן אַנדער ענין. דאָס
איז אַן אַלגעמיינע צרה. אָנגעשלאָסן זענען דאָ אַ סך און זיי זענען אַנדערע און
גענוג שטאַרקע, טראָץ די פאַראַרדענונגען פון דער מאַכט. אָבער דערפאַר איז די
גאָר באַזונדערע מין צרה, וואָס הייסט ייִדן-צרה, סוף-כל-סוף איינגעשטילט
געוואָרן.

און, דעריבער, האָט די באַציונג צו ייִדנטום אויך פאַרלאָרן איר טעמפע-
ראַמענט. בערנשטיין דער ערלעכער און איידעלער האָט קיינמאַל נישט פאַר-
הוילן זיין ייִדישן אָפּשטאַם; ער האָט אָבער נישט צופיל אַרויסגעשטעלט זיך
מיט אים; דאָס פאַרעקשנטע אָפּפּרעגן ייִדישקייט איז דער שטריך פון דעם
ערשטן שטורמישן דור. בערנשטיין האָט זיך נישט באַטייליקט אין דעם, אַפילו
נישט דאָן, ווען ער האָט זיך יאָ באַטייליקט אינעם רוף קעגן רעליגיעזע גע-
מיינדעס. ער האָט אָבער פאַרמאַגט אַ דיך-דינע עמפּינדלעכקייט פאַר יעדער
אַנטיסעמיטישער אויסערונג אַרום אים און ער האָט זיך אויסגעצייכנט מיט
אַפענעם רעאַגירן. בנוגע דעם איז גענוג צו דערמאָנען זיך אין דעם צוזאַמען-
שטויס זיינעם און פון זיינע חברים פון דער אייזנבאַך-געמיינדע, מאַקס קייזער
מיט האַסעלמאַנען, דער אַנפירער פון די לאַסאַליאַנער; עס איז גענוג צו דער-
כאַנען זיך אין זיין צעשיידונג מיטן פּראָפּעסאָר דיורינג, מיט וועמען ער איז
פריער געווען זייער באַפריינדעט — און ער האָט אים פאַרלאָזט צוליב זיין
אַנטיסעמיטיזם, נאָך איידער ענגעלס האָט געשריבן קעגן דיורינגס לערע.
ער האָט זיך אָפּגעשיידט פון אים שטיל, אַן רעש, און אַן קאַנסעקווענצן. דער
ייִדישער ענין זעלבסט „איז איינגעאַרדנט געוואָרן“ און די דורות ווונד האָט
אים אויסגעזען אינגאַנצן שוין פאַרצויגן. די דאָזיקע זעלישע רויקייט האָט
אים פאַרשאַפט די זיכערקייט אין זיינע אויפּטריטן, האָט אים אויך געגעבן די
שטאַרקייט צו קריטיק, האָט אים באַפרייט פון אויטאָריטעט און געגעבן אויך
ערלעכקייט און מעסיקייט אין דיסקוסיע.

עס איז אָבער אזוי ווי אַ מין פאַרכישופּטע גזירה: אין גלות האַלט נישט
& לאַנג און נאַכאַנאַנד קיין רויקע צייט. און אַט איז געקומען דער סוף צו דער

אידייליע אין דייטשלאַנד. אַ סך יאָרן נאָך פאַרן אויסברויך פון דאָס גיפטיקע שלעכטס, האָט זיך ווי אָפּגעטון די רויקייט, און ער, בערנשטיין, כאַטש ער איז געווען שוין אַ זקן-מופלג און ער איז שוין לאַנג געווען איינגעשלאָסן — פאַר-זונקען אין זיין וועלט — איז געוואָרן איינער פון די ערשטע וואָס האָט דער-שפירט די וואַרענונג און פאַרנומען דאָס אַנקומענדיקע. ער האָט איינגעהערט זיך בעסער פון אַ סך יונגערע און מער וואַכזאַמע ווי ער. און ווי נאָר ער האָט פאַרנומען, האָט ער געוואָגט, פונדאָסניי, ווידער ברעכן די ליניע און האָט אונדז אויסגעשטרעקט אַ האַנט. און זינט דאָן פלעגט זיין גאַנצער שמועסן מיט אונדז, זיינע יונגע און נייע פריינט, געווען נאָר וועגן איין זאַך: וועגן דעם אַנטיסע-מיטיזם, וואָס האָט זיך געשטאַרקט, וועגן דער רויקייט וואָס האָט זיך אָפּגעטאָן און וועגן די נייע און זייער קאָמפּליצירטע פליכטן וואָס די סכנה לייגט אַרױף. מיינע חברים און איך האָבן געפרוווט נישט איינמאַל צו ווענדן זיין אויפּמערק-זאַמקייט אויך צו אַנדערע זייטן און ער האָט נאָר געהערט דאָס דאָזיקע און נאָר וועגן אַט דעם געלאַזט הערן: זייט וויסן, אַ כּוואַליע פון שנאה שטייגט און זי פאַרפליכטעט צו וואַכזאַמקייט. די עמפּינדונג פון דעם שלעכטס וואָס דער-נענטערט זיך האָט פונדאָסניי זיך אויפּגעוועקט אין אים און האָט אים באַ-הערשט אין אַלע זיינע לעצטע יאָרן.

לאַסאַל האָט אָנגעהויבן מיט ברענענדיקע משיחישע פּלאַם-ווערטער, האָט ממשיך געווען מיט ווערטער פון שנאה און גיפט וועגן ייִדן און ייִדנטום, און האָט פאַרענדיקט זיין לעבן אויף יענער זייט ייִדישע גרענעצן; און בערנשטיין, וואָס זעצט פאַר זיין וועג — האָט אָנגעהויבן דרויסן פון דער ייִדישער געמיינדע, געלעבט גלייכגילטיק צו ייִדן און ייִדישקייט אַלע יאָרן און צום סוף פון זיין לעבן האָט ער אונדז געפונען און אויסגעשטרעקט אַ טרייע האַנט, פול מיט ליבע-ציטער, צו דער ייִדישער גאולה-באַוועגונג און צום ייִדישן אַרבעטער אין ארץ-ישראל.

און באַהעפט צוזאַמען, איינער צום צווייטן, טראָץ דער גאַנצער פאַר-שיידנקייט אין זייער גורל און טעמפּעראַמענט, בילדן זיי ביידע ווי איין גאַנצע רינג — פון אָנהייב פון לאַסאַלס יוגנט ביזן סוף פון בערנשטיינס עלטער — אַ מין זיגל פון דער מער שטורמישער תקופה, אינעם לעבן פון דער ייִדישער אינטעליגענץ אין מערב. איר אָנפאַנג איז אויסגעבעט מיט משיחישקייט; איר המשך — פאַרפעמדונג, כפירה און שנאה, און איר שלום — רעבעלירונג פון געוויסן, ציטער פאַרן גורל, תשובה און גאולה-וונטש.

עמיל וואנדער וועלדע

די געשיכטע פון אייראפע אין אנהייב פונעם צוואנציקסטן יארהונדערט וועט נישט קענען פארשטאנען ווערן אן דעם באגריף פונעם סאציאליסטישן אינטערנאציאנאל. דאס איז דער אינטערנאציאנאל וואס אים זענען מיר גע-ווינט אזויפיל צו קריטיקירן, און וואס אין געראנגל מיט אים זענען מיר אויס-געוואקסן, טראץ אלע זיינע שוואכקייטן, דעראבערונגען, שפאלטונגען און שטרויבלינגען.

און די געשיכטע פון אט-דעם אינטערנאציאנאל וועט נישט קענען דער-ציילט ווערן אן א קאפיטל וועגן דעם מענטש עמיל וואנדער וועלדע, וועלכער איז געווען נישט נאָר זיין פאָרויצער אין דער מערסטער צאל יאָרן, נאָר ער האָט אויך יאָרנלאַנג סימבאָליזירט מיט זיין פערזענלעכקייט און לעבנס-מיסע די ראָל און דעם גורל-וועג פון דעם אינטערנאציאנאל.

ווען ער רעדט וועגן דער סאציאליסטישער פארטיי אין בעלגיע — איי-נער פון וועמענס הויפט-גרינדער און פירער ער איז געווען — זאגט וואנדער-וועלדע, אז זי האָט געירשנט איר פארמעגן פון דריי לענדער, און אין אַט דער דרייפאָטיקער ירושה איז דער גאַנצער סוד פון איר כוח: פונעם בריטישן סאָ-ציאליזם האָט זי באַקומען דעם גלויבן אין דער זעלבסט-הילף פונעם אַרבע-טער, איר קענען אויפמערקזאם וואַכן אויף זיין קלאַסן-איינהייט, און די פעיקייט פון קאָאָפּעראַטיווע אַרגאַניזאַציע. פון דער דייטשער אַרבעטער-באַוועגונג האָט זי איבערגענומען די וויסנשאַפטלעכע וואַרצלדיקייט און די סאציאליסטישע שיטה, וואָס איז אַנגעוואַקסן אין דער מאַרקס-טראַדיציע; און פון דעם פראַנץ-צייזשן סאציאליזם — די נשמה-וויזיע, דעם אידעאליסטישן געוועב פון מענטש און וועלט-דערלייונג, די שטרעבונג צו דערהייבן דעם סאציאליזם צו דער מדרגה פון אַ נייעם גלויבן, וואָס זאָל ירשענען דעם אַרט פון דער אויסגעליידיקט-געוואָרענער קירכע.

און דער דרייפאָטיקער פארמעגן איז כאַראַקטעריסטיש פאַר וואַנדער-וועלדען אַליין, אין דעם צוואַמענלייג פון די ריזיקע דריי יסודות האָט ער גע-זען די גאַראַנטיע פאַר דעם גאַנצן אויפטו פון דעם סאציאליזם אין דער וועלט; און ער, אַלס פאַראַנטוואָרטלעכער אין פאַרלויף פון אַ סך יאָרן פאַר דעם קיום

און דער פירונג פון דעם סאָציאַליסטישן אינטערנאַציאָנאַל — האָט געזען זיין ראָל אין איינפלאַנצן די דריי עיקרים אין דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבעטער-באַוועגונג.

דאָס אַרױספלייגן אויף דער אַרבעטער-באַוועגונג די ראָל פון אינטערנאַ-ציאָנאַליזם און דעם באַוווּסטזײַן, אַז איר מיסיע איז נישט נאָר צו וואַכן אויף דעם תיקון פון די טאָג-טעגלעכע לעבנס-באַדערפענישן, נײַערט אויך זוכן און שטרעבן צו געפֿינען אַ גאולה פאַרן מענטשן אין דער וועלט — דאָס איז געווען אַ זײַער געוואַנטער פאַרנעם. וואַרום, שוין לאַנג צוריק איז געשטעלט געוואָרן די פּראָגע: פאַרוואָס עפעס פאַרמעסט זיך דווקא דער אַרבעטער-קלאַס צו זיין דער וואָס וועט דערלייזן די וועלט פון אירע צרות און ענגשאַפטן? פון וואָנען קומט אַזאַ מין „אתה בחרתנו“ צו אים? ווי קומט מען עס צו אַ מדרגה פון וועלן זײַן אַן אויסדערװײלטער קלאַס? דער „קאָמוניסטישער מאַניפעסט“ האָט גע-ענטפּערט אויף דעם מיט אַ פאַרצײטיקער כמעט תנכישער קלאַרקײט: דער-פאַר „ווייל דו ביסט געפֿיניקט געוואָרן מער פון אַלע משפחות פון דער ערד“. ווייל „דער אַרבעטער קען גאַרנישט פאַרלירן אויף דער שלעכטער וועלט, חוץ זײַנע קײטן“. וועט ער, דעריבער, אויפשטיין און צוזאַמען מיט זײַנע קײטן „אַראַפּטרייסלען אויך דעם יאָך פון שלעכטס פונעם האַלדז פון גאָר דער וועלט“. דורך זײַן פאַרשקלאַפונג האָט דער אַרבעטער באַקומען זײַן מיסיע צו קעמפן פאַר באַפֿרײונג און אין זײַן דורשט צו באַפֿרײונג ליגט די גאַראַנטיע פאַר פאַר וועלט-דערלייזונג.

דאָן, אין דער צײַט פון „קאָמוניסטישן מאַניפעסט“, זענען די דאָזיקע ווערטער נאָך געווען קלאַר און דערוואַכנדיק. אָבער מיט דער אַנטװיקלונג פונעם קאָפיטאַליזם און מיט דער פאַרפעסטיקונג פון דעם אַרבעטער אין דער קאָפיטאַליסטישער מאַשין — איז דער דאָזיקער באַגריף וואָס ווייטער אַלץ מער מוטושטש געוואָרן, סײַ בנוגע דער מיסיע, סײַ די אויפקלערונג וועגן דעם, און פיל פון דער קלאַרקײט איז אַוועק. זײַט דאָן האָבן זיך פאַרמערט די אָפּ-ווענדונגען אין דער אַרבעטער-באַוועגונג און עס האָט נישט אויפגעעהרט צו לױערן די סכנה פונעם באַגער אַפּצוטרייסלען פונעם האַלדז די דריקנדיקע משיח-לאַסט.

אַ נישט-װײניקער געוואַנטע אויפגאַבע איז עס געווען צו אַנלאַדן אויף דער אַרבעטער-באַוועגונג דעם יאָך פון אינטערנאַציאָנאַליזם. נישט דער אַר-בעטער האָט אויסגעטראַכט דעם דאָזיקן באַגריף, ער איז אַ באַגריף פון 19טן יאָרהונדערט. אַ ירושה פון דער פּראַנצויזישער רעוואָלוציע, דער בורזשואַזער ליבעראַליזם האָט, אָבער, די אינטערנאַציאָנאַלע באַגריפן, קולטיווירט אין אַ בימיצומדיקע, איינגעשרומפּענע סביבה פון ליטעראַטן און קינסטלער, וועלכע

זענען אריינגעוואקסן אין דער וועלט פון אַבסטראַקטן געדאַנק, וואָס אירע גרע-
נעצן, זענען וועלט־גרענעצן, ווי אַזוי, אַבער, ליינט מען אַרויף די־אָ לאַסט פון
אינטערנאַציאָנאַליזם אויף אַן אַרבעטער־באַוועגונג וועלכע איז, נויטווענדיקער־
ווייז אַ מאַסן־באַוועגונג, אַ באַוועגונג פון פיל מיליאָנען, צוגעבונדענע מיט
אַלע אירע וואַרצלען צום פּאַלק און צו דעם לאַנד, צו דער אַרטיקער שפּראַך
און צו אַרטיקע באַדינגונגען? פאַר דעם איז נייטיק אַ באַזונדערע דערציאָנונג,
אויך אַ באַשטענדיקע אויסברייטערונג פונעם האַריזאָנט, פון פאַראַינטערעסירן
און וויסן פון די באַוועגונג־אַקטיוויסטן, און אויב עס לאָזט זיך נישט דערציילן
די געשיכטע פון דעם צווייטן אינטערנאַציאָנאַל און וואַנדערוועלדעס נאַמען,
איז עס הויפטזעכלעך איבער אַט דער אויפגאַבע וואָס ער האָט געשטעלט פאַר
זיך: צו דערגרייכן די אינטערנאַציאָנאַלע איינוואַרצלונג אינעם באַוווּסטזיין
פון דער אַלוועלטלעכער אַרבעטער־באַוועגונג.

דער ערשטער אינטערנאַציאָנאַל האָט געהאַט אַ צענטראַלע פערזענלעכ־
קייט: קאַרל מאַרקס. אויך מיט אים האָט מען זיך פאַרביטערט, געראַנגלט און
איך ער האָט נישט איינמאַל געקעמפט קעגן זיינע ריוואַלן, אַבער ער איז גע־
ווען, שוין ביים לעבן, דער אַנערקענטער בר־סמכא, אין דער גאַנצער סאַציאַ־
ליסטישער וועלט־באַוועגונג. אינעם אינטערנאַציאָנאַל איז זיין זיצן געווען דאָס
זיצן פון אַ רבי צווישן תלמידים; אַבער ווען וואַנדערוועלדע איז דערוויילט
געוואָרן אַלס פּרעזידענט פונעם צווייטן אינטערנאַציאָנאַל, אינעם יאָר 1900,
און ער האָט אָנגעפירט מיט דעם אַמט במשך 14 יאָר — זענען אין די לאַג־
דעס־באַוועגונגען שוין געזעסן פערזענלעכקייטן גרעסערע פון אים אין גע־
לערנטקייט, עלטערע פון אים אין יאָרן און באַגאַבטערע אין פעקייט אָנצופירן:
צווישן זיי איז געווען אויגוסט בעבעל פון דייטשלאַנד, וויקטאָר אַדלער פון
עסטרייך, קיר האַרדי פון ענגלאַנד, פּלעכאַנאָו און לענין פון רוסלאַנד, גרויליך
פון דער שווייץ און זשאַן זשאַרעט פון פאַריז — אַלע באַרימטע, פירערישע
פערזענלעכקייטן, מענטשן מיט אַ פאַרגאַנגענהייט, און איבער זיי זענען געווען
אין דער באַוועגונג, נאָך די זקני־הוראה אליין — קאַרל קאָטסקי און עדוואַרד
בערנשטיין, וועמענס ביכער עס זענען געלייענט געוואָרן אויך אויסער די
גרענעצן פון זייערע לענדער און ער, וואַנדערוועלע איז געווען דאָן, סך־הכל, אַ
יונגערמאַן, כולו האַפּענונג, צוקונפט, אינגאַנצן — מאַרגן; און ער האָט באַרעכ־
טיקט זיין דערוויילונג דורך דעם, וואָס ער האָט אוימונטערגעבראַכן געצויגן
זיך, און געזעגלט צו זיין אויפגאַבע — צו פאַרװאַנדלען די אַרגאַניזאַציע פון
די פאַרשיידענע לאַנדעס־פאַרטייען אין איין פּאָליטישן סאַציאַליסטישן אינ־
טערנאַציאָנאַל.

אין די ערשטע יאָרן פונעם צווייטן אינטערנאַציאָנאַל, זינט זיין אויפקום

אין יאר 1889 ביזן סוף פונעם יארהונדערט, האבן די בלאַקן זיך נאך נישט געהאט דערנענטערט איינער צום צווייטן; דער מיינונגס-צוזאמענשטויס אינעם אינטערנאציאנאל איז אנגעגאנגען וועגן דעם עצם פאליטישן וועג פונעם קאמף פונעם אַרבעטער-קלאַס. פריער דער קאמף מיט דעם אַנאַרכיסטישן אָפּנייג, דערנאָך דער קריג מיט די רעוויזיאָניסטן. צי זאָל מען גיין אין פאַרלאַמענט אָדער נישט גיין? צי זאָל מען זיך באַטייליקן אין די רעגירונגען אָדער אָפּהאַלטן זיך? וועלכע איז די פאַרבינדונג צווישן דעם טאַג-קאַמף פון די פּראָפּעסיאָ-נעלע און קאַפּעראַטיווע טעטיקייטן און צווישן דער „לעצטער“ אויפגאַבע, — די קלאַסנדיקע און דער אַלוועלטלעכער? און אַלס רעזולטאַט פון די זוכענישן זענען געקומען אויך די שפאַלטונגען און ברידער-קריגערייען. זינט דער ברי-טעלער קאַנפּערענץ אין 1900 האָבן זיך די זאַכן, ביסלעכווייז, אויסקריסטאַלי-זירט און עס איז פעסטגעשטעלט געוואָרן דער פּאָליטישער וועג. ער, וואַנדער-וועלדע, איז דאָן געווען אַ יונגער יוריסט, אַ פאַרשער פונעם מצב פון שטאַ-טישן אַרבעטער, אַן עקאָנאָמיסט, וואָס שווימט אין די פּלאַנטערנישן פון דער אינדוסטריעלער אַנטוויקלונג און געפינט דאָרט שטעגן וואָס פירן צום איבער-גאַנג צו דער צוקונפטיקער סאַציאַליסטישער וועלט; ער איז דאָן געווען אַ פאַרגלייבטער אין דעם קאַמף פון דער דעמאָקראַטיע פאַר דער מאַכט אין לאַנד מיטן כח פונעם פאַרלאַמענט, און ער זעט דעם כח פון דער פּאָליטישער באַ-וועגונג פון דעם פּראָלעטאַריאַט אין איר טאַג-טעגלעכן שטיצן זיך אויף זיין פּראָפּעסיאַנעלן קאַמף און אויף זיינע קאַפּעראַטיווע דערווערבונגען. און ער האָט זיך אַ לאַז געטאָן אין אַט דער ריכטונג צו דערפילן זיין אויפגאַבע — פאַרבונדן אויף דער דאָזיקער באַזע איין לאַנד מיט דעם צווייטן און פאַר-וואַנדלען די צעלן פון דער באַוועגונג אין איין וועלט-געוועב. און זינט די ערשטע אינטערנאציאנאלע קאָנגרעסן, אויף וועלכע ער איז געווען דער ראש-המדברים. ביז זיין לעצטן בוך „אַלטערנאַטיווע“ פירט ער מיט נאָך זיך דעם צוהערער, ווי דעם ליינער, דעם סאַציאַליסט שוין, פון לאַנד צו לאַנד, דער-ציט דעם סאַציאַליסטישן כלל צו מיטלעבן די באַזונדערע נויטן פון יעדן לאַנד, ער פירט אַרויס דעם אינטערנאציאנאליזם פון זיין אָפּגעריסענער בלאַסער אַבסטראַקציע, און שטעלט אים אַוועק אויף דעם פעסטן באַדן פון געמיינזאַמער באַהאַנדלונג אין פּראַגן וואָס זענען אייגנטימלעכע פאַר יעדן פּאַלק און לאַנד. כדי מען זאָל אין דעם אינטערנאציאנאל קענען לערנען די ווייטיקן פון אלע זיינע באַטייליקער. זאָלן זיי אַלע זיך באַרימען צוזאַמען, ווייטיקן צוזאַמען, וועלן זיי זיך אויסלערנען אויך צו קעמפן צוזאַמען.

ביז די פּראָבּע-יאָרן פון 1914, איז דאָס געווען זיין לעבנס-אויפגאַבע. ווען איך וואָלט געווען זיכער, אַז מיינע ווערטער וועלן נישט אויפגענומען ווערן

ווי אַ פּאַראַדאָקס, וואָלט איך געזאָגט, אַז דער סאַמע „נאַציאָנאַלער“ צווישן די פּירער פֿון דער אַלוועלטלעכער אַרבעטער-באַוועגונג איז געווען דאָן דער רוס לענין. לויט זיין כאַראַקטער זעלבסט, — שפּראַך, גייסט און לעבנס-ענינים — איז ער געווען כולוֹ רוס. ווען ער וואָלט, למשל, געדאַרפט קעמפּן אין בערלין מיט קייסער ווילהעלם וואָלט ער נישט אָנגעהויבן צו וויסן ווי אזוי עס צו טאָן. אָבער קיין שום צאַר וואָלט נישט געקענט פּאַרטרייבן אים פֿון זיין באַהעפטונג אין דער רוסישער רעוואָלוציע. אַפילו ווען ער איז געזעסן אינעם קליינעם קאַפּע, אין גענפּער עמיגראַציע, האָט לענין מיטגעלעבט דאָס לעבן פֿון דער רוסישער רעוואָלוציע. אַז עס פּלעגט זיך פּאַרזאַמלען ביי אים אין דער פרעמד, אַ „מנין“ נאָר — איז גלייך אַ רוסישע אַטמאָספּערע אַרום אים.

און דער אַמיינסטן „אינטערנאַציאָנאַלער“ צווישן די נישט-ייִדן אין דער אַרבעטער-באַוועגונג, איז געווען דער בעלגיער וואַנדערוועלדע, וואָס האָט זיך געפּלייט צו אַריינדריינגען אינעם לעבן און אין די באַדערפענישן פֿון יעט-וועדער אַרבעטער-באַוועגונג אין יעדן לאַנד און אַריינברענגען דאָס וויסן פֿון יעדן לאַנד אין דער גאַנצער אינטערנאַציאָנאַלער באַוועגונג, כדי דער אינטער-באַציאָנאַל אַליין זאָל זיך פּילן ווי ביי זיך אין דער היים, אין יעדער סאַציאַ-ליסטישער לאַנד-פּאַרטיי.

אין פּלוג, אַלזאָ, כּמעט אַ „וואַרצלענלאָזער“, אַ „פּאַטערלאַנדלאָזער“ מענטש. זעט-זשע אָבער: עס איז נאָר אויסגעבראַכן די קאַטאַסטראַפּע פֿון 1914 אין בעלגיע און וואַנדערוועלדעס היימאַט-לאַנד איז צעטראָטן געוואָרן פּונעם קייסער ווילהעלם אַרמיען. די קינדער פֿון ליעזש האָבן דערפּילט — דאָן שוין — דעם צעווילדעוועטן טעוּטאַנער גייסט אין זיין אויסברוך, ווי עס האָבן אים שפּעטער דערפּילט די ייִדן אין גאָר דער וועלט. גלות-יאָך איז אַרױפֿ-געוואָרפּן געוואָרן אויפֿן בעלגישן פּאַלק. און גלייך האָט זיך אַרויסגעוויזן ווי טיף וואַנדערוועלדע איז איינגעוואַרצלט אין זיין לאַנד, און ווי אזוי זיין בעל-גישע סאַציאַליסטישע באַוועגונג איז עס דער איינציקער אַנשפּאַר פּאַר זיין בעלגיש פּאַלק אין שעה פֿון נויט. דער קעניג האָט דאָן אָפּגעריכט גלות; וואָג-דערוועלדע האָט זיך אַליין איינגעשפּאַנט אינעם באַפּריינגס-וואַגן פֿון זיין פּאַלק, און אין דעם ווידער-אויפקום פֿון זיין לאַנד. ער איז אַריין אין דער רעגירונג, האָט צוזאַמענגענומען אַרום איר אַלע כּוחות פֿון דער בעלגישער אומה. דערוויילט געוואָרן אַלס פרעמיער-מיניסטער פֿון אַ מלוכה, וואָס עק-זיסטירט נישט. ער קומט קיין לאַנדאָן מיט אַ קרוין אויפֿן קאַפּ, וואָס איז נאָך גאָר קיין קרוין נישט. אין נאָמען פֿון אַן אונטעריאַכט לאַנד, פֿון אַ צעפּיצלטער אַרבעטער-באַוועגונג און פֿון אַן אינטערנאַציאָנאַל אַ צעשפּליטערטן — איז ער דערשינען פּאַר רעגירער און לענדער-דעראַבערער און האָט געפּאָדערט פֿון

זיי פרייהייט פאַר זיין לאַנד און פאַר זיין פּאָלק. עמעצער האָט געזען אין אים אַ פּליג וואָס לאַזט זיך אין קאַמף קעגן די כּוּחַת פּון „גיבראַלטאַר“; די דאָזיקע „פּליג“ האָט אָבער נישט גערוט ביז זי האָט ווידער אויפגעשטעלט בעלגיע צוריק אַלס מלוכה און צוריקגעקערט די ערע און די זעלבסטשטענדיקייט צו זיין צעטראַטן און פאַרשקלאַפט בעלגיש פּאָלק.

און אַז בעלגיע איז ווידער אויפגעקומען און געוואָרן פּריי און זעלב-שטענדיק, האָט ער זיך אומגעקערט צוריק צו זיינע „פּליגן“, צוריקשטעלן פּון זיין צעשטערטקייט דעם צעפיצלטן סאַציאַליסטישן אינטערנאַציאָנאַל און ווי-דער פּלייסן זיך צו דערפילן די מיסיע פּון דער אַרבעטער-באַוועגונג אין דער וועלט.

דענסטמאַל, ביים סוף פּון דער ערשטער וועלט-מלחמה איז עס געווען אַ סך אַ שווערערע אויפגאַבע, ווי אין יאָר 1900, ווען ער האָט נאָר-וואָס אַנ-געוויבן, וואָרום דערווייל זענען ימים בלוט פאַרגאַסן געוואָרן, דער שטן האָט זיך צעשפּילט, איין לאַנד האָט געקעמפט קעגן צווייטן און אַרבעטער קעגן אַר-בעטער! און דערווייל איז אויך אויפגעקומען דער קאַמוניזם, און אַ ברודער האָט זיין ברודער נישט דערקענט, און יעדער וואָס איז גרעסער געווען פּון זיין קאַלעגע איז מער פּון אים באַשמוצט געוואָרן. און נאָכדעם „ווי די פעל-קער האָבן פאַרדאַרבן זייער וועג“ איבער גאַנץ אייראָפע איז נישט לייכט גע-ווען ווידער אויפצושטעלן דעם צעשפּילטערטן אינטערנאַציאָנאַל פּונדאָסניי. אַביסל דאָ, אַביסל דאָרט האָט נישט אויפגעהערט צו טליען נאָך דער פּונק. ביז דער מאַמענט איז רייפער געוואָרן און וואַנדערוועלדע איז ווידער געשטעלט געוואָרן אין דער שפיץ פּון דעם סאַציאַליסטישן אינטערנאַציאָנאַל.

איז אפשר טאַקע דערפאַר וואַנדערוועלדעס באַציונג צו דער ייִדישער אַר-בעטער-באַוועגונג און צום ציוניזם געווען אַזוי האַרציק, אַזוי וואַרעם?

אין דער אמתן האָט ער, וואַנדערוועלדע, נאָך פיל יאָרן, נאָך פאַר דעם חורבן פּון בעלגיע אַרויסגעוויזן אַן אַנדער שטעלונג ווי אַנדערע סאַציאַליסטן בנוגע דער ייִדן-פּראָגע. נאָך אין יאָר 1907, אין שטוטגאַרט, ווען עס איז גע-קומען די פעטיציע פּון ס. ס. (לאַצקי-בערטאָלדי איז געווען דער שליח פּון ס. ס. צום קאָנגרעס) וועגן זייער אַגשלוס אינעם סאַציאַליסטישן אינטערנאַ-ציאָנאַל, האָט זיך אַרויסגעזאָגט קעגן דער פעטיציע דער עסטרייכישער ייִד וויקטאָר אַדלער און די פּויליש-ייִדישע טאַכטער ראַזע לוקסעמבורג; און פאַר דער פעטיציע האָט זיך אַרויסגעזאָגט איינער — דער בעלגיער ע. וואַנדער-וועלדע. אָבער נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה זענען אינעם סאַציאַליסטישן אינטערנאַציאָנאַל ווייניקע געווען אַזוי פּריינטלעך צו אונדז ווי עמיל וואַנדער-וועלדע ער האָט זיך באַצויגן פּריינטלעך צו אונדזער באַוועגונג פאַר זיין באַ-

זיך אין ארץ־ישראל און ער האט עס גענומען אויף זיך צו זיין איר העראָלד
 נאָך זיין באַזוך (1929). זיין בוך וועגן ארץ־ישראל און וועגן די אַרבעטער פון
 ארץ־ישראל פליסט מיט פאַרשטענדעניש, ליבע און אַכטונג און האָט פאַר אונדז
 געעפנט לאַנג־פאַרשלאָסענע טויערן. אויף אים זענען געוואָרפן געוואָרן די
 פיינטלעכע פּיילן בעת עס איז געגרינדעט געוואָרן דער אינטערנאַציאָנאַלער
 סאַציאַליסטישער קאָמיטעט פאַר ארץ־ישראל און ער טאַקע, איז געשטאַנען
 בראש פונעם קאָמיטעט פון זיין אָנפאַנג אָן. ער האָט זיך באַטייליקט אין דער
 רעדאַקציע פון זיין צייטשריפט און ער האָט געזאָרגט פאַר יעדן שריט פונעם
 קאָמיטעט, גאָר ווי איינער אָן אונדזעריקער, און צוזאַמען מיט אונדז איז ער,
 אומדערמיטלעך, געפאַרן אין שליחות פונעם קרן־היסוד און צו די קאַנפּערענצן
 פון דער אַרבעטנדיקער ארץ־ישראל, קיין אַמעריקע, קיין דייטשלאַנד און קיין
 פּוילן; און דאָס אַלץ האָט ער געטאָן מיט שליחות פון גייסט און האַרמאָנישער
 טרייקייט. דען פונקט ווי ער האָט, בשעתו, געוואוסט צו פירן דעם קאַמף פון
 קאַנגאָ און בעלגיע, פונקט ווי ער האָט שפּעטער געקעמפט פאַר בעלגיע קעגן
 אַלע אירע פאַרשקלאַפּער, פונקט ווי ער האָט געקעמפט פאַר די עסערן אין
 ראַטנפאַרבאַנד און פונקט ווי ער איז, ביז זיין לעצטן טאַג, ווי אַ פעלדז גע-
 שטאַנען פאַר דער פאַרטידיקונג פון דער רעפּובליקאַנישער שפּאַניע, — אזוי
 איז ער פעסט געשטאַנען פאַרן ציוניזם און פאַר דער ייִדישער אַרבעטער-
 באַוועגונג מיט זיין גאַנצער נשמה־וואַרעמקייט און דינאַמישער אַקטיוויטעט,
 טראָץ אַלע קעגנערשאַפטן אַרום אים און אין זיין קרייז. וואַרעם אין דעם איז
 די שטאַרקייט פון זיין סאַציאַליסטישן אינטערנאַציאָנאַליזם — אין זיין קאַמף
 פאַר דער באַפריינג־באַוועגונג פון יעדער נאַציע אונטער דער פאַן פון סאַ-
 ציאַליזם. אין דער נאַוויטעט פון זיין רייגקייט, האָט ער בכלל נישט געקענט
 גורס זיין, די באַרימטע פּראָזע: „קראַמע יעוורעיעוו“. איינער פון די ווינציקע
 איז ער — צווישן די ערשטע סאַציאַליסטן, יידן און נישט־יידן — צו וועמען
 עס האָט זיך גאַרנישט צוגעקלעפּט פון דער גאַנצער ירושה פון מאַרקס' טרויער-
 ריק באַרימט העפט „צו דער יודען־פּראָגע“. די געשיכטע פון אונדזער דור
 — אַריינגערעכנט אויך די סאַציאַליסטישע געשיכטע — האָט אונדז, בכלל,
 נישט געבאַלעוועט צופיל מיט אַזעלכע ווי ער.

וואַנדער־וועלדעס גורל איז געווען בעסער פונעם ביטערן גורל פון זיינע
 צייט־קאַלעגן פּיליפּ טוראַטו, אַטאָ באַווער אַדער קאַרל קאָוטסקי. ער איז נישט
 געשטאַרבן ווי זיי, אין דער פרעמד, און זיין לאַנד איז נישט געוואָרן באַצווונג-
 גען פונעם פּאַשיזם. ער איז געשטאַרבן ביי זיך אין לאַנד און דעם לעצטן כבוד
 האָט מען אים צוגעטיילט אין זיין „פּאַלקס־הויז“. נאָר מקנא זיין זיין עלטער
 קען מען נישט. דער גייסט פון צופאַסן זיך צו די ווינטן וואָס בלאָזן אַרום און

דאָס אונטער־וואַרפֿן זיך אונטער דעם דיקטאַט פֿון וועלט־דעספּאָטן האָט נישט אויסגעמיטן אויך זיין פּאַרטיי. און היות ער האָט נישט געוואָלט זיך אונטער־געבן, איז ער אַפּט געבליבן אַליין, ווי אַן איינזאַמער פעלדז, אַ פעסט־שטאַל־צער און אַ פּאַרלאָזענער. געציילטע חדשים פאַר זיין טויט האָט די סאַציאַליס־טישע קאַנפּערענץ אין בעלגיע אָפּגעהאַלטן אַ זיצונג און באַהאַנדלט די פּראָגע פֿון שפּאַניע און זי האָט נישט געוואָלט אָננעמען קיין רעזאָלוציע ביז וואָגען ער, דער פּאַטראָן פֿון דער באַוועגונג, וועט קומען און אויסדריקן זיין מיינונג. און ער, דער צוויי־און־זיבעציק־יעריקער זקן, איז געווען דאָן אין שפּאַניע, ווייל ער האָט געוואָלט זען מיט די אייגענע אויגן, — ווי זיין שטייגער איז — די לאַגע אויפֿן אַרט גופּא. האָט ער זיך געאיילט אין אַן עראָפּלאַן צו קומען פֿון שפּאַניע צו דער קאַנפּערענץ, אינגאַנצן געשפּאַנט צום קאַמף. ער איז געקומען און האָט אַרויסגעדונערט זיין וועטאָ; און אַז די מערהייט פֿון דער קאַנפּערענץ האָט אָפּגעוואַרפֿן זיין מיינונג, האָט ער באַוויזן צו קענען בלייבן אין דער מינ־דערהייט; ער האָט זיך צוריקגעצויגן פֿון דער פּירערשאַפּט, שטאַלץ און האָט זיך נישט אונטערגעוואַרפֿן.

אין איין יאָר האָט דער סאַציאַליסטישער אינטערנאַציאָנאַל פּאַרלוירן זיינע דריי גרויסע גדולים: קאַרל קאָוסטסקי, אַטאָ באַווער און עמיל וואַנדער־וועלדען און דער צד־השוה צווישן די דריי איז נישט אין דער ענלעכקייט פֿון זייערע מיינונגען, אין קעגנטייל, זייערע מיינונגען זענען אין די לעצטע יאָרן געווען גאַר פּאַרשידענע. דער צד־השוה, איז וואָס זיי אַלע דריי זענען אַן אויס־דרוק פֿון איין באַזונדערע דערשיינונג, וועלכע איז געווען יאָרלאַנג דער סאַמע סוד פֿון דער שטאַרקייט און פּראַכט פֿון דער גאַנצער סאַציאַליסטישער באַ־וועגונג. און די דאָזיקע דערשיינונג איז: דער פּאָליטישער מנהיג פֿון דער אַר־בעטער־באַוועגונג איז איר טעאָרעטישער לערער. אין דער באַוועגונג זענען פּאַראַן טוער און קעמפּער, פּראָפּאַגאַנדיסטן און טאַקטיקער, אַרגאַניזאַטאָרן און מוניציפּאַלע עסקנים און פּאַרלאַמענט־דעפּוטאַטן. אָבער צו דער פּאָזיציע פּינעם מנהיג פלעגט די אַרבעטער־באַוועגונג, אין יענער תקופּה, מאַכן אַרױפ־שטייגן דעם גייסטיקסטן מאַן וואָס זי פּאַרמאַגט, דעם גרעסטן גדול פֿון וויסן און ווייזע, מיט וועמען דער גורל האָט איר געבענטשט. דען די סאַציאַליס־טישע אַרבעטער־פּאַרטיי האָט קיינמאַל נישט געוואָלט זיין בלויז אַ פּאָליטישע פּאַרטיי; ענלעך צו יעדער פּאַרטיי וואָס אַנטשטייט אין אַ פּאַרלאַמענט אין גע־געבענע פּאָליטישע אומשטענדן; און זי איז אויך נישט נאָר אַן עקאָנאָמישער בונד, ענלעך צו יעדן אַנדערן פּראָפּעסיאָנעלן אָדער קלאַסן־פּאַרבאַנד, וועמענס גרענעצן זענען פּאַרבונדן מיטן אַרט, און די ענינים זענען צייט־ענינים. זי וויל זיין אַ דערלייזונגס־באַוועגונג, וואָס טראַגט אויף זיך די לאַסט פּונעם

ליכטיקע פערזענלעכקייטן

באלקס-גורל און איר וויזיע — איז די וויזיע פונעם מענטשן און פון דער וועלט. זי האָט אויסדערוויילט שטענדיק איר רבין פאַר איר מנהיג; פון מאַרקסן אָן איז די דאָזיקע דערשיינונג געוואָרן כמעט אַ טראַדיציע אינעם אינטערנאַ-ציאָנאַלן סאָציאַליזם און אָן שום אויסדריקלעכן באַשלוס איז עס געוואָרן כמעט אַ מין מנהג אין דער מערהייט פון די גרעסערע און קלענערע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען. די דריי גרויסע נפּטרים זענען גלייכצייטיק די באַדייטנדיקסטע אין טעאָרעטישער הלכה און אויך די אָנגעזעענסטע אין דער פּאָליטישער פירער-שאַפט פון זייערע לאַנדעס-פּאַרטייען.

און נישט אין דעם באַשטייט די גורל-פּראַגע פון די אַרבעטער-פּאַרטייען, וואָס אירע הויפט-פירער זענען נסתלק געוואָרן — אייביק קען דאָך אַ מענטש נישט לעבן. די פּראַבע-פּראַגע פאַר דער אַרבעטער-באַוועגונג אין דער וועלט איז איצט: צי וועט זי, ווירקלעך, האָבן ווילן און כוח צו קענען פאַרזעצן אַט-די דאָזיקע איינציק-אַרטיקע טראַדיציע, אַז דווקא אַזעלכע נאָר זאָלן, ווייטער, שטיין ביי איר שפיץ, אויך אין קומענדיקע פרוביר-צייטן. צי וועט זי מסוגל זיין צו באַשטיין, אויך אין די טריבע טעג, אַז אירע גייסט-וויזיאָנערן און טעאָ-רעטיקער-לערער, זאָלן ווייטער געשטעלט ווערן אַלס אירע פירער למעשה, ווי זיי זענען עס געווען, זייט קאַרל מאַרקס ביז עמיל וואַנדערוועלדע.

אין די וואַרצלען פון אַט-דער דאָזיקער פּראַגע שטעקט דער גורל פון דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג אין אונזערע טעג, אין יעדן לאַנד און אין גאָר דער וועלט.

תרצ"ט

פּעֶלִיקס פּעֶכֶנבאָך

פּעֶלִיקס פּעֶכֶנבאָך, קורט אייזנערס געוועזענער סעקרעטאַר בעת דער דער אייליקער רעוואָלוציע אין מינכען און סעקרעטאַר פון דעם אינטערנאַ- ציאָנאַל פון דער סאָציאַליסטישער יוגנט, איז געפונען געוואָרן אַ דערמאָרדע- טער. ער איז געווען אַרעסטירט צוזאַמען מיט אַנדערע פּאָליטישע אַרעסטירטע אין אַ קאָנצענטראַציע-לאַגער אין דייטשלאַנד, און די מאַכט האָט מוֹדיע גע- ווען דעם באַקאַנטן נוסח: „ער האָט געמאַכט אַ פאַרזוך צו אַנטלויפן און עס האָט אים געטראָפן אַ קויל“.

בלוט פון אַ סאָציאַליסט, און דערצו נאָך, בלוט פון אַ ייִדישן סאָציאַליסט איז פאַרגאַסן געוואָרן דורך אויסוורפן, טמאים-מענטשן — טאָ וואָס-זשע צאַפּלסטו נאָך און וואָס ציטערסטו, האַרץ? איז ער דען דער ערשטער? איז ער דען דער לעצטער? ווייסטו דען וואָס מען טוט זיינע ברידער, טאַקע אין דעם איצטיקן מאָמענט, ערגעץ-וווּ, אין אַ פינצטער ווינקל פון קאָנצענטראַציע-לאַ- גער? ביסטו דאָך שוין זאַט פון בלוט, האַרץ דו, בלוט פון ווייט און בלוט פון נאָענט און פון גאָר-גאָר נאָענט; טאָ פאַרוואָס ביסטו נאָך נישט פאַרשטיינערט געוואָרן, דו נאַריש האַרץ?

דאָס האַרץ אָבער, האַלט זיך ביי זיין נאַרישקייטן; אומגעקערט, דאַכט זיך, אַז זינט דאָס שלעכטס האָט אים אָנגעהויבן שלאָגן, זינט דאָס האַרץ איז פאַר- לאָפן מיט טרויער, איז נאָך ווי גרעסער געוואָרן זיין וואַכזאַמקייט איבער יעדן טראָפן בלוט אונדזערן וואָס ווערט פאַרגאַסן און פון וועגן יעדן דורשטיקן נאָך אונדזער בלוט אין אַלע לאַגערן.

איך האָב געקענט דעם דאָזיקן צאַרטן ציטערדיקן בחורל, אים און דעם ברען פון זיין שמועס און זיין אידעאַלן מוט. ער איז געווען יוגנט-פירער נישט נאָר לויטן פּאַסטן, נאָר לויט זיין גאַנצן מהות און נאַטור. ווי האָט די דיכטערן רחל געזונגען וועגן יונתנען? צלם ענוג, נער רך בתלבושת הדר. לב אמונים. לא נטש רע בצר ובקרוב אחר לא נסוג¹. גלייך ווי זי וואָלט עס וועגן אים געזונגען. נישט נאָר האָט ער קיינמאַל נישט צוריקגעטראָטן, נייערט ער האָט

1) געצערטלעך געשטאַלט, איידליינגל אין פּראַכטיקלייזונג, געטריי האַרץ. ער האָט נישט פאַרלאָזט אַ פריינט אין שלעכטס און אין שלאַכט האָט ער נישט צוריקגעטראָטן.

געגארט נאך שלאכט, צו יענער שלאכט אין וועלכער ער האָט געזען אַ הקדמה „צו דער לעצטער שלאכט“. באַהערשנדיקער שכל, לאַגישער אַנאַליז — נישט מיט דעם האָט ער זיך אויסגעצייכנט. ער איז, אָבער, באַשאַנקען געווען תמיד מיט אַ באַזונדערן חוש. ער האָט גוט געפילט וווּ אין יעדן מאָל מענט ליערט די אמתע מלחמה צווישן דעם גוטן און ביזן, און ווען עס איז דער אַממייסטן געפערלעכער טאָג אין דער דאָזיקער אַנטשיידנדיקער מלחמה. אין צו יענעם סאַמע געפערלעכן טאָג און צו יענעם ריכטיקן אַרט פלעגט ער זיך אַ לאַז טאָן, מיטן גאַנצן ברען, ריזיקירנדיק זיין גאַנצן לעבן.

דערפאַר האָט ער זיך אַזוי צוגעקלעפט דאָן צו קורט אייזנערן, זיין פאַר-ערטער לערער, און דערפאַר האָט ער אים ביים לעבן געדינט מיט אַזוי פיל טריישאַפט און דערפאַר איז אַזוי גרויס געווען זיין קנאות, צו דינען זיין אַנ-דענק, נאָכדעם ווי ער איז דערמאָרדעט געוואָרן. שפעטער האָט ער אויך דער-זען די שאַטנס אין זייער ירושה, צו די קאַמוניסטן וואָס האָבן מיט גדלות זיך זיך אָנגעגעבן צו זיין די פאַרזעצער פון קורט אייזנערס זאָך, איז ער קיינ-מאָל נישט צוגעשטאַנען. אָבער אין זיין האַרץ האָט ער געטראָגן דעם אַנדענק פון די מיכעלער רעוואָלוציע־טעג, אַלס אויסצייכענונג פון זיין דרייסטן אויפ-שטייג, און ווי אַ חסיד וועגן זיין רבין, אַזוי האָט ער תמיד געטראַכט וועגן גוסטאַוו לאַנדויער און קורט אייזנער, די כהנים און די קרבנות פון יענער כהרף־עין־דיקער רעוואָלוציע אין בייערן.

און וווּ אַלע מיטגלידער פון יענער גרופע, האָט אויך ער געהאַט אַ באַזונדערע באַציונג צו יידן, צו אונדזער באַפריינגס־באַוועגונג און צו אונ-דזער ווערק אין ארץ־ישראל; אַ באַציונג וואָס איז געווען פאַראורטיילט צו פרוכטלאָזיקייט; דאָס פעלן פון יעדער זעלישער מעגלעכקייט צו אַפּפרעמדן זיך אינגאַנצן פון דעם דערהויבענעם יידישן ענין און דאָס פעלן פון יעדער זעלישער דרייסטקייט איבערצוגעבן זיך צו דעם. מעגלעך, אַז די אָנגעהעריקע צו דער דאָזיקער גרופע האָבן נאָך פון לאַנדויערן אַליין געהערט אונדזער לויב, און מעגלעך אַז די אַנטיסעמיטן פון בייערן, די פאַרגייער פון היטלער־נאַציזם האָבן עס מיט זיי געלערנט אַ קאַפיטל וועגן דעם ענין, בעת דער רעוואָלוציע און נאָך איר; פאַר זיי האָט זיך, דאָך, אָנגעהויבן דער סוף־שוין דאָן, דערפאַר האָט טרנסט־טאַלער נישט געקענט נישט קומען קיין ארץ־ישראל און נישט צו פאַרטידיקן אונדז קעגן פיינט; אָבער אַז ער קומט קיין בערלין צום קאַנגרעס פאַר דעם אַרבעטנדיקן ארץ־ישראל, קען ער נישט — נישט אַפּצוימען זיך פון אונדז, מען זאָל, חלילה, נישט מצרף זיין אים אינגאַנצן צו אונדזער ענין.

און ווי ער, אַזוי אויך פעכענבאָך; אויך ער קומט קיין ארץ־ישראל אַ קוק טאָן וואָס ווערט געשאַפן אין לאַנד. צווישן איין אַרעסט און דעם צווייטן האָט

ער אויך דאָס באַוויזן דורכצופירן; און ער איז אויך זייער באַאיינפלוסט געוואָרן פון זיין באַזוך. און צוריקקומענדיק קיין דייטשלאַנד האָט ער זיך „אַנגענומען מיט מוט“ און איז אויף אַ שטיקל צייט אַפילו אַריין אין דער „פּועלי־ציון פּאַר־טיי“. עס געדענקען זיך מיר זייער גוט מיינע שמועסן מיט אים, פאַר זיין עליה און נאָך זיין עליה. ער איז אַפילו געפאַרן אין אונדזער שליחות צו רעפערירן און ווען עס איז דערשינען קורט איינזערס בוך, האָט ער זייער געוואַלט, אַז זיינע רייד זאָלן ווערן אָפּגעדרוקט אין עברית (איינצלנע קאַפיטלען זענען, טאַקע, פאַרעפנטלעכט געוואָרן אינעם „דבר“). אָבער שטענדיק האָט ער אָפּ געהיט צווישן אים און אונדז אַ מחיצה, וואָס איז אוממעגלעך געווען זי צו באַזייטיקן. „דוק מרחקים“; „מיט דער רעכטער האַנט דערנעענטערט, מיט דער לינקער האַנט דערווייטערט“. אין צווישן האָבן זיך געמערט די אַרעסטן אין די געריכט־פּראָצעסן. מען האָט אים געמשפּט ווי אַן אויפשטענדלעך. מען האָט פאַרוועבט קעגן אים בלבלים. אַ לאַנגע קייט איז אויסגעאַמערט געוואָרן קעגן אים און אירע רינגען זענען באַשטאַנען פון: פּראָצעס, אַרעסט און באַגעדיקונג און ווידער פּראָצעס און אַ האָס אַ צוואַמענגעדריקטער.

וואָרעם דווקא אַט־דעם באַזונדערן מענטשלעכן טיפּ, וואָס פּ. פּעכענבאָך איז זיין איידלסטער אויסדרוק, האָבן עס די טיילוואַנים פון דער נאַצישער רשעות אין דייטשלאַנד, אַמגליענדיקסטן געהאַסט. זיין שיינקייט, זיין מוזישע צאַרטקייט, אויך דאָס פייער פון זיין טראַציקייט — איז פאַר זיי געווען — סאַמע גרויל. דען אין אים האָט געברענט אַ פאַרצייטיקער פּונק, אַ פאַרבלבע־נער פון דעם נשמה־אוצר פון היינע און לאַסאַל; אַט יענער יידישער רעוואַלוציאַנערער פּונק, וואָס ווי דאָס בלוט פון זכריה הנביא ווייסט נישט פון קיין רו, שטילט זיך נישט איין און טוט דערצאַרענען פון אייביק־אָן אַלע וועלט־נבוראדנס, און ער רעגט נאָר אַן זייער חיהשע גלוסט צו פאַרגיסן ניי בלוט כדי איינצושטילן זייער ווילדן ברויזן, — און ער שטילט אים נישט איין.

„שלאַווינער“ — ווערן אַזעלכע גייסטער באַצייכנט אויף דער שפּראַך פון די העלדן פון דעם שוואַרצן האָס אין פּויכטוואַנגערס בוך „ערפּאָלג“, און זיי לויפערן אויף זייער בלוט. האָבן זיי אים געפּאַקט.

„ער האָט געוואַלט אַנטלויפן, האָבן די וועכטער געשאָסן און איין קויל האָט אים געטראָפּן“ — אַזוי האָט פּערענבאָך אליין פאַרויס געשילדערט דאָס אידעקעווען זיך פון די רוצחים, אין זיין בוך „אין הויז פון די פריידלאַזיקע“, וואָס ער האָט אַנגעשריבן באלד ווי ער איז צום ערשטן מאַל באַפרייט געוואָרן פון זיין לאַנגן אַרעסט. איצט ווערט דער דאָזיקער אויסדרוק געווענדעט קעגן אים. גלייך ער וואַלט אַרויס גענומען געוואָרן פון זיין אייגענעם בוך. און עס וועט געשען בעתן דערעפענען אַ ציוניסטישן קאַנגרעס און דער

ליכטיקע פערזענלעכקייטן

מזכיר-נשמות וועט ארויף אויף דעם באלעמער און אויסרעכענען איינעם נאך איינעם, אלע אונדזערע טייערע וואָס מיר האָבן פאַרלאָרן, וועט דאָך אויס-געלאָזן ווערן זיין אָרט צווישן די דערמאָנטע, וואָרעם ער איז דאָך אַפיציעל. כלל נישט קיין „איינגעשריבענער“ אין אונדזערע רעגיסטערס. אָבער אין האַרצן וועלן מיר טראָגן, זאָנפט־שטיל דעם אַנדענק אויך פון יענעם פלאַמיקן יונגן-מאָן, וואָס האָט געקעמפט דעם געטלעכן קאַמף און איז פאַרצערט געוואָרן פונעם פייער בעתן אויסברוך פון דער רשעות קעגן אונדז, ביים אַנפאַנג פון דער לאַנגער בלוטיקער עפאָכע, וואָס ציט זיך נאָך אים און קיינער ווייסט נישט איר סוף.

כ"ה אב תרצ"ג

וויקטאָר בערגער

סאַציאַליסטישער דעפוטאַט אין נאַרד־אַמעריקאַנער קאָנגרעס

אַרעם אין פּערזאָנען און אַרעם אין טאַטן איז די סאַציאַליסטישע באַווע-
גונג אין דער גרויסער אַמעריקע. זי קען נישט געמאַסטן ווערן מיט איראַ-
פעישע מאַסן. און אויך דאָס וואָס זי פאַרמאַגט איז עס אין גרעסטן טייל אַ
דערווערב פון דעם ערשטן עמיגראַציע־דור, וואָס האָט מיטגעבראַכט זיין
סאַציאַליזם אַן איינגעפאַקטן אין דער וואַליזע און זיי האָבן אים אָפּגעהיט ער
זאָל נישט אויסגעלאָשן ווערן דורך קאַלטע ווינטן אין דער נייער וועלט. צווישן
די סאַציאַליסטישע עמיגראַנטן זענען די הויפּט־פאַרזאָרגער אין אַמעריקע:
דער ייִדישער ציבור און דער דייטשער. אינעם צענטער פון ייִדישן ציבור
אין ניו־יאָרק דערשיינט אונדזער „פאַרווערטס“ אין ייִדיש, און אינעם צענטער
פון דער דייטשער איינוואוינערשאַפט, אין מילוואַקי, דערשיינט די איינציקע
סאַציאַליסטישע טאַג־צייטונג אין ענגליש, דער „מילוואַקי־לידער“. אין די
לעצטע יאָרן האַלט אין אונטערוואַקסן אַן אייגענע סאַציאַליסטישע אינטעליגענץ
פון קינדער פון דער איינוואוינערשאַפט, געבאַרענע שוין אין אַמעריקע, זי איז
אַבער נאָך אין די וויקעלעך און זייער וועג איז נאָך פאַרהוילן פון אויג. געווען
אַ צייט ווען דער איינציקער סאַציאַליסט אינעם קאָנגרעס פון די פאַראייניקטע
שטאַטן איז געווען מאיר לאַנדאָג, געשיקט פונעם ייִדישן באַצירק אין ניו־
יאָרק, און פאַר מאיר לאַנדאָנס דערוויילונג און נאָך זיין טויט, איז דער איינ-
ציקער סאַציאַליסטישער מאַנדאַט צום קאָנגרעס געווען תמיד רעזערווירט פאַרן
פאַרשטייער פונעם דייטשן באַצירק אין מילוואַקי, דעם רעדאַקטאָר פון „מיל-
וואַקי־לידער“, וויקטאָר בערגער.

אַ סך מאַל, דורכאַנאַנד, איז וויקטאָר בערגער דערוויילט געוואָרן אין זיין
מילוואַקי אַלס דעפוטאַט, אַלס פאַרשטייער פון די סאַציאַליסטן אין אַמעריקע
צום קאָנגרעס; ער האָט זיך אָבער נישט באַטייליקט אין אים: ער פלעגט גע-
פּסלט ווערן. אין אָנהייב פון דער ערשטער וועלט־מלחמה איז ער געווען ווי
אַ דאָרן אין די אויגן פון גאַנץ אַמעריקע, און צוליב זיין דייטשישן אָפּשטאַם
איז אָפּגעשוואַכט געוואָרן זיין קאַמפּס־כוח, זיין איינפלוס אויף דער אַרבעטער־
באַוועגונג אין אַמעריקע איז געוואָרן קלענער און מינדערוויכטיקער פון דער

השפעה פון דעם אמעריקאנער דעבס. און אויב מען האט באוויזן צו באזייטיקן דעבסן איז דאך בערגערן אוודאי. נאך לאַנדאָנס טראַגישן טויט (לאַנדאָן און אזוי ווי איצטער בערגער, זענען ביידע אומגעקומען אין אויטאָמאָביל-אַקציע-דענטן). איז בערגער דערוויילט געוואָרן אַלס קאָנגרעסמאַן. נאָך דעבס טויט איז ער דערוויילט געוואָרן אויך אַלס פרעזידענט פון דער סאַציאַליסטישער פּאַרטיי אין אמעריקע און אַז די געמיטער האָבן זיך איינגעשטילט, האָט ער ווידער געוווּנען זיין פּלאַץ אין קאָנגרעס און צוריק באַקומען זיין השפעה אין דער געזעלשאַפט.

ער איז געווען דער איינציקער סאַציאַליסט אינעם גאַנצן אמעריקאנער קאָנגרעס. ער — איז די פּראַקציע, און דאָך, איז ער זייער געשעצט געוואָרן אין דער גאַנצער קאָמער און ביי אַ סך פון די פּאַרלאַמענט-מיטגלידער איז ער אַפילו געווען באַליבט. ער איז געווען אַ מיטגליד אין קאָמיסיעס. אין אייניקע — פּאַרזיצער; אין נאָמען פון פּאַרלאַמענט-הויז איז ער געשיקט געוואָרן אין וויסנשאַפטלעכע מיסיעס. זיין ערנהאַפטיקייט, זיין אומפאַסנדיקע היסטאָרישע און סאַציאַלע בילדונג, זיין אַרגאַניזיר-כוח און זיינע אַראַטאָרישע פעיקייטן זענען אים בייגעשטאַנען.

אין די יאָרן פון דער ערשטער וועלט-מלחמה האָט ער באַזוכט דייטש-לאַנד. עס איז דאָן געווען יאָרן ווען די שנאה צו דייטשן איז געשטיגן אין אַ סך לענדער פון אייראָפּע און אמעריקע. די אויגן פון די דייטשן זענען געווען געווענדעט צו זייערע אַפּשטאַמיקע ברידער אין אמעריקע. אויף זיי, „אויף די דייטשן מיטן פּאַרבינדונג-שטריך“ (דייטשן-אמעריקאנער) איז אַרויפגעלייגט געוואָרן די אויפגאַבע צו איינשטעלן אַ בריק צווישן דייטשלאַנד און די פּאַר-אייניקטע שטאַטן. און אין דייטשלאַנד גופא, האָט שוין דאָן געווימלט פון שנאת-ישראל. דאָן האָט בערגער געהאַלטן אין דייטשלאַנד זיין באַרימטע רעדע וועגן דער שלעכטער מידה פון שנאת-חינם, וואָס דייטשלאַנד האָט איינגעפירט און טרייבט כלפי אירע יידישע בירגער און וואָס איצט — זינט ווערסאַל — האָט זי אַליין פּאַרווכט דעם ביטערן טעם פון דעם, מצד די אַרומיקע לענדער. די דאָזיקע רעדע האָבן די דייטשן אויסגעהערט מיט ציין-קריצעניש און מיט איינגעהאַלטענעם צאָרן. און די ייִדן-פּאַרטיידיקער האָבן געהאַלטן אין איין אַי-בערהפּרין זי אין דער גאַנצער „פּאַרטיידיקונגס-ליטעראַטור“ פון יענער צייט.

און ווען עס האָט זיך אָנגעפּאַנגען די פּאַרייניקונג פון די צוויי סאַציאַ-ליסטישע אינטערנאַציאָנאַלן — דעם ווינער און דעם לאַנדאָנער — איז בער-גער געווען צווישן די אַקטיוויסטן פון דער פּאַרייניקונג. צו דער פּאַרייניקונגס-קאָנפּערענץ אין האַמבורג האָט ער געבראַכט די בשורה וועגן דעם אָנשלוס

פון דער פארטיי פון די פארייניקטע שטאטן און אין דער פאליטישער קאמיסיע האט ער געטאן אַליק, כדי צו באזייטיקן די שטערונגען און אפהאלטונגען. ער האט זיך באטראכט ווי אַ גרויסער יידן-פריינט. ווען עס איז נייטיק געווען איז ער תמיד ארויסגעקומען צו פארטידיקן יידן און קעמפן זייער קאמף; אפשר האט גורם געווען צו דעם אויך די גרויסע צאל יידן, וואס אין זיין קליינער פארטיי. אים איז אויך בייגעשטאנען זיין קענען גוט די איירא-פענישע לאַגע. ער איז געווען אין קאנגרעס איינער פון די אקטיווסטע מיט-גלידער אין דער קאמיסיע פון אימיגראציע-ענינים און האט אָנגעפירט דעם קאמף פאַר אימיגראציע-פרייהייט — צייטנווייז אויך אין קעגנערשאפט צו דער פראפעסיאָנעלער אַרבעטער-באַוועגונג אין אמעריקע — און ער האט געפירט דעם קאמף מיט פאקענטעניש און פאָרקעשנטקייט. דעם קאמף קעגן אַנטיסעמיטיזם האט ער באטראכט אַלס איינע פון זיינע פונדאמענטאַלע מיסיעס — אַלס סאָציאַליסט, אַלס דעפוטאַט, אַלס דערוויילטער פון יידישע אַרבעטער, אַלס דייטש וואָס דער קאמף פון די „נאַרדיקסן“ קעגן פרעמדע ראָסן איז געריכטעט אויך קעגן אים און אַלס קעמפער פאַר די רעכטן פון דעם דייטשן קיבוץ אין אמעריקע, צו דערהאַלטן זיין באַזונדערן כאַראַקטער. ער האט אויך געוויסט צו שעצן די נאַציאָנאַל-יידישע באַוועגונג און האט זיך באַטראַכט אַלס איינער וואָס ווייסט איר ווערט און אירע מעגלעכקייט-גרענעצן.

צום ציוניזם אָבער, איז ער געווען קעגנערשי. יעדנפאַלס איז ער פיל יאָרן געווען קעגן. די מומחים אויף ענינים פון יידנטום אין דער אמעריקאַנער פאַרטיי, זענען דאָך געווען, אַממייסטן די „בונד“-מענטשן און זיי האָבן באַ-שלאָסן נעגאַטיוו, און זייער מיינונג איז — כּנהוג — געווען אין דעם ענין די מיינונג פון דער גאַנצער סאָציאַליסטישער פאַרטיי; פון דער יידישער געשיכטע — און ער האט, אויף זיין שטייגער, געקענט די ליטעראַטור פון דער דייטשער חכמת-ישראל, אי פון דער ענגלישער, און האט אויך געלייענט פון מזרח-וויסנשאַפט און אַרץ-ישראל-קענטעניש — האט ער געצויגן פון דעם אַ סך באַווייזן און ראיות, כדי צו שטאַרקן די שטעלונג, זיינע און פון זיין פאַרטיי. פּרילינג 1927 בין איך געווען, צום ערשטן מאַל, אין אמעריקע, אין שליוחות פון דער הסתדרות, און אין מיין רייזע איבער די אמעריקאַנער שטעט, בין איך געקומען אויך קיין מילוואָקי. מיינע חברים האָבן מודיע געווען וועגן מיין קומען אינעם „מילוואָקי-לידער“ און די צייטונג האט מיר געמאַכט אַן אינטערוויו. אין נאָמען פון דער צייטונג איז געקומען, פירן מיט מיר דעם שמועס, אַ יונגע פרוי, וואָס האט עטלעכע יאָר געלערנט אין אַן אוניווערזיטעט אין דייטשלאַנד, און רעדט גוט דייטש, ווי אַ מוטער-שפּראַך — פרוי פּראָפּ-וועלט. שמועסנדיק האָב איך זיך דערוויסט, אַז זי איז וויקטאָר בערגערס טאָכ-

טער. ווען זי האָט געוווינט אין דייטשלאַנד איז איר אויסגעקומען צו ליינען עפעס אַ בוך וועגן דער נייער ארץ־ישראל — דאָכט מיר, פון אַלפאַנס פאַקע — און זי האָט געוויסט צו שטעלן פראַגן אויך וועגן דער קאָאָפּעראַציע. וועגן חלוי־ציות, וועגן דער אַרבעטער־קאָלאָניאַליזאַציע און וועגן די באַציונגען מיט די אַראַבי־בער. דער שמועס איז געוואָרן לאַנג. און אויף מאַרגן איז דערשינען אין „מיל־וואַקי־לידער“ אירער אַן אויספירלעכער מאַמר, אין וועלכן עס זענען רעזור־מירט געוואָרן מיט האַרציקער באַציונג און מיט גראַדן פאַרשטאַנד אַלע פרטים פונעם שמועס. זי האָט מיר דערציילט, אַז איר פאַטער איז אַן אַוהב ישראל אין דאָך אַן עקסטרעמער קעגנער צום ציוניזם; זי אָבער, דענקט אַז ער איז נישט גענוג בקי אין די פרטים פון די זאַכן און דערפאַר שלאָגט זי מיר פאַר איינצושטעלן אַ באַגעגעניש כדי צו שמועסן מיט אים. איך האָב מסכים געווען. און אויף מאַרגן, צוזאַמען מיט דער צייטונג האָב איך באַקומען אַן איינ־לאַדונג פונעם רעדאַקטאָר וויקטאָר בערגער, צו קומען צו אים אין זיין אַר־בעטס־צימער אין דער רעדאַקציע פונעם „לידער“, אויף אַ שמועס.

ער איז געווען אַ מאַן אין די יאָרן; זיין עלטער אָבער האָט נישט פאַרמי־נערט זיין גייסט־פּרישקייט. ער האָט גערעדט אַ קלאַרן רייכן דייטש, טראַץ זיין וווינען אין אַמעריקע שוין פופציק יאָר. ער האָט געמאַכט דעם איינדרוק פון איינעם וואָס האָט ליב צו שמועסן. באַזיצט ברייטע היסטאָרישע ידיעות, מאַריך אין זיין אַרגומענטירן אָבער איז ערלעך אין דענקען. האָט ליב זיך גוט צוצוהערן, האָט אַ שנעלע תפיסה און אַ לייכטן שיקול־הדעת און לערנט בעת און דורך דיסקוסיע.

ער האָט אָנגעהויבן: „איך האָב געהערט וועגן אייער קומען; איך האָב זיך געטראַפן אויך מיט איינעם פון אייערע חברים; כּהאַב געלייענט היינט אייערע רייד. איך וויל, קודם־כל אייך דערקלערן פאַר וואָס אַפּאַניר איך מיך צום ציוניזם, דערנאָך וועט איר אַרויסברענגען וואָס איר האָט צו זאָגן.“

און ער האָט אַרויפגעבראַכט אַ ריי אַרגומענטן, געווען צווישן זיי אַלטע באַהויפטונגען וואָס האַלטן אין איין ווערן איבערגעזחורט דורך אַלע ציוניס־טישע קעגנער; און אויך זיינע אייגענע אַרגומענטן, געבויט אויף היסטאָרישע אַנאַלאָגיעס און אויף זיין אייגענער פּאָליטישער דערפאַרונג. עס זענען געווען באַהויפטונגען, וואָס אויף זיי איז, בכלל, קיין ענטפער נישטאָ; אויך אַזעלכע וואָס זענען געבויט אויף מאַנגלהאַפטן וויסן, גענומען פון אַ צווייטן, דריטן קוואַל און אויף צווייפּלהאַפּטער, פאַרעלטערטער, ליטעראַרישער אינפּאַרמאַציע. און איז דאָזיקן גאַנצן אַפּאַנירן איז נישט געווען קיין שמץ פון דער פּסלנות, וואָס איז אַזוי אַפט צו טרעפן אין אונדזערע דיסקוסיעס מיט סאַציאַליסטן ייִדן אָדער נישט־ייִדן. די פּראַגע וועגן דער סאַציאַליסטישער „כשרות“ פונעם

ציוניזם האָט אים כלל נישט אינטערעסירט. אָבער זיין סקעפטיציזם, האָט זיך בעיקר קאָנצענטרירט אויף צוויי גרונט־פונקטן: צי איז ארץ־ישׂראל ביכולת: צו לייזן די ייִדישע וועלט־פראָגע, און צי די ייִדן ווילן אָדער וועלן נעמען די דאָזיקע לייזונג מיטן גאַנצן ערנסט?
ער האָט געטענהט:

איר מיינט געוויס, אַז די אַראַבער־פראָגע איז אַ פראָגע פון מערהייט און מינדערהייט. און איר, קענטיק, זענט אויך איבערצייגט, אַז נאָך דעם ווי איר האָט אין פאַרלויף פון טויזנטער יאָרן געלערנט זיך ווי אומצוגיין מיט אַלע פעלקער פון דער וועלט, וועט איר קענען לעבן בשלום אויך מיט אייערע שכנים אין ארץ־ישׂראל. און איר, די סאַציאַליסטן, צווישן די ציוניסטן, האָט שוין, געוויס, גרייט אַ פראַגראַם פון אַ סאַלידאַרישע לעבנס־אַרגאַניזאַציע, ווי כדומה, למשל, די פראַיעקטן פון די עסטרייכישע סאַציאַליסטישע טעאָרעטיקער און ענלעכע. איר שטעל מיר פאַר, און ווירקלעך, דאָס אַראַבישע פּאָלק האָט אַן אַלטע און רייכע קולטור... ריכטיק, ריכטיק, אָבער, ווו איז זייער רעזערוו? — אין דער מדבר. און איין טריט פון אייך — וווינען דאָך די בעדוו־נער. צי האָט אַ קולטור־פּאָלק געפרוווט אַמאָל וווינען מיט מדבר־איינוווינער; צי האָט איר לפחות אַן אַנונג וועגן דער שוועריקייט פון דער פראַבלעם?

דאָס דאָזיקע און נאָך עפעס. און דאָס איז פאַר אים דער עיקר: ער קען ייִדן, ער האָט זיי געקענט אין עסטרייך און אין דייטשלאַנד. און ער קען זיי אין אמעריקע. ער האָט געזען, ווי אַזוי זיי זענען געקומען קיין אמעריקע. אַן אַ פונק צוגעבוּדנדיקייט צו דעם דאָזיקן. לאַנד און צו זיין קולטור. און ווי זיי האָבן זיך עס צוגעבונדן צו אים און ווי זיי האָבן עס געשלאָגן וואַרצלען אין אים. ניין, עס איז נאָך נישט אינגאַנצן באַפרידיקט, ביי ייִדן, דער אינסטינקט פון איינוואַרצלונג אין פרעמדע לענדער. און ווירקלעך, ער טרעפט זיך, צור־זאַמען מיט אַ סך ייִדן און מיט די פירער פון די רייכע ייִדן, אין וויסן הויז און ער ווייסט: די ייִדן ווילן גאָר נישט אָט דאָס, וועגן וואָס איר, ציוניסטן, רעדן. זיי גיבן אייך, אפשר אַ ביסל געלט; מיינט איר, דעריבער, אַז איר מעגט דערפון דרינגען, אַז זיי ווילן אייער דערפאַלג? אָבער ערנסט גענומען, ווילן זיי עס גאַרנישט. און אַ פּאָלק, וואָס האָט אַזאַ נייגונג — קען מען נישט פאַר־ווירקלעכן מיט אים אַזאַ טאָט ווי דער, וואָס שטייט פאַר אייך פאַר.

עס איז געקומען מיין ריי צו רעדן. אַזוי גיט ווי ער האָט געקענט אויפ־רעגן זיך בעתן רעדן, אַזוי האָט ער אויך געקענט זיך קאָנצענטרירן בעתן איינהערן זיך. ווען מיינע אַ באַהויפטונג פלעגט אים אויסזען אומבאַגרינדעט, שלאָגט ער מיר גלייך איבער, מיטן פינגער און בעט צוגאַב־באַווייזן. אַז ער איז מסכים מיט אַ באַהויפטונג, רייסט ער מיר ווידער איבער און גיט צו נאָך

באווייזן פון זיינע. אין המשך פונעם שמועס האָב איך צווישן אַנדערן גע-
פרוווט אויך צו שילדערן דעם מצב פון די יידישע מאַסן אין מזרח-איראָפּע,
זייער אימיגראַציע-נויטווענדיקייט און דעם מאַנגל אין אויסזיכטן פאַר אַן איי-
מיגראַציע אין די פאַרייניקטע שטאַטן.

דאָ האָט ער געטאָן אַ שפרונג אַרויס און פאַרשטאַרקערט:

— איר וויסט נאָך גאָר נישט, ווי ווינציק, ווי נישטיק עס זענען די דאָ-
זיקע אויסזיכטן. שוין עטלעכע יאָר אָן איך בין אַ מיטגליד אין דער קאָמיסיע
צו שאַפן געזעצן פון אימיגראַציע אין די פאַרייניקטע שטאַטן. איך קעמף, ווי
ווייט איך קען, פאַר עפענען די טויערן, און אַן שום אויסזיכטן. איר זאָלט עס
גוט וויסן — צענדליקער יאָרן נאָך וועט אַמעריקע זיין געשלאָסן — פאַר-
שלאָסן פאַר די יידישע עמיגראַנטן-מאַסן, אַן שום האַפענונג צו קענען אַריי-
קומען אינעווייניק.

און וואָס מער איך האָב גערעדט וועגן דער נויטווענדיקייט פונעם ווערק,
וועגן זיינע היסטאָרישע וואַרצלען און וועגן די רעזולטאַטן פון דער שאַפונג
אינעם לאַנד, וועגן די שטרויכלונגען אינעם קאַמף מיט זיי און וועגן דער
ערנסטקייט וואָס האָט זיך אַרויסגעוויזן ביים גובר זיין די שטערונגען בעתן
רעאַליזירן דאָס ווערק — האָט ער פון מיר נישט אָפּגעטאָן זיינע פאַרשנדיקע
בליקן. ער האָט זיך איינגעהערט, געווייגן עס געדאַנקלעך, איבערגעלייגט זיך
און געשאַצט.

דער שמועס האָט זיך פאַרצויגן שעהן-לאַנג. פון דריי בייטאָג ביז זיבן.
און גרויס איז געווען מיין איבעראַשונג, ווען כ'האַב געזען דווקא דאָס קאַפיטל
וואָס איך בין בכלל, נישט אויסן געווען, דאָס מאַל צו באַרירן און איך האָב עס
דערמאַנט נאָר ביים ראַנד פון אונדזער שמועס. דווקא דאָס האָט אים אַמ-
שטאַרקסטן באַווירקט און צערודערט זיין געמיט: דאָס קאַפיטל פון אונדזער
קולטור-ווערק און איבערהויפט — דער ענין פונעם ווידעראויפּלעב פון דער
העברעישער שפּראַך.

אַז איך האָב אים געזאָגט, אַז עס איז פאַראַן אַ טעגלעכע פרעסע אין
עברית, און אַן אַרבעטער-צייטונג דערשיינט אין עברית, האָט ער מיך איי-
בערגעשלאָגן:

— דאָס הייסט אין עברית, וואָס איז געמישט מיט דייטש. כ'ווייס אַז איר
באַצייכנט איצט אַזוי די דאָזיקע שפּראַך. אָבער דאָס איז דאָך די זעלבע
שפּראַך, וואָס אייב קאַהאַן דרוקט אין איר זיין „פּאַרווערטס“?

און ער האָט נישט געוואַלט גלייבן אַז ער איז זיך טועה. מיט גרויס למד-
נות און מיט דער קאַכיקייט פון אַ זיך זעלבסט-אַכטנדיקן מענטשן, וואָס פילט
זיך באַליידיקט, וואָס מען וויל אים נאָרן, האָט ער מיך פאַרפלייצט מיט אַ

שלל שלאנגדיקע באווייזן, אָז שוין אין די צייטן פונעם עוואַנגעליום איז די שפראַך פונעם תנ"ך נישט געווען קיין רייד־שפראַך ביי ייִדן; מען קען אָננע־מען, אָז שוין אין די צייטן פון רבשקהן האָבן זיי גערעדט אַראַמיש און אָז אין אייראָפּע האָט אַ ייִד קיינמאָל נישט געפרוּווט צו רעדן תנ"כיש און אָז די דאָזיקע שפראַך איז דעפיניטיוו טויט, פאַרשווונדן, און עס קען כלל, אויפן זין, אָפילו, נישט קומען, אָז אין אונדזער צייט זאָל אַ טויטע שפראַך צוריק אויפלעבן. חיים איך וואָס, אַ נעכטיקער טאָג, איך האָב געפילט באַשיינפערלעך, אָז דער גאַנצער ציטרוי צו מיר און צו אַלע מיינע רייד, וואָס איך האָב דערוואָרבן פאַר מיר אין די אַלע שעהן, איז פלוּצים, פאַרשווונדן און געוואָרן צו נישט, צוליב דער דאָזיקער „אויסגעטראַכטער מעשה" מיט וועלכער איך בין געשטרױכלט געוואָרן.

איך האָב געהאַט מיט מיר אַ נומער פונעם „דבר". איך האָב אים אויס־געשפּרייט פאַר אים און האָב געלייענט, ער זאָל הערן. ער האָט געזוכט דייטשע עלעמענטן — און אומזיסט, איך האָב ציטירט פּסוקים פונעם תנ"ך און פאַר־גליכן זיי מיט דעם וואָס כ'האָב געלייענט פאַר אים פונעם „דבר".

ער איז פלוּצים אַנטשווייגן געוואָרן, האַסטיק איז ער אַרויס פונעם צימער אין די נאָענטע צימערן פון דער רעדאַקציע און האָט געבראַכט מיט זיך פון דאָרט די אַנדערע רעדאַקציע־קאַלעגן. האָט מיר פאַרגעשטעלט פאַר זיי, זיי מען שטעלט פאַר עפעס אַ לעגענדאַרן מענטש.

— קוקט זיך גוט איין, דאָ האָט איר געבן אייך אַ חבר פון ארץ־ישׂראל, וועלכער באַטייליקט זיך אין דער רעדאַקציע פון אַ טעגלעכער אַרבעטער־צייטונג אין דער שפראַך פונעם תנ"ך. נישט אין ייִדיש־דייטש, נייערט ממש אין דער תנ"ך־שפראַך. דאָס איז נישט די שפראַך פון אייב קאהאַנס „פאַרווערטס". זיי האָבן דאָרט אָנגעהויבן רעדן תנ"כיש.

און ווען די פאַרווונדעטע רעדאַקציע־קאַלעגן זענען אַרויס פונעם צימער, האָט ער זיך טיפּער אַריינגעזעצט אינעם פּאָטעל, פאַרטיפּט אין געדאַנק; אויפגעשטאַנען און אָנגעהויבן:

— הערט מיך אויס, חבר. עס איז פאַראַן איין שטריך אין דער ייִדן־פּראָגע איבער וועלכן איך האָב קיינמאָל נישט געוואָגט צו רעדן מיט ייִדן. איך ווייס אָז זיי זענען גענייגט צו באַליידיקן זיך. דער דאָזיקער שטריך אָבער, האָט אַ סך מכריע געווען אין מיין באַציונג, און איך בין זיכער — אויך אין דער באַציונג פון פיל אַנדערע. אייך, אָבער, מעג איך עס איצט זאָגן. איך האָב אייך דערציילט וואָס איך האָב געטאָן פאַר ייִדן און ווי איך האָב געקעמפט פאַר אייער אימיגראַציע. עס איז איבעריק צו זאָגן, ווי ווייט איך בין פון זיין אָן אַנטיסעמיט. איך האָב אָבער קיינמאָל נישט געקענט פאַרשטיין און פאַרגעבן

דעם באַשייד פון דער „ידיש־דייטשער שפראַך“. אין זעכצנטן יאָרהונדערט האָבן אַ סך ייִדן פאַרלאָזט דייטשלאַנד און אַוועק קיין פּוילן. דייטשלאַנד איז געווען דעמאָלט, אָנגעזאַפּט מיט אַנטיסעמיטיזם — רדיפות און גירושים און שענדלעכע בילבולים און אויסשלאַכטונגען אינעם לויף פונעם גאַנצן יאָר־הונדערט. די ייִדן האָבן דאָן פאַרלאָזט דייטשלאַנד, זאָט פון שאַנדע און ווייטיק. קיין איין גוטן טאָג, קיין איין שעה פון ווירדע האָבן זיי נישט געזען אין יענעם לאַנד. וואָס־זשע האָבן זיי געטאָן? זיי גייען און נעמען ביי זייערע באַצווינגער און שונאים זייער שפראַך, בינדן זיך צו צו איר מיט פעסטע בענד פון ליבע. פאַרבלייבן איר טריי, טראָגן זי מיט מיט זיך דורך פּוילן און רוסלאַנד און ברענגען זי אַזש קיין אַמעריקע און היטן זי אָפּ ביז היינט צו טאָג מיט ליבע און אייפער־צוגעבונדנקייט. פון וואָגען און פאַרוואַס אַזא דאַנק־אַנערקענונג צו בלוטיקע שונאים? און סוף־כל־סוף וואָס האָבן דאָן ייִדן געפונען אין דער דייטשישער שפראַך פון יענער עפאָכע? וואָסער קולטור־ווערטן האָט זי דאָן פאַרמאָגט? דאָן האָט דאָך דייטש נאָך נישט פאַרמאָגט נישט קאַנטן, נישט געטהען, נישט הענגלען און נישט מאַרקטן, נישט אַנדערש, ווי נאָר אין זכות בלויז פון דעם געדיכטן האָס וואָס יענע דייטשן האָבן געהאַט די ייִדן און אין זכות פון די רדיפות, וואָס זיי האָבן זיי גערודפּט, זענען די ייִדן אַזוי צוגע־בונדן געוואָרן צו דער שפראַך פון זייערע פאַרפאַלגער און האָבן זי געכאַוועט און געליבט הונדערטער יאָרן !?

— און אַט האָט איר מיך איבערראַשט מיט דעם וואָס איר האָט מיר דערציילט. איך האָב מיר עס נישט פאַרגעשטעלט. איך וואָלט אויך נישט גע־גלייבט, ווען איך וואָלט עס נישט געזען און געהערט. עס באַקומט זיך פון אייערע רייד, אַז דער נייער דור, וואָס האָט זיך איצט קאַנצענטרירט אין ארץ־ישראל, מיטן צוועק צו אויפשטעלן פאַר זיך דאָרט אַ היימאַט, האָט אויסגע־שניטן פון זיין צונג די שפראַכן, וואָס זענען נישט זיינע; אַלע שפראַכן פון די קענדער פון וועלכע ער איז אַוועק; און וואָס נאָך מער, ער האָט געהאַט מוט צו אומקערן פאַר זיך, פון ס'ניי, אין אונדזער צייט, זיין אוראַלטע שפראַך, וואָס איבער צוויי טויזנט יאָר האָט קיינער נישט גערעדט אין איר, און צופאָסן זי צום מאָדערנעם לעבן. נישט אַנדערש, אַז אין צווישן־צייט, איז געוואָקסן אין אייער האַרץ דער געפיל פון זעלבסטווירדע און אַז די וואַרצלען פון זיין רצון זענען טיף און מעכטיק. אויב איר האָט אַזעלכעס געקענט אויפטאָן — וועט איר קענען פיל פיל אויפטאָן.

איך האָב אים געזאָגט, וואָס כ'האָב געהאַט צו זאָגן ביז ס'איז געוואָרן שפּעט. דער חבר וואָס האָט מיך באַגלייט האָט מיר דערמאַנט, אַז עס הייבט ייִך באַלד אָן מיין עפנטלעכע פאַרזאַמלונג. מיר האָבן זיך געזעגנט.

א שעה נאכדעם האָט זיך אָנגעהויבן אַ פאַרזאַמלונג. צווישן די געקור-
מענע צו דער פאַרזאַמלונג איז געווען אויך וויקטאָר בערגער, זיין פּרוי, וואָס
פירט אָן די קולטור-ענינים אין דער מיליטאַרער מוניציפּאַליטעט, זיין טאַכ-
טער און נאָך חברים פון דער רעדאַקציע פונעם „לידער“. מען האָט געגעבן
אַן ארץ-ישראל-פּילם. און נאָכדעם ווי איך האָב פאַרענדיקט מיין פאַרטראַג
איז בערגער אַרויף אויף דער טריבונע און צו אַלעמענס איבערראַשונג האָט
ער געהאַלטן אַ פּלאַמיקע רעדע צום גונסטן פון אונדזער ווערק אין ארץ-
ישראל.

און מען האָט מיר דערציילט, אַז ער האָט דערנאָך צוגעלייגט אַ האַנט צו
אונדזער זאַך. ער האָט געשיקט איינמאַל אַ באַגריסונגס-בריוו צו דער קאַמפּיין-
קאָנפּערענץ; האָט אונטערגעשריבן זיין נאָמען אויף אַן אויפרוה און די חברים
האַבן זיך באַנוצט מיט זיין נאָמען. מיר דאַכט זיך, אָבער, אַז מער ווי דאָס האָט
ער נישט אוספּייעט צו באַווייזן.

יענע ערשטע רעדע אויף אונדזער טריבונע — דעם 10טן מערץ 1927 —
איז געווען אויך איינע פון זיינע לעצטע רעדעס אויף זיין לעבנס-טריבונע.

17.9.1929

יוסף בלאך

אויב מיטן נאמען סאָציאַליסטישער מנהיג באַטיטלט מען אַ מענטשן, וואָס האַלט אין זיינע הענט די לייצעס פון דער מאַכט אין דער פּאַרטיי, שטייט אַפּי-ציעל אין איר שפיץ, האָט פּאַרזיכערט זיך די מערהייט אין איר פּאַרואַלטונג און אים געהערט די הערשאַפט, דער רום און דער כבוד — איז דער יוסף בלאַך, רעדאַקטאָר פון די „סאָציאַליסטישע מאַנאַטס־העפטע“ אין משך פון צענדליקער יאָרן, וועלכער איז איצט געשטאַרבן איינזאַם און פּאַרלאָזן אין דער עמיגראַציע אין פּראָג קיינמאָל נישט געווען קיין מנהיג. ער איז געווען באַשיידן און ווייט פון מאַכט. ער פלעגט אויך אויף דער אַרענע פון דער עפנטלעכקייט נישט פיל דערשיינען, נישט אויף די פּאַרטייקאָנפּערענצן און נישט אין דער דעפוטאַטן־קאַמער. די מאַסן האָבן אים נישט געקענט און ער האָט זיך נישט געציילט צווישן די אַפיציעלע באַשטימער פונעם פּאַרטיי־גורל.

אַבער אויף וויפל אַ סאָציאַליסטישער מנהיג איז אַ לערער און די מיט־גלידער פון דער פּאַרטיי זענען זיינע תלמידים, וואָס הערן זיך איין אויפּמערק־זאַם צו זיין וואָרט, סיי ווען ער איז מסביר זאָכן וואָס זענען אַנגענומען אין דער פּאַרטיי, סיי ווען ער טרעט אויס אַליין זיינע וועגן; אַ לערער וואָס וויד־מעט די גאַנצע קראַפט פון זיין גרויסן פּאַרשטאַנד די ברייטקייט פון זיינע רייכע ידיעות, כדי משפיע צו זיין אויף דער פּאַרטיי אַ באַשטענדיקע גייסטיקע השפעה, צו פירן זי מיט סיסטעמאַטישקייט, פּאַרעקשנטקייט און גייסטיקע שטאַרקייט, צו ריכטן זי און פירן צום איינציקן פונקט, וואָס ער זעט פאַר די אויגן פון זיין באַוועגונג — דאַן זענען פּאַראַן ווינציק מנהיגים ווי ער אין דער גאַנצער גייסטיקער וועלט פון די סאָציאַליסטישער פּאַרטייען אין אייראָפּע. זיין זשורנאַל „די סאָציאַליסטישע מאַנאַטס־העפטע“ איז אַפילו אין זיינע בעסטע יאָרן קיינמאָל נישט געווען די טריבונע פונעם אַפיציעלן געדאַנק פון דער דייטשישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי.

נאָך אין די צייטן פון עדואַרד בערנשטיינס „רעוויזיע“, אויפן שוועל פונעם לעצטן יאַרהונדערט, ווען ער איז געווען דאַן דער הערשער אויף אַט דער טריבונע, האָט זי געזוכט אירע אייגענע שטעגן; און אזוי איז זי פאַר־בליבן ביי דער זייט פון וועג. פריער די „נויע צייט“, קאָטסקיס חודש־זשור־

נאל און דערנאך הילפערדיגס „די נויע געזעלשאפט“, זיי האבן אויסגעדריקט דעם אפיציעלן געדאנק מער ווי די סאציאליסטישע „מאנאטהעפטע“, וואס האט נישט געוואסט פון קיין אנדער גייסטיקער אויטאריטעט ווי נאָר די אויטאָ-ריטעט פון איר רעדאקטאָר, יוסף בלאַך. אָבער געלייענט האָט מען זי און אויף אירע געדאנקען איז מען דערצויגן געוואָרן.

דער לייענער-תלמיד וועמענס געשטאלט האָט תמיד געשוועבט פאַר די אויגן פון אַט-דעם רעדאָקטאָר-רבי, איז נישט געווען נישט בלויז דער וויסנ-שאַפּטלער פון פּאָך. ער איז אויך, אָבער, נישט געווען דער מאַסנמענטש וואָס פאַרהייליקט דעם לאַזונג און דערווייטערט זיך פון אַנאַליז. זיין לייענער איז געווען שטענדיק דער פּאַלקס-אינטעליגענט, וועמענס שכל איז אַ גראַדער און זיינע קענטענישן זענען גענוגנדיקע מען זאָל קענען אַנטפלעקן פאַר אים, מיט פיינעם געשמאַק און קלאַרקייט פון הסבר, די סודות פון וועלט, מענטש און געזעלשאַפט. דער געבילדעטער אַרבעטער, סעקרעטאַר פון דעם אַרטיקן און דעם פּראַפעסיאָנעלן צענטער, דער לערער אין זיין ביתה, דער יוגנט-מדריך אין זיין קלוב, אַ מענטש פון דער לאַקאַלער מאַכט און אַ טוער אין די אינס-טיטוציעס פון דער שטאַט, די וואָס אַרבעטן אין דער פאַרטיי און אין דער מדינה — זיי, האָט דער רעדאָקטאָר יוסף בלאַך געהאַט שטענדיק פאַר זיינע אויגן. זייער וועלט האָט ער געזוכט צו באַרייכערן און זיי האָט ער געטראַכט צו דערציען צו דער מיסיע — די מיסיע פון דעם אַרבעטנדיקן, פרייען און גאַנצן מענטש.

די טריבונע וואָס בלאַך האָט געשאַפן איז געווען אַ סאָציאליסטישע טריי-בונע, וואָס האָט זיך נישט איינגעשלאָסן אין די גרענעצן פון נאָר פאַרטיי-ענינים אָדער בלויז סאָציאַלאַגישן פאַרשן אליין. אין אַפּטיילונגען אַ סך, אין די צענדליקער, געפאַסטע אין דער פאַרם פון איבערזיכטן, — געווען צווישן זיי אַפּטיילונגען שטענדיקע און געווען צייטמעסיקע — יעדער איינער פון זיי איז געווען אונטער דעם אַנווייז פון אַ רעדאָקטאָר-שרייבער און דורך זיי זע-נען אַריינגעבראַכט געוואָרן אין דעם אַנזיכטס-קרייז פונעם מענטש פון דער באַוועגונג צוויי מאָל אַ חודש אַלע ענינים-פלאַכן פון לאַנד: וויסנשאַפט, קונסט און גייסט-פאַרשונג, עבר און קעגנוואַרט, גרונט-פּראַבלעמען און הויפט-דער-שיינונגען פון זייער לויפנדיקן לעבן.

און נישט נאָר פאַר זיינע לייענער איז דער דאָזיקער באַזונדערער סאָרט רעדאָקטאָר געווען לערער, נייערט ער איז אויך געווען לערער פאַר זיינע שרייבער. די צענדליקער שרייבער פון דעם דאָזיקן צוויי-וואַכן-שריפט און די צענדליקער רעדאָקטאָרן פון אַפּטיילונגען, צווישן וועלכע עס זענען געווען מענטשן מיט גרויסע נעמען און מענטשן פון מאַכט, יעדער אַ מומחה אין זיין

פאך, פלעגן פאקטיש שרייבן לויט די גרונט־ליניעס וואָס ער, דער רעדאַקט־טאַר־לערער, האָט אָנגעצייכנט פאַר זיי אין אַ פאַרשמועס. אַליין האָט דער דאָ־זיקער גלעזנצדער רעדאַקטאָר אַזוי גוט ווי נישט געשריבן. יאָרנלאַנג פלעגט אין זיין זשורנאַל נישט דערשיינען קיין נאָטיץ פון זיין פעדער. אָבער — מען קען זאָגן, אַז אין דעם זשורנאַל איז קיין איין נאָטיץ נישט אַדורך, וואָס זאָל נישט געווען טראָגן זיין שטעמפל. זיין ציל איז געווען נישט צו שאַפן אַ פרייע טריבונע וואָס יעדער, וואָס האַלט אַ פען, זאָל אַרויפגיין און דרשנען פון איר; פאַר דעם זענען פאַראַן אין לאַנד אַ סך אַנדערע טריבונעס — ער איז אויסן געווען צו ריכטן דעם געדאַנקענגאַנג פון זיין דור, און זיין שרייבער־קאַלעגיום און מיטאַרבעטער האָט ער אויסגעקליבן צווישן יענע, וואָס האָבן געוואַלט זיין שותפים מיט אים אין דער אַרבעט פון דעם מיין ווען ער איז זייער הויפט־דיריגענט. די געוואַלדיקע רייכקייט פון זיינע קענטענישן, די ברייטקייט פון זיין פאַרשטאַנד, צוזאַמען מיטן קאַנצענטרירן זיין גאַנצן גייסטיקן לעבן אויף זיין רעדאַקטאָר־כהונה, דערצו נאָך זיין פערזענלעכע סימפּאַטיע און זיין גרויסע עניוות און אויסטאָן זיך פון יעדער פניה און אייגננוץ, מאַטערעלען און פאַלי־טישן — דאָס אַלץ האָט אים געגעבן די באַזונדערע מעגלעכקייט אויסצואיבן זיין גייסטיקע מאַכט אויף זיינע שרייבער־קאַלעגן און אויף צענדליקער טויזנט־טער פון זיינע תלמידים־לייענער אין דער גאַנצער ברייט פון לאַנד און פון דער פאַרטיי. און אַז ער פלעגט זיצן איינזאַם אַליין אין זיין פאַטעל, אין צימער פון זיין גרויסער ביבליאָטעק, קאַנצענטרירט אין זיך אינערלעך אָן צו אַרויסגיין פון זיין צימער אין דרויסן, און זיינע קלוגע, טיפע אויגן שוועבן אום איבער אַלע פלאַנטערנישן פונעם דור און דרינגען אַריין אין רעגירונגס־פּראָבלעמען און סאַציאַלע קאַנפליקטן, פאַרטיי־דורכפאַלן און גייסט־און וויסנשאַפֿט־רע־טענישן (מען האָט געזאָגט וועגן אים, אַז ער איז געווען, לויט זיין בילדונג, אַ געניאַלער מאַטעמאַטיקער און זיין פרייע צייט פלעגט ער ווידמענען דער דאָ־זיקער וויסנשאַפֿט) — פלעגט ער זאַמלען אַרום זיך די אויפטוואַנגען און אויס־פירונגען פון די אַלע, פלעגט זיי פילטרירן און אַנאַליזירן און צעטיילן צווישן צענדליקער שרייבער און מיטאַרבעטער זיינע לויט די אָפטיילונגען צום ריכטן און צום קלאָרער מאַכן, איז ער געווען ווי אַ פאַרצייטיקער געלערנטער מייס־טער — אַ הערשער אין דעם פאַלאַץ פון זיין געהיימניש.

מיך האָט באַגייסטערט זיין שיטה אין רעדאַקטירן.

פיל פלעגן זאָגן, אַז יענע רויטע העפטן, איבערפולטע און אָנגעפּראַפטע מיט ידיעות און פאַקטן אָן אַ צאָל און וועמענס אַלע שרייבער „רעדן אין איין סטיל יעדע צוויי וואַכן, אַזוי שוין זינט יאָרן“ — זענען אַ ביסל לאַנגווייליק. און, ווירקלעך, ס'האָט זיך צו־אַפּט געמערקט די אומזיכטבאַרע האַנט, וואָס

דיכטעט און פירט זיי אָן. די דאָזיקע העפטן אָבער האָבן געהאַט אַ גרויסע דערציערישע קראַפט; און ער, יוסף בלאַך, איז געווען זיכער אַז דאָס איז דער איינציקער וועג צו קענען אויסראַטן די גיפטיקע דערנער פון וויינגארטן און פלעגן אים צום גוטן.

דען ער האָט גוט געוויסט וועגן די שלעכטע ווינטן וואָס שוועבן אַרום אין דייטשישן פּאָלק און אויך צווישן די דייטשע אַרבעטער. זיין האַרץ האָט אים פאַרויסגעזאָגט נישט קיין גוטס. די זעלביקע באַזאָרגטקייט — אין אַ קלע-נערער מאָס — האָבן געטיילט אויך אייניקע פון די יידישע סאַציאַליסטן, וואָס זענען געווען באַאויפטראַגט איבער דער דייטשער סאַציאַליסטישער באַוועגונג צו מדרוך זיין זי און צו פירן זי. צוליב מאַנגל אין גלויבן אינעם פּאָלק, אין דער דייטשער אַרבעטער-באַוועגונג און אין אירע פירער, האָבן פיל פון זיי אָפגענייגט לינקס. ער, בלאַך, האָט אויסגעקליבן דעם וועג פון הדרכה; און ווי אַ דרדקי-מלמד האָט ער נישט אַוועקגעלייגט דעם טייטל פון האַנט, נישט ער און נישט דער קאַלעגיום פון זיינע מיטאַרבעטער, געהילפן און אונטער-העלפער — צוזאַמען מיט אים.

זיין יידישקייט האָט ער געטראַגן מיט באַוויסטזיין און אחריות, לויט זיין אויפפאַסונג און זיין דרך. ער איז געבוירן געוואָרן אין יאָר 1872, אין רוסי-לאַנד. אַ קינד נאָך, האָט מען אים געבראַכט קיין קעניגסבערג און זיין גאַנצע דערציונג האָט ער באַקומען אין אַ דייטשער שולע. בעת ער איז געווען אין אוניווערסיטעט האָט ער רעדאַקטירט דעם „סאַציאַליסטישן סטודענט“ און נאָך דעם ווי ער האָט פאַרענדיקט דעם אוניווערסיטעט איז דער אַרגאַן פאַרוואַנדלט געוואָרן אין „סאַציאַליסטישער אַקאַדעמיקער“. כמעט פערציק יאָר האָט בלאַך רעדאַקטירט דעם „סאַציאַליסטישע מאַנאַטס העפטע“. פון די ערשטע טעג פונעם רעוויזיאָניזם ביז די היטלער-טעג. אין זיין קינדהייט אין קעניגסבערג האָט ער זיך נאָך געפונען אין דער געזעלשאַפט פון מזרח-ייִדן. זיין פּאָטער איז געווען אַ שוחט אין דעם קוואַרטאַל וווּ זיי האָבן געווינט. אין בלאַכס גרוי-סער ביבליאָטעק אין בערלין האָבן זיך נאָך אַרויסגעזען צווישן די ביכער איבער מאַטעמאַטיק און סאַציאַליזם — העברעישע פּאָליאַנטן, געבונדענע אין לעדער וואָס ער האָט געירשנט פון זיין פּאָטער; ש"ס און רמב"ם ספרים. די ליטעראַ-טור וועגן די דאָזיקע ספרים אין פרעמדע שפראַכן האָט ער געקענט און ער האָט זיך געהאַט זיינע אייגענע מיינונגען וועגן זיי. אין די ערשטע יאָרן פון דער ערשטער וועלט-מלחמה, ווען מיר האָבן צו אים, צום ערשטן מאל, גע-בראַכט דאָס ציוניסטישע וואָרט, האָט נישט געקאַסט קיין סך מי אים צו דעראַ-בערן, ווייל מיר האָבן אים געטראַפן שוין אַ פאַרטיק איבערצייגטן, לויט זיין אַלגעמיינעם באַנעם — דעם קאַנטינענטאַלן, וואָס אַ סך האָבן באַצייכנט, ווי אַן

אַנטי-ענגלישן — האָט ער אויסגעזעצט פיל קעגן דער ענגלישער מאַכט, האָט אַרונטערגעריסן אילוזיעס, וואָס האָבן אָנגעהאַלטן אינעם ציוניזם און אין דער וועלט; ער האָט אָבער פיל האַפֿענונגען פאַרבונדן מיטן קאָלאָניאַליזאָציע-ווערק אינעם לאַנד; ער האָט פאַרהערלעכט שטאַרק דעם קבוץ-ווערק און האָט ברייט געעפנט די טירן פון זיין טריבונע פאַר דער אויפקלערונגס-אַרבעט. לעאָן כאָ-זאַנאוויטשעס מאַמר אין בלאַטס העפטן זענען, למעשה, געווען דער ערשטער מאַמר, וואָס איז געשריבן געוואָרן וועגן ציוניזם אין אַן אַלגעמיינער דייטשיש-סאָציאַליסטישער טריבונע, אין יענער צייט. און איך געדענק גוט מיט וואָס פאַר אַ פרייד ער האָט אים אָנגענומען. און פון דאָן אָן האָט ער נישט אויפגע-הערט צו ברענגען וועגן דעם דאָזיקן ענין אין זיין זשורנאַל, אין אַלע זיינע אַפֿ-טיילן און דערנענטערן צו אונדזער זאַך די מערהייט פון זיינע שרייבער, יידן זיי נישט-יידן. זיינע נישט-יידישע מיטאַרבעטער, לודוויק קוועסעל און הער-מאַן קראַנאַלד האָט ער דערצויגן אַלס עקספּערטן אין פּראָגן פון יידישער קאָלאָניאַליזאָציע אין ארץ-ישׂראל. ער פלעגט צוגרייטן מאַטעריאַל פון העברעיִש און פון אַנדערע שפּראַכן און קראַנאַלד פלעגט שרייבן אונטער זיין הדרכה, פאַר דייטשיש-סאָציאַליסטישע לייענער וועגן רופּינס און נאַבראַצקיס ביכער און וועגן אָנהייב פון דער קאָאָפּעראַציע און די וועגן פון דער קאָלאָניאַליזאָציע. ער איז געווען דער וואָס האָט דערנענטערט צום ציוניזם זיין שרייבער, וועל-כער איז דאָן געווען באַרימט אין דער סאָציאַליסטישער וועלט ווי אַ סטאַטיס-טיקער-פּאַרשער און אַ סאָציאַלער רעפּאַרמאַטאָר דעם פּראָפּעסאָר באַלאַד. דער אויטאָר פון „צוקונפֿט-קעניגרייך“; און אונטער דער השפּעה פון יוסף בלאַך האָט ער דאָן אָנגעשריבן זיין בראַשור, פול מיט שווינג און האַפֿענונג, וועגן „גרויס-ציוניזם“. און זיינע יידישע שרייבער — יוליוס קאַליסקי, כּהרֿ רויס, רפּאַל זעליגמאַן און דער איצטיקער ישׂראל-מיניסטער פּרץ נפתלי — אַלע האָבן זיי טריי צוגעלייגט אַ האַנט, ביז עס איז נישט געבליבן אינעם ציו-ניזם קיין איין טאַט וואָס זאָל געווען זיין פאַרהוילן פון זיינע בליקן און וועלכן ער זאָל נישט געווען באַגלייטן פון ווייטנס מיט זיין קריטיש אויג. ער איז געווען דער וואָס האָט פּראָפּאַגאַנדירט פאַר דער באַוועגונג אונדזער „רעכט אויף ארץ-ישׂראל, צוליב אונדזער רעכט אויף אַרבעט“ און ער האָט פרובירט דורך זיינע אייגענע וועגן צו דעראַבערן הערצער פאַר דעם. ער איז געווען דער וואָס האָט געוואָרנט פאַר די סכּנות פון קריזיס, וואָס שטייען פאַר אונדזערע נאַציאָנאַלע פּאַנדן. נאָך ביים אָנפאַנג פון דער קרן היסוד גרינדונג האָט ער געפּאָדערט צו זוכן נייע וועגן פאַר אַן אינטערנאַציאָנאַלן אָנליי; ער האָט פּאַרגעשלאָגן צו איינאַרדענען דעם ארץ-ישׂראל-מאַרק לויט סיסטעמען ענלעכע צום שפּעטער-דיקן „טראַנספּער“, כדי צו איבערוועלטיקן די סיסטעם פון אָפּענע טירן און

ער איז געווען דער, וואָס האָט פּאַרויסגעזאָגט, אַז די שונאָת־ישׂראל וועלן שפּע־
טער באַשרענקען די געלט־זאַמלונגען פאַר ארץ־ישׂראל אין די גלות־לענדער
אויך אין די גאַר פּרייע אָפּילו.

און ער האָט גוט געוויסט אַז די שונאָת־ישׂראל איז טיף, גיפטיק און אַז זי
איז זייער פאַרשפּרייט אויף אַלע לעבנס־שטחים, אין דייטשלאַנד און צווישן די
פעלקער. ער האָט אַלאַרמירט אַלע זיינע שרייבער צו קעמפּן קעגן אַנטיסע־
מיטיזם, נישט נאָר אין באַזונדערע אַרטיקלען, נייערט אין אַלע אָפּטיילן און
אין אַלע מאַמרים. און אויף אַ באַזונדער אייגנאַרטיקן אופן פלעגט ער מאַכן
דורכשמוגלען דעם דאָזיקן קאַמף אין אַלע קעמערלעך פון זיינע העפטן; דורך
אַ באַזונדער קליגלען זיך און מיט אַ באַשטענדיקער סיסטעמאַטישקייט. ביז
אַ געוויסן גראַד האָט דער דאָזיקער קאַמף געדינט אים אַלס הויפט־עיקר, אַלס
רוקנביין פאַר זיין רעדאַקטירן. מיט זיין אָפּן אויג האָט ער פּאַרויסגעזען די
אָפענע און פאַרבאַרגענע האַס־שלאַנגען, וואָס נישטערן אין דער דייטשער
עפנטלעכקייט, ער האָט אַרויסגעהערט זייער געפערלעכן שיפען אין אַלע שטעגן
פונעם דייטשישן וואַלד. און אין זיין גרויסן אָפּטימיזם האָט ער נישט אויפ־
געהערט צו גלויבן, אַז דורך אויפקלערונגען און מעטאָדישער און געקליבע־
נער הסברה, איז מעגלעך אַוועקצונעמען פון זיי דעם גיפט. און ער איז נישט
מיד און נישט מאַט געוואָרן צו דערקלערן אין דער שפּראַך פון דעם גאַנצן
טויף אָפּטיילונגען פון זיין טריבונע, און מיט די פעדערס פון אַלע זיינע שריי־
בער־תלמידים, ווען ער איז שוין געשטאַנען אויפן ראַנד פון דעם סאַמע שלאַנ־
גען־גרוב.

און ווען די שלאַנגען, אַלע, האָבן זיך פּלוצים געטון אַ רוק אַרויס פון
אומעטום, און האָבן זיך אַריינגעריסן און פאַרדעקט דאָס גאַנצע לאַנד — האָט
דאָס שלעכטס איבעראַשט אויך אים, דעם מאַן מיט אָפענע אויגן און אָפּילו
איינפאַלן.

אין פּראַג, אין די טעג פונעם 18טן קאַנגרעס, — אין אויגוסט 1933 —
אַ טאַג איידער מען האָט דערהרגעט טעאַדאָר לעסינגען, האָבן אים געזען
צום לעצטן מאָל, אַ פאַרטריבענעם, אַן איבעריקן, אַ שווער־שטאַמלענדיקן, וואָס
פרוּווט זיך ראַטעווען זיין גייסט, דורך אַ מאַטעמאַטיש בוך און שטרעבט קיין
ארץ־ישׂראל.

שבת, דעם 14טן דעצעמבער 1936 (טבת תרצ"ז) אין דער עלטער פון 65
יאָר און אין טאָפּלטן גלות פּראַג, האָבן אים אינגאַנצן פאַרלאָזט די לעצטע
רעשטן פון זיינע פיזישע כוחות.

איצט דערוויסן מיר זיך, אַז אויך דאָן, אין די יאָרן פון האַס און איינ־
זאַמקייט, ווען ער האָט געווינט אין זיין טאָפּלטן גלות אין פּראַג, ווען פאַר

זיינע אויגן איז אוועק אין פייער זיין גאַנץ לעבנס-ווערק אין דייטשלאַנד, — אויך דאן האָט די וויזיע פון אים זיך נישט אָפּגעטאָן.

ווען אויך די „סאַציאַליסטישע מאַנאַטס-העפטע“ זענען פאַרמאַכט געװאָרן, און די בעסטע שרייבער זיינע זענען צעזייט און צעשפרייט געוואָרן ווי מעקענע פאַרן שטורעם און נישט נאָר דאָס אַליין, נייערט אויך אַ סך פון זיינע טרייע לייענער און תלמידים, טראָץ דער גאַנצער מי פון זיינע אויפקלערונגען אין דעם שאַרפזין פון זיינע אויסטייטשן, האָבן אָנגעהויבן צו אונטערשמייכלען זיך צו דעם אשמדאי וואָס האָט געהאַלטן אין אַרױפצווינגען זיין מאַכט, און זיינע אויגן האָבן קלאָר געזען פאַר זיך דעם חורבן פון זיין וועלט — אויך דאָן איז יוסף בלאַך נישט געווען נאָר בלויז אַ קרבן.

ער באַנוגנט זיך אַפילו נישט מיט דעם, וואָס ער צאַרנט און ער געפינט אויך נישט קיין פרייע צייט צו זיין אַ קלאַגער; ער זעצט פאַר צו זיין אַ וועלט-זעער.

און מיט אַ מעכטיקן כוח ברעכט זיך אַריין, איצט, דער חשבון פון זיין געפייניקט פאַלק אינעם חשבון פון דער צעטראַטענער וועלט, און מיט אַן אור-גלויבן שטייט ער אויף דאָן, כדי צו זאָגן נבואה וועגן ביידנס ווידער-אויפקום אויב עס וועלן זיך נאָר געפינען אויף דער וועלט אויערן וואָס זאָלן זיך צוהערן.

און דאָס מאָל — אַן אַ טריבונע און אַן אַ לייענער-קהל, האַלט ער זיין וואָרט מינדלעך, גלייך ער וואַלט עס געוואָרפן פון זיינע האַרצנס-תהומות אין דעם פוסטן חלל פון דער וועלט; און אַזוי ווי ער האָט נישט פאַר זיך קיין אַנדער צוהערער, באַנוגנט ער זיך מיטן אינציקן צוהערער, וואָס דער גורל האָט אים באַשערט. זיין יונגערער תלמיד, אַ פליכטלינג, אַ געשטראַפטער ווי ער, וועלכער האָט זיך געפונען דאָן אין גלות נעבן אים. דאָס איז זיין תלמיד פאַרערער, פּעליקס שטעטינגער, אַ יידישער סאַציאַליסט, אַ פאַרטריבענער פון דייטשלאַנד, ער פאַרצייכנט די ווערטער ווי ער הערט זיי פון אים, מיט דער גאַנצער טיפקייט פון זייער אינהאַלט און פלאַמיקייט פון זייער פאַרמולירונג. עטלעכע יאָר נאַכדעם גיט ער איבער אין באַזיך פון דער וועלט יענע געהערטע און פאַרצייכנטע ווערטער, ווי דעם לערערס לעצטע ירושה. און מיר האָבן איצט פאַר זיך אַ גרויסן בוך פון צען טיילן. און דער דאָזיקער בוך איז די צוואה פון אַן אָפּשטאַרבנדיקן יידישן סאַציאַליסטישן חכם אין סאַמע מיט פון די שרעקלעכע שוידער-יאָרן. דער נאָמען פון בוך: „די רעוואָלוציע פון דער וועלט-פּאָליטיק“ און דאָס בוך האָט אַלס צוגאַב צוויי קונטרסים: איינער הייסט „די (יידישע) טאַפלטע עמאַנציפאַציע“ און דער נאָמען פונעם צווייטן איז: „אַרץ-ישראל אין מיטן פון דער וועלט-פּאָליטיק“.

דאָס בוך איז אַ גרויליקער חשבון פאַר די פעלקער פון איראָפּע און פאַר

דער סאציאליסטישער באוועגונג, אן אפענע שטראף־עקספּאָזע צו אַ דור פון שטרעבנדיקע, וואָס האָבן פּראַקלאַמירט דערהויבענע און ריכטיקע געדאַנקען און האָבן נישט געוואָסט ווי צו רעאַליזירן זיי. „די מענטשן האָבן באַנקראַטירט און נישט די געדאַנקען.“ „די יסורים זענען עדות איצט, אַז מיר האָבן גע־בלאַנדזשעט פונעם גלייכן וועג.“

און ער פרווויט אויפצודעקן די סיבות פונעם טעות, פאַרבייפירנדיק די געשיכטע פון די מדינות פון איראָפּע אין די לעצטע 150 יאָר, זינט דער פּראַנצויזישער רעוואָלוציע, ביז דער איבערוועלטיקונג פונעם היטלעריזם, אַלץ וואָס מיר האָבן געבלאַנדזשעט און געמאַכט אַראַפּפירן פונעם וועג. ווייל מיר זענען געווען געשלאָגן מיט פאַרבלענדעניש. די ברענענדיקע אמונה אינעם נצחון פון דעם גוטן „אם בקולי תשמעו“ — טראָץ דעם גאַנצן גרויל וואָס אַרום — מאַכט אויפשוידערן.

און אַן אַפּקלאַנג פון די אַלטע נביאים פון ישראל דערטראַגן זיך פון דער געדיכטעניש פון די דורות: „די אימפּעראַטיוון פונעם מענטשלעך־גוטן, וואָס מוזן זיגן, זענען דאָך אויסגעקריצט אויף איביק אויף די לוחות־הברית און דעם ספר הספרים (תנ"ך) און זייער רעאַלער פירוש אין אונדזערע דורות האָט אַנגעהויבן זיך צו אַנטפלעקן אין דער ירושה פון דער פּראַנצויזישער רעוואָלוציע און אויף די פונדאַמענטן ביידע דאַרף מען בויען די סאציאליסטישע גאולה.“

פון צווישן חורבן־בערג אַרויס זעט ער ווי די פאַרייניקטע איראָפּעיִשע ציוויליזאַציע שטייגט אַרויף פון ס'ניי. „איר מערב־צענטער איז פאַריז און איר מזרח־צענטער איז ירושלים.“

זינט נאָך משה העס, האָט נאָך קיין ייִדישער סאציאליסט נישט אַנגעשריבן נאָך אַזאַ בוך, ווי ס'האַט איבערגעלאָזן אַלס זיין צוואה דער פליכטלינג ד"ר יוסף בלאַך.

ב

אויף דער ציוניסטישער טריבונע

חיים וייצמאן

דער מדינת-ישראל איז נישט באשערט געווען צו געניסן פון דעם פולן ליכט פון איר נשיא, וואָרום ער האָט זוכה געווען צו דער רעאליזירונג פון זיין וויזיע ערשט אין סוף פון זיין לעבן. אָבער דער גאַנצער לאַנגער באַרגיקער וועג, וואָס האָט געפירט אונדזער דור פון אָנהייב פון זיין פּאָליטישער דער-וואַכונג ביז זיין דערגרייכן אין דער הימאָט צו זיין זעלבסטשטענדיקייט, קען נישט געמאַלט זיין אָן דעם ליכט פון זיין פּערזענלעכקייט. באַגריסט זאָל זיין די כנסת, ווייל זי איז עס, וואָס האָט זוכה געווען אַנצוטאָן דעם ערן-מאַנטל פון פּרעזידענט פון מדינת-ישראל אויף זיין אַקסל און אַרױפּברענגען אויפן קאַפּ פון דער מדינה די קרוין פון זיין נאַמען. אינעם ליכט פון אָט-דער ירושה וועט זי געבענטשט און גרויס ווערן און אויפהאַדעווען אַ דור יורשים וואָס וועלן איבערלאָזן די שיינע ירושה צו די קומענדיקע דורות.

אינעם מהות זעלבסט פונעם דור פון די ראשונים וואָס האָט געבראַכט צו באַגעגעניש די קולטור פונעם ייִדישן פּאָלק מיט דער קולטור פון דער וועלט, איז פּאַראַן אַ מעכטיקער ווונדער. אין דעם-אָ ערשטן דור פון דעם פּריציפּיק פּאַרגעקומענעם צוזאַמענשטויס פון די סטיכיעס, רופט תמיד אַרויס ביי אונדז באַווונדערונג די אַנטפּלעקונג פון ייִדישער גאונות, איבערהאַלב דער פּולקאַמענהייט פון מענטשלעכער קולטור.

די ערשטע באַגעגעניש פון דער קולטור פון דייטשע ייִדן מיט דער וועלט-קולטור — אָנהייב פּאַרגאַנגענעם יאַרהונדערט — האָט אונדז געגעבן היינריך היינעס פּאַעזיע און פּערדינאַנד לאַסאַלס אויפגעשטורעמטקייט; און די קולטור פון ליטווישן ייִדנטום — דער דאָזיקער פּאָלקסטימלעכער איינגע-וואַרצלטער ייִדנטום, וואָס גאונים בישראל האָבן אים אויפגעצויגן און לומ-דים און משכילים האָבן אים געכאַוועט, — אַ ייִדנטום וואָס האָט אַנגעזאַמלט אין זיך דאָס בעסטע פון דער פּאָלקס-חכמה און דאָס שענסטע אויסדערוויילטע פון דער אומהס שאַרפּזיניקייט און פּיקחות — ווען ער, דער ליטווישער ייִדנ-טום, האָט אין אָנהייב פון דעם אַ ווינדערלעכן יאַרהונדערט אַרויסגעשיקט פון זיין נעסט זיינע יונגע אַדלערס זיי זאָלן פּלען-שטייגן, צום ערשטן מאַל, צו די הימלען פון דער וועלט-קולטור און איינזאַפן אין זיך דאָס ליכט פון איר

בילדונג, האָט ער אונדז באַשאַנקען מיט וועלטלעכע עילויים, וואָס דער חן פון זייער טאַלאַנט האָט באַצויבערט פון נאַענט און פון ווייט. דעם דור פון די-אַ ווונדערלעכע ליטווישע עילויים, טרעגער פון דער דאָזיקער געלויבטער ביכור-רים-ברכה, האָט אונדז סימבאָליזירט חיים ווייזצמאַן.

פיר זענען די הויפט-עטאַפן, אין וועלכע זיינע וואַרצלען האָבן טיף גע- שלאָגן און זיי זענען עס די וואָס האָבן איינגעשטעלט די הויפט-שטאַפלען אין דער אַנטוויקלונג פון זיין געשטאַלט און מיט דער אייגנשאַפט פון אַלע פיר האָט ער דעראַבערט אונדזער האַרץ צו פאַרהערלעכן אים און ליבן אים.

דער ערשטער עטאַפּ — איז אינגאַנצן: היים-טראַדיציע; און זי איז פאַר- פלאַנצט אין דער סביבה פון פינסק-מאַטעלע, אין די שטעט פון פּאָלעסיע און ליטע. דער בחור וואָס האָט אַנגעהויבן אַרױפקומען האָט איינגעזאַפט אין זיך די פּאָלקס-חכמה, די פּאָלקס-טראַדיציע און זיינע האַפּענונגען, זיינע אייגנשאַפטן און זיינע גאַרונגען. די ווערטלעך פון די פיל פעטערס, די אוצר-היטער פון אַ פּאָלק וואָס ראַנגלט זיך, האָבן אים דערנאָך באַגלייט אויף אַלע פאַרפלאַנ- טערטע לעבנס-וועגן זיינע און זיי האָבן אים באַלויכטן, אַלע יאָרן, מיט זייער באַזונדערן ליכט. ווי די בעסטע פון די ייִדישע שרייבער אין זיין דור האָט ער נישט נאָר געלעבט מיטן פּאָלק, נײַערט דאָס פּאָלק האָט געלעבט אין אים און ער האָט אים געטראַגן אינעווייניק אין זיך, וויסנדיק און נישט-וויסנדיק, ווי איינער טראַגט זיין איין-אינציקע געליבטע דאָס גאַנצע לעבן.

דער צווייטער עטאַפּ — איז דער עטאַפּ פון דער באַגעגעניש מיט דער דרויסנדיקער בילדונגס-וועלט. זיינע געביטן — די סטודענטישע קאָלאָניעס אין בערלין און אין דער שווייץ. וועגן איר האָט מען גערעדט און דערציילט ווונדער, אָבער זי האָט זייער פיל געשטאַלטיקט די נשמה. אין יענע יאָרן, די ערשטע יאָרן פון דער רוסישער רעוואָלוציע זענען די דאָזיקע סטודענטישע קאָלאָניעס אין אויסלאַנד געווען ווי אַ מיין שאַפונגס-הויז פון די ערשטע טײַ- בעלעך פון דער ייִדישער אינטעליגענץ, וואָס האָבן זיך אוועקגעלאָזט פליען הויך, „צו דער זון“; די שאַרפע און לאַנגע „דיסקוסיעס“, וואָס פלעגן ווערן געפירט אין זייער מיט, האָבן געדינט אַלס ערשטע גייסטיקע לאַבאָראַטאָריע פאַרן געדאַנק פון די דעראַבערער פון דער נשמה פון דעם דור יוגנט. די יונגע לייבן פון דער נאַציאָנאַלער רעוואָלוציע האָבן זיך דאָן, צום ערשטן, צוזאַמען- געשטויסן אין דיסקוסיעס מיט די אַנזאַגערס פון דעם פּרילינג פון דער מענטשהייטס רעוואָלוציע; און די אַפּקלאַנגען פון די שטורמישע דעבאַטן האָבן זיך דערטראַגן ביז צו די פאַרוואַרפענע שטעטלעך; און די אידעאָלאָגישע פּאָלע-

¹ אין אָריגינאַל „לקראת השמש“ — אַ נאָמען פון ביאַליקס אַ ליר וועגן דעם זעלבן ענין.

מיקעס זענען געווען דער קוואל און דער אָנפאַנג פאַר די גייסט־דערהויבענע ביי יידן אין אָנהייב פונעם יאָרהונדערט. סירקין און זשיטלאַווסקי פון דאַנען און פלעכאַנאָוו און טראַצקי פון דאַרטן; סטרווע און טוגאַן־באַראַנאַווסקי, פון איין זייט און מאַצקין און אבערסאָן — פון דער צווייטער זייט; צווישן די יונגע אויפשטענדלעך ציוניסטן איז געווען אויך דער סטודענט חיים ווייצמאַן; אַלע צוזאַמען האָבן זיי די קאַלאַניע אין אויסלאַנד פאַרוואַנדלט אין אַ גייסטיקן צענטער פאַר דער ייִדישער יוגנט אין רוסישן תּחום, וואָס האָט געזוכט אַ וועג. פון יענע סטודענטישע „מאַנסאַרדעס“ זענען שפּעטער אַרויסגעקומען די שׂע־פּער פון די פּאַליטישע פּאַרטייען ביי יידן און אינעם ציוניזם — זייערע בעסטע רעפּערענטן, זייערע פּראַקלאַמאַציע־שרייבער, מתּחברים פון פּראַגראַ־מען, פּאַרמולירער פון רעוואַלוציעס אין אַלע זייערע וואַריאַנטן. פון זיי האָט ווייַצ־מאַן געירשנט די תּאווה פון פּאַלעמישן איבערשפיצן און פון אַט דער טראַ־דיציע האָט געקוואַלן דער וויין פון דער „גענעראַל־דעבאַטע“ וואָס פּלעגט אַזוי באַצויבערן אים און אונדז אין זייערע עליה־מאַמענטן אויף ציוניסטישע קאַנ־גרעסן. אַז דער אַלטער ווייצמאַן פּלעגט פּאַרצייכענען אין זיין נאָטיצן־ביכל די אויסזעצונגען פון זיינע קעגנער און אַפּאַנענטן און פּלעגט, נאָך אַ טאַג פון שטורמישע און פּאַרמאַטערנדיקע דעבאַטעס, אַזונט צו, אַרויפגיין צום קאַנ־גרעס־פּאַדיום צו שלאָגן זיי אַלע רוקן־ביין, האָט מען דאָן געזען באַשיינפּערלעך אַז אין אים לעבט נאָך פּריש און יוירט די יוגנט־טראַדיציע פון די צייטן פון יענער קאַלאַניע אין בערן און בערלין, אין איר גאַנצער זיסקייט און ביטער־קייט און אַז איר בליציקע שאַרפּקייט פּאַרשאַפט נאָך פּאַרגעניגן אים און זיין אוידיטאָריום צוזאַמען.

און צו דער פּרוכטיקייט פון די ערשטע צוויי עטאַפּן איז צוגעקומען די ברכה פונעם דריטן עטאַפּ: דער עטאַפּ פון דער כּעמישער וויטנשאַפּט. זיינע גרענעצן: די ענגלישע מאַנטשעסטער. זיינע אינסטרומענטן: מעסיקייט, פינקט־לעכקייט און אַ סך געדולד; די וועגן זיינע: בנעימותדיקייט, אמת און ליבע פאַר קלייניקייטן, צו אומוויכטיקייטן, וועגט מען, ציילט מען און מען קלאַסי־פיצירט און קיין איין קערנדל און טראַפּן בלייבט נישט, נישט צוגערעכנט צום חשבון. דאָס אויג איז אַנגעשטרענגט און דער מיקראַסקאָפּ פּרוווט און יעדער טראַט ווערט געווויגן אויף פּרעציעזע וואַגשאַגן, ווער פּאַראַנאַלעסיקט דען קלייניקייטן? ווער איז דען דוּחַק דעם קיץ? וועמען פּעלט אויס געדולד? אַלע פּליטערלעך פון די שאַרפּקייטן און פּאַלעמישקייטן זענען נאָר צום באַדינען און צום קאַכן די קאַקטייל און די געזעצן פון דער רעאַליטעט און זיי קען מען באַ־זיגן נאָר דורך שאַפּן אַ צוגאַב־רעאַליטעט. מיט פּלייס, אָן מיד צו ווערן און לויט דער גאַנצער האַרבקייט פון געזעץ, פּאַרעקשנט און מיט שטאַרקן גלויבן,

א שפאן נאך א שפאן, א דונאם און נאך א דונאם, א מענטש און נאך א מענטש, דען אזא פליסיקייט-געמיט מוז ברענגען אזא און אזא מין רעאקציע; אין דער כעמישער וויסנשאפט איז קיין איילעניש נישטא און נישטא קיין נש'את-פנים און סוף-סוף וועט קומען דער געגארטער סוף, מעג עס זיך, ווען, פארזאמען, אבער קומען וועט ער, דאך, קומען.

און אלע איינגשאפטן פון די דריי עטאפן זענען טיפער און ברייטער גע- ווארן און זענען געווארן באמת א גליק זינט זיי אלע האבן זיך באהעפט אן דעם פערטן עטאפ, דעם עיקרדיקן, דער וואס שפרייט זיך אויס איבער דער צוויי- טער העלפט פון זיין לעבן און וואס פון אים קומען אלע זיינע נצחונות און דערא- בערונגען — דער ארץ-ישראל-עטאפ.

נאך זיין גרויסן פאליטישן נצחון, ווען ער האט זוכה געווען מיט'ן כוח פון דעם באזיץ פון די דריי ערשטע עטאפן צו דערגרייכן די באלפור-דעקלאראציע און דעם באשלוס פון סאן רעמא און ער האט געשטיגן צום שפיץ פון דער ציר- ניטישער באוועגונג, האט ער אריבערגעפירט זיין לעבנס-צענטער אין דער געגנט וואס ער און זיין פאלק האבן געגארט און אין נהלל און אין דעם נוריס- בלאק האט ער געשלאסן דעם רעאלן פאקט מיטן געבויט-ווערנדיקן לאנד.

זינט דאן אן האט זיך אָנגעהויבן די נייע ציוניסטישע דיפלאמאטיע. הערצל איז דערשינען אין נאָמען פון דער יידישער לעגענדע. איז נאָמען פונעם אַרב פון אייביקן פּאַלק, וויצמאַן האָט שוין געקענט רעדן אין נאָמען פון רעאַליטעט, אין נאָמען פונעם אָנהייב פון פּאַלקס-קעגנוואַרט אין דער היי- מאַט. אויך אים צו-הילף זענען נאָך נישט געשטאַנען נישט קיין אַרמיי און נישט קיין פּלאַט. אויך פון אים האָבן נאָך גערעדט, הויפטזאַכלעך, נאָר די דורות- גאַרונגען. אָבער צו דער לעגענדע פון די גאַרונגען זענען שוין צוגעקומען אויך די אויפּטוואַנגען פונעם דור פאַרווירקלעכער און די דאָזיקע טאַטן זענען עס געווען די וואָס האָבן באַרייכערט זיין שטימע מיט אַ נייעם קלאַנג און האָבן צוגעגעבן אַ נייע שאַטירונג צו זיין שליחות.

פון איצט אן רעדט שוין וויצמאן מיט פירער פון פעלקער און מיט וועלט- הערשער אין נאָמען פון אַ פּאַקטאַר וואָס פאַרמירט זיך און קומט צו, אין נאָמען פון אַ זיך-וועבנדיקער רעאַליטעט; און אלע אוצרות פון פאַטער-הויז און גייסט- שאַרפּקייט פון פאַרטיי-אַבות און די געדולדזאַמע פינקטלעכקייט פון דער לאַבאַראַטאָריע פון אַ וויסנשאַפטלעך-כעמיקער ווערן פון איצט אן פאַרוואַנדלט — אלע צוזאַמען — אין גרונט-שטיינער פון אַ דיפלאַמאטיע, וואָס פרוּווט צו לייגן פונדאַמענט-רייען פאַר דער נייער געזעלשאַפט, וועלכע ווערט געשאַפן אין דער אַנטיקער פּאַטערלאַנד, וואָס גרייט זיך צו ווערן אַ זעלבסטשטענדיקע מדינה.

ליכטיק האט מען געזאגט: די דאזיקע צוויי זענען די פערזענלעכקייטן וואס באצייכענען די אנטוויקלונגס-הויכקייטן פון דער ציוניסטישער באוועגונג: הערצל און ווייצמאן. ווייצמאן אבער איז געווען אקטיוו שוין אין דער תקופה פון הערצלס פרעזידענץ. ווייצמאן אקטיוויטעט ציט זיך פאקטיש איבערן גאנצן ציוניזם פון אנהייב פון זיין אנטשטייונג ביז זיין לעצטן אטעם-צוג. אויך אין דער תקופה פון הערצל דעם פרעזידענט, איז ווייצמאן דער ציוניסט, א יונגער שטורמער און אויפברויזער. נאך איידער דער ערשטער קאנגרעס האט זיך פארזאמלט איז שוין ווייצמאן שטימע געהערט געווארן אויף די וואל-פארזאמלונגען אין די ליטווישע שטעטלעך און מיט גרויס הנאה פלעגט ער, אויף דער עלטער, ליב האבן צו ציטירן זיין ערשטע רעדע, וואס ער האט געהאלטן אין קאלענאקאוויטש, בעת די דעלעגאטן-וואלן צום ערשטן קאנגרעס אין באזעל, אין 1897. ער אליין האט באקומען א מאנדאט, אלס דעלעגאט, פון זיין שטאט פינסק, און נאר מחמת מאנגל אין הוצאות איז ער נישט געקומען קיין באזעל. אינעם צווייטן קאנגרעס האט ער זיך באטייליקט אלס דעלעגאט; אינעם 4טן קאנגרעס איז ער שוין געווען דער ראש פון דער אפאזיציע און אינעם 5טן קאנגרעס האט ער פארנומען דעם פארזיץ-אמט פונעם פערמאנענץ-אויסשוס. און זינט דאן טרעפט ער זיך זעלבסט שטיין אין שפיץ פון דער בא-וועגונג, פרער אלס א "זעלבסטיקער" מנהיג, א דאנק זיין פאליטישער שטור-מישקייט און אלס פראוויזאריאט און דערנאך, אלס אפיציעל דערוויילטער פונעם קאנגרעס.

און וויפל פארביטערונגען איז אויסגעשטאנען ווייצמאן — זינט ער איז דערוויילט געווארן אלס פרעזידענט — פון די פלאנטערונגען און ראנגלענישן פון דעם אפאלק וואס פון תמיד אן פארביטערט ער די טעג און די יארן פון זיינע מנהיגים און וואס האט נישט געענדערט דעם א כאראקטער זיינעם, די דאזיקע פאסטעמקע זיינע נישט ווען ער איז געשטאנען ביים ראנד פונעם אפי-גרונט און איינצייטיק ביים שוועל פון גרויסקייט.

מירן זיך נישט בארימען דערמיט וואס ווייצמאן האט זיך נישט אנגע-שטויסן אויף א קעגנערשאפט, באמערקונגס-וויכטיק, גראדע איז, אבער וואס טראץ אלע קעגנערשאפטן צו אים, האט דער צויבער פון זיין פערזענלעכקייט אויף דער גאנצער בונטער מחנה פון ארום אים, נישט אוועק, נישט פארשווינדן אין זיין פאלקסטימלעכקייט און טרייהייט, און זיין פערזענלעכקייט און דער שיין פון זיין שטראלנדיקער ליכט האבן אים געגעבן די זעלטענע מעגלעכ-קייט, ביי אונדז, צו פארייניקן אן אומה, וואס טיף אין הארצן, וויל זי, כלל, נישט פארייניקן זיך. דער טראגישער גורל פון דעם דאזיקן דור באשטייט אין דעם וואס ער קאן נישט זיין קיין דור פון איינשטימיקייט. עס איז אונדז בא-

שערט געוואָרן צו רעאַליזירן אונדזער באַפריינגס־זאַך אין אַ דור פון צע־ טיילטע אין זיין מהות, אין זיין גרונט, וואָס מוז אָבער פאַרט זיין פאַרייניקט — פאַרייניקט אַלס פאַלק און פאַרייניקט אַלס מדינה.

כדי צו קענען פאַרייניקן אַ דור, אויף וועלכן עס איז נגזר געוואָרן צו זיין צעשפאַלטן, איז נייטיק דער מנהיג זאָל באַזיצן אַ באַזונדערן פערזענלעכן צויבער. הערצלען, בשעתו, איז נתגלה געוואָרן דער סוד פון דער דאָזיקער וויזיהייט. מיטן צויבער פון זיין פאַנטאַסטישער וויזיע און מיט דער ליכטיקייט פון זיין פערזענלעכקייט, געקומענע פון ווייטנס, האָט ער פלוצים, קאַנצענטרירט ווייטע און האָט קריסטאַליזירט אַ באַוועגונג. ווען די באַוועגונג אָבער איז שטאַרק פאַרצווייגט געוואָרן און אירע שפּליטערונגען זענען גרויס געוואָרן, איז, במילא, נאָך שווערער געוואָרן צו פאַרייניקן איר פון איר צעפּיצלטקייט און אַרזיפּברענגען איר צו דער דרגה פון אַ פאַלקס־באַוועגונג, וואָס באַהערשט איר גורל און באַהערשט זיך זעלבסט און רודערט אין דער ריכטונג פון אויפ־ לעב. זינט נאָך הערצלען איז נישט געווען אין דער באַוועגונג נאָך אַזאַ מענטש, באַשאַנקען מיט אַזאַ פאַרייניקנדיקן צויבער ווי ד״ר ווייצמאַן. מיטן כוח פון זיין בליצקייט, וואָס דעראַבערט הערצער, מיט דער שטאַרקייט פון זיין אויפ־ ריכטיקער איבערגעגעבנקייט צו דער וויזיע און מיטן ליכט פון דער אומהס נשמה וואָס האָט געשטראַלט פון זיין האַרצן, האָט ער אויפגעהויבן די שפּלי־ טערן פון זייער צעברעקלטקייט און האָט זיי צוזאַמענגענומען מיט זייער פּיל ליבע נאָך איידער זיי זענען געוואָרן קריסטאַליזירט אויך אין אַ זעלבסט־ שטענדיקן פאַלק.

ווייצמאַן האָט פאַרשטאַנען צו פאַרפעסטיקן די פאַלקס־פאַרייניקונג מיט צוויי זאַכן: ער האָט דערצויגן די באַוועגונג צו קעגנזייטיקער טאַלעראַנץ און ער האָט געמאַכט שטאַרקן און דערהייבן אין איר דעם כבוד פאַר דער זעלבסט־ שטענדיקייט פון דער אומה. איצט איז גראַד געוואָרן פּופּציק יאָר זינט ווייצ־ מאַן האָט זיך איבערגעבעטן — אויף דער מינסקער קאַנפּערענץ — מיט דער ייִדישער אַרטאָדאָקסיע; יענער איבעראַשנדיקער צעקושן זיך פון דעם פּירער פון דער פּראַקציע מיט רבי ריינעסן פון לידע, האָט אָנגעצייכנט אַ נייע שיטה פאַר דער אויפלעב־באַוועגונג. נישט קיין שיטה פון בייגן זיך פאַר דעם שטאַרקן און נישט קיין שיטה פון מותר זיין אויף מיינונגען, — ניערט אַ שיטה פון דר־ראַץ פאַר דער פאַלקס־ירושא און טאַלעראַנץ צו דער מיינונג פון אַן אַנ־ דערן. אָנערקענונג פון האַנדלונג — אין — צוזאַמען ווי איין פאַלק, טראָץ דער פאַרשידנקייט פון מיינונגען און געפּילן, וואָס זענען געכאַוועט געוואָרן אין לויף פון דורות.

און דער דאָזיקער אומה — וואָס האָט געהאַלטן אין צוזאַמענגענומען זיך

— איז זייער לייכט געווען ווידער זיך צו שפאלטן; ווען עס איז אנטשטאנען די אַרבעטער־באוועגונג אין ארץ־ישׂראל און די זון פון דער סאַציאַליזם־האַפענונג האָט אַנגעהויבן שטייגן אין דער אומה און אויף דער אַרענע פון ציוניזם איז דערשינען דער חלוק, איז עס געווען גאַנץ „נאַטירלעך“, אַז אונז־דזער איינציקע מהנה זאָל צעשיידט און צעברעקלט ווערן און, מען זאָל, וויי־טער, נישט קענען ביינאַנד געפינען קיין בשותפותדיקע שפראַך. איז נייטיק געווען אַז עס זאָל דאָס מאָל אויפלייכטן בראש פון דער באַוועגונג, אַזאַ פער־זענלעכקייט ווי וויצמאַן, וואָס איז געווען אַנגעזאַפט מיט אויפריכטיקע זעלישע התפעלות פאַרן צויבער פון דער וויזיע פונעם חלוק־אַרבעטער און וואָס האָט געזען זיין לעבנס־מיסיע דינען אים — טראָץ אַלע דערווייטערונגען — אַלס העלפער און דערמוטיקער, כדי ער זאָל פאַרשטיין צו וואַכן איבער דער גאַנצ־קייט פון פאַלק, אפילו אין אַזאַ פרוו־צייט.

הערצל האָט גערעדט וועגן דעם, אַז „מיט דער פאַן פון אַרבעט וועט דאָס פאַלק אַריינגיין אין זיין מדינה“ און אַז „די נייע געזעלשאַפט וועט זיין אַן אויסגעבעסערטע“. חיים וויצמאַן האָט געלעבט אין דער תקופה פונעם אַנהייב רעאַליזירן פון דער וויזיע און ער האָט זיך געפילט גליקלעך, איבערצייגנדיק זיך אַז פאַר זיינע אויגן קומט אויף אַ חלוצים־מאַסע וואָס פאַרווירקלעכן אין לעבן די וויזיע פון אַן אויסגעבעסערטער געזעלשאַפט. און וויפל האָט ער גע־ליטן און געווייטיקט — זיין אַנגסט איז, באמת, געווען אומענדלעך — ווען ער האָט געזען אַז די געזעלשאַפט, אַדער די באַוועגונג נייגן־אַפ, אַדער האַלטן אין אַפניגן, אומגליקלעכערווייז, פון דעם דערהויבענעם וועג וואָס זי האָט אַנגעצייכנט פאַר זיך און פאַר דער אומה.

יעדער וויצמאַנס אויפטריט כלפי פנים און כלפי חוץ האָט געהייסן דער־ציונג צו פאַלקס־זעלבסטשטענדיקייט און דערהויבונג פון ייִדישן פרעסטיזש. אַן דעם מינדעסטן גדלותדיקן שטאַלצירן און אַן שום לאַסט פון דער טראַדיציע מן דיפלאַמאַטישער שתדלנות, ווי אַ פאַרשטייער פון אַ שטאַלץ פאַלק פלעגט ער אויפטרעטן און ווי אַ גלייכער מיט גלייכע פלעגט ער רעדן מיט די וועלט־הערשער, ווען די זאך פון דער זעלבסטשטענדיקייט איז נאָך געווען ווייט פון דער רעאַליזירונג. אַן אַ זיגל פון אַפיציאַליטעט און אומזיכטיק פאַר קיינעם איז שוין דאָן אַנגעטאָן געוואָרן די קרוין פון נשיא אויף זיין קאַפּ. סיי פון דרויסן, סיי פון אינעווייניק האָט מען עס געשפירט, הגם מען האָט עס נישט געזען באַשיינפערלעך. די גאַנצע באַוועגונג געדענקט נאָך זיינע צאָרן־ווערטער, וואָס ער האָט געוואָרפן כלפי די וועלט־הערשער, אין מאַמענטן פון פראַבע און פרוו. דורך זיין האַלטן זיך שטאַל־און־שטאַלץ, איז ווי אונדזער אַלעמענס שטאַלץ וואַלט העכער, שטאַלטנער געוואָרן און דורך דעם איז ווי קורצער גע־

וואָרן דער ווענדונגס-וועג, וואָס איז אַנטשטאַנען אין דער באַציונג פון די וועלט-הערשער צו אונדז און אין אונדזער באַציונג צו די הערשער. אַן אַטמאָספּערע פון רעספּעקט האָט געהויערט אַרום אים. אַ פּייערלעכע-קייט איז געווען אויסגעגאַסן איבער אים, אַ פּייערלעכקייט פון אַ דערהויבע-נער פּערזענלעכקייט און די דאָזיקע פּייערלעכקייט האָט געמאַכט רוען איר אַטמאָספּערע אויף יעדן וואָס האָט זוכה געווען צו זיין נאַענט צו אים. קיינער פון אונדז, פאַרגעסט נישט, דעריבער, קיין באַזוך אונדזערן ביי אים און קיין שמועס מיט אים, עפּעס ווי אַ מין „ווישט... את שרביט הזהב“ איז געווען אין יעדער איינלאַדונג זיינער צו קומען צו אים, אַ סך צייט נאָך איידער ער איז געוואָרן פּרעזידענט פון דער מדינה און פאַרן באַשלוס וועגן דער מדינה, זיין שטרעבונג איז געווען דערהייבן די אומה צו זעלבסט-אַכטונג, וואָרעם אַן דעם איז נישט מעגלעך קיין פּאָליטישע זעלבסטשטענדיקייט. אַן צו רעדן וועגן דעם אויסדריקלעך, יעדנפאַלס אַן צו רעדן וועגן דעם אַ סך רייד, ווינציקער אפשר ווי אַלע אַנדערע — האָט ער גערעדט וועגן „מלכות“, ס'איז אָבער, נישט געווען קיין איין עפּנטלעכער אויפטרײט זיינער וואָס זאָל נישט געווען מאַכן רוען פּראַכט פון זעלבסטשטענדיקייט און פאַרשפּרייטן אַכטונג פון פּאַלקס-סווערעניטעט. און דורך דעם האָט ער דערצויגן די באַוועגונג צו זעלבסטשטענדיקייט און צו סווערעניטעט פון שטאַט.

פיל צווישן אונדז האָבן געגאַפט וועגן סוד פון זיין פּריינטשאַפּט, און ווירקלעך, עס איז אים שווער געווען צו דערהאַלטן אַפילו פּריינט; און עס איז שווער געווען נישט צו דערהאַלטן די פּריינטשאַפּט-באַציונגען, צו וועלכע די באַוועגונג איז געוויינט געוואָרן ווען זי איז נאָך געווען קליין און יונג. מיר האָבן אָבער געהאַט די זכיה צו זען נישט איינמאַל ווי ווונדערלעך עס איז געווען די ברכה פון זיין פּריינטשאַפּט אין אירע העכסטע אויסדרוקן. ווי איידל, צום ביישפּיל, איז געווען זיין התבטלות פאַר אַחַד-הַעַם; ווי פּרעכטיק איז גע-ווען זיין פאַרהערלעכן חיים נחמן ביאַליקן. שמריהו לעווינען האָט ער ליב געהאַט ווי די אהבה פון יונתן צו דודן. און אין מיין דור שוין און אין מיין אומגעבונג, ווי גרויס איז געווען זיין באַוונדערן אַרלאַזאַרָאָו, ווי שיין איז געווען ווייזמאַנס ליבשאַפּט צו ביילינסאַנען, און ביילינסאַנס ליבע צו ווייזמאַנען. צום ביישפּיל, איז געווען זיין התבטלות פאַר אַחַד-הַעַם; ווי פּרעכטיק איז גע-וויפל זאָרג ער האָט אַרויסגעוויזן צו קאַפּלאַנס געזונט-צושטאַנד און ווי גרויס איז געווען דער פאַרטרויען וואָס ער האָט געהאַט צו רחום פּראַקטישקייט. כּוועל נישט רעדן וועגן די לעבעדיקע, זאָלן זיי לאַנג לעבן, גינציק-רייך איז געווען

² אַ פּסוק אין מגילת אסתר: און דער מלך אחשוורוש האָט אויסגעשטרעקט אסתרן דעם גאַלדענעם סעפּטער.

ליכטיקע פערזענלעכקייטן

דער געוועב פון זיין ווונדערבארער פריינטשאפט אין אירע העכסטע הויכקייטן, זוען נשמה מיט נשמה האָבן זיך פאַרבונדן. און ווי ער פלעגט זאָרגן-ציטערן איבער דער גאַנצקייט פון דער באַוועגונג און וועגן איר גיין-צוזאַמען אין פראַבע-מאַמענטן.

גליקלעך איז די מדינה וואָס האָט אין יונגשאַפט זוכה געווען צו דער פרעזידענט פון חיים וויצמאַנען. עס איז אַ ברכה פאַר איר און זאָל זי זאָרגן פאַר דעם אַז זיין נאַמען זאָל פאַרבלייבן לעבן צווישן אונדז נישט נאָר ווי אַ סימבאָל. מען פאַרשפאַרט זאָרגן וועגן דער אייביקייט פונעם סימבאָל חיים וויצמאַן; מיט זיין טאָן פאַר דער באַפרייונג פון ישראל, האָט ער פאַר זיך דעראַבערט אַן אַרט אַלס אייביקער סימבאָל אין אונדזער אייביקן ווערק. אויף אונדז אָבער, אויפן דור וואָס האָט זוכה געווען צו לעבן מיט אים פאַרן אויפ־קום פון דער מדינה און אין דער צושטאַנדקומענדיקער מדינה, אויף אונדז איז דער חוב צו זאָרגן, אַז נישט נאָר זיין נאַמען, זיין ווערק און זיין וויזיע, נייערט אויך זיין געשטאַלט און געזיכט-אויסזען זאָל פאַרבלייבן אַלעמענס־אַרב אויף דור-דורות.

כסלו, תשי"א

נחום סאקאלאוו

(צום ברענגען זיינע ביינער קיין ישראל)

צווישן שריפטשטעלער פון אונדזער נייער ליטעראטור, וואָס האָבן זייער דור געמוסט, דערצויגן, קריטיקירט און מתקן געווען, און צווישן די מנהיגים פון דער ניידזשישער פּאָליטיק, וואָס האָבן זיך גענומען פאַרווירקלעכן די גורלדיקע שינויים — איז באלד פון אָנהייב געשטאַנען אַ שיידוואַנט. אויב איינער איז אַ שרייבער, איז ער נישט קיין מנהיג; אויב אַ פּאָליטישער פירער, איז ער נישט קיין שרייבער. אַ ירושה-זאַך, זעט אויס, פון יענע צייטן, ווען צווישן דעם רב און דעם שתדלן, צווישן דעם „אב-בית-דין און ראש מתיבתא“ און צווישן דעם „פרנס ומנהיג“, איז געלעגן אַן אָפענער תהום. פּרץ סמאָ-לענסקי, למשל, דער וואַרטזאָגער פון זיין דור אין דער ליטעראטור, האָט זיך געמוזט באַנוגענען דערמיט, וואָס ער האָט דער ווייטנס געלויבט דאָס ווערק פון אַדאַלף קרעמיע, דעם שאַפּער און פירער פונעם אַליאַנס. אַחד-העם, וואָס האָט מער פון אַלע זיינע קאַלעגן געליטן פון דער דאָזיקער משונהדיקער ראָלן-פאַרטיילונג, האָט רעוואָלטירט קעגן דעם מיט דער גאַנצער קראַפט פון זיין טאַלאַנט. ער האָט אָבער דעם-אַ קאַמף אַוועקגעשטעלט ווי אַ געראַנגל מיט דער אייבערהערשאַפט פונעם מערב איבערן מזרח, מחמת די ראשי-המדברים אין דער פּאָליטיק האָבן זיך צו יענער צייט געפונען אין מערב-איראָפּע, און די ליטעראַרישע פּערזענלעכקייטן — איז מזרח. אין דער אמתן אָבער האָט זיך די דאָזיקע איינטיילונג נישט אַנגעהויבן דווקא מיטן אויפקום פונעם מערב-ציוניזם; אויך אין דער תקופה פון חֵיבַת-ציון, וואָס איז פאַקטיש געווען דורכויס אַ מזרח-פּראָדוקט, האָט זיך שוין אַט-די מחיצה גוט געפילט. אמת — דער שריפטשטעלער רש"י פין איז געווען שטאַרק אַנגעזען און דער זשורנאַליסט דוד גאַרדאַן איז געווען דער שופר פון חֵיבַת-ציון — אָבער די לייצעס פון דער באַוועגונג האָט אויך דעמאָלט געהאַלטן נישט דער פּען-מענטש, גאַר ד"ר לעאָ פּינסקער. דער מערב-ציוניזם האָט נאָך ווייטער געפירט די ליניע, וואָס האָט זיך געצויגן פון מזרח, און די דאָזיקע ליניע איז נישט איבערגעריסן געוואָרן אויך נאָך דעם, ווי די ציוניסטישע באַוועגונג האָט זיך אַ קער-געטאָן אויף צוריק פון מערב צו מזרח.

דער ערשטער צווישן די ציוניסטישע וועטעראנען, וואָס האָט אַ בראַך־געטאָן מיט אַט־דער אַלטער טראַדיציע, איז געווען נחום סאַקאַלאָוו. ער איז געווען דער ערשטער צווישן די אַנפירער פון דער נישט־ייִדישער פּאַליטיק, וואָס גלייך פון דער העברעיִשער רעדאַקציע איז ער אַרויס „קיניגן“. נישט קיין זשורנאַליסט פון אַן אייראָפּעיִשער צייטונג איז ער געווען און נישט קיין פּאַרלאַמענט־דעפּוטאַט, נישט קיין פּראָפּעסאָר און נישט קיין באַנקיר, אַפילו נישט קיין אַדוואָקאַט אָדער דאַקטער (פון זיי זענען דאָך על־פּירוב מאַביליזירט געוואָרן די מיטגלידער פון דער ציוניסטישער עקזעקוטיווע אין איר ערשטער פּאַזע) — אַ העברעיִשער שריפטשטעלער איז ער געווען. דער „צופּה על מדינות“ און „אורח לשבת“, דער ליבלינג פון דעם „קורא נכבד“ אין די שטעטלעך פון פּוילן און ליטע, דער וואָס האָט זיך מיט זיי צונויפּגעטראָפּן טאַג־טעגלעך און וואָך־וועכנטלעך, זיי געלערנט און מהנה געווען, זיי מוסר געזאָגט און דערצויגן, זיך אונטערגעהאַלטן און געשמעסט מיט זיי אויף די שפּאַלטן פון דער העברעיִשער הצפּירה פון ייִדישן טעלעגראַף און — אין די יאָרן פון די ערשטע זוכע־נישן — פון דער פּוילישער איזוואַעליטאַ, דעם אַרגאַן פון דער ייִדישער אינ־טעליגענץ אין פּוילן. ער האָט דאָס אָבער קיין מאָל נישט געטאָן „פון דרויסן“, נאָר פון אינעווייניק, תּמיד „בתוך עמי“, יאָר נאָך יאָר, צענדליקער יאָרן.

ער, סאַקאַלאָוו, האָט איבערגעאַנדערשט דעם אָנגענומענעם טראַפּאַרעט, וואָס די ראשונים האָבן געהאַט איינגעשטעלט — און דער שינוי איז געראָטן. בשעתו האָט מען כלל נישט געפּילט, אַז ס'איז געשען עפּעס וויכטיקס. ווי פון זיך אַליין איז געקומען דער שינוי, אָן שטורעם און אָן שאַל פון נצחון; דער גוטער אָבסערוואַטאָר האָט אָבער יאָ באַמערקט די ראשונות, די ערשט־קייט פון דעם שינוי, דעם פּאַקט אַז פון דעמאָלט אָן איז צעשטערט געוואָרן דער גדר. און צעשטערט האָט סאַקאַלאָוו דעם גדר, ווי אַ סך אַנדערע גדרים אין דער געזעלשאַפּט און אין דער ליטעראַטור, נישט מיט קאַמפּס־מיטלען — סאַקאַלאָוו איז נישט געווען קיין בעל־מלחמה — נאָר מיט דער רייכקייט פון זיין אינטעלעקט, מיט דער שפּע פון זיינע גייסטיקע כוחות. וואָרעם אויך אַלס העברעיִשער שרייבער און זשורנאַליסט האָט ער נישט אָנערקענט קיין גרע־נעצן, אַ ח־ב־דראַ איז ער געווען, אַ מין אוניקום וואָס האָט צו זיך נישט קיין גלייכן. קיין עילויים, וואָס אָן אמת, האָבן אין יענער צייט נישט געפּעלט אין דער העברעיִשער ליטעראַטור. כּמעט יעדער שרייבער איז געווען בבחינת עילוי אין זיין סביבה. סאַקאַלאָוו איז אָבער געווען אַן עילוי אַפילו צווישן עילויים. ווי אַ ווונדערקינד איז ער דערשינען. צו פּופּצן יאָר איז ער שוין געווען אַ שרייבער צווישן שרייבערס, און אַלס שרייבער האָט ער זיך אַריינגערופן אין נייע געביטן און זיי פּאַרנומען. מיט זיין „הצופּה לבית ישראל“ האָט ער טאַג־

איין טאג-אויס געצויגן די יידיש-פוילישע פראווינץ פון איר ענגן ווינקל אַרויס און זי צונויפגעשמאַלצן מיטן גאַנצן יידישן פּאָלק, וואָס איז צעזיט און צע-שפּרייט איבער אַלע לענדער פון דער וועלט. מיט דער הילף פון זיין „דברי הימים“ האָט ער דעם יידישן לייענער אַרויסגעפירט פון זיין יידישן תּחום און פאַר אים אויסגעוואַקט אַ פענצטער צו דער גרויסער ברייטער וועלט. און אין ליטעראַטור גופא זענען פאַר אים צענומען געוואָרן אַלע מחיצות, אין אַלע ליטעראַרישע געביטן איז ער געווען אַ בן-בית, גלייך נישט פאַר אים זענען געשטעלט געוואָרן ליטעראַרישע גרענעצן. דערצויגן אויף פוילישער חסידות, איז ער באַהאַונט אויך אין לומדישע ענינים ווי די גרויסע רבנישע אויטאָריי-טעטן, און אַ בעל-מליצה איז ער ווי די גרעסטע משכילים. ער לאָזט זיך אַראָפּ אין די תּהומות פון אונדזער עבר ווי אַמאָל די חכמי-ישראל אין דייטש-לאַנד; ער קען זיך אויף די פּאָליטישע גענג פון מדינות און קאָמענטירט זיי ווי די בעסטע פּובליציסטן פון דער פוילישער און פּראַנצוזישער פרעסע, וואָס דינען אים פאַר אַ מוסטער. ער קען אַלע שבע חכמות, רעדט און שרייבט אויף זיבן שפּראַכן, איבערראַשט תּמיד דעם לייענער מיט זיינע רייכע ידיעות און פאַרשאַפט אים די גרעסטע הנאה מיט זיין ווונדערלעכן לשון; ער עפנט פאַר אים די פּאָלאַצן פון וויסנשאַפט, פּאָליטיק און קונסט און שפּאַצירט דאָרט אַרום מיט אים ווי אַ בן-בית.

יא, גאָר אַן אַנדער פנים האָט דער העברעישער לייענער באַקומען זינט נחום סאָקאָלאָוו האָט פאַר אים געעפנט זיינע אוצרות. און שטאַלצירט האָבן מיט אים יידן אין גאָר דער וועלט. זיין אונטערשריפט איז געווען נ"ס — און טאַקע ווי אויף אַ נס האָט מען געקוקט אויף אים.

וואָס אַן אמת, נישט פון זיך איז דאָס אַלץ אים געקומען, אָבער אויך קיין מלחמות האָט ער דערפאַר נישט געפירט. כדי צו דערגרייכן דאָס וואָס ער האָט דערגרייכט, זענען נייטיק געווען באַזונדערע גייסטיקע אייגנשאַפטן. עס איז נישט גענוג געווען צו זיין אַן עילוי צווישן עילויים, אַ משכיל, אַ בעל-לשון. זיינע פענאַמענאַלע פעיקייטן זענען דערויף געווען צו ווייניק. מען האָט נאָך געמוזט באַזיגן אויך אַ געוויסע עלאַסטישקייט און צופאַסונג-פעיקייט. און אויך אַ נאַטירלעכע טאַלעראַנץ איז נייטיק געווען. סאָקאָלאָוו האָט די אייגנ-שאַפטן פאַרמאַגט בשפּע, און מעגלעך אַז דווקא דאָס האָט דער נייער דור אים לייכט נישט געקאַנט מוחל זיין. דאָס יונגע האַרץ האָט געזוכט דווקא דעם שאַרפּן פּראַפּיל, דאָס אַנטשיידענע וואָרט, דעם קלאַרן און זיכערן „יא“ און דעם בפּירוּשן אַנטשלאַסענעם „ניין“. סאָקאָלאָוו דער פּיקח, דער אַלץ-ווייסער, האָט אַ סך פאַרשטאַנען און ווייניק געפּאָדערט און האָט פאַרגעבן מער ווי אַ סך. אַ סך.

אבער גענוי ווי דער יונגער דור האָט געווענדט זיינע אויגן צום זעלנער און קריגס־קאָמאָנדר, אזוי האָט ער אַרויסגעקוקט אויפן היטער פון דעם פּאָלקס אוצרות. ער האָט געזוכט דעם יעניקן וואָס זאָל ביידע עלעמענטן פאַראייניקן. אויף אַלע וועגן האָט ער אים אַרומגעזוכט און פאַר יעדער אַנטפלעקונג זיי־נער, פון נאַענט צי פון ווייט, איז ער דאַנקבאַר געווען. און דער געזוכטער אוצר יענער קלייבט נישט אויס זיינע געטרייע טרעגער דווקא צווישן די וואָס זענען מיט אים שווער באלאָדן. אָפט רייסט אַ מענטש אַרויס שווערע שטיינער פון פאַרצייטיקע שטיינהאַקערייען, לאָדט זיי אָן אויף זיינע אַקסלען און פאַלט אונטער דער שווערע משא — און בסך־הכל זענען דאָס נישט מער ווי שטיינער. אָבער אָפט מאָל טראָגט אין זיך אַ גאַט־געבענטשטער טאַלאַנט דעם דורותדיקן אוצר מיט אַזאַ מין לייכטיקייט גלייך ווי עס וואָלט גאָר קיין משא נישט געווען, עפעס ווי אַ באַהאַלטן ליכט וואָס ליכטיקט אין זיין אינגעווייד, און דאָס ליכט גיט אַ שיינ־אויף פון אַ וואַרט־אויסדרוק, פון אַ כלאחר־יד־געדאַנק, פון אַ פשוטער באַמערקונג — און צעשטראַלט זיך, און באַלייכט די פינצטערניש ווייט־ווייט. דערפאַר טאַקע האָט דאָס האַרץ אזוי געצויגן צו ביאַליקן. דערפאַר האָט זיך דאָס אויג אזוי אָפּגערוט מיט באַגערונג און דאַנק — אויף דער פּער־זענלעכקייט פון נחום סאַקאַלאָוו.

מ'האָט געזאָגט אויף סאַקאַלאָוו, אַז ער איז אַ „יודע הכל". וואָס־וואָס — איין זאך האָט ער זיכער געקענט. און די קענטשאַפט זיינע איז געווען אַ פּול־שטענדיקע, אַ טיפּע און גרונטיקע — ער האָט געקענט יידן, געקענט זיי אין אַלע זייערע שאַטירונגען און וואַנדלונגען, געקענט זייערע אַלע שבטים און עדות, סטילן און נוסחאות, ביי זיך אין דער היים און אין דער פרעמד, פאַר דער אַסי־מילאַציע און נאָך דער אַסימילאַציע און בשעת דער אַסימילאַציע אין אַלע אירע גילגולים. זיין געניט אויג האָט זיי אומעטום נאַכגעקוקט, אויפּגעדעקט זייערע געהיימענישן הינטער יעדן שלייער פון צייט און אַרט, שפּראַך און נוסח. פּונקט ווי אַ מענטש קען אויסגעבונדן זיין הויזגעזינד, נאָך מער: ווי אַ קינסטלער קען די העלדן פון זיינע שאַפּונגען.

אין יאָר תרמ"ט (1889) — נאָך גאָר אַ יונגערמאַן, — האָט סאַקאַלאָוו צונויפּגעשטעלט אַ לעקסיקאָן פון אַלע יידישע שרייבער, וואָס האָבן געלעבט אין זיין צייט אויף גאָר דער וועלט און, ווי ער האָט שפּעטער אַליין דער־ציילט, האָט ער דעם לעקסיקאָן געמאַכט אָן דער הילף פון אַנקעטעס און ציר־קולאַרן, ווי עס פירט זיך אין אַזעלכע פּאַלן, נאָר גאַנץ פשוט — פון זכרון־שוין דעמאָלט האָט ער אַלע גייסט־מענטשן פון זיין פּאַלק געהאַט אין זכרון און מיטגעלעבט מיט זיי אַלעמען ווי מיט ברידער. און פון יענער צייט אָן איז ער דאָך ווייט אַוועק, סאַקאַלאָוו, האָט אַ סך געלערנט, אַרומגעוואַנדערט

אין פיל גלות-לענדער, איינגעשלונגען גאנצע ליטעראטורן, איינגעשטעלט אָן אַ שיעור פאַרבינדונגען, און דער זכרון זיינער — ממש אַ „בור שאינו מאבד טיפה“. אַ פענאָמענאַלער זכרון, וואָס האָט נישט געוווּסט וואָס עס מיינט פאַר-געסן, עס האָט אין אים ממש געשפרודלט. זיינע פעליעטאַגען און ליטעראַרישע עסייען, אַפילו די שיחות-חולין זיינע, בשעת די הפסקות צווישן איין זיצונג און דער צווייטער זענען געווען אַן אויסטערלישער אוצר פון פאַלקס-קענט-שאַפט, פון באַלערנדיקן וויסן, וואָס נעמט אַרום גאנצע לעבנס-תקופות מיט אַלע זייערע אַנטפלעקונגען און פאַרהוילענישן.

דער צענטער איז געווען פּוילן. דאָס פּוילישע ייִדנטום האָט נישט אַרויס-געגעבן פון זיך קיין צווייטן שריפטשטעלער-קענער, ווי סאַקאַלָוו. אַלט-וואַרשע און מאַקאַוו און פּראָגע און גאַנץ פּוילן — אַן אייביקן מאַנומענט האָט ער זיי געשטעלט. וויפל ליבשאַפט און נשמה האָט ער דערין אַריינגעלייגט! דאָס וואָס שמריהו לעווין האָט געטאַן פאַר די שטעטלעך פון ליטע, וואָס שלום-עליכם האָט געטאַן פאַר די ייִדן פון וואַלין און פּאָדאַליע, האָט נחום סאַקאַ-לאָוו געטאַן פאַרן פּוילישן ייִדנטום — געשטעלט אים אַ לעבעדיקן דענק-מאַל. ער האָט נישט אויפגעהערט צו פאַרשן זיין עבר, אַליין געשריבן און איי-בערגעזעצט פרעמדע ווערק וועגן זיין געשיכטע, פאַראייביקט אים אין זיינע אישים און אין אָן אַ צאַל עסייען. לייענט זיין ווונדערלעכן עסיי וועגן דעם פּראָנצווויזשן פּילאַסאַף אַנרי בערגסאַן, ניין — נישט וועגן בערגסאַנען גופא. נאָר וועגן דער באַבע זיינער פּערל-מירל און וועגן דער עלטער-באַבע, די צדיקת טעמעריל; לייענט וועגן ר' שמואל זביטקאווער און וועגן אַלע איבעריקע פאַרצייטיקע העלדן פון גענשע און דזשיקע; לייענט זיין שיר-המזמור פאַרן ייִדיש-פּוילישן אויטאָדיאַקט, דעם פּריינד זיינעם, ר' חיים-יהיאל באַרנשטיין; לייענט וואָס ער האָט געשריבן וועגן ח. ז. סלאַנימסקי, דעם פּרעֶרדיקן רע-דאַקטאָר פון הצפירה, וועגן זיין פּריינד און קעגנער יצחק-לייבוש פּרץ; לייענט וועגן יאַסל דעם ייִשובניק און קוויקט זיך מיט די אויסגעצייכנטע פעליעטאַ-נען וועגן „אַלט-וואַרשע“. יא, דאָ איז דער צענטער. אָבער זיין לאַנדשאַפט האָט זיך צעשפאַרט און צעשפּרייט איבער אַלע גלות-לענדער און איבער אַ סך תקופות. ווי טיף ער האָט זיך דאָס דערגרונטעוועט צו דער אָפּשטאַמונג פון שפּאַנישע אַנוסים-משפחות און פאַרצייטיקע אַמסטערדאַמער גבירים! ווער האָט נאָך אַזוי ווי ער געשילדערט דעם נוסח פון די פּראָנפּורטער ייִדן אין דעם לעבן-שטייגער פון די ייִדן אין ווייטשעפּל? ווער האָט אַזוי ווי ער דער-פאַרשט דעם גייסט פון אַ ייִדישן געלערנטן אין שפּאַניע, פון אַ ייִדישן תלמיד-חכם אין אונגאַרן, פון אַ ייִדישן מאַלער אין האַלאַנד? ווער האָט נאָך אַזוי ווי ער געשילדערט די ראַטשילדס און די ראַטענויס? ווייל געקענט האָט סאַקאַ-

לאָזן זיין פּאַלק מיט אַלע זיינע לעבן־שטייגערס און די פּאַרשיידנסטע נוסחאות. און גענוי ווי ער האָט פּאַכמעניש און גרינטלעך געקענט דאָס ייִדישע פּאַלק, אַזוי האָט ער כולל געווען אין זיך די גאַנצע עשירות פון דער העברעיִש־שער שפּראַך. אויך אין דעם פרט געפינט איר ביי אים נישט קיין חילוק צווישן „צענטער“ און „פּעריפּעריע“. אַלע שיכטן פונעם לשון זענען פאַר אים צו־טריטלעך, און אַלע זענען זיי אים גלייך ליב און טייער. אין די טיפּסטע אַפֿ־גרונטן פון דער שפּראַך, מיט אירע סטילן אין אַלע דורות, האָט ער אַראָפּגע־טויכט און אַרויסבאַקומען די פּאַרבאַרגנסטע און רייכסטע וואַרטאַנטיקן, וואָס ער האָט אַריינגעפאַסט אין זיינע שריפטן ווי זעלטענע איידלשטיינער און אַריינגעהויכט אין זיי אַ ניי לעבן. גאַנצע אוצרות — זאָגט מען — זענען אויפֿ־געהיט אין זיין נישט־פּאַרעפּנטלעכטן לעקסיקאָן, וואָס צענדליקער יאָרן האָט ער געזאַמלט פאַר אים פון כלערליי ספרים און ביכער. ער האָט שוין אָבער באַוווּן צו שענקען אומאַפּשאַצלעכע רייכטימער סיי דער ליטעראַטור־שפּראַך, סיי דעם גערעדטן לשון אונדזערן אין לאַנד. שווער זיך פּאַרצושטעלן דעם איבערגאַנג פון אונדזער העברעיִשער ביכער־שפּראַך צום לעבעדיקן מאַדערנעם לשון אָן דעם גרויסן צושטייער, וואָס סאַקאַלאָז האָט צו דעם בייגעטראָגן טאַג־איין, טאַג־אויס אין משך פון צענדליקער יאָרן.

מחמת זיין ברייטן וויסן און זיין געמיטלעכקייט, מחמת דער טיפּער איינ־געוואַרצלטיקייט זיינער און פיינעם חוש פאַר הומאָר — זענען אַלע עקסטרעמ־קייטן אים געווען פרעמד. ער איז תמיד געווען טאַלעראַנט, נאַכגיביק, האָט גוט פּאַרשטאַנען מענטשלעכע שוואַכקייטן. זיין גאַנצע גייסטיקע עשירות, זיין פּאַרצווייגטע געזעלשאַפּטלעכע טעטיקייט, די חכמה פון זיין טיפּן עלטער — דאָס אַלץ האָט ער געטראָגן מילד און רויק, גענוי ווי אַ שטילע, ברייטע אַזערע טראַגט אירע גרויסע וואַסערן שטיל און באַשיידן, אָן כוואַליעס און אָן אויפֿ־ברויזן.

ווייל נחום סאַקאַלאָז האָט זיך נישט געיאָגט נאָך אויפברויזן און האָט נישט איבעריק פיל געהאַלטן פון די כוואַליעס וואָס פלעגן זיך צעשטורעמען אַרום אים. לגבי דער רייכקייט פון געשיכטלעכע דורות און געאָגראַפּישע שטחים ווערן בטל אַ סך צייטווייליקע היפּוכים און אַרטיקע אויפטרײַסלונגען. דערפאַר טאַקע האָט ער אין זיך פּאַראַייניקט פיל געביטן, וואָס נישט יעדער איינער פון אונדזער דור איז מסוגל זיי צו פּאַראַייניקן.

די קללה פון גלות האָט ער שוין באַנומען אין זיין יוגנט. זיין בוך שנאָת עולם לעט עולם, אין וועלכן ער האָט אָנגעוויזן אויפן אייביקן מקור פון אַנטי־סעמיטיזם, האָט ער אָנגעשריבן נאָך פאַר פינסקערס אויטאָ־עמאַנציפּאַציע. מיט די ערשטע חובבי־ציון איז ער אָבער נישט מיטגעגאַנגען; ס'איז אים נישט

געווען צום האַרצן זייער סעקטאַנטישקייט. אויך ווען, געפאַנגען דורך הערצ-
לען, איז ער מיטגעגאַנגען מיט דער גרויסער ציוניסטישער וועלט-באַוועגונג,
האַט ער זיך געהאַלטן אין איר פאַר אַן „אַלגעמיינעם“, געוויזן די קונץ אַר-
בערצווואַרפן בריקן איבער די אָפּגרונטן אין דער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע
גופא, וואָס איר פּאַנענטרעגער איז ער פאַרבליבן צענדליקער און צענדליקער
יאָרן, ביזן סאַמע טויט.

דערמיט דערקלערט זיך, וואָס ער האָט אי אָנגעפירט מיט דער ציוניס-
טיש-פּאַליטישער אַרבעט, אי געטראָגן דעם יאָך פון דער קעגנווואַרט-אַרבעט,
דעם קאַמף פאַר ייִדישער גלייכבאַרעכטיקונג אין די לענדער פון גלות. רע-
דאַקטאַר פון הצפירה און הערשער פון דער העברעישער שפּראַך, רעדאַקטירט
ער גלייכצייטיק דעם ייִדישן טעלעגראַף און שרייבט אויף עטלעכע פרעמדע
לשונות. ווען צו אים פלעגט זיך דערטראָגן דער אָפּקלאַנג פון אונזערע שטור-
מישע וויכוחים, פלעגט ער נישט איין מאָל צו אונדז אַראַפּקומען און באַרויִקן
די צעהיצטע געמיטער. מיט אַ פּאַטערלעכער פיקחות האָט ער דאָס געטאַן.
און באמת — וואָס פאַר אַ ווערט האָבן מיר מיט אונדזערע רייסערייען און
שפּאַלטונגען לגבי די מאַסן, מיט וועלכע ער באַנוצט זיך? ווי מילבן האָבן מיר
מיט אונדזערע חלוקי־דעות ביי אים אויסגעזען. זיין פיקחות און זיין פּאַטער-
לעכקייט האָבן טאַקע אונדז נישט איין מאָל אַרויסגעהאַלפן, ווייל מיר האָבן
געפילט, אַז פון אים רעדט אַרויס די אַלטע פּאַלקס־חכמה.

אויף דער עלטער איז זיין ברייטער און טיפער גייסט נאָך געזעצטער
געוואָרן, און גענוי ווי ער האָט נאָך אַלס כמעט אַ בן-שמונים פרעזידירט אויף
די קאַנגרעסן, אַנטייל גענומען טאַג און נאַכט אין די זיצונגען, געפאַרן אין
ווייטע שליחותן, געוואַנדערט קיין אַמעריקע, קאַנאַדע און דרום־אַפריקע, ווי
ער וואַלט נאָך געווען אַ יונגערמאַן — אַזוי איז ער אויך פאַרבליבן ליטעראַריש
פריש און מונטער ביזן לעצטן טאַג פון זיין לעבן. זיין טאַלאַנט איז ווי נאָך
לויטערער געוואָרן און זיין ליטעראַרישע התמדה האָט נישט געוויסט פון קיין
מידקייט. דער מלאך־המוות איז שוין געשטאַנען ביי אים צוקאַפנס און זיין
פעדער האָט נאָך אַלץ געסיליעט די פערלדיקע אותיות. ביזן לעצטן טאַג פון
זיין לעבן האָט זיך דער ליענער זינער נישט אויפגעהערט צו קוויקן מיט די
שאַפונגען פונעם באַליבטן מייסטער. און נאָך אַ סך, אַ סך ליטעראַרישע פלע-
נער האָט ער מיטגענומען מיט זיך אין קבר אַריין.

זאַט מיט יאָרן איז סאָקאַלאָו אַוועק פון דער וועלט און אויך זאַט מיט
מעשים, ווערק און דערפאַרונגען. די צאַל אַרטיקלען זיינע גייט אַוודאי אין די
הויכע טויזנטער. צונויפגעזאַמלט געוואָרן איז אָבער נאָך גאַר וויניציק, אחוץ
זיינע גרויסע ווערק (למרנן ורבנן, נעורי הנשר, ברוך שפינוזה חמנו, האנר

הקיבוץ, תולדות הציונות, תולדות חיבת ציון, אישים און אנדערע) איז די גאנצע ירושה, וואס ער האט איבערגעלאזט, צעזייט און צעשפרייט איבער דער פעריאדישער ליטעראטור פון צוויי דורות. צונויפזאמלען, סארטירן, אויס-קלייבן און פארשפרייטן זיי אין דער ברייטער זעלטענע ליכטיקייט — איז אן ער-פליכט פון ציוניזם. און די דאזיקע ארבעט האלט ערשט ביים אנהייב:

זיין געשטאלט אלס פּרעזידענט אויף די ציוניסטישע קאנגרעסן און נאך מער אויף די זיצונגען פון ציוניסטישן וועד-הפועל האבן מיר אלע מאָל באַ-ווונדערט. איין מאָל האָב איך אויך זוכה געווען אויסצופירן אַ שלחות צוזאַ-מען מיט אים. ער איז שוין דעמאלט געווען אַ זקן, ביים העכסטן פונקט פון זיינע לעבנס-אויפטוען. אָנהייב די דרייסיקער יאָרן איז דאָס געווען. מען האָט דעמאלט געהאלטן ביים איינקויפן דעם באַדן פון עמק-חפר. גאַראַנטירן פאַר דער דאָזיקער קנייה פון קרן-קימת האָבן געדאַרפט די קאַנאַדער ציוניסטן. איז סאַקאַלאָו אַרויסגעפאַרן צו דער קאַנפערענץ אין קאַנאַדע, און איך האָב באַקומען די אויפגאַבע אים צו באַגלייטן. אַ מיט וויפל פיקחות ער האָט דע-מאַלט גערעדט צו די פירער פון די קאַנאַדער יידן און צו די יונגעלייט פון יענער מדינה! ווי שייך זיין יידיש איז געווען! ווי פאַטערלעך האָט געקלונגען זיין פאַדערונג צו דער כלל-יידישקייט פון דער ציוניסטישער באַוועגונג! ווי פאַלקסטימלעך איז געווען זיין פאַלעמיק מיט די רעשטלעך קעגנער, ווי פאַר-כאַפּנדיק האָט אויסגעזען דאָס לאַנד אונדזערס אין זיינע שילדערונגען!

פון וויניפעג קיין ניו-יאָרק פאַרט מען אַ גאַנצע נאַכט. דעם אַלטיטשקן האָט זיך אָבער נישט געשלאָפן. איז ער אַרויס פון זיין שלאָפּוואַגאַן און אַריין צו מיר. אַ גאַנצע נאַכט זענען מיר ביידע געשטאַנען ביים פענצטער און ער האָט נישט אויפגעהערט צו רעדן וועגן די קאַנאַדער יידן. וועגן די ערשטע עמיגראַנטן און וועגן די לעצטע; וועגן די אויסוואַנדערער פון רוסלאַנד און פון רומעניע; וועגן נוסח מאַנטרעאַל און נוסח וויניפעג; וועגן דעם חילוק צווישן די יידן פון וויניפעג און די פון טאַראַנטאַ; וועגן דער ראַלע פון פאַרבינדלער און פּשרה-מאַכער, וואָס עס פירן אויס די יידן פון אַטאַוואַ; וועגן די אונטער-שיידן צווישן זייערע סטילן און נוסחאות — וועגן וואָס איר ווילט הערן און געדענקען. אַזוי טיף האָט שלום-עליכם אַמאַל געקענט דעם כאַראַקטער פון יעדן שטעטל אין פּאָדאָליע, אַזוי פילט הוּ דעם טעם פון די פאַרשיידענע שבטים אין ישראל אין אונדזער צייט.

און גענוי ווי ער האָט געוויסט אלע סודות און געקענט אלע פאַרבאַר-גענע שטריכן פון די קאַנאַדער יידן, אַזוי זענען אים געווען קלאַר אלע געהיימ-נישן פון יעדער איינציקן ישוב באַזונדער אין אלע גלות-לענדער. יא, ער איז געווען אַ מושלם אויף אלע געביטן, נחום סאַקאַלאָו. און מיר

פערזענלעך איז צום טייערסטן פון אלץ געווען זיין טיף קענען דאָס ייִדישע פּאָלק. מהמת דווקא אין אונדזערע צייטן, ווען די צעשפרייטקייט און די צעשפליטערט־קייט פון יידן האַלט אין איין וואַקסן און די נשמה־וואַרצלען פון יעדן יחיד אין אונדזער פּאָלק ווערן וואָס אַמאָל קירצער — דווקא איצט ווערט די דאָ־זיקע פּאָלקסקענטשאַפט אַלץ ווייניקער און שוואַכער.

און דווקא פאַר אונדזער באַוועגונג, וואָס באַזיצט נישט קיין שום אַנדער גואל און קיין שום אַנדער אַנשפאַר אַחוץ דאָס אַ " מ י ר " וואָס ווערט וואָס אַ מאָל מער פאַרטושט; דווקא איצט, ווען אונדזער גאַנצע האַפענונג איז אָפּהעב־גיך דערפון ווי ווייט עס וועט אונדז געראַטן דעם דאָזיקן "מיר", מיט אַלע נשמה־אייגנשאַפטן וואָס זענען באַהאַלטן אין אים, צו קאַנסאַלידירן און צו באַנעמען — דווקא איצט איז פאַר אונדז די דאָזיקע פּאָלקסקענטשאַפט אַזוי וויכטיק און אַנטשיידנדיק.

דעריבער איז אונדז אַזוי ליב אַט די זעלטענע אייגנשאַפט, און דעריבער איז אונדז אַזוי טייער דער אַנדענק פון יענעם, וואָס איז געווען מיט איר אַזוי שלימותדיק געבענטשט:

י"ב שבט, תרצ"א — שבט תשט"ו

צבי פריץ חיות

ער איז געווען א גייסטיקער נאָבלמאַן. די שכינה פון אַ תלמיד-חכם און פון אַ וויסנשאַפטלעכן פאַרשער האָט זיך פון אים קיינמאָל נישט אָפגעטאָן; אויך נישט ווען ער פלעגט זיצן צווישן פּאַליטישע עסקנים, פאַרטאָן אין גע- זעלשאַפטלעכע ענינים. אַ מין פּאָדעם פון איינזאַמקייט איז שטענדיק געווען פאַרצויגן איבער זיין איידעלן געזיכט, גלייך ווי ער וואָלט געווען תמיד אי אינעווייניק אין די טאַטן, אי אין דרויסן פון זיי. ער איז געווען באַליבט און געאַכט צומאָל אַפילו פאַרהערלעכט, אָבער, דערביי, אויך אומפאַרשטענדלעך, און צומאָל אַפילו עטוואָס פרעמד און כמעט תמיד — איינזאַם.

זיין וועג אין געזעלשאַפטלעכע ענינים איז, אין פּלוג, געווען נאָר אַ וועג פון טרומפּן, אויסגעבעט מיט דערפּאָלג. ער איז געווען אַ צווייג פונעם שטאַם פון גדולים, רבנים און מיוחסים און אַ זון פון רייכע עלטערן. נאָך אין זיין יוגנט האָט ער זיך אויסגעצייכנט מיט זיינע פעיקייטן. אַלס סטור-דענט נאָך איז זיין נאָמען אַרומגערינגלט געוואָרן מיט לויב. ער איז נאָך גע- ווען יונג ווען ער איז געוואָרן אַ פּראָפעסאָר, אַ באַליבטער ביי זיינע תלמידים. זיינע וויסנשאַפטלעכע אַרבעטן פאַרשאַפן אים אַ נאָמען אין דער פרעמד און זיין גוטער כאַראַקטער, זיין גייסט-דערהויבנקייט, זיין טאַלעראַנץ און די רייץ פּיץ זיין פּערזענלעכקייט דעראַבערן אים הערצער, אין דער היים, און ער שפּאַנט אַ זיכערער פון איין פּאַזיציע צו דער צווייטער; פון אַן אויסדערווילטן סטודענט צו אַ פּראָפעסאָר, פון פּראָפעסאָר צום ראַבינער, און פון ראַבינער צום אויבערראַבינער אין דער גרויסער ייִדישער קהילה אין אייראָפּע, און פון דאַנען — צום אַלגעמיינ-ייִדישער עסקן; און פון אַן עסקן — צום פרעזידענט פון ציוניסטישן אַקציאָנס-קאָמיטעט, און בלויז נאָר איין טראַט, — וואָס איבער אַ צופּאל איז ער נישט געמאַכט געוואָרן, — און עס איז גרייט פאַר אים אַ שטול אין דער ציוניסטישער עקזעקוטיווע אין ירושלים און אַ קאָטעדראַע פאַר ייִדי- שער וויסנשאַפט אין העברעיִשן אוניווערזיטעט אויפן הר-הצופים — און ער איז דאָך נאָך בסך-הכל אין מיטן פון זיין לעבנס-עלטער.

ביי דעם אַלעמען הויערט איבער זיין פּריוואַט-לעבן עפעס אַ מין דריקנ-דיקער וואָלקן, אַלס קינד נאָך, אַ יתום, אַן איינזאַמער בחור זיין גאַנצן לעבן.

א וויסנשאפטלער וואָס האָט זייער ליב זיין פאַרשונג און איז מצליח אין איר; זיין געזעלשאַפטלעכער גייסט, אָבער, צווינגט אים צו צעשטויבן זיין צייט אין פּאַלקס־ און אין פּאַליטישע ענינים, אַ כּלל־מענטש פון מעכטיקן שווינג און פון גרויסער דערצייערישער השפּעה, אַ פּערזאָן מיט אַ סך פּאַליטישע קענטע־נישן און וואַכזאַמען געזעלשאַפטלעכן טעמפּעראַמענט — האָט ער זיך אַליין געבונדן צו אַ כּסא־רבנות. אין די לעצטע יאָרן קומט נאָך צו אַ דויערנדיקע קראַנקייט; עס טרעפן אויך פּאַמיליע־אומגליקן און צום שלום אַ פּלוצימזיקער טויט — און אין די מיטעלע יאָרן.

צייטנווייז דאַכט זיך, אַז ער האָט אַליין זיך אויסגעקליבן זיין דואַליזם. ער האָט גוט געוויסט, אַז אויפן פאַרשונג־געביט איז אים פאַרבאָהאַלטן אַ גרויסע צוקונפט; זיין געוואַלטיקער, אייגנאַרטיקער זכרון, דער ברייטער האַרזיאַנט פון זיינע קענטענישן און די פּרייהייט פון זיין פאַרשונג האָבן אים אַנגעווינקען דערגרייכונגען; נאָך פון זיין פאַרהערלעכטן וויסנשאַפטלעכן לע־רער, זיין לאַנדסמאַן, וועמענס אַנווייזונגען זענען געווען פאַר אים אַ ריכט־שנור אין זיינע וויסנשאַפטלעכע אַרבעטן אין תּנ"ך — זיין געליבטער פאַרשגעביט — פון דוד היינרייך מילער — האָט ער געהערט זיין לויב און בנימין זאב באכער, וועמען ער האָט זייער געאַכט, האָט אים געגעבן סמיכה. און, ווירקלעך, דאָס ווייניקע וואָס ער האָט באַוויזן צו פאַרעפּנטלעכן האָט באַשטעטיקט זייערע האַפענונגען. זיינע פאַרשונגען אין דער געשיכטע פון דער אַנטשטיינג פון קריסטנטום און, איבערהויפּט זיינע אַרבעטן אויפן געביט פון תּנ"ך־וויסנשאַפט, סיי די וואָס זענען פאַראַן אין זיינע ביכער, סיי וואָס איז אַנטהאַלטן אין זיינע לעקציעס וואָס זענען נישט פאַרעפּנטלעכט געוואָרן, האָבן געגעבן אַ גרונט צו דערוואַרטן פון אים גרויסע זאַכן. וועגן זיין גרויסער ליבע צו זיין וויסנשאַפט־לעכער אַרבעט און, באַזונדערס, צו זיין אונטערריכט־אַרבעט האָט געוויסט, יעדער ווער עס האָט אים געזען צווישן זיינע תּלמידים, אָדער אין דער גע־זעלשאַפט ווי זיינע מיטאַרבעטער לערער, וואָס ער האָט צונויפגעזאַמלט פאַר זיין פעדאַגאָגיום וואָס ער האָט געגרינדעט אין ווין; זיין „פעדאַגאָגיום“ איז גע־ווען זיין ליבלינג־שאַפונג, וואָס האָט פאַר אים געדינט ווי אַ מקדש מעט אין דעם מדבר פון זיין עסקנות. אין אים, אין זיין „פעדאַגאָגיום“ האָט ער אַרייַנגעגעבן דאָס בעסטע פון זיין דענקען. דאָרט האָט ער אַנטפלעקט זיין הייסע ליבע צו תורה און אויך זיין פעיקייט צו אַרגאַניזירן זאַכן, און זיין איבערגע־געבנקייט צו אים איז געווען אַן אומדערמידלעכע.

ער האָט אָבער, ווי בכיוון געקעמפט מיט זיין ליידנשאַפט צו וויסנשאַפט און איז איר בייגעקומען. ער האָט ווי מיט געוואַלד אַפּגעווענדט זיין לעבנס־גייסט פון בוך און פון דער פאַרשונג, און אַפילו פון דער אונטערריכט־אַרענע

אין ער האָט זיך געצווונגען איבערצוגעבן צו די בלאַנדזשענישן פונעם דור אין צו דער באַוועגונג וואָס שטרעבט צו ענדערן דעם גורל פונעם דור. ער האָט, אַפנים, געשפירט אַליין, די לאַסט פון זיין קרבן און, ווי ער וואָלט זיך אַליין געפרייט מיט דעם.

דער ציוניזם איז תמיד געווען זיין גייסטיקער באַזיץ. נאָך אין זיין יוגנט, ווען ער איז נאָך נישט געווען קיין אַפיציעלער עסקן און זיין גאַנצע צייט איז געווען געווידמעט דעם לערנען און דער וויסנשאַפט, האָט ער טריי געדינט דעם ציוניזם, און ווען ער איז געווען אַ ראַבינער-לערער אין איטאַליע, האָט ער פיל געענדערט אין דער אַטמאָספער וואָס האָט דאָן געהערשט אין יענער פעסטונג פון אַסימילירטן ראַבינערטום: אין דער ענדערונג וואָס איז דאָן אויפֿ־געקומען אין דעם נייעם שיכט פון דער ייִדיש-איטאַליענישער אינטעליגענץ האָט ער געהאַט אַ גרויסן חלק. און זיין עצם אַריבערגיין פון טרייעסט קיין ווין איז פאַר אים געווען אַ געוואַגטער ציוניסטישער שריט. דער דאָזיקער שטול, איז דאָך געווען דער שטול פון הערצלס גרעסטן קעגנער — פון פראַפֿ מאַריץ גידעמאַן — און די קהילה פון ווין איז דאָך געווען די הויפּט־פעסטונג פון דער פירנדיקער אַסימילאַציע אין אייראָפּע. זיין גיין קיין ווין איז געווען, דער ריבער אַ מיין דעראַבערונגס־גאַנג, אַ מיין אויספירן הערצלס פאַראַרדענונג אין דער זעלבער קהילה זעלבסט, וואָס איבער זיין געראַנגל מיט איר איז באַשאַפן געוואָרן די עצם־לאַזונג.

אַבער אויך די דאָזיקע איבעראַשנדיקע דעראַבערונג האָט געדאַרפט גע־שען — און אין פיל הינזיכטן איז עס טאַקע געווען אַזוי — דורך גייסט־איידלקייט אַליין, דורך דעם זיג פון שכל־הישר, פון באַשטענדיקער דערציונג אין פערזענלעכער השפּעה. צו זיין גרויסער ציוניסטישער טעטיקייט, אַבער, האָט ער זיך איבערגעגעבן, ערשט שפעטער, ביים אַנפאַנג פונעם פּאַליטישן אויפשוונג, ווען די ערשטע וועלט־מלחמה האָט זיך דערנענטערט צום סוף און די ארץ־ישראל און די ציוניזם־פראַגע איז געשטעלט געוואָרן אויפן סדר־היום פון דער וועלט. פון דענסטמאַל אָן — איז דער ציוניזם געוואָרן זיין גאַנ־צער טראַכטן־און־דענקען, וואָס האָט, ווי אַוועקגערוקט אין אַ זייט אַלע זיינע אַנדערע לעבנס־אויפגאַבעס און זיין גאַנצע שטרעבונג איז געווען זיך איבער־געבן דורכויס אין זיין דינסט; אַלע זיינע אייגנשאַפטן און פּאַזיציעס האָבן אים אויסגעזען זינט דאָן, נאָר ווי משרתים און אַרויסהעלפער אויף צו דערפילן זיין ציוניסטישע שליחות.

און זיין ציוניזם איז געווען אַ פּאַליטישער. די ענדערונג וואָס דער ציו־ניזם דאַרף אַריינברענגען אינעם גורל פונעם פּאַלק און אין די באַציונגען פון אַנדערע פעלקער צו אים, האָט ער געזען אין דעם, וואָס ער וועט דערווערבן

פאר דער אומה די מעגלעכקייט צו קענען איינשטעלן א זעלבסטשטענדיקן פאך-ליטישן לעבן, לויט איר אייגענעם ווילן און צו קענען שאפן פאר זיך זעלבסט געזעצן.

אינעם דערווערבן פאליטישע זעלבסטשטענדיקייט האָט ער שוין דאָן געזען די רעוואָלוציע, וואָס דער ציוניזם וועט ברענגען. נאָר דורך שאַפן גע-זעצן פאַר זיך וועט קענען דער גייסט פון דער אומה און דער גייסט פון איר קולטור אַנטפלעקן זיך אין זיין אַריגינעלער געשטאַלט און אין זיין עטיש-מענטשלעכער ווערט. אָבער אין יעדן פרוּוו מוותר צו זיין אויף דער פּאָליטי-שער פּאַדערונג און באַנוגענען זיך בלויז מיט קאַלאָניאַציע און קולטור-אַר-בעט. — ביי דער גאַנצער חשיבות וואָס ער האָט געגעבן די דאָזיקע אויפגאַבן — האָט ער געזען אַ פעלשוּנג פונעם ציוניזם. עס געדענקט זיך מיר גוט זיינע צאַרנדיקע רייד קעגן די וואָס זענען מבטל דעם ווערט פונעם פּאָליטישן פּראָגנאָ, וואָס פרוּוו מוותר צו זיין אויף דעם, צוליב פאַרבייגייענדיקע שווער-קייטן, אָדער איבער מאַטיוון פון פאַרקריפּלער עטישקייט. מיט שטראַמיקן צאַרן פלעגט ער רעדן וועגן דעם. מיט גרויס וואַכזאַמקייט האָט ער נאָכגעפּאַלגט יעדע ענדערונג אין דער וועלט פון פּאָליטיק און יעדן שינוי פון דער מאַכט אין ענגלאַנד, אפשר קען פון דעם עפעס אַרויסקומען פאַרן פּאָליטישן ציוניזם. ווי איינער פון די גאָר ווינציקע אינעם ציוניזם האָט ער גרינטלעך שטודירט אַלע פּלאַנטערנישן פון דער דאָזיקער פרשה. ער האָט נאָכגעפּאַרשט די פּראָגנ וואָס זענען אָפהענגיק פונעם מאַנדאַט און פון די וועגן פון ענגלאַנדס הערשאַפט אין די קאַלאָניעס. ער איז געוואָרן אַ בקי אין אַלע באַשלוסן פון די פּאַרלאָ-מענט-הייזער און פונעם ראַט פון דער פעלקער-ליגע, ווי ווייט זיי האָבן נאָר וועלכן ס'נישט איז באַריר מיט אונדזער ענין; ער האָט גערופן צו פאַרשטיין דעם כאַראַקטער פון די פּערזאָנען, וואָס באַשטימען דעם פּאָליטישן גורל און האָט זיך געגרייט צו אויפטוען. און ער האָט באמת, געהאַפּט, אַז די אַ קעגן-טענישן זיינע, צוזאַמען מיטן באַהערשן די מערסטע איראָפּעיִשע שפּראַכן, די דערפאַרונג פון זיין פּערזענלעכן איינפלוס און זיין הויכע פּאָזיציע אין דער ייִדישער געזעלשאַפט, וועלן אים העלפן צו ווערן נוצלעך פאַרן פּאָליטישן ציוניזם.

און ער האָט געדענקט צו זיין אויך ניצלעך פאַרן ציוניזם אין די פּאָלי-טישע פּראָגנאָ, אינעווייניק אינעם ייִדנטום. ער איז געווען איינער פון די ווינ-ציקע אינערהאַלב דעם ציוניזם, וואָס האָט געהאַט פאַרבינדונגען מיט די ליי-טנדיקע ייִדישע קרייזן מחוץ דעם ציוניזם. צווישן די גרויסע פון דער פּילאַנ-טראַפּיע און די קאַרפּן-קעפּ פון דער אַסימילאַציע, צווישן די רעליגיע-טרעגער און עלטסטע און חכמי־ישׂראל אין איטאַליע, אַמעריקע און פּוילן. מען האָט

אים געזען ווי אַ פאַרמיטלער סיי פון דרויסן און סיי פון אינעווייניק. צוליב דעם האָט אויך ווייצמאַן געלייגט אויף אים האָפּענונגען און האָט אים געשטעלט אין שפיץ פון ציוניסטישן אַקציאָנס־קאַמיטעט. און ער זעלבסט האָט געוואוסט, אַז מיטן אויסברייטערן די אַגענדן וואָרט אויף אים אַ נייע אויפגאַבע. ער וועט דאַרפן אויסנוצן אין דער דאָזיקער נייער סכנותפולער און אויסזיכטפולער אַר־בעט, זיין גרויסע דעוּפּאַרונג וואָס ער האָט דערוואָרבן צווישן ווינער גבירים דורך זיין ראַבינישער טעטיקייט, און צווישן די דזשאַינט־פירער דורך זיין אַלגעמיינער ייִדישער עסקנות.

אויב אָבער דער ציוניזם אין זיין פּאָליטישן רעאַליזירן, איז — לויט זיין טיפּער איבערצייגונג, באַרופן צו ענדערן דעם גורל פון דער אומה, וואָלט דאָך דאָס באַשאַפן די ציוניסטישע באַוועגונג געדאַרפט לאַנג שוין, איצט צו טאָג. באַנייען דעם ייִדישן גייסט און אַנטפלעקן זיינע עטישע אייגנשאַפטן, פאַרענ־דערן די באַצוּנגען פון די פעלקער צו אונדז און איינשטעלן פאַרשטענדעניש און אַכטונג צווישן דער וועלט און אונדז. עס געדענקט זיך גוט די געפילפולע רעדע וואָס ער האָט געהאַלטן ערב דעם פּערצנטן ציוניסטישן קאָנגרעס און כמעט ערב דער אַנטיסעמיטישער קאַטאַסטראָפּע, ביים דערעפּענונגס־אַקט, וועגן „דעם ציוניזם און די באַצוּנגען פון די פעלקער צו ייִדן“: „פאַרנעמט איר פעל־קער פון איראַפּע! הונדערטער יאָרן לעבן מיר דאָך, צווישן אייך, אַטעמען אייער לופט, רעדן אייער שפּראַך, פאַרגרעסערן אייער קולטור. פאַרוואָס־זשע איז נישטאָ נאָך קיין פאַרשטענדעניש צווישן אונדז? פאַרוואָס זענט איר אונדז מקנא אָדער האָט אונדז פיינט, באַווונדערט אונדז אָדער האָט מורא פאַר אונדז? פאַרוואָס זאָלט איר נישט פאַרשטיין אונדזער גייסט? אַט האָבן מיר זיך אַלע פאַרזאַמלט פאַר אייערע אויגן צו דערציילן אַפן וועגן אונדזערע שטרעבונגען. הערט, איר פעלקער, פאַרשטייט אונדז, ייִדן“.

אַזוי אָדער אין דעם זין האָט ער גערעדט מיט אמתן פאַטאָס פאַר דער פאַרזאַמלונג פון דעלעגאַטן און קאָ־רעספּאָנדענטן אינעם פייערלעכן אָוונט פון קאָנגרעס־דערעפּענונג, אין די טעג פונעם סאַמע שטייגן פון דער שנאה־כוואַליע. פאַר אַ סך פון אונדזעריקע האָבן די דאָזיקע רייד אויסגעזען צו נאַיוו, אַלפּאַלס נישט עיקרדיק אין דעם מאַ־מענט; מיר האָבן נישט געקענט נישט שפירן אַז די רייד זענען געווען זוערטער פון זיין אויפגעברויטן גלויבן און זיי זענען אויסגעדריקט געוואָרן, ווי וואָרע־נונגס־זוערטער אויפן שוועל פון דעם חורבן־פאַרוויסטונג, אַלס אַ לעצטער פרוו, אַ שטאַלצער און פאַרצווייפלטער, פון אַן עמיסאַר פון איראַפּעישע ייִדן צו צונויפּרעדן זיך מיט די פעלקער פון איראַפּע.

און וואָס ער האָט פאַרלאַנגט פון דרויסן, האָט ער נאָך מער געהאַפט צו זען אינעווייניק: ענדערונגען פונעם לעבנס־שטייגער און אַנטפלעקונג פון דער

איביקייט צווישן אונדז און אונדזער שאפונג, באַלד גלייך מיט אונדזערע ערשטע טריט אין לאַנד. אונדזער גאַנצע האַפענונג צו זעלבסטשטענדיקייט און צו פרייהייט איז דאָך, חלילה, עלול צו בלייבן אַ ליגן, אויב פונעם אָנהייב אָן פון איר רעאַליזירונג וועט זי, חלילה, נישט זיין אָנגעזאַפט מיט הומאַנע ווערטן און מיטן עכטן ישראלי־גייסט. און געפאָדערט האָט ער עס ניט ווי אַ רעליגיע־זער ראַבינער און נישט ווי אַ מטיף פון אַ ליבעראַלן טעמפל, אויך ווען ער פלעגט שטיין אויפן אַלטאַר אין זיין שול, האָט ער זיך נישט באַנוצט צופיל מיט רבנישע געווירצן און וואָס ער האָט פאַרגעטראָגן אויף דער שול־טריבונע, וואָלט ער געקענט פאַרטראָגן פון דער קאַטעדרע אין יעדן אוניווערסיטעט. אין זיין ציוניסטישער אַנשויונג און אין זיין נאַציאָנאַלער טעטיקייט איז ער, געוויס, געווען זייער טאַלעראַנט און זייער „וועלטלעך“. אָבער דווקא זיין הור־מאַניסטישער גייסט און איידלקייט האָבן עס געפאָדערט פון אים. די כבוד־באַציונגען צו זיין פּאַלק וואָס איז געווען איינגעוואַרצלט ביי אים אין האַרצן און זיין אויפפאַסונג פון דער מיסיע פון יעדן פּאַלק וואָס אַכט זיין אייגן ווערט. דערפאַר פלעגן אים אויפּרעגן און באַליידיקן אויך דער שוים פון די רעדעס פון יענע אָנהענגער פון פּאַליטישן ציוניזם, ווען זיי האָבן אים אויסגעזען ליידיק פון וועלכן נישט איז סאַציאַלן, עטישן און יידישן אינהאַלט און ער האָט זיך געשראַקן פאַר זיי נישט ווינציקער ווי פאַר די וואָס מאַכן צו קליינגעלט די ווערט פון דעם פּאַליטישן טרוים. עס געדענקט זיך זיין לעצטע רעדע. ער האָט גערעדט אין איר וועגן די צוויי ווונדער־דערווערבונגען וואָס דער ציוניזם האָט האָט דערוואַרבן אין לאַנד; זיי זענען איביקע דעראַבערונגען און זיי אַנטהאַלטן אַ געוויסע באַלוינונג פאַר דער אַנשטרענונג און אויך אַ באַרעכטיקונג פאַר דער שטרעבונג און דאָס זענען: די העברעיִשע שפּראַך לעבט ווידער אויף און ווערט אַ רעד־שפּראַך און די ערד פון ארץ־ישראל ווערט דאָס אייגנטום פון גאַנצן פּאַלק; „דער דאָזיקער נביאישער אידעאַל, וואָס האָט נישט זוכה געווען רעאַליזירט צו ווערן אַפילו בעת יידן האָבן געוווינט אין זייער לאַנד, האָלט היינט צו טאָג ביי ווערן אַ רעאַליטעט, אַ דאַנק דעם ציוניסטישן קרן־קימת“. דערפאַר האָט ער זיך גוט איינגעהערט וועגן אַלץ וואָס מען פלעגט אים דער־ציילן, וועגן דעם אַרבעטערס שאַפונגען אינעם לאַנד, וועגן זיין לעבן, זיין קבוצה און קאָלאָניאַציע־אַרבעט. דערפאַר איז ער אויך פאַרכאַפט געוואָרן פון דער נייער קולטור־פלאַנצונג, וואָס האָלט אין איין אויפּוואַקסן אין די עמק־זידלונגען. דערפאַר האָט אים זייער וויי־געטאַן די פיינטשאַפט צו אַרבעטער, וואָס האָט פאַר זיינע אויגן געטאַן אַ שפּראַך אַרויס, דווקא אין די קרייזן פון די באַשיצער פון פּאַליטישן ציוניזם. אויך אין די רייד פון די אַרבעטער־רעדנער האָבן אים פיל אויסדרוקן אויסגעזען איבעריק און ער פלעגט זיינע תרעומות

אויף זיי ארויסזאגן אין זיינע פערזענלעכע שמועסן מיט זיינע מקורבים צווישן די ארבעטער-טוער. אים איז אבער לייכט געווען זיי מוחל צו זיין אלע זייערע „איבערטרײבונגען“ אינעם זכות פון דער טריישאפט פון די ארץ-ישראל אר-בעטער צו עברית און איבער די עטישע ווערטן וואס זיי פארווירקלעכן אין זייער סאציאלן לעבן אין לאַנד. און ער האָט באַטראַכט ווי אַן ערן-פליכט פאַר זיך צו קעמפן און שיצן זייער ווערק. אין דעם ווערק פונעם אַרבעטער און פונעם לערער אין לאַנד, האָט ער געזען אַ דערגרייכונג פאַרן גאַנצן פּאָליטישן ציוניזם; האָט ער זיך געפילט גליקלעך אין זיין ציוניסטישן גורל, אויב עס איז אים אויסגעקומען זיי צו קענען זיין בייהילפיק און ניצלעך.

צום פאַרטייקאַמף, וואָס האָט אַנגעהאַלטן אין זיינע צייטן, אינעם ציוניזם, האָט ער נישט צוגעלייגט קיין האַנט. ער האָט נישט געזוכט קיין כבוד פאַר זיך און נישט זאָגנדיק קיין וואָרט פלעגט ער טאַקטפול אַוועק אין אַ זייט, ווען מען האָט אים גערופן אַרויפצוגיין אויבנאָן. זיין עניוות אַבער, האָט נישט פאַרטונקלט זיין זעלבסט-ווירדע. ער האָט זייער געגלייבט אין זיינע כוחות, און די אויפגאַבע וואָס ער האָט אויסגעקליבן צו זיין אין איר ניצלעך האָט ער געוואָלט אויספירן; און ער האָט געהאַט גרויס עגמת-נפש אויב מען פלעגט אים פאַרצאַמען דעם וועג צו דעם.

און דעם דאָזיקן ביטערן כּוּס האָט ער געטרונקען נישט איינמאַל אין דעם קורצן פּעריאָד פון זיין ציוניסטישער טעטיקייט.

עס געדענקט זיך דער באַשלוס פון דער ציוניסטישער קאַנפּערענץ צו שיקן אַ דעלעגאַציע צו סער הערבערט סעמיועל, גלייך ביים אָנהייב פון דער אַנטוישונג מיט ענגלאַנד און ברענגען פאַר אים די טענות וואָס די ציוניסטישע באַוועגונג האָט צו אים און צו זיין אַמט. ער, פּראָפּעסאָר חיות, איז געווען צווישן די אָנהענגער פון דעם דאָזיקן פאַרשלאַג און ער איז אויך אויסגעקליבן געוואָרן אַלס איינער פון די שליחים. ער, און יצחק גרינבוים מיט אים; אויף זיי איז אַרויפגעלייגט געוואָרן די אויפגאַבע צו פאַרמיטלען צווישן דער באַ-וועגונג און דעם ערשטן הויכקאַמיסאַר פון יהודה, וואָס האָט אַנטוישט די יידישע האַפּענונגען. איך ווייס נישט צי האָט גרינבוים געגלייבט אין דער מעגלעכקייט פון זיין איינפלוס אַז סעמיועל זאָל ענדערן דעם וועג פון זיין פּאָליטיק. ער, חיות, אַבער, האָט געגלייבט. נאָך אין סאַן-רעמאָ, אין די טעג פון דער פּאָליטישער הכרעה, איידער סעמיועל איז געוואָרן הויכקאַמיסאַר, האָט ער זיך מיט אים, אַמאַל, באַגעגנט און לאַנג געשמועסט וועגן ציוניזם, וועגן ענגלאַנדס ראָל און וועגן דער היסטאָרישער אויפגאַבע וואָס ליגט אויף אַ יידישן שטאַטסמאַן אין ענגלאַנד אין דער איצטיקער צייט. און ער האָט געשעצט דעם גוטן ווילן פון דעם הויכקאַמיסאַר און זיין יידישע אחריות

אויף שפעטער. נאך ווען ער, היות, האָט געלעבט אין איטאַליע האָט ער זיך אויסגעלערנט צו קענען דעם טיפּ יידן, וועמענס וואַרצלען זענען אינעם באַדן פון אַ פּרעמד פּאָלק און זיין טעטיקייט איז טריי און גאַנץ צו דער נאַציע, אין וועלכער ער לעבט און דאָך ציט זיך פון זיין האַרץ אַ וואַרעמע סטרונע צום ייִדישן פּאָלק און צו זיין גורל. אים האָט זיך געדאַכט, אַז ער ווייסט ווי צו געפינען אַ שטעג צו אַזעלכע יידן, אַז אין זיין האַרץ זענען פּאַראַן שליסלען צו די הערצער פון די דאָזיקע יידן. און עס איז אַ ספּק צי אַ צווייטער וועט וויסן צו באַנוצן זיך מיט זיי. און עטוואַס גאָר באַזונדערעס איז געווען צו הערן אין זיין באַקלאַנגן זיך — אַ יאָר נאַכדעם ביי אַ צווייטער ציוניסטישער קאַנג־פּערענץ — אויף דעם וואָס מען האָט נישט געגעבן יענער דעלעגאַציע די מעגלעכקייט צו גיין און אויסצופירן וואָס מען האָט אויף איר אַרױפּגעלייגט. „מען האָט געדאַרפט קומען צו סעמיוועלן און נישט פירן מיט אים קיין דיפּלאַ־מאַטיע, נײַערט פּאַרלעזן פאַר אים אַ קאַפיטל פון דער ייִדישער געשיכטע. איר וועט לאַכן פון מיר, איך ווייס עס; אָבער איך ווייס אַז עס איז געווען אונדזער פליכט אזוי צו טאָן“. געוויס האָבן פיל געשטוינט אין זייער האַרצן איבער זיינע נאַיווע רייד, וואָס זענען נישט געווען איבערצייגנדיק; ס'איז אָבער אוממעגלעך געווען צו באַפרייען זיך פונעם פּאַטאַס פון זייער פּאַרגלױבטקייט. און אין זיינע ווערטער אויך אויף יענער זיצונג, ווי נאַכדעם אין זיין רעדע אויף דעם דערעפּענונג־אַקט פונעם פּערצנטן ציוניסטישן קאַנגרעס איז געווען צו שפירן ווי אַ מין ווינט פון אַן אַנדער וועלט, אין וועלכער ער אַליין נאָר שפּאַנט אַרום, אין זיין שיינענדיקער אינזאַמקייט.

נאָך מער ווייטיק אָבער האָט ער געפילט, ווען עס איז פאַרשלאָסן גע־וואָרן פאַר אים דער וועג אויסצופירן זיין עיקרדיקע אויפגאַבע, די וואָס ער האָט געזען ווי זיין לעבנס־ווערק. אַ וויסנשאַפטלעך־כאַרשער איז דער מענטש געווען, די וויסנשאַפטלעכע און לױטערע פאַרשונג איז פאַר אים געווען, סיי אַן אַנטפּלעקונג פון גרויסער מעגלעכקייט, סיי אַ פאַרגעניגן פון גייסטיקן גענוס. אין פלאַרענץ איז ער געווען בלױז וויסנשאַפטלעך. אין ווין איז ער אין גאַנצן איינגעשפּאַנט געווען אין געזעלשאַפטלעכער אַרבעט. פונעם ה־ה־ הצופים אָבער, וואָס אין ירושלים, האָט אים געצויבערט די מעגלעכקייט צו פאַראייניקן זיינע ביידע הויפט־אויפגאַבן צוזאַמען, און דאָרטן זיך קענען אַנטפּלעקן אינגאַנצן, און זיינע פּולע פעיקייטן. ער האָט געוויסט ווי שווער עס איז די לאַסט וואָס דאָס באַטייליקן זיך אין דער ציוניסטישער פירער־שאַפט אין ארץ־ישׂראל לייגט אויף אויף איינעם, אָבער דער אונטערריכט אינעם פּאַקולטעט פאַר ייִדישער וויסנשאַפט האָט אים געלאַקט. ער איז זיכער געווען אַז דאָ וועט אים געלונגען צו פאַראייניקן די צוויי גרויסע אויפגאַבעס

צוזאמען; וואָרום לויט זיין גאַנצן מהות איז אָט דער ציוניסטישער עסקן געווען אַ לערער, און אויף דער טריבונע האָט ער געשאַפן זיין קלאָרער הסבר, זיין לויטערער לערנען און זיין פולקאָם באַהערשן דעם קעגנשטאַנד האָבן געדינט אַלס גאַראַנטיע פאַר זיין דערפאַלג. פון דער קאַטעדראַ פאַר תנ"ך פאַרשונג אינעם העברעיִשן אוניווערסיטעט — די העכסטע האַפּענונג זיינע — האָט ער געהאַפּט צו קענען אַרויסווייזן זיך אין זיין גאַנצער הייך און פאַר-נעם אין וויסנשאַפט און אין אונטערריכט.

נישט ווינציקער ווי ער האָט געהאַפּט אויף אַ דערלייזונג פאַר זיך, האָט ער געהאַפּט אויף אַ דערלייזונג, דורך דעם, פאַר זיין קעגנשטאַנד גופא: די וויסנשאַפטלעכע ייִדישע פאַרשונג פון דעם תנ"ך. דעם אמתן פאַרשטיין פון תנ"ך און ריכטיקן אַרייַנדריינגען אין זיין לעבן און געדאַנקען-וועלט האָט ער באַטראַכט ווי אַ הויפּט-סוד פאַר דער העברעיִשער קולטור וואָס האַלט ווידער ביים אויפלעבן. דאָס מורא האָבן פאַר וויסנשאַפטלעכער פאַרשונג און דווקא אין תנ"ך, האָט אים אויסגעזען ווי אַ ברענענדיקע באַליידיקונג פאַר זיין פאַלק און ווי אַ צייכן פון גייסטיקער אונטערזאַכונג צו דורות גלות. ער האָט, אין קעגנטייל, געוואָסט אַז אויך די התבטלות פאַר מסקנות אין דעם פרט — וואָס קומען פון דרויסן, איז אַ באַגלייט-צייכן פאַר דעם. דערפאַר האָט ער געלייגט גרויסע האַפּענונגען אויף דער אמת-וויסנשאַפטלעכער פאַרשונג, וואָס וועט געגעבן ווערן פון דער הויך פון הרהצופים, אינעם צענטער פון פאַלק, וואָס קערט זיך אום צוריק צו זיין זעלבסטשטענדיקייט. דאָ וועט זיך דאַרפן אַנטפלעקן די גייסטיקע קראַפּט פון אַ שטייגנדיקן דור און אויך די אינדיוידואַליטעט פון אַ זעלבסטשטענדיק פאַלק ביי זיך אין דער היים. און אויך די פרייהייט פונעם אַנאַליזירנדיקן שכל און די איינגעוואַרצלטיקייט פונעם קענען, פונעם חוש און געשמאַק.

און דערפאַר האָט ער אַזוי פאַרביטערט גערעדט ווען פון דער דאָזי-קער האַפּענונג זיינער האָט זיך אויסגעלאָזן אַ טייך. ער האָט נישט געגלייבט, אַז מען זאָל וואַגן פאַרטיידיקן, פאַר אים, דעם כבוד פונעם תנ"ך; און ער האָט נישט געגלייבט אַז זיין ציוניסטישע באַוועגונג זאָל אַזוי אַנבייגן דעם קאַפּ פאַר נישט-ציוניסטישע אפּטרופּסים, שוין ביי אירע ערשטע טריט צום פאַר-ווירקלעכן איר האַפּענונג. ער האָט אין דער-אַ האַנדלונג געזען נישט נאָר אַ באַליידיקונג פאַר אים, ניערט די באַליידיקונג פון תורה, די באַליידיקונג פונעם פאַלק וואָס שפּאַנט צו זיין אויפלעבן, און אינעם עצם-פּרילינג פון זיין ווידעראַוויקום איז ער מסוגל מסכים צו זיין נישט צו באַלייכטן זיין העכסטע שאַפּונג, מחמת מורא פאַר דעם מענטשלעכן פאַרשטאַנד. עס איז אים זייער טרויעריק געוואָרן.

ז ל מ ן ש ז ר

אַבער קעמפן — ניין, אויך דענסטמאַל האָט ער נישט געקעמפט. דער
דאָזיקער פיינער גייסט און עמפינדלעכער מענטש האָט תכלית־שנאה פיינט
געהאַט עלנבויגנס, וואָס שטופן זיך. רויק, מיט טאַקט, האָט ער זיך געשטעלט
אין אַ זייט און האָט פאַרגעזעצט ווייטער צו אַרבעטן פאַרן אוניווערזיטעט און
זאָרגן פאַר אים, גלייך ווי עס וואָלט גאַרנישט געשען.
און ער האָט געהאַפט אויף בעסערע צייטן, און ער האָט געגלייבט, אַז
זיי וועלן קומען, און ער האָט געאַרבעט פאַר זיי אין גרויסן ווי אין קלייני-
קייטן. ביז זיין לעצטן טאַג, וואָס איז אויף אים אַרויפגעשפרונגען, און ער איז
נאָך געווען דאָן איז סאַמע מיט וועג...

21.12.1927

ארטור רופין

פון צווישן די יידישע עקאנאמיסטן אין דייטשלאנד איז ער אויפגע-
שטיגן. צוערשט אלס פארשער-רייזנדער, און שפעטער אלס קאלאניסט-קא-
לאניזאטאר, אלס פארטרויונגס-מאן פון דער אלוועלטלעכער ציוניסטישער אר-
גאניזאציע — וואס איז באאויפטראגט געווארן אנצופירן מיט דער קאלאני-
זאציע און מיטן אויפבוי פון לאנד. באלד נאכדעם ווי ס'האט זיך פארענדיקט
דער וויכוח צווישן די „פאליטישע“ און די „פראקטישע“, און אויסגעפירט
האבן די „פראקטישע“, איז ער אויפגעפאדערט געווארן עולה צו זיין און
באמען זיך „אויפן ארט“ צו טראגן די פאראנטווארטלעכקייט פאר דער פאר-
וירקלעכונג פונעם ווערק, וועגן וועלכן ס'האבן געטרוימט ציוניסטן אין גאר
דער וועלט. אזוי ווי זיינער צייט האט זיך דער פאטער פונעם פאליטישן ציו-
ניזם, ד"ר הערצל, געווענדט צום בארימטן אויטאריטעט צווישן די עקאנא-
מיסטן — פראפעסאר פראנץ אפענהיימער און באמיט זיך צו דערווערבן זיין
הארץ און וויסנשאפטלעכע איניציאטיוו פארן ווערק פון דער ציוניסטישער
געזעלשאפטלעכער געשטאלטונג פון ארץ-ישראל; אזוי, מיטן זעלבן ציל, האט
זיך שפעטער הערצלס שטעלפארטערטער, זיך וואלפסאג, געווענדעט צום יונגן
עקאנאמיסט, וויסנשאפטלער און פראקטיקער — ד"ר ארטור רופין, וועלכער
איז קיים אלט געווען 29 יאר. ער האט שוין דאן באוויזן צו באקומען א וויסנ-
שאפטלעכן פרייז פאר זיין בוך איבער סאציאלאגיע, שוין בארימט געווארן
מיט זיינע פארשונגען אויפן געביט פון קעגנווארטיקער יידישער סטאטיסטיק
און דעמאגראפיע אין די גלות-לענדער, און שוין געשטאנען פעסט און זיכער
אין דער רעאלער מסחר-וועלט. ד"ר רופין האט זיך אפגערופן און אין גע-
גאנגען קיין ארץ-ישראל צו זען זי דירעקט אויפן ארט און מאכן פערזענלעכע
אבסערוואציעס און אויספירונגען. און נאכדעם ווי ער האט אויסגעפונען, אז
טראץ אלע עקאנאמישע און פאליטישע שטערונגען זענען דא אין לאנד גרויסע
מעגלעכקייטן פאר ציוניסטישער רעאלער טעטיקייט, האט ער זיך נישט בא-
נוגנט מיט דעם, וואס ער האט זיך אנגעשלאסן אן דער באוועגונג, נאר ער
האט באשלאסן צו ווידמען איר אלע זיינע כוחות, און פון דאנען ארויס — אויס-
צושמידן זיין לעבנס-ווערק. זיינע פראיעקטן האבן נישט אזוי אריינגעפאסט
אין דער דעמאלטיקער שטימונג פון דער באוועגונג. די ציוניסטישע לייבן

האַבן זיך נאָך קענגגעשטעלט יעטוועדער רעאַלער אַרבעט אין ארץ־ישׂראל. נאַרדאַו האָט דאָן (1907) געזאָגט: „קאַלאָניזאַציע אָן זיכערע קאָנצעסיעס איז אַ שווינדל, אַ פּאַנטאַסמאַגאַריע, און זי שטעלט אין סכּנה דעם פּאָליטישן ציו־ניום“. און רופּין — דער פּראַקטישער, אויסגערעכנטער און געלאַסענער — האָט זיך אויף זיין שטייגער געלאָזן אין קאַמף קעגן די לייבן.

דעם גרויסן קאַמף פאַרן פּראַקטישן ציוניזם, — אַ פּאָליטישער קאַמף, אָנגעלאָדן מיט שטורעם און דראַנג, — האָט פון דער קאַנגרעס־טריבונע גע־פירט חיים ווייצמאַן. אָבער דעם רויקן קאַמף, מיט ציפּערן און פּראַיעקטן אין האַנט, האָט אין אַ געשלאַסענער קאַמיסיע — געפירט אַרטור רופּין. און די דעציזיע איז אויסגעפאַלן לטובת דעם רעאַליזם.

אין יאַנואַר 1908, אויף אַ זיצונג פון ציוניסטישן אַקציאָנס־קאַמיטעט, אין בערלין, האָט רופּין רעפּערירט וועגן די רעזולטאַטן פון זיין נסיעה קיין ארץ־ישׂראל און וועגן זיין פאַרשלאַג צו גרינדן דעם ארץ־ישׂראל־אַמט אין יפו, — און אַלע ריכטונגען, רעפּרעזענטירט אין אַקציאָנס־קאַמיטעט, האָבן זיך פאַראייניקט אַרום זיין פלאַן. און אין יענע פאַרשלאַנג, וואָס ער איז באַ־אויפטראַגט געוואָרן מיט זייער רעאַליזירונג, זענען שוין דאָן געווען פאַרלייגט די קערנדלעך פון די עיקר־טעטיקייטן, וועלכע האָבן שפּעטער אין פאַרלוויף פון צענדליקער יאָרן פאַרגעשטעלט מיט זיך דעם תוכן פון זיין לעבן און זע־נען געוואָרן גרונטשטיינער פונעם ציוניזם אין זיין פאַרווירקלעכונג.

ער איז דאָן באַשטאַנען אויף דער גרינדונג פון דער „חברה להכשרת הישוב“, וועלכע זאָל אַרענדירן פון קרן קיימת אַ פאַרצעלע אין שכנות מיט כּנרת; אויפן דאָזיקן באַדן זאָל געגרינדעט ווערן אַ לערן־פאַרם פאַר ייִדישע אַרבעטער, וועלכע וועלן זיך דאַרטן מכשיר זיין פאַר אַ קאַלאָניסטישן לעבנס־שטייגער אין לאַנד. אַט דאָס איז די פאַרם, וואָס אויף איר איז געגרינדעט געוואָרן און פון איר איז אַרויסגעקומען די קבוצה באַוועגונג אין ארץ־ישׂראל. ער האָט דאָן געפּאָדערט, פאַרפליכטן דעם קרן־קיימת, צו געבן דער חברה „אחוזת בית“ אַ הלוואה פון 250 טויזנט פּראַנק אויף אַכצן יאָר, כדי צו גרינדן אַ מאָדערנע ייִדישע פאַרשטאַט אין שכנות מיט יפו, — און דאָ אויף די זאַמדן ביים ברעג ים האָט זיך פונאַנדערגעבויט תל־אביב — דער היינטי־קער גרויסער כּרד.

און די נייע ווענדונג אין דער געשיכטע פון דער באַוועגונג איז באַשטאַ־נען נישט אין די פּראַיעקטן, וואָס זענען פאַרגעשלאַנג און אָנגענומען געוואָרן, נישט אין די גרויסע ביוזשעטן, וואָס זענען פאַר זיי אַסיגנירט געוואָרן, נאָר בעיקר אין אַט אַ דער נייער פּערזענלעכקייט, וואָס האָט זיך אַליין אָנגעבאַטן דער באַוועגונג.

די עליה פון ד"ר א. רופין קיין א"י האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ גע-
שעעניש אין דער געשיכטע פון דער ציוניסטישער קאַלאָניאַציע. דער אַרץ-
ישראל-אַמט, וואָס איז אונטער זיין לייטונג אויפגעשטעלט געוואָרן אין יפו,
איז געוואָרן דער צענטער און דאָס האַרץ פון די אינסטיטוציעס אין נייעם
ישוב. דער אַמט איז בייגעשטאַנען דעם ישוב אין אַלע שווערע צייטן. וועט
דען אַמאָל פון דער געשיכטע פונעם ישוב אָפגעמעקט און פאַרגעסן ווערן די
אַקציע פון רופין און זיין אַמט אין יענע יאָרן פון פאַר דער ערשטער וועלט-
מלחמה? וועט דען פאַרווישט ווערן די באַדייטונג פון ד"ר רופין אין די מלחמה-
יאָרן, ווען ער איז דעפאַרטירט געוואָרן פון לאַנד און ער האָט זיך באַזעצט
אין איסטאַמבול, פון וואָנען ער האָט געשטיצט דעם ישוב און געזאָרגט פאַר
זיין רעטונג? — די אַנפירונג מיטן קאַלאָניאַציע-ווערק אין לאַנד האָט רופין
באַטראַכט אַלס אַנפירונג מיטן גאַנצן ישוב, דערביי האַלטנדיק אין זינען אַז
די אַלזייטיקע אַנטוויקלונג פון ישוב זאָל זיין דורכגעדרונגען מיטן חלוצישן
גייסט. וואָס האָט כאַראַקטעריזירט די צווייטע עליה, די וואָס האָט באַלאַנגט
צו זיין תקופה.

מען קען זיך טאַקע נישט פאַרשטעלן די עפאַפּיע פון דער צווייטער עליה,
דעם דערפאַלג פון איר ווערק און שאַפונג — אַן דעם נאַבעלן גייסט און אַן
דעם אָפענעם אויג פון ד"ר רופין. און אַ סך מוט האָט געדאַרפט האָבן אַ פאַר-
טרעטער פונעם מערב-ציוניזם זיך צוצוהערן צו די טרוימערעיען און צוגלייך
צו די שעפּערישע פאַטענצן, וואָס פערמענטירן אין האַרץ פון די אַרבעטער
אין די קאַלאָניעס, אַ סך מוט צו פירן — און זיין געפירט, צו לערנען זיי, און
צו גלייך צו לערנען זיך פון זיי. דער דאָזיקער זיווג צווישן דער רעגענערינג-
דיקער אומה און אירע חלוצים-באַנייער געהערט צו די געבענטשטע ווונדער
בון דער באַזעגונג, און ער קען נישט געמאַלט זיין אַן ד"ר אַרטור רופינס
גייסט און ווערק.

רופין איז געווען דער מאַן פון טרוים און אויך פון ציפּערן. דער דאָזיקער
וויסנשאַפטלער איז געווען קודם-כל אַ פראַקטיקער.

אויפן ווינער קאָנגרעס, אין יאָר 1925, וווּ ד"ר רופין האָט רעפּערירט
וועגן דער קאַלאָניאַציע אין אַרץ-ישראל, האָט אונדז געזאָגט דער פּאָעט
דישאַרד בער-האַפּמאַן, וואָס האָט זיך צום ערשטן מאָל באַטייליקט אין אַ ציר-
ניסטישן קאָנגרעס און האָט זיך פון באַלקאָן אַראָפּ, מיט טיפּער אויפּמערקזאַמ-
קייט צוגעהערט צום רעפּעראַט: „היינט האָב איך זיך איבערגעבעטן מיט דער
טרוקנקייט פון פראַקטישקייט“. ער האָט זיך איבערצייגט, אַז אויך אין איר
רוט די פּאָעזיע.

און צו צוויי געביטן האָט ד"ר א. רופין אַלע זיינע יאָרן געווענדט זיין

וויסנשאפטלעך אויג און האָט זיי אוועקגעשענקט אַלע זיינע פּאַרשונגען; פּאַר זיי האָט ער געזאַמלט מאַטעריאַלן, איינס צו איינס, און פרובירט און קאַנטראַ- לירט און נאַכגעפּאַרשט און פּאַרריכט און פּאַרפּולקאַמט — ביז ער האָט גע- שאַפן וויסנשאַפטלעכע ווערק, וואָס האָבן געעפנט די אויגן פון דעם דור; דאָס זענען: קענען לערנען די כּוחות, וואָס זענען אָנגעזאַמלט אין פּאַלק, און קע- נען לערנען די מעגלעכקייטן, וואָס זענען פּאַרבאַהאַלטן אין לאַנד.

די דאָזיקע צוויי קענטענישן האָט ער פּאַרטיפּט און פּאַרפּולקאַמט און האָט פון זיי אויסגעבויט צוויי וויסנשאַפט־דיסציפּלינען, וועמען ער האָט אומ- דערמיטלעך געווינדמעט זיין דענקען, ביז ער איז אין ביידע געוואָרן דער העכ- סטער אויטאָריטעט און ביז זיי ביידע זענען געוואָרן דער „יכין“ און דער „בוזע“ אין דער תּורה פון אונדזער רענעסאַנס.

נאָך איידער ער איז געוואָרן אַ ציוניסט האָט ער זיך פּאַרנומען מיט שטור- זירן אונדזער פּאַלקס־וועזן, אַלס גאָר אַ יונגער מענטש האָט ער רעדאַגירט דעם „מאָנאַטשריפט פּאַר ייִדישע סטאַטיסטיק און דעמאָגראַפּיע“, געגריב- דעט דורך סעגאַל און אַלפרעד נאַסיג, און די ערשטע אויפלאַגע פון זיין בוך „די ייִדן אין אונדזערע טעג“ איז דערשינען נאָך פּאַר זיין ערשטער רייזע קיין ארץ־ישׂראל. פון די דאָזיקע פּאַרשונגען האָט ער זיך קיינמאַל נישט אָפּגע- ריסן. אַפילו אין די שטורעמדיקע יאָרן פון בויען דאָס לאַנד פלעגט ער אַרייב- דרינגען אין אַלע פינצטערע ווינקעלעך אין די גלות־לענדער, פלעגט נישטערן און זאַמלען און פּאַרשן און פּאַרגלייכן, און אַזוי אַרום איז ער צוגעקומען צו זיין גרונט־ווערק אין פיר בענדער: „די סאַציאַלאַגיע פון די ייִדן“, — אַ זאַמ- דונג פון זיינע רעפּעראַטן אויף דער דאָזיקער טעמע אין דעם העברעיִשן און ניווערסיטעט אין ירושלים, וואָס מיטן צוגרייטן זיי צום דרוק האָט ער אָפּגע- שלאָסן זיין לעבנסוועג.

און מיט דער לאַנדקענטעניש האָט ער זיך אָפּגעגעבן אַלע זיינע ציוניס- טישע יאָרן, פון זינט זיין ערשטער נסיעה קיין ארץ־ישׂראל, פון פּאַר דער גרינדונג פון דעם ארץ־ישׂראל־אַמט. דער דאָזיקער שטודיע האָט ער אוועק- געגעבן זיין גאַנץ האַרץ און האָט אין איר געזען אַ שליסל און אַ קאַמפּאַס פאַרן אויפבו־ווערק, וועלכן ער האָט אויף זיך גענומען. מיט אַן אָפּן אויג האָט ער נאַכגעפּאַלגט דאָס ווערק, און מיט אַן אויג פון אַ זענער האָט ער מאַדעלירט די צוקונפּט. אין זיינע רעפּעראַטן אויף די ציוניסטישע קאַנגרעסן פלעגט ער אונטערצייען אַ סך־הכל פון דאָס אָפּגעטאַענע און אָנצייכענען פּראַיעקטן אויף ווייטער. אַלס אַ בוי־אַרכיטעקט האָט ער נישט אַראַפּגענומען זיין אויג פון דעם פּלאַן, און אַלס אַן אמתדיקער סאַציאַלאַג פלעגט ער שעפּן נייע פלענער פון די לעבעדיקע קוואַלן, וואָס פליסן אין די טיפענישן פון דעם אויפבו־ווערק.

ער האָט געהאַלטן אין איין צוציען מענטשן פאַר פאַרשונג־אַרבעט אויפן געביט פון קענען דאָס לאַנד און האָט אַרום זיך קאַנצענטרירט מערערע כוחות. מיזעט דאָס באַשיינפערלעך אין די הונדערטער מאַמרים זיינע, פאַרשפרייט אי־בער אַלע ציוניסטישע צייטשריפטן; מען זעט עס אין זיינע ספרים, אַנהייבנדיק מיט „סיריע אַלס עקאָנאָמישער סעקטאָר“ און „דער אויפבוי פון ארץ־ישׂראל“, ביז צו „דרייסיק יאָר קאַלאָניזאַציע“. די בעסטע עדות־זאָגער זענען זיינע מע־רערע תלמידים, וואָס האָבן דירעקט און אומדירעקט געטרונקען פון זיינע קוואַלן, איבערהויפט פון דעם „אינסטיטוט פאַר עקאָנאָמישער פאַרשונג“, וועלכן ער האָט געגרינדעט און האָט אים אין זיינע לעצטע יאָרן אָפגעגעבן אַלע כוחות זיינע.

די פאַרשונג פון דאָס פאַראַנענט האָט אים געדינט אַלס באַזע פאַר דער פאַרשונג פון דאָס מעגלעכע, און די פאַרשונג פון דאָס עווענטועל־מעגלעכע האָט אים געגעבן אַ גרונט צו פאַדערן פון פאַלק, אז עס זאָל פאַרוואַנדלען דאָס עווענטועלע אין אומבאַדינגטע.

ער פלעגט פאַרלויפן די אַנטוויקלונגען. ער איז געווען דער מאַן פון פלאַנמעסיקייט. — ער האָט געבויט אַ נייע געזעלשאַפט.

און אין יעדן ווענדפונקט אינעם לעבן פון פאַלק און גורל פון לאַנד — איז זיין פראַגראַם געגאַנגען פאַרויס און האָט באַלויכטן דער באַוועגונג איר וועג. זיין קאַלאָניזאַציע־פראַגראַם האָט געדינט אַלס אַן אויסגעפּרוּבירטע תּרופּה קעגן כלערליי פּורעניות, — פלעגט ער האַלטן זיין פראַגראַם אין איין קאַנטראַלירן און אויסבעסערן און צופאַסן צו די געגעבענע אומשטענדן און מיטלען; אַזוי איז געווען אין די טעג פון דער טערקישער רעוואָלוציע; אַזוי אין די טעג פון דער מלחמה, און אַזוי — ווען מען האָט זיך געגרייט צום שלום; אַזוי בשעת די עקאָנאָמישע קריזיסן, און אַזוי אויך אין צייט פון דער גרויסער עליה. געלאַסן, קענענדיק אַלע אויסערלעכע און אינערלעכע מניעות, באַלאַדן און באַלאַסטעט מיט דער ביטערער ווירקלעכקייט, אָבער אויך באַ־לייכטן מיטן ליכט פון גלויבן אין דער צוקונפט, האָט געשפּרייזט זיין פראַ־גראַם און געוויזן דעם וועג צו מעשים.

די פאַלקס־מאַסן, וואָס רופּין האָט געפאַרשט און געמאַסטן און אַנגעצייכנט די וועגן פון זייער עקאָנאָמישן און סאָציאַלן לעבן, זענען איצט צעשמעטערט אין זייערע וועגן זענען מער קיינ וועגן נישט. זיין בוך „צו דער פאַרשונג פון דער ייִדישער סאָציאַלאַגיע“, וואָס ער האָט אים פאַרענדיקט פאַרן טויט און וואָס האָט געזאָלט דינען אַלס אַ מיין וועגוויזער, ווי אַזוי צו געשטאַלטן די צוקונפט, דאָס דאָזיקע בוך איז אין איין גרויזאָם־פינצטערע נאַכט פּלוצים פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ היסטאָרישער מצבה פאַר אַ תקופּה, וואָס איז אויס־

געגאנגען און פארשוונדן און עקזיסטירט נישט מער. און דאָס דאָזיקע לאַנד. וואָס ער האָט אויסגעמאַסטן יעדן טריט זיינעם, צו באַפֿרוכפערן און באַזעצן אים און אָנפילן מיט לעבן און שלום. דאָס דאָזיקע לאַנד איז איצט גאָר-גאָר אַן אַנדערע געוואָרן, אַנדערע די האַרזאָנטן און אַנדערע די מעגלעכקייטן. איצט, ווען זיין טאָפּלטער וויסנשאַפטלעך-פּראַקטישער רעזומען און אירע ביידע פּלעכעס, פּאָדערט גאָר נייע קאָלקולאַציעס, איז אונדז דער קאָלקולאַטאָר פּאַר-שוויגן געוואָרן אויף אייביק — — —

און צוויי זענען זיי די אייגנשאַפטן זייגע, וואָס ביז היינט צו טאָג רופן זיי אַרויס באַווונדערונג אין האַרצן פון יעדן איינעם, וואָס טראַכט זיך אַריין אין דעם לעבנס-לויף פון דעם דאָזיקן חלוץ פון מערב; איין אייגנשאַפט איז די, וואָס האָט אים אין יענע, יענע יאָרן געגעבן די גייסטיקע מעגלעכקייט, אויפֿ-צוהייבן זיך פון זיין שטעטל מאַגדעבורג, אין דייטשלאַנד, און עולה זיין ווי אַ פּיאַנער, נאָך איידער אין זיין לאַנד איז געווען אַ וועלכע ס'איז עליה-באווע-גונג און איידער ס'איז געווען כאַטש אַ רמז פון ייִדישער עמיגראַציע פון דאָרטן בכלל; און די צווייטע אייגנשאַפט, אַ נאָכמער איבערראַשנדיקע און גע-בענטשטע, איז די, וואָס האָט דעם רעפּערענדאר פון פּרייסן, אַריינגעגעבן אַ גייסט, צוצוהערן זיך מיט אַזאָ אָפּן אויער און מיט אַזאָ נאָבעלער ברייטהאַר-ציקייט, צום אינערלעכן ברויזנדיקן אומרו פון דעם ייִדישן אַרבעטער פון רוסלאַנד — דעם שעפּער פון דער אַרבעטער-קאָלאָניאַציע אין לאַנד אין אַלע אירע נייע און דערשטוינענדיקע פּאַרמען, — צוצוהערן זיך צו אים, נאָכפּאָלגן זיין ווערק, לאָזן זיך פירן אין זיין וועג און אויסציען צו אים אַ געטרייע האַנט, אַזאָ איבערגעגעבענע און אַזאָ געבענטשטע.

די דאָזיקע ביידע אייגנשאַפטן דאַרף מען באַווונדערן, אויף זיי ביידע — מיט אַן אינערלעכן ציטער — לאָזן פּאַלן אַ ברכה, ווייל אין זיי ביידע צוזאַמען האָט זיך אַנטפּלעקט דער נס פון אונדזער רענעסאַנס און אין דעם זיווג פון זיי ביידע שטעקט דער סוד פון אונדזער כוח, נישט צו פּאַרלירן די האַפּענונג אָפּילו אין טרויעריקע צייטן.

ווייניקע צווישן אונדזער איצטיקן דור אין גאָר דער וועלט קענען פּאַר-צייכענען אַ לעבנס-וועג, וואָס זאָל זיין אַזוי נייטיק, אַזוי פּרוכטבאַר און אַזוי ווייטגרייכנדיק, ווי דאָס געבענטשטע לעבנסווערק פון אַרטור רופּין, דעם חלוץ פון דייטשישן ייִדנטום אין די לעצטע יאָרן פון זיין רעלאַטיווער רו, דער וואָס איז געוואָרן דער אַרכיטעקט פון דער ייִדישער געזעלשאַפט אין אַרץ-ישׂראל אין די ערשטע יאָרן פון איר נייער געשטאַלטונג.

בית-חולים, בילינסון, תשס"ו

ווֹלְאָדִימִיר זשאַבאַטינסקי

געשטאַרבן זשאַבאַטינסקי. געפלאַצט די פידל מיט די געבענטשטע סטרו-
נעס. פלוצים און אינדערפרעמד האָט געפלאַצט די פידל, וואָס איז אַמאָל באַ-
שטימט געווען צו זיין די ערשטע אין דעם אַרקעסטער פונעם ייִדישן רענעסאַנס.
געווען באַשטימט — און נישט זוכה געווען.

ביטער ווי גאַל איז ער די לעצטע יאָרן געווען צום ציוניזם, צו זיינע שע-
פער און פאַרווירקלעכער, און דאָך וועט עס נישט פאַרטונקלען זיין גלאַנץ-
תקופה, וואָס וועט אויף אייביק בלייבן איינגעקריצט אין די לוחות פון אונדזער
רענעסאַנס-געשיכטע. און אַז עס איז באַר-וואָס אָנגעקומען די טרויעריקע ידיעה,
אַז זיין האַרץ איז שטום געוואָרן, איז פאַר מיר פון ס'ניי אויסגעוואַקסן זיין גאַנצע
געשטאַלט אין פולן גלאַנץ פון זיין ערשטער דערשיינונג, זיין יוגנט-שטורעם, זיין
פאַרכאַפנדיקער שפראַך-צויבער און די דרייסקייט פון זיין שטאַלצן קאַמף, און
ס'איז נאָכמער בולט געוואָרן די גרויסקייט פון דער אבידה פאַרן גאַנצן פאַלק.

דער היינטיקער דור אין ציוניזם ווייס זיינע קאַנפליקטן אינערהאַלב דער
באַוועגונג, אָבער ווער פון די ציוניסטישע וועטעראַנען האָט נישט געקענט זיין
קאַמף, וואָס ער האָט אַמאָל געפירט פאַרן גאָך דאָן יונגן ציוניזם קעגן אויסער-
לעכע קעגנער, האָט מקדש געווען דעם נאָמען פונעם ייִדישן אויפקום-געדאַנק
אין זיינע ערשטע שטורמישע טריט און האָט מלחמה געהאַלטן פאַר נאַציאָנאַליזם
אין ציוניזם אַנטקעגן דער אַסימילאַציע און זעלטס-פאַרניינונג.

אין פּרילינג פון דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע איז ער אויפגעשטיגן
אויף דער ציוניסטישער טריבונע, צוזאַמען מיט זיין רבין אברהם אידעלסאָן,
צוזאַמען מיט זיין חבר און אַפּאָנענט בער באַראַכאָוו — און פון זיינע ערשטע
טריט איז ער געוואָרן „אַ פידל פאַר דער האַפענונג פון ציון“. מיט זיין לויכטנ-
דיקן טאַלאַנט, אַלס רעדנער און שרייבער, האָט ער איינגענומען פּאָזיציעס און
האַט זיך דערוואָרבן אַ נאָמען אינערהאַלב און אויסערהאַלב דער באַוועגונג.
יאַרנלאַנג איז ער געווען דאָס ווונדערקינד און דער ליבלינג פון דער גאַנצער
ציוניסטישער מחנה, — נאָך אין די טעג פון דער אוגאַנדאַ-דיסקוסיע; און שפּע-
טער — אין די טעג פון העלסינגפּאַרס. אויף זיינע מאַמרים און פעליעטאַנען
אין „יעוורייסקיאַ זשיזן“ האָט זיך דערצויגן אַ גאַנצער דור. זיין קאַמף פאַר

א זעלבשטענדיק נאציאנאלער פאליטיק אין רוסלאנד, פאר א העברעישער שול אין די גלות־לענדער, און בעיקר, זיין מלחמה קעגן אסימילאציע און שמד האבן איבערגעלאזן טיפע שפורן. און זיינע גרויסע טורבענען איבער די שטעט און שטעטלעך פון דעם תחום־המושב אין רוסלאנד — פאר די וואלן פון יאר 1917 און בשעת די וואלן — זענען געווען טרום־מאניפעסטאציעס פארן אויפגע־ברויזטן ציוניזם, אַזעלכע וואָס אָן זיי קען מען זיך נישט פאַרשטעלן די ציוניס־טישע דעראַבערונגען אין פּאַלק. — און אין דער גרויסער רוסישער פרעסע, און דווקא אין דער פאַרגעשריטענער, האָט ער זיך דערוואָרבן אַ בכבודיקע געהויבענע פּאַזיציע. „אַלטאַלענאַ“ און „וולאַדימיר זש.“ — פּריער אין די צייטן פון אָדעס און שפּעטער אין די צייטונגען פון דער הויפטשטאָט — איז ער געווען דער ליבלינג פון דעם רוסישן פּראָגרעסיוון לעזער און דער שטאַלץ פון דעם ייִדישן נאַציאָנאַלן לייענער.

און די דאָזיקע פּראַכט־תּקופּה, די תּקופּה פון גלענצנדן און באַצויבערנדן יונגן זיגער — זי איז געוואָרן זיין לעבנס־סטיכיע, זי האָט עס אים באַשאַנקען מיט מאַסן פּאַרערער, און זי האָט עס פון אים אוועקגענומען די פּסיכאָלאָגישע מעגלעכקייטן, אַריינצופאַסן זיך אין אַ ראַם פון אַ באַוועגונג און אונטערצור־וואַרפן זיך דער דיסציפּלין פון אַן אַרגאַניזאַציע. ס'האָט אים געשיינט, אָז ער וועט אויף שטענדיק פּאַרבלייבן דער אויסדערוויילטער ליבלינג, וואָס מוז שפּילן די ערשטע פּידל, וואָס דאַרף גאָר נישט האָבן נעבן זיך קיין אַרקעסטער און קען, בכלל, נישט אַריינפאַסן זיך אין קיין אַרקעסטער.

שוין פון סאַמע אָנהייב פלעגן אויסברעכן קריגערייען צווישן אים און דער באַוועגונג, און עס איז אין זיין דור נישט געווען קיין איינציקע ציוניסטישע עקזעקוטיווע — אַפּילו נישט אַ רוסלענדישע, נישט נאָר אַן אַלוועלטלעכע — וואָס האָט נישט געהאַט צו טאָן מיט זיינע מרידות און נישט פּאַרוזכט דעם טעם פון זיין „אַפּאַזיציאָנערישקייט“. עס שיינט, אָז זינט הערצלס טויט האָט ער אין דער גאַנצער באַוועגונג נישט געפונען קיין איינציקן מענטשן, וואָס ער זאָל זיך קענען וואַרעמען ביי זיין ליכט. קליין ווי היישעריקן האָבן אים אויס־געזען די פּירער פון זיין דור, ווי מינימאַליזירער פון דער גרויסער ירושה. און הערצל איז דאָך געשטאַרבן, ווען זשאַבאַטינסקי האָט אַקאַרשט געשטעלט זיינע ערשטע טריט אויף דער אַרענע פון געזעלשאַפטלעכן לעבן.

מיט זיין וויילן אין ארץ־ישראל בעת דער ערשטער וועלט־מלחמה און אין דער צייט פון דעם ייִדישן לעגיאָן, האָט זיך אָנגעפאַנגען די עפאַכע פון זיין טעטיקייט אין דעם אַלוועלטלעכן ציוניזם. דער ישוב האָט נישט פאַרגעסן זיינע טעג אין ירושלים און זיין זיצן אין טורמע אין עכו, ווען די רבנים פון ירושלים האָבן מתיר געווען צו חתמענען אום שבת אויף דער פּאַראַרדענונג

ליכטיקע פערזענלעכקייטן

צו באַפרייען אים פון תפיסה, און ווען די ארץ־ישראלדיקע אַרבעטערשאַפט האָט אים געשטעלט אין שפיץ פון איר וואָל־ליסטע צו דער אסיפת־הנבחרים. — אין יענער צייט האָט אויך פונדאָסניי אויפגעפלאָמט זיין טאַלאַנט אויפצו־שטורעמען די פּאַלקס־מאַסן, — ס'איז געווען אין די בראשית־טעג פון קרן־היסוד, וועמענס אַ דירעקטאָר און וואָרטזאָגער ער איז געווען. דאָן איז ער אויך געוויילט געוואָרן אַלס מיטגליד פון דער ציוניסטישער עקזעקוטיווע.

און פון זינט ער איז אַוועק פון דער אַלוועלטלעכער ציוניסטישער באַ־וועגונג האָט זיך פון אים ווי אָפּגעטאָן זיין צויבער־קראַפט און האָט זיך מער צו אים נישט צוריקגעקערט. פון דאָן אָן איז זיין טאַלאַנט אַממערסטן געקומען צום אויסדרוק אין ברעכן און צעשטערן, און נישט אין בויען. ער איז גע־שטאַרבן אַלס קעגנער פון דער ציוניסטישער באַוועגונג, פון אַרגאַניזירטן ישוב און פון דער אַרבעטערשאַפט אין לאַנד. אָבער די תקופה פון זיין מחלוקת מיט אונדז איז דאָך פאַרט געווען בלויז אַ תקופה אין זיין לעבן. אמת, אַ לאַנגע תקופה, פול מיט לידן און ביטערקייט — פאַר אים און פאַר אונדז, אָבער געווען זענען דאָך פריער — אויך אַנדערע תקופות, און צווישן זיי — פולע מיט גלאַנץ און צויבער.

עס וועט נאָך אַ סך דערציילט ווערן וועגן זיין לעבן און זיין ראַל אין דער באַוועגונג. היינט וועט דאָס פאַלק באַוויינען אַ גרויסן זון, פול מיט טאַלאַנט און פּאַעזיע, וואָס האָט זיך מיט זיין גאַנצער נשמה געצויגן צום טרוים פון דער גאולה, וואָס האָט באַצווונגען די הערצער פון מאַסן און פון יוגנט צום קאַמף פאַר פרייהייט און ווידערגעבורט, וואָס האָט אַליין דורכגעמאַכט דעם לאַנגן וועג פון אַסימילאַציע ביז צו לעבעדיקן העברעיִש, און וואָס האָט געברענט מיט אַ הייליקן פייער פון דער האַפענונג אויף ייִדישער זעלבסטשטענדיקייט אין דעם ייִדישן לאַנד.

עס איז היינט אַ טרויער־טאָג פאַרן גאַנצן ייִדישן פאַלק, וואָס גאַרט נאָך גאולה.*

א.

די ערשטע ווערטער, וואָס איך האָב געהערט פון וולאָדימיר זשאַבאַטינסקי, זענען געווען:

„זכרתי לך חסד נעוריד, אהבת כלולותיך, לכתך אחרי במדבר, בארץ לא זרועה“.¹ מיטן דאָזיקן העברעיִשן פּסוק האָט זשאַבאַטינסקי געעפנט זיין הספד.

* 5. 7. 1940, אין דעם טאָג ווען ער איז נפטר געוואָרן.

¹ איך געדענק דיר דעם חסד פון דיין יוגנט, דיין ראַמאַנטישע ליבע, דיין גיין נאָך מיר אין מדבר, אין אַ נישט־פאַרווייט לאַנד (ירמיהו, ב'ב).

אין רוסיש, אויף הערצלען, כ' תמוז 1907, אין דער גרויסער שול „טהרת הקודש“ אין ווילנע. פאר מיר איז דאס געווען די ערשטע גרויסע ציוניסטישע רעדע, וואס איך האב אמאל געהערט, אויסער דעם תחום פון מיין שטעטל. עס איז דאן אנגעגאנגען די וואל-קאמפאניע צו דער רוסישער דומע. אין די יידישע ישובים האט געפלאקערט דער קאמף צווישן ציוניסטן און נאציאנאליסטן און צווישן אינטעליגענטן פון יידישער אפשטאמונג, וואס האבן זיך געשאפן פאליטישע טריבונעס אויסערהאלב די יידישע פארטייען, אבער איצט. בשעת די וואלן, האבן זיי קאנדידירט אין נאמען פון זייערע פארטייען אין די צענטערן פונעם „תחום-המושב“, כדי צוציען יידישע שטימען. אין ווילנע האט זיך געפירט א קאמף צווישן א בארימטן ייד — א „קאדעט“ (קאנסטיטוציאנעלע דעמאקראטן) און צווישן די ציוניסטן, און ער, זשאבאטינסקי, איז געקומען צו שטארקן די ציוניסטישע פאזיציע. און דעם דאזיקן קאמף האט ער געווידמעט זיין הערצלע-הספד, שילדערנדיק די „אהיים-געקומענע“, וואס האבן זיך דערמאנט אין זייער פאלק נאר בעת מען קען געניסן פון זיינע וואל-שטימען און מיט זייער הילף ארויפכאפן זיך אויף בענקלעך אין דער דומע, אין קעגנזאץ צו הערצלען און זיינע נאכפאלגער, די געטרייע יידן, וואס זענען געגאנגען נאך זייער פאלק ווען עס איז נאך געווען א וויסטער „מדבר“, א נישט פארווייט לאנד, און ווען קיין שום פאליטישע פארדינסטן האט זיי דער דא-זיקער נאכגיין נישט צוגעזאגט.

און, זינט איך האב באקומען די ידיעה אז זשאבאטינסקי איז מער נישטא און אין מיין פארשטעלונג איז ארויפגעשווומען די געשטאלט פון דעם מאן און דער שטורעם פון זיין לעבן, מיט זיין צויבער און זיינע עקסטראוואגאנציעס, מיט די יעניקע וואס ער האט פאר דער באוועגונג דערווארבן, און אלע די וואס ער האט צעבראכן, מיט אלע יענע צייטן ווען ער פלעגט אנטציקן און פארוויינדערן, און די צייטן ווען ער פלעגט מאטערן און פארביטערן, און איך האב מיך געפרעגט, פארוואס ווערט אזוי פארקלעמט דאס הארץ — שטעלט זיך באלד פאר מיר אוועק יענער פסוק, דורך וועלכן איך האב מיט אים געמאכט מיין ערשטע באקאנטשאפט, דער פסוק מיט זיין ספעציפישער אינטאנאציע און מיט זיין אראטארישער זשעסטיקולאציע, אט אזוי ווי איך האב אים געהערט פון זיין מויל ארויס אויף דער בימה פון „טהרת הקודש“, אין ווילנע, אין דעם פרימארגן פון מיין יוגנט און אין דעם מיטנטאג פון זיין רייפקייט:

„זכרתי לך חסד נעורידך, אהבת כלולותיך“.

צו יענער צייט, ווען זשאבאטינסקי איז געווען יונג, אזוי ווי ס'איז יונג געווען דער גאנצער רוסישער ציוניזם, האט זיך זשאבאטינסקי סטאלאנט צע-שטראלט און דערהויבן צו אזא גלאנץ, צו אזעלכן צו וועלכן די אויפקומענדיקע

באוועגונג איז גאר נישט געוויינט געווען, און וואָס זי, די באַוועגונג, האָט נישט פאַרגעסן, אפילו בעת די שווערע ראַנגלענישן מיט אים.

אַ נייע האַרמאָניע איז דאָן געשלאָסן געוואָרן צווישן דער דערשיינונג פונעם ציוניזם, אַלס פּאָליטישע מאַסן-באוועגונג, און צווישן די אַנטפלעקונג גען פון טאַלאַנט און שיינקייט אינעם ייִדישן פּאָלק. די טאַלאַנטן האָבן זיך געצויגן צו דער באַוועגונג און די באַוועגונג האָט מיט זיי שטאַלצירט. די באַ-וועגונג האָט אויסגעזוכט אין פּאָלק באַגאַבטע פערזענלעכקייטן און האָט זיך געניסנט מיט זיי, און די טאַלאַנטפולע מענטשן אין דעם פּאָלק האָבן זיך אַנגעשפּאַרט אויף דער יונגער באַוועגונג און זענען געטראָגן געוואָרן אויף אירע כוואַליעס.

די באַוועגונג האָט זיך נאָר-וואָס געלאָזן אין שטרעם אויף דער גאַס און אויף דער יוגנט. די גאַס איז געווען „שוואַנגער מיט פּרילינג“, פול מיט אומרו און אַנגעלאָדן מיט שטרעבונגען און האַפענונגען, און די יוגנט האָט זיך באַ-טראַכט אַלס באַרופן דורכצוברעכן נייע וועגן פאַר מענטש און פּאָלק אין יעדער גרויסער מדינה. האָט זיך געפירט אַ מלחמה פאַרן האַרץ און באַווסטזיין פון יעדן ייִדישן בחור און פאַר יעדער באַגייסטערטער מיידל אין יעדער שטאָט און שטעטל. האָבן דאָן דער רעדנער-טאַלאַנט און די פּראָפּאָגאַנדע-עסטעטיק און די אויפטריט-קונסט פאַרגעשטעלט מיט זיך מלחמה-געווער, וואָס אַן דעם וואָלט די באַוועגונג בכלל נישט געקענט אויספירן איר שליחות אין פּאָלק. איז דער גוטער רעדנער געווען אַ „קרדום לחפור בו“ פאַר יעדער באַוועגונג, וואָס האָט זיך נישט געוואָלט פאַראורטיילן צו פאַרלייבן אַ קליינע גרופּע. מ'האָט דערציילט, אַז אויסשקין — דער „מורשה“¹ פון יעקאַטערינאַסלאָוו — זוכט באַגאַבטע ציוניסטישע רעדנער כדי אַרויסצושיקן זיי צום פּאָלק. נאָך האָט מען דערציילט: אויב ס'האַנדלט זיך וועגן אַ באמת טאַלאַנטפולן רעדנער איז אויסשקין גרייט אַרויסצושיקן אים ווען אפילו ער טראַגט זיך אַרום מיט אידיען, וואָס אויסשקין האָלט פון זיי נישט, אַבי נאָר דער קאַנדידאַט זאָל גלייבן אין ציוניזם און אין ציון. ער האָט טאַקע דאָן געשיקט ב. באַראַרכאָוו, יהודה נאַוואַקאַווסקי, יעקב ראַבינאַוויטשן און ער האָט געשיקט זשאַבאַטינסקי, באַראַכאָוו איז צווישן זיי אַלעמען געווען דער טיפּסטער און אַריגינעלסטער, זשאַבאַטינסקי — דער גלענצנדיקסטער און פּראַכטפולסטער. זיינע אויפטריטן זענען געווען פייערלעכע, טרומפּאַלע; זיין פּאַלעמיק מיט די קעגנער פון ציון-ניזם — די אַסימילאַטאָרן, די ווינאַווער-לייט, די בונדאַוועס — האָט געשניטן זיי מיט אַ געשליפטן ראַזיר-מעסער, האָט געבליצט מיט באַזוונגנדיקער

¹ דער „אופאלנאמאטשענער“ — דער באַפּילמעכטיקטער.

לאַגיק און געשאַפן עסטעטישן פאַרגעניגן, וואָס אַזוינס איז בכלל נישט געווען באַקאַנט ביי יידן צו יענער צייט. זשאַבאַטינסקי האָט איבערגעשטיגן אַלע ציוניסטישע רעדנער פון זיין דור, האָט זיי אַלעמען געשמעלט אין שאַטן, און ס'איז געווען אַ מין חלום פון ציוניסטן אין אַ שטאַט צו האָבן זשאַבאַטינסקי צו באַזוך. די נשמה פלעגט זיי אויסגיין חדשים-לאַנג פאַר זיין קומען, און חדשים-לאַנג פלעגט דער באַזוך דינען אַלס מקור פון באַווונדערונג און עק-זאַלטאַציע.

די דאָזיקע אויסטערלישע באַציונג צו טאַלאַנט און עסטעטיק איז דאָן געווען באַזירט נישט בלויז אויף חשבונות פון פאַרטיי-טאַקטיק. ניין — די עצם-דערשיינונג פון אַ טאַלאַנט איז דאָן אויפגעפאַסט געוואָרן אזוי ווי עס וואָלט געווען אַראַגאַניש פאַרבונדן מיט דער ציוניסטישער התגלות, גלייך ווי עס וואָלט געווען אַ דירעקטער באַווייז צו „ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועצרך כבתחילה“¹ אַז מין באַווייז, אַז אַט האָבן זיך באַשיינפערלעך באַווייזן די שפראַך-צונגען פונעם געגאָרטן פּרילינג, אַז אַט איז אַ צייכן פון גילוי שכינה.

די פּרוכפעריק זענען דאָן געפאלן ש. פּרוגס לידער אויפן פעלד פון צעאַקערטע הערצער! ווי געשמאַכט האָט דאָס האַרץ נאָך דער זאַמלונג פון די שיינע פאַלקס-לידער פון מאַרעק און גינבורג, ווי צוגעהערט האָט מען זיך צו די קונסט-טענער פון ליליען, שאַץ און איזראַעלס, ווי זשעדנע איז מען גע-ווען נאָך אַ יידישן אַרנאַמענט, אַן אַריגינעלן ניגון און אַן עכט ליד, ווי ברייט האָט זיך פונאַנדערגעעפנט דאָס האַרץ, צו פאַרנעמען ביאַליקס דיכטונג!

די גאַנצע הערצל-לעגענדע, ביי זיין לעבן און באלד נאָך זיין הסתלקות, האָט זיך אין דער ברייט און לענג פונעם פאַלק געטראָגן אויף די פּליגלען פון בענקענישן נאָך דער התגלות פון יידישער שיינקייט. די-אָ באַרד, דער-אָ זשעסט און אַט-אָ די מאַיעסטעטישקייט און אַט-אָ דער פּראַכט פון באַזעלער פאַר-לאַמענטאַריום — דאָס אַלץ האָט זיך אַריינגעוועבט אין דער באַוועגונגס-הונגער נאָך דער פּייערלעכקייט פון דעם שיינקייט-רענעסאַנס און נאָך דעם צייכן אַז טאַקע אין דער אמתן „עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע“².

און ווען אין דער ציוניסטישער באַוועגונג פלעגט דערשיינען אַ טאַלאַנט און מיט זיין דערשיינונג באַשמעטיקן און פאַרטיפן אַט-די אַלע געפילן, — אין זענען דען דאָן געווען ציוניסטישע דערשיינונגע אַנדערע ווי רעדעס? — פלעגט דער טאַלאַנט באַזונדער טייער זיין דעם ציוניסטישן האַרץ, און באַפליג-

¹ און איך וועל אומקערן דינע שופטים ווי צו ערשט, און דינע יועצים ווי אין אַנ-הייב (ישעיה א"כ"ו).

² די צייט פון סאַלאַווי איז געקומען און דער קול פון טערקלוטיב לאַזט זיך הערן (שיר השירים, ב"י"ב).

לען פלעגט ער דעם ציוניסטישן אידעאל זעלבסט. וואָס אָן אמת, נישט איין מאָל איז די באַוועגונג פאַרפירט געוואָרן צוליב אַט-דער בענקשאַפט. עס זע- בען געווען פּאַלן, ווען וואַרט-שאַרלאַטאַנעס און רעדנערישע קונצנמאַכער פּלעגן זיך דורכשלאָגן צו דער ציוניסטישער טריבונע. דאָן האָט אַ אַוויגאַוויצקי זיך געקענט אַרויפכאַפּן אויבנאָן. נישט איין ציוניסטישער רעדנער האָט געדינט אַלס מאָדעל פאַר קאַריקאַטוריסטן-אַפּלאַכער. — נאָר דער גרעסטער עכטער אַראַטאַר; דער אומפאַרגלייכלעכער פּאַלעמיסט, וואָס פּלעגט מיט זיין שאַרפּער צונג מאַכן אַ תּל פּון אַלע זיינע אַפּאַנענטן; וואָס האָט דעם ציוניזם מקדש השם געווען און ווייט און ברייט פּאַפּולער געמאַכט און דווקא פּון דער סצענע פּונעם גויישן טעאַטער אַראַפּ; איז עס געווען ער, וואָס איז געווען עקסטרעם-יידיש אין זיין אינהאַלט און פּולקאַם-רוסיש אין זיין פאַרם און שפּראַך; אַן אַרטיסט אין זיין נשמה — און וויל ער איז ער אַ דיכטער; האַלט רעדעס נאַכט איין, נאַכט-אויס, און דורך-אוי-דורך אַ קינסטלער: זשאַבאַטינסקי!

ב.

יא, נישט אומעטום איז ער געווען אויבנאָן. די ציוניסטישע פירער האָבן זיך שנעל אַרומגעזעהן, אַז דער דאָזיקער כישוף-מאַכער — שאַרט גאָר קוילן. זיינע עקסטרעמיסטישע דיבורים, וואָס פּלעגן אָפט שטיין אין קעגנזאַץ צו דער ווירקלעכקייט, גלייך ווי די באַשלוסן פּון קאַנפּערענצן און צענטראַל-קאַמיטעטן, פּלעגן אַנוואַרפּן אַ שרעק, פּון מאָל צו מאָל פּלעגן זיך פאַרשידענע ציוניס-טישע גדולים באַמיען איינצוצאַמען דעם ילד-שעשועים, וואָס הייבט אָן ווערן געפּערלעך, — באַמיען — אָבער אַן דערפּאַלג. — דער ראַמאַן צווישן אים און אוסישקין, וועמען ער פּלעגט עפּנטלעך און נישט עפּנטלעך רופן „מיינ רבי און מיינ האַר“, האָט נישט לאַנג געדויערט, און וואָס ס'איז שפּעטער דער-פּון אַרויסגעקומען האָט מער דערמאַנט אַנטווישונג אין ליבע, ווי ליבע. אויך אין פעטערבורג, וווּ עס האָבן געהערשט זיינע פּאַרערער און פּאַרערטע — ראַזאַוו און אידעלסאָג, און די גרופּע תּלמידים-חברים, וואָס האָבן זיך קאַנג-צענטרירט אַרום „ראַזוועט“ — האָט מען נאָך באלד פּון אָנהייב פאַרוכט דעם טעם פּון זיין בונטאַרישער אַפּאָזיציאַנערישקייט און זיין נישט קענען פאַר-טראַגן אַ מיינונג וואָס איז נישט ענלעך צו זיינער. מען פּלעגט זאָגן: „כדי זשאַ-באַטינסקי זאָל זיך באַציען צו זיין באַוועגונג ווי צו פּולע הונדערט, מוז ער זיך אַליין באַטראַכטן אַלס אַן איינס, און זיינע חברים אַרום זיך אַלס — נולן.“ און אַז דאָס איז נישט געגאַנגען, האָט ער פאַרלאָזן די באַוועגונג, אַדער די באַוועגונג האָט אים „געמאַכט פאַרלאָזן“. נישט דווקא אין די טעג פּון דער „נייער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע“ (צ"ח), נאָר אַ סך יאָרן פּריער, אינער-

האלב דעם „כשרן“ רוסישן ציוניזם. ניין, איבער די ציוניסטישע מנהיגים האָט ער נישט געהערשט. ער האָט געקעמפט אַנטקעגן זיי, און זיי האָבן אים גע- צוימט, זיי האָבן פֿאַר אים מורא געהאַט, און ער האָט זיי אָנגעהויבן פיינט צו האָבן, און יאָרן לאַנג האָט זיין שנאה געהאַלטן אין איין וואַקסן.

אין דעם לינקן פליגל אין ציוניזם האָט מען זיך גאָר שנעל אַרומגעזען, אַז אַ „פרעמד פייער“ גלייט אויף דער פּאַן פונעם גרויסן מייסטער — האָט זיך פֿאַר אים פֿאַרשלאָסן דאָס האַרץ. אַפילו די רוישיקע פֿאַרם און דער פֿאַרמעלער אינהאַלט — האָבן מער נישט פֿאַרכאַפּט. יא, דער פֿאַשיזם איז נאָך נישט גע- קומען אויף דער וועלט. און ער, זשאַבאַטינסקי, איז נאָך געווען פֿאַראַנקערט אין דעמאָקראַטיע, און דווקא אין דער אויבערשטער פון שטויסל, כמעט אַ שותף צו גאַרקי אין די פֿראַגרעסיווע צייטונגען „דיען“ און „נאַוו“, אָבער שוין דענסטמאַל פֿראַפּאַגירט ער אַמביציעזן נאַציאָנאַליסטישן ציוניזם, וואָס קלייבט נישט איבער קיין מיטלען, איז נישט קיין מפונק לגבי פֿאַרבינדעטע, און אַלע וועגן זענען פֿאַר אים כשר. שטאַרק איז דער יצר-הרע, און „איינער צום אַנ- דערן — איז אַ וואַלף“ און „זוויי איז דעם מענטשן, וואָס האָט נישט קיין דו- בינקע אונטער זיין פֿאַלע“. און דער ציוניזם מיינט „דאָס רעכט צו האָבן אונ- דזערע אייגענע אויסוורפֿן“, און דער אידעאַל פון העברעיִש איז, אַז „אַ פֿראַס- טיטוטקע אויף די גאַסן פון תּל-אביב זאָל איינלאַדן אירע קליענטן אין פּליסיקן העברעיִש“. — ניין, דער מענטש האָט זיך פון אָנהייב אָן נישט באַליבט גע- מאַכט ביים לינקן פליגל אין ציוניזם, וואָס אַן אמת, ער האָט נאָך דענסטמאַל נישט געקעמפט קעגן דער לינקער באַוועגונג. ער פֿלעגט טענהן, אַז מיט זיין „גויישן מוח“ פֿאַרנעמט ער נישט די דאָזיקע גאַנצע „קאָמבינאַציע“. אָבער שוין דאָן האָבן די לינקע נישט געהאַט קיין צוטרוי צו אים, און נישט ער צו זיי. דאָך, פֿאַר די „ציוניסטן פון אַ גאַנץ יאָר“, אַלגעמיינע ציוניסטן, די לעזער פון דער אַלגעמיינער צייטונג, גימנאַזיסטן און סטודענטן, אויך ציוניסטן פון דעם שטעטל, לערער און סוחרים און סתם „פֿראַקטישע“ מענטשן, פֿאַר זיי אַלעמען איז ער געווען — פֿראַכט און פֿייערלעכקייט און אַרכיקינסטלער, סיי אַלס מורה-הוראה און גרעסטער אויטאָריטעט אין די אינערלעכע פֿראַגן פון ציוניזם, און סיי אַלס פֿראַכטפולער פֿאַרשטייער און פֿאַרטידיקער פֿאַר דער אויסערלעכער וועלט.

עס זענען טאַקע אויך אויסער אים געווען ציוניסטן, וואָס האָבן געשריבן רוסיש. אָבער דאָס זענען געווען היימישע רוסיש-שרייבער. אויך אידעלסאַג, אויך פּאַסמאַניק, אויך אַלעקסאַנדער גאַלדשטיין האָבן געשריבן רוסיש — אָבער אין דער „יעוורייסקאַיאַ זשיזן“. אינדרויסן — אין דער גרויסער רוסישער פרעסע — איז נישט געווען קיין איין פֿראַמינענטער, איינפלוסרייכער ציוניסט.

בלויז ער אליין — וולאדימיר זש. און ער איז דארטן געווען אָנגענומען און באַליבט. און דער „דארטן“ איז שוין נישט געווען אַזוי ווייט. דער גוטער ציר-ניסט, דער אָנהענגער פון די עקסטרעמע נאַציאָנאַליסטישע פּרינציפּן, פּלעגט יעדן טאָג לייענען די רוסישע צייטונג. בלויז אין גאַר באַגרענעצטע ציוניס-טישע קרייזלעך פּלעגט מען זיך באַנוגענען מיט דער העברעיִשער טאָג-צייטונג. די „ציוניסטישע גאַס“ האָט שוין פון לאַנג אָן געלייענט רוסיש און האָט שוין אַרויסגעפילט די דאָזיקע טאַפּלטיקייט. איז זי ביז גאַר דאַנקבאַר געווען דעם דאָזיקן בריק-בויער, דער טרעגער פון פּראַכט און שטאַלץ אינדערהיים, וואָס איז אַזוי באַליבט און אָנגענומען אויך אין דער אויסערלעכער גרויסער פרעסע.

דעריבער איז זשאַבאַטינסקיס אַ באַזוך אין אַ ציוניסטישער שטאָט געווען אַ טרוימף-אַטעסטאַט פאַרן אַרטיקן ציוניזם, געווען — אַ יום-טובּ. פון אַרומיקע שטעטלעך פּלעגט די ציוניסטישע יוגנט פאַרן אין דער גרויסער שטאָט אַריין, טרינקען זיין אַראַטאָרישן וויין, ווייל אַ רעדע זיינע איז געווען אַ קינסטלערישע ציוניסטישע איבערלעבונג און ווייל דאָס האַרץ האָט געלעכצט נאָך אַ ציוניס-טיש-קינסטלערישע איבערלעבונג. און נאָך דעם „אָונט“, נאָך דער רעדע, ווען דאָס פּובליקום פּלעגט אַרויסגיין פון טעאַטער-זאַל, באַצויבערט פון זיין רעד-נער-קונסט, איבערפּולט מיט ליבע און פאַרערונג צום רעדנער, פּלעגן זיך די מקורבים פאַרזאַמלען ערגעץ ביי איינעם פון די בכבודיקסטע ציוניסטן, און ער, דער פאַרגעטערטער גרויס-מיסטער, פּלעגט נאָך מוסיף זיין, און אין אַ ביסל אַ פאַרטונקלטן זאַל פּלעגט ער דעקלאַמירן אין רוסיש ביאַליקס „עיר ההריגה“ — מיט דראַמאַטישער אינטאַנאַציע און גרויסער אַרטיסטישער קראַפט, און די שרעקלעכע זוּערטער פּלעגן באַקומען אַ באַזונדערן גלאַנץ און איינקריצן זיך אין האַרץ אויף אייביק. — און פון ביאַליקן — צו עדגאַר עלען פּאָ. און פון עדגאַר עלען פּאָ — צוריק צו זשאַבאַטינסקין אליין, און דאָסמאָל — אַ מייסטערהאַפּטער פעליעטאַן אַדער אויסצוגן פון אַ דראַמע איבער די שפּאַלטונגען אין ייִדישע פּאַרטייען און איבער דעם העלן שיין פון ציוניזם.

„הבימה“ האָט נאָך נישט עקזיסטירט. קיין גרויסע נאַציאָנאַלע דראַמאַטישע איבערלעבונג האָט זיך נאָך פאַר אַ ציוניסט נישט צוגעטראָפּן, און מען איז געווען זייער דאַרשטיק נאָך איר — איז זשאַבאַטינסקיס דערשיינונג אויפגענו-מען געוואָרן ווי קאַלט וואָסער אין הייסן מדבר, ווי אַ לעבעדיקער אָפּקלאַנג פון באַזעלער רייץ און הערצל פּרעכטיקייט און ווי אַ רמז פאַר אַלץ וואָס איז נאָך באַהאַלטן אין שוים פון דער צוקונפּט.

ג.

מער ווי דאָס דאַרשטיקע פּובליקום האָט געטרונקען דעם דאָזיקן קינסט-
לערישן געטראַנק, האָט אים געטרונקען זשאַבאַטינסקי אַליין. געטרונקען און
נישט געקענט שטילן זיין דורשט. ער פלעגט זיך אַליין אָנשיכורן, ווען ער
פלעגט לאָזן זיינע צוהערער טרינקען פון זיין וויין. און נאָך דער רעדע פלעגט
ער זיך פילן גלייך ווי ער וואַלט פלוצלינג געוואָרן פאַריתומט. איבעריק. זיין
גאַנץ לעבן האָט ער געציטערט פאַרן דאָזיקן פאַטאַלן מאַמענט. זיין גאַנצע
תּאוּוה צו הערשן איבער אַנדערע; זיין דאָזיק ליב האָבן צו זיין „אַן איינס נעבן
נולץ“, וואָס האָט אַרויסגערופן אַזאַ פאַרביטערונג קעגן אים; זיין גאַנצע שטרע-
בונג צו פּערזענלעכער העגעמאָניע — דאָס אַלץ איז בעיקר געווען אַ זעלטענע
גלוסטונג. צו שפינען ווייטער און פאַרצוועצן. די דאָזיקע ווונדערלעכע איבער-
לעבונג פון אַ פאַרגעטערטן קינסטלער, וואָס הערשט פון דער סצענע אַראָפּ. —
ציען ווייטער און נישט לאָזן איבעררייסן דאָס דאָזיקע טרינקען ברבים, וואָס
מאַכט שיכור אַלעמען, און אים אַליין מער פון אַלעמען. זאָל זיך נאָר נישט
אויסלאָזן דער דאָזיקער הערלעכער טרומף-באַל.

און דווקא אים האָט דער גורל געשטראַפט מיט אַזאַ מין באַל, וואָס לאָזט
זיך אויס און פאַרענדיקט זיך שנעל. סוף-כל-סוף: וואָס אַזוינס איז אַ רעדע?
אַפילו נישט קיין שיר, וואָס מען קען אים לייענען פון פאַפיר, געבן אים אויך
אַנדערע צו לייענען, און שפּעטער, אויב דו ווילסט און ווען דו ווילסט, אומצו-
קערן זיך צו אים; אַפילו נישט קיין אַרטיסטישע ראַלע אין טעאַטער, וווּ דאָס
שפּיל האַלט דעם אַרטיסט אין אַ באַשטימטער ראַם, בינדט אים פון פאַרויס
מיט איינגעשטעלטע זשעסטן און באַוועגונגען און אינטאַנאַציעס, און ער, דער
אַרטיסט, חזרט איבער זיין ראַל אַוונט-איין, אַוונט-אויס, אַט אַזוי ווי מען רע-
פּעטירט אַ לעבעדיקע שאַפונג, וואָס הענגט מער נישט אָפּ פון דעם שעפּער.
גאָר אַנדערש איז מיט אַ רעדע, וואָס פאַרשווינדט ווי אַ חלום; אַ שמעטערלינג,
וואָס זיין לעבנס-שפּאַן איז דריי פּערטל שעה. דו האַסט אַפּגעזאָגט דיינס —
און שוין, אויס שמעטערלינג. נישטאַ מער, פאַרשווינדן, מען קען אים מער
נישט כאַפּן, אויסגעאַנגען און צערונען געוואָרן צווישן די צוהערער.

ער, זשאַבאַטינסקי, האָט זיך אַפילו באַמיט קעגנצושטעלן דעם דאָזיקן
אכזריותדיקן גורל פון אַן אַוועקשווימענדיקער רעדע. ער האָט פּרוּבירט באַל-
זאַמירן דעם שמעטערלינג. אַנשטאַט אַן איינצלע לעקציע פלעגט ער בעסער
אַראָנזשירן אַ „טורנע“ — לענגוים דער גאַנצער מדינה. אין יעדער שטאַט
פלעגט ער איבערחזרן די זעלבע רעדע, וואָס איר פאַרם איז געווען פאַרויסגע-
זעצט, ווי געגאַסן אין איין גוס, מיט איר אייגן לעבן, מיט די שטענדיקע איינע
און די זעלבע זשעסטן, מיט די זעלבע אינטאַנאַציעס און קול-וויבראַציעס, און

די זעלבע אויסדרוקן פון התפעלות און פארווונדערונג. גלייך ווי עס וואלט געווען א זעלבסטשטענדיקע קינסטלערישע גאנצקייט. — געווען אזעלכע וואס פלעגן אפילו חזק-מאכן פון אים פאר די דאזיקע איבערחזרונגען, וועלכע מען האט אויסגעפונען אלס געמאכטע, געקינצלטע, און מען האט זיי נישט געקאנט פארטראגן. אייניקע האבן אים אפילו גערופן „קאמעדיאנט“. אבער ער האט עס ווארשיינלעך אויף אזא שטייגער זיך געראנגלט מיטן גורל פון זיין שאפונג. רעוואלטירט קעגן דעם אומדערבארעמדיקן גורדין אויף איר, און געטרוימט וועגן נאך א ביסל אריכתימים פאר איר.

און דער טיפער באגער איז געווען — אויסצופארמירן די גאנצע באווע-גונג ווי איין רעדנער-טריבונע, ווי א לאנגער המשך צו יענעם „באל“, וועלכן ער האט אזוי ליב געהאט אין זיינע יוגנט-יארן. א באגער — צו הערשן איבער דער באוועגונג מיט כמעט די זעלבע מיטלען, מיט וועלכע ער פלעגט אמאל הערשן אלס רעדנער, איבער די מאסן פון זיינע צוהערער — איבעראשן זיי, מאכן זיי אנגענעם, איבערשרעקן זיי און אויסבעסערן זיי, שטענדיק מיט עפעס א באזונדערער איינצלנער עמאציע, צי מיט א וועלכן ס'איז איינצלנעם געבאט, ווען אפילו א שטארק איבערגעטריבענעם, נאר פיין צוגעשפיצטן אדער מיט אן עקסטרעמען אבסורד, לאגיש קאנסטרוירטן, וואס איבערצייגט מיט דער לאגישקייט פון זיין באגרינדונג און איבעראשט מיט דער אבסורדאלישקייט פון זיין רעזולטאט, — און באהערשן דאס פובליקום מיטן כוח פון דער לאגיק און פון דעם אבסורד צוגלייך.

די דאזיקע פארשיכורנדיקע תאוה פון „א רעדנער — א פרימאדאנע“, וואס איז נישט אומשטאנד צו שידן זיך פון דער מאנטיע פון „א נאציאנאלן ווארט-זאגער“ און פון דעם ברייטן אראטארישן זשעסט, — א רעדנער פאר וועלכן א ציבור איז זיין ציבור נאר אויף וויפל ער איז מסוגל צו קאנצענטרירן זיין גאנצע אויפמערקזאמקייט ארום אים, דעם רעדנער, און איינוויקלען אים אין אן אטמאספער פון פארגעטערונג, און וואס אויב ער איז מער נישט מסוגל דערצו, הערט ער אויף צו זיין זיין ציבור, — די דאזיקע שרעקלעכע בארוישנ-דיקער תאוה האט נישט איין מאל חרוב געמאכט די פאליטישע קאריערע פון נישט איין גרויסן רעדנער, וועלכער איז געווען „בלויז א רעדנער“. און נישט איין באוועגונג האט געהאט אויסצושטיין געבראטענע לייזן צוליב דער דאזי-קער ליידיגשאפט. אזוי איז געשען מיט מאקלאקאוון ביי די „ק. ד.“, און אזוי מיט אלגינען ביים „בונד“. אין א געוויסער מאס איז דאס זעלבע געשען מיט טראצקין ביי די באלשעוויקעס, ווי אויך מיט גרונטבערגן, אויב איינער אזעל-כער איז אויסגעוואקסן אויסערהאלב דער ראם פון א פאליטישער באוועגונג — וועט ער זיך שוין קיין ראם נישט געפינען. און אויב ער איז גרויס געווארן איי-

נערהאלב דער ראם און האָט זיך אַנטוישט — באַשמוצט ער אויף זיינע עלטערע יאָרן זיין אַרגאַניזאַציע, פאַרלאָזט זי און בייט זיך אויס אַן אייגענע נייע ראַם, אין וועלכער ער געפינט אויך קיין רו נישט.

דער איינציקער תיקון, וועלכער האָט געקענט לאָזן זשאַבאַטינסקין ראַט טעווען זיך פון דער שטרויכלונג און וועלכער וואָלט אויך געקענט פאַרוואַנדלען זיין עיקר-טאַלאַנט אין אַ קוואַל פון ברכה פאַר אים און פאַר דער באַ-וועגונג — האָט זיין גאַנץ לעבן כאילו געהאַלטן אין איין אַנטלויפן פון אים, און אויף דער סאַמע עלטער האָט ער אינגאַנצן פאַרלאָרן די האַפענונג, אַז ער וועט נאָך אַמאָל געפינען דעם וועג צו אים, צום תיקון.

ד.

אויף צוויי פעלדער האָבן זיך פון אָנהייב אַן אַנטפלעקט די שעפּערישע כוחות אין ציוניזם: אין דער קולטורעלער פאַרוואַרצלטיקייט פונעם ייִדישן נאָר-ציאָנאַליזם, און אין דעם גאַט-געבענטשטן אויפטו אין ארץ-ישראל — מיט אַלע זיינע זוכענישן און מאַטערנישן. אַהערצו איז שוין פון לאַנג אַריבער דער שווערפונקט פון דער באַוועגונג, — אין דעם פאַראַנקערן זיך אין דעם באַדן פון דער פּאַלקס-נשחה מיט דער גאַנצער טיפעניש פון איר שפּראַך-שאַפונג און די גוואַלדיקע יסורים אירע, און אין דעם פאַרוואַרצלען זיך אין דעם באַדן פון דעם געגאָרטן לאַנד, אין דער קאַלאָניזאַציע און ערד-אַרבעט און דער שאַפונג פון אַ נייער געזעלשאַפט. צו די ביידע געביטן האָט אויך זשאַבאַטיני-סקי געפרוּווט זוכן אַ וועג. נישט איינמאָל האָט אויך אויסגעזען, אַז זיינע ערשטע פאַרזוכן זענען געווען זייער האַפענונגספול. אָבער ער האָט געפרוּווט — און האָט זיך פאַרהאַקט. די פרעמדקייט האָט גובר געווען, און אַ סך זענען געווען די שטערונגען. אַ באַרג איז אויסגעוואַקסן אינצווישן, און זשאַבאַטינסקי איז געבליבן אויסערהאַלב פון די ביידע שטחים. און אין זיין פרעמד-קייט און יאוש איז ער געוואָרן אַ פיינט צו די ביידע.

זיין באַקאַנטשאַפט מיט ניי-העברעיִש האָט זיך אָנגעהויבן מיט שטורעם און דראַנג. זיין קאַמף פאַר איינצל-העברעיִש פון העברעיִש אין דעם ציוניס-טישן קולטור-פּראַגראַם איז געווען אַן אַבסאָלוטער. זיין קאַמף פאַר אַן אויס-שליסלעך העברעיִשער שולע איז געווען אַן עקסטרעמער און האָט אַפילו דער-שטוינט מיט דער עקסטרעמקייט. — ער האָט שטאַרק פּאָפּולאַריזירט די ווערטן פון דער נייער העברעיִשער דיכטונג, און האָט דערמיט אויפגעטאָן אַ זייער וויכטיקן דינסט. זיין פּאָפּולאַריזירן ביאַליקן אין קרייזן פון דער רוסיש-ייִדי-שער יוגנט וועט קיינמאָל נישט פאַרגעסן ווערן. און ס'איז אַ ספק, צי האָט נאָך איינער, אויסער זשאַבאַטינסקי, אַזוי פּאָפּולער געמאַכט דעם נאָמען און

דעם נאַציאָנאַל־קינסטלער־ישן ווערט פונעם העברעיִשן דיכטער ביאַליק — צווישן נישט־יידן. ער איז געווען זיין טרובאַדאַר צווישן פרעמדע און פאַר־פרעמדטע. און מיט זיין שאַרפער צונג האָט ער געמאַכט צו שפּאַט די נישט־קייט און אָפּגעריסנקייט פון די ייִדישע שריפטשטעלער, וואָס האָבן געשריבן אין דער רוסישער שפּראַך. „יושקעוויטש און אייזמאַן האָבן מער נישט צו טאָן, ווי צו דערווייזן די גוים, אַז די לעגענדע וועגן שריפטשטעלערישע טאַלאַנטן ביי יידן איז אַן אויסגעטראַכטע זאַך“. אזוי לערך האָט ער פון זיי חוּק געמאַכט און פאַראורטיילט, און מיט אַ ברייטן זשעסט פלעגט ער צייגן, וווּ געפינט זיך היינט דער אמתער דיכטערישער טאַלאַנט ביי יידן און וווּ רוט די ייִדישע קינסטלערישע שכינה: אין העברעיִש, אין ביאַליקס דיכטונג!

ער האָט אויך אַליין געמאַכט אַ שפּרונג פון רוסיש, דער שפּראַך פון זיין יוגנט און ליטעראַטור — צו העברעיִש, — אַ נחשו־שפּרונג. ער האָט גענוג מען לערנען העברעיִש און איז אַרויס זיגרייך, — און ער איז דאָך שוין דאָן גע־ווען אַ דערוואַקסענער און געווען אַ באַרימטער שרייבער. ער האָט אויך אַנ־געהויבן האַלטן רעדעס אין העברעיִש און שרייבן אין איר און אַפילו דיכטן — און דווקא מיט דער ספרדישער הברה און פעדאַנטיש אָפּהיטנדיק די ריינסטע דיקציע. זיין באַליבטן עדגאַר עלען פאַ האָט ער איבערגעזעצט אין אַ שיינעם לעבעדיקן העברעיִש און ער פלעגט אים מיט פאַמפע דעקלאַמירן אין העברעיִש. ער האָט אַפילו געהאַלטן ביי „מגייר זיין“ דאַנטע, הגם עס איז געווען לאַנג פאַר שטיבל און איידער דוד פרישמאַן האָט איבערגעזעצט טאגארטן, און טשער־ניכאווסקי — האַמערן. אַפילו אין קרייזן פון די העברעיִסטן און אַפילו אין דער וועלט פון די העברעיִשע גימנאַזיסטן אין ארץ־ישראל האָט דער דאָזיקער „אַדעסער גוי“ אַריינגעטראָגן אַ מין יום־טוב. מיט פעסטע טריט האָט ער גע־שפּרייזט צו העברעיִש, און ס'איז געווען דערפון אַ סך צו דערוואַרטן.

איז ער אָבער ווייט נישט דערגאַנגען. ערגעץ־וווּ ביים סאַמע שוועל האָט ער זיך פאַרהאַקט. די אויטענטישע העברעיִשע קולטור, מיט דעם לאַבירינט פון איר פאַרגאַנגענהייט אין די זוכענישן אין איר קעגנוואַרט, איז אים ווייִטער פרעמד געווען. זי האָט אים נישט באַפרוכפערט און נישט פאַרכאַפט. אויך דאָס פּאַלק אַליין, וואָס וועגן זיין רענעסאַנס האָט ער נישט אויפגע־הערט צו רעדן, איז — דעם אמת־זאַגנדיק — געבליבן פאַרשלאָסן פאַר אים. — ער האָט געוויסט פיל מער פון די געהיימענישן פון פּרעמדע פעלקער, וואָס זייערע קאַמפּן האָט ער זיך פאַרבאַטן צו פירן, ווי ער האָט געוויסט פון דעם אינערלעכן וועזן פון דעם דאָזיקן פּאַלק, וואָס זיין באַפרייונג איז פאַר אים געוואָרן דער ציל פון זיין לעבן. ער האָט זיך כאילו גאָר נישט באַמיט אַרייַנ־צודרינגען אין דעם אינערלעכן וועזן פון זיין פּאַלק. עס פלעגט זיך אָפט אַרויס־

שטעלן, אז ער האָט "פיינט" דאָס דאָזיקע פּאַלק און זיינע "סודות". ער האָט זיך אַפילו קאָנסטרואַירט אַ גאַנצע טעאָריע, וועלכע האָט אים מתיר געווען די דאָ-זיקע "שנאה": דאָס דאָזיקע פּאַלק איז דאָך איצט אַ גלות-פּאַלק, אַ שקלאַפּן-פּאַלק, און ס'איז אוממעגלעך ליב צו האָבן דעם דאָזיקן פּאַלק אין זיין פּאַר-שקלאַפּונג און גלייכצייטיק שטרעבן צו זיין גאולה. ווער עס וויל באמת גאולה "מוז" פיינט האָבן דאָס פּאַלק — כל-זמן דאָס פּאַלק איז אַנטוויינט פון גאולה. די דאָזיקע כלומרשט-עקסטרעמע און כלומרשט-ציוניסטישע טעאָריע האָט אילוסטרירט זיין פרעמדקייט און אַפּגעריסנקייט און טיף-פּאַרוואַרצלטע שנאה.

און נאָכמער ווי ער איז געבליבן פרעמד צו דער קולטור און מהות פונעם דאָזיקן פּאַלק, וואָס דאַרף אויסגעלייזט ווערן, איז ער געווען פול מיט אומ-אומצוטרוי און אַלץ וואָקסנדיקער פרעמדקייט, צו דעם אויסלייזער, צו די וואָס פּאַרווירקלעכן די באַפריינג פון פּאַלק — צו די חלוצים פון פּאַלק. דאָ איז דער חשובן געווען פיל מער קאָמפּליצירט און פּאַרפלאַנטערט, און דער סוף-איז געווען נאָך טרויעריקער, אַנגעזאַפט מיט האָס און שנאה.

לכתחילה האָט זיך כלומרשט אויך דאָ געוועבט אַ מין קרובהשאַפט. דער לעגיאָן איז געווען זיין ערשטע בריק צו דער אַרבעטערשאַפט אין אַרץ-ישראל. צוערשט אַ בריק געפלאַכטן פון העמונגען און ספיקות, און דערנאָך — באַזירט אויף זאָלעכער מיטאַרבעט און אויף מאַמענטן פון דערהייבונג. אויך טרומ-פּעלדאַר איז געווען אַזאַ מין בריק. לכתחילה האָט זיך זשאַבאַטינסקי גע-קווענקלט אויך אין באַצוג צו אים. עפעס איז ער געווען "צו רויט", און האָט גערעדט וועגן קאָמונע, און נישט אויפגעהערט צו נישטערן נאָך דער פּאַראַיי-ניקונג פון די אַרבעטער דווקא. זשאַבאַטינסקי איז דאָס אַלץ פרעמד געווען און דאָס האָט אים דערווייטערט פון טרומפעלדאַרן. דאָך האָט ער לסוף מוותר געווען. אדרבא, נאָך טרומפעלדאַרס טויט האָט ער אַפילו פּאַרזוכט עפעס צו בויען פאַר זיך אויפן דאָזיקן בונד צווישן טרומפעלדאַרן און דער אַרבעטער-שאַפט. נישט דווקא כדי צו באַקעמפן די אַרבעטערשאַפט, נאָר פּילייכט אַפילו כדי אַנצושפּאַרן זיך אָן איר. אַזוי, אַלנפּאַלס, האָט עס געשיינט אין אַנהייב. די ריגער פּראַגראַם פון בית"ר איז אין אַנהייב געווען אין דעם דאָזיקן גייסט, נישט זיכער — וואָס אָן אמת, נאָר אַזוי — מיט שיקול-הדעת. און אַפילו ווען דאָס געוועב האָט זיך שוין אַנגעהויבן רייסן, האָט נאָך זשאַבאַטינסקי געמאַכט אַ פּרוווי אויפצושטעלן אַ טעאָריע פון "נייטראַליטעט" אין סאָציאַלע פּראַגן; ס'הייסט ער וויל נישט פירן אַ קאָמף קעגן אַרבעטער. זיין באַוועגונג וועט קעמפן פאַר אומפּאַרטיישיקייט און פּאַסיווקייט אין די דאָזיקע פּראַגן, וועלכע זענען אַלגעמיינע און זייטיקע און געפינען זיך "אויסערהאַלב דעם תּחום פון פּאַרווירקלעכן דעם ציוניזם". ער, זשאַבאַטינסקי, מוז נישט גראַד זיין קעגן

אַרבעטער, אדרבא, ער וואָלט דווקא געוואָלט אַז אין זיין באַוועגונג זאָלן זיין אַרבעטער. ער וואָלט אַפילו גערן מסכים געווען, אַז אַט די אַלע אַרבעטער, אַט די ציוניסטישע אַרבעטער־פּאַרטייען, זאָלן זיין מיט אים — קעגן דער „אַלטער“, „פּשרה־דיקער“ ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע, וועלכע ער האָט אַזוי פּיינט. להי־פּוך, ער האָט אין זיין פּאַרמעגן אַפילו פּאַרטיקע קאַמפּלימענטן און לויב־ווער־טער פּאַר די חלוצים און פּאַר אַ סך פּירער זייערע, ווען זיי זאָלן נאָר וועלן שידן זיך פון וויצמאַנען — זיין אַמאָליקער חסיד און היינטיקער קעגנער, ווען זיי זאָלן נאָר וועלן גיין מיט אים.

אַבער דאָ קומען נישט אין באַטראַכט קיין פּשרות־דיקע באַציונגען. די חלוצישע באַוועגונג — אויף איר האָלט זיך די פּאַרווירקלעכונג פון ציוניזם, איר קאַפּ איז פּאַרפּוצט מיט אַ דערנער־קריון פון גאולה־שליחים, און פּאַר יעדן איינעם פון אירע חברים איז דער ציוניזם דער גאַנצער אינהאַלט פון לעבן. מיט איר וועט ער זיך נישט צונויפלעבן אויב ער געפּינט זיך מחוץ דער מיסטעריע פון איר מיסיע. זי פון זיין צויבערקראַפט ווייס נישט, און דאָס וואָס זי פּאַדערט פון אירע מענטשן — קען ער שוין נישט געבן; זי איז אויסגעפּילט פון ציוניזם, ווי אויך פון אמתער גרייטקייט צו ברענגען זיך פּאַר אַ קרבן. אין איר איז אַ פּערזענלעכער אַרעאָל, אי אַ נאַציאָנאַלער כּוח, אי אַ סאַציאַלער טרוים. און ער איז — פּונדרויסן. זיין זיין אינדרויסן — שטעלט אים מחוץ דעם גאַנצן יום־טוב אין ציוניזם. און אויב דער דאָזיקער ציוניזם וועט ווייטער עק־זיסטירן און וואַקסן — איז אויס פּאַר אַלע אייביקייטן יענער באל זיינער אין ציוניזם.

די צוויי קוואַלן, וואָס נאָר זיי האָבן געקענט דינען אַלס אַנטי־טאַקסין און אויסהיילן אים פונעם גיפט פון זיין יוגנט־שיכרות: (1) די אורשפּרינגלעכע ייִדישע קולטור און (2) דאָס רעאַלע ווערק אין ארץ־ישׂראל מיט אַלע זיינע קאַמפּן און קעמפּער, — צו די ביידע האָט ער נישט באַוויזן דורכצוברעכן זיך אַ וועג, איז ער געבליבן פּאַרשמאַכט און איינזאַם, אַ קרבן פון זיין יוגנטלע־כּער פּאַרליבטקייט.

ה.

און ווי אַ צוגאַב צו דאָס אַלץ איז מיט זשאַבאַטינסקין געשען דער גרעס־טער אומגליק, וואָס האָט נאָר געקענט טרעפּן אַזאַ מענטשן ווי ער: ער איז געוואָרן אַן עמיגראַנט, וואָס אַן אמת, ער האָט אויך פּריער פּאַרבראַכט יאָרן־לאַנג אויסערהאַלב רוסלאַנד. אַבער די ספּערע פון זיין השפּעה איז געווען רוס־לאַנד, און זיין פּאַטערלאַנד — דער רוסישער ציוניזם, — אַפילו ווען ער האָט געווינט אין רוים, אַפילו ווען ער האָט פּאַרבראַכט אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל. איצט

איז אים אָפּגעשטאַרבן דאָס רוסישע ייִדנטום. אים איז עס אָפּגעשטאַרבן. פּלור-צים איז ער פּון אַ פּאַרגעטערטן געוואָרן אַן איבעריקער. די רוסישע שפּראַך, וואָס איבער איר, — און דעם אמת זאָגנדיק, טראָץ זיין גאַנצער פּאַליגלאַטיש-קייט — נאָר איבער איר, — האָט ער געזעצט אומבאַגענעצט, איז „פּאַר-טריבן געוואָרן פּון אַלע ווינקעלעך“. זיין וועלט איז אויף זיינע אויגן פּאַרברענט געוואָרן. אויך דאָ האָט ער געפרוווט שאַפּן זיך אַן אילוזיע, אַז אויך מיטן דאָ-זיקן גורל זיינעם וועט ער קעמפּן און וועט אים בייקומען. ער איז געווען דער איינציקער צווישן דער גאַנצער ייִדישער עמיגראַציע פּון רוסלאַנד, וואָס האָט זיך באַמייט פּאַרצוועצן די פעטראַגראַדער טראַדיציע אָפּילו אין פּאַריז. ער האָט זיך אויפּגעשטעלט אויף פּרעמדער ערד זיין געצעלט — אויף דער זעלבער שפּראַך און מיטן זעלבן נאָמען, כדי צו קאָנצענטרירן אַרום זיך זיין אוידיטאָריע, וואָס איז גלייך צעברעקלט און צעשטויבט געוואָרן. ווי איינער וואָס טרינקט זיך האָט ער זיך אָנגעכאַפט אַן צעבראַכענע ברעטלעך. אָנגעכאַפט און נישט געראַטעוועט זיך. דער שטורעם פּון איין-דער-פּרעמדקייט האָט גובר געווען.

ס'האָט גובר געווען די עמיגראַנטישקייט און איז געוואָרן אַ דרייפּאַכע קללה פאַר אים: אַן עמיגראַנט פּון רוסלאַנד, אַן עמיגראַנט פּון ארץ-ישראל אין אַן עמיגראַנט פּון דער ציוניסטישער באַוועגונג. ער איז געוואָרן געגליכן צו יענעם דעמב, וואָס מיט איין ריס פּון אַ שטורעם זענען אים פּאַרלוירן געגאַנגען אי די זון פּון אויבן, אי דאָס וואָסער פּון אַרום און אויך די וואַרצלען פּון אונטן. און דווקא אין די דאָזיקע יאָרן פּון זיין פּאַריתומטקייט האָט אין ציוניזם זיך צעשטראַלט דאָס ליכט פּון יענע צוויי כוחות, וואָס אומזיסט האָט ער זיך באַמייט צו ראַמאַסירן מיט זיי, און וואָס צוליב זיי איז ער אַריינגעפאַלן אין אַ פּינצטערן יאוש, און דער דאָזיקער יאוש האָט עס אים געשטויסן אַלץ נידע-ריקער: דער שטערן פּון ווייצמאַן און דאָס ליכט פּון דער ארץ-ישראלדיקער אַרבעטערשאַפט.

צו ווייצמאַנס דערפאַלגן אין דער ציוניסטישער פּאָליטיק איז זשאַבאַ-טינסקי קיין שותף נישט געווען. מילא, דאָס האָט מען נאָך געקענט פּאַרליידן. אָבער צו זשאַבאַטינסקיס דערפאַלגן אין דער ציוניסטישער פּראָפּאַגאַנדע איז ווייצמאַן קיין שותף נישט געווען. ער איז נישט געווען אין רוסלאַנד אין די טעג פּון העלסינגפּאַרס, ער האָט מיט אים נישט צוזאַמענגעאַרבעט אין דעם קאַמף קעגן „מפּיצי השכלה“, ער האָט אים נישט געזען אין זיינע וואַל-קאַמ-פּיינען און האָט אים נישט געקענט בעת זיינע דיספּוטן איבער העברעיִש, איבער דעם פּוילישן באַקיאַט, איבער דער שמד-באַוועגונג און דער פּלאַטפּאָרם פּון זעלבסטשטענדיקער נאַציאָנאַלער פּאָליטיק, דעריבער האָט זיך זשאַבאַ-טינסקי בכלל נישט געגלייבט, אַז ווייצמאַן וועט אים נאָך אַמאָל קענען אָפּ-

שאצן און ליב האָבן, גלייך ווי עס האָבן אים אָפגעשאַצט און ליב געהאַט די אַלע וואָס האָבן בייגעוווינט זיינע גרויסע דערפאַלגן אין רוסלאַנד. און גלייך אַזוי ווי ער האָט אויפגעהערט צו גלייבן אין זיינע איצטיקע כוחות, אַזוי האָט ער מער נישט געגלייבט אין זיינע מעגלעכקייטן צו דעראַבערן נייע מענטשן, וועלכע האָבן אים נישט געקענט אין יענע גרויסע יאָרן, ווען זיין גלויבן אין זיך האָט קיין גרענעץ נישט געהאַט. דעריבער האָט ער זיך באַלד באַצויגן מיט אומצוטרוי צו יעדן איינעם און צו יעדן געזעלשאַפטלעכן פאַקטאָר, וואָס האָט איצט פאַרנומען אין ציוניזם אַ הויכע פּאָזיציע און וואָס האָט נישט מיטגע- לעבט זיין דענסטמאָליקן פּרילינג אין רוסלאַנד. ער האָט זיך אַפילו באַמיט צו פּלירטעווען מיט זיי, האָט אָבער נישט געגלייבט אין זיין דערפאַלג, איז ער גע- וואָרן אַלץ מער צוריקגעהאַלטן, פול מיט חשד, און פון דאַנען — איין טריט צו אַ דורכפאַל, און פון דורכפאַל — צו קריג, און פון קריג — צו ביטערן האַס.

די אַלע, וואָס זענען נישט פאַרכאַפט געוואָרן פון זיין צויבער אין זיין יוגנט (ציוניסטן פון דייטשלאַנד, אַרבעטער), האָט ער שטענדיק באַטראַכט אַלס „פרעמדע“ און האָט מער נישט געגלייבט, אַז ער וועט זיי איינבייסן. און די ווייניקע וואָס האָבן אים יאָ געקענט אין זיין גלאַנץ-צייט און זענען פון דעסט- וועגן געוואָרן זיינע קעגנער (פּריער אוסישקין, און שפּעטער אויך גרינבוים, סאַלאַווייטשיק, חיים גרינבערג) האָט ער באַטראַכט אַלס פאַרעטער. בלויז די, וואָס זענען אים געבליבן טריי ביז לעצט וואָס אין זייער האַרצן האָט שטענדיק פּריש געלעבט דער אַנדענק פון זיין הערלעכער יוגנט — די רעשטלעך פון אַדעס און די פּעטראַגראַדער גרופּע — זיי אַליין האָבן גענאָסן פון זיין צוטרוי און אויף זיי אַליין האָט ער געבויט — סיי זיי זענען געווען מער וויכטיק, צי ווייניקער וויכטיק, סיי בכלל נישט וויכטיק.

און ווען דער רוסישער ציוניזם איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ מאַכט- לאַזער און שוצלאַזער עמיגראַציע; ווען אין דעם אַלוועלטלעכן ציוניזם האָט אויפגעשיינט וויצמאַנס זון און ס'האַט זיך צעוואַקסן די השפּעה פון דער אַר- בעטערשאַפט, און נייע כוחות זענען צוגעקומען, מענטשן פון גרויסער וויזיע און שעפּערישער טעטיקייט — און אַלץ אַזעלכע „אשר לא ידעו את יוסף“ — און דער רוים פון דער באַוועגונג איז אויסגעפילט געוואָרן מיט מאַסן, וואָס נישט ער האָט זיי אויפגעשטורעמט, און מיט פּאָדערונגען, וואָס נישט ער האָט זיי ווען עס איז אַרויסגעשטעלט — איז אים די באַוועגונג פאַרמיאוסט געוואָרן, די קאָנגרעס-אַטמאָספּער האָט אים געשטיקט און דער ציוניזם איז פאַר אים געוואָרן אַ געשפּענסט, גלייך זוי ער פאַר דער באַוועגונג איז געוואָרן אַ גע- שפּענסט, און דאָן האָט ער עפנטלעך צעריסן אויף שטיק-שטיקלעך דעם שקל.

וואָס ער אליין האָט אים געזונגען באַגייסטערטע דיפיראמבן אין יענע ראַמאַנ-
טישע יאָרן.

און פון דאָן אָן האָט זיך אָנגעהויבן דער באַרג־אַראָפּ, דער אכזריותדיקער,
פאַרק־ברעכערישער, וואָס ס'איז שוין פון אים קיין רעטונג נישט געווען.

ו.

אין געוויסע מאָמענטן — מאָמענטן פון אויפֿרעגונג און נקמה־לוסט —
פלעגט זיך ביי אים אָנצינדן אַ פּונק פון גלויבן, אַז ער וועט נאָך באַנייען די
אַמאָליקע כוחות און וועט אויפשטעלן אַ נייע ציוניסטישע באַוועגונג, אַזאַ
ווי ער האָט זי אַמאָל ליב געהאַט, אַזאַ ווי זי האָט אים אַמאָל ליב געהאַט. און
עס זענען געווען מאָמענטן, — מאָמענטן פון עקסטאַז און פייערלעכקייט, —
ווען די רעשטלעך פון זיינע חסידים האָבן באַוווּן פּונאַנדערצובלאָזן דעם פּונק
אין אַ פייער. באַזונדער האָבן זיך דערביי אויסגעצייכנט זיינע יונגע בית־רים,
וואָס די העלדן־פאַרגעטערונג איז פאַר זיי געווען אַ קולט און אַ טייל פון פּראָ-
גראַם. נישט וויכטיק ווער דווקא דער העלד איז, אַבי מען זאָל קענען אָנהענגען
אויף אים די אַלע „העלדן־שילדן“, וואָס זיי האָבן געזען אין דער פרעמד, אין
די קאַזערנען פון די משוגענע טעג. אין יענע מאָמענטן פלעגט זיך אין זיין
האַרץ צעשפּילן די אילוזיע, אַז דער נס איז שוין געשען; עס קומט צוריק דער
אַמאָליקער צויבער; און די פאַרשוונדענע אַטמאָספּער, די אַזוי באַגערטע —
אַט־אַט קערט זי זיך אויך צוריק. דאָן זענען געבוירן געוואָרן די „געוואָנטע“
פּראַיעקטן. ער האָט דאָן ווידער געפּאַכעט מיט דער שווערד; דאָן זענען גע-
שאַפן געוואָרן די „צװערס“ און „נ״צא״ס און „פאַריטעטן“ און „וועלט־רעפּ-
רעזענטאַנצן“ אד״גל — אַבער דאָס אַלץ זענען געווען מאָמענטאַנע אויפֿברוי-
זונגען. אין אַלע לאַנגע טעג פון יאָר איז ער אַרומגעגאַנגען אַן אויסגעלאָשע-
נער, אַ צעבראַכענער, אַן אַנטוישטער און פאַרביטערטער. אומעטום האָט ער
געזען סכּנות. רק ער פלעגט חושד זיין אַז מען וועבט אינטריגעס קעגן אים און
זיין באַוועגונג, — ער האָט זיך אַנטוישט אין זיין פּאַלק, זיין גאולה־באַוועגונג
און אַפּילו אין די סאַמע טרייע חסידים זיינע.

אין קאַמף קעגן זיינע הויפּט־אַפּאָגענטן, די טרעגער פון דער הגשמה-
קרוין אין ציוניזם, און אין דער אַנערקענונג פּונעם דור, האָט ער זיך נישט
געקענט באַנוגענען מיט טשעפען זיך סתם אין דער וועלט אַרײַן. מיט זיי האָט
ער זיך געמוזט ראַנגלען אין דעם צענטראַלן פּונקט פון זייער וועזן; מבטל
מאַכן זייער גאַנצע ציוניסטישקייט און קעגנשטעלן זיי אַן אַנדער ציוניסטישן
הינטערגרונט. פון דאַנען — זיין איבערגעטריבענע פּסיכאָלאָגישע ניגונג, צו
פאַרפּאַנצערן זיך אין מאַקסימאַליזם פון פּאָליטישע ציוניסטישע פּאַדערונגען

אין קאמפענסירן זיך דאָ פאַר אַלץ, וואָס דער גורל האָט פון אים אַוועקגענומען אייפן געביט פון ציוניסטישער הגשמה; ס'הייסט: איר, מיט דער פאַרוואַרצלט-קייט פון אייער ייִדישן זוען, מיט דער חלוצישקייט פון אייער ווערק און מיט דער פראַקטישקייט פון אייערע דערגרייכונגען, האָט — מיינט איר — פאַר-שלאַסן פאַר מיר אַלע טרוימפּאַלע טויערן אין דעם ציוניסטישן קעניגרייך, וועל איך אָט אויפשטעלן און אַנשיקן אויף אייך אַ נייעם ציוניזם, וואָס וועט באַשטיין פון בלוזע פּאַליטישע פּאַדערונגען און וואָס לגבי אים וועט איר זיין די וותרנים, די אַבסטרוקציאָניסטן, די פאַררעטער, די אַנטי-ציוניסטן.

די ינגערע פאַרערער זיינע האָבן גוט געוויסט, וואָס פאַר אַ סכנות עס דראָען דאָ זייער פירער. זיי האָבן זיך זייער באַמיט צו פאַרטרייבן זיינע יאוש-שטימונגען. זיי האָבן אויך פאַרשטאַנען, ווי אַזוי צו דערגרייכן דאָס: ווידער שאַפן אַרום אים אַן אַטמאָספּער פון פאַרגעטערונג. זיי האָבן דאָס געטאָן אויף זייער „דיקטאַטאָרישער“ און „טאַטאַליטאַרישער“ אידעאָלאָגיע: זיי האָבן גע-רייכערט ווייערד. און ער פלעגט צו מאַל אַפילו איבעראַשט ווערן פונעם „גליק“, וואָס האָט אים געטראָפן כמעט על-פּי-נס, נאָכן יאוש, ווען די כוחות זענען אים שוין אויסגעגאַנגען. — ווען-נישט-ווען פלעגט אים דוכטן, אָן מיטן כוח פון די דאָזיקע אויפטרײסלונגען וועט אים נאָך געלינגען צוריק אויפצו-הייבן זיך פון זיין ירידה און ווידעראַמאַל אויפשטודעמען וועלטן, פונקט ווי אין דער ערשטער פאַרהערלעכונגס-תּקופה.

דענסטמאַל האָט ער זיך אַריינגענומען אין קאַפּ אַריין, אָן אויב עס איז פאַר אים אויסגעשלאַסן צו בויען זיין באַוועגונג צוזאַמען מיט די אַרבעטער, דאָן מוז זי זיך באַזירן אויף זייערע קעגנער און פיינט. נאָך אין רוסלאַנד האָט ער קענען געלערנט די טעאָריע פונעם סאַציאַלן באַזיס פון אַ באַוועגונג. און איצט איז בטל געוואָרן די טעאָריע פון „נייטראָליטעט“, איצט איז געפאַלן די דעציזיע. און פון קיין מאַראַלישע טאַרמאַזן האָט ער קיינמאַל נישט גע-וויסט. אויך נישט אין די טעג פון דער אַמאָליקער גרויסקייט. נאָך דאָן פלעגט ער חוזק מאַכן פון „גלות-קוואַטש“. און איצט, בעת דעם דאָזיקן פאַרצווייפלטן קאַמף, אַוודאי און אַוודאי. עס לייגט זיך אָבער אויפן שכל, אָן אַפילו נאָכדעם זוי ער האָט מיט זיך אַפּגעמאַכט, אָן זיין גורל צווינגט אים אַרומצורײנגלען זיך מיט אַנטי-אַרבעטער עלעמענטן, איז ער נישט איינמאַל איבעראַשט און אויפגעציטערט געוואָרן פון אַ סך „משונהדיקע“ דיבורים פון זיינע יונגע פאַר-ערער. ער האָט דאָך זיכער געהערט וועגן דעם „הייליקן ליגן“, וועגן מעשים תּענותיים און די בריינים, וועגן פלענער פון „געהיימע פאַרבאַנדן“; האָט ער געגעבן זיין הסכמה דערצו? האָט ער זיך געמאַכט נישט-וויסנדיק? האָט ער דאָס געקענט צונויפפאַרן מיט זיין אייראַפּעיִשער דזשענטלמענישקייט און זיין דע-

מאָקראַטישער פּאַרגאַנגענהייט? איינס איז קלאַר: עס איז איצט געווען איבער זיינע כוחות, אַפּצוזאָגן זיך פון דער פּאַרציע פאַרהערלעכונג, וואָס איז אים מיט אַזאַ ברייטער האַנט דערלאַנגט געוואָרן אין די טעג פון זיין שקיעה. אַלע חטאים פון זיינע בחורים זענען באַלאַנסירט געוואָרן דורך זייער ליבע צו אים. און איין האַפענונג האָט ער געהאַט: אויב ער וועט זוכה זיין און זיגן — וועט מען דאָס אים אַלץ שענקען, וועט מען שוין זיי אויך מוחל זיין.

אַבער פון זינט עס איז צערונגען געוואָרן די וואַרעמע אַטמאָספּערע פון פאַרגעטערונג אַרום אים, האָט זיך פון אים אויך אַפּגעטאַן זיין גלויבן אין זיינע טאַלאַנטן.

דעם דגוש האָט ער געשטעלט אויף פּאַליטישער טעטיקייט. אין זיינע רעדעס האָט ער נישט אַפּגעלאָזן די טעמע פון נאַציאָנאַלן שטאַלץ און העל־דישקייט, און אין זיינע אַרטיקלען האָט ער געפרעדיקט און איינגעחזרט די טעאָריע פון כוח און דרוק. פּאַקטיש אַבער, האָט ער קיינמאַל נישט פאַרזוכט דעם טעם פון אמתן פּאַליטישן נצחון, אפילו נישט אין די גוטע יאָרן זיינע. אין זיין גאַנצער לאַנגער פּאַליטישער קאַריערע האָט ער נישט געהאַט קיין איין און איינציקן ממשותדיקן פּאַליטישן זיג. און יענע פּאַליטישע אַקציעס, וואָס ער האָט אָנגעפירט — די אַמאַליקע סלאַווינסקי־געשיכטע, און די שפּעטערדיקע באַציונגען מיט דער פּוילישער רעגירונג, און אפילו די זיינער־צייטיקע דיבורים וועגן זשווענעל, און אין די לעצטע יאָרן — וועגן איטאַליע, דיבורים פון וועלכע עס איז בכלל קיינמאַל גאַרנישט אַרויסגעקומען, — אין דעם אַלעמען איז גאַרנישט געווען פון דער באַרימטער נאַציאָנאַלער גאווה און פון דער גאַנצער פּרעטענציעזער דרוק־טעאָריע און פון דעם „הדר“.

און זיין „אומאַפהענגיקע“ באַוועגונג, האָט נישט נאָר נישט אַפּגעהאַלטן קיין נצחונות אין איר אויסערן־פּאַליטיק, נאָר זי האָט אויך נישט געהאַט קיינע דערפּאָלגן אינערהאַלב דעם ייִדישן פּאָלק. די „געוואַלטע“ פּלענער, וואָס פּלעגן אויפשווימען יעדן מאָמענט פון „התעוררות“, זענען געווען נישט מער, ווי איינשפּריצונגען אין אַ גוססדיקן גוף, — פּלענער וואָס קיין איינער פון זיי איז נישט פאַרווירקלעכט געוואָרן.

און אין די דאָזיקע יאָרן פון אַנמעכטיקן כּעס האָט זיך אַפּגעטאַן די שכינה אויך אינדערהיים: נישט קיין שיר און נישט קיין איבערזעצונג, נישט קיין דראַמע און אפילו נישט קיין שיינע רעדע.

בלויז אין מאָמענטן פון דראַנג און אויפברויז פּלעגט זיך נאָך צעפּלאַקערן דאָס לעצטע רעשטל פון אַ יוגנט־יצר, איז עס געווען אַ יצר־הרע פון פאַר־וויסטן און חרוב־מאַכן; אומוואַרפן דעם בוי פון דער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע, צעברעכן די „הסתדרות“, נוקם זיין זיך אין זיינע פאַררעטערישע חברים

און אין זיינע קעגנער — בלוט־שונאים — און ריינמאכן דעם טיש. און אַנגע־
גורט האָט ער זיינע לענדן, און מיט הענט פון אַ בלינדן האָט ער זיך אַ לאַז־
געטאַן אַרומצונעמען די זיילן און בעטן זיך ביים גאַט פון זיין יוגנט. העלף מיר
כאַטש נאָר דאָס דאָזיקע מאָל און גיב מיר צוריק מיין כוח, אומצוברענגען זיך
אין דעם ציוניזם אינאיינעם. — אָבער אויך די דאָזיקע תפילה איז נישט פאַר־
נומען געוואָרן.

איינזאַם, צעבראַכן און האַפענונגסלאָז איז ער געשטאַרבן אין דער פרעמד,
אין אַ טורנע איבערן גלות, — ווייט נישט קיין טרום־טורנע.
און אויב עס זענען נאָך געווען אַזעלכע, וואָס האָבן אין טאַג פון זיין טויט
ביטער באַוויינט אים און זיין פּרילינג — זענען זיי געווען צווישן זיינע קעגנער.
— ביי אַ סך פון די עלטערע צווישן זיי האָט דאָס האַרץ טיף געבלוטטיקט, וואָס
דער דאָזיקער פּראַכטפולער געשאַנק פאַר דער תּחיה־באַוועגונג האָט נישט
זוכה געווען אויסצופירן זיין שליחות — — —

28.8.1940

לואיס ד. בראנדייס

לויט די שטריכן וואָס האָבן זיך אָנגעזאַמלט אין דער טראַדיציע פון דער ציוניסטישער באַוועגונג וועגן העכסטן ריכטער לואיס ד. בראַנדייס און זענען איבערגעגעבן געוואָרן שריפטלעך אָדער מינדלעך, האָט זיך באַקומען אַ גע- שטאַלט פון אַ זייער חשובער פּערזענלעכקייט וואָס הייבט זיך אַרויס פון צווישן פיל אַנדערע, אָבער זייער אַ ווייטע, אַ געוואַלטיקער מרחק צו וועלכן מ'קען נישט דורכלייגן קיין וועג און מ'קען נישט אַריבערוואַרפן קיין בריק. אַ הויכער, אַן אַרויסשטייגנדיקער באַרג וואָס מ'זעט פון ווייטנס.

פון צייט צו צייט, הגם נישט זייער אָפט פלעגט אויך פּרזער זיך באַווייזן אויף דער אַרענע פון די ציוניסטישע מנהיגים אַן אַמעריקאַנער פּערזאָן; איז עס אַממיינסטנס געווען אַ מענטש אַן אָפּשטאַמיקער פון רוסלאַנד אָדער גאַלי- ציע, וואָס האָט עמיגרירט קיין אַמעריקע בחורווייז אָדער אַלס קינד נאָך, אָדער איינער פון די איינגעוואַנדערטע פון דייטשלאַנד אָדער אונגאַרן וואָס האָט זיך געהאַלטן ווי אַ מין אפּטרופּס איבער די רוסישע און גאַליציאַנער יידן. אַמאָל פלעגט עס זיין אַ ראַביי, אַמאָל אַ פּילאַטראַפּ; אָבער קיינמאָל, ביז אים, איז צווישן זיי נישט געווען קיין געבאַרענער אין קענטאַקי, וואָס איז אַ זון פון אַ קענטאַקער, פון די וואָס האָבן געוואַרעמט די געשטאַלט פון דער אַמעריקאַנער רעפּובליק, וואָס קעמפּן אירע קאַמפּן ווי אַ טיף איינגעוואַקסענער אין איר באַדן, און איז אַ זאָרגער איבער איר גורל. לואיס ד. בראַנדייס האָט קיינמאָל נישט פאַרקערט מיט מענטשן פון דער ניו-יאָרקער איסט-סייד, אָפּילו נישט וועגן פּילאַטראַפּישע אָנגעלעגנהייטן און געוויס נישט וועגן וואַל-ענינים. עס האָבן אים אויך נישט פאַרבונדן מיט זיי, נישט מיט אַ טייל פון זיי קיין שום באַזונדערע רעליגיעזע בונדן און די אויפלעב-באַוועגונג אין אַמעריקע און אויסער אַמעריקע האָט ער נישט געקענט און ער האָט אָפּילו איר נאַמען נישט געהערט ביזן סוף פון זיין מיטלעלטער; און ער איז, דאָן, איינער פון די ריכטער אין העכסטן געריכט וואָס דורך זייער מיינונג ווערן געפירט די פאַריניקטע שטאַטן — פאַר אים האָט אַזאַ פּערזענלעכקייט, ווי ער, זיך נישט געהאַט באַווייזן אין דער ערשטער ריי אויף אונזער ציוניסטישער אַרענע אין אַמעריקע. און די דיסטאַנץ איז ווי געוואַקסן נאָך מער, נאָכדעם ווי ער האָט זיך

באוויזן. און באוויזן האָט ער זיך, דווקא אין דער צייט פון סכנה און שווערן נסיון. מיט דער גאַנצער קראַפט פון זיין פערזענלעכקייט וואָס דערווערנט הערצער, מיט שטאַרקער איבערגעגעבנקייט און מיט ווייטגייענדיקע פלענער און ער האָט צוגעזאָגט. אַ פולע, און — ביי דער ערשטער באַגעגעניש זיינער מיט דער וועלט־באוועגונג האָט ער זיך אָנגעשטויסן אויף אַן אַפאָזיציע — א געוויינטלעכע דערשיינונג אין יעדער באַוועגונג און אין לעבן פון יעדער געזעלשאַפט — און ער האָט אַ דערציטערטער אַפגעשפרונגען, צוריקגעצויגן זיך, ווי זיין ליכט וואָלט זיך געוואָלט אַפּטאָן.

די אויסטייטשונגען וואָס פיל האָבן געפרוווט געבן דעם באַטייט פון אַט דער דערווייטערונג, זענען עלול געווען צו פאַרגרעסערן נאָך מער זיין ביי־סיקער דערווייטערונג. מען האָט געזאָגט אַז צווישן וואַשינגטאָן און פינסק הויערט — אין זייער עצם־מהות — אַן אַפּגרונט, אַן אַן איבערגאַנג. עס זענען געווען אַזעלכע וואָס האָבן געזאָגט אַז אַט דער מאַן האָט געזוכט צו טרעפן אין דעם עצם קיום פון דער איינגעשטעלטער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע, ווייל ער האָט אָנגעוויזן אַז פאַרן ייִדישן פּאָלק איז פון איצט אַן פאַראַן נאָר און בלויז קאָלאָניאַליזאַציע־אַרבעט אַליין. עס זענען ווידער געווען אַזעלכע וואָס האָבן צוגעגעבן אַז דער דאָזיקער מענטש האָט געלייקנט אויך אין דער באַלדיקער קאָלאָניאַליזאַציע־אַרבעט, היות עס זענען נאָך נישט אויסגעראַמט געוואָרן די קראַנקייטן וואָס זענען איינגעזעסטעט אין לאַנד; עס איז שטאַרק פאַרשפּרייט געווען די שאַרף־געפּליגלטע פּאַלעמישע פּראָזע, וואָס איז ווי אַ פּייל געוואָרפן געוואָרן מיטן ווינט אין דער היציקייט פון מחלוקת, אַז „נאָכן פאַרשווינדן פונעם לעצטן אַנאַפעלס פון ארץ־ישׂראל וועט מעגן אַריין אַהין דער ערשטער ייִדישער קאָלאָניסט“. איז דען דאָס אַלץ נישט געווען גענוג און איבער־גענוג צו פאַרגרעסערן די דיסטאַנץ וואָס איז אַן דעם אויך געווען גענוג גרויס, גרענעצלאַז גרויס און אַן שום האַפענונג אויף אַ דערנענטערונג?

צווישן די אַמעריקאַנער ציוניסטן וואָס האָבן צוזאַמען מיט אים זיך אַפֿ־געטיילט און וואָס האָבן נאָכן אַפּטיילן גענומען זיין נאָמען אַלס פּאָן, זענען גע־וויס געווען אַזעלכע וואָס האָבן נישט געקענט ווערן נאָענט. די רייד און די האַנדלונגען פון אייניקע פון זיינע נאָכפּאָלגער און פון אַזעלכע וואָס האָבן זיך פאַררופן אויף זיין נאָמען, האָבן ווי באַשטעטיקט און אָנגעוויזן אויף זייער מחשבה פאַרויס; און אַ נייער שאַטן איז צוגעקומען און אויפגעשטיגן פון זיי צו פאַרטונקלען אויך יענע פאַרהערלעכטע און דיסטאַנצירטע געשטאַלט פון דעם „שווייגנדיקן“ מנהיג.

זיין דערווייטערונג און דערווייטערן זיך האָט אויסגעזען ווי אַ הכרת, ווי אַ מוז פון דער רעאַליטעט, ווי אַ גור־דין וואָס ס'איז נישטאָ קיין מעגלעכקייט צו

ענדערן און מען דארף אים מקבל זיין ווי מיר האָבן מקבל געווען און זענען מקבל ענלעכע גורלדיקע דערשיינונגען.

ביז עס האָט מיר צוגעשפּילט דער מאַמענט, וואָס שאַפט צומאַלס איבער-ראַשנדיקע אומשטענדן און האָט מיר פאַרשאַפט צו הערן פון אים אַליין — אין רעכטן מיטן פון די ביטער-שלעכטע טעג אין לאַנד — צו הערן ווידער און אָבער, און צו איבערצייגן זיך גרינטלעך ווי שטאַרק עס איז זיין זאָרג און צו-טער איבערן גורל פון אונדזער ווערק און האַפענונג אין לאַנד, ווי טיף עס זענען די וואַרצלען פון זיין קענען און וויסן אַלע פרטים פון אונדזער בנין און אונדזער פאַרשריט, ווי גרויס עס איז זיין פאַרשטיין און אונטערשיידן צווישן פּוסטע דערווערבונגען מיט וועלכע מען קלינגט הויך און ווערק ממשותדיקע, ווען אַפילו באַשיידענע, באַהאַלטענע וואָס זענען נאָך אין די וויקעלעך; ווי קאַנצענטרירט עס איז זיין באַאַכטונג אויף אַלע פּלאַנטער-שטערונגען וואָס מען שפּרייט אויף אונדזער וועג פון אינעווייניק ווי פון דרויסן, פון נאָענט ווי פון ווייט; ווי לויטער עס איז, טראַץ אַלץ זיין באַוויסטזיין וועגן דער זיכערקייט אין דער ליכט פון אונדזער צוקונפט; ווי טריי און פּלאַמיק עס איז זיין ליב-שאַפט און ברכה צו אַלע וואָס טוען מיט טריישאַפט די אַרבעט, די באַקאַנטע זוי די אים אומבאַקאַנטע, און ווי ברייט-צעשפּרייט זענען זיינע צוויי גוטע הענט צו העלפּן, צו העלפּן און ווידער צו העלפּן מיט דער גאַנצער קראַפט פון זיין פאַרשטאַנד, מיטן כוח פון זיין דערפאַרונג, מיטן גרויס פון זיין איינ-פלוס, ברייטקייט אין זיינע פאַרבינדונגען און מיטן פּלאַם פון זיין גרויסן גרע-נעצלאַזן גלויבן.

און צי איך האָב יאָ געוואוסט ווי צו דערקלערן וואָס אונדז איז געשען אין יענע טעג פונעם צעשייד, צי איך ווייס עס נישט, דער „עס האָט געמוזט צווי געשען“ איז צעשמאַלצן געוואָרן. דאָס האַרץ נעמט שוין נישט אויף מער יענע באַרימטע אויפקלערונגען און קיין שום אויסטייטשונג וועט נישט אַפּ-שוואַכן און נישט ענדערן דעם-אַ טרייסטנדיקן און שטראַלנדיקן פּאַקט וואָס איך האָב פאַר מיר.

דען ער האָט זיך אַנטפלעקט פאַר מיר ווי איינער פון די ווייטיקנדיקע צווישן די נאָענטע, ווי איינער פון די סאַמע געציילטע און באַזאָרגטע אין אונ-דזער מחנה אינעווייניק, וואָס האָבן נישט אין זייער גאַנצער וועלט, באמת, מער נישט ווי אַט-דאָס איין און איינציקע לעבנס-ווערק.

דאָס איז געווען דער רושם וואָס לואיס ד. בראַנדייס האָט געמאַכט אויף מיר בעת מיין ערשטער באַגעגעניש מיט אים, אין די טעג ווען בן-גוריון האָט אַנגעהויבן זיין פּאָליטישע אַרבעט אין דער ציוניסטישער פירערשאַפט. מיט חיים גרינבערגן בין איך דענסטמאַל געקומען אים באַזוכן, אין זיין אַרבעטס-

צימער אין א דארף, נעבן וואשינגטאָן. דער שמועס האָט זיך דאָן געדרייט אַרום דעם נגב. „איין פּוס נאָר, אויב מירן באַווייזן אַרײַנצושטעלן אין אילת, און אונדזער צוקונפּט אין לאַנד וועט טאַפּלט ווערן פאַרפּעסטיקט“. דער דאָזי-קער איינדרוק האָט זיך פאַרשטאַרקט מער בעת מיין לעצטן באַזוך אין סאַמע מיטן פון די געשעענישן, אין 1936, און אָנהייב פונעם געראַנגל. „איך — האָט ער מיר דאָן געזאָגט — האָב נישט אַזוי מורא פאַר גרויס-ברײטאַניע ווי איך האָב מורא פאַר קליין-ענגלאַנד“. און ער האָט ברייט אַרומגערעדט דעם ענין וועגן דער דיסטאַנץ צווישן דיזראַעלין און גלאַדסטאַנען. גערעדט האָט ער ווי אַ מענטש אַ גאָר אינעווייניקסטער, ווי איינער וואָס זײַן גאַנץ וועזן איז פאַר-בונדן מיטן וועזן פון אונדזער ווערק אין לאַנד, ווי איינער וועמענס אַלע ווונטשן זענען געגעבן צו די פאַר וועלכע די צוקונפּט פון אונדזער ווערק איז פאַר זיי די שליחות פון זייער לעבן.

דעריבער איז זײַן גליקווונטש צו בן-גוריוןען געווען דאָן אַזוי אויפֿ-ריכטיק טריי. ער האָט מיר געשילדערט זייער אויספירלעך די געשטאַלט פון הענריעטאַ סזאַלד און ער האָט מיר מסביר געווען אַז דער גאַנצער כּוח פון „הדסה“ באַשטייט אין דעם, וואָס הענריעטאַ סזאַלד האָט פאַרשטאַנען צו שטעלן דעם טראַפּ אויף דער ווערט פון דער קולטור-אַרבעט אין איר פּרויען-אַרגאַ-ניזאַציע און זי האָט געוואוסט ווי צו ריכטן איר צו פּראַקטישער אַרבעט, צו העלפּנדיקער און בויענדיקער אַרבעט.

און ער האָט געוואוסט ווי צוצוגעבן זײַנע מיינונגען אַ באַזונדערן געוויכט פון איבערצייגנדיקער זיכערקייט. ווי אַ ריכטיקער וועטעראַן וואָס באַטראַכט טאַקע אַן ענין פון פאַרשיידענע שטאַנדפּונקטן און צוגאַנגען, אָבער נאָך אַלע זײַנע איבערלעבונגען איז ער געוויינט פּעסטצושטעלן זײַן מיינונג מיט פאַר-פּליכטנדיקער קלאַרקייט, וואָס שליסט אויס יעדע צעגערונג — אַזוי האָט ער באַהאַנדלט און פּעסט אַרױסגעזאָגט זײַן מיינונג וועגן ענינים פון דער באַוועגונג און התישבות. און אין זײַן אויסדריקן אורטיילן איז געווען ווי אַ ביי-טאַן אַ באַשטימענדיקער, ווי אַ מין פּסקנות צו וועלכער איך בין נישט געווען געוויינט; ווי עס וואָלט געפּסקנט אַן אראקל.

צי איז עס געווען די ריכטער-פּראַפּעסיע זײַנע, וואָס האָט געלייגט דעם שטעמפל אויף אים, אָדער די עלטער איז עס געווען וואָס האָט אים צוגעגעבן זײַן געוויכט? אָדער אפשר איז עס גאָר געווען דער אַבסאָלוטער געפּיל פון אונטערשייד צווישן גוטן און ביזן וואָס האָט גערוט אויף די רעאַגירונגען פון זײַן גײסט? דען דער-אַ געפּיל האָט זיך נישט אַפּגעטאַן פון דיר אין יעדער באַגעגעניש מיט אים. אין זײַן גײסט איז דער ציוניזם און זײַנע הכרעות גע-בונדן דורך אַן אומצעררייסבאַרן באַנד מיט זײַן אַבסאָלוטן אונטערשייד צווישן

גוטן און שלעכטן; און ערגעץ-ווו אין זיין וועזן איז אים קלאר די דאזיקע באַ-צונג צום אַבסאָלוטן. ער לעבט איבער. ער שפירט איניקסט די דאזיקע באַ-צונג און לויט איר איז ער מכריע. בראַנדייס איז געווען איינער פון די ווינ-ציקע וואָס, אין יעדער מיינער באַגעגעניש מיט אים, האָט דער דאזיקער געפיל מיך נישט אַפגעלאָזן.

נישט אומזיסט האָט סירקין אזוי פאַרהערלעכט בראַנדייסן און נישט סתם אזוי האָט ער געזען אין אים, טראַץ אלע דיסטאַנצן, דעם אויפריכטיקן און פיל צוזאַגדיקן פריינט פון דער אַרבעטער-באַוועגונג אין ציוניזם.

לויט בראַנדייס' היסטאָרישער ווערט פאַרן אַמעריקאַנער ציוניזם און פאַלגלעך, אויך פאַר דער ציוניסטישער וועלט-אַרגאַניזאַציע ליגט, דאַכט זיך מיר, נישט אזוי אין זיינע מיינונגען און נישט אין זיינע פלוגותות, נייערט אי-נעם עצם דערשיינען זיינעם אויף דער ציוניסטישער אַרענע אין אַמעריקע.

משה מענדעלסאָן האָט מער ווי אַנדערע געעפנט דאָס טויער פאַר דער השכלה-באַוועגונג ביי ייִדן נישט נאָר דורך דעם וואָס ער האָט בעסער ווי אלע זיינע פאַרגייערס באַוויזן צו באַגרינדן די מעגלעכקייט פונעם צונויפגיין דעם ייִדנטום מיט דער השכלה. זיין איבערוועגנדיקער היסטאָרישער ווערט איז באַ-שטאַנען אין דעם, וואָס ער אַליין, דורך זיין לעבנס-שטייגער האָט געדינט אלס איבערצייגנדיקער און איבערוויגנדיקער מוסטער; אַז עס איז ווירקלעך פאַראַן אַזאָ מזיגה פון טרייער ייִדישקייט מיט געלייטערטער השכלה און ער איז געווען אַ זייער בולטער פאַקט „בראש קריה“ און דער דאזיקער פאַקט מיט זיין אַבסאָלוטער אומבאַשטרייטבארער רעאָליטעט האָט מכריע געווען מער פון יעטוועדער טעאָרעטישער באַגרינדונג. און דער טויער איז געעפנט געוואָרן פון זיך אַליין.

די פיינלעכע און ברויזנדיקע פראַגע אין האַרץ פון אַמעריקאַנער ייִדן; צי איז עס בכלל מעגלעך אַן אויפריכטיקער מיזוג פון אַמעריקאַנער פאַטריאַ-טיזם מיט טרייער ציוניסטישער אַקטיוויסטישקייט — לאָזט זיך, כלל נישט פאַרענטפערן בלויז דורך טעאָרעטישע באַטראַכטונגען און איבערלייגונגען אַליין. אויך דאָ האָט נישט געקענט קומען קיין באַרויִקנדיקע און באַזאַכטע הכרעה, סיידן דורך אַ פאַקט. איז געקומען דער פאַקט בראַנדייס און האָט אי-בערגעצייגט נישט דורך דיסקוסיע, באַהאַנדלונג און באַגרינדונג טעאָרעטיש-נאָרמאַטיווער, נייערט דורך דער עצם דערשיינונג פון דער איבערצייגנדיקער רעאָליטעט. עס קען דאָך נישט געמאַלט זיין קיין מער אַמעריקאַנער פון אים, דעם העכסטן ריכטער פון דער מדינה און, אַט זעט: עס איז נישטאָ קיין מער טרייער ציוניסט פון אים. וואָרעם ער אַליין, זייענדיק דער פון גאַנץ אַמעריקע פאַררעטער העכסטער ריכטער, האָט גענומען און זיך אַליין געשטעלט בראש

ליכטיקע פערזענלעכקייטן

פון דעם אַמעריקאַנער ציוניזם — אַזוי אַרום איז געעפנט געוואָרן דער טויער. אַלע אַנדערע זאכן זענען צייטווייליקע. דער מאַמענט האָט זיי געבראַכט, געבאָרן און מיט אים צוזאַמען וועלן זיי פאַרשוונדן ווערן. דעם עצם-פאַקט אָבער קען מען נישט ענדערן. דאָס אַמעריקאַנער יידנטום, דאָס פאַרשי-כורטע פון עמאַנציפאַציע און פון דער גרויסער אַמעריקאַנער לאַיאַליטעט, איז עפנטלעך און מיט גרויס פאַרנעם אַרויפגעשטיגן אויפן וועג פון יידישער אַק-טיוויסטישקייט און ציוניסטישער טרייקייט.

ווינציק איז די צאָל פון די פערזענלעכקייטן וועמענס שריט זאָל אין דער הינזיכט געווען אַזוי איבערוועגן די שאַל און אַנצייכענען אַ ווענדונג, ווי דער שריט פון העכסטן ריכטער לואיס ד. בראַנדייס אינעם גייסטיקן געפלאַנטער פון אַמעריקאַנער יידנטום אין יענער צייט, סאַמע, ווען אַמעריקאַנער יידנטום איז אויפגעפאַדערט געוואָרן צו מכריע זיין אין גורלדיקע ענינים פאַר אונדזער אומה.

און נאָכדעם ווי די שאַל איז איבערגעוויגן און דער טויער האָט זיך גע-עפנט קען שוין דער שטראָם פון דער געשיכטע אַליין זיך דורכשלאָגן זיין וועג. אויף דער עצם-הכרעה ליגט אויף אייביק דער שטעמפל: לויס ד. בראַנדייס.

13.11.1936

בערטאלד פייוול

שוין יארן אז מיר האבן געוואסט, אז אין דער ווייטער טבריה, אפגעזונג-
דערט פונעם טומל פון דער באוועגונג, פאר וועלכער ער האט אוועקגעגעבן
זיינע בעסטע יארן און פעיקייטן, אפגעשיידט פון זיינע פיל פריינט וואס מיט
זיי צוזאמען האט ער געקעמפט אירע קאמפן און געפורעמט איר געשטאלט.
לעבט דער קראנקער בערטאלד פייוול זיינע לעצטע יארן. מיט א קורצער צייט
צוריק איז אדורך א בשורה, אז ער זעצט איבער אויף דייטש ה. נ. ביאליקס
קינדער-לידער און אז ער גרייט צו צום דרוק איבערזעצונגען פונעם אנדה-
אוצר; איז עס געווען א טרייסט פאר זיינע פארערער, ווארעם די שטילקייט צרום
אים, איז געווען א לאנגע, א פארציגענע. בעת דער פייערונג פונעם האלבן
יובל פון דגניה, האבן מיר, איבערראשט, דערזען אים, א צעבראכענעם, אן
איינגעהויקערטן. ער איז געקומען אנגעשפארט אויף די ארעמס פון זיינע
פריינט, צו פרייען זיך מיט דער מוטער פון די קבוצות, אינעם טאג פון איר
יוס-טוב, דאס איז, אפשר, געווען די לעצטע באוועגונגס-שמה, וואס ער האט
זוכה געווען צו באטייליקן זיך אין איר.

און ערשט מיט נישט פיל יארן צוריק איז דאך דער דאזיקער מאן גע-
ווען דער לעבעדיקער גייסט פון דער גאנצער באוועגונג און דער אינטימער
עצה-געבער פון דער ציוניסטישער פירערשאפט; און פאר דעם, איז ער דאך
געווען דער פארגעטערטער זינגער פון דער ציוניסטישער יוגנט אין מערב-
איראפע, דער וואס האט געשטורעמט צו קולטור און צו גייסטיקער באניונג.
דערנאך איז ער געווארן דער הויפט פון דער קרן-היסוד פירערשאפט, פון דער
אנפירונג פונעם נאציאנאלן באנק און דער פארטרויאונגס-מאן פונעם לפני-
ולפנים פון דער ציוניסטישער פאליטיק, און אין די אלע ענדערונגען און
בייטן איז אט דער מאן תמיד געווען א שייך-גייסט, אן איידעלע נשמה, פול מיט
פקחות, לעבנס-קונסט און לעבנס-פרייד. א מענטש פון פריינט און פריינט-
שאפט, און א מענטש פון ווארט-קאמף און אידייען-געפעכט און א מעין המתגבר
פון א שפרודלדיק-שטראלנדיקער גייסטיקער לעבהאפטקייט.

עס געדענקט זיך נאך דער וויץ: דער שארפער פיקח, איינער פון די ציו-
ניסטישע גדולים אין רוסלאנד, רעדאקטאר פונעם „ראזוועט“, אברהם אי-

דעלסאָן פלעגט דערציילן. ווען מען האָט אים געפרעגט, בעת זיין קומען פון איינעם פון די קאָנגרעסן, ווער איז דער קלוגסטער מענטש אינעם וועלט-ציוניזם האָט ער געענטפערט: דער צווייטער איז בערטאָלד פייוול.

די דאָזיקע ליבע און פאַרערונג פון דער באַוועגונג פאַר אַ פערזאָן האָט ער דערוואָרבן שוין לאַנג צוריק. ביי זיינע ערשטע טריט, ווען ער האָט זיך באַוווּן אַלס יונגסטער צווישן די דעלעגאַטן אויפן ערשטן ציוניסטישן קאָנ-גרעס, ער איז דאָן געווען אַ בלום-יונגער סטודענט, אינגאַנצן איין און צוואַנ-ציק יאָר אַלט; אַ מענטש פון מעהרן און אַ דערצויגענער אויף דער ווינער קולטור, אַ קינסטלער סטיליסט אין דייטש, אַ פאַרוואַרצלטער אין פרעמדער קולטור און אַ גלוסטנדיקער, לעכצנדיקער נאָך ייִדישע ווערטן; און אַ דיכטער-גייסט האָט געהילכט אין אים. איז דער דאָזיקער צעזונגענער יונגערמאַן פון מערב, וואָס זיין האַרץ האָט געצויגן צו מזרח, געוואָרן פון די ליבלינגען וואָס אינעם גאַנצן קאָנגרעס.

און דער ערשטער קאָנגרעס און דער צוויבער פון זיין פירער האָט אים באַגאַסן מיט אַזאַ ליכט, וואָס האָט זיך שוין מער נישט אָפגעטאָן פון אים; ווי שיין פלעגט פייוול רעדן וועגן דעם דאָזיקן קאָנגרעס און וועגן הערצלען יאָרן נאָכאַנאַנד.

הערצל האָט געוויסט אַז דער דאָזיקער גייסטרייכער יונגערמאַן איז אַ ברכה פאַר דער באַוועגונג און ער האָט אים שטאַרק מקרב געווען. באַלד נאָכן קאָנגרעס איז בערטאָלד פייוול צוריקגעקומען אין זיין שטאָט ברין און צוזאַ-מען מיט ראַבערט שטריקער האָט ער געגרינדעט דאָרט די „ייִדישע פּאַלקס-שטימע“, וואָס איז געווען איינע פון די ערשטע צייטשריפטן צו אויפהייבן די פּאָן פונעם פּאַליטישן ציוניזם; און זיי האָבן זיך געשטעלט צום רשות פונעם פּאַליטישן ציוניזם; און זיי האָבן זיך געשטעלט צום רשות פונעם פירער. ביים גרינדן „די וועלט“ האָט אים הערצל גערופן צו אַרבעטן מיט אים צוזאַמען איז דער רעדאַקציע. ער איז דאָן אַריבער קיין ווין און עטלעכע יאָר איז ער געווען די רעכטע האַנט פונעם פרעזידענט.

און מיטן נאָמען בערטאָלד פייוול איז דאָך פאַרבונדן אויך דער ערשטער געזעלשאַפּטלעכער צוזאַמענשטויס אין דער הערצללאַנישער באַוועגונג און דער אָנהייב פון דער געזעלשאַפּטלעכער בייט פון שיכטן-דיפערענצירונג אינעם ציוניזם; די אַנטשטייונג פון דער „דעמאָקראַטישער פּראָקציע“, אין יאָר 1901, און דער אויפקום פון דער אַרגאַניזירטער אַפּאָזיציע צו הערצלען אויפן פינפטן קאָנגרעס. — דו ביסט עס, וואָס פאַרמעסט זיך צו מורד זיין קעגן מיר? — האָט הערצל, שטאַרק פאַרווונדערט געפרעגט זיין יונגן באַליבטן חסיד, בערטאָלד פייוול, אין די קולואַרן פונעם פינפטן קאָנגרעס, נאָך זיין רעדע. און פייוול

האָט פאַרניגט דעם קאַפּ מיט ווינער העפלעכקייט און געענטפערט: — „יאָ. איך האָב דעם כבוד צו זיין די אָפּאָזיציע פון זיין מאַיעסטעט“.

פון דער דאָזיקער עלעגאַנטער אָפּאָזיציע אָבער, האָט זיך אָנגעהויבן די גייסטיקע דערוואַכונג אין דער באַוועגונג און די אַנטשטייונג פון אירע אי-דעזישע פליגלען. צוזאַמען, אין איין שטעלונג מיט אים, זענען געווען ד״ר מאַרטין בובער, אַלעקסאַנדער הויזמאַן און צו זיי זענען צוגעשטאַנען לעאַ מאַצקין און חיים ווייצמאַן. זייער פּראָגראַם איז געווען: קולטור-אַרבעט; אַ סינטעזע צווישן ד״ר הערצל און אַחד-העם, דערווערפן די מאַסן דורך באַטאַ-נען דעם סאַציאַלן עלעמענט, אויפלעב פון האַרץ און באַנייונג פון גייסט.

ער איז נישט פאַרבליבן לאַנג אין ווין נאָכן אויפקום פון דער פּראַקציע. מיטן שאַפן די אָפּאָזיציע האָט דער צענטראַל-פּונקט זיך אָפּגערוקט פון דער ציוניסטישער הויפטשטאַט און איז אַריבער קיין בערלין; און דאָ האָט זיך ביי אים נאָך מער צעבליט דאָס שטרעבן נאָך די גייסטיקע ווערטן פונעם מזרח-ייִדנטום און צווישן די דייטשע יונגע ציוניסטן האָט זיך אָנגעהויבן אַ פאַר-הערלעכונג פון רוסישע יידן און דאָס בעסטע פון דער יוגנט האָט אָנגעהויבן אַרויפקוקן צו דער ליטעראַרישער און גייסטיקער שאַפונג פונעם רוסישן ייִדנ-טום. פון פאַרהערלעכן אַחד-העםס פּאָדערונגען האָבן די שטעגן געפירט צו פאַרהערלעכן י. ל. פּרצעס דיכטונג, צו באַגייסטערן זיך מיט דער ירושה פון חסידות און צו טויכן אין מאַריס ראָזנפעלדס לידער. עס האָט אויפגעשפּראַצט און צעבליט זיך דער באַגריף פון „קעגנזאָרט-אַרבעט“, עס איז באַשאַפן גע-וואָרן דער „ייִדישער פאַרלאַג“ (1902) און די יונגע כּהנים וואָס האָבן געדינט אַיף זיין טריבונע זענען געווען: בערטאַלד פּיוול דער איבערזעצער אין דייטש פון דער יונגער ייִדישער פּאָעזיע און מיט אים צוזאַמען מאַרטין בובער, דער קינסטלער צו אַנטפלעקן די גייסטיקע אוצרות פון דער חסידות; אַפּריס משה ליליען, דער זוכער פונעם ייִדישן סטיל אין קונסט און דוד טריטש, דער בריקן-בויער צו דער רעאַלער ארץ-ישראל. אונטער פּייוולס רעדאַקציע איז דער-שינען דאָן „דער ייִדישער אַלמאַנאַך“, וועלכער האָט אין זיין צייט געדינט אַלס גייסטיקער אָנזאַגער פאַרן דייטשן ציוניזם. ער האָט אַרויסגעגעבן די זאַמלונג „יונגע האַרפן“ — אַ מין „כּינור ציון“ פאַר די מערב-ייִדן, מיט זיינע איבער-זעצונגען אין דייטש פון אברהם רייזענס און ש. פּרוגס לידער. צו אַ באַזונד-דערער ליבע פון נאַענטע און ווייטע און צו שטאַרקער פאַרשפּרייטונג האָט זוכה געווען זיין בוך „די געטאַ-לידער“, אַן איבערזעצונג פון מאַריס ראָזענ-פעלדס לידער אין אַן אויפלאַגע וואָס איז דאָן באַטראַכט געוואָרן אַלס פּרעכ-טיקע מיט אַן אויספירלעכן אַריינפיר און מיט צייכענונגען פון א. מ. ליליען —

א מין אנטפלעקונג פונעם דיכטער'ישן ליכט, וואָס איז באַהאַלטן אין דער פּאַלקס-קולטור פונעם ייִדנטום פון דעם דור.

צווישן די אָפּאָזיציע קרייזן פון יענער גייסטיקער פראַקציע האָט גע- שפּראַצט און אויפגעוואַקסן אויך דער טרוים פונעם העברעיִשן אוניווערסיטעט. חיים ווייצמאַן, מאַרטין בובער און ער, בערטאָלד פייוול, זענען געווען דער דריילינג אין דעם געדאַנק, און צוזאַמען האָבן זיי פאַרטראַכט און צוגעגרייט דעם פּלאַן, אים אויפגעשריבן און אַ גרייטן, אַ סיסטעמאַטיזירטן אים פאַרגע- שלאָגן פאַר דער ציוניסטישער פאַרוואַלטונגס-אויטאָריטעט.

בערטאָלד פייוול האָט דאָן, חתונה געהאַט מיטן אייניקל פונעם ליאָדער רבין, אַן אָפּגעווייכטע, וואָס האָט געוואָגט צו פאַרלאָזן דעם רבינס הויף און קומען אין דער דייטשישער הויפטשטאָט צו פאַרפולקאַמען זיך אין בילדונג, זי האָט עס דאָן מיטגעבראַכט מיט זיך, אין די ציוניסטישע יוגנט-קרייזן אין בערלין, די בענקשאַפט צו דער טראַדיציע פון ריישישער חסידות און צו דער געדאַנקלעכער זעלישקייט פון חבד'ער התבוננות.

צום ערשטן מאל, האָט זיך דאָן צו מיר דערטראַגן דער נאַמען פון בער- טאָלד פייוול, וואָרעם די דאָזיקע איבערראַשנדיקע חתונה איז געוואָרן דער הויפט-שמועס סיי פון די חסידים און סיי פון די ציוניסטן אין די קליינע שטעטלעך, ווייט פונעם אָרט וווּ דאָס איז געשען.

דער זיידע אַליין פלעגט אויסמיידין צו רעדן וועגן דעם דאָזיקן טרויער- ריקן ענין, וועגן דעם אַנטלויפן פונעם רבינס אייניקל פון שטעטל צו די אַרעמס פון די אויפגעקלערטע ציוניסטן אין בערלין. אין זיין אַנוועזנהייט פלעגט מען זיך היטן צו רעדן וועגן דעם; אָבער פון מויל צו אויער, און אין דער אָפּוועזנ- הייט פונעם זיידן, פלעגן די יונגעלייט פון „שטיבל“ דערציילן, אַז ווען די האַנט פון די משכילים וואַלט נישט געווען שטעקן אין דעם און ווען דער הע- ברעיִשער שרייבער ראובן בריינין וואַלט יענעם יאָר נישט געווען וווינען אין לאַדי, אַלס העברעיִשער לערער — אַזאַ מסית ומדיח — וואַלט דעם רבינס אייניקל קיינמאַל נישט איינגעפאַלן אַזאַ מין אומווירדיקע מחשבה צו אַוועק פון איר געסט. און אין הויז פון דעם הויפט פון די ציוניסטן אין אונזער שטעטל, צווישן וועמענס שטענדיקע באַזוכער עס זענען אויך געווען פאַרערער פון בערטאָלד פייוולס דייטשע דיכטונג, האָט מען געהאַפט אויף זייער וויכ- טיקס, וואָס זאָל אַרויסקומען פון אַזאַ געבענטשטן צוזאַמענטרעף — צווישן אַפּשטאַם פון רבינס הויז מיט דעם ליכט פון דעם ציוניזם-דיכטער אין בערלין.

און פיל יאָרן שפּעטער, ווען איך האָב געזען זיך באַקענט מיט פייוו- לען און ער איז דאָן לאַנג שוין געווען אַ בכבודיקער בעל-הבית און דירעק- טאָר פונעם באַנק אין שטראַסבורג, פלעג איך ליב האָבן צו הערן אים דער-

צײלן די פרטים פון זיין באַזוך אין הויז פון זיין שווער אין ליאַדי און דעם שטאַרקן רושם וואָס האָט געמאַכט אויף אים דער חב"דישער „שלוש-סעודות" טיש אין רבינס הויף.

ווען הערצל איז געשטאַרבן און וואָלפסאַן איז געוויילט געוואָרן אַלס פרעזידענט, האָט מען פייוולען איינגעלאָדן קיין קעלן אין דער רעדאַקציע פון „די וועלט", צו רעדאַקטירן דעם אַרגאַן, צוזאַמען מיט נ. סאַקאַלאָוון, וועלכער איז דאָן געווען דער גענעראַל-סעקרעטאַר פון דער אַנפירונג. דאָן האָט ער פון דער נאַענט דערקענט דעם „קויפּמענישן ציוניסט". ווען עס האָט זיך פאַר-זאַמלט דער ניינטער ציוניסטישער קאָנגרעס האָט פייוול באַנייט, מיט מער התלהבות זיין יוגנטלעכע אַפּאַזיציאַנערישקייט און עס האָט נישט גענומען קיין סך צייט און ער האָט פאַרלאָזן די רעדאַקציע פון דער פּירערשאַפט אין קעלן. און נאַענט צו זיין פאַרלאָזן קעלן האָט זיך אָנגעהויבן אויך זיין אוועק צוריק צום פריוואַטן לעבן.

זיין פריינט, יוליוס סימאָן, פון מאַנהיים, זיין חבר אין ציוניזם, וועלכער איז געווען באַנק-דירעקטאָר אין זיד-דייטשלאַנד, האָט אים אָנגעשטעלט אויף אַן אַמט. ער באַזעצט זיך דאָן אין שטראַסבורג, וועלכע האָט נאָך געהערט צו דייטשלאַנד, און ער ווידמעט זיך אינגאַנצן צו באַנק-געשעפטן און צום בויען נייע קוואַרטאַלן אין שטאָט. אויך אין זיין נייער אַרבעט ווייזט ער אַרויס שטאַרקע פעיקייטן און ער דערווערפט זיך אַ גרויסן נאָמען אין די באַנק קרייזן אין יענער שטאָט. זיינע פאַרבינדונגען מיטן ציוניזם און מיט דער ליי-טעראַטור ווערן אויך דאָן נישט אַיבערגעריסן. ער פלעגט פון ווייטנס נאָכ-פאַלגן די אַנטוויקלונג פון די זאַכן. פלעגט אָנקניפן נייע פאַרבינדונגען מיט דער יידישער סטודענטישער קאָלאָניע אין זיין שטאָט. פלעגט נאָכשפירן די אַנטוויקלונג פון די ענינים אין ארץ-ישראל — אָבער עטוואָס פון ווייטנס, וואָרום די מיינסטע צייט זיינע פלעגט ער אוועקגעבן פאַר די באַנק-געשעפטן, היפּאָטעקעס און הלוואות פאַר פרעכטיקע קוואַרטאַלן וואָס האָבן, מיט זיין הילף און אינציאַטיוו, געהאַלטן אין איין צוקומען און פאַרמערט ווערן אין שטראַסבורג און — בינתים — טראַכט ער און וואַרט אויף דער צייט ווען ער וועט ווידער זיך קענען איבערגעבן דעם ציוניזם.

דענסטמאַל האָב איך זיך צוזאַמענגעטראָפן מיט אים פון דער נאַענט. מיין אוניווערסיטעט-שטודיום האָט מיך געבראַכט פון פרייבורג קיין שטראַס-בורג (1914). איך בין דאָן געווען פאַרטאָן אין תנ"ך-פאַרשונג און אין שטראַס-בורג האָט דאָן אונטערריכט פראַפעסאָר ווילהעלם נאָוואַק, דער אויטאָר פון „וויסנשאַפטלעכע קאָמענטאַרן" צו תנ"ך. און דאָרטן האָט פאַרענדיקט זיין אונטערריכט-צייט דער אַלטער אַריענטאַליסט נאַלדעקאַ. יענעם יאָר איז געקומען

אהין אויך דער פילאָסאָף געאַרג זימעל; און הענריך ריקארט זעלבסט, מײן פילאָסאָפיע־לערער און פרייבורג, האָט מיר געראַטן צו לערנען ביי אים. איך האָב דאָרטן געטראָפן בערטאַלד פייזלס הויז אינעם צענטער פון ציוניזם, אין יענער שטאָט. מאַדאַם פייזל, דאָס רבנישע אייניקל, די געקרוינטע פון לעגענד־דעס אין מײן שטעטל, און איצט אַ בעל־הביתטע פון אַ רייך הויז אין שטראַס־בורג, האָט זיך צוריק אומגעקערט, דאָן, צו דער ביכער־וועלט און זי פלעגט זיצן מיט אונדז, אין דער אוניווערסיטעט אויף דער לערן־באַנק ביי די פילאָ־זאָפישע לעקציעס פון געאַרג זימעל. מײן יוגנט־פריינט צבי קיטאין, דאָס אייניקל פונעם ליובאַוויטשער רבינס שוחט, האָט אויך געלערנט אין שטראַס־בורגער אוניווערסיטעט. דענסטמאַל האָב איך דערקענט פייזלען פון דער נאַענט. טראַץ זיין רייפער עלטער איז ער דאָן געווען די נשמה פון דער ציוניסטישער אוניווערסיטעט־יונגט און די אַקס אַרום וועלכער עס האָט זיך קאַנצענטרירט דער גאַנצער קרייז פון די אַרטיקע ייִדישע סטודענטן און סטודענטקעס. אין זיין ציוניזם איז געווען עפעס אַ מין באַזונדערע לייכטיקייט; אינגאַנצן ווי עפעס אַ מין באַהעמישער שאַרפזין, געווירצט פון בייסיקער קריטיק איבער דער פלאַפ־לעריי פון די ריטער פון אַסימילאַציע; עפעס אַ מין צאַרט־אידעלע גאַרונג נאָך ייִדישער פּאַלקס־דיכטונג פון מזרח־אײראָפּע און אַ בענקשאַפט צו אַ ווייטער זון וואָס ברענט אויף די פּעלדער פון ציון.

עס דערמאָנט זיך מיר אַ ציוניסטישער אַוונט אין יענער עלזאַסער שטראַס־בורג אין דעם לעצטן יאָר פאַרן אויסברוך פון דער ערשטער וועלט־מלחמה. אויף דער בינע פון דייטשן קאַפּעהויז לייכט אַ מגן־דוד־מנורה, איינגעהילט אין בלו־ווייס; און דער פּרעכטיק־דעקאָריטער זאַל איז פאַרפליצט פון ליכט און איז פול טאַנצנדיקע פּאַרלעך, יום־טוב געקליידטע די "פּאַסטאַליאַנען" פון דער פּלי־פּאַסט זינקען אין קאַנפעטי און שפּאַלטן זיך דורך אַ וועג צווישן די יום־טובדיקע פּאַרלעך צו דערלאַנגען די צעטלעך, לויט די ציפּערן; ביים ענדע פון דער בינע, נעבן פינקלדיקן וויין, זיצט יענעם גאַנצן אַוונט בערטאַלד פייזל און שיקט בריוולעך אויף צעטלען געשריבענע. מען האָט דערציילט: קיין איין בריוול אָפּילו, גישט קיין געגראַמטס, איז פון זיין פעדער נישט אַרויס יענעם אַוונט און קיין איין שײן מיידל אין יענעם זאַל איז נישט אַדורך אומבאַמערקט פון אויג פון זיין "מזוע".

און אַלס דעסערט צום דאָזיקן עלעגאַנטן פּלירט האָט מען פאַרענדיקט דעם אַוונט ריין ציוניסטיש. ביים שלום פונעם אַוונט איז פאַרגעקומען אַ שאַרפע דיסקוסיע וועגן ענינים פון דער נאַציאָנאַלער באַוועגונג און פון דער ייִדישער ליטעראַטור; און אין יענעם שמועס זיינעם איז געווען אויך שאַרפע שפּאַסן איבער דער דעמאָליטיקער עקזעקוטיווע, איבער דער אויסברייטערונג פון דער

רעאקציע, ״וואָס באַהערשט״, עס איז געווען אויך בענקשאַפט נאָך די הערצל־טעג, פּלענער פּאַר אַ נייער טעטיקייט און ביטערע טענות קעגן די לייצעס־האַלטער.

ער האָט געהאַפּט, איניקסט, אַז ווען עס וועלן זיך ענדערן די צייטן און עס וועט קומען אַ טאָג פאַר ממשותדיקער טעטיקייט אין אַרץ־ישׂראל, וועט אויך זיין באַנקישע בויונג אויף עלזאַסער ערד קענען ברענגען נוצן פאַר בויען פון ציון, אויב די בויער פון ציון וועלן נאָר האָבן שכל אינעם אויסוואַל. ביי אונדז, סטודענטן־ציוניסטן פלעגט ער זיך שטאַרק נאָכפרעגן צי איז ציומאַל נישט נתגלה געוואָרן אין לאַנד אַ מין נייער ראַזענפעלד; צי איז אפשר אויפגעקומען אַ ניי געזאַנג פון י. ל. פּרץ, אַ ניי ציון־געזאַנג.

מיטן אויסברוך פון דער מלחמה איז אויסגעוואַקסן אַ באַרג צווישן שטראַסבורג פון עלזאַס און מאַנהיים פון דייטשלאַנד און זיין גאַנצע זיכערקייט אין דער באַנק האָט זיך אַ וואַקל געטאַן.

די יאָרן פון דער ערשטער וועלט־מלחמה זענען געווען פאַר אים יאָרן פון איזאָלירטקייט און שטורעם; און אין מיטן פון די יאָרן פון אָפּגעריסנקייט האָט זיך דערטראַגן די בשורה פון דער גרויסער דערגרייכונג — די באַלפור־דעקלאַראַציע — פונעם אָנהייב פון דער באַנייער ציוניסטישער אַקטיוויטעט, פונעם אויספורעמען דעם געדאַנק וועגן באַשאַפן דעם קרן־היסוד.

און ווען דער שטורעם איז געשטילט געוואָרן און די צייט פון טעטיקייט האָט אָנגעפאַנגען, ווען זיין חבר ווייצמאַן איז אָפּציעל דערווילט געוואָרן אי־נעם ענגן ציוניסטישן אַקציע־אַנטי־קאָמיטעט און דער צענטער איז אַריבער קיין לאַנדאָן און עס איז אָנגעקומען די תקופה פון גרויסע אַרבעטן, איז בערטאַלד פּייוול גערופן געוואָרן, צוזאַמען מיט זיין פּריינט יוליוס סימאָן צו אויפגעבן זייערע באַנק־געשעפטן אין זייערע שטעט און אַריין אין דער ציוניסטישער פאַרוואַלטונג אין לאַנדאָן. אָנפאַנגס, האָט די באַוועגונג אים נאָך געדענקט זיין ״יונגט־גנאָד״, וואָס איז געווען אונטערן צייכן פון קולטור און האָט אים, צו זאַמען מיט זיין חבר שמריהו לעווין איבערגעגעבן דעם פאַרטפעל פאַר גייס־טיקער אַרבעט. שמריהו דאַן מיט זיין פנים צו מזרח, און ער, פּייוול, — צו מערב; די דאָזיקע אַרבעט זיינע האָט אָבער אָנגעהאַלטן אַ קורצע צייט. באַלד נאָכן שאַפן דעם קרן־היסוד, איז פּייוול אויסגעוויילט געוואָרן אינעם דירעקט־טאַריום און דערנאָך אַלס דירעקטאָר פונעם קרן־היסוד. דער זכות פון די יאָרן פון זיין באַנק־באַשעפטיקונג שטייט אים ביי מער, ווי דער זכות פון די יאָרן פון זיין ליטעראַרישער באַשעפטיקונג; און מען גיט אים איבער אויך אין דער באַוועגונג קאַסע־ענינים, עקאָנאָמישע ראַטגעבער, באַנק־וועזן און די אַר־בעט פון אָנפירן אין לאַנדאָן דעם ציוניסטישן באַנק פאַר קאַלאָניזאַציע. דאָס

איז — זיין לעצטער אַמט אינעם ציוניזם, איידער זיין טאָג איז, פאַר דער צייט פאַרגאַנגען.

וועגן זיין ראַל אין דער אָנפירונג פון די ציוניסטישע ענינים אין משך פון די ערשטע צען יאָר נאָך דער וועלט-מלחמה, וועט נאָך אַמאָל דערציילן דער היסטאָריקער פון דער באַוועגונג צוזאַמען מיט דער גאַנצער פרשה פון די ראַנגלענישן פון דער באַוועגונג אין אירע פירערשאַפטן אין דער דאָזיקער תקופה. אַ סך גרויסע מעשים און אַפילו בלאַנדזשענישן.

אַבער אויב וויצמאַן האָט, אין יענע יאָרן געהאַט אין לאַנדאָן אַ פריינט, וואָס האָט באַשאַפן פאַר אים די ציוניסטישע אַטמאָספערע, וואָס ער האָט אַזוי גייטיק געדאַרפט — איז עס געווען בערטאַלד פייוול, זיין בעל-עצה און פאַר-טרוינגס-מאַן אין יענע יאָרן. און אויב אויף די קאַנגרעסן איז געווען עמעצער וואָס האָט געוואוסט ווי צו שטילן די געמיטער, אין אַ מאָמענט פון קריזיס און צו מקרב זיין די געמיטער צו וויצמאַנען — איז עס, ווידער געווען בערטאַלד פייוול. אַלע אַנטיילנעמער אין די קאַנגרעסן געדענקען נאָך דעם איינדרוק פון זיין רעדע אין דער מסיבה פון וויצמאַנס צווייטער „קרוינג“, נאָך די יאָרן פון זיין דימיסיע; ער האָט דאָן פעסטגעשטעלט די באַהויפטונג: „וויי צו דער באַוועגונג וואָס קען נישט אירע פירער“.

און נאָכדעם, צום סוף פון זיינע יאָרן, ווען ער איז שוין געשטאַנען אין זעקסטן צענדליק פון זיין לעבנס-וועג, איז אים, פייוולעך, זיין דיכטערישע יוד-גנטלעכקייט בייגעשטאַנען צו אומקערן זיך צוריק צו אַ סטודענטן-לעבן, זעצן זיך ווידער אויף דער אוניווערסיטעט-באַנק און פאַרענדיקן זיינע דאָקטאָראַט-עקזאַמענעס, וואָס ער האָט, צייטלעך, נישט באַוויזן צו מאַכן, איבער דעם ציו-ניסטישן אימפעט וואָס האָט אים איבערגעוועלטיקט.

און אַז ער איז אַלט געוואָרן זעכציק יאָר און ער אַ קראַנקער שוין, פאַר דער צייט, אַלט און איינזאַם, איז פאַרוואַגלט אין טבריה, האָט ער נאָך, דורך אייניקע פון זיינע פריינט און פאַרערער אוספייט צו הערן, פון ווייטנס, עט-וואָס וועגן דער אַכטונג און פאַרערונג צו אים, וואָס זיי טראָגן און שפירן אין זייער האַרץ, זינט זיין שטערן האָט אויפגעפינקלט אויפן הימל פונעם מערב-יודנטום, בעתן פרימאַרגן-אויפשפראַץ פון דער באַוועגונג.

בית חולים בילינסון, שבט תשט"ו

לעץ הערמאן

בעט איך אויס דאָס „קיישל“ מיט זכרונות פון בערלין; זאקסישע גאָס 8. יענע יאָרן, וואָס האָבן פאַרבונדן אונדז ביידן און אונדזער ביידנס אַרבעט מיט יענעם הויז — דעם ציוניסטישן הויז אין דייטשלאַנד — זענען געווען געציילטע; און געמאַסטן מיט דער מאַסשטאַב פון דער צאָל יאָרן וואָס זענען אַריבער, זינט דאָן, וואָס באַדייטן זיי? אָבער, דאָס זענען געווען די יאָרן 1915, 1916, 1917 און 1918. און ווען עס זאָל נאָך מער ווערן די צאָל יאָרן, וואָס קומען נאָך זיי, און אויב זיי זאָלן זיין אַפילו ווי גרוי און ווי שווער — שוין זשע וועלן זיי קענען מאַכן פאַרגעסן יענע יאָרן? זיי זענען דאָך געווען, יאָרן בלוטיקע, יאָרן פון פאַרוואַגלטקייט אין דער פּרעמד, יאָרן פון האַפּענונג, פון בשורה און פון צוגרייטונג. יוגנט-יאָרן, יאָרן פון פאַרערונג, פון זיך זעלבסט און אַנדערע. אומפאַרגעסלעכע יאָרן.

לעץ הערמאן איז, דאָן, נאָר-וואָס געהאַט געקומען פון פּראַג קיין בערלין. אַ נייער גייסט האָט דאָן באַווירקט די „בר-כוכבא“-לייט, וואָס אַרום דעם „פּאַם יודענטום“, אַ גייסט וואָס הייטערט און וואָס זאָגט אָן אַ סך. און ער האָט מיט-געבראַכט מיט זיך די גוטע דופט פון אַט-דעם גייסט, אַ פּרעזענט צו דעם דייטשן ציוניזם און אירע פּראַבע-יאָרן און פאַר איר צייטונג „די יודישע רונד-שוין“, וואָס ער האָט רעדאַקטירט. וויפל איז דאָן געווען די צאָל פון אַלע לייענער פון דער „יודישער רונדשוין“, אין וועלכער מיר האָבן צוזאַמען גע-אַרבעט? אין משך פון איין חודש אין יאָר 1933 האָבן עולה געווען קיין ארץ-ישראל מער יידן ווי די גאַנצע צאָל לייענער וואָס די צייטונג האָט דאָן פאַר-מאַגט אין גאַנץ דייטשלאַנד. אָבער, וואָס איז, דענסטמאָל, געווען פאַר אונדז די „רונדשוין“, און וואָס האָבן מיר דען נישט אַריינגעלייגט אין יענע בלעטער. די בלעטער פון דעם מלחמה-פּאַפּיר, וואָס האַלטן איצט אין ווערן פאַרגעלבט, שטייען פאַר מיינע אויגן! ווי האָבן מיר זיך געפלייסט צו פאַרוואַנדלען די צייטונג אין אַ לעבעדיקן בריק צווישן דער יוירנדיקער ירושה פונעם מורח-דיקן ציוניזם און דעם דורשט צו באַניינג פון די מערבדיקע ציוניסטן; צווישן ארץ-ישראל, דער אָפּגעזונדערטער דאָן, און דער זיך ראַנגלענדיקער פאַרן גורל פון אונדזער צוקונפט און דעם איראַפּע-גלות, וואָס פון איין זייט איז ער

געווען ווי פארשיכורט און פון דער צווייטער איז ער געווען פארטאן אין רויקער זארגלאזיקייט; צווישן די קהילות אין פוילן וואס זענען דעראבערט געווארן דורך דייטשלאנד און האבן געהאלטן אין אפגיין אין בלוט און דעם יונגן דור וואס האלט אין אויפואקסן אין דעם לאנד פון די זיגער און ער שטרעבט איבערצוגעבן זיך צום דינסט פון פאלק. צווישן דער ירושה פונעם נעכטן, וואס איז נאך נישט אוועק און דער מיסיע פון דעם מארגן וואס ווערט ערשט געגאָרט. צווישן דעם אויפלעבונגס-טרוים פון דער יידישער יוגנט אין כערב און דעם אויפקום-ווערק, וואס ווערט אויסגעטראָגן אויף די ברעגן פון נעם כנרת.

נאך דעם סוף פון דער ערשטער וועלט-מלחמה, ווען איך האָב זיך ווידער אומגעקערט קיין ארץ-ישראל, האָב איך זיך דערוויסט, אז דאן, אין די יאָרן פון דער פאראיינזאָמונג און פארווירונג, זענען יענע בלעטער פונעם "רונד-שוי", וואס מיר פלעגן אַרויסגעבן אין בערלין יעדן מיטוואך, געווען אַ קוואַל פון טרייסט אויך פאַר פיל אין לאַנד גופא, וואס זענען דאָ פאַרבליבן אָפּגע-ריסן, אויף דער וואַך פון אונדזער האָפענונג.

וועל איך, אַלזאָ, אַראָפּנעמען פון דער אויבערשטער פאַליצע די גרויסע קאָמפלעטן פון דער "יידישער רונדשוי", פון יענע יאָרן, וואס צווישן זיי זענען פאַראַן די וואס לעאַ הערמאַן האָט רעדאַקטירט איידער ד"ר מאַקס מאיר איז געקומען צו אונדז פון מינכען, צו רעדאַגירן די "רונדשוי", פריער צוזאַמען מיט אים, און נאָכדעם אָן אים — און איך וועל זיי אוועקלייגן נעבן מיר. נעבן זיי וועל איך אוועקלייגן די שיינע און בייקיגע בענד פונעם חודש-זשור-נאַל "דער יודע" פון יענע יאָרן, רעדאַגירטע אין אָפּענהיים, ווו עס האָט גע-וווינט דער רעדאַקטאָר און רבי מאַרטין בובער און געדרוקטע ביי אונדז אין בערלין. מיט יעדן מאמר און יעדער נאַטיץ אין יענעם זשורנאַל, פלעגט הער-מאַן זיך באַשעפטיקן פאַרן פאַרעפנטלעכן און ער פלעגט זיי אַנאַליזירן און אָפּשאַצן אין דער "רונדשוי" נאָכן פאַרעפנטלעכן, און ער פלעגט מיטלעבן מיט זיי, צוזאַמען מיט זייערע שרייבער און זייער רעדאַקטאָר; און נעבן זיי וועל איך נאָך צוגעבן יענעם טונקל-גרוען זאַמל-בוך, וואס מיר האָבן ביידע אַרויסגעגעבן, אַלס חנוכה-מתנה פאַר די זעלבער-לייענער, געפאַנגענע אויף זייערע פּראָנטן: "טרויע" ("טרייקייט") האָבן מיר אים אַ נאַמען געגעבן, צו דער-מוטיקונג און וואַרענונג אַז זיי דערוואַרט אַן אַנדער דינסט אין זייער פאַלק און אויפן פעלד פון זיין אויפלעב.

און אויפן עק טיש, ווייט פון אויג וואס זעט, וועל איך אוועקלייגן די גע-היימע רשימה פון "עולי-ציון", די נעמען פון יענע יונגע בחורים און מייד-לעך, וועלכע האָבן דאָן, אין דער צייט פון איזאָלירונג און צוזאַמען, שטיל

א נדר-געטאן צו עולה זיין, ווי מיר האבן עס געפאָדערט פון אַנדערע, און לעבן אין לאַנד ווי אונדזער וויזיע באַפעלט אונדז. נישט אַלע האַבן אין ארץ-ישראל שוין, מקיים געווען זייער נדר. אַלע אַבער, אַלע זין און טעכטער פון דעם צענטראַל גרעין פון „עולי ציון“ האַבן עולה געווען און זענען געקומען איינער נאָכן אַנדערע, קיין ארץ-ישראל פיל יאָרן פריער, איידער דער גזר איז אויס-געגאַסן געוואָרן אויף ייִדן אין דייטשלאַנד.¹

און וואָס עס איז נישט קריסטאָליזירט געוואָרן אין דרוק אותיות, לעבט עס דען נישט, וואָר-לעבעדיק אין האַרצן? צי קען מען דען פאַרגעסן יענעם טאַג, ווען די דעלעגאַציע פון ווילנע איז געקומען אויסצודערציילן-אויסקלאַגן, די צרות פון דער ייִדישער געמיינדע, וואָס ווערט גערטאָטן מיט די פיס פון די גערמאַנישע באַהערשער, — און עס האָט זיך נישט געפונען קיין אויער וואָס זאָל אויסהערן זייער קרעכץ? געקומען איז דער רב רובינשטיין פון ווילנע און געקומען איז דער רב קארק פון קאַוונע. ווי אַנטרינענע פון אומגליק זענען זיי געקומען צו אויסשרייען דעם ערשטן גרויסן און ביטערן געשריי, און די „רונדשויו“ איז געווען זייער איינציקער אַדרעס. צי קען מען דען פאַרגעסן ווי אַזוי הערמאַן האָט זיך אַ הייב-געטאָן און איז אַוועקגעלאָפן — אין מיטן פונעם ערשטן יאָר פון דעם פאַטריאַטישן מלחמה-משוגעת — צו די איינצלנע-איינזאַמע און האָט זיי, אַלאַרמירט, צונויפגעבראַכט אין דער רעדאַקציע און צווישן זיי אַסקאַר כהן, דעם סאַציאַליסטישן רייכטאָג-דעפוטאַט, און יוסף בלאַכן, דעם רעדאַקטאָר פון „סאַציאַליסטישע מאַנאַטסהעפטע“ און יוליוס קאַ-ליסקי און נאָך אייניקע טרייע, צוזאַמען מיט זיי — זיי זאָלן הערן דעם וויי-געשריי, אפשר וועלן זיי צוזאַמען געפינען הילף. און זיי האַבן געהערט און נאָך ווי געהערט! איך הער נאָך מיין אייגענע אויפגערעגטע שטימע, ווען איך האָב איבערגעזעצט די תוכחה-רעדע פון אַלטן רב קארק און איך זע נאָך דאָס צאַפּלדיקע פנים פונעם איידעלן אַסקאַר כהן.

אין יענעם טאַג, ווען מען האָט אונדז פאַרבאָטן צו באַנוצן זיך אינעם „רונדשויו“ מיטן וואָרט „ציוניזם“ כדי נישט צו אויפּרעגן דזשאַמאַל-פאַשאַן, דעם מושל פונעם לאַנד און כדי עס זאָל נישט פאַרשאַפן קיין צרות דעם ישוב, און מיר האַבן זיך געקליגלט און האַבן גורס געווען „התישבות“ און „דערהאַלטן דאָס עקזיסטירנדיקע“.

און יענעם גרויסן פרימאַרגן — דעם אומפאַרגעסלעכן — ווען לעאָן הער-מאַן האָט מיך שטיל אַרויסגענומען אין גאַס אַריין, אין דער נאַענטער דיסעל-

¹ אינעם טעקסט: „לפני הסרת הטבעת“ — אַ העברעיִשער אויסדרוק, וואָס באַטייט: אַ גזירה וואָס באַוועגט ייִדן תשובה צו טאָן, באַזירט אויף דעם אויסדרוק אין מניח אסתו: ויסר המלך את טבעתו.

דאָרף־גאַס, אינגאַנצן אַ שיינענדיקער פון פרייד, און ער האָט מיר, בסוד־סודות, דערציילט, אַז ער האָט נאָר־וואָס דערהאַלטן אַ טעלעגראַמע פון דער ביראָ אין קאָפּענהאַגען, אין וועלכער עס ווערט געזאָגט: „די ענגלישע רעגירונג האָט אָפּיציעל מודיע געווען ראַטשילדן, אַז זי רעאַליזירט די ציוניסטישע פּראָגראַם.“ צי האָט ווען אין אונדזער לעבן געפרייט זיך אַזוי דאָס האַרץ?

היינט יענער אָונט, ווען איך האָב זיי אָנגעזאָגט אין רעדאַקציע די בשורה, אַז דער ראַמאַנאָוו־טראַן איז געפאַלן און רוסלאַנד איז באַפרייט געוואָרן און מיט איר צוזאַמען די רוסישע יידן, „און עס פאַלן די קייטן“, — האָט געהייסן דאָס לייטאַרטיקל וואָס איך האָב יענעם טאָג געשריבן פאַר דער „רונדשווי“ און לעאַ הערמאַן האָט אים אַ טריומפּירנדיקער הויך געלייענט פאַר אַלע זעצער און דרוקער. צי קען מען דאָס אויך אַרויפברענגען איצט אויף דעם זכרונות־טיש?

און ווען דאָס רעדאַקטירן די „יודישע רונדשווי“ איז אַריבער צו אונדזער הבר מאַקס מאיר און לעאַ הערמאַן האָט זיך פאַרפעסטיקט אין דעם דערבייִקן צימער פון דער פאַרוואַלטונג אַלס גענעראַל־סעקרעטאַר פון דער ציוניסטי־שער וועלט־אָרגאַניזאַציע, וועמען די וועלט־צעשנידער האָבן איר אויך צע־שניטן אין צווייען; און ער איז דאָן געווען סעקרעטאַר פון דער העלפט, ווע־מענס הויפּט־קוואַרטיר אין געווען אין בערלין. ווי פאַרוונדערט פלעג איך ווערן זען אים יעדן אינדערפרי אַריינקומען אין צימער מיט אַ דיק־אָנגעפאַק־טער טעקע, פול מיט הונדערטער, הונדערטער בריוו פון אַלע מינים סניפים און אגודות און ער הייבט אָן דיקטירן צו דער שרייב־מאַשין וועגן די סיכסוכים אין שטעט און שטעטלעך, וועגן לאַקאַלע אויפגאַבן, מאַמענט־פּראַגן און פּער־זענלעכע באַציונגען — אַזוי פון אינדערפרי ביז נאַכט, און טויזנטער פּעדעם זענען אין זיין האַנט און ער געדענקט אַלע פּרטים פון זייערע פאַרשיידענע מאַטערנישן און פּלאַנטערנישן. טאָג־איין, טאָג־אויס, בריוו אין די הונדער־טער ביז די טעקע ווערט איינגעדאַרט, אין אַ שפּעטער שעה, כדי מאַרגן אינ־דערפרי ווידער צו ווערן פול געפאַקט און אַזוי — אין פאַרלויף פון חדשים אין יאָרן.

אַ סך יאָרן זענען זינט דאָן, אַריבער, איך האָב אים געזען, נאָכדעם, אַ סך מאָל אָנפירן די אַרבעט פון קרן־היסוד אין לאַנדאָן, אין ירושלים. איך האָב אים געזען זיך פלייסן צו ראַטעווען דאָס פאַרמעגן פון טשעכאָסלאָוואַקישע יידן; צוגרייטן פּראָגראַמען וועגן ציוניסטישע פּראָפּאַגאַנדע־פּילמען אין ניו־יאָרק און צאַפּלען ווי אַ פּיש אויף דער יבשה, זוכנדיק די נייטיקע געלטער צו רעאַליזירן די פּראָגראַמען, אונטערנעמען אינציאַטיוון, וועבן, פּלאַנעווען אונ־טערנעמונגען און טאַטן. און, איבער עפעס וואָס, האָט זיך מיר תמיד געדאַכט,

אז מיט דעם כוח פון יענע יארן, — יענע יארן פון צוגרייטונג און פון פלאם
אין ציוניזם-הויז אויף דער זאקסישער גאס, אין בערלין — ווערן עס ביי אים
געוועבט און געפלאנט, אצינד אלע פראגראמען-פלענער און מעשים.
ערגעץ-ווי איז דאן אָנגעצונדן געוואָרן דער פונק און זיין ליכט האָט
אָנגעהאַלטן ביז איצט, ווען זיין לעבנס-ליכט איז געוואָרן אויסגעלאָשן.

י"ג אדר ב' תרצ"ח

ג

אין קרייז פון שריפטשמעלער

בוקי בן יגלי

אין דער פעטערבורגער יידישער געזעלשאפטלעכקייט, וואָס ער איז געווען צווישן אירע פירער, אינעם קריסטלעכן שפיטאל, ווו ער איז געווען דער שעף־דאָקטער, אין דער רעדאָקציע פון דער יידיש־רוסישער ענציקלאָ־פעדיע, וואָס ער איז געווען איר הויפט־רעדאָקטאָר, אין דער אַקאָדעמיע פאַר יידישער וויסנשאַפט, ווו ער איז געווען אַ שטענדיקער לעקטאָר און נאָכן טויט פון איר גרינדער — דער באַראָן דוד גינצבורג — אויך איר רעקטאָר; און אַפילו אין דער אגודה חובבי שפת עבר, וואָס ער איז געווען איר פרעזידענט — האָבן אים אַלע גערופֿן: ד״ר ליעוו סערגיעוויטש קאַצנלסאָן. מיר, אָבער, זיינע תלמידים, פלעגן אים אין אונדזער האַרץ רופֿן, אַזוי ווי מיר האָבן אים ליב געהאַט צו רופֿן, פון די צייטן פון זיין „שירת הזמיר“ — בוקי בן יגלי.

און אַ פאַרצייטיקע שיינקייט איז געווען אויסגעגאַסן אויף דעם דאָזיקן נישט געוויינטלעכן נאַמען אין מיטן פון דער אַרומיקער פרעמדער און זיך־פאַרפרעמדנדיקער אַטמאָספּער, עפעס שטיפּערישעס, קונדסדיקעס, עפעס וואָס אויך דערהויבן־אייגנס, אָבער קעגנזעצלעך צו דער גאַנצער אַרומיקער רעאַ־ליטעט און איז חמשדיק־קינדעריש און היימיש.

אַ גרייז־גראַע לייבן־טשופּרינע אויפן קאַפּ און אַ יוגנטלעכע פרייד שיינט אַרויס פון די אויגן. אַ הויכע גריווע האַר ווי שניי און דיקע ווייסע וואַנסן פאַר־הילן אַ פריינטלעכן שמייכל. און פונקען פון דיכטערישן טאַלאַנט בליצן דורך די וויסנשאַפטלעכע פאַרשונגען און דערקוויקן אונדו. אַזוי האָט בוקי בן יגלי זיך באַוויזן צו אונדו ביים אַריינגיין אין לעקציע־זאַל אין פעטערבורג צו דאָצירן פאַר אונדו וועגן דער „געשיכטע פון דער הלכה ביי יידן“; דער ניכ־טערער היימישער שכל וואָס האָט באַלויכטן זיין אָפּן געזיכט און די פאַטערלעכע פריינטשאַפטלעכקייט מיט וועלכער ער האָט אונטערריכט זיינע צוהערער און דיסקוטירט מיט זיינע אָפּגענוטן, האָבן צוגעגעבן זיין געשטאַלט נאָך מער וואַרעמקייט און אַכטונג.

ער איז שוין געווען פטור צו פירן דעם קאַמף פאַר דער „פאַראייניקונג פון דער תורה מיט דער השכלה“. דאָס האָבן געטאַן זיינע לערער פאַר אים; און ער האָט נאָך נישט פּרובירט אויסצוגיסן זיין גאַנצן שאַפּן אין אַ העברעיִשער

פֿאַרעם — דאָס וועלן זיך פֿאַרמעסטן צו טאָן זיינע תּלמידים און זיינע נאָכ־קומער — ער איז נאָך געשטאַנען אין מיטן. וואָס זיינע פֿאַרגייער האָבן זיך באַמיט צו באַווייזן און האָבן זיך געוואָרפֿן אויף דעם, שטורעמדיק עס מיט האַק־און־אייזן, האָט ער צוואַמענגעשמאַלצן געלאָסן און רויק, ווי אַ זעלבסט־פֿאַרשטענדלעכקייט; און צו דעם, וואָס זיינע חברים האָבן געשטרעבט צו דער־גרייכן, האָט ער אויסגעבעט דעם וועג דורך דער רייכקייט פֿון זיין זאַפטיקער שפּראַך און מיטן חן פֿון זיין העברעישער דיכטונג. ער איז געווען אַ זייער געבילדעטער רוסישער דאָקטער; האָט געגאַלטן אַלס איינער פֿון די בעסטע דאָקטוירים אין דער רוסישער הויפטשטאָט, אַ געניטער און טרייער תּלמיד פֿון ווירכאָון, דעם מעדיצינישן וועלט־גאָן. און דערביי איז ער געווען ווי אַ פֿאַרצייטיקער תּלמיד־חכם, אַ מובהק, אַ שאַרפּער תּלמודיסט און איז געווען דערצו אַ העברעישער סטיליסט, גלייך ווי די שפּראַך וואָלט געווען שוין פֿון לאַנג אַ לעבעדיקע און אַ גערעדטע אין זיין אַרום; און אין זיין רויקן וועזן האָט ער נישט געפֿונען קיין שום סתירה צווישן אַט־די אַלע ווערטן; אין קעגנטייל. ער האָט נישט ליב געהאַט די שאַרפּמאַכער וואָס פֿאַרטיפּן די סתירה, פֿון וואָס פֿאַר אַ זייט ס'זאָל נישט זיין.

די וואָס פֿאַרפּרעמדן זיך באַווסטזיניק, די וואָס פֿאַרלייקענען זייער אַפֿ־שטאַם און האָבן זיך אַפּגעזאָגט פֿון דער האַפּענונג פֿון זייער פֿאַלק, זוכנדיק דורך דעם צו איינקויפֿן זיך אין ליבע ביים הערשנדיקן פֿאַלק — זיי פּלעגט ער קאַטעווען מיט בייסנדיקע ריטער. עדות זאָגן וועגן דעם די אַרטיקלען וואָס ער האָט געשריבן ווען ער איז נאָך געווען אַ יונגער דאָקטער בעת דער פּלעזונער מלחמה און די פעליעטאַנען וואָס ער האָט פֿאַרעפּנטלעכט אין דער צייטונג „היום“ ביי זיין פּריינט קאַנטאַר. ער איז געווען צווישן די ערשטע קעמפּער פֿונעם נאַציאָנאַלן דערוואַכן צווישן דער ייִדישער אינטעליגענץ קעגן דער רוסישער אַסימילאַציע, נאָך לאַנג איידער עס איז אַנטשטאַנען דער פֿאַליטי־שער ציוניזם; און ער פּלעגט אויך ביטער פֿאַרניינען די שרייבערישע משכּי־לִים וואָס האָבן האַלד געהאַט צו מאַלן די פֿאַרצייטיקע גדולי־ישראל ווי פינצ־טערלינגען, פֿאַנאַטיקער וואָס זענען פֿאַרקאַכט אין אַבערגלויבנס. פֿאַר אים זענען געווען גאַלעניוס דער דאָקטער און שמואל ירחינאי, דער אמוראי, לייבלעכע ברידער וואָס זוכן ביידע צו דערגראַבן זיך צו איינעם און דעם זעלבן ציל. און ביידע צוגלייך, באַהערשן זיי די וויסנשאַפּט פֿון זייער דור. און זינט זיין העפּט וועגן „רמ"ח אברים“ האָט ער נישט אויפּגעהערט אויפּצו־דעקן פֿאַרבאַרגענישן אינעם אַנאַטאָמישן וויסן פֿון די חכמי התּלמוד. מיט אַ באַזונדערן פֿאַרגעניגן פּלעגט ער פֿאַר אונדז ליינענען די פרקים אין מסכתא „חולין“. אויף די צוויי סקעלעטן פֿון אַ מענטשן און אַ בעל־חי, וואָס זענען פֿאַר

אונדז געשטאנען, פלעגט ער, בעת-מעשה, אַנווייזן און באַטאָנען יעדן מוסקול און יעדן בייך, ווי עס האָבן עס באַצייכנט די חכמים אין צייט פון תלמוד און ווי עס באַצייכענען עס די מעדיצינער אין אונדזער דור. מיט פיל חריפות האָט ער עקספּאַנירט זיינע פּאַרטראַגן וועגן „ג' לוגין מים שואבים פוסלים את המקוה“ (דריי מאָסן אָנגעשעפט וואַסער פסלען די מקוה), מיט אַ טיפן הסבר וועגן די באַגריפן „מים“ און „טבילה“ און וועגן דער צאָל דריי ביי די פּערסן, און וועגן דעם קאַמף מיט די חכמי-התלמוד וועגן די שטאַנדפּונקטן פון דעם זאראסטראַ-מיטוס און וועגן דעם ענין פון „לוג“ און „מים שואבים“ און וועגן אַלע פּרקים פון טומאה און טהרה ביי ייִדן, וואָס פון איין זייט אַנט-האַלטן זיי פּרקים פון פּאַלקס-היגיענע און פון דער צווייטער זייט זענען זיי אויסן אַפּצוגרענעצן זיך פון די פּערסישע באַגריפן פון זענד-אוועסט; און ער פלעגט זיך אַריינלאָזן אין די פּרטי-פּרטים פון די הלכות וועגן ריטועלער ריינלעכקייט, סיי אין פּרס און סיי ביי ייִדן און אין די דינים פון טריפות אין תורה און אין תלמוד און די סימנים פון הויט-קראַנקייטן אין דער מעדי-צין פון זייער צייט און פון אונדזער צייט, אַאָז״ו.

אונדזער לערער, שמעון דובנאָו, דער העפלעכער, קאַלעגיאַלער און זייער סיסטעמאַטישער היסטאָריקער, האָט שוין נישט איינמאַל זיך באַקלאַגט ביי דער פּעדאַגאָגישער זיצונג פון די לערער פון דער אַקאַדעמיע, אַז „לעוו סערגע-יעוויטש“, פּאַרטפּעט“ זיין גאַנצן קורס פון געשיכטע פון תלמוד און ווייטער פון די געזעצן פון טומאה „גייט ער נישט“. ליעוו סערגעיעוויטש האָט זיך גוטמוטיק פּונאַנדערגעשמיכלט. ער האָט צוגעזאָגט פּאַרצוטראַגן סיסטעמאַטיש וועגן דער גאַנצער געשיכטע פון דער תלמודישער ליטעראַטור ווי עס ווערט פּאַרזיכערט אינעם פּראַגראַם. איז צוריקגעקומען צום אוידיטאָריום און האָט זיידער רעפּערירט וועגן... דער „צרעת“ אין תורה און וועגן דער לעפּראַ אין דער מעדיצין און וועגן דעם גאַנצן ענין פון „שאת, טפחת ובהרת“ און וועגן דעם סימפּטאָם פון „מראה שפל מן העור“, „והיא כהה“, „ואם תחתיה תעמוד“, „ומראה עמוק מן העור“ — אַן ענדע.

און אַז „ליעוו סערגעיעוויטש“ האָט נאָכגעגעבן דעם פּעדאַגאָגן-באַשלוס און פלעגט רעדן וועגן די צדוקים און די פרושים און וועגן דעם שטרייט צווישן די פּאַרציטיקע תלמודישע פּאַרטייען האָט ער אין מיר געשאַפן דאָס געפיל ווי ער וואַלט גערעדט וועגן דעם קאַמף פון מאַדערנע פּאַרטייען אין אונדזער צייט. ער פלעגט רעדן מיט התלהבות, מיט שטורעם, ווי אַ פּאַראיני-טערעסירטער צד, ווי אַ גרויסער אַפּאָלאָגעט פון פרושים, מיט גוואַלטיקער בקיאות אין די פּרטים, וואָס געפינען זיך אין ש״ס און וואָס זענען פּאַראַן ביי פּלאַוויסן, מיטן צוגאַב פון אַ דיכטערישער פּאַרשטעלונגס-קראַפט; נישט פיל

זענען געווען די קוועלן מיט וועלכע ער פלעגט זיך קענען באנוצן, אבער יעדער פארוואָרפענע ברייטא וואָס ער האָט ציטירט, האָט געשטראָמט מיט לעבעדיִג־קייט און אינטערעסאַנטקייט. ער האָט אַרײַנגעבלאַזן אַן אַטעם אין דער פּער־זענלעכקייט פון די תנאים און אמוראים וועלכע מיר האָבן געקענט בלויז לויט זייערע נעמען, און אַ שפרודלדיקן גייסט האָבן באַקומען די הלכות וואָס זענען פאַרבונדן מיט זיי, זיי פלעגן פּלוצים אויפקומען פאַר אונדז ווי לעבעדיקע גבורים, זיי און זייערע פּלוגות, זייערע תּלמידים און זייערע אָפּאַנענטן. די גריבלער־לומדים וואָס מיר האָבן געהאַט צווישן אונדז, פלעגן אָפט געפינען וואָס אָפּצופּרעגן, אָבער אויך זיי פלעגן זייערע קשיות געפינען ערשט אויף מאַרגן נאָך דעם פאַרטראַג; בעת דער לעקציע אָבער, זענען אויך זיי געזעסן באַצויבערטע און אָנגענומען זיינע באַהויפטונגען אַן קיין שום איינווענדונג.

אינמאָל איז לייען סערגיעוויטש אַריין אינעם פאַרטראַג־זאַל. אַ צע־זונגענער, אַ שיינענדיקער און מיט דער התנצלות פון אַ גליקלעך קינד, האָט ער געבעטן דערלויבעניש דאָס מאָל נישט צו האַלטן קיין וויסנשאַפטלעכן פאַרטראַג אין רוסיש — ווי זיין שטייגער איז געווען — נייערט פאַרלייענען פאַר אונדז אַ היסטאָרישע דערציילונג, וואָס ער האָט, איצט ערשט אָנגעשריבן אין עברית, ער האָט אַרויסגענומען אַ גרינעם שילער־העפט, פאַרשריבן מיט קאַליגראַפּישע העברעיִשע אותיות און האָט פאַר אונדז פאַרגעלייענט אין אַ געשליפענעם העברעיִש און מיט שפּאַנענדן דראַמאַטישן כּוח, אַ דערציילונג פונעם לעבן פון רבי עקיבא און זיינע חברים. דאָס איז די דערציילונג וואָס איז דערנאָך פאַרעפּנטלעכט געוואָרן אינעם פּערטליעריקן „הזמן“ און דער שלום אינעם „השילוח“ אונטערן נאָמען „מערפּלי ימי קדם“ (פון די נעפּלדיקע טעג פון פאַרצייטנס) און עס האָט מיר אויסגעזען גלייך ווי פאַר אונדזערע אויגן איז אינגאַנצן אוועקגענומען געוואָרן יעדע מחיצה צווישן וויסנשאַפט און דיִכ־טונג, וואָס האָט טאַקע, בעצם, פאַר אים קיינמאָל נישט געהאַט קיין ממשותדיקע האַפט.

און ס׳איז גלייך ווי בטל געוואָרן די גאַנצע גרויסע דיסטאַנץ, וואָס האָט זיך תּמיד געשפּרייט צווישן ד״ר לייען סערגיעוויטש און בוקי בן יגלי... און נאָכאַמאָל געדענקט זיך מיר זיין געשטאַלט אינעם לעקציע־זאַל — אַ צעזונגענע, אַ שיינענדיקע, עס איז געווען אין אָנהייב פונעם לערן־סעזאָן פון יאָר תרע״א (1910), ווען ער איז אַקאַרשט צוריקגעקומען פון זיין ערשטער און איינציקער רייזע קיין ארץ־ישׂראל. ער איז געווען אין ארץ־ישׂראל בלויז געציילטע וואָכן, און עס איז געווען יום־טוב צייט און ער האָט נישט באַוויזן צו זען אַ פּולע. אָבער וואָס ער האָט יאָ געזען איז גענוג געווען צו שפּייזן זיין פאַרשטעלונגס־קראַפט. און ביי זיין צוריקקומען האָט ער בשום אופן נישט

געקענט אנהייבן זיין היסטאריע-פארטראג, נישט דערציילנדיק אונדז פריער זיינע איינדרוקן פון זיין באזוך אין לאנד; און מיט א פריילעכער צעזונגענער שפראך האָט ער אונדז דערציילט וועגן דוד יעלין און זיינע תלמידים און דעם העברעיש וואָס מען רעדט אין די גאסן, און דער עיקר, וועגן די ווייניגערטנער אין רחובות, און וועגן די ציטרוס-פרדסים און וועגן אַרבעטער אין די ווייני-קעלערס אין ראשון-לציון. מען האָט באַשיינפערלעך געזען זיין גליק, אַז נישט אומזיסט האָט ער געזונגען זיין „שירת הזמיר“.

עס האָט זיך אָפגעזוכט, סוף-כל-סוף דער העברעישער אויער, וואָס האָט ווונדערלעך איינגעהערט זיך צו זיין דעמאָליטיקן געזאַנג...

צום העכסטן פאַרגעניגן פלעגט ער שטייגן ווען דער מעדיצינישער קאַ-בינעט זיינער איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ רעדאַקציע. ער האָט אויסגעטאַן, דאָ, זיין דאָקטער-קיטל, האָט אָנגעטאַן דעם ציווילן שוואַרצן ראַק און האָט זיך אוועקגעזעצט צו דינען אַלס הויפט-רעדאַקטאָר פון דער יידיש-רוסישער ענציקלאָפּעדיע, וואָס איז דאָן דערשינען אינעם בראַקהאַוז-עפראָן פאַרלאַג: — קאַרעגירן די מאַנוסקריפטן וואָס זענען שוין געווען רעדאַקטירט דורך די רעדאַקטאָרן פון די באַזונדערע אָפטיילונגען און דיסקוטירן מיט די שרייבער, די יונגע און די וועטעראַנען. אין זיינעם אַ בריוו צום בעסטן פון זיינע פריינט, צו דוד פרישמאַנען, האָט ער, אַמאָל, ביטערלעך זיך באַקלאַגט, אַז „ער שטאַפט קעלבער פאַר אַ פרעמדער שפראַך“. איך האָב אים אָבער געזען אויך אין מאַ-מענטן פון פאַרגעניגן, ווען ער האָט גענאַסן עולם-הזהה פון דער דאָזיקער רע-דאַקטירונגס-אַרבעט. איך און מיינע מאמרים, וואָס זענען געווידמעט געווען דער געשיכטע פון די קהילות (מינסק א"א) און בעיקר, דער געשיכטע פון משיחיות (שבתאי צבי, יעקב פראַנק און אייניקע פון זייערע תלמידים) האָבן געהערט צום אָפטייל פון מיין לערער מ. ל. ווישניצער. אַליין האָב איך צו זיין אָפטיילונג נישט געהערט. דער לערער וואָס פלעגט מיך ראַטן אינעם אויסקלייב פון די אַרטיקלען איז געווען שמעון דובנאַוו. אָבער איך בין אויך געווען געוויסער-מאָס אַן אונטערפירער צו די מאמרים פון מיין חבר ש. שרייער (שרירא), וואָס האָט געשריבן פאַר די ערשטע בענד נאָך און דווקא אינעם תלמודישן אָפטייל (אָפאָסטאַטא, די כנסת הגדולה און אַנדערע אַרטיקלען) און צוזאַמען פלעגן מיר גיין מיטן מאמר אין האַנט צום ד"ר קאַצענעלסאָן וועלכער איז גע-ווען רעדאַקטאָר אויך פונעם אָפטייל פאַר תלמוד און אויך פוסק-אחרון אין דער גאַנצער ענציקלאָפּעדיע. מיט וואָסער וויסנשאַפטלעכער געוויאיקייט און מיט וויפל סטיליטישער הקפדה איבער דער פינקטלעכקייט אין דער רוסי-שער איבערזעצונג פון די תלמודישע צייטאַטן; מיט וויפל פאָטערלעכער פריינטלעכקייט צוזאַמען מיט אַ פעסטן באַשטיין אויף דער אייגענער מיינונג

פלעגט ער אָנגיין מיט זיין רעדאקטאָר אַרבעט; מיט וואָס פאַר אַ ליבשאַפט צו תלמידים-אַנפאַנגער און מיט וויפל שטרענגקייט און הקפדה אפילו צו גרויסע און געניטע.

איינמאַל בין איך דערשטוינט געוואָרן צו זען ווי ער האָט אַריינגעוואָרפן אין קאַרב אַריין אַ גרויסן כתב־יד פון אַ באַרימטן וויסנשאַפטלעכן שרייבער. און דערנאָך איז ער געזעסן אַ גאַנצע נאַכט און האָט אַליין געשריבן אַ נייעם מאַמר אויף דעם תלמודישן וואָרט, וואָס איז שוין געווען באַשטעלט, און דער מאַמר איז אים נישט געפעלן געוואָרן. וויסנשאַפטלעך רעדאָגירן מיינט — אַן רחמנות און אַן נשיאת־פנים!...

און ער פלעגט ווערן אויפגערעגט און אויפגעברויזט אויב עמעצער פון זיינע מיטאַרבעטער פלעגט אויסטייטשן אַן ענין אויף אַן אופן וואָס האָט אים אויסגעזען נישט ריכטיק, און בעיקר, אויב די אויסטייטשונג האָט — לויט זיין ראַציאָנאַליסטישער מיינונג — באַליידיקט די גדולה התורה, עס געדענקט זיך מיר ווי איך האָב איך אַמאָל געטראָפן אַן אויפגערעגטער. ער איז אויפ־געשפרונגען פון זיין שטול, ווי עמעצער וואָלט אים אַ ביס געטאָן, און אַרומ־געגאַנגען איבער זיין קאַבינעט אַן אויפגעברויזטער; ער האָט דערהאַלטן פאַר דער ענציקלאָפּעדיע אַ מאַנוסקריפט פון אַ באַרימטן געלערנטן וועגן דעם ענין פון „בת־קול“. יענער געלערנטער האָט, אין פשטות, באַהויפטעט, אַז די חכמי־התלמוד האָבן טאַקע ווירקלעך געגלייבט, אַז אַ בת־קול איז אַרויס און געזאַגט: „אלה ואלה דברי אלהים חיים“¹, דאָס הייסט, אַז מען מיינט טאַקע אַ בת־קול ממש. יענער געלערנטער האָט אויסגעזען ביי אים ווי אַ פעלשער פון טעקסטן, און דער עיקר, ווי אַ באַשמוצער פונעם כבוד פון אונדזערע חכמים און ווי איינער וואָס שטעלט אין סכנה ממש דעם גאַנצן גורל פון יהדות. „אויב די גדולים פון ייִדישקייט האָבן געגלייבט אין אַזעלכע שווערמערייען, טאָ וואָס איז דער ווונדער אַז אויך אונדזערע קינדער אַנטלויפן פון אַזאַ אומגעלומפער־טער ייִדישקייט און טרייסלען זיך אָפּ פון איר“. און ער האָט מיט די בעסטע ראיות באַוויזן, אַז די חכמי־התלמוד האָבן גוט געקענט די נאַטור־געזעצן, און זיי האָבן גוט געווסט אַז קיין קול נידערט נישט פון דער הייך אַראָפּ צו אַרויס־זאָגן אַ מיינונג, און אַז די הכרעה איז נאָר אינעם שכל, מיט וועלכן גאָט ברוך־הוא האָט אונז באַשאַנקען, און אַז דער בת־קול איז נישט מער ווי אַ מליצה וואָס באַצייכנט די מיינונג וואָס האָט זיך אויסקריסטאַליזירט און איז געוואָרן אַנגענומען דורך חז"ל אין בית־המדרש; און ער האָט זיך געפילט אַנטוישט און ווי פאַציוויפלט, ווען אויך זיינע תלמידים האָבן נישט תיכף מסכים גע־

¹ די ווי יענע זענען רייד פון גאָט דעם לעבעדיקן.

זוען מיט זיין אויסטייטשונג, אין וועלכער ער האָט געזען, איינציטיק, אי די זיכערע וואַרהייט און אויך די רעטונג פונעם כבוד פון די חז"ל.

וועגן דער דיסקוסיע וואָס עס איז געפירט געוואָרן אַמאָל צווישן אים און מ. ל. ליליענבלום מכוח דער פראַגע צי חיבת-ציון איז דאָס וואָס עס איז דער עיקר אינעם אויפלעב פון ייִדישן פאָלק אָדער דאָס אומקערן זיך צו ערד-אַרבעט — אומעטום אין וואָסער אַרט עס איז — איז דאָס וויכטיקסטע, וועגן דעם האָבן איך זיך ווידער דערוויסט נאָר פון דער ליטעראַטור און פון הערן זאָגן, דער דאָקטער קאַצענעלסאָן, אין יענער צייט ווען איך האָב אים געקענט איז שוין געווען זייער איבערגעגעבן צום ענין פון ארץ-ישראל. פון זיין באַזוך אין ארץ-ישראל איז ער צוריקגעקומען אַ פלאַמענדיקער ציוניסט. די רעקאָ-מענדאַציע-בריוו וואָס ער האָט מיר געגעבן פאַר מיין עליה קיין ארץ-ישראל — אַ יאָר בערך נאָך זיין צוריקקומען, — צו זיינע פריינט דוד יעלין און ד"ר מאזיע און, דער עיקר, דער שמועס וואָס ער האָט געהאַט מיט מיר בעת זיין געזעגענען זיך מיט אים, האָבן מיר עדות געזאָגט אויף זיין טיפן זעלישן בונד צו ציון און צום העברעיש וואָס האָט אויפגעלעבט אין מויל פון די ציון-ערד-אַרבעטער און פון אירע קעלטערער.

זיין געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט, חוץ לעקציעס און ליטעראַרישע רע-דאָקטירונג, האָט ער געפירט הויפטזאַכלעך אין צוויי געזעלשאַפטן: אין דער חברה „מפיצי השכלה“ וווּ ער איז געווען אַ פאַרוואַלטונגס-מיטגליד צענדלי-קער יאָרן, און נאָכן טויט פון באַראָן דוד גינצבורג איז ער אויך געוואָרן איר פאַרזיצער און אין דער פאַרוואַלטונג פון דער אגודת „חובבי שפת עבר“. ער איז געווען איר פרעזידענט און איר אָנפירער בפועל ממש. זי האָט דאָן גע-מאַכט אַ פרווו צו עפענען אַפטיילונגען איבער גאַנץ רוסלאַנד, ענלעך צו דער ליטעראַרישער געזעלשאַפט (ליטעראַטורנאָיע אַבטשעסטוואָ), אין דער אַנפּי-רעשאַפט פון שאול גינצבורג און פונעם היסטאָריקער שמעון דובנאָוו און ענלעך צו דער געזעלשאַפט פאַר „היסטאָריע און עטנאָגראַפיע“ אין דער שפיץ פון וועלכער עס איז געשטאַנען דער זעלבער שמעון דובנאָוו און מיט אים מאַקסימ מאַיסעיעוויטש ווינאָווער. און אין אָט די געזעלשאַפטן איז קאָנצענ-טרירט געווען, פאַקטיש, דאָס גאַנצע ביסל וואַכזאַמע געזעלשאַפטלעכקייט פון דער ייִדישער אינטעליגענץ אין דער רעאַקציע צייט, צווישן ביידע רעוואָלו-ציעס.

און ער איז געווען איינער פון די ווינציקע וואָס האָט באַוווּזן צו אַרופֿ-שטייגן צו דער העכסטער שטופע אויפן לייטער פון דער ייִדישער געזעל-שאַפטלעכקייט, אין דער הויפטשטאַט פון רוסלאַנד, נישט דורך רייכקייט און נישט אין זכות פון אַ פאַרטיי אָדער דרויסנדיקע פאַרבינדונגען, נייערט נאָר

דורכן זכות פון זיין אייגענער תורה און געלערנטקייט און מיטן זכות פונעם צויבער פון זיין פערזענלעכקייט. אלס אַרעמער און הונגעריקער יתום האָט ער אָנגעהויבן זיין לעבן ביי זיין שטיף-פאָטער אין טשערניגאָוו, אלס ישיבה-בחור אין באַברויסק האָט ער דערוואָרבן זיין בילדונג, אַ מעדיצינער, אַבסאָ-לוט אַן מיטלען איז ער אלס יונגער דאָקטער געקומען אין דער הויפטשטאָט; זיין פאַרמעגן — איז זיין וויסנשאַפט און זיינע זעלבסטשטענדיקע מיינונגען, אומאָפּהענגיקע פון קיין שום זייטיקן פּאַקטאַר; זיין לויטערער שכל נאָר און דער געווייץ פון פיינעם הומאַר אין זיינע אויפטריוטן, און דער אוצר פון פּאַציע איז זיין גייסט, און די זויבערקייט פון זיין ליבע פּערזענלעכקייט — זיי האָבן אים אויסגעטראָטן דעם וועג ביז צום רוסישן חודש-זשורנאַל פון פּראָפּ' ווירכאַוו און צו די אויפגעקלערטע צווישן זיי וועטעראַנען-עסקנים אין דעם ייִדישן פעטערבורג, וואָס זענען געווען צווישן די צוהערער פון זיין לערע אויף פאַרזאַמלונגען און לעקציעס. און פון זיך זעלבסט, אָן שום אָנשטרענג-גונגען פון זיין זייט, איז ער אַרויפגעבראַכט געוואָרן דורך זיי צום שפיץ פון דעם בילדונגס-ווערק אין דער ייִדישער געזעלשאַפטלעכקייט אין רוסלאַנד. אָבער אויך ווען ער האָט שוין געהאַט דערגרייכט צו דער הייך פון זיין געזעלשאַפטלעכן דערפאַלג, איז עפעס ווי אַ פּאַדעם, פון טיפן טרויער אויס-געצויגן געווען אויף זיין גלענצנדער פּערזענלעכקייט און נישט דווקא בלויז איבער די שווערע פּאַמיליע-אומגליקן וואָס האָבן זיך אויסגעגאַסן אויף אים. און ווי מיר דאַכט זיך, האָבן צוויי זאַכן גורם געווען צו דעם טרויער-געמיט, וואָס האָט זיך נישט אָפּגעטאַן פון אים און וואָס איז אַזוי נישט צוגע-פאַסט געווען צו דער אויפגעהייטערטקייט פון זיין גייסט, וואָס איז באַשטימט געווען צו זיין גליקלעך און ליכטיק.

ערשטנס זיין נישט דערגרייכן צו מעדיצינישער פּראָפעסור; ער האָט גע-פילט אַ ברענענדיקע באַליידיקונג אין דעם, וואָס ער איז געצווונגען געווען דאָס גאַנצע לעבן — ביי דער גאַנצער ברייטקייט פון זיין וויסן — צו זיין נאָר „אַ מיטלמעסיקער דאָקטער“ ווי ער שרייבט, וואָס „גייט זיך אָפּ די פיס אַ גאַנצן טאַג, קלעטערנדיק אויף טרעפּ צו באַזוכן זיינע פּאַציענטן“. און עס האָט אים שטאַרק פאַרדראָסן וואָס ער איז פאַרמשפּט „צו גיין אין אַ פאַרלויף פון דרייסיק-פּערציק יאָר באַזוכן קראַנקע פּערצן שעה אַ טאַג, גיין אַרויף און אַראָפּ אין די פעטערבורגער הייזער, אַ זאַך וואָס אַן אַנדער רעצעפּטן-שרייבער אָנשטאַט אים, וואָלט עס אויך געקענט טאָן“, ווי דוד פרישמאַן, דער בעסטער צווישן זיינע פריינט, האָט, טרעפלעך, אויסגעדריקט דעם דאָזיקן ווייטיק אין זיין נעקראָלאָג-מאַמר. איך אליין האָב נאָך געהערט פון ד״ר קאַצענעלסאָן דעם ביטערן אַנעקדאָט, וואָס דער אַלטער שרייבער בן-ציון כ״ץ שרייבט וועגן דעם

אין זיינע זכרונות: „כדי צו ווערן א דיכטער דארף מען געבאָרן ווערן א דיכ-טער. אָבער כדי צו ווערן אַ פּראָפּעסאָר דאַרף מען געבאָרן ווערן אַ גוי“. דער גאַנצער ענין פון אויפשטעלן אַ ייִדישע אַקאַדעמיע איז געווען פון זיינעט וועגן, ווי אויך פון וועגן זיינע חברים דעם באַראָן דוד גינצבורג און שמעון דובנאָוו, אַ מין ייִדישער ערזאַץ פאַר נישט קענען ווערן פּראָפּעסאָר אין אַלגעמיינעם אוניווערזיטעט. און ווען קאַצענעלסאָן איז צוריקגעקומען פון זיין רייזע אין ארץ-ישראל האָט ער מיט אונדז גערעדט וועגן זיין טרוים צו אַריבערפירן די גאַנצע אַקאַדעמיע קיין ארץ-ישראל. ער האָט אָפילו געפּינען אַן אַרט אין ארץ-ישראל וווּ צו איינשטעלן דאָרטן אַ סאַנאַטאָריע פאַר שווינדזיכטיק-קראַנקע — אין יריחו דאָכט זיך — וואָס וואָלט איבער די קלימאַטישע באַדינגונגען געקענט ווערן אַ וועלט-סאַנאַטאָריום, ווי דאָוואָס אין דער שווייץ און ווי מעראַן אין איטאַליע.

זיין צווייטער ווייטיק, אפשר גרעסער נאָך פונעם ערשטן, איז געווען דאָס נישט האָבן באַוווּזן צו אַנשרייבן זיין וויסנשאַפטלעך ווערק וועגן געשיכטע פֿון דער הלכה. ער האָט זיך מיט דעם דאָזיקן פאַרלאַנג אַרומגעטראָגן אַלע יאָרן און זיין וויסנשאַפטלעך שרייבן, איז, זיין גאַנצע אַרבעט געווען ביי אים בעצם, ווי נאָר אַ מין אינסטרומענטן צוגרייטונג, אַ מין אויפשטעלן אַ רוש-טאָוואַניע פאַר דעם אייגנטלעכן בנין פון דעם בוך. אומזיסט האָבן אים זיינע פריינט אונטערגעאייילט. מען האָט אים נאָר געשאַטן זאָלץ אויף די ווונדן. ווי אַהד-העם בשעתו, ווי רב־צעיר און ווי פיל נאָך אַנדערע, אַזוי האָט אויך ער געשריבן זיין גאַנץ לעבן און צו דעם גרויסן אומפאַסנדיקן ווערק וואָס ער האָט אַ לעבן-לאַנג געלעכצט אַנצושרייבן, האָט ער נישט אוספּייעט צו קומען. און ער איז געווען איבערצייגט אַז דאָס וועט זיין דער-אַ ספּר, וואָס ער איז באַשטימט צו געבן אים פאַר די ייִדן אין רוסלאַנד און וואָס איז באַשטימט צו ראַטעווען פון שאַנד און פון שמד און אַז דאָס איז די ירושה וואָס זיין חוב איז צו אים בערלאָזן צו פאַלק ישראל, וואָס בויט זיין לעבן אויף זיין ערד אין ארץ-ישראל. די קאַפיטלען וואָס ער האָט פאַרעפנטלעכט צו דער פאַרשונג פון דער מעדיצין אין תלמוד, זיינע מאמרים אינעם „וואָסכאָד“ וועגן „די צדוקים און פרושים“ און וועגן דעם איינשטעלן פון „ריטועלער טהרה“, זיינע מאמרים אין דער ענ-ציקלאָפּעדיע (דער רוסיש-ייִדישער) וועגן בית-הלל, וועגן די מדות דורך וועלכע די תורה ווערט געפאַרשט (המידות שהתורה נדרשת בהן) און וועגן פיל אַנדערע תלמודישע ווערטן און ענינים — האָט ער געזען ווי פונדאַמענט-שטיינער פון דעם געגאָרטן בנין; דער בנין אַליין האָט נאָר געשוועבט פאַר זיינע אויגן. אַמאָל פלעגט ער אַנרופן יענעם ספּר „דור, דור והלכותיו“ (יעדער דור און זיינע הלכות); אַן אַנדער מאָל האָט ער אים אַנגערופן „געשיכטע פון תורה

שבעל פה". ווי שטארק האָט ער מקנא געווען זיין קאַלעגע דובנאַוון, וואָס האָט זוכה געווען — טראָץ זיין גרויסע פּאָליטישע און פּובליציסטישע טעטיקייט — צו מאַכן זיין געלערנטקייט אַלס פּראָפּעסיע און דערפירן ענדגילטיק צום שלום זיין גרויסן וויסנשאַפּטלעכן ווערק.

און מערקווירדיק: אין 1917, ווען ער איז געוואָרן זיבעציג יאָר און אַ מידער פון דער אַרבעט איז ער אַוועק זיך אַפרוען אין דעם שיינעם פּאָלוואַרק וואָס די "חברה מפּיצה השכלה", בראש פון וועלכער ער איז געשטאַנען, האָט פּאַרמאַנט אין קרים און עס האָט זיך געעפנט פאַר אים די רויקע מעגלעכקייט צוצוטערעטן צום שרייבן אַזוי ווי ער האָט געגאַרט, האָט ער זיך אַוועקגעזעצט און אָנגעשריבן נישט יענעם געגאַרטן בוך, וועגן וועלכע ער האָט געטרוימט אַלע יאָרן, נייערט — זכרונות פון די קינדער-יאָרן.

וואָס פאַראַ צויבער איז עס אין דעם קינדהייט-לעבן, וואָס די פליכט צו אַרויסברענגען אים איז בילכער און פּרוער פאַר יעדער אַנדער פליכט?

אַזוי האָט ביאָליק נישט געוואָלט אַוועק פון דער וועלט, איידער ער האָט ווידער אָנגעשריבן צום צווייטן מאָל זיין "אבי" און "יתמות" און אין דער דאָ-זיקער צווייטער שאַפונג פון זיינע קינדהייט-זכרונות — וואָס זייער אָנפאַנג האָט ער אָנגעהויבן אין זיינע פּרוערדיקע שירים — האָט ער דערגרייכט צו דער העכסטער לויטערקייט פון זיין שאַפונג. אַזוי האָט געטאַן פּרץ. אַזוי האָט זיך אויסגעקליבן שלום-עליכם צו טאַן.

און יענער גרויסער וויסנשאַפּטלעכער בוך, אויף וועלכן מען האָט געהאַפּט און וואָס האָט געדאַרפט זיין דאָס לעבנס-ווערק פון ד"ר יהודה לייב קאַצענעל-סאָן און צום שרייבן פון וועלכן ער האָט זיך זיין גאַנץ לעבן געגרייט — איז אַזוי טאַקע נישט אָנגעשריבן געוואָרן.

* * *

ווען עס האָט אויסגעבראַכן די וועלט-מלחמה און איך בין געווען אַ גע-פּאַנגענער אין דייטשלאַנד, האָב איך זיך דערוויסט, אַז מיין געליבטער רבי, ד"ר י. ל. קאַצענעלסאָן, וועלכער איז יענעם זומער אויך געווען אין דייטש-לאַנד, איז פאַרבליבן פאַרוואַרפן אין ראַסטאַק און האָט נישט געקענט צוריק-פאַרן אַהיים. אַז איך בין אַרויס פון מיין געפּאַנגענשאַפט און האָב פּרובירט מאַביליזירן ציוניסטישע הילף פאַר זיין באַפריינג — האָב איך זיך דערוויסט אַז ער איז שוין אַריבער די גרענעץ און איז אָנגעקומען קיין פעטראַגראַד. זינט דאָן האָב איך פון אים גאַרנישט געהערט. סוף 1917, אַ ביסל פאַרשפּע-טיקט, איז דורך אַמעריקע דערגאַנגען צו אונדז די ידיעה, אַז די יידישע פעטראַגראַד גרייט צו די פייערונג פאַר דעם 80-יעריקן יובל פון בוקי בן יגלי.

איך בין צוגעטראָטן צוגרייטן, דאָן, פאַר אונדזער ציוניסטישן וואַכנבלאַט. „ידישער רונדשוי“ אין בערלין אַ בלאַט וועגן זיין יובל און דאָן האָב איך מיך איבערצייגט ווי ווינציק עס איז די צאָל צווישן בערלינער חכמי־ישראל, וואָס ווייסן צו שרייבן וועגן אים. מיין פּראָפעסאָר, דער קאַטאַליק, הערמאַן שטראַק, וואָס האָט צווישן אַנדערע, געשריבן אויך, ווי באַוווסט, קעגן עלילת־דם און האָט איבערזעצט אין דייטש אַ געוויסע צאָל משניות־מסכתות און, אין יענער צייט האָט ער צוגעגרייט דעם ייִדיש־דייטשן ווערטער־בוך, האָט גוט געקענט ד״ר קאַצענעלסאָנס וויסנשאַפטלעכע אַרבעטן און ער האָט מיר צוגע־זאָגט צו שרייבן וועגן אים. איידער אָבער מיר האָבן באַוויזן צוגרייטן דעם יובילעאום־נומער, האָבן די אַמעריקאַנער צייטונגען געבראַכט די ידיעה, אַז ד״ר קאַצענעלסאָן איז נישטאַ מער.

טאַפלט שווער איז געווען מיין טרויער פון ווייטנס. נאָר אינעם חודש־זשורנאַל „דער יודע“,² וועלכער איז מיר געווען זייער טייער, האָב איך געפרוווט, אין אַ באַמערקונג, צום סוף פון דעם העפט, אויס־צודריקן: „ווי שטאַרק מיר האָבן אים געליבט“...

הכרמל, ז' אייר תש"י

² יאָר 1917, העפט 11.

קעגנאיבער מיכה יוסף בערדיטשעווסקי

א שטומע באַגעגעניש

דאָס איז געווען אינעם זאַל פון דער גרויסער ביבליאָטעק פון דער בער-לינער ייִדישער קהילה, אויף אַראַניענבורגער גאַס 28, אין די ווינטער-חדשים פון 1915, אין ערשטן יאָר פון דער ערשטער וועלט-מלחמה. אין דרויסן האָט געבושעוועט די שווערד. די יוגנט איז אַוועקגענומען געוואָרן אויפן פראַנט. אויך די ציוניסטישע יוגנט האָט עס געצויגן אין שלאַכט, אייגנוויליק און מיט התלהבות; און אינעם דייטשישן הינטערפראַנט האָט געברענט אַ פייער פון פיינטשאַפט צו אַלע פעלקער. וואָרום אַלע פעלקער זענען דאָך געוואָרן פיינט פונעם דייטשישן פאַטערלאַנד. און איך בין אַ ציוויל-געפאַנגענער פון אַ פיינט-לעך לאַנד. אומקערן זיך אַהיים צו מיינע עלטערן — האָט זיך אויסגעלאָזט פאַר מיר יעדע האַפענונג. און צו ארץ-ישראל איז פאַרשלאָסן געווען יעטוועדער וועג, — נישט פאַר עליה, נישט פאַר בריוו-שרייבן און אַפילו נישט צו דער-האַלטן גלויבנסווערטיקע ידיעות. די פלענער וועגן מיין פאַרזעצן דעם שטו-דיום אין אוניווערסיטעט זענען צערונען געוואָרן. די אַרגאַניזירטע סאַציאַליס-טישע וועלט וואָס האָט זיך געהאַט איבערגענומען פריער צו קענען זיין אַ פעלדזשפּעסטע מויער קעגן דער בלוט-וואַקאַנאַליע — איז רויגירט און צע-קרישלט געוואָרן, און אירע צעריסענע שטיקער ווערן געטראָגן אויף די כוואַ-ליעס פון די ריוואַלע שטראַמען. אַלץ וואָס מיר איז טייער געווען אין לעבן, איז פלוצים אַריינגענומען געוואָרן אין אַ קלעם פון אימה.

קיינ איין שטראַל האַפענונג רייסט זיך נישט דורך דעם דיקן דעק פון צעפלאַקערטער פיינטשאַפט. אַ שטאַק-פּינצטערע נאַכט האָט אַראַפּגענידערט און באַוועלטיקט דאָס האַרץ.

איך האָב אויך דאָן נישט פאַרגעסן אַז ווען נישט איז וועט די נאַכט זיך ענדיקן און דער מאַרגנשטערן וועט אויפקומען; אָבער פון וואַנען, פון וואַנען זאַל אַ ייִדישער יונגערמאַן, וואָס געפינט זיך אין דעם סאַמע ברען פון דעם צאַרנדיקן אין דער פרעמד שטעפן כוח צו שפאַלטן און שניידן פאַר זיך אַ וועג פון דער דאָזיקער לאַנגער מאַומדיקער נאַכט, ביז דער פרימאַרגן וועט קומען?

ווי שטענדיק אין טעג פון אויסגאנגלאזיקייט ווערט אויסגעשטרעקט א רעטונגס־סצעפטער פון דעם בוך־ווינקל. וואָס מער דאָס בוך איז דערווייטערט פונעם טומל פון לעבן און זיינע נויטן, אַלץ מער זיכער איז די רעטונגס־אייגנ־שאַפט אין אים.

דאָן איז דערשינען מיין רעטונגס־ווינקל אין געשטאַלט פון דער גרויסער ביבליאָטעק פון דער בערלינער קהילה. און דאָס בוך זעלבסט אין געשטאַלט פון מקורות — שאלות ותשובות און דרוש־ספרים — מכוח דער פאַרשונג פון דער געשיכטע פון באַוועגונגען ביי ייִדן אינעם 17טן יאָרהונדערט.

מיין לערער, דאָן דער טייערסטער לערער מיינער, דער היסטאָריקער שמעון דובנאָוו, האָט מיר פאַרגעשלאָגן נאָך איידער איך בין אָפּגעפאַרן קיין אויסלאַנד צו שטודירן, צו זאַמלען מאַטעריאַלן וועגן דעם אינערלעכן לעבן פון די ייִדן אין פּוילן און רוסלאַנד, פאַר דעם זאַמל־בוך וואָס האָט געדאַרפט אַרויסגעגעבן ווערן פון דער געזעלשאַפט פאַר היסטאָריע און עטנאָגראַפיע, וועמעס פרעזידענט ער איז געווען. ער האָט אויך צונויפּגעשטעלט פאַר מיר אַ רשימה פון שאלות ותשובות וועלכע ער האָט מיר געראַטן צו נאָכזוכן. איך האָב נאָך אָפּגעהיט, ביי מיר, די דאָזיקע רשימה, געשריבן פון זיין האַנט. אין די ערשטע יאָרן פון מיין אוניווערסיטעט לערנען האָב איך נישט געהאַט קיין צייט פאַר דעם. אַצינד, ווען אַלע טויערן פון לעבן און פון טרוים זענען פאַרשלאָסן גע־ווען, איז יענער באַהאַלטן געוועזענער פּלאַן דערשינען פאַר מיר ווי אַ ישועה־קוויטל. לויט די געזעצן פון דייטשלאַנד אין מלחמה־צייט, איז מיר דערלויבט געווען צו באַווייזן זיך אין גאַס נאָר צווישן אַכט אינדערפרי און אַכט אַווייגער אין אָונט. און נאָר אינעם תּחום פון איין גאַס. האָב איך מיר אויסגעקליבן די גאַס, וווּ עס געפינט זיך די גרויסע ביבליאָטעק פון דער בערלינער קהילה. יעדן אינדערפרי נאָכן צושטעלן זיך צום פּאָליציי־רעוויז, וואָס איז באַשטימט געווען וועגן קאַנטראָל איבער מיר, פּלעג איך אַוועקגיין אין יענער רייכער ביבליאָטעק, וואָס איז איבערגעפולט געווען מיט אַלדאָס גוטס פון דער ליטעראַטור פון ייִדישן פּאָלק און וועגן ייִדישן פּאָלק; און אין אָונט פאַר מיין צווייטן צושטעלן זיך אין זעלבן פּאָליציי־רעוויז פּלעג איך אַרויסגיין פון דער ביבליאָטעק באַלאַדן מיט די פּרוכט פונעם טאַג; און אין מיין איינזאַמען צימער אויפן פינפטן שטאַק, פּלעג איך אין יענע לאַנגע אָונטן קלאַסיפּיצירן מיינע צעטלען וואָס כּ״האָב געזאַמלט פאַרן טאַג און, לויט זיי, בויען, וואָס איך האָב געדעקט דאָן צו בויען; אין די הפּסקות־שעהן פון מיטאָג־צייט, ווען די ביב־ליאָטעק איז נאָך געווען געשלאָסן און דער מיטיק אין שפּייז־זאַל, וואָס דערביי איז שוין געווען געענדיקט, פּלעגן מיר אויך אַ קורצער וויילע זיך אַריינכאַפּן אינעם דערבייקן פּאָלקס־קענטאַפּ, אַ פּולער פון שמוץ און טומל, פון קינ־

דער און מיר פלעגן זיך זעטיקן „מיט דער קונסט פון דער מלחמה-פירנדיקער דייטשלאַנד“.

אין דער ביבליאָטעק האָב איך געפונען אַלע ביכער פאַרצייכנטע אין דער רשימה פון מיין רבין, דעם היסטאָריקער, און נאָך מער פיל ענלעכע און אַזעלכע; און אויך ביבליאָטעקאַרן-מומחים, צוגעלאָזטע, און אַזעלכע וואָס קע-נען זייער פאַך, האָב איך דאָרט געפונען. לייענער, אָבער וואָס זאָלן מעיין זיין אין די ביכער האָב איך געטראָפן דאָרט זייער ווייניק, יעדנפאַלס נישט לויט דער צאָל ביכער-שאַפעס וואָס אין דעם לייען-זאַל און דרויסן פון אים און אויך נישט לויט די אַרבעטס-טישן, וואָס אין מיין זאַל, וועלכע זענען — אין זייער איבערווייגנדיקער מערהייט — געשטאַנען לידיק, פאַרמיטאַג פלעגן נאָך קומען שול-לערער זיך צוגרייטן צו זייערע לעקציעס. אָפטמאַל פלעגן קומען פראַ-פעסאַרן פון דער ראַבינער-שול פון הרב הילדעסהיימערס נוסח, וואָס איז גע-ווען נאָענט פון דער ביבליאָטעק, אויף אַרטילעריע-גאַס 14, אַדער לערער פון דער הויך-שול פאַר יהדות-לימודים פון דער פונדאַציע פון צונץ און מאַיאָבאָס, וואָס איז אויך געווען אין דער זעלביקער גאַס. איינמאַל האָב איך זוכה געווען צו זען דאָרטן אינעם לעצטן יאָר פון זיין לעבן — אויך דעם אַלטן פראַפעסאָר אַנדרהס בערלינער; עס פלעגן דאָרט זיין סעמינאַריסטן וואָס האָבן זיך געגרייט צו עקזאַמענעס און עס זענען געווען ראַבינערס וואָס האָבן געגרייט דרשות. דער סעקרעטאַר פון דער קהילה, ד"ר יוסף מיזל, שפּ״ס איידעם, אַ מאַן מיט אַ הערצל-באַרד, פלעגט אַריינקומען גאַנץ אָפט צו זוכן מאַטעריאַל פאַר זיינע ביכער וועגן דער געשיכטע פון דער השכלה און איבער גרעצס לעבן און ער פלעגט זיך פיל גריבלען אין די צעטלען, וואָס אין די קאַטאַלאָגן פון מיטן זאַל און, זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז דאָרט פלעגט זיך אויך גריבלען דעם גאַנצן טאַג, מיין יונג-פאַרשטאַרבענער פריינט י. נ. שמחוני, דער יונגער היסטאָרי-קער, וואָס פלעגט אונדז אַלעמען איבערראַשן מיט זיין גוואַלדיקן זכרון און וועמעס לעבן עס איז איבערגעריסן געוואָרן אין סאַמע בלי, נאָך איידער דער בייזער אומגליק איז געקומען.

ער האָט, ווי מיר דאַכט זיך, געדענקט אויף אויסנווייניק אַלץ וואָס איז געווען פאַרצייכנט אין די צענדליקער טויזנטער צעטלען פונעם קאַטאַלאָג און לויט מיין מיינונג האָט ער כלל נישט געדאַרפט זיך גריבלען אין זיי.

נאַכמיטאַג אָבער פלעגט גאָר ווינציק זיין באַזוכער אין דעם גרויסן זאַל דעם אָנגעשטאַפטן מיט וויסן און מיט ספרים. רעכטס פון מיר, אין אַ ווייטן ווינקל, איז געזעסן אַן אַלטער — דאָוידאַוויטש איז געווען זיין נאַמען — וואָס האָט געשריבן אַ פירוש צום ספר איוב. און מיין אויפמערקזאַמקייט איז געווען געווענדעט צו דעם איינזאַמען ווינקל, לינקס אינעם זאַל, ווו עס איז געזעסן

א גאר באזונדערער מין מענטש, א באלאדענער פון שווערע וואַנסן און שווערע געדאַנקען, וואָס האָט זיך געהאַלטן אין איין באַמיען אָז זיין געזיכט זאָל בלייבן פאַרשטעלט צווישן די בערג ביכער, גרויסע און קליינע, וועלכע זענען געווען אויסגעלייגט אין אַ האַלבן קרייז רונד אַרום אים און נאָר ווען ער פלעגט זיך פאַרגעסן, אַ צעשטרייטער, איבער פאַרטיפקייט אין טראַכטן און פלעגט אָנ-שפאַרן זיין בלייפּעדער אויף זיין העפט און אויפהייבן דעם קאַפּ צו דער סטע-ליע, האָב איך פון דערווייטנס געקענט גוט זען זיינע דיקע וואַנסן, וואָס האָבן ווירקלעך דערמאַנט פרידריך נישטעס וואַנסן און כּהאַב גוט געקענט באַטראַכטן זיין שטערן, אַ צעאַקערטן פון קנייטשן און רייך אין פאַרשטאַנד.

לאַנגע שעהן פלעגן מיר אין דרייען — אַן קיין שום אַנדערן מיט אונדז — זיצן אַזוי טאַג איין טאַג אויס, איינגעטויליעטע צווישן די שאַפעס ביכער, טייערע און ליבע צום האַרצן. טאַג איין טאַג אויס; און פון זיך זעלבסט האָבן זיך גע-שפינט די פעדעם. איך האָב געשפירט: אַ פיל געלערנטער מענטש, אַ גייסט-רייכער, אַ וואַגיק-דענקנדיקער איז זיך דאָ, אין לייען-זאָל מתבודד מיט מיר יעדן אָונט. זיין נאָמען אָבער האָב איך נישט געוויסט.

ווי געזאַגט, האָב איך זיך באַשעפטיקט דאָן מיט שאלות-ותשובות און מיט דרוש-ספרים פונעם 17טן יאָרהונדערט. איינמאָל האָב איך נישט געהאַט עפעס אַ ספר און איך האָב אים נישט געקענט באַקומען. איך האָב אים געבעטן איינ-מאָל און צוויי מאָל און ער איז נישט געווען. ביז די העפלעכע ביבליאָטעקאַרן — פרוי ברוידע — האָט זיך איבערגעבויגן צו מיר איבערן אַרבעטס-טיש און האָט מיר אויסגעזאַגט דעם סוד: יענער בוך געפינט זיך איצט דאָרטן אינעם לינקן ווינקל, אויפן טיש פון ד"ר בערדיטשעווסקי און מען קען אים נישט שטערן; ווען ער וועט אומקערן דאָס בוך וועט זי אים פאַרהאַלטן פאַר מיינע-וועגן.

דאָן בין איך געווייר געוואָרן ווער עס איז יענער פאַרהוילענער, וואָס איז מיט מיר צוזאַמען אין זאָל.

אויף מאַרגן האָב איך זיך געטראָפן מיט אים נעבן דעם טישל פון דער ביבליאָטעקאַרן; ער האָט אומגעקערט דאָס בוך וואָס איך האָב נייטיק געהאַט און די פרוי ברוידע האָט מיר פון ווייטנס אַ ווונק געטאַן, געבנדיק מיר צו וויסן, אָז דאָס בוך שטייט צו מיין דיספּאָזיציע. טאַפלט נייגעריק, בין איך שנעל צוגעקומען צום טישל, אָבער ד"ר בערדיטשעווסקי, נעבן וועמען איך בין געשטאַען, האָט מיט גרויס פאַרויכטיקייט פאַרשטעלט דאָס צעטל וואָס ער האָט געהאַלטן אין זיין האַנט, כדי איך זאָל נישט קענען אויסגעפינען דעם סוד וועגן זיין נאָמען — עס געדענקט זיך מיר גוט דער סוד פון זיין ווייכן בליק, וועלכער איז געווען אויך עטוואָס ווי דערמוטיקנדיק; אַט פאַדערט אַ יידישער

יונגערמאן אזעלכע פארגעסענע ספרים ווי די דאזיקע; אבער אויך פארזיכטי- קייט, עס זאל זיך נישט פארפירן קיין שמועס, האָט ער אייפערדיק אַכטונג געגעבן אַז זיין נאָמען זאל בלייבן פאַרבאָרגן.

און ווי באלד עס האָט זיך שוין אַזוי געמאַכט, אַז די ביכער וואָס מיר האָבן גענוצט זענען אָפט געווען די זעלביקע (ער איז קענטיק, געווען אַריינגע- טאָן דאָן אין צוגרייטן זיין דייטשן בוך „פּוסבארן יודאס“ — פון ייִדישן קוואַל; און פון מיין פאַרשונג איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין דרוק דער פּרק „ייִדיש אין דער שאלות ותשובות-ליטעראַטור פון 16טן און 17טן יאָרהונדערט“, אינעם ערשטן היסטאָרישן זאַמלבוך פונעם יוואָ). האָט זיך באַקומען נישט איינמאַל, אַז דאָס בוך וואָס איך האָב געהאַט נייטיק איז געווען אין דעם פּאַק ביכער, וואָס איז געלעגן אויף זיין טיש; און דאָס בוך וואָס ער האָט געדאַרפט האָבן איז געווען ביי מיר, אויף מיין טיש; און די העפלעכע פּרוי ברוידע פּלעגט מיר נישט איינמאַל געבן אַ ווונק איך זאל צוגיין צו איר טישל, כדי צו איבער- געבן דעם געפּאָדערטן בוך פון מיין האַנט אין זיינער אָדער אומגעקערט; און תּמיד — יענע פּאַרזיכטיקע באַוועגונג פון פאַרשטעלן מיט זיין איידעלער אויס- געצויגענער האַנט דאָס קליינע צעטל, כדי עס זאל מיר נישט ווערן אַנטפלעקט דער סוד פון זיין נאָמען.

און זיין נאָמען איז מיר שוין דאָן לאַנג געווען באַקאַנט, וואָגיק, ליב און טייער. „מחנים“ איז געווען איינער פון די ערשטע ביכער אין דער נייער העב- רעיִשער ליטעראַטור וואָס האָבן אַנגעזאַגט פּרילינג און די שריפטן „צעירים“, די דינינקע העפטן, פּובליציסטישע און באַזונדערס די היסטאָריאָזאָפּישע, וועמענס פּלאַם גרייכט ביז די טיפענישן פונעם חשבון פון אַלע דורות און פון דעם דור — און דער סטיל זייערער איז ווי אַ פייער-קויל אויפן מזבח — האָבן מיך אויפּערודערט ביזן גרונט, איך בין שוין געווען מיט אים, נאָך ווען ער האָט פּאַלעמיזירט מיט אַחד-העמען; אים האָב איך נאָכגעפּאַלגט, ווען ער האָט אויפּגעדעקט די טיפע ריסן, וואָס שפּאַלטן-צעפיצלען דעם טראַדיציע- געוועב פון דער אומה. און מער ווי עס האָט מיך געצויגן זיין פּאַלעמיזירן, האָט דאָ געווירקט און איינגענומען די קראַפט און אויפּריכטיקייט פון זיין ווייטיק, ווינציק זענען דאָן געווען העברעיִשע שרייבער וואָס דאָס האַרץ זאל אַזוי צע- אַקערט ווערן פון זייערע שאַפּונגען, גריבלענישן און זוכענישן, ווי ער. דער ווילן צו הערן אַ לעבעדיק וואָרט פון אים איז געווען גרויס, אָבער זיין שיינענ- דיקע האַנט וואָס האָט פאַרשטעלט האָט גוזר געווען שטומקייט, בין איך גע- צוונגען געווען צו שווייגן.

איינמאַל זענען מיר געקומען צו-פרי, אָדער דער ביבליאָטעקאַר ד״ר רענצער, האָט יענעם טאָג פאַרשפעטיקט. יעדנפּאַלס ביידע האָבן מיר זיך צו-

זאמענגעטרופן און געבליבן שטיין אויף די טרעפ פונעם דריטן שטאק, נעבן דער פארשלאסענער טיר, א קורצע וויילע וואס דאן האט עס מיר אויסגעזען ווי לאנגע שעהן. דרויסן טריפט א רעגן. אין קארידאָר איז קיינער נישטאָ. חוץ אונדז צוויי. ביידע האָבן מיר געוואָסט, אַז שוין וואָסן אַז מיר פֿאַרען זיך ביי די זעלבע ביכער. ד"ר בערדיטשעווסקי אָבער, אָנגעלענט אויף דער פענצטער־ראַם פונעם קאָרידאָר, האָט אַרויסגענומען פון טעקע אַ צייטונג און האָט איינגעגראָבן אין איר זיינע אויגן, כדי מיין יצר־הרע זאָל מיך נישט אַ רעג־טאָן צו פֿאַרפירן מיט אים אַ שמועס. ביז ד"ר רענצער איז געקומען און האָט אונדז אויסגעלייזט פון דער שווערער געשפּאַנטקייט.

אין אַ צייט אַרום האָב איך געלייענט בערדיטשעווסקיס דערציילונג „הזר“ (דער פרעמדער), און איך האָב זיך דערוואָסט, אַז עטוואָס ענלעכעס צו אַזאַ סיטואַציע האָט שוין איינמאָל געטראָפּן עמעצן פון זיינע העלדן.

און אַ סך יאָרן נאָך זיין טויט, אַז איך האָב דערציילט וועגן אונדזער באַגעגעניש דעם פֿאַרשטאַרבֿענעם שרייבער פ. לאַכאַווער, בערדיטשעווסקיס אַ פריינט און פֿאַררער, האָט ער, קענטיק, אַ טראַכט געטאָן מיט זאַרג, טאַמער האָב איך מיך געפילט געטראָפּן דורך בערדיטשעווסקיס דערווייטערנדיקער פֿאַרזיכטיקייט. האָט ער, מיט פיל וויכטיקייט פון אַכטונג צו זיין פֿאַרשוונדענעם פריינט, זייער און זייער אויספירלעך מיר אויפגעקלערט, ווי טיף עס איז אין אים געווען די באַדערפעניש צו אַבסאָלוטער התבודדות, און ווי גרויס עס איז געווען זיין מורא פֿאַר יעדער באַגעגעניש מיט אומבאַקאַנטע פֿאַר אים.

וועגן דעם דאָזיקן כאַראַקטער־שטריך זיינעם האָב איך אויך דאָן געהערט נישט איינמאָל און איך האָב פון פֿאַרויס עס מקבל געווען אויף זיך: און אין מיין האַרצן בין איך דאַנקבאַר געווען דעם צופאַל, וואָס האָט מיר געגעבן די געלעגנהייט צו זען מיט מיינע אויגן דעם דאָזיקן גרויסן שרייבער מתבודד, וואָס האָט אַזוי אויפגעשטורעמט מיין געמיט זינט איך בין געוואָרן אַ שטענדיקער ליענער פון דער נייער ייִדישער ליטעראַטור. יאָרן־לאַנג האָב איך געגאַרט פֿאַרצושטעלן זיך זיין בילד, וואָס איז געווען אוממעגלעך צו געפינען אין קיין שום בוך — און מען האָט מיר אויך איבערגעגעבן, אַז דער שרייבער פֿאַר־באַרגט בכיוון זיין בילד פון זיינע ליענער — און דאָ האָב איר זוכה געווען צו פֿאַרזאַמען אין זיין אַנוועזנהייט לאַנגע שעהן אין לויף פון וואָסן, צוזאַמען מיט אים אין די פיר ווענט צווישן יענע ביכער־פֿאַליצעס און צו באַקענען זיך מיט אים פון דער נאַענט, הגם אַ שטילע שווייגזאַמע באַקאַנטשאַפט. אַן רייד, נאָר בלויז דורך ביכער, פון האַנט צו האַנט.

כסלו תשי"י

בנימין זעגעל

וואָס האָט, איינגטלעך, געטראָפֿן דעמאָלט, אויפֿן שוועל פֿונעם יאָרהונדערט, ווען הערצל איז דערשינען אין ווין און צעטיילט דעם דור אויף צווייען? זוי עס איז געשען, וואָס ער בנימין זעגעל, דער איינגעוואַרצלטער ייד, דער שטורמער וואָס מאַכט שטורמען, איז דאָן פֿאַרבליבן דרויסן פֿון דעם נייעם קרייז? און ער איז, דאָך, דאָן געווען אין זיין פֿולער יוגנט־קראַפט, אַ פֿאַרענדיקדיקער סטודענט, אַן אַנפֿאַנגנדיקער שרייבער און אויך אַן אָנהייבנדיקער העברעישער שרייבער, אַנגעזאַפט מיט ייִדישקייט ווי אַ מילגרוים, און באַלאַדן מיט טאַלאַנט, פֿול מיט גלויבן אין זיך און אינעם מענטשן בכלל, אַנגעזעטיקט מיט פֿרילינג און דורשטיק נאָך קאַמף? פֿאַרוואָס האָט עס געטראָפֿן אַזוי, אַז פֿלוצים איז אויפֿגעשטיגן אַ וואַנט צווישן זיי? איז צומאָלס דער אומגליק נישט געקומען צוליב דער סיבה פֿון די יאָרן. הערצלס רוף איז געקומען אַ ביסל צי שפּעט פֿאַר אים אויף געציילטע יאָרן און האָט אים געטראָפֿן, ווען ער איז שוין געשטאַנען אויף אַ געוויסער עסטראַדע, און האָט שוין פֿאַרנומען אַ באַ־שטימטע פֿאַזיציע, האָט שוין געהאַט אויך אַ נאָמען און זיין עסטראַדע האָט שוין געהאַט, ביז אַ געוויסער מאָס, אויך אַ טראַדיציע? האָט ער, אפשר דער־פֿאַר, זיך נישט צוגעהערט צום נייעם רוף און ער האָט זיך ווייטער פֿאַרפּעס־טיקט אויף דער אַנטקעגנדיקער בימה? אָדער אפשר האָט, דערין, געשטעקט די האַנט פֿון מקורבים: עמעצער האָט נישט אָפּגעשאַצט ווי געהעריק זיינע פּעיקייטן און זיינע כוחות און האָט אים געשטעלט אין שאַטן, אָדער אפשר נאָך אַ שטויס געטאָן אָן אַ זייט? צי האָט גורם געווען דערצו, זיין וויכוח מיט זיין לאַנדסמאַן מתתיהו אחר אָדער זיין פֿאַרהערלעכן ווילהעלם פעלדמאַנען האָט באַווירקט? אַזוי צי אַנדערש איז שוין די וואַגשאַל דאָן געוואָרפֿן געוואָרן; דער אומגליק איז געווען זיינער, ווייל צוליב דעם איז ער געווען פֿאַרמשפּט צו וואַלגערן זיך זיין גאַנץ לעבן אין אַ געוויירבל פֿון באַוועגונגען נישט זיינע, און צו פֿאַררוענדן אומזיסט דעם פייער פֿון זיין וואַרט אויף אַן אויסגעדאַרטן באַדן; און דאָס אומגליק איז געווען אויך פֿאַר דער ציוניסטישער באַוועגונג, וואָס האָט פֿאַרלאָרן איינעם פֿון די בעסטע קעמפּער, וועלכער איז פֿון אַנפֿאַנג אָן ווי באַשטימט געווען צו זיין איר באַדינער און היטער, ווען עס וואַלט דער־

מאָלט נישט געווען געשען די מיספּאַרשטענדעניש און טעותדיקע בלאַנדזשע-
נישן.

פון דאָהאַטין, דאָס שטעטל פון זיין קינדהייט און פון לעמבערג — דער
שטאָט פון זיין יוגנט — איז ער אַרויס אין דער ברייטער וועלט מיט אַ גרויס
פאַרמעגן און אַ רייכער ירושה פון וויסן און כאַראַקטער. אַלץ וואָס איז נאָר
מעגלעך געווען אַנצוזאַמלען אין די אוצרות פון מזרח-גאַליציע, האָט ער אָנ-
געזאַמלט גאַנצע הויפּנס, צו זיך אין זיין באַגאַזש אַרײַן: אוצרות פון תורה און
פון לעבנס-סטיל, פון מיליע און הומאַר, פון ליידנשאַפט און טאַלאַנט. ווער
נאָך, ווי ער, איז געווען אזוי אַנגעזאַפט מיט פּאָלקסטימלעכקייט און אַ בקי אין
די געהיימנישן פון ייִדישן פּאָלקלאָר, ווי איינער פון די גאָר גרעסטע מומחים
אויף דעם געביט? און ווער נאָך ווי ער האָט זיך באַצויגן מיט אזוי פיל ביטול
צו יעדן קולט פון פּאָלקלאָר און פּאָלקסטימלעכקייט אין די לעצטע יאָרן? ווער,
דען, נאָך, אזוי ווי ער איז געשטאַנען אויף דער וואַך פונעם כבוד פון ייִדן אין
פוילן און גאַליציע און האָט געקעמפט, הויך און ווירדיק זייער קאַמף מיט יעדן
פיינטלעכן זשורנאַליסט, און פאַרלוימדנדיקן פּאָליטיקער — אונדזעריקער צי
זייעריקער — און האָט געפירט די מלחמה פאַר פּאָליטישער און גייסטיקער
איינגעוואַרצלטיקייט, מיט שטאַלץ אין הייליקן אויפברויז? און ווער, דען נאָך
ווי ער פלעגט אויסגיטן זיין ביטערן צאָרן אויף דעם נאַציאָנאַליזם וואָס ביי
אונדז גופּא, וויל גאָר שיצן די „געטאַ-מויערן“ און אויפבויען נייע באַסטיאַנען,
אַנשטאָט די צעשטערטע, כדי „צו אויפשטעלן אַ נייע צעשייד-וואַנט צווישן די
ייִדן און פּאָליאַקן?“.

ער אַליין פלעגט אָן אויפהער וואַרפן זיינע דאָרן-פּיילן אויף די „קאַמער-
ציאַנטן און די יעראַרכיע-לייט“, וואָס שטאַמען אַליין פון די שטעטלעך פון
גאַליציע און פוילן, וואָס זענען אויפגעקומען, נתגדל געוואָרן אין דער געזעל-
שאַפטלעכקייט און אין דער שטאַטס-פּאָליטיק פון עסטרייך און אויף דער ביר-
זשע אין ווין און זיי האָבן פאַרגעסן אָן דעם גורל פון זייערע ברידער אין דער
היים, הערן זייער שאַנד און שווייגן און קוקן צו, ווי נישט זיי מיינט מען, צו
אַלע בלוטיקע ליידן: און ווי פלעגט ברענען זיין צאָרן אויף די שוואַרצערישע
ציוניסטן, וואָס האָבן געוואַגט צו חלומען וועגן נאַציאָנאַל-פּאָליטישע אויטאָ-
נאַמיע ביי אונדז, די דובנאַוויסטן און די ייִדישיסטן — אַלע זענען מיר געווען
ווי דערנער אין זיינע אויגן.

דער אידעאַל פון די ערשטע קעמפער פאַר דער ייִדישער עמאַנציפּאַציע,
פון אַנפּאַנג 19טן יאָרהונדערט — וואָס פאַר אונדז איז עס שוין געווען נאָר
אַ דעראינערונג פונעם פאַרגאַנגענעם — איז נאָך תמיד געווען פאַר אים אַ
וועג, אָן אַנווייזער; און די גאַנצע קריטישע היסטאָרישע אַפּשאַצונג וועגן יע-

נעם יארהונדערט, וואָס איז צווישן אונדז פאַרשפּרייט געווען, לויט אַחד-העט און דובנאָוו, מיט אַלע אירע אורטיילן און אויסדרוקן — איז אים געווען דער-ווידער. לויט ער האָט געזען אונדזער דור — שטייט ער ערשט אין רעכטן מיט פון אַ קאַמף-תּקופּה פאַר יענער עמאַציפּאַציע. אין מערבֿ-אייראָפּע האָבן מיר שוין דערוואָרבן אַ פּולע, און מזרח-אייראָפּע, אָבער, האָט זיך נאָך נישט אָנגעהויבן דער קאַפיטל פון נצחונות. און דאָרטן אויך, פּונקט ווי אין מערב, שטייט נאָך פאַר אַ לאַנגער וועג; און כל-זמן מיר האָבן אים נישט פאַרענדיקט ביז צום סוף טאָר נישט אָפּגעשוואַכט ווערן ביי אונדז איר קאַמפּס-אימפּעט. די זיך קולטורעל פאַרפּרעמדנדיקע און פאַרלייקענענדיקע פון איין זייט, און די ציוניסטן און אויטאָנאָמיסטן, וואָס פון דער צווייטער זייט — ביידע צוגלייך — האָט ער באַטראַכט, ווי שולדיקע פאַר דער אומבאַהאַלפּנקייט וואָס האָט באַהערשט די ייִדישע רייען אין אָנהייב פון זייער קאַמף. און זיין פּובליציסטישער פּלוך האָט געדונערט אויף ביידע לאַגערן. ווער האָט עס אויסגעטראַכט דעם זיין אַז אויף די מזרח-אייראָפּעיִשע ייִדן הויערט דער מוז צו גיין אַן אַנדערן וועג, ווי די ייִדן פון מערבֿ-אייראָפּע זענען געגאַנגען? צי קען דען אַ ייִדישער מענטש זיך נישט פּילן אין פּוילן און אין דער פּוילישער קולטור פּונקט אַזוי היימיש, אַזוי אַ בן-בית, ווי זיינע ברידער פּוילן זיך אין דייטשלאַנד און אין דער דייטשער קולטור? הלמאי זיין חבר ווילהעלם פּעלדמאַן — דער לערער און פּירער, און פאַרשער פון דער פּוילישער ליטעראַטור? הלמאי דער פּאַעט יוזיאַן טוויים, דער היסטאָריקער אשכּנזי? און פּאַליטיקער ליבּערמאַן און דיאַ-מאָנט — די קעמפּנדיקע סאַציאַליסטן? און ווער האָט עס פּאַלש געפּסקנט, אַז דער דאָזיקער וועג מוז, נויטווענדיקערווייז, זיין דווקא אַ וועג פון אַסימילאַציע? דאָס דאָזיקע וואָרט אַסימילאַציע איז געווען פאַר אים דאָס אַמיינסטן פאַר-האַסטע. ווי פון אַ שלאַנג געביסן, פּלעגט ער אויפשפּרינגען דערהערנדיק עס... אַסימילאַציע? וואָס געהערט ער זיך אָן מיט דעם? וואָס קערט זיך עס אָן מיט זיין? ווער קען עס באַהויפּטן, אַז נאָכן בטל ווערן פון די צעשיידנדיקע ווענט, וועט אויך אויסגיין די ייִדישע נשמה? אויך נאָך דער פּולשטענדיקער רעאַלי-זירונג פון דער בירגערלעכער עמאַציפּאַציע — וועט נאָך אַלץ פאַרבלייבן אַ ברייט פּעלד פאַר ייִדישער גייסטיקער אייגנאַרט, וואָס נייטיקט זיך, כלל, נישט אין פּאַליטישע מכשירים און שוץ-צודעקונגען. פּיל איז די צאָל פון די וועזנטלעכע אייגנשאַפטן וואָס אונטערשיידן צווישן ייִדישן גייסט און דעם גייסט פון די פּעלקער, און פּיל זענען די אויפגאַבן וואָס דערוואָרטן אָן ערנסטן ייִדן צווישן ייִדן גופּא. און זיי וועלן אַלעמאַל פאַרהיטן. עס איז פאַראַן אַ ״הר המוריה״ און ס׳איז דאָ אַ ״גאַלאַטאַ״ — האָט זעגעל איינגעקעלט — און צווישן זיי ליגט אַ תּהום. עס איז פאַראַן רעליגיעזיטעט, וואָס ביי יעדער ענדערונג

פון פאָרם און אינהאַלט, הערט זי קיינמאָל נישט אויף, און אין איר ליגט די אמתע ערבות פאָרן ייִדישן קיום. עס זענען פאָראַן ייִדן אין די מאַסן, וואָס צאַנקען און וועלקען אין זייער פיין אין מזרח־אײראָפּע און אין מזרח פון דער וועלט. זיי שרייען, רופן נאָך הילף — און זי קומט נישט; און די זאָרג וועגן זיי איז הינטערשטעליק. עס זענען פאָראַן ווערטן גייסטיקע און ווערטן קינסטלע־רישע, אָנגעזאַפטע מיט זעלבסטשטענדיקייט און זיי וואַרטן, מיזאַל זיך אָפּגעבן מיט זיי, מען זאָל זאָרגן פאַר זיי. און אויב איר ווילט נאָך מער — איז נאָך פאַר־ראַן אויך אַ העברעיִשע שפּראַך, און אַ העברעיִשע ליטעראַטור, וואָס שטערט ווינציקער ווי ייִדיש צו דער רעאַליזירונג פון דער בירגערלעכער עמאַנציפּאַציע; און אין דער לעצטער צייט האָט ער געוואָגט, אַפילו, צוצוגעבן; עס איז פאָראַן אינעם ציוניזם אויך אַן עלעמענט פון קאָלאָניאַליזאַציע און פון חֵיבת, ציון, וואָס זיי קענען אויך זיין פון גרויס נוצן און ס'איז אפשר אַ פליכט אויך דאָס איינצושליסן אינעם ייִדישן געוועב, אויב זיי זאָלן נאָר נישט זוכן צו פאַרדאַרבן דעם געוועב זעלבסט דורך סעפּאַראַטיסטישע באַצילן און זיי זאָלן נישט האַלטן אין איין רעדן וועגן נאַציאָנאַליזם, וועגן אָפּגעזונדערטקייט — וואָרום דאָס הייסט: שפּילן זיך מיט פייער! און פאַר דעם אַלעמען און איבער דעם אַלעמען — איז אויף דער וועלט פאָראַן אַנטיסעמיטיזם. וועלף הונגעריקע שאַרפן דאָס אויג אויף ייִדן, די צעזייטע און צעשפּרייטע שאַף אין יעדן לאַנד, אויף יעדער שפּראַך און אין יעדן קולטור־געביט. מיר אַליין, איבער אונדזער אַפּאַטיע און אונדזער יאוש, איבער אונדזער מאַנגל אין פעיקייט און אונדזער מאַנגל פון שטאַלץ — מיר אַליין זענען שולדיק, וואָס אַט די פאַרגיפטעטע פיילן, געגאַ־סענע פון אומגעלומפערטע שקרים און פאַלשקייטן, ווערן געוואַרפן אויף אונדז אַזוי האַסטיק און זענען אַזוי לעבנס־געפּערלעך. אונדזער שוין־קראַפט איז אַפֿ־געשוואַכט געוואָרן. מיר הערן אונדזער שאַנד און מיר ענטפּערן נישט אַפ. מיר וויינען איבער די פאַלש־אויסגעטראַכטע בילבולים וואָס מען פאַרשפּרייט וועגן אונדז אין די מאַסן, און מיר נעמען זיך נישט אָן מיט קראַפט צו אויפדעקן זייער פאַלשקייט און די געמיינקייט פון די וואָס טראַכטן זיי אויס. אַנשטאַט בטל צו מאַכן זייער גיפט און אַרויסצורייסן זיי מיטן וואַרצל. זענען מיר נאכ־לעסיק, אַפהענטיק; אומפעיקע זענען מיר. דעריבער זענען מיר אַליין שולדיק פאַר אונדזערע צרות. און דער פאַליטישער ציוניזם און די נאַציאָנאַלע אוי־טאַנאַמיע־חלומות העלפן נאָך מער צו אויפצובלאַזן די לעגענדע וועגן דער ייִדישער אָפּגעזונדערטקייט. — די געגאַרטע שטרעבונג פונעם אַנטיסעמיטיזם — און זיי העלפן אויך צו אַפּטויטן אין אונדז אַליין דעם ווילן און שטרעבונג צו קעמפן קעגן דעם אַנטיסעמיטיזם. „דער ציוניזם — פלעגט ער מיר זאָגן צום שלום פון אונדזערע ביטערע דיסקוסיעס — ווען ער זאָל געווען קומען

נאך דער רעאליזירונג פון דער ענדגילטיקער עמאנציפאציע וואלט געווען אין אים א גליק פאר דער באַפֿרוכפערונג פונעם ייִדנטום. היות, אָבער דער ציו־ניום האָט זיך צוגעאיילט און איז געקומען פֿאַר דער צייט, ווען מיר זענען נאָך ווייט דערווייטערט פונעם ציל־פונקט — די עמאנציפאציע — און די מלחמה פֿאַר איר פֿאַרווירקלעכונג מוז נאָך אָנגעהאַלטן ווערן און פֿאַרגעזעצט ווערן, און דער עצם־ענין מלחמה פֿאַדערט קאָנצענטרירונג, פֿאַדערט געשמידט זיין, איז אינעם ציוניזם, דעריבער, אַ סכנה פֿאַר אונדז און פֿאַר אונדזער צוקונפט. אזוי האָט געדונערט און געשטורעמט מיין אָפּגענוט־פריינט, בנימין זעגעל. און ער אליין האָט געוואָלט זיין אַ לעבעדיקער און באַגלייבטער און טרייער עדות, אַז די לייַדנשאַפט צום שוץ און די פעיקייט צו פֿאַרטידיקונג, האָבן נאָך נישט אויפֿגעהערט אין אונדזער דור.

ווי אין די צייטן פון לודוויק בערנע און אליהו אַרשאַנסקי האָט ער אַרויס־געצויגן די שווערד פון דיסקוסיע און האָט, ווי אין פייער־פלאַם, געברענט די פיינט רונד אַרום, און פֿאַרשטאַפט אַלע פֿאַרלוימדערשישע מיילער. באַרייזט טעאָדאָר לעסינג אַ ריי גאַליציאַנער שטעטלעך און אין אַ סעריע מאַמרים אין דייטשישע צייטונגען גיט ער איבער זיינע איינדרוקן, וואָס זעען אים אויס צו זיין באַליידיקנדיקע, ווי די גרעסטע אָפּשפעטנדיקע; פֿאַרמעסטן זיך דייטשע פֿאַליטיקער צו פֿאַרשליסן די טיר פֿאַר איינוואַנדערער „אַסט־יודען“; צע־טענהט זיך פ. דעליטש, אַז דער אַלט־ייִדישער שאַפונג פעלט מקורותדיקייט; פרובירט אַ רומענישער פֿראַפעסאָר אַרויסצוקומען באַגרינדן די עטישע ווערט פונעם „נומערוס קלאָוזוס“; האָט דער דייטשער אַנטיסעמיט פריטש געלעס־טערט דעם גאַטהייט־באַגריף ביי ייִדן; און אַז דער צורר־אַנטיסעמיט רשווענט־לאוו האָט אָנגעהויבן פֿאַרעפנטלעכן די „פֿראַטאַקאַלן פון די זקני ציון“ — פלעגט ער, זעגעל, תיכף זיך וואַרפֿן אין קאַמף ווי אַ לייב, באַוואַפנט מיט וויסן און פֿאַטאַס, מיט גבורה פון געדאַנק, און מיט שאַרפֿקייט אין שפראַך און געשליפֿנקייט פון פֿאַלעמיק און ער פלעגט פון זיי מאַכן אַש און רויך און פלעגט שלאָגן רוקן־לענד.

און די מערהייט פון די דאָזיקע טאַטן און זאַכן און פיל נאָך ענלעכע צו זיי, האָט ער געטון „אינקאָנגיטאַ“, אונטער פּסעוודאָנימען און גאַר אַן אַן אונ־טערשריפט, פון יעדער טריבונע וואָס האָט זיך נאָך געעפנט פֿאַר אים, און אין נאָמען פון יעטוועדער קאַמיסיע, וואָס האָט עס אים נאָר דערמעגלעכט, אַן דער אַבזיכט צו באַקומען דערפֿאַר פירסום אַדער כבוד. אַפילו די וואָס זענען גוט באַקאַנט אין אַלע וועגן און שטעגן פון אונדזער געזעלשאַפטלעכקייט ווייסן נישט אַז אין אונדזער דור, איז זעגעל געווען צווישן די גרעסטע טוער פון דער דאָזיקער אַרבעט. נישט פיל ביי אונדז ווייסן, אַז ער איז עס געווען דער וואָס

האָט באַוווּן צו צערייסן דעם געוועב פון ליגנס וואָס הילט איין די געשיכטע פון די קאָמפּליצירטע פעלשוונגען פון די „פּראָטאָקאָלן פון די זקני ציון“, און צו דערווייזן, אומבאַשטרייטבאַר, זייער אָפּשטאַם, זייער מחבר און פעלשער און זייער פּאַרשפּרייטער אין פּאַרשידענע שפּראַכן; נישט פיל ביי אונדז ווייסן, אַז דער בוך וואָס זעגעל האָט וועגן דעם אָנגעשריבן איז דער פּונדאַמענטאַל-סטער ספר, וואָס איז אָנגעשריבן געוואָרן וועגן דער דאָזיקער פּינצטערער שאַפּונג, וואָס איז אָנגעזאַפט מיט פּיינטשאַפט, פּאַלשקייט און רשעות. פּונקט אַזוי ווייסן ווייניקע, אַז די באַרימטע זאַמלונג פון „שפּריכווערטער“ פון איג-נאַך בערנשטיין, וואָס האָט פאַר פיל, ביי אונדז, געדינט אַלס ערשטער קוואַל פאַר פּאַלקס-ווויסן און פּאַלקס-ליבע, איז געזאַמלט געוואָרן פון אים בעיקר, אויב נישט אַממיינסטן. און ער האָט עס דעם דאָזיקן אוצר דערקלערט און פאַר-טייטשט. און פּונקט אַזוי איז געוויס קנאַפּ די צאַל פון די וואָס ווייסן, אַז דער באַרימטער הודוּש-זשורנאַל „אַסט און וועסט“ — אַט-דאָס ווינקל פון „יפת אין די געצעלטן פון שם“¹ אין דייטשלאַנד, וואָס דער נאַמען פון לעאַ ווינץ האָט פּיגורירט אַלס זיין רעדאַקטאָר, איז אין דער ווירקלעכקייט רעדאַקטירט גע-וואָרן יאַרנלאַנג און גאַנץ אַפט אויך אָנגעשריבן געוואָרן אַממיינסטן, דורך דעם-אַ בנימין זעגעל, אַ טייל אונטערגעשריבן מיט זיין פולן נאַמען און די מערסטע טייל מיט פּאַרשידענע פּסעוודאָנימען (בר-עמי, ב. ספּרא, ד"ר שיפּער, ד"ר זאב, ב. ראהאטין און אנדערע).

צי האָט ער מקבל באהבה געווען זיין פאַרבלייבן אומבאַקאַנט און אין שאַטן? זיין שטאַלץ האָט אים נישט דערלאָזט זיך צו באַקלאַנגן אויף דעם. ער האָט אָבער גוט געוויסט זיין ווערט און ער האָט אויך געוויסט דעם אונטערשייד אין ווערט-און-וויכטיקייט צווישן אים און די זייער באַרימטע אין דעם יידיש-דייטשן און יידיש-פּוילישן צייטונגס-וועזן און געזעלשאַפטלעכקייט פון זיין דור. אָבער ער האָט באַטראַכט פאַר זיך ווי אַ זכות אויך די דאָזיקע אומגערעכט-טיקייט. ער האָט געוויסט, זיכער, אַז ווען ער וואַלט געווען איינגעשטימט צו אַנשליסן זיך אַפּיציעל צו איינער פון די אָנהאַלטנדיקע געזעלשאַפטלעכע פאַר-טייען וואָס שטרייטן צווישן זיך, וואַלט ער תּיכּף געוויס געקענט געניסן פון ביידע וועלטן, — אי באַרימטקייט, אי מאַטעריעלע גונסטן — וואָס ער האָט געהאַט אין אַזאַ קנאַפּער מאָס. ער האָט אָבער פאַרלייגט זיין געצעלט דרויסן פון ביידע שטרעמונגען און ער האָט, אַזוי אַרום, אָנגעוואָרן כבוד ביי ביידע. זיין גאַנצער שכר איז געווען, וואָס זיינע פּיילן טרעפּן אין ציל, ווען אַפּילו זיין נאַמען בלייבט פאַרהוילן.

¹ „יפת באהלי שם“ — אַ מליצה וואָס ווערט באַנוצט אין זין פון וועלט-קולטור אויף אַ יידישקייט-טריבונע.

אין די יארן פון דער וועלט-מלחמה זענען געשטיגן די כוואליעס פון דער מחלוקת. גלייך ווי אלע קעגנזאצן פון זיין גייסט וואלטן געווארן צונויפגע-פלאגטערט: לאנדעס-פאטריאטיזם און אלוועלטלעכע יידישקייט, יידיש בלוט אויף די מזבחות פון די „פאטערלענדער“ און ברענענדיקער אַנטיסעמיטיזם צווישן די פעלקער פון די פאטערלענדער. זיין פוילישער ייִדנטום איז צע-שטערט און איז „דערלייזט“ געווארן דורך דייטשלאַנד און איז אוועקגע-געבן צום דייטשן ייִדנטום אין אַרענדע און זיינע פאַרבינדעטע אין דער מלחמה קעגן דעם ציוניזם טוען איר שליחות און פירן אָן, געשמאַק מיט דער דאָזיקער אַרבעט; און די ציוניסטן וואָס גיבן זיך איבער אין קאַמף פאַר די ייִדן אין פוילן, מישן זיך אַריין אין די פוילישע אינערלעכע ענינים, שטעלן אַרויס פאַדערונגען פון נאַציאָנאַלע רעכט און דורך דעם פאַרהאַלטן זיי די אַנט-וויקלונג, שטעלן אין געפאַר דעם שלום און רעגן אויף דעם אַנטיסעמיטישן כיינט; און זיין קאַמפּס-וועג אינעווייניק, אין דער ייִדישער מחנה גופא, איז אַזוי ווי דער וועג פון זיין קאַמף כלפּי-חוץ. אַן רחמנות אין דער פאַלעמיק און אַן צירלעכע מאַנירן אין דער טאַקטיק. שטאַל קעגן שטאַל! אין דעם ציוניזם האָט מען אים באַטראַכט ווי דעם סאַמע געפערלעכסטן קעמפער אין דעם לאַ-גער פון די קעגנער, און אויך אין אַנטי-ציוניסטישע קרייזן, וואָס האָבן עקס-פלאַטירט זיינע כוחות און אויסגענוצט זיינע פעיקייטן, האָט מען זיך גע-קווענקלט צוצוטיילן אים דעם כבוד אין דער געזעלשאַפט. ווער ווייסט וווּ עס קען אים פאַרפירן זיין טריישאַפט צום אַסט-יודענטום — און אויף וועמען ער קען מאַרגן אויסגיסן זיין פאַלעמישן צאַרן.

צי האָט ער געפינען רו אין זיין געצעלט וואָס ער האָט אויפגעשטעלט מחוץ פון ביידע לאַגערן אַזעלכע ווי ער זוכן נישט קיין רו. ער האָט פרו-בירט זיין כוח אין עטנאָגראַפיע, אין פילאָסאָפיע, אין דראַמע און אין געשיכטע — און ער האָט זיך נישט באַרויקט. זיין בוך וועגן „ייִדן און די וועלט-מלחמה“ אין „ייִדן און פּאָליאַקן“, וועט אוועקטראַגן דער צאַרן-טאַג, זיין בוך, אַבער, וועגן די ייִדן אין רומעניע, איז אַן איין און איינציקער אין זיין אַרט, און זיין סימבאָלישע דראַמע „דער וואַלד“, מעג געלייענט ווערן מיט אינטערעס ביז היינט צו טאַג.

ער איז נישט דערגאַנגען צו קיין שום ברעג. ווי לאַנג דער זשורנאַל „אַסט און וועסט“ האָט נאָך עקזיסטירט האָט ער נאָך געהאַט אַ טריבונע, לויט זיין גייסט: צווישן די קעגנערישע לאַגערן; אַבער אַז די טריבונע איז בטל גע-וואָרן, איז זיין ענגער שטעג נאָך שמעלער געוואָרן. נישט האַבנדיק קיין אַנדער ברירה, האָט ער אַראַפגענידערט אַ טרעפל און האָט פאַרעפנטלעכט זאַכן אין דעם „אום דויטשן רייך“, דער אַרגאַן פון די „דייטשן פון משהס גלויבן“. ער

האָט אויך זיך באַטייליקט אַפילו אין „ק. צ. בלעטער“, — דעם אַרגאַן פון די אַסימילירטע ייִדישע סטודענטן. אָבער גראַד דאָן איז פאַרגעקומען אַ געשעע־ניש וואָס האָט, ווי געעפנט פאַר אים נייע האַריוואָנטן; עס איז אויפגעשטעלט געוואָרן די אויסגעברייטערטע ייִדישע אַגענץ. עס איז געוואָרן לעגאַל אַרץ־ישראלדיקייט אָן ציוניזם. ער האָט אַ שפּרונג געטאָן צום נייעם אויפטו און האָט געפרוווט צו זיין אַ טרעגער פון אַט דער ישראלדיקייט, צווישן די נייע וואָס זענען צוגעשטאַנען און צווישן די ווייטערע וואָס זענען נאָך נישט צוגעשטאַ־נען. יאָרן פאַר דעם נאָך, ווען עס זענען פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין דייטש פּרקים פון באַריכט פון אונדזער אַרץ־ישראל־דעלעגאַציע פון „פּועלי־ציון“ און אין זיי איז דערציילט געוואָרן, וועגן אַרבעטער־קאָלאָניזאַציע, וועגן די קבוצות און די מושבים, איז ער געווען דער, וואָס האָט אין די אַסימילאַציע־צייטונגען אויפגענומען דאָס העפט מיט אַפענע אַרעמס און עס האָט אים שטאַרק הנאה געטאָן, וואָס אים האָט זיך איינגעגעבן צו זאָגן עס דווקא דאָרטן. זינט דעם קאָנגרעס אין ציריך, האָט ער אויך אָנגעהויבן צו טראַגן די פּאָן פון דער אויסגעברייטערטער אַגענץ און אַז ער איז צוריקגעקומען אין זיין שטאָט ווין איז ער אויך אַריין — מיר דאַכט זיך, צום ערשטן מאָל, נאָך זיין דרייסיק־יאָרן קריג — אין אַ ציוניסטישער צייטונג און האָט אָנגעהויבן שרייבן אין שטריקערס „ווינער מאַרגנצייטונג“. אַ וויילע האָט עס אויסגעזען ווי „די ברעגן וואַלטן זיך דערנעענטערט“.

אָבער זיי האָבן זיך נישט דערנעענטערט. זיין קראַנקייט האָט אים געפיי־ניקט יאָרן. דער קאַפּ האָט געטראַכט און פאַרטראַכט וועלטן און די פּיס זענען שווער געוואָרן און נישט געגאַנגען. צענדליקער יאָרן פון וואַגלענישן, פון ביי־טערע אויפּרעגענישן אין לעבן, פון גויט און עלנט, פון אַן איינזאַמען אומ־פאַרהייראַטן, אויפגעברויזטן ייִדישן אינטעליגענט, האָבן זיך געלאָזט פּילן. און אויך די געציילטע קנאַפע יאָרן פון גליק, וואָס זענען אים באַשערט געווען אויף דער עלטער, ווען נעבן אים איז געווען זיין חברטע־פאַררערן, זיין יונגע תּלמיד־ה־קרובה, האָבן נישט באַוויזן צו קענען אים ראַטעווען.

זוי איך האָב געהערט, האָט ער — איבערגעפולט פון ווייטיקן און אַ היילונגסלאָזיקייט — אייגנוויליק פאַרלאָזן די לעבנס־אַרענע (1932).

אַ ייִדישער מענטש אָבער, — און מעג ער זיין זיינער אַ קעגנער שבּקעג־נער — אַז ער פּלעגט זיך טרעפן מיט אים, אויסער די גרענעצן פון דעם גע־זעלשאַפטלעכן וויכוח און נאַכדעם ווי דער פּאַלעמישער שטורעם איז געשטילט געוואָרן — פּלעגט זעגעל דערשיינען פאַר אים ווי דער האַרציקסטער מענטש, פול מיט מענטשלעכער פאַרשטענדעניש און מיטלייד, אַ ברודער צו יעדן דערדריקטן. אַ זוכער פון ייִדישע לאַמאַנאַסאַוס אין אַלע גאַסן, און באַדינער

ז ל מ ן ש ז ר

זייערער מיטן לעצטן רעשט פון זיין קראפט. א זאפטיקער יידישער פאלקס-מענטש, אן אַנגעפראָפּטער אוצר פון פּאַלקלאָר און הומאַר. אַ שאַרפּער. אינ-טערעסאַנטער מיטשמועסער, אַ גייסטרייכער דיכטער, אַ זיך ראַנגלענדיקער, איינזאַמער און אַ קראַנקער און אַן עלנטער. מיט אַ רייכער, צערניסענער און צעפליקטער נשמה.

און ווען אפילו מיילנווייט איז פון אונדז דער דאָזיקער מענטש, ווייט לויטן געדאַנקען-גאַנג און ווייט לויטן עלטער און ווען אפילו מען וועט זאָגן טמא צו דעם וואָס ער האָט געזאָגט טהור, מוז מען איינזאַמלען אים אין האַרצן און געדענקען אים שטענדיק צום גוטן.

יעקב קלאצקין

אין דער פרעמד, אין אַ ווייט און רויק שווייצאַריש שטעטל, אין וועווע, וואָס נעבן לאַזאַן, ווייט פון דעם גערויש פון ייִדן און פונעם טומל פון ייִדיִש־שע ליטעראַטור־לייט, האָט ד״ר יעקב קלאַצקין געלעבט דאָס לעצטע יאָר פון זיין לעבן און דאָס יאָר איז פאַר אים געווען אַ יאָר פון גרויסע וועלט־אומ־פאַסנדיקע ליטעראַרישע פּלענער. ער האָט נאַר־וואָס געהאַט פאַרענדיקט זיין גרויס פּילאָסאָפּיש בוך אין ענגליש. אין וועלכן ער האָט געזען די באַגרינדונג פון זיין וועלט־אַנשויונג וועגן לעבנס־אינסטינקט ביי מענטשן און ביי דער מענטשהייט, און ער האָט געהאַלטן אין אַנשרייבן פון דאָסניי דעם תּמצית פון דעם דאָזיקן בוך אַריגינעל העברעיִש. ער האָט געהאַט פאַרטיק פאַר זיך אַ גאַנצן אוצר פון ליטעראַרישע און פּילאָסאָפּישע עסייען, געשריבן אין אַ קלאַצ־קינישן העברעיִש, אייניקע אויף אַלגעמיינע טעמעס, אַנדערע אויף ייִדישע טע־מעס, אויף צייט־פּראָגן, וועגן פּערזאָנען, וועגן באַגעגענישן און וועגן באַגריפ־ענינים. צווישן זיי אַזעלכע, וואָס ער איז נאָך נישט געווען גרייט צו פאַרעפּנט־לעכן זיי באַזונדער. אַנדערע האָט ער געהאַלטן גרייט פאַר אַ צווייטן באַנד פון „זוטות“ (קלייניקייטן); און נאָר אייניקע פון די דאָזיקע עסייען האָט ער שוין געהאַט אַוועקגעשיקט פאַרן „התּקופּה“ אין נאַרד־אַמעריקע, פאַרן „קיום“ אין פאַריז און פאַר טשערנאָוויצעס „בצרון“. איין עסיי, דעם לעצטן — אַ פּילאָסאָ־פּיש־פּעסימיסטישער עסיי וועגן די קריזיסן אין דער וועלט־קולטור און וועגן דער „אייביקייט“ פון דער נאַצישער פאַרדאַרבנקייט און רשעות — האָט ער נאָך באַוויזן אַוועקצושיקן צום יאַרבוך פונעם „דבר“ (תּש״ו). ער האָט נאַר־וואָס געהאַט פאַרענדיקט צוגרייטן צום דרוק אַ צווייטע פּראַגמענטן־זאַמלונג פון געדאַנקען און דיכטונגען פון אויסדערוויילטע שפּעצער־פּערזענלעכקייטן פונעם לעצטן יאַרהונדערט, מיטן נאָמען „משנת אחרונים“, ענלעך צו זיין באַרימטער אַנטאַלאָגיע פון די גריכישע קלאַסיקער, מיטן נאָמען „משנת ראשונים“. די דאָזיקע זאַמלונג האָט אַנטהאַלטן אַן אויסשעפּנדיקן און אייפּערדיק־אויספיר־לעכן אָפּקלייב פון פינד־געשניצטע און קונציק־אויסגעטאַקטע פאַרטערפלעכע אפּאַריימען — דאָס בעסטע פונעם פאַרמעגן פון דער מענטשהייט אין די לעצטע דורות, אַנהייבנדיק פון מאַנטענען ביז טאַמאַס מאַן, מיט פּראַגמענטן פון געטע

און ניטשע, פון טאלסטאָי און לאַסאַל, פון פרוס און פרויד און בערנאַרד שאָן — אַ הונדערטער דיכטער און פילאַסאָפּן און דענקער פון די לעצטע דורות. אין כאַראַקטעריסטישע און תּמציתדיקע פּסוקים האָט ער אָנגעזאַמלט דאָרטן פון דאָס שענסטע און בעסטע ביי די פעלקער און האָט עס איבערגעשאַפּן אין זיין קרישטאָל-געשליפענעם נייעם העברעיִש. ער האָט נאָר געוואָלט איבערגיין גאָך איינמאָל מיט דער פעדער איבערן מאַנוסקריפּט און פאַרענדיקן דעם שליפּן פאַרן איבערגעבן עס צום דרוק. ער האָט אויך געפּלאַנט וועגן אַ נייער און אויסגעבעסערטער אויפּלאַגע פון זיין גרויסן בוך „אוצר המונחים הפילול־סופיים“. אָן דעם איז ער געווען זיכער, קען מען בכלל נישט צוטּרעטן צו לער־גען אין העברעיִש די נייע פּילאַסאָפּיע. און ער האָט געהאַט אָן אַ צאָל ראיות און באַווייזן ווי ווייט דאָס פעלן פון אַ ריכטיקע און פינקטלעכע דעפיניציע פירט צו פאַרמישן־און־פאַרווישן די באַגריפּן און איז גורם צום אַראַפּנידערן דעם גייסטיקן ניוואָ פון דעם ייִדישן געדאַנק אין אונדזער דור און ווי ווייט דאָס ווערטערלעכע נאַכמאַכן, און הייס האָט ער גערעדט וועגן דעם, און די טאַנדעט־איבערזעצונגען, וואָס ווייסן נישט ווי צו שעפּן פון אָנגעזאַמלטע אוצ־רות אין די העברעיִשע מקורות, פאַרקריפלען און פאַראַרעמען די שפּראַך מיטן געדאַנק צוזאַמען.

און ער, קלאַצקין, איז געווען נישט אַ ליטעראַט אינעם אָנגענומענעם זין פון וואָרט און נישט נאָר אַ פּילאַסאָף, וואָס האָט אָנגעשריבן זיינע העברעיִשע ביכער וועגן שפּינאַזאַ און וועגן הערמאַן כּהן און זיין דייטש בוך וועגן אינס־טינקט פונעם באַוווּסטזיין און זיין נייעם ענגלישן בוך און האָט געלייענט לעק־ציעס וועגן פּילאַסאָפּיע אין טשיקאַגער אוניווערזיטעט. אַ גרויסער געניסער איז ער געווען פון דער וועלט־קולטור און האָט מהנה געווען דעם העברעיִשן לייענער פון איר רייכקייט און איז שטענדיק געווען דער מענטש פון זיין צייט. ער האָט אַרויסגעזאַגט מיינונגען וועגן ענינים פונעם דור און האָט געפּסקנט שאלות פאַר די וועג־זוכער צווישן די באַנייער פונעם דור. זיינע מאַמרים אין העברעיִש און דייטש וועגן ציוניזם האָבן אויפגעבויט אַ גרונט־שיטה, די עקסטרעמע פאַר־ביינונג פונעם גלות, די פונדאַמענטירונג פון דער אומפאַרמיידלעכקייט אין דער אַסימילאַציע אין גלות און זיי האָבן דערצויגן אַ דור צום פאַרווירקלעכנדיקן ציו־ניזם; ער האָט אויך אויסגעטראַטן וועגן אינעם ציוניזם גופּא. ער איז געווען אַ רעדנער פון גרויס איינפלוס און שווער וואַגיקער געדאַנקלעכער שטאַרקייט; נישט נאָר ווען ער איז געווען אַ יונגערמאַן און רעדאַקטאָר פון דער „וועלט“, גייערט אויך ווען עס איז געענדיקט געוואָרן די צווייטע וועלט־מלחמה און ער, צוזאַמען מיט נחום גאַלדמאַן האָבן אַרויסגעגעבן אין היידעלבערג די חודש־שריפּט „פּרייע ציוניסטישע בלעטער“, דורך וועלכע זיי האָבן געקעמפט פאַרן

פאליטישן ציוניזם און פאר דער וויכטיקייט פון דער אַראַבישער פראַגע. ער איז געווען איינער פון די ערשטע וואָס האָט אונטערגענומען אַ פאַרצווייפלטן קאַמף קעגן די אילוזיעס פון ציוניסטן בנוגע די כוונות פונעם „בריטישן אַל-ביאַן“. עס איז נישט צו פאַרגעסן די וואַרענונגס-רעדע קעגן ענגלאַנד וואָס ער האָט געהאַלטן אין יאָר 1920 אויף דער קאָנפערענץ פון די דייטשע ציוניסטן אין בערלין — נישט לאַנג נאָך דער באַלפֿור־דעקלאַראַציע און עס געדענקט זיך גוט אויך זיין שאַרפע קריטיק, פון דערווייטנס, נאָכדעם שוין ווי ער איז אַוועק פון דעם ברייטן שליאַך פון געזעלשאַפטלעכן קאַמף און האָט זיך אָפֿ-געזונדערט מיט זיינע ביכער און עסייען.

און ער איז אויך געווען אַ ליטעראַרישער בוימייסטער פון ברייטן פאַר-נעם און האָט ליב געהאַט די ליטעראַרישע אַרכיטעקטור, אַלס רעדאַקטאָר פון דער ענציקלאָפּעדיע „אשכול“ האָט ער אַרויסגעוויזן גרויסע פעיקייטן און פיל אַפעטיט פון אַן אַרכיטעקטאָר. ער האָט אָנגעזאַמלט ידיעות, אוצרות אָנציע, און האָט זיי איינגעשטעלט אין איינגעריכטעטע פּורעמס. די דאָזיקע אייגן-שאַפט האָט ער אַרויסגעוויזן אין זיין געדרוקטן בוך „משנת ראשונים“ און אין „משנת אחרונים“ וואָס ער האָט געלאָזט אין כתב־יד¹ און אינעם „אוצר המונ-חים הפילוסופים“ (דער אוצר פון פילאָסאָפישע טערמינען) און אין די לעקציעס וואָס ער האָט פאַרגראַמירט און פאַרגעטראָגן זיי און וועגן וועלכע ער פלעגט רעדן אין זיינע ברויזנדיקע און באַרוישנדיקע שמועסן.

מיין לעצטן שמועס מיט אים האָב איך געהאַט אין לאַזאַן, עטלעכע חדשים פאַר זיין טויט, סוף 1947. זיין פריינט ה. ליגוס, וועלכער איז געקומען פון וועווע קיין זשענעוו, בעת דער סעסיע פונעם ציוניסטישן אַקציאָנס-קאָמיטעט, האָט מיר געזאָגט, אַז קלאַצקין וויל מיך זען בעת מיין רייזע צוריק קיין אַרץ-ישׂראל. מיר האָבן זיך געקענט פון דער צייט ווען מיר האָבן ביידע געוויינט אין בערלין, בעת ער האָט רעדאַקטירט די ענציקלאָפּעדיע „אשכול“. איך האָב זיך גלייך פאַרבינדן מיט אים און מיר האָבן באַשטימט זיך צו טרעפן אין לאַ-זאַן. שעהן לאַנגע האָט געשטראַמט דער שמועס. ער האָט געבראַכט מיט זיך די מאַנוסקריפטן פון זיינע עסייען און פון די „משנת אחרונים“ און בלעטערנ-דיק די מאַנוסקריפטן וואָס ער האָט געהאַלטן מיט זיך, האָט זיין שמועס גע-ברוויזט פיל שעהן, ווי אין די ערשטע צייטן בעת אונדזערע טרעפונגען אין בערלין, ביים שלוס פון דער ערשטער וועלט-מלחמה. די זעלביקע שפרודל-דיקע לעבהאַפטיקייט פונעם שמועס פון אַ געלייטערטן תלמיד-חכם. די זעל-

¹ שפּעטער איז דערשינען אויך דער דאָזיקער בוך, רעדאַקטירט פון א. קריב און אַרויסגעגעבן פון „עם עובד“.

ביקע גענויקייט אין דער פארמולירונג, די זעלביקע שאַרפע שפראך, די זעל-
 ביקע עקבערנדיקע קריטיק, די זעלביקע ליבע צו ציון און צו די בויער פון
 ציון, און דער זעלביקער טרעפלעכער אַנאַליז וואָס איינגנטלעך עס אונטער-
 שיידט פּסולת פון סולת — נאָר גרוילעך זענען געוואָרן די האַר-קרייזלעך אַרום
 קאָפּ און זיין קערפער אינגאַנצן, וואָס האָט אָנגעהויבן רונד ווערן און זיין
 גרויסער קאָפּ — האָבן אָנגעהויבן ווערן מער ענלעך צו הערמאַן כהן, זיין רבין.
 צו יענעם שמועס האָט ער געבראַכט מיט זיך אַ פּעקל פון זיינע פּיל צעטע-
 לעך, צונויפגעהעפטע צעלען, צעלען-ווייז, די פּערל פונעם אייראָפּעיִשן געדאַנק
 און שאַפּן אין אלע לעצטע דורות. איך בין איבערראַשט געוואָרן פון דעם גע-
 לונגענעם אַפּקלייב און פון דעם אַפּפּסקענענדיקן געשמאַק זיינעם, און נאָך מער
 פון דער שיינקייט פון דער קרישטאָל-געשליפענער העברעיִשער שפראַך, אין
 וועלכער ער האָט אַריינגעאַסן, אַזוי צו זאָגן, דעם דאָזיקן אויסדערוויילטן ייִד
 משומר. אין תּמציתדיקע אַפּאַריזמען האָט ער פּיין צונויפגעזאַמלט די גאַנצע
 אייראָפּעיִשע קלוגשאַפט און אין אַ לעבעדיקן עברית, אַ שיינעם און פּינקט-
 לעכן, האָט ער פאַר דעם אויסגעפורעמט אַ פאַראַלעל-אַנטשפּרעכנדיקן אַפּאַ-
 ריזם וואָס באַנעמט אים, הילט אים איין, און שעפט אויס אין דער פּולער
 פּינקטלעכקייט זיין גאַנצן אינהאַלט, און, ביי דעם, ווערט אויך אַפּגעהיט דער
 גאַנצער אייגנאַרט פון זיין העברעיִשן פּסוק, די „משנת אחרונים“ איז אַרױפּ-
 געבראַכט געוואָרן צו דעם שטאַפל פון „ראשונים“ און האָט געגלאַנצט מיט די
 פאַרבן פון אירע נייקייטן. איך האָב נישט באַהערשט מיין תּפּעלות און איך
 האָב אים שטאַרק צוגערעדט צונויפצוזאַמלען די פּראַגעמענטן און באַרייכערן
 מיט זיי אונדזער ליטעראַטור. פון די אַפּקלאַנגען פון אונדזער שמועס האָב איך
 געהערט און געפילט ווי שווער עס איז די איינזאַמקייט פון אַ העברעיִשן שריי-
 בער אין אַ נישט-ייִדישער פרעמדער שטאַט, און ווי גרויס איז זיין באַדער-
 פעניש זיך צו טרעפּן מיט זיינע לייענער.

אַ צייט שפּעטער. ווען „עם עובד“ האָט דערהאַלטן פון אים דאָס בוך צום
 דרוקן — און ער האָט אים שוין מער נישט געזען — בין איך טיף איבערראַשט
 געוואָרן לייענענדיק אין דער ווידמונג, אַז ער האָט האַרציק אַפּגעהיט דעם
 זכרון פון דער דאָזיקער לעצטער טרעפּונג אונדזערער.

און צווישן זיינע נייע עסייען איז געווען איין עסיי. וואָס ער האָט מיר
 דאָן זייער פּיל אויסגעלויבט — און. קענטיק, אַז ער האָט זייער שטאַרק גע-
 וואַלט. אַז מיר זאָלן גוט פאַרשטיין וואָס אין איר ווערט געזאָגט. — דאָס איז
 געווען דער עסיי וועגן זיין פּאַטער, דעם גרויסן לובלינער רב רבי אליהו קלאַצ-
 קין זכר צדק לברכה — וואָס ער האָט פאַרעפּנטלעכט אין „העולם“, נאָכן טויט
 פון זיין פּאַטער אין ירושלים. דער דאָזיקער אויסגעצייכנטער עסיי, אין וועלכן

ליכטיקע פערזענלעכקייטן

דער זון, דער עילוי, אנאליזירט דעם וועזן און גייסט פון זיין פאטער, דעם גאון, איז אויך א שליסל-עסיי צו פארשטיין דעם אינעווייניקסטן רינגל, וואָס פאַרבינדט און פאַראייניקט די דורות.

דער געדאַנק פונעם דור האָט פאַרלאָרן אין אים איינעם פון זיינע באַ-
גאַבטסטע פורעמער און די נייע העברעישע שפראַך, די שפראַך פון געדאַנק-
אויסדרוק און אינטעלעקט-דיכטונג, וועט אים געדענקען און דערמאָנען ווי
איינעם פון אירע באַזונדער אַריגינעלע שעפער, וואָס איז איר אויפגעקומען
צווישן אַלע אירע אַרכיטעקטן.

י"א אייר תש"ח

לודוויק אריה שטראוס

פונעם צעדער פון לבנון, וואָס היינריך היינע האָט מיט אַזעלכע 150 יאָר צוריק פאַרפלאַנצט אינעם טעווטאַנישן וואַלד, און וועמען דער צעבושעוועטער שטורעם האָט איצט אויפגעריסן מיט די וואַרצלען, זענען לעצטנס, דאָ פאַר אונדזערע אויגן, אָפגעפאַלן די לעצטע גרינע צווייגן: מיט צען יאָר צוריק איז אין שפיטאַל אין ירושלים געשטאַרבן די וונדערלעכע דיכטערין, עלזע לאַס-קער-שילער, וואָס האָט געדיכטעט העברעיִש אין דער דייטשער שפראַך; און איצט האָט צוגעמאַכט זיינע טרוימערישע אויגן מיין צאַרטער פריינט, דער דיכטער לודוויק אריה שטראַוס.

פריער נאָך, פאַרן אויסברוך פונעם שטורעם, ווען עס האָט אין דייטש-לאַנד נאָך געהערשט די זאַטע זיכערע רוזיקייט, איז עלזע לאַסקער-שילער אַרומגעגאַנגען איבער דער דייטשישער ערד ווי אַ טרוימערישע אַמבאַסאַדאַרין, אַ געשיקטע פון אַ לעגענדאַרער קעניגרייך, ווי אַ צווייג פון אַ פאַרצייטיקן מזרח-שטאַם, וואָס האָט פאַרבלאַנדזשעט, אויף אַן אומפאַרשטענדלעכן וועג אי-נעם אייראָפּיער כּרֶךְ. „דער פּירשט פון טעבען“ האָט זי זיך אַליין באַצייכנט, באַהערשט פון געמיט און שטימונג עקסטאַו. און אַ העברעיִשער דיכטער, וואָס האָט זיך געטראָפּן מיט איר אין דער דייטשישער הויפטשטאַט, האָט געזונגען וועגן איר, ווי וועגן „דבורה אין געפענגעניש“, און זי, אַ זייער אַנערקענטע און געלויבטע, האָט געדיכטעט אין פאַרטרעפלעכן דייטש, ווייך-פאַרטונקלטע, פיין-פאַרנעפלטע און זייער-זייער געצערטלטע פּערזן פון איר צעשטורעמטער פאַנטאַזיע, פול מיט וויזיעס און וואַגיק אין סימבאָלן. „די העברעיִשע באַ-לאַדן“ און דער „רבי פון באַרצעלאַנע“ — זענען פאַעטישע אויסגעשרייען פון אַ ייִדישער נשמה וואָס איז פאַרזונקען אין רייכער פּרעמדקייט און גאַרט צו-ריק צו איר אָפּשטאַם-קוואַל. דורך זיבן שליייערן רייסט איר געשריי צו איר פאַרגעסענער זעלבסטשטענדיקייט. זי פלעגט אַרומוואַנדלען דאָרטן ווי נישט אויף איר ערד, צווישן אַלע אירע פאַרערער און תלמידים, ליענער און נאָכ-אַמער.

און ווי נישט אויף איר וועלט האָט זי אַרומגעבלאַנקעט, אַן עלנטע און הילפסלאַזע, דעם רעשט פון איר לעבן, אויך דאָ אין לאַנד, וווּ אירע פריינט

און באקאנטע זענען געווען אזוי ווינציק. איר איינזאמקייט איז זיך דאך נאך מער צעוואקסן. וויליק און אומוויליק. דאס קאנקרעטע לעבן האט זיך פאר איר דאך נאך מער פארשטעלט ווי פון פארצייטנס און די אקארדן פון איר דיכטונג זענען דא געווענדעט געווארן נאך מער צו נישט דערגרייכבארע ווייט-קייטן. "מיין בלויער קלאוויר" איז איר לעצט בוך לידער, אין דייטש, דערשיי-נען אין ירושלים און ער איז א מין אפשייד-בוך פון אירן פריינט, א מין היי-ראט-בוך מיט דער אייביקייט פון דער אומעקזיסטענץ.

מיין פריינט און חבר אריה לודוויק שטראוס איז געווען א נאך מער יונגער צווייג פון יענעם ווונדערלעכן אויסגעריסענעם דייטשיידישן לבנון-צעדער. אזוי ווי זי, האט אויך ער געזונגען אין א דייטש פון שטארקע אויסדרוקן אין דייטשן קלאנג. אבער ער האט נישט געווארט ביז ער וועט אויסגעריסן ווערן דורך דעם שטורעם, ער האט זיך פריער אייגנוויליק אליין אריבערגעפלאנצט אינעם ליטעראטור-גארטן אין ארץ-ישראל. און דאס פארפלאנצן האט זיך צוגענומען. אים האט געטראפן דער ווונדערבארער זעלטענער נס, אז אויך אין דער נייער העברעיִשער שפראך האט זיין פאָעטיקע זוכה געווען צו איר באַניטן אויפבלי.

ווי זיינע חברים, די דייטשע עולים וואָס זענען איינצייטיק מיט אים אָדער פאַר אים מצליח געווען אויף דעם געביט פון געדאַנק, וויסנשאַפט, עקאָנאָמיע און געזעלשאַפטלעכקייט אין ארץ-ישראל, אזוי האָט ער זוכה געווען צו דעם, וואָס קיין נייער דייטשער עולה פאַר אים האָט נישט זוכה געווען. ער האָט אויפגעבליט ווי אַ יונגזאַפטיקע צווייג אין דער העברעיִשער ליריק און איז געוואָרן דער ערשטער העברעיִשער דיכטער צווישן די שבי-ציון פון דייטשלאַנד אין אונזער דור.

שוין דאָן, בעת דער ערשטער וועלט-מלחמה, ווען דער טרוים פון דעם חלוצישן און אַרבעטנדיקן ציון, האָט צונויפגעזאַמלט דעם ערשטן הויפּן פון זיינע טרייע-ליבנדיקע, איז לודוויק געווען דער דיכטער אין אונזער קליינעם קרייז. און אַז מיר האָבן אויפגעשטעלט אינערהאַלב די "עולי-ציון" דעם איי-נערלעכן קרייז, דעם מער אינטימען, וואָס האָט געפאָדערט פון זיינע מיט-גלידער אַ נדר צו ווידמען זייער לעבן כדי אַריינצוטראַגן די בשורה פון חלו-ציש-סאַציאַליסטישן ציוניזם אין האַרץ פון דער ציוניסטישער אינטעליגענץ און באַלד ווי די מלחמה וועט זיך ענדיקן, אַליין עולה צו זיין קיין ארץ-ישראל און דאַרט פאַרזעצן דאָס ווערק פון דער צווייטער עליה, און מאַרטין בובער האָט פאַרגעשלאָגן צו גרינדן דעם קרייז ווי אַ געהיימען אַרדן. — איז לודוויק געווען איינער פון דעם דאָזיקן אינערלעכן געהיימען קרייז. וויפל האַפּענונגען האָבן אונדז אויפגעבליט אין יענעם קרייז, ווען אין אַ געהויבענער שטימונג,

זאלבע צען, אין דער ווייניג פון אונדזער חבר מאַקס מאיר אויף דיסעלדאָרף-גאַס, אין בערלין, אויפן שוועל פון דער ערשטער רעוואָלוציע פון 1917, האָבן מיר אין גרויס באַגייסטערונג געפונען אַ סימבאָלישן נאָמען פאַר אונדזער קרייז און דעם געהיימען נאָמען האָבן מיר געדרשנט לויט אַלע כללים פון פרדס, אַרויסלייענענדיק אים דעם ייִדישן נביאישן פסוק: „ציון במשפט תפדה“; מיר האָבן געזען אין אַרדן אַן אינסטרומענט — „די ערשטע צאָנגע“, אַזוי צו זאָגן, פאַר דער גאַנצער צוקונפטיקער שאַפונג פון דער נייער געזעלשאַפֿט אינעם ייִדישן לאַנד ביים סוף פון דער מלחמה, ווי מיטן ערשטן צוואַנג, וועל־כער איז כידוע, געשאַפֿן געוואָרן ערב שבת, בין השמשות, און די צוואַנג זעלבסט, הגם זי איז צוזאַמענגעשטעלט געוואָרן פון צוויי פאַרשיידענע קלינג־לען, איז דאָך אַ צוזאַמענגעשלאָסענע אינעווייניק, אַלס אין גאַנצע און איז באַהעפט ווי אַן איינס מיטן סוד פון איר טאַפֿלטיקייט. ווי באַנייטע זענען מיר געווען אין אונדזערע אויגן, ווען דער סימבאָל איז אונדז אַיינגעפאַלן, און ער האָט אונדז אַלעמען איינשטימיק ווי אַיינגעקרייזט אין זיין ברכה, און צווישן אונדז זענען געווען אויך וועטעראַנען פון דער באַוועגונג, ווי ד״ר מאַרטין בובער, דער אייגנטלעכער רבי פון דער גאַנצער גרופע און דאָן רעדאַקטאָר פון אונדזער חודש־שוורנאַל „דער יודע“, ווי ד״ר וויקטאָר יעקבסאָן, מיטגליד פונעם ענג אַקציע־אָנס־קאָמיטעט און דער פאַראַנטוואָרטלעכער פאַר דער פּאָר־ליטישער אַרבעט פון דער ציוניסטישער באַוועגונג, ווי לעאָ הערמאַן, גענע־ראַל־סעקרעטאַר פון דער ציוניסטישער באַוועגונג, ווי מאַקס מאיר, רעדאַקטאָר פון דער „יודישער רונדשאַו“ און ווי יוליוס בערגער, דער זייער טעטיקער אַנפירער פון דעם קרן־היסוד און מיר, דאָס הייפל יונגע בחורים און מיידלעך, דורכגענומענע פון דער זיכערקייט, רוזקייט און געוויסנהייט וואָס באַגלייט תמיד דעם פּלאַם פונעם נעמען אויף זיך אַ גדר.

יענער טאָג אין בערלין, ווען מיר האָבן אויפגעשטעלט דאָס דאָזיקע גע־היימע און באַגרענעצטע קרייזל, אין וועלכן איך האָב אַריינגעטאָן די גאַנצע גייסטיקע ירושה וואָס איך האָב געבראַכט פון דער באַוועגונג פּועלי־ציון אין רוסלאַנד און פון מיין קורצער דערפאַרונג אַלס אַרבעטער אין ארץ־ישראל — איז געווען פאַר מיר גלייך ווי יענער שפּעטערער טאָג, ווען איך האָב זיך אָנגעשלאָסן אין ארץ־ישראל אין די רייען פון דער „הגנה“. און זאָל עס גע־זאָגט ווערן, צווישן די יונגע, וואָס צווישן אונדזער דעמאָלטיקן קרייז איז נישט געווען קיין איינער וואָס האָט נישט געהאַלטן וואָרט. אַלע זענען אייב־ציקוויז עולה געווען קיין ארץ־ישראל, אין די סאַמע ערשטע יאָרן, נאָכדעם ווי די מלחמה האָט זיך פאַרענדיקט. און מיט אונדז אין יענעם קרייז איז געווען לדוויק.

פון יענעם קרייז, נאכדעם ווי ער האָט געגרינדעט אַרום זיך דעם ברייטן און מער אָפענעם צירקל פון „עולי-ציון“, האָט שפעטער אַרויסגעשפּראַצט דער דייטשישער „החלוץ“, דער פּאָטער פון דער עליה-באַוועגונג בלויז-ווייס און פון י. וו. ב., און פון דעם דאָזיקן קרייז זענען אויפגעבויט געוואָרן דער- נאָך די צוויי אַרבעטער-פּאַרטייען אין דעם דייטשישן ציוניזם — די „פּועלי- ציון“ און דער „הפּועל-הצעיר“.

לודוויק האָט שוין דאָן זיך אַנטפלעקט פאַר אונדז ווי אַ משורר. ער האָט געהאַט מיט זיך אין זיין טעקע אַ בינטל לירישע לידער, וואָס זענען דערשינען שפעטער אין פּאַרלאַג „אינדזל“ (אומוואַנדלונג און באַשטאַט, לייפּציג 1918). מיר האָבן שוין דאָן געליבט זיינע צאַרטע לידער וועלכע פּלעגן באַרייכערן אונדזערע שטילע אַוונטן. ער האָט דאָן אויך ווייט זיך באַשעפּטיקט מיט פּילאַ- סאַפּיע און ליטעראַטור-געשיכטע און ווען דער קרייז האָט אָנגעהויבן זיינע וואַך-מסיבות, איז די צווייטע מסיבה געווען געווינדמעט צום הערן זיין שיינעם, טיפּן און זייער קריטישן פּאַרטראַג וועגן באַגריף „סאַציאַלע גערעכטיקייט“. שפעטער, נאָכדעם ווי אינעם קרייז איז געפירט געוואָרן אַ לאַנגע דיסקוסיע וועגן פּאַרטראַג, עטלעכע אַוונטן נאָכאַנאַנד, האָט ער אים פון ס'ניי איבער- געאַרבעט אין אַן אומפּאַסנדיקער פּילאַסאַפּישער עסיי.

און איינער פון די ערשטע אין דעם קרייז וואָס איז גלייך צוגעטראָטן לערנען עברית „מיטן גאַנצן ערנסט“ און התמדה איז געווען לודוויק.

ווען ארלאַזאַראַוו האָט געגרינדעט אין דייטשלאַנד די פּאַרטיי „הפּועל הצעיר“, צום סוף פון דער ערשטער וועלט-מלחמה, האָט ער אים אויסגע- וויילט אַלס חבר צום רעדאַגירן דעם אַרגאַן פון דער יונגער פּאַרטיי „די אַר- בייט“, אויפן נאָמען פון א. ד. גאַרדאַנס פּראַגראַמאַטישן העפט, וואָס מיר האָבן דאָן איבערגעזעצט אין דייטש און פּאַרעפּנטלעכט אין „דער יודע“ (1916); עס האָט נישט געדויערט לאַנג און ער האָט אים איבערגעגעבן אינגאַנצן די פּאַר- אַנטוואַרטלעכקייט פונעם רעדאַקטירן.

און מיט וואָסער האַרץ-קלאַפעניש איז לודוויק דאָן אַרויסגעפאַרן קיין פּראַג צו דער קאַנפּערענץ פון דער התאחדות, טרעפן זיך דאָרטן מיטן ווונ- דערלעכן זקן וואָס איז געפאַרן פון דגניה קיין אייראָפּע, כדי צו פאַרשפּרייטן דעם געדאַנק פון „הפּועל הצעיר“. ביי אַ גוטמוטיקער שטימונג בעת די מסי- בות פון „פּאַלקסהיים“ אין בערלין, וואָס זיגפריד לעהמאַן און גערטרוד וועל- קאַנאַץ פּלעגן אַזוי שייַן-גייסטיק אַרגאַניזירן, פּלעגן מיר אויספירלעך דער- ציילן וועגן אַ שפּאַסיקער און פּאַרדריסלעכער מיספּאַרשטענדעניש, וואָס איז אויסגעפאלן, דאָן, אין פּראַג צווישן דעם אַלטן רבינ דעם מחמיר א. ד. גאַרדאַן און דעם יונגן חסיד זיינעם לודוויק שטראַוס.

דער תלמיד האָט דערציילט דעם רבין מיט שעמעוודיקער זעלישער פלאַ-
טערניש, אָז ער האַלט ביי עולה זיין. האָט אים דער רבי געפרעגט:

— און וואָס דענקסטו צו טאָן אין ארץ-ישראל?

האָט לודוויק אים מגלה געווען זיין אינטימען סוד, מיט זיין פולער האַר-
ציקער נאַיוויטעט און אין זיין בעסטן דייטש:

— איך וויל זיין „אָ שעפער“.

גאַרדאָן האָט פאַרביטן דאָס דייטשע וואָרט „שעפער“ — אַ פאַסטוך.
אויף אַ מער צוגענגלעכן און פאַרשטענדלעכערן פאַר אים טייטש, אַ שעפער
(אין דעם זין פון שאַפן ווערק) און אַזוי ווי ער האָט געהערט, אַז שטראַוס איז
פאַרטאָן אין דיכטן לידער, האָט ער אים חושד געווען, אַז ער גרייט זיך צו זיין
אויך אין ארץ-ישראל אַ שרייבער און מאַכן זיין פּאָעזיע פאַר זיין פּאָך. האָט
זיך גאַרדאָן אַרויפגעוואָרפן מיט גרימצאָרן אויף די שרייבער, די אַפּגעריסענע
פון זייער באַדן, וואָס דענקען צו ציען יניקה פון זייער שאַפונג פון דער לופט
אין קאַפּע-הויז און אַז ער זוכט מענער וואָס זאָלן וועלן אַרבעטן פיזישע אַר-
בעטן ממש, אויף דער נאַטור-לאַנדשאַפט און שאַפן זייער ווערק, אינערהאַלב
זייער פיזישער אַרבעט.

דער אַנגעשרייענער תלמיד האָט נישט פאַרשטאַנען ריכטיק דעם צאָרן
פון דעם פאַרערטן רבין; ער האָט אַבער נישט געהאַט קיין מוט צו אַפּענטפערן
אים און ער האָט נישט געגלייבט, אַז מיט זיין דייטשישער שפּראַך וועט ער
קענען אויפקלערן זיין רבין דעם טעות, וואָס ער האָט געמאַכט, איז ער אַוועק
פון אים מיט אַ צעווייטיקן האַרץ. ערשט שפּעטער האָט זיינער אַ פריינט אויפ-
געקלערט א. ד. גאַרדאָנען די מעשה און ער איז געקומען בעטן ער זאָל אים
מוחל זיין.

נאָכן צוריקקומען פון פּראַג האָט זיך לודוויק נאָך מער איבערגעגעבן
דעם לערנען עברית. און ער האָט באַשלאָסן אַפּצולייגן זיין נסיעה קיין ארץ-
ישראל ביז ער וועט גובר זיין די שווערע שפּראַך-מחיצה וואָס צעשיידט און
שרעקט...

און בינתיים איז זיין דיכטונג אויך רייפער געוואָרן, אַ געלייטערטע ליריק,
פול מיט געפיל און פיזיאָזש-בילדער, אין אַ דערהויבענער שפּראַך וואָס דער
געזאַנג פון אירע סטראַפּן און דער קלאַנג פון איר שורות, פאַרמעסטן זיך מיט
דער איניקסטער עמאַציע פון זיינע געפילן און הילט זיי איין.

און די לידער זאָמלען זיך אָן אין ביכער, און די ביכער ווערן פאַרעפנט-
לעכט אין ייִדישע פאַרלאַגן און אין אַלגעמיינע, אינדזל-פאַרלאַג, וועלט-פאַר-
לאַג, בוך-קלוב אין האַמבורג און אַ דערציילונג אין פאַרלאַג ריטען וועלינגב

און, פארשטייט זיך, — אין שאַקען־פארלאַג, — און די עליה ווערט אַלץ אַפֿ-געלייגט.

געפינט ער וועגן ווי צו צאָלן זיין חוב צו דער קולטור פון זיין פּאָלק אין דער דייטשער שפּראַך, אין וועלכער ער ווערט אַ הערשער.

געהאַט האָט ער אַ פּריינט, אַ לערער, וועלכער איז שפּעטער געוואָרן זיין שוואַגער, פּריץ קויפּמאַן. קענער געדענקען גוט די באַדייטונג פון זיין צייט־שריפט דער „פּריינטשאַט“, וואָס ער האָט געגרינדעט און רעדאַקטירט געציילטע יאָרן פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה. איידער נאָך עס איז פאַרגעקומען די גרויסע באַגעגענישן צווישן דעם דייטשן ייִדנטום און דעם פּוילישן און ליט־ווישן. אַ סך איידער די דאָזיקע געגנטן זענען דעראַבערט געוואָרן דורך די דייטשע אַרמיען — האָט שוין פ. מ. קויפּמאַן גערופן די ייִדישע אינטעליגענץ פון מערב וואָס ווערט אויסגעליידיקט פון איר זעלבשטענדיקייט צו דערנעבן־טערן זיך צום מזרח און דאָרטן שעפּן פון די לעבעדיקע קוואַלן, וואָס פּליסן מיט אַ זאַפּטיקער פּאָלקסטימלעכקייט אין ייִדיש. אין דער דאָזיקער פּאַרטי־זאַנישער חודש־שריפט זיינער, אין וועלכער ער האָט איינזאַם אויפּגעהויבן די פּאַן פון דעם „אַליודענטום“, וואָס נתן בירנבוים איז אַ געוויסע צייט געווען איר וואַרטזאָגער, האָט ער צום ערשטן מאל געבראַכט אין דייטשלאַנד די מאַמרים פון ב. באַראַכאָוו, זשיטלאָווסקי און לעסטשינסקי און אַנדערע און ער האָט געווידמעט פיל פּלאַץ דער ייִדישער פּאָלקס־פּאַעזיע וואָס ער האָט אַליין געזאַמלט און אַליין איבערגעזעצט. אין די יאָרן פון דער ערשטער וועלט־מלחמה איז דער דאָזיקער טייערער מענטש פאַרגיפּטיקט געוואָרן מיט גאַז, אויפן שלאַכטפּעלד. אין אַ קורצער צייט אַרום האָבן מיר שוין געטרױערט אויף זיין טראַגישן טויט, אינעם בלי פון זיין לעבן, לאַנגע יאָרן, און ער, לודוויק, זיין יונגער פּריינט און שפּעטער דער מאַן פון זיין שיינער שוועסטער, אַ טרייע מיטגלידערן פון אונדזער קרייז, האָט, אויף זיין שטייגער, געוואָלט פאַרזעצן זיין שוואַגערס ווערק. ער האָט זיך אויסגעלערנט צו לייענען ייִדיש און האָט פאַר־עפּנטלעכט אינעם שאַקען־פארלאַג אַ זייער שיינע זאַמלונג פון אַן אַפּקלייב פּאָלקס־לידער, איבערזעצט פון ייִדיש אויף דייטש. מיט אַלע זיינע פּאַעטישע חושים און מיט דער גאַנצער טיפּקייט פון זיין ציוניסטישער פּאָלקס־ליבע האָט ער זיך אינטיים אַריינגעהערט אין די קלאַנגען פון דער דאָזיקער פּאַעזיע, וועלכע איז געווען פאַר אים אי עקזאַטיש, אי באַקאַנט און טייער, ווי לויט דער ייִדישקייט פון איר גייסט, אַזוי לויט דעם דייטשישן וואָס איז אַריינגעטאָן אין איר שפּראַך און ער האָט זיך געקליגט און געפונען פאַר איר אַ פּול־פּאַסנדיקן עקויוואַלענט אין ליטעראַרישן הויכדייטש. מיט אַט די איבערזעצונגען זיינע האָט ער איבערגעשטיגן, אויף דעם געביט אַלע זיינע ריוואַלן אין יענער צייט

— מיט זייער פינקטלעכקייט און מיט דער טריישאפט צו זייער גייסט. דאָס איז געווען אַ שיינע פּאַרזעצונג פונעם ווערק פון בערטאָלד פייוול, וועלכער האָט אָנגעהויבן מיט אַ האַלבן דור פּרזיער.

און אַז ס'איז אָנגעקומען די קאַטאַסטראַפּע־אימה, אויפן שוועל פונעם אַריסלאָז, ווען דאָס דייטשישע ייִדנטום איז איינגעשלאָסן געוואָרן אין די גרע־נעצן פונעם באַנייטן געטאָ, און אַלט און יונג האָבן אָנגעהויבן, אין זייער יאָוש, זיך גריבלען, כדי צו אַנטפלעקן פאַר זיך אַליין די קוואַלן פון זייער גייסט, כדי צו וויסן, לכל־הפחות, פאַר וואָס און פאַר ווען איז געקומען אויף זיי דער דאָ־זיקער איבערראַשנדיקער און אומפאַרשטענדלעכער פאַרוויסטונג־שטורעם, און אויך צו זוכן אין די אוצרות פון די עלטערן אַ מער זיכערן אָנשפאַר צו טראַגן מיט מער שטאַלץ און זעלבסטווירדע דאָס לעבן פון דער דערנידערונג און פון ליידן. דענסטמאַל איז זיי אונטערגעטראַגן געוואָרן ווי אַ רעטונגס־טרייסט דאָס בוך פון לודוויק שטראַוס און נחום גלאַצר: „מיסיע און שיקואַל“ (שליחות וגורל), וואָס איז דערשינען פאַרן סאַמע סוף אין שאַקענס גרויסן פאַרלאַג. פון דאָס בעסטע פון די שאַפונגען פון די מדרשים און פונעם תלמיד, פונעם זוהר און פון די היסטאָרישע כראָניקעס, פון די חסידי אשכנז און די משוררים פון שאַפּאַניע, פון דער קבלה־ליטעראַטור און דער מאַטריאַלאַגיע, פיוטים פון דער חסידישער און פון דער נייער ליטעראַטור, האָבן אָנגעזאַמלט די טרייע אַפּקלייבער, מיט ערוּדיציע און פיינעם געשמאַק, און אין אַ באַשיינטער דיי־טישישער שפּראַך איז די דאָזיקע פערלדיקע זאַמלונג אונטערגעטראַגן געוואָרן צו די בלאַנדזשענדיקע קינדער פון דעם טראַגישן דור. ווי די איבערזעצונג פונעם תנ"ך, געמאַכט פון מ. בובער און פראַנץ ראַזענצווייג, זייערע לערער און פריינט, אַזוי איז געווען דער דאָזיקער בוך, וואָס גלאַצר האָט צו אים ביי־געשטייערט פון זיין גרויסער ערוּדיציע און לודוויק האָט אין אים אַריינגע־בלאָזן דעם רייץ פון זיין ליטעראַרישן טאַלאַנט. און דאָס בוך איז אויפגענומען געוואָרן ווי אַ נייטיקער געשאַנק, מיט וועלכן דאָס דייטשישע ייִדנטום איז באַגאַנדיקט געוואָרן אין דער צייט פון ליידן און הכרעה.

ווען לודוויק האָט עולה געווען און האָט זיך באַזעצט אינעם לאַנד, אַ גע־זיסע צייט, אַלס אַרבעטער, דערנאָך אַלס לערער, פּרזיער פאַר קליינע קינדער און דערנאָך האָט ער באַקומען זיין פּלאַץ אַלס לערער פון אַלגעמיינער ליטע־ראַטור פאַר דערוואַקסענע, און זיינע תלמידים האָבן אים ליב באַקומען, פּרזיער אין בן־שמן און דערנאָך אין העברעיִשן אוניווערזיטעט און אין „בית מדרש למורים“ (סעמינאַר פאַר פּאַלקס־לערער), און צוזאַמען מיט זיין איינוואַרצלען זיך אין זיינע קעגנשטאַנדן האָט זיך פאַר אים געעפנט דער פייזאָש פון ארץ־ישׂראל, מיט זיינע פאַרבאָרגענישן און סימבאָלן. זיין באַרוישונג־באַגייסטערונג

מיטן נייעם פאטערלאַנד האָט געזוכט, ווי זיין שטייגער איז געווען, אַ פּאָעטישן אויסדרוק. האָט דאָך זיין דייטשיש געדינט אים די ערשטע יאָרן, האָט אים אויך דאָ געדינט זיין דייטש אַלס אונטערפירער. זיין לידער־ביכל „ארץ־ישראל“ וואָס איז דערשינען אין שאַקען־פּאַרלאַג נאָך אין 1935, איז אַ באַגלייבטער עדות ווי אַזוי אַ פּאַרגעסן פּאָטערלאַנד ווערט בהדרגה אויפגענומען פון זיין באַגאַבטן זון, וועלכער באַאַבאַכט איר מיט גאַרנדיק־בענקנדיק אויג און הערט זיך איין מיט אַ צעזונגענעם האַרץ, צוריקקומען צו איר פון ווייטע ווייטענישן, לייטזעליקן אירע לאַנדשאַפטן, די בערג און דעם פּלאַך, די פעלדזן און די זאַמדן, דער ים און דער תבור, סדום און יריחו, דער מאַרגנשטערן און דער אַוונט, דער חמסין און דער רעגן, דער אַרבעטער, דער לאַנדווירט און דאָס קינד, דער אַראַבער און ווידעראַמאַל דער אַראַבער — אַלע זיי האָבן זיך גע־קערט צו אים כדי צו פּאַרטרויען אים זייער סוד. און ער האָט געמיינט צו אַנטפלעקן זיי אַלעמען זיין באַהאַלטענעם סוד. מיר האָבן באַווונדערט די דאָ־זיקע באַגייטע ציון־ליבע פון אַ דיכטער, אין וועמענס פּאָעטיקע איז נישטאַ גאַרנישט פון ירושה־מליצה און וואָס אַטעמט אין גאַנצן מיט זיין אורשפּרינג־לעכקייט. אויך די דאָזיקע לידער, וואָס ער האָט דאָן געזונגען אין ארץ־ישראל און וועגן ארץ־ישראל זענען דענסטמאַל געווען פאַר די איבערגעבליבענע ברידער אין דייטשלאַנד — וועמען זייער גורל האָט זיי גערופן עולה צו זיין, — אַ באַלזאַם פאַר זייערע גייסטיקע ווייטיקן און אַן אַנשפּאַר אין זייער בהלהדי־קער עליה.

אַבער, מיט זיך אַליין, האָט ער שוין דעמאַלט געהאַט אַנגעהויבן צו רעדן עברית אָדער אויך עברית. זיין האַרץ אין אים האָט אַפּגעקלונגען צום העברעיִשן קלאַנג, וואָס האָט אַנגעהויבן זיך דערטראַגן צו אים פון געדיכטעניש פון די דורות. און ער האָט ליב באַקומען דעם ווונדער פון דער התגלות פון דעם זיך פּאַרנדיקן פּערוז. און ער האָט זיך געפּרייט מיטן יום־טוב פון נייעם קנס־מאַל צווישן דעם בילד און דעם אויסדרוק, וואָס האָט אַנגעהויבן אַנשלאַגן זיך אין זיין וועזן און אין זיין ליד.

זיין צניעותדיקער בליק האָט געשיינט בעת ער האָט מיר געבראַכט, אין דער רעדאַקציע פונעם „דבר“ צום דרוק דאָס ערשטע קליינע בינטל העברעיִשע לידער. לויט זיין באַרמ־האַרציקער שטימע, בעת ער האָט מיר טעלעפּאָנירט וועגן אַט דעם באַזוך, האָב איך שוין געקענט זיך אַנשטויסן, אַז ער האָט מיר צו ברענגען אַ גרויסן בשורה. און אַז ער האָט מיר געבראַכט די לידער איז אויף זיין פנים געווען אויסגעגאַסן אַ געצוימט־איינגעהאַלטענע אַבער לייכט־דיקע פייערלעכקייט. און מיט פיל באַטאַנונג האָט ער מיר פּאַרגעלייענט די קורצינקע שורות, געבויטע ווי פיין־געשליפענע מירמל־שטייגער, וואָס יעדעס

ווארט האָט זיין גרויס געוויכט און אַלטערטימלעכן שיין, און דער פיינער גור-מען פילט אין די פערזן דעם פרישן טעם פון ביכורים-פרוכט. מיר ביידע זע-נען געווען באַרוישט. און אַז די לידער זענען דערנאָך אָפגעדרוקט געוואָרן אין דער שבת-ביילאָגע פון „דבר“, האָבן די בעסערע צווישן די זיך-איינהערנ-דיקע צום כאָר פון אונדזער פּאָעזיע געשפּירט אַז איינער אַ נייער און זייער צוזאַגנדיקער האָט זיך באַוויזן אויף דער בימה פון אונדזער דיכטונג.

זינט דאָן האָבן זיך די שירים געמערט און זיי זענען אָנגעזאַמלט געוואָרן אין אַ העברעיִשן בוך — דאָס בוך „שעות ודור“, אַרויסגעגעבן פונעם „מוסד ביאַליק“. צו דער קייט פון אויסדערוויילטע ייִדישע דיכטער איז צוגעקומען נאָך אַ רינג, אַ זיכערע, אַ זעלבסטשטענדיקע און אַ באַגלייבטע-טרייע וואָס וועט פאַרבלייבן ווי אַ באַזונדערער אַריגינעלער וועזן צווישן די דיכטער פון אונדזער דור.

צו די לאַנדשאַפּט-בילדער — דער פליסטער פונעם ווינט, און די בלייכ-קייט פונעם פרימאָרגן, דאָס צוויטשערן פונעם פויגל ביים אויפגיין פונעם מאָרגנשטערן, און די שטאַלצע איינזאַמקייט פון דעם פאַרבליבענעם איז-רערן — קומען צו די „שירי-חזון“ און „שירי תפילה“, און די דיכטונג איז געשריבן נישט נאָר מיט גרויס באַאָכטקראַפּט, נייערט אויך מיט אַ באַ-זונדער אויער וואָס הערט זיך ווונדערבאַר איין, און איבער דעם אַלעמען, מיט אַ טיף-רעליגיעזן געפיל, וואָס מאַכט אויפלעבן די בילדער און באַזעלן די סימבאָלן.

און זיין העברעיִש איז גלייכצייטיק אי צוגענגלעך און איינדייטיק, אי לוי-טער-קלאַר. זיין העברעיִש איז ווי אינגאַנצן באַפרייט פונעם לאַסט פון רייכ-קייט וואָס דריקט אויף איר אָפּטמאַל. נישט קיין פסוקים פון תנ"ך און נישט קיין ירושה פון אונדזער נייער פּאָעזיע. גלייך ווי אַ נייער מענטש וואָלט אַריי-געקומען און אָנגעהויבן פון ס'ניי זיין וועג. נאָר שטעגן פאַרבאַרגענע פאַרן אויג, שטראַלן אַרויס פון אים צו די בעסטע מוסטערן פון דע"י שפּאַניש-העברעיִשער שירה און צו די פייטנים פון מיטלעלטער. איז עס צומאַל נישט געווען קיין רעזולטאַט פון זיין באַשעפּטיקן זיך מיט זיי בעת ער האָט צוואַ-מען מיט זיין פריינט גלאַצער צוגעגרייט זיין גרויסע אַנטאָלאָגיע? יעדנפאַלס — מיר האָבן פאַר זיך אַ ליריש-קינסטלערישן בויגן, וואָס ציט זיך פון אַ פילנדיקן האַרצן פון אַ יונגן מאַדערנעם דיכטער-דענקער און טראַגט זיך איי-בער דורות אָפּגרונטן ביז ר' שלמה איבן גבירול און אבן עזראַ פון איין זייט, און רילקע און העלדערלין און סטעפּאַן געאַרגע, פון דער אַנדערער זייט.

ער, מיין פריינד, האָט נישט זוכה געווען צו זען זיין בוך לידער אין העברעיִש, וואָס ער האָט אַזוי געגלוסט נאָך אים אין דער פרעמד און אין ארץ-

ישראל. אין דעם טאָג פון זיין זעכציק־יאָריקן יובל, ווען דאָס בוך איז שוין געווען פאַרטיק צום דרוק און די דיכטערן־קריטיקערן לאה גאַלדבערג האָט געהאַלטן אַ פאַרטראַג, שיין און טריי, וועגן זיין פּאַעטישער אייגנאַרט, איז שוין פאַרבאַטן געווען פאַר זיינע פּריינט צוצוגיין צו אים און באַגריסן אים פּער־זענלעך. די דאָקטוירים האָבן שטרענג פאַרזאָגט מען זאָל וואַכן איבער דער רונקייט פון זיין מיד האַרץ.

קיין סך צייט האָט אויך נישט געהאַלפן די בעסטע ר.ו. עס האָט נישט גע־בומען קיין סך טעג, פון דער יוביליי־פייערונג ביז צום טאָג פון אבלות נאָך אים. אויך דאָס בוך זיינס וואָס האָט געגלאַנצט אין דער ביכער־שאַפּע, איז נישט געווען אימשטאַנד צו אַפּשוואַכן די ביטערקייט פונעם שווערן טרויער. נישט נאָר איין לעצטער צווייג פונעם אַרויסגעריסענעם לבנון־צעדער, וואָס הענריך היינע האָט פאַרפלאַנצט איז אַוועק. ער האָט פאַרלאָזט די וועלט ווי אַ יונגער בוים, וואָס איז פאַרפלאַנצט געוואָרן אין דעם לעבעדיקן גאַרטן פון ר' יהודה הלוי.

תשט"ו

אברהם ווארט ליעסין

ווער וועט אונדז קענען דערקלערן די דאזיקע ליטערארישע דערשיינונג. וואָס אָפּילו אין די טרוקן־פרוכטלאָזע יאָרן פון דער ייִדישער ליטעראַטור אין אַמעריקע, נאָענט צום סוף פון פאַריקן יאָרהונדערט, ווען די ליטעראַטור איז דאַרטן געווען בעיקר נאָר אַ זשורנאַליסטישע און אינעם צייטונגס־וועזן האָבן געהערשט נישט קיין „קאַרפּן־קעפּ“ און אין איר גאַנצן מהות איז זי געווען סך־הכל ווי אַ יונגע קאַלאָניע אויף קעסט ביי דער מעטראָפּאָל פון רוסלאַנד און פּוילן, און די בעסטע פאַרשטייער וואָס זי האָט פאַרמאַגט זענען געווען געסט געקומענע פון יענער זייט ים צו משפּיע זיין גייסטיק, אויף די ברייט־פאַרוואַגלטע מאַסן. ווי אַזוי איז עס געשען וואָס, אויך דאָן, איז די איינציקע ליטעראַרישע צווייג, וואָס האָט געגרינט און געבליט און געשפּייזט פון זיינע פּרוכט אָפּילו די מעטראָפּאָל אַליין איז געווען דווקא די פּאַעזיע? און מיט וואָס דערקלערט זיך עס וואָס אויך אין דער ייִדישער אַרבעטער־באַוועגונג אין אַמעריקע וואָס האָט דאָן נאָך זיך נישט אויסגעצייכנט מיט קיין גייסטיקע רייכ־קייט, האָט געבליט די דיכטונג מער ווי די אַנדערע ליטעראַרישע פאַרמען און זי איז געווען גאָר אַנדערש אין איר גייסט און העכער אין איר ניוואַ פון דער גאַנצער סביבה און האָט באַשיינט און זיערנערט די גאַנצע הוילקייט אַרום? פּלעגט דען די ייִדישע יוגנט נישט זינגען מיט דבקות מאַריס ראָזענ־פּעלדס לידער אין אַלע גלותן וווּ מ'רעדט ייִדיש? און צי האָט מען דען נישט איבערגעזעצט דאָן „איך האָב אַ קליין ייִנגעלע“ אויך אויף דייטש, און ענגליש, און רוסיש, און פּויליש, און איטאַליעניש, כמעט ווי שפּעטער ביאַליקס שירים און ווי רחלס שירים היינט? און באַוואַווער, עדעלשטאַט און ווינטשעווסקי, פאַר מאַריס ראָזענפּעלדן; און יהואש און משה לייב האַלפּערין און מאַני לייב נאָך ראָזענפּעלדן; און די גרופּע גרויסע דיכטער נאָך שפּעטער — זענען דענסט־מאַל נישט געווען צענטראַלע, אַזוי צו זאָגן, מעטראָפּאָלישע, לויט זייער מהות און השפּעה? און אין דעם העברעיִשן אינדזל אין אַמעריקע איז דען נישט גע־ווען די גרופּע דיכטער, וואָס האָט זיך אויסגעצייכנט מיט איר מקורותדיקייט, רייפּקייט און באַשטענדיקייט?

עטוואָס פּונעם סוד פון דעם איינזאַמען איילבירט־בוים וואָס וואַקסט ביי

אונדז אין לאַנד הויך, אינמיטן וועג, און אין זיין צעצווייגטקייט פאַרשפּרייט ער דעם שאַטן ווייט-ווייט און דערשיינט ווי אַן איינציקער הערשער איבערן גאַנצן פאַרגעלבטן שטח, וואָס ציט זיך אַרום — איז באַהאַלטן אין אַט דער איינזאַמער, שטאַלצער און שטראַלנדיקער ייִדישער דיכטונג.

האַט אברהם אבינו אַמאָל פאַרפלאַנצט אַן אשל-בוים אין דער וויסטעניש פון חברון — קענען אים נישט בייקומען נישט די וויסטענישן פון זאַמד און נישט די לעגיאַנען פון יאַרן.

און דעם אויבנאָן אין דעם-אָ גאַנצן גרינענדיקן דיכטערישן אינדזל אין אַמעריקע האָט פאַרנומען און געשיינט אַרום-און-אַרום פּערציק יאָר נאַכאַנאַנד אברהם לעיסין, רעדאַקטאָר פון „די צוקונפֿט“ און דיכטער פון דער ייִדישער מאַטריאַלאָגיע און ייִדישער גבורה, דער פאַרציטיקער ווי פון דער נייער, דער רעוואָלוציאַנער-ייִדישער.

ווען אברהם וואַלט-ליעסין איז אַרויס פון זיין שטאָט מינסק און האָט איינגעוואַנדערט קיין אַמעריקע איז עס געווען נאָך פאַר הערצלס רוף צו ייִדן און אויך איידער דער „בונד“ אין זיין אַרגאַניזירטער סטאַדיע איז אויפגע-קומען. ליעסין האָט אַלזאָ, אין דער היים נאָך גאָר נישט געוואוסט וועגן דער מוראדיק-שטאַרקער שנאה, וואָס האָט גענומען אויסוואַקסן צווישן דער ייִדיש-סאַציאַליסטישער באַוועגונג, וואָס האָט זיך אַרגאַניזירט אינעם בונד, און דער נאַציאָנאַל-פּאָליטישער אויפלעב-באַוועגונג פונעם ציוניזם; ער האָט נישט גע-וואוסט פון דעם און ער איז צו איר קיינמאָל קיין שותף נישט געווען. ער איז געווען אַ סאַציאַליסט און אַ ייִדישער סאַציאַליסט, אַן איינגעוואַרצלטער אין דער גייסטיקייט פון זיין פּאַלק. אין „בלומקעס קלויז“ אין מינסק איז גר גע-וואַקסן און אין דער מינסקער „שואבי-מים“ שול איז ער רייף געוואָרן. זיין ערשטער אַרויספאַר אין דער גרויסער וועלט איז געווען זיין נסיעה אין דער ישיבה פון די מוסרניקעס אין סלאַבאָדקע און דערנאָך אין דער וואַלאַזשינער ישיבה. אָבער ווען די משגיחים פון דער וואַלאַזשינער ישיבה האָבן אים גע-כאַפט ביי חילול-שבת, באַהאַלטענערהייט און האָבן אים פאַרטריבן מיט בזיון און מיט „איסור אכסניא“ און ער האָט זיך געווענדט צום השכלה-צענטער אין ווילנע, האָט ער באַוויזן צו פאַרזוכן שנעל דעם טעם פון די גרויסע רוסישע שרייבער און זיין האַרץ האָט זיך ברייט געעפנט פאַרן רוף פון די סאַציאַליסטן-רעוואָלוציאַנערן.

נישט געקוקט דערויף וואָס ער האָט שטאַרק ליב געהאַט יהודה-לייב גאַר-דאָנס שירים און וואָס ער האָט טיף אַפגעשאַצט ר' משה-חיים לוצאַטאָס לידער אין מיכלס טרויעריקע און צאַרטע פּאַעזיע — האָט אים זיין האַרץ נישט גע-צויגן צו די עסקנים פון חיבת-ציון, וואָס ער האָט געקענט אין זיין שטאָט

מינסק, געזען אין געשטאלט פונעם אפיציעלן „קאזיאנע“ ראבינער אדער פון נעם גבירס בוכהאלטער. אים האָט באַצויבערט דאָס „גין אין פּאַלק“ פון די סאַציאַליסטישע פּראָפּאַגאַנדיסטן און גאַר גיך איז וואַלטס נאָמען באַרימט גע- וואָרן צו לויב-און-ליבע אין אַלע קרייזלעך פון דער סאַציאַליסטישער יוגנט אין ליטע. כמעט פון זיך אַליין איז אויפגעקומען אַ מין אַראַנזירטע גרופע „וואַלטאָוועס“, וואָס מיט איר נאַציאָנאַלן אָפּנייג האָט זי אַנגעוואָרפּן אַ מורא אויף די אָפיציעלע מנהיגים פון דער סאַציאַליסטישער באַוועגונג אין יענע שטעט. מען האָט זיך געשראַקן וואַלט זאָל חלילה נישט פאַרפירן אויף צוריק די גאַנצע באַוועגונג מיטן פּלאַם פון נאַציאָנאַלן וואָרט און מיט זיין דערהויבע- נער גייסטיקייט. דערווייל, אַבער, האָט זיין נאָמען אַנגעהויבן ווערן באַרימט אַלס דיכטער. דוד פּינסקי איז געווען דער קוואַטער, וואָס האָט אים אַריינגע- פירט אינעם היכל פון דיכטונג אין יידיש; די פירער פון דער באַוועגונג האָבן נישט געוואַלט מוותר זיין אויף אים און זיין גוטן נאָמען. דאָס עצם שרייבן יידיש איז דאָן געווען אַן אַראַנזישער טייל פון זיין „נאַציאָנאַלן אָפּנייג“.

„נישט אויס קעגנערשאַפט צו העברעיִש בין איך דענסטמאַל געוואָרן אַ שרייבער אין יידיש“ — זאָגט ער עדות אויף זיך אַליין אַ סך יאָרן שפעטער — „נייערט אויס אַבסאָלוטער קעגנערשאַפט צו רוסיש, וואָס איז דאָן געווען פאַר- שפּרייט צווישן אַלע יידישע סאַציאַליסטן אַרום מיר“. און זיין פאַרביטער- טער געראַנגל מיט די אַסימילאַטאָרישע ווינטן וואָס האָבן געהערשט אין זיין פאַרטיי, האָט נישט אויפגעהערט נישט אין די יאָרן, ווען ער האָט געוווינט אין רוסלאַנד און נישט נאָך זיין אויסוואַנדערן (אָנהייב 1897) אין די פאַריי- ניקטע שטאַטן. אין זיינע זכרונות זענען פאַראַן שפאַנענדיקע קאַפיטלען וועגן די געראַנגלענישן וואָס ער האָט געפירט מיט אַנגעזעענע גדולים אין דער פאַרטיי — מיט אַרקאָדי (אַלעקסאַנדער קרעמער און מיט טימאָפּעין) (ד״ר קאַפּעלזאָן) מיט איסאַי (יודין אייזנשטאַט); און שפעטער, אין אַמעריקע, מיט מיט אַלגינט, מיט אַב. קאַהאַן און מיט מיכאַל זאַמעטקין — איבער זיין אַפּי- קורסישער „פאַרליבטקייט אינעם נאַציאָנאַליזם“. און ער האָט זיך באַזונדערס אויסגעצייכנט בעת דעם גרויסן שטרייט וואָס האָט זיך געפירט אינעם „בונד“ צווישן די „האַרטע“, ד״ה: די קעגנער פונעם צונויפגיין זיך מיט דער רוסי- שער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער פאַרטיי — און די „ווייכע“, וואָס האָבן גע- שטיצט דעם צונויפגיין. דער קאַמף האָט זיך געפירט מיט גוואַלטיקער אַנ- שטרענגונג אויף דער זיבעטער קאַנפּערענץ, דער גרעסטער און שטורמישסטער קאַנפּערענץ אין דער גאַנצער געשיכטע פונעם „בונד“ אין רוסלאַנד:

ליעסין וועלכער איז געקומען צו דער קאַנפּערענץ אַלס גאַסט פון אַמע- ריקע, איז דאָן שוין געווען ברייט באַקאַנט און האָט באַוויזן, אין דער צווישן-

צייט באַליבט צו ווערן, ביי אַלע ייִדיש־לייענער און ער איז געווען דער עקס־טרעמסטער און שטורמישסטער רעדנער צווישן די אָנהענגער פון דער נאַ־ציאָנאַלער פּראָגראַם: דער „בונד“ דאַרף זיין נישט נאָר אַ טייל פון דער רו־סישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע, נייַערט אויך אַ טייל פון דעם ייִדישן פּאַלק — האָט געדונערט זיין וואָרט. און אַ צווייט מאָל: „נישט די ייִדישע סאָציאַליס־טישע באַוועגונג אין רוסלאַנד, פּוילן און ליטע, נייַערט די סאָציאַליסטישע באַוועגונג פונעם ייִדישן פּאַלק, אין דער וועלט“. די ווערטער זענען געוואָרן געוואָרן ווי פאַר דער צייט און זיי זענען נישט אַריינגעדונגען אין די אויערן. די „האַרטע“ זעלבסט, זיינע חברים אין קאַמף — ווי א. ל. סטוואַק (חיים יאַנקל העלפּאַנד), וועלכער איז געווען אין גאַנצן אַ ייִדישער פּאַלקס־מענטש און אויך אַסתר פּרומקין פון איין שטאַט מיט אים, מיט לייענינען, און זיינע אַ תּלמידה און פּאַרערערין פון איר יוגנט אָן — האָבן זיך דערשראַקן פאַר דעם „צינוזיס“, וואָס קלינגט פון זיינע רעדעס, און דערציטערטע, האָבן זיי זיך פון אים דער־ווייטערט. און אַז ער איז צוריק געקומען פון יענער קאַנפּערענץ, וועלכע איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין גאַליציע, קיין ניו־יאָרק, זיין נייַער היים, איז די מלחמה פאַרגעזעצט געוואָרן מיט מער קראַפט. די גאַנצע אַטמאָספּער וואָס האָט גע־הערשט דענסטמאַל אין „פאַרווערטס“ — וועלכער האָט דאָן געוועלטיקט אויף דער ייִדישער אַרבעטער־באַוועגונג אין די פאַרייניקטע שטאַטן — איז אים געווען דערווידער. דאָס ביליקע און שרייערישע אינדעקעווען זיך איבערן „ייִדישן קלעריקאַליזם“, וואָס זיין פריינט ב. פיינגבוים האָט אָנגעפירט, דער־הייבנדיק די מלחמה קעגן דער רעליגיע צו דער העכסטער אויפגאַבע פון זיין צייטונג, איז געווען פאַר לייענינען אַ פּיינלעך־ווייטיקלעכע איבעראַשונג. אַזוי ווייט, אַז עס איז אויסגעוואַקסן אַ באַרג צווישן אים און אב' קאהאַנען זעלבסט, וואָס האָט דאָן פּראַטעזשירט אויפן ברייטסטן אופן די דאָזיקע גאַנצע „פאַר־גוישונג“. אַלס רעדאַקטאָר האָט אב. קאהאַן אַפילו געפרווט אַרויפצולייגן זיין האַנט אויף לייענינס שאַפונגען גופא. איז ער אַוועק פונעם „פאַרווערטס“. עס איז אים געשען אַ נס, וואָס זיינע פאַרערער אין דער פּעדעראַציע האָבן געשאַפן באַזונדער פאַר אים אַליין אַ ליטעראַרישע טריבונע, אויף וועלכער די פירער פון דעם „פאַרווערטס“ האָבן נישט געהאַט קיין שליטה, הגם די „פאַרווערטס“ געזעלשאַפט האָט זי געשטיצט. ער איז געוואָרן דער רעדאַקטאָר פונעם זשורנאַל „די צוקונפּט“, דער חשובסטער חודש־זשורנאַל פאַר ייִדישער ליטעראַטור אין אַמעריקע. און צוזאַמען מיט דעם און אויך אַ דאַנק דעם איז ער געוואָרן איינער פון די געציילטע פערזענלעכקייטן, וואָס די ייִדישע ליטעראַ־טור פון זיין דור האָט זיך קאַנצענטרירט אַרום זיי, און פון דער דאָזיקער ייִדיש־סאָציאַליסטישער טריבונע האָט ער, לייענין, אָנגעהויבן זאָגן זיין וואָרט אין

דעם פלאמענדיקן און אויפקלערערישן לייט־ארטיקל און דער עיקר — אין זיינע גרויסע פאָעמעס, וואָס זענען געוואָרן אָדעס, צו דער ייִדישער גבורה פון אַלע דורות.

עטוואָס ענלעכס צו דעם וואָס ביאַליקס דיכטונג איז געווען פאַר דער העברעיִשער ליטעראַטור — איז ליעסינס פּאָעזיע געווען פאַר די ליינער פון ייִדיש: אַ דיכטונג וואָס האָט געמאַכט אַ רעוואָלוציע אינעם דור. אָנפאַנגס איז די פּאָעזיע געווען פאַר אים אַ מין פּאָן, כדי צו זאַמלען ייִדישע יוגנט אַרום דער סאַציאַליסטישער אויפשטענדלערישקייט: דער הסבר, אָבער וואָס ער אַליין האָט געגעבן פאַר זיינע לידער איז נישט קיין גענוגדיקער אויסטייטש. זיין פּאָעטישער גייסט האָט איבערגעשטיגן זיין פּראָפּאַגאַנדיסטישע מיסיע און האָט זיך באַפּרייט פון איר, און ווי אַ דיכטער „לשמה“ איז ער געווען דער פּאָעטי־שער העראַלד פונעם מהות פון דער רעוואָלוציאַנערע גבורה אינעם ייִדנטום, אין אַלע אירע מאַניפעסטאַציעס: ער האָט געוויסט און האָט געלערנט: די ייִדישע מאַרטיראַלאַגיע האָט זיך נישט אָנגעהויבן מיט די „דונערן אין דרום“ אין די אַכציקער יאָרן און איר אָנפאַנג, ביי אַלע ווייטיקן פון אירע ליידן און שיינקייט פון איר מסירת־נפש, גרייכט ביז צו די טעג פון חורבן הבית. די געוואַגטע אויפ־שטענדלערישקייט פון דער ייִדישער גבורה קעגן דער פּויסט וואָס הערשט מיט רשעות און אומדערבאַרמקייט, הייבט זיך אָן ניט מיטן „בונד“ און ניט מיט די טעראַריסטן צווישן דעם רעוואָלוציאַנערן סאַציאַליזם: עס איז אַ לאַנגע גאַל־דענע קייט וואָס איר יחוסי־בריוו צייט זיך ביז צו ר' עקיבאַן און די עשרה הרוגי מלכות און אין דער־אָ קייט זענען פאַרפלאַכטן די קדושים פון מאַגענציע (מיינץ) און די פרנסים פון וואַרמזא (וואַרמס), דער מהר"ם פון רוטענבערג און דער פייטן ר' אמנון הקדוש. די אנוסים פון דער אינקוויזיציע און די אומגעבראַכטע דורך חמיל (באַגדאַן כמעלניצקי) און גאַנטאַ — טאַטעס און זיידעס זענען זיי אַלע פון זייערע קינדס־קינדער היינט: פונעם ייִדישן שוסטער הערש לעקערט, וואָס האָט גענומען נקמה פונעם ווילנער גובערנאַטאָר פּאַן וואל און איז עק־ועקוטירט געוואָרן (דעם 29סטן מאַי 1902), פון העסינע העלפּמאַג, די טאַכטער פונעם ייִדישן פישער פון אַ שטעטל פון מינסקער גובערניע, וואָס האָט זיך באַטייליקט אינעם מאַרד פון אַלעקסאַנדער דעם צווייטן (אין יאָר 1881), פון די אויפשטענדלעך אין ווילנע, פון די קעמפּער אין דווינסק און פון אַלע גע־פייניקטע פונעם „בונד“ וואָס אין אַלע תּפּיסות פון דער צאַרישער רוסלאַנד. דאָס שטייגן פון זייער העלדנמוט איז, פאַר אים, איינע און די זעליבקע. וועגן זיי אַלע גלייך ווערט זיין דיכטונג דערהויבן. אין זיינע פּאָעמען איז רייף גע־וואָרן און זיך געשטאַרקט די ייִדישע שפּראַך; ביז אים האָט זי קיינמאַל נישט פאַרמאַגט שורות פון אַזאַ כּוח, ווי פון שטאַל־געשמידטע און אָנגעזאַפטע מיט

זעלישן פלאטער פאר דעם פראכט און יסורים־שיינקייט פון די געפייניקטע. זיינע לידער זענען לויב־מזמורים פאר די גייסט־העלדן וואָס פאַראַכטן אי די קייטן, אי די וואָס שמידן אין די קייטן. צווישן די רעוואָלוציאַנערן פון צווישן דער ייִדישער יוגנט, איז דורך דער דאָזיקער דיכטונג, מיט אַמאָל אויפגע־שטיגן אַ דרך־אַרץ־געפיל פאַר די פאַרגאַנגענע דורות, וואָס זענען ביז דאָן געווען דערנידעריקט ביז גאַר. די פאַראַכטונג צו זיי איז געווען אַן מין אומ־באַשטרייטבאַרע אַקסיאַמע. און דערביי איז די עצם־דערשיינונג פונעם ייִדישן סאָציאַליסטישן אויפשטענדלער אין רוסלאַנד, שטאַרק פאַרייִדישט געוואָרן און אין ליעסינס דיכטונג איז זי געשטיגן צו דער שטופע פון מקדשי השם, וואָס ווערן פון אייביק אַן פאַרערט אין אונדזער אומה.

די געאַגראַפישע דיסטאַנץ צווישן דער רעדאַקציע אין ניו־יאָרק און דעם טעטיקייט־פעלד פון די געפייניקטע פונעם „בונד“ אין רוסלאַנד, האָט נאָך מער פאַרגרעסערט ביים דיכטער די מעגלעכקייט צו דערהייבן זיי צו אַן ענין פאַר זיין דיכטערישער מוזע. די בונדיסטן־אימיגראַנטן וואָס האָבן זיך באַזעצט אין אַמעריקע און האָבן זיך צוגעפאַסט צו דער קליינלעכער אַפּערעמדונג אין די סאָציאַליסטישע רייען — זיי האָט ער געהאַסט, קעגן זיי האָט ער געקעמפט; די בונדיסטן, אָבער, וואָס אין רוסלאַנד, די ווייטע פון אויג, זיי זענען געוואָרן נאָך מער נאַענט צום האַרצן. זיי האָט ער געזען ווי די טרעגער פון דעם דערנער־קראַנץ פון פאַרצייטיקע מאַרטירער.

און ווען עס האָט זיך דערטראַגן צו אים די ידיעה וועגן דער קעמפּערי־שער גבורה און דער טרייער שעפּערישקייט פונעם ייִדישן אַרבעטער אין אַרץ־ישראל, האָט זיין האַרץ זי אויפגענומען מיט ברייטער פרייד. זיין גאַנצער קאַמף פאַר ייִדישקייט צווישן זיינע חברים, די זיך אַפּפּרעמדנדיקע סאָציאַליסטן, האָט אַנגענומען פון איצט אַן מער שטאַרקייט און אַ מער קאַנקרעטע ממשותדיקייט. ווי אַ פּלאַם אָן אַ קנויט האָט זיין בריווּנדיקע עמאַציע זיך אַנגעכאַפט אָן דעם דאָזיקן נייעם און אַזוי געגאַרטן לעבנס־פאַקט, וואָס האָט זיך ווי אַ בשורה דערטראַגן צו אים פון די פעלדער פון יהודה און גליל. און ער האָט מיט פרייד געשטעלט צום דינסט פון דער חלוציות סיי די פּראָזע פון זיין פּובליציסטיק און „די צוקונפט“, און סיי זיין רייף־געוואָרענער דיכטערישע מוזע. נאָך אייִ דער אין די „געווערקשאַפטן“ איז געווען וועלכע נישט איז באַוועגונג וועגן דער אַרבעטנדיקער אַרץ־ישראל, האָט ער איר אויסגעשטרעקט זיין האַנט און געווינדמעט איר זיין גייסט. פונקט ווי עס האָט געצויגן זיין האַרץ צום ייִדישן רעוואָלוציאַנערן קעמפּער אין רוסלאַנד, אַזוי האָט עס אים געצויגן צום חלוץ אין אַרץ־ישראל. איין ווייטע שיינקייט האָט אויפגעגלאַנצט און האָט זיך מצרף געווען

צו א צווייטער ווייטער שיינקייט, און ביידע האבן זיי גענערט זיין זעלישע קעגנערשאפט צו דער נאָענטער רעאַליטעט אַרום אים.

ווען די באַלפור־דעקלאַראַציע איז געקומען, איז ער געווען דער ערשטער צווישן די נישט־ציוניסטישע סאַציאַליסטן אין אַמעריקע וואָס האָט זי באַ־גענט מיט אַ פּלאַמענדיק־באַגריסנדיק לייט־אַרטיקל אין „די צוקונפּט“ (1918) און ער האָט שוין אויך דאָן געפרוּווט אַנצוווּיזן אויף די געפאַרן וואָס זענען פאַרבונדן מיט איר און אויף די גוואַלדיקע התחייבותן וואָס די דעקלאַראַציע לייגט אַרויף אויף אונדזער ייִדישן דור. ער האָט זייער שטאַרק ליב געהאַט צו פאַרלייענען דעם אַרטיקל פאַר זיינע פּריינט. פאַרלייענען אים איין מאַל און ווידעראַמאַל. ווען איך האָב זיך באַגעגנט מיט אים צום ערשטן מאַל (1927) זענען שוין געהאַט אַזעק קרוב צו צען יאָר זינט יענער מאמר איז פאַרעפנט־לעכט געוואָרן, און דאָס פּאָליטישע און קאָלאָניאַטאַרישע בילד אין אַרץ־ישׂראַל איז דאָן, אין פיל הינזיכטן, געווען געענדערט. אָבער מיט וואָס פאַר אַ ריינעם און אויפריכטיקן שטאַלץ האָט ער מיך אַוועקגעזעצט, דאָן, נעבן זיך, אין זיין באַשיידענער וווינונג, אין די קאָאָפּעראַטיווע הייזער, און האָט מיר פאַרגע־לייענט דעם גאַנצן מאמר יענעם, פון אַנהייב ביזן סוף, מיט אַ געפילפולער באַטאָנונג און מיט יוגנטלעכן ברען.

און פאַר דעם, ווען בערל קאַצענעלסאָן איז געקומען קיין ניו־יאָרק, אין דער ערשטער דעלעגאַציע פון דער הסתדרות, נאָכדעם ווי די אַרבעטער־באַנק איז געגרינדעט געוואָרן (1921) און ער האָט אַנגעהויבן קלאַפּן איבער די טירן פון די ייִדישע אַרבעטער־פירער צו דערוועקן זייער האַרץ, האָט ער אין ליע־סינס טיר, בכלל, נישט געדאַרפט אַנקלאַפּן. ליעסין האָט שוין לאַנג אַרויסגע־קוקט אויף אַזאַ דעלעגאַציע; און ער אַליין האָט אַנגעקלאַפּט אין דער טיר פון בערלס האָטעל און האָט אים געפרעגט מיט וואָס קען ער אים ביייהילפיק זיין. מיטן גאַנצן האַרצן האָט ער ברייט געעפנט די טויערן פון „די צוקונפּט“ פאַר די ווערטער פון די חברים פון אַרץ־ישׂראַל און פאַר דער אַפּשאַצונג פון העב־רעישע ביכער און שרייבער. און ער האָט נישט איין מאַל זיך ביטער באַקלאַגט פאַר מיר אויף אונדזערע חברים, פאַרוואָס זיי באַנוצן זיך נישט פיל מער מיט דער „צוקונפּט“־טריבונע און אויך איבער דעם ווי שווער עס קומט אים אָן צו קריגן אַ ציוניסטישן מאמר אַלס ענטפּער אויף אַ בונדיסטישן קעגנערישן אַרטיקל, וואָס ער איז געצוונגען צו פאַרעפנטלעכן.

און הגם ער איז געווען זייער באַליבט ביי זיינע חברים און פאַרערט אין זיין באַוועגונג, האָט ער פון דעסטוועגן זיך זעלבסט געפילט ווי אויסער זיין פּלאַץ. זיינע ליענער האָט ער קיין סך נישט געזען און דער אַפּקלאַנג פון זיין וואָרט פלעגט זיך דערטראַגן צו אים נישט איבעריק אָפט. די אומגעבונג זיינע

איז אויסגעליידיקט געוואָרן פון אירע ווערטן און ער האָט געגאָרט מען זאָל אים הערן, מען זאָל אים פאַרנעמען. מיט וואָס פאַר אַ פאַרגעניגן פלעג ער פאַרלייענען אויפן קול זיינע מאַמרים און שירים פאַר זיינע פריינט-באַזוכער. קיין איין ריזע קיין ניר-יאָרק איז נישט אַדורך פאַר מיר אָן צו ווידמען אָן אַוונט פאַר אַ באַזוך ביי לייעניגען — דאָס איז געוואָרן אַ זעלבסטפאַרשטענד-לעכע זאָך; און עס איז נישט געווען אַ באַזוך ביי לייעניגען, וואָס זאָל זיך נישט ענדיקן מיט זיינער אַ פאַרלעזונג פון זיינע זאַכן פאַר מיר. ער האָט פאַרגע-לייענט מיט באַטאַנונג שטאַרקן געפיל, דיכטונג ווי פּראָזע, סיי זאַכן געדרוקטע מיט יאָרן צוריק און סיי פון אַ מאַנוסקריפט, אָן ערשטע איצט אָנגעשריבענעם. און איך האָב געוואָסט — עס איז, כלל נישטאַ וואָס צו חידושן זיך אויף אַט-דער באַדערפעניש צו באַגעגענען זיך אויג-אויף-אויג מיט אַ לעבעדיקן לייע-נער און דערפילן דעם איינדרוק פון זיינע ווערטער אין דער פולער קאָנקרעט-קייט. אגב, די דאָזיקע זעלישע באַדערפעניש איז, קענטיק, כאַראַקטעריסטיש פאַר יעדן שרייבער וואָס איז פאַרמשפט צו שאַפן אין אַ פרעמדער סביבה.

ווי ער, אַזוי אונדזער פריינט דוד פינסקי, אַזוי איז אויך געווען פּרָץ ווירשביין בשעתו; אין ווילנע האָט מען זיך געדאַרפט איינבעטן ביי אים ער זאָל פאַרלייענען פאַר אַנדערע פון זיינע שאַפונגען. אָבער אין קאלגארי און אין ניו-יאָרק איז געווען אוממעגלעך אַ באַגעגעניש מיט אים אָן צו ווידמען אַ שעה אויף צו הערן אים פאַרלייענען פרקים פון זיינע ריזע-באַשרייבונגען. זעט אויס, אַז דאָס איז דער גורל פון שרייבער וועלכע זען אַז זייערע ווערק זענען ווי געשיקט אין אַ לידיקן חלל.

און לייעניסן מוזע איז דערצו נאָך ווי געבענטשט געוואָרן מיט אַ ווידער-שפּרוך פון אייגנשאַפטן, וואָס גיט איר צו אַ באַזונדערן חן; דאָס איז די קראַפט פונעם עטישן פאַטאַס אין זיינע דיכטונגען, וואָס ווערט לויטערער און קלע-רער דורך דעם חוש פאַר הומאָר און דער שאַרפֿקייט פונעם סאַרקאַזם. אַ קונ-דעס, אַ שטיפער פון זיין קינדהייט אָן און אַ זייער קלוגער, האָט ער זיין גאַנץ לעבן געוואָסט ווי צו שמייסן מיט דער בייטש פון זיין איראַניע. אַט די געשמאַק-לאַזע און גייסט-ליידיקע וואָס האָבן געווימלט אַרום אים. אַזאַ זעלטענער זיווג איז אַ גרויסע מעלה פאַר אַ דיכטער, ווען מען זעט, ווירקלעך, אַז ווי די פאַ-טעטישקייט פון דערהייבנדיקער דיכטונג, אַזוי אויך די סאַטירע פון זיין שניי-דנדיקן צאָרן, קוועלן ביידע צוזאַמען פונעם זעלביקן לויטערן עטישן קוואַל. ביי אונדז איז געבענטשט מיט אַזאַ דערהויבענער באַהעפטונג אונדזער דיכטער נתן אַלסטערמאַן און דערפאַר האָט ער אַזוי דעראַבערט אונדזער האַרץ אינ-גאַנצן.

און פונקט ווי לייעניסן האָט האַלד געהאַט צו פאַרלייענען זיינע ווערק פאַר

זיינע פריינט, אזוי האָט ער נישט געקענט אַכטונג געבן אויף זיי און האָט נישט ליב געהאַט צו פאַרנעמען זיך מיט זיי נאָך זייער אָפּדרוקן. עפעס אַ מיין באַ- זונדערע אַפּאַטיע האָט אים געשטערט צו זאַמלען זיי, אויסבעסערן זיי און צוגרייטן זיי צו אַ זאַמלונג. צווישן זיינע פריינט זענען געווען פאַרשפּרייט לעגענדעס וועגן אַט-דער „פּוילקייט“ זיינער צו וועלכער זיי האָבן נישט גע- קענט געפונען קיין עצה. און ווירקלעך: יאַרנלאַנג האָבן די מיטגלידער פון דער „אַסאַסישאַן“ גענומען אויף זיך, ווידער און אָבער אַרויסצוגעבן אַלע זיינע שריפטן; מען האָט וועגן דעם באַשלוס געהאַט מיטגעטיילט אין דער עפנטלעכקייט און ער האָט אויך שוין געהאַט געגעבן זיין צושטימונג פאַר דעם, און די זאך איז נישט אויסגעפירט געוואָרן נאָר איבער זיין פאַרזאַמען און אַפ- האַלטן די קאַרעקטורן. און ווען זיינע דריי בענדער געזאַמלטע לידער זענען סוף-כל-סוף דערשינען, שיינענדיקע אין זייער פּראַכט, האָט לייעסין שוין נישט זוכה געווען צו פרייען זיך מיט זיי. — — —

ער פלעגט פיל רעדן איבער זיין צער וואָס ער האָט נישט זוכה געווען צו זען ארץ-ישראל. משפּחה-קראַנקייטן האָבן אַ סך גורם געווען צו דעם, זיין ליבע פרוי איז קראַנק געווען די גאַנצע צייט און נאָך דעם האָט געשטערט זיין איינציקע טאָכטער וואָס איז געווען פון שוואַכן געזונט. און ער אליין איז קיינמאָל נישט געווען קיין אויספירער פון זיינע פּראַקטישע באַשלוסן. ווען מען האָט אָבער געגרינדעט די קבוצה רמות מאיר און אַ פאַרשטייער פון „יכין“ איז געקומען צו אַרגאַניזירן די וואָס ווילן זיך באַטייליקן אין יענעם ישוב- פונקט, איז לייעסין געווען פון די ערשטע וואָס האָבן זיך פאַרשריבן אויף אַ בחלה דאָרטן און ער פלעגט זייער פינקטלעך פון זיין מאַגערן געהאַלט אַרייַן- טראָגן זיינע איינצאַלונגען. מענדל ראָזענבוים, זיין פריינט און פאַרטרוינגס- מאַן, דער געוועזענער סאַציאַל-רעוואָלוציאַנער און אויף דער עלטער אַ מענטש פונעם „הנוער העובד“ אין „נען“ האָט געזאָלט געווען זיין אַ מיין פאַרשטייער און מדריך זיינער אין זיין געגאָרטן פרדס, נעבן זיין קיבוץ, ווען ער, לייעסין, וואָלט געווען זוכה געווען און דערלעבן. איינע פון די שטענדיקע טעמעס, וואָס ער האָט ליב געהאַט צו באַשמועסן מיט זיינע געסט פון ארץ-ישראל, איז געווען — דער אויסזען פונעם לאַנד. נעבן אים פלעגט ליגן אויסגעשפּרייט די גרויסע מאַפע פון ארץ-ישראל און די קלענערע פון ירושלים און עס האָט קיין סוף נישט גענומען צו זיינע פּראַגעס; ווי ווייט אַ מענטש וואָס שטייט אויבן אויפן שטאַט-מויער אין ירושלים, דערגרייכט מיט זיין בליק צו זען? ווי ווייט אין אַ פאַרוואַלקטן טאָג, און אויף וואָסער דיסטאַנץ אין אַ לויטערן טאָג? ווי זעט אויס דער וועג פון ירושלים קיין ענתות? און ווי זעט אויס דער שטעג וואָס פירט פון באַרג ציון צום עמק יהושפט? און ווי אזוי גייט אויף די זון פונעם

כנרת? און ווו, פינקטלעך, ענדיקט זיך דער באַרג גלבוּע? און ווי איז די פלאַראַ אַ אויפן באַרג תבור? און צוזאַמען מיט דער דאַזיקער פראַגע לייענט ער דיר פאַר אַ פראַגמענט פונעם ליד וואָס צוליב אים, טאַקע, איז אים נייטיק, בדיוק, צו וויסן דעם ענטפער אויף אַט-דער פראַגע, און אַ גאַנץ קאַפיטל פון אַ צווייטן שיר, וואָס דאַרטן פעלט אים דער פינקטלעכער ענטפער אויף דער אַנדערער פראַגע. און דו קענסט זיך נישט באַפרייען פון שטוינונג ווי אַזוי אַט דער „בונדישער“ דיכטער לעבט מיט דעם פייזאַזש פון ארץ-ישראל און מיט דער אַטמאָספערע פון אירע לאַנדשאַפּט-געשטאַלטן, טויזנטער קילאָמעטער ווייט פון איר, לעבט זיי-מיט לויט די פסוקים פון תנ"ך, לויט ציטאַטן פון פלאַוויוס, לויט אולברייט און נעלסאָן גליק און לויט אַשחור הפרחי און נישט האַבנדיק געזן קינמאַל דאָס לאַנד הערט ער נישט אויף צו דענקען און צו פילן איר לופט און איר אויסבליק.

„אין דער שטילקייט פון חצות-שעה, ביים ליכט פונעם לאַמפּ אויף מיין טיש... הער איך זיך איין דעם ווייט-ווייטן געזאַנג פון די חלוצים“ — זאַגט ליעסין אליין וועגן זיך אין יאָר 1926; און בעת ער רעדט וועגן דעם פראַכט און גלאַנץ פונעם ציוניזם, שרייבט ער, ביי אַ דערהויבענער שטימונג: „אין דער זעלבער צייט ווען דער בית-המקדש איז חרוב געוואָרן איז, לויט דער לעגענדע געבאַרן געוואָרן משיח און אין דעם דור ווען דאָס משיחישע איז חרוב געוואָרן איז געבאַרן געוואָרן דער ציוניזם“ און ער זעצט פאַר לויט זיין שטייגער צונויפצופלעכטן דורות און זאַגט: „און הינטער דעם געזאַנג פון די חלוצים פאַרנעמט מיין אויער אַן אַנדער געזאַנג, אַ זייער זייער ווייטע און דאָך אַזאַ נאַענטע: פון אַלע צייטן פאַרשידענע און פון אַלע לענדער פאַרשידענע פאַרנעמט מיין אויער; פון די אבלי-ציון פון ערשטן חורבן און פונעם צווייטן חורבן און פון די הונדערטער און טויזנטער חורבנות פונעם גלות, פון די ברע-גענדיק-טרוקענע וויסטעס פון מיטל-אַזיע, פון די זאַמד-דונעס פון תימן-לאַנד, פון די שפיציקע בערג פון צפון-אַפריקע, פון די טעמפע געטאָס פון דרום און מערב-איראָפּע, פון די אייז-וויסטעס פון גלות-פוילן און רוסלאַנד, סאַראַ וועלטן-ברום! סאַראַ דורות-געשריי! אין דער מיט פון אונדזער מענטשהייט אויף דעם פלאַנעט איז נישט צו געפינען קיין שום גלייכן צו אַט-דער באַצוי-בערנדיקער שיינקייט.“

און נישט נאָר די געשטאַלטן פונעם לאַנד האָט ער מיטגעלעבט און נישט נאָר דאָס זינגען פון די חלוצים און די טרוים-בילדער פון דער גבורה און די לייזן פון דער אומה אין ווייטע דורות פלעגן אַנרעגן זיין גייסט און זיין מווע, זייערט אויך טרוים-בילדער פון דער וועלט און פערזענלעכקייטן פונעם יידישן

און דעם וועלט־סאציאל־זיזם האָט ער געזען מיט אויגן פון דער סימבאָליק פון ייִדישער געשיכטע.

אַז לייעסין וויל שילדערן מאַרקס קאַמף פאַר אונטערדריקטע און באַ־
רויבטע, שרייבט ער: „אַזוי ווי עמוס פון תקוע, אַזוי האָט אויך מאַרקס פון טרייער
איבעראַשט אַלע „זאָרגלאָזע אין ציון און זיכערע אויפן באַרג שומרון“. און
ווען ער וויל מאַלן דעם אייפער פון מאַרקס פאַרדעכטנדיקן קאַמף קעגן די
אַפנייגן פון באַקונין און זיינע חברים, זאָגט ער: „און אַזוי ווי די אַמאָליקע
גרויסע רבנים, וואָס האָבן אַזוי פּלאַמיק געוואַרט אויף משיחן און דאָך אַזוי
פּלאַמיק געמוזט באַקעמפן די פּאַלשע אַנזאָגער, וואָס האָבן געוואַלט דוחק זיין
דעם קץ. אַזוי האָט אויך מאַרקס געמוזט אַזעקלייגן גרויסע כוחות אויפן קאַמף
קעגן אַט־די רעוואָלוציאַנערע ראַמאַנטיקער, וואָס האָבן געוואַלט דוחק זיין דעם
קץ — קעגן אַ ווייטלינג, אַ באַקונין און פּיל אַנדערע“. און אַז ער האָט געשיל־
דערט מיט פּיל ליבע די געשטאַלט פון זיין תּלמיד־פּאַרערער אינעם „בונד“ און
זיין שטאַרקן אַפּאַנענט בנוגע ציוניזם, די געשטאַלט פונעם מאַסאָוויק־בונדיסט
אַשר סאָלאָוויטישק, אַ מענטש פון די קעלער־שטובן פון ווילנע און וואַרשע,
שרייבט לייעסין: „און פּלעג איך קוקן אויף זיינע אומרויקע און אומעטיקע
אויגן, וואָס האָבן געטראָגן אין זיך דעם צער פון דער וועלט און אויף זיין
פאַרמעטענעם תּענית־פנים, וואָס איז דורכגעלויכטן געווען פון אַ פאַרבאַרגע־
נעם אינערן ליכט, פּלעג איך ביי זיך אַפּט טראַכטן: וויפּיל צענדליקער דורות
יידן פאַר אים האָבן עס געפאַסט הפּסקות, געוויינט אויף גלות השּכינה, געגרייט
זיך אַ לעבן צו שטאַרבן מיט אַ קדושים־טויט, ביז וואַנען עס זענען אַרויסגע־
קומען פון זיי אַזעלכע אַשרס.¹

ער האָט שטאַרק געוואַלט, אַז אין ארץ־ישׂראל זאָל מען וויסן וועגן זיין
שאַפּונג און ווערק. ער האָט זיך לחלוטין נישט געיאָגט נאָך „פּובליסיטי“ און
ער האָט קיינמאַל נישט פאַרטיידיקט נישט זיין נאָמען און נישט זיינע רעכטן;
אַבער אַז ער איז געוואָר געוואָרן, אַז ברענער האָט על פי טעות צוגעשריבן
זיין שיר „דער הונדערטסטער קרעמער אין גאַס“, וואָס ער האָט אַנגעשריבן
אין רוסלאַנד נאָך, איידער ער האָט אויסגעוואַנדערט קיין אַמעריקע — צו
אַברהם רייזין האָט עס אים גוואַלדיק פאַרדראָסן און ער האָט נישט איינמאַל
איבערגעחזרט פאַר מיר: „איך ווייס, אַז דער דאָזיקער שיר איז זייער באַליבט
ביי אייך, זאָגט־זשע זיי דאָרטן אַז איך, און נישט רייזין האָב אַנגעשריבן דעם־
אַ שיר, פאַרוואָס זאָל מען מיך באַגולענען און אַזעקנעמען ביי מיר דאָס ביסל

(1) די לעצטע צוויי ציטאַטן זענען גענומען פון לייעסינס בוך „זכרונות און בילדער“
(פון שטיינס פּאַלקס־ביבליאָטעק ביים ייִדישן קולטור־קאַנגרעס). די ערשטע האָב איך אינעם
בוך נישט געפונען און זי איבערזעצט פון דער העברעיִשער איבערזעצונג (איבערוי).

מיינס וואָס איז אָנגעקומען צו אייך און איז, צו מייך פרייד, באַליבט געוואָרן ביי אייך? און ווען רחל האָט איבערגעזעצט זיין ליד וועגן כותל־מערבי אויף העברעיִש און מען האָט מיך — איך בין דאָן געווען אין אַמעריקע — באַ־ אויפּטראַגט אַריינצוקומען צו אים און בעטן ביי אים דערלויבעניש צו פאַר־ עפנטלעכן אים, האָט זיין פנים אויפגעשיינט און איינהאַלטנדיק זיין גאַנצן גע־ צוימטן שטאַלץ האָט ער, איבערחזרנדיק עס עטלעכע מאָל, אָנערקענט, אַז די בשורה האָט פאַרוואַנדלט פאַר אים דעם דאָזיקן טאָג אין אַ יום־טובּ.

ווען איך האָב זיך געזעגנט מיט אים אין יאָר 1936, נאָך אונדזער לעצטן שמועס, האָט ער מיך אומגעקערט פון די טרעפּ און מיר געזאָגט: „פון דעסט־ וועגן וואָלט איך וועלן, אַז איר זאָלט זיי דאָרטן זאָגן, אַז דעם ערשטן שיר מיינעם האָב איך געשריבן אין עברית. ס'איז גוט זיי זאָלן עס וויסן.“

איך האָב שוין נישט זוכה געווען צו זען זיך מיט אים נאָך אַמאָל. ווען איך בין ווידער געקומען אויף אַ באַזוך אין אַמעריקע, מיט צוועלף יאָר שפּע־ טער און איך וואָלט דענסטמאָל געקענט אים דערפרייען מיט אַ זאַמלונג פון זיינע אַרטיקלען און זכרונות וואָס בערל קאַצנעלסאָן האָט צוזאַמענגעקליבן און אברהם קריב האָט איבערגעזעצט (זכרונות והוויות, עם עובד, תש"ג) און מיטן האַרציקן עסיי, וואָס בערל האָט אָנגעשריבן וועגן אים (דער מבוא צום דערמאָנטן בוך און „בהבלי אדם“) און מיט זיינע גרויסע פּאָעמעס, וואָס שמשון הלצר האָט פון ס'ניי איבערגעדיכטעט אין עברית — האָב איך שוין נישט געהאַט וועמען צו דערפרייען. אין די קרייזן פון זיינע פאַרערער האָט מען זיך דאָן שוין געגרייט צו זיין צענטן יאַרצייט.

תשט"ו

אהרון זאב אשכולי

אויך אשכולי? איז אויך ער אויסגעכאפט געווארן פלוצים אין רעכטן מיט לעבן פון מיטן געוועב פון זיינע פיל פלענער? און קיינער ארום אים האט נישט געשפירט אז א שאטן פון א געפערלעכער קראנקייט הויערט איבער אים? ערשט נעכטן, דאך, האט מען אים דערציילט, אז ער איז איינגעלאדן געווארן פון ירושלים קיין תל-אביב צו באגלייטן דעם גאסט פון דער הסתדרות, וואס איז געקומען פון פראנקרייך. און מיט געציילטע טעג צוריק, ערשט, איז ער געזעסן דא ביי זיין ארבעטס-טיש אין רעדאקציע און האט געגרייט פראגראם-מען פאר דער גרינדונגס-פארזאמלונג. און ערשט-א האט ער מיר געבראכט זיין גרויסן כתב-יד פון הונדערטער זייטן, א זאמלונג פון א פולע מאטעריאלן וועגן די משיחישע באוועגונגען ביי יידן און וועגן די ימות המשיח (משיחא צייטן) ווי זיי ווערן געשילדערט אין העברעישע ליטערארישע דאקומענטן פון אלע דורות — וואס ער האט צוגעגרייט צום דרוק אונטערן נאמען „ספר המשיח“ און מיר האבן זיך פארנומען מיט אים, געגריבלט זיך אין אים און געדענקט נאך און נאך זיך צו גריבלען.

מיטן דערהאלטן די דערשיטערנדיקע ידיעה וועגן זיין פלוצימדיקן, שנעלן און אומדערווארטעטן טויט, איז ווי עס וואלט מיטאמאל קלאר געווארן דער פארוואס פון זיין גרויסער צעשפרייטקייט און צעווארפנקייט און פון זיין אימ-פעטפולן ברויזנדיקן ווארפן זיך אויף פארש-געביטן, אזוי ווייט איינער פון דעם אנדערן, אזוי פארשיידנארטיק און אויך נישט געוויינלעך. ער האט אויך געאיילט אין וועג אריין.

ער איז געווען א פאליגלאט, וואס האט באהערשט צען שפראכן און זיין פארש-אינטערעס איז פארשפרייט געווען אויף זייער ווייטע וועלטן. זיין בוך וועגן דער ליטעראטור פון די אביסיניער יידן, וואס ער האט פארעפנטלעכט אין פיל המשכים אינעם „סיני“ האט, דאך געהאט א צאל לייענער צום איבער-ציילן אויף די פינגער פון איין האנט און אריינגעלייגט אין אים האט ער א געוואלד מיט ארבעט; און דאס בוך אנטהאלט א מאסע דאקומענטן, וואס קיין העברעישער לייענער האט זיי פריער פאר די אויגן נישט געזען; און די אלע אביסינישע פארשונגען זענען געווען פאר אים נאך א מין איבערגאנג צווישן

זיינע פאָרשונגען איבער חסידות — מיט וואָס ער האָט אָנגעהויבן ווען ער האָט געהאַט פאָרענדיקט זיין שטודיום אין דער פאָריזער ראַבינער-שול — און זיינע פאָרשונגען איבער ייִדישער עטנאָגראַפיע וואָס ער האָט אָנגעזאַמלט אין זיין ספר „ישראל“ (תרצ"ג) און האָט אים פאָרעפנטלעכט אין ירושלים אַלס פאָלקס-בוך וועגן דעמאָגראַפיע איבער אַלע ייִדישע שבטים לויט תפוצות. שפראַכן, לעבנס-שטייגער — צוויי יאָר פאָרן חורבן פונעם אייראָפּעיִשן ייִדן-טום...

און הגם נאָך זיין עולה זיין האָט ער זיך אַריינגעטאַן אין די דעראַייגענישן פון ארץ-ישראל און אין קאָמענטירן די וועלט-דעראַייגענישן פון די העברעיִשע לייענער אין לאַנד און ער האָט מיטגעמאַכט מיט אונדז אין דער רעדאַקציע פונעם „דבר“, ווי איינער פון די טאַג-מיטאַרבעטער און נאַכט-מיטאַרבעטער ביי איבערזעצונגען, קאָמפּילאַציע, אַדער אַריגינעלע אַרבעטן, האָט ער פון דעסטוועגן נאָך געפונען אויך זעלישע מעגלעכקייטן צו פאַרנעמען זיך שטענדיג מיט זיינע פאָרשונגען, אויסברייטערן זיי, שאַטירן זיי און, גאַנץ אָפט, אי-בערראַשן אונדז מיט זיי. און ווי דער גורל פון איינעם וואָס זיין געלערנטקייט איז נישט זיין פאָך און זיין השראה איז גרעסער ווי זיין פלייס האָט ער נישט אויסגעמיטן אויך ווייטע השערות און נישט איינמאַל האָט ער באַצאַלט פאַר דעם-אַ טייערן פרייז ביז ער האָט באַוויזן צו באַרייכערן אונדז מיט זיין גרויסן און פונדאַמענטאַלן בוך וועגן „ספור ר' דוד הראובני“ (ת"ש), מיט וועלכן די היסטאָרישע געזעלשאַפט אין לאַנד האָט אָנגעהויבן איר היסטאָריאָגראַפישע ביבליאָטעק. דער ספר אַנטהאַלט אַ מבוא, אַ רייכן אין כמות און אַ פולן אין איכות וועגן יענער משיחישער באַוועגונג. צוזאַמען מיט אַ טריי קאָנטראַליר-טער אויפלאַגע פונעם כתב-יד זעלבסט טאַג-בוך פון דוד ראובני און מיט אַ פולער דאָקומענטירטער און קאָמפּליצירטער ליטעראַטור וואָס איז מיט אים פאַרבונדן, קאָרעגירט, אויפגעקלערט, באַשיידט און באַלויכטן.

און איינצייטיק מיט דעם האָט ער אַרויסגעגעבן די וויזיעס פון ר' שלמה מולכו און ער האָט זיך געגרייט אַרויסצוגעבן די זענענען פון ר' חיים וויטאַל און האָט — לערץ צען יאָר נאַכאַנאַנד — געזאַמלט מאַטעריאַל פאַר זיין משיח-בוך און ער האָט געפאַרשט די געשיכטע פון משיחישע נטיות צווישן די פּוילישע אימיגראַנטן אין פאָריז און ער האָט זיך געגרייט צו שרייבן אַ גרויסן בוך וועגן דער געשיכטע פון ייִדישער קונסט, און ער האָט פאָרעפנטלעכט אַן איבער-זיכט איבער דער געשיכטע פון דער העברעיִשער ליטעראַטור און ער האָט פאָרעפנטלעכט אַן עסיי איבער ליטעראַטור-פּראָבלעמען בכלל און ער האָט נאָר-וואָס געהאַט פאָרענדיקט אַ בוך וועגן זיין געבורט-שטאָט, לאַדזש, וואָס

פון איר קומט צו אים זיין דינאמישקייט און זיין נייגונג צו פארשלינגען און ארומנעמען ענינים און טעמעס.

און ביי דעם אלעמען איז ער אויך אן אונטערריכט-מאן, א הגנה-מאן, און א ציוניזם-מאן און א הסתדרות-מאן און אין די יארן פון דער לעצטער וועלט-מלחמה אויך א מיליטערי-ראבינער אין איטאליע און אין מצרים, און אין די יארן פון אונדזער באפרייונגס-מלחמה אויך אן אפיציר פון דעם יידישן מילי-טער און א צו-קבורה-ברענגער די טויטע אין מיליטער, שטעלט איין זיין לעבן ביים זוכן קערפערס פון אונדזערע געפאלענע העלדן און ביים ברענגען זיי צו קבר-ישראל.

אלס צוגאב צו דעם אלעמען — א מערקווירדיקער בעל-זכרון, א מענטש פון א שארף אויג און שארפער צונג. אלס „איוב“ — דיסקוטירט ער מיט קעג-נער פון רעכטס און פון לינקס; אלס אהרון-זאב — ווייזט ער ארויס אויך א דערציילער-טאלאנט און ברענגט ארויס קאפיטלען וואס פארשפרייטן ליכט אויף דער קעגנווארט. מען געדענקט גוט זיין לעצטע דערציילונג וועגן דעם ירושלימער פרומאק-קנאי, וואס האט זיך איבערגעבעטן מיט זיין זון, דעם הגניסט ביי זיין לוויה. זענען מיר נישט אויפגעשוידערט געווארן ביים לייענען די דאזיקע דערציילונג?

און צי איז דען נישט געווען אין אים זעלבסט עטוואס פון איבערבעטן זיך מיט דער טראדיציע-וועלט, ווען ער האט אויפגעהויבן די פאן פונעם „העובד הדתי“ (רעליגיעזן ארבעטער) אין דער הסתדרות און האט אנגעעהויבן זארגן וועגן די פרינציפן פון יידישן „יורי“ אין דעם געזעץ פון דער מדינה. ארום דעם האט זיך, דאך, געדרייט נאך וואס מיין שמועס מיט אים, זיין לעצטער שמועס אין רעדאקציע-צימער.

און ער איז דאך נאך געווען בלוט-יונג, צו די פופציקער נאך נישט צו-געקומען.

ער האט זיך צו שנעל געאיילט אין וועג אריין, מיין פריינט אשכולי.

ח' כסלו תש"ט

מיכל ראבינאוויטש

ר' מיכל ראבינאוויטש איז געשטאָרבן; עס איז אַוועק אַן אַנגעפראָפטער אַוצר פון תורה, ליטעראַטור און ייִדיש וויסן. עס איז אַוועק אַ ביבליאָטעק אַ גאַנצע, אַן אַנגעפאַקטע מיט פּאַלקס-וויסן, שטייגער און פאַרגאַנגענעם לעבן און ליטעראַטור פאַרבאַרגענישן און ביכער-קענטעניש און ראַנגלענישן פון באַווע-גונגען, און איניקסטער וויסן פונעם לעבן פון דערהויבענע ייִדן אין אונדזערע און אין פאַר אונדזערע דורות, אין דער רבנישער וועלט, און ליטעראַרישע קרייזן און אין די געזעלשאַפטלעכע געמאַרקן. די ביכער-קראַם „הדרום“ וועט שוין מער נישט זיין קיין צוזאַמענטרעף-פּלאַץ פאַר בוך-מענטשן פון ירושלים אַדער וואָס פאַרזאַמען אין ירושלים. די פּייל האָט געטראָפּן אין האַרץ פון די אויס-דערוויילטסטע פון ירושלים, פאַראַרעמט איז געוואָרן ירושלים!

אומזיסט וועט איר זוכן אין ענציקלאָפּעדיעס און האַנט-ביכער, ביאַגראַ-פּיעס אַדער ביבליאָגראַפּיעס וועגן דעם דאָזיקן טייערן פאַרשטאַרבענעם, דעם ערווייט. ער האָט נישט פאַרפאַסט קיין ביכער, הגם ער האָט זייער פּיל געשריבן אין זיין לעבן און נאָך מער האָט ער זיך געגרייט צו שרייבן און וועגן זיך האָט ער נישט געלאָזט שרייבן, צופּיל האָט ער געוויסט דעם סוד פון ביכער-מאַכן און די געשיכטע פון אַלע זייערע פאַרפאַסער. און עפעס אַ מין ליטוויש-ייִדישע פּיקחות און אַ תורה-משכילישע חריפות האָט אים אָפּגעהיט ער זאָל נישט אונ-טערצייען אין שריפט דעם סכּום פון זיין געשטאַלט. דער שר פון ספרים איז ער אַליין געווען, טאָ צו וואָס זאָל ער צוגעבן נאָך אַ בוך צום גאַנצן מעכטיקן בי-כער-אוצר וואָס ער האָט אין זיין זכרון און אין זיין האַרצן, אַרום אים און נעבן אים? און אַלץ וואָס ער האָט געשריבן האָט ער נאָר געשריבן כּלאחר-יד. גלייך ווי ער וואָלט עס געשריבן אומגעאַכט. ווי פונקען וואָס שפּריצן אַרויס פון אַ ברענענדיקן אַלטאַר. צו וואָס, בכלל שרייבן, אַז מען קען שמועסן? אַ ר' מיכלס שיחת-חולין — נישטאָ נאָך אַזאַ תורה-שמועס. ווער וועט קענען איבערציילן די צאָל שרייבער און געלערנטע, וואָס האָבן הויפּנס-פולע געשעפט פון זיינע קוואַלן, וואָס האָבן אונטערזוכט זייערע סברות ביים ליכט פון זיין זכרון און וואָלטן נישט דערגרייכט צו דעם וואָס זיי האָבן יאָ דערגרייכט אַן זיין באַלערנ-דיקע הילף?

אמאל — איז ער געווען אן עילוי; פון מיר, אין ליטע, האָט ער געשטאַמט. אין אַלעקסאַנדער, אין שאַוול, אין טעלדז און אין סלאָבאָדקע, האָט ער געלערנט ביי די גרויסע רבנים און ראשי־ישיבה. אָנגעזאַפט און איבערפּולט מיט תורה איז ער אַרויס פון די ישיבות.

דערנאָך איז ער געוואָרן אַ משכיל, אַ חריף, אין „המליץ“ איז ער געווען דער שאַרפּער פעליעטאַניסט. פּלעגט זיך אונטערשרייבן „צבי רבין“, דאָס וואָס ש. י. יאַצקאָן אין זיין „חזון היום“ איז געווען פאַר סאַקאַלאָון אין „הצפירה“, איז צבי רבין געווען פאַר לעאַן ראַבינאוויטשן אין „המליץ“; דער קאַמף־פירער. און לויט דעם כאַראַקטער און ניוואָ פון די דאָזיקע צוויי פאַר־שידענע פעליעטאַניסטן פּלעגט, אין יענער צייט, באַשטימט ווערן די געשטאַלט פון די צוויי צייטונגען. שפּעטער איז ער געוואָרן דער איידעם און נושא־כלים פון ר' מאיר האַלפּערן, דער מחבר פונעם „ספר הנוטריקונים“ און איינגטימער פון דער גרויסער ייִדישער בוכהאַנדלונג אין מינסק; אַ צענטער פאַר פריינט פון ציוניזם, העברעיִשער קולטור און פאַרשפּרייטער פון דער נייער העברעיִ־שער ליטעראַטור און וויסרוסלאַנד. דאָן איז ער אויך געווען אַ ציוניסטישער עסקן און אַ געוויילטער צו קאַנפּערענצן, צוזאַמענפאַרן און צו דער קהילה.

מיטן אַנקום פון דער ערשטער וועלט־מלחמה און דער קערענסקי־רעוואַלוציע, הייבט זיך אָן דאָס שטייגן אַרויף פון דער געזעלשאַפטלעכער טעטי־קייט און איינצייטיק מיט דעם — די פּרוו־צייט. ער איז דערווילט געוואָרן אינעם נאַציאָנאַל־ראַט פונעם וויסרוסישן ייִדנטום, געוואָרן רעדאַקטאָר פון אַ ציוניסטישער צייטונג אין ייִדיש. אין דער אָנפאַנגס־צייט פון די באַלשעוויקעס איז ער געווען איינער פון די ווינציקע ציוניסטן, וואָס פּלעגט געפּינען אַ גע־מיינזאַמע שפּראַך מיט זיינע געוועזענע תּלמידים וואָס זענען אַוועק לתּרבות רעה צו דער יעווסעקציע, און ער פּלעגט ראַטעווען וואָס ס'האָט זיך געלאָזט ראַטעווען. ער האָט געגרינדעט אַ קאַמיסיע פאַר דער פאַרשונג פון דער ייִדישער געשיכטע אין וויסרוסלאַנד, האָט געהאַלטן רעפּעראַטן וועגן פּאַלקלאַר אינעם פּעדאַגאָגישן אינסטיטוט און האָט אומגעהויער געליטן די צרות־לאַסט פון יע־נער צייט. און ביי דער ערשטער מעגלעכקייט צו עולה זיין איז ער געקומען קיין ארץ־ישׂראל און האָט מיטגעבראַכט מיט זיך אוצרות אַלטע טייערע ספרים, פּעק מיט זיינע פאַרשריבענע פּאַפּירלעך און אַ שפּע פון פּלענער; ער האָט „איינגעשטעלט זיין צעלט“ אין האַרץ פון דער נייער ירושלים, האָט זיך אַוועק־געשטעלט הינטער דער סטאַיקע פון זיין בוכהאַנדלונג „דרום“ און איז געוואָרן דאַרטן — אַ שם דבר.

ער האָט גישט אויפּגעהערט זיין ציוניסטישע עסקנות אויך אין ירושלים; אין דעם פּראַגרעסיוון אַלגעמיינעם ציוניזם, אין „בני־ברית“, אין ליי־און

שפּאַר־קאַסע, אין "ישורון". אָבער זיין הויפּט־באַשעפּטיקונג — דער ביכער־געביט. די בוכהאַנדלונג ווערט פאַרוואַנדלט אין אַ פאַרלאַג, און די ביכער — פּונדאַמענטאַלע. פון ווייטנס קלאַפּן געלערנטע אין זיינע טירן און פאַרטרויען אים זייערע כתבים און ער גיט זיי אַרויס. און אַרויסגעבן הייסט ביי אים: פאַר־ריכטן, מגיה־זיין און אוועקשטעלן די זאַכן צו דער פינקטלעכקייט. אַ וויסנ־שאַפּטלעכער אַנשטאַלט אַן און פאַר זיך, אַ מין פּריוואַטער "מקיץ נרדמים". און בינתיים שפּריצן די פּונקען; אין שיחת־חולין, אין ענטפּערס צו גע־לערנטע, אין פאַרטראַגן וועגן פּאַלקלאַר און אין פאַרטראַגן וועגן דעם ווילנער גאון, און אין בריוו צו שרייבער, און אַ פאַרניכטנדיקע קריטיק וועגן כתבים פון וועטעראַנען און אין עצות קלוגמאַכנדיקע, וואָס ווערן געגעבן צו אַנפּאַנגער און אין פּלענער אויף פּלענער, און דער עיקר אין מינדלעכע הערות, אויפ־קלערנדיקע, איבערוויינדיקע, בליציקע און אַזעלכע וואָס שטעלן די פּרטים אויף זייער פינקטלעכקייט.

און בינתיים — רוקט זיך אַן די עלטער און עס קומט אונטער אַ קראַנקייט און פּרוו־טעג קומען אַן.

וואָס ער האָט אַרויסגעראַטעוועט אין די צייטן פון מלחמה און וואַגלענישן האָט ער נישט באַוויזן צו אַרויסראַטעווען ביים סוף פון אונדזער געראַנגל אין ארץ־ישׂראל: בעתן אויפרייס אויף דער גאַס בן־יהודה האָט דער אומגליק נישט אויסגעמיטן זיין ביכער־אוצר, און מיטן חורבן פון זיין ספרים־אוצר איז זיין לעבן חרוב געוואָרן.

זיין וואַכזאַמקייט, זיין געשליפענע שאַרפּקייט, זיין סבר־פנים האָבן פון אים, אמת, אויך דאָן זיך נישט אָפּגעטאַן.

אָבער די נייטיקע כוחות צו קענען אָנהייבן פון ס'ניי — זענען שוין נישט געווען:

די קראַנקייט האָט זיך געשטאַרקט און האָט אים באַזיגט.

גלייך זוי אַ וועלט אַ גאַנצע וואַלט אוועקגערוקט געוואָרן און נישטאַ איר מער.

וועל איך איבערטרייבן אויב איך וועל זיך אויסדריקן: ער האָט נישט אי־בערגעלאָזט קיין גלייכן צו זיך?

אַזעלכע ווי ער געפינען זיך שוין נישט אין אונדזערע צייטן.

ד

אין מול נבו

ב. באַראַכאַוו און זיין ירושה

א.

בער באַראַכאַוו ליטעראַרישע ירושה, אין אַלע אירע שפראַכן, אַלע קעגנ־שטאַנדן, אַלע ניואַנסן אירע, אין דרוק און אין שריפט, איז נישט בלויז נאָך נישט אינגאַנצן קאַמפלעטירט געוואָרן און נישט פולקאַם — אין אַן אויפלאַגע פון „אַלע שריפטן“ — פאַרעפנטלעכט געוואָרן, נאָר זי האָט זיך נאָך אַפילו נישט אויסגעפורעמט אין איין גאַנצקייט אין דעם באַווסטזיין פון זיינע פאַררער. און נישט, חלילה, צוליב נישט גענוג רעספעקט, נאָר צוליב דער אייגנאַרטי־קייט אינעם גילגול פון דעם דאָזיקן רעספעקט.

ווייל עס וואַלט געווען אומגערעכט צו קלאַגן זיך, אַז מ'האַט געלאָזט פאַרגעסן דעם נאָמען פון ב. באַראַכאַוו. אדרבא, צווישן די דענקערס, וואָס זענען אויפגעקומען אין דער אַרבעטער־באַוועגונג און אין דער ציוניסטישער באַוועגונג — דער פראַלעטאַרישער און דער נישט־פראַלעטאַרישער — זענען דאָ ווייניק אַזעלכע, ווי באַראַכאַוו, וואָס יאָרנלאַנג נאָכדעם ווי זייער לעבעדיקע שטימע איז שטיל געוואָרן, האָבן זייער לייענער און נאָכפאלגער, מיט אַזאַ עכטער פאַרערונג געלאָזט קלינגען זייערע געמען. אַפילו נאָכדעם ווי די באַווע־גונג האָט זיך געשפאַלטן, און דערנאָך ווידער געשפאַלטן, האָבן ביידע צדדים אין דער געשפאַלטענער באַוועגונג נישט מוותר געווען אוי זייער רעכט צו פאַראַנקערן זיך אין באַראַכאַווס לערע. אויך ווען פונעם ציוניסטיש־סאַציאַ־ליסטישן דעמב האָבן יאָרן נאָך יאָרן געשפראַצט נייע צווייגן, האָבן זיך אויך זיי, די נייע, געיוואָסן מיט זייער שטאַם און האָבן מיט כוונה געזויגן פון זיינע וואַרצלען. מערערע שריפטן און מאַניפעסטן באַראַכאַווס זענען אין זיין פאַרטיי קאַנאָניזירט געוואָרן. און אין האַרצן פון זיינע חברים און תלמידים, אָפּגענוטן אין פאַררער, סיי די וואָס האָבן געלעבט אין זיין מחיצה און סיי די וואָס האָבן זיך מיט אים בלויז צופעליק געטראָפן, ווערט דער אַנדענק פון זיין אויסטער־לישער פערזענלעכקייט געטראָגן מיט אַן אומגעוויינטלעכער וויטאַליטעט. דאָך זענן צווישן די גלאַרפּיצירטע מענער אין דער באַוועגונג ווייניק „אַרכיווירטע“ ווי ער — ביודעים צו בלאַיודעים. אַפילו זיינע פאַנאַטישסטע חסידים, וואָס זענען גרייט זיך „ממיתן“ פאַר אַן אות אין א שריפט זיינעם, פלעגן גאָר נישט

אכטגעבן אויף וואָס ער אַליין האָט געשריבן אין אַן אַנדער שריפט זיינעם, אַפילו גאַר אַ נאַענטן צום פּרײַערדיקן. איינער אַ מאַמר זיינער האָט געמעגט איבער-געדרוקט ווערן אין מערערע אויפלאַגעס, איינער נאָך דעם אַנדערן, אין פּאַר-שיידענע שפּראַכן און פּאַרשיידענע אינטערפּרעטאַציעס, און דערביי אַבער האָבן אַנדערע מאַמרים זיינע געקענט בלייבן שטעקן אין מאַנאַטשריפטן, גלייך ווי זיי וואָלטן גאַרנישט פּאַרעפּנטלעכט געוואָרן, און נישט זיינע פּאַרערער און נישט די באַראַכאַוו-ערודיטן האָבן זיך מטריח געווען אַרויסצונעמען זיי פון דער גניזה און איבערצוועצן אויף אַנדערע שפּראַכן. אַ סך האָט דאָ בייגעטראָגן די צעשפּרייטיקייט — געאַגראַפּישע, שפּראַכלעכע און וועזנטלעכע. אַבער נאָכ-מער האָט דערצו גורם געווען דער גורל פון דער באַוועגונג.

ווייל איבער פּאַרשיידענע „קאַנטינענטן“, טעריטאָריעלע און גייסטיקע, האָט זיך צעשפּרייט דאָס קורצע און פולע לעבן פון ב. באַראַכאַוו. בלויז 15 יאָר, בערך, האָט געדויערט זיין טעטיקייט אויף דער געזעלשאַפטלעכער און ליטעראַרישער טריבונע. 21 יאָר איז ער אַלט געווען ווען ער האָט אין אַ רוסיש-ציוניסטישן זאַמלבוך (קיעוו, 1902) פּאַרעפּנטלעכט זיין ערשטן רעפּעראַט-עסי איבער דעם „כאַראַקטער פונעם ייִדישן שכל“; און 36 יאָר איז ער אַלט געווען, ווען ער איז, — אין יאָר 1917, אין רוסלאַנד, נאָך דער עוואָלוציע, — צום לעצטן מאָל אין זיין לעבן, אויפגעטראָטן אויף דער טריבונע פונעם צוזאַמען-פאַר פון „פּועלי-ציון“ — זיין פּאַרטיי, זיין שאַפּונג, וואָס צען יאָר פּרײַער האָט ער פון איר אַוועקגעוואַנדערט און אַקאַרשט האָט ער זיך צו איר צוריקגעקערט פון זיינע צווייטע, איבעראַקעאַנישע וואַנדערונגען, צוריקגעקערט אַ פּאַרערטער, אַ געאַרטער, אַ שרעקנדיקער און אַ נישט-פּאַרשטאַנענער, צוריקגעקערט אַ מאַנענדיקער, אַ צויםענדיקער, זינגענדיק זיין ליד וועגן „נייע צייטן — נייע פּייגל“, זיין שלוס-ליד אויף דער ערד. — אַלע פּופּצן יאָר פון זיין טעטיקייט זענען דורכגעגאַנגען אין וואַנדערונגען און וואַגלענישן, אין אַפּטראָגן זיך און פּאַרהאַלטן זיך — פון לאַנד צו לאַנד, פון שפּראַך צו שפּראַך, פון שטודיע צו שטודיע און פון איין עפּאַכע-שטורעם צום אַנדערן, — פון רוסלאַנד קיין גאַ-ליציע, פון גאַליציע קיין בעלגיע, פון בעלגיע קיין ווין, פון ווין קיין ניו-יאָרק און צוריק קיין רוסלאַנד. און יעדעס מאָל האָבן „פעלדזן פּאַרשטעלט די ספּע-רעס“; געביט-פעלדזן, ריכטונג-פעלדזן און שפּראַך-פעלדזן. — אין פּאַרשיי-דענע געביטן האָט זיין גייסט דאָמינירט: פּובליציסטיק און סאַציאַלאַגיע, פּילאַ-סאָפּיע און פּילאַלאַגיע, ביבליאָגראַפּיע און געשיכטע און ווידעראַמאַל פּובלי-ציסטיק — אַ שטורעמדיקע, באַגייסטערנדיקע און ביטער-קריטיקירנדיקע. — די רוסישע שפּראַך, אין וועלכער ער האָט אָנגעהויבן זיין שאַפּונג און מיט דער הילף פון וועלכער ער האָט געמאַכט זיין גאַנצן ציוניסטישן און פּועלי-ציוניס-

טישן „קאפיטאל“ — ביז צום יאר 1907, ווען ער האט אנגעהויבן לערנען זיין פּעדער צו שרייבן יידיש, — די רוסישע שפראך איז געווען לגמרי אומבאַ- קאַנט זיינע נייע תּלמידים און פּאַרערער, וואָס ער האָט דערוואָרבן, נאָכן יאָר 1907, אין גאַליציע און אין ווין. נאָך לאַנגע יאָרן איז זיין גייסטיקער בייטראַג, וואָס איז פאַרבאַהאַלטן אין זיינע ערשטע, אין רוסיש געשריבענע, פּונדאַמענט- טאַלע ווערק, געבליבן פאַר זיי אַ ספּר החתום. — און פון דער אַנדערע זייט — זיינע עקאָנאָמישע, סאָציאַלאָגישע און פּילאָסאָפּישע אָפּהאַנדלונגען, צו וועלכע ער האָט זיך גענצלעך אָפּגעגעבן אין די יאָרן פון זיין נע־זונדעווען איבער מערב־איראָפּע און אין וועלכע ער האָט זיך אַנטפּלעקט אַלס אומדערמידלע־ כער, קלאַריזטיקער וויסנשאַפטלער, וואָס קאָנטראַלירט זיינע אַלגעמיינע אויס־ פּירונגען דורך פּרעציזע אַנאַליזן, — די דאָזיקע ווערק זענען בכלל נישט דער־ גאַנגען צו זיינע תּלמידים אין רוסלאַנד, וווּ עס האָט דענסטמאַל געהערשט די פּאָליטישע רעאַקציע און וווּ די באַוועגונג איז פאַראַליזירט געוואָרן. און ווען ס'זענען אָנגעקומען פון ווילנע זיינע ווונדערבאַרע פּילאָלאָגישע אַרבעטן אין ייִדיש־פּאַרשונג, האָבן זיי פאַרכאַפט נייע לייענער־קרייזן און אַנטציקט נייע פּאַרערער, וואָס „לא ידעו את יוסף“. און נאָכן אויסברוך פון דער וועלט־ מלחמה, ווען די כּוואַליעס פון יענער צייט האָבן אים אַוועקגעטראָגן צו די ברעגעס פון ניר־יאָרק, און דאַרטן — אין די טעג פון דער מלחמה און פון דער באַוועגונג פאַרן ייִדישן קאָנגרעס, אין די טעג פון חורבנות און האַפּענונגען און רעוואָלוציעס אין איראָפּע, האָט ער פּונדאַסניי אויפּגעברויזט און האָט זוכה געווען צו אַ נייעם פּאָליטישן פּרילינג, האָט מיטינגירט, געשטורעמט, געמאַנט און דעפּינירט פּראָגראַמען — אַלץ פון דער פּאַרטיי־טריבונע אַראָפּ, און פון דער טריבונע פון דער באַוועגונג פאַר אַ ייִדישן קאָנגרעס, און פון דער טריבונע פון דער טעגלעכער פּרעסע; און געווען איז ער דענסטמאַל אין אין אַמעריקע — צוזאַמען מיט נ. סירקין, פ. רוטענבערג, ד. בן־גוריון און י. בן־צבי — דער פּירנדיקער גייסט פון דער באַוועגונג, — אין אַלע יענע טעג האָבן זיינע ווערטער און מעשים נישט געקענט אַרויסרופן קיין אָפּהילך נישט צווישן זיינע אַמאַליקע תּלמידים אין רוסלאַנד און נישט צווישן זיינע שפּעטער־ דיקע תּלמידים אין עסטרייך, ווייל די מלחמה־מויערן האָבן זיי צעשיידט.

און אַט אזא איז ער פאַרבליבן; דער באַהאַלטענער, פאַרהערלעכטער לע־ רער, דער פאַרגעטערטער נסתר, וואָס ווערט געטראָגן אויף אַלעמענס ליפּן און איז פאַרריגלט אויף זיבן שלעסער.

און ווען דער אומגליק האָט ווי אַ דונער געטראָפּן די גאַנצע באַוועגונג, ווען ער איז (דעם 17טן דעצעמבער 1917 — ב' טבת תרע"ז) יונגערהייט אַרויסגעריסן געוואָרן, אינמיטן זיין פּראָפּאַגאַנדע־טור איבער רוסלאַנד, בעת

די צוגרייטונגען צו די וואָלן צו דער גרינדונגס־פּאַרזאַמלונג, אין וועלכער ער האָט געזאָלט זיין דער לידער פון זיין פּאַרטיי־פּראָקציע; ווען דער שווערער טרויער האָט די צעטרייסלטע באַוועגונג ווידער פּאַראַיניקט אַרום זיין נאַמען און זיין גייסטיקער ירושה, ווען מען האָט אָנגעהויבן פּובליקירן זיינע געזאַמלטע שריפטן — האָט זיך נאָכמער פּאַרטיפּט דער תּהום צווישן דאָס באַקאַנטע און פּאַרהערלעכטע אין זיינע ווערק און צווישן די פּאַרשלאָסענע פּאַרחתמעטע. פון איצט אָן האָבן זיך אַרויסגעשטעלט נישט בלויז די אונטערשיידן אויף די גע־ביטן פון שפּראַך און קעגנשטאַנד, נאָר אויך אויף די געביטן פון סטיל און שול. „אונדזער פּלאַטפּאַרם“ און „די קלאַסן־אינטערעסן און די נאַציאָנאַלע פּראָגע“, למשל, זענען דערשינען אין מערערע אויפלאַגעס און אין פּאַרשיידענע איבערזעצונגען — יעדעסמאַל אַ ביסל רעווידירטע און צוגעפּאַסטע צום גייסט פון אַרט און צייט. אָבער, למשל, דער אַרטיקלען־ציקל „צו דער פּראָגע פון ציון און טעריטאָריע“, — פּאַרעפּנטלעכט אין איין יאָר מיט „די קלאַסן־אינטערעסן און די נאַציאָנאַלע פּראָגע“ און אַ יאָר פּריער פון דער „פּלאַטפּאַרם“, — אַ ציקל, אין וועלכן באַראַכאַוו האָט אַריינגעטאַן זיין גאַנצע יוגנטלעכע ענערגיע און וואָס אין אים, פּאַקטיש, שטעקן שוין — צווישן אַנדערן — אויך די וואַרצלען פון דער „פּלאַטפּאַרם“ אין איר עמבריאָנעלער פּאַרעם, — דער דאָזיקער ציקל — ביז ער איז פּאַרעפּנטלעכט געוואָרן דורך דעם „עם עובד“ אין יאָר 1934 — איז געבליבן באַהאַלטן און פּאַרחתמעט גאַנצע פּערציק יאָר אין די העפטן פון „יעווריסקאַיאַ זשיון“, גלייך ווי ער וואָלט גאָר נישט עק־זיסטירט. — באַראַכאַוו האָט אויפגעשטורעמט זיינע חברים אין אַמעריקע, אָבער די שטורעם האָבן נישט באַפּרוכפּערט זיינע תּלמידים אין רוסלאַנד, און דאָס, וואָס עס האָט באַפּרוכפּערט די לייענער־קרייזן אין רוסלאַנד פון פּאַר דער „פּלאַטפּאַרם“, האָט לגמרי נישט אינטריגירט די לייענער פון די שפּע־טערדיקע יאָרן. זיינע נאָכפּאָלגער און פּאַרערער פון נאָך דער „פּלאַטפּאַרם“־תּקופּה האָבן קיין אַנונג נישט געהאַט וועגן די פּרזעדיקע ווערק. ווי זיין רייכקייט — אַזוי זיין צעשפּרייטקייט, ווי זיין פּאַפּולאַריטעט — אַזוי זיין אַנאַנימיטעט.

ב.

די צעשפּרייטקייט פון זיינע ווערק איז אין אַ גרויסער מאָס אויך דער רעזולטאַט פון דער גוואַלדיקער אינטענסיווקייט, אין וועלכער באַראַכאַוו האָט געלעבט גייסטיק און געזעלשאַפטלעך און מיט וועלכער ער האָט זיך אָפּגעגעבן צום שטודיום פון זיין פּאַלקס גורל און צום קאַמף פּאַר זיין פּאַלקס ווידער־אויפּבויען זעענדיק פּאַר זיך אַ לעבנס־שליחות אין דער טעאַרעטישער באַ־

גרינדונג פון זיין באוועגונג, איז אים, אין פראצעס פון זיין ארבעט, אלץ מער און מער קלאר געווארן, ווי ווייט די אלגעמיינע פרינציפן פון דער באוועגונג טעאָריע, לויט ווי זיי זענען געווען אנגענומען ביז צו זיין דערשיינען, זענען געווען גרונדלאָז. עס זענען נאָך נישט געווען אפילו די פאַרבאָדינגונגען פאַר פאַר־שונגען, מיט דער הילף פון וועלכער מ'זאל קענען קומען צו טעאָרעטישע דע־פיניציעס איבער דעם גורל פון יידן צווישן די פעלקער, דעם גורל פונעם יידישן אַרבעטער, דעם גורל פון דער שטרעבונג צו נאַציאָנאַלן רענעסאַנס. איבער די פראָצעסן פון דער יידישער געשיכטע און די סיסטעמען פונעם ארץ־ישראל־אויפבו. אין יעדן ווינקלעך פון די דאָזיקע פאַרשונגען פלעגט ער זיך איבערצייגן, אַז עס איז נאָך אפילו קיין אָנהייב נישט. און מער ווי דער געביט פון אלגעמיינע פרינציפן איז פאַרנאַכלעסיקט געוואָרן דער געביט פון וויסנ־שאַפטלעכן אַנאַליז פון די פרטים. פון אַרום און אַרום האָבן צו אים אַרויסגע־קוקט און אויף אים געוואַרט פאַרשיידענע אויפגאַבן. און פול מיט פאַרשונגס־דאָרשט איז ער געווען און באַוואַפנט מיט טאַלאַנט פון אַ פאַרשער. און די צייט דרענגט, די צייט איז אַן אַכזר און זי מאַנט, מאַנט.

ווייל די מאַס פון זיין התמדה און שטורמישער גייסטיקער טעטיקייט איז געווען אין אַ פאַרקערטער פראָפּאָרץ צו דער מאַס פון לעבנס־שפּאַן, וואָס זיין גורל האָט אים אויסגעמאַסטן, און כאילו זי, די התמדה, וואָלט געווען אַן ערזאַץ צו זיין קיצור־יימים.

צווישן אויסטערלישע אינטעלעקטואַלן זענען געווען נישט ווייניק אַזעלכע, וואָס האָבן באַוויזן בייצוקומען די קורצקייט פון זייער לעבן מיט דער הילף פון דער באַזונדערער אינטענסיווקייט פון זייער טעטיקייט. נישט גרויס איז געווען זייער לעבנס־דויער, אָבער גרויס און רייך און פילפאַרביק איז געווען די פרוכט פון זייער שאַפונג, — רייכער פון די פרוכט פון אריכות־ימימדיקע.

ווי אַלט איז געווען פערדינאַנד לאַסאַל, ווען ער האָט פאַרשניטן זיין לעבן אין דעם דויעל? — 39 און האָט דען עמעצער, פאַר אים און נאָך אים, אין דער גאַנצער געשיכטע פון דער אַרבעטער־באוועגונג אין דער וועלט, באַוויזן, אַזוי ווי ער, אַזויפיל צו שאַפן און אויפצוטאָן ביים לעבן — אין ליטעראַטור, פאַר־ליטיק, אַרגאַניזאַציע, דענקען, פילן, לעבן? און האָבן מיר דען נישט געווען אַזעלכעס אויך אין דער יידישער אינטערלעכער געשיכטע? ווער האָט געענדערט דעם גאַנצן גייסטיקן לעבן פונעם יידישן פּאָלק — זיינע ווערטן און באַגריפן, און ווער האָט אויסגעפורעמט דעם גייסטיקן לעבן פאַר הונדערטער יאָרן אויף שפּעטער, איבער אַלע, אפילו ווייטסטע, גלות־לענדער, אויב נישט דער היילי־קער אר"י? און ער — איז ער דען נישט נסתלק געוואָרן אין זיינע יונגע יאָרן, — 36 יאָר אַלט? און שפּינאַזע און רמ"חל און — הערצל? ניין, אריכות־יימים

בפלוג, הייסט נאך נישט אריכות לעבן. עס געשעט, אז דווקא קורץ-לעבנדיקע צייכענען זיך אויס מיט אן אויסטערלישער אייגנשאפט, איבערצוווינדן די צייט-קורצקייט, אויסצולעבן דאס קליינע לעבנס-מעסטל אריבער אירע ברע-געס, אזוי אז קיין רגע זאל נישט פארטאכלעוועט ווערן און אז יעדע מינוט זאל זיין פולבלוטיק. וואס איז דא: א פארגעפיל, אז דאס לעבן וועט לאנג נישט דויערן און דעריבער דארף מען איילן און אריינכאפן, אדער אפשר דווקא אט-א דאס איילעניש און אט-א די פיבערהאפטיקייט פארשווענדן די כוחות פאר דער צייט און פארקירצן דאס לעבן?

אזוי צי אזוי, איינער פון די דאזיקע אויסדערוויילטע, עילוים, פיל-פארביקע אין זייער לערנען און אויסשליסלעכע אין זייער פליסיקייט, וואס פארברענען זייער לעבן אויפן מזבח פון זייער תורה און אליין ווערן זיי פאר-ברענט, פארזויקלטע אין אירע פארמעטן, איז געווען ב. באראכאוו.

לייט זיין מהות — א מאן פון ביבליאטעק און וויסנשאפטן. א מאן פון התמדה און אינטעגראציע. א מאן, וואס קיין שום וויסנשאפטלעכע געהיימניש קען זיך פון אים נישט אויסבאהאלטן און קיין שום פארשונג-שוועריקייטן שרעקן אים נישט אפ. א מאן, וואס באהערשט לייכט יעדע נייטיקע שפראך און וואס שטרעבט צו פערפעקציע אין יעדן געביט, צו וועלכן זיינע פארשונגס-ארבעטן פירן אים. א מאן פון אויספירלעכער אויפקלערונג, פרעציון אנאליז און ברייטן פארנעם. א מאן, וואס עגבערט טיף, פארשט געדולדיק און שלייפט פארזיכטיק זיינע אויספירונגען. א מאן, וואס האט ליב די יסורים פון שטודיום און די פאר-געניגנס פון די מסקנות, וואס גרונטעוועט ביז צו די טיפענישן פון זיינע אי-דייען, אפילו ווען עס דראט א סכנה צו פארלירן דעם אנקער און מפקיר זיין די גאנצע שיף, און איז אויסער זיך פון שמחה ווען עס געלינגט אים ארויפצו-שווימען פון די אפגרונטן, האבנדיק דעם אנקער גאנץ און די שיף צוגעשלאגן צו א זיכערן ברעג. א מאן, וואס גיט איוועק דאס לעבן פאר דער תורה. א מאן פון א רוזיק, לאנגן וויסנשאפטלעכן אטעם, אט ווי איינער פון די ראשונים, איינער — אקאדעמיש און פארזיכטיק.

און לויט זיין גורל און דעם גורל פון זיין באוועגונג — א מאן פון דיס-קוסיע, א מאן פון אומאויפהערלעכן רעפערירן און פערמאנענטן פאלעמיזירן. א גע-ונד פון יוגנט אן און דורך זיין גאנצן לעבן, פון איין פארזאמלונג צו דער צווייטער און פון איין סטודענטישער קאלאגיע צו אן אנדערער; ער רעפערירט און באגרינדעט און רייסט אראפ, באהערשט די הערצער פון טיף-דענקנדיקע צוהערער און ווארפט-אן א פחד אויף בארימטע לעקטאָרס; צעשטערט עפעס און בויט אויף די ווידערשפּרוכן פון זיין אפאָנענט; שלאַגט עמעצן אין דער זיבעטער ריפ אריין און שאַפט טעאָריעס אויף די טעזיסן פון דעם געשלאָגע-

נעם; אמפערט זיך שטענדיק מיט אינטריגאנטן און פארשווערער, האוועט און פאדעט פון איין געפאר צו דער אנדערער, ראנגלט זיך — א געטראגענער דורך אן איבערלעכן שטורעם, א פארפאלגטער פון מאטעריעלער נויט, א פאר- כאפטער פון אומדערמידלעכן שארפן דעם מוח. און אין דעם דאזיקן קאלאוויון פון דער וואנדערנדיקער, פערמאנענטער דיסקוסיע פורעמט ער אויס די טעאָ- ריע פון זיין באוועגונג און שמעלצט דעם גרעסטן טייל פון זיינע וויכטיקע ווערק.

לויט זיין מהות — א מאן פון אַביעקטיווער פארשונג א מאן, וואָס באַזיצט די טייערע, מאַראַלישע אייגנשאַפטן, וועלכע כאַראַקטעריזירן אַזאַ פאַרשער: גרויסער דאָרשט נאָכן אמת, אומגעהויערער דרך־אָרץ פאַר פּרטים, גוואַלדיקע פעיקייטן אין אַלוייטיקן אַנאַליז; פאַרטיפונג אין די שכנותדיקע געביטן אַרום דעם באַהאַנדלט קעגנשטאַנד; קענען מודה זיין אין גרייזן, אָן קאַמפּראַמיסן לגבי זיך אַליין און לגבי זיינע פּריוועדיקע אַקסיאָמעס; מוטיקייט אומצוואַרפן בנינים, וועלכע ער האָט אַליין געבויט, און רעזיגנירן פון אַרגומענטן, וועלכע ער אַליין האָט צעקלונגען; דינאַמישער דראַנג נאָך דער פּרעציזער דעפיניציע; אַ באַזונ- דערער טאַלאַנט צו קאַנפּראַנטירן ענינים און קאַנפּליקטירן ענינים, קלאַר צו מאַכן אַ לאַ „הרי זה כהרי זה“ און „הצד השווה שבהם“ — און אַלץ מיט אַ קינסטלערישער מאַטעמאַטישער פינקטלעכקייט.

און לויט זיין גורל און דעם גורל פון זיין באוועגונג — דער באַגרינדער. אַ מאַן, וואָס זיין „ליבע“ איז מקדים זיין „חכמה“, וואָס זיין חכמה באַדינט זיין ליבע. אַ פאַרשער — אַ קעמפּער, וואָס זיין לערנען איז זיין געווער; פאַרשונג — זיין פאַנצער. מיטן דאָזיקן געווער גרייפט ער אָן זיינע פיינט; מיט אים — באַשיצט ער און פאַרטיידיקט דאָס טייערסטע פון טייערע; מיט אים בויט ער טורעמס הויכע, דאַרטן אַפּצוהיטן זיין שוואַרצאַפּל. און זיין שוואַרצאַפּל איז — זיין ציוניזם.

און דער ציוניזם איז דענסטמאַל געווען פון אַרום און אַרום אַ באַלאַגע- טער. אין אָנהייב פון איצטיקן יאָרהונדערט, אויפן שוועל פון דער ערשטער רוסישער עוואָלוציע, אין אָנהייב פון דעם געזעלשאַפטלעכן „פּרילינג“ אויך ביי דער ייִדישער יוגנט, וואָס האָט אַקאַרשט דערוואַכט צו די גראַנדיעזע ענדערונגען, וואָס אַט־אַט וועלן זיי אויסברעכן און קומען; בעת דעם גרויסן אַרויסמאַרש פונעם מאַרקסיסטישן סאָציאַליזם פאַר דער דעראַבערונג פון דער נשמה פון דור; ווען הערצל האָט זיך אַנגעשטויסן אין אָן אומדורכדרינגלעכער פּאָליטישער וואַנט, ווען עס איז צעשווומען געוואָרן די גרויסע פּאָליטישע האַ- פענונג, וואָס האָט אַזויפיל צוגעזאָגט דעם פּאָלק, נישט פּאָדערנדיק פון אים גאַרנישט, סיידן זיין גלויבן און צוטרוי, — אַט אין יענער צייט האָט זיך דער

ציוניזם פארהאלטן אויפן שוועל פון זיין גרעסטן קריזיס. ער איז נאך געווען אין זיין ערשטער בליונג, און שוין האבן זיך ארום אים געטורעמט סכנות: פון דרויסן און פון אינעווייניק און פון אינעווייניק־שבאינעווייניק. און דער פאלי־טישער ציוניזם האט נאך ביז דעמאלט נישט געהאט אזא שוין־אקציע און אזעלכע פארטידיקער.

ג.

ווייל נישט נאך איז געווען א געפאר, וואס דער לעבנס־ציל פון דער רוסי־שער רעוואלוציע האט אנגעהויבן קאנקורירן מיטן ציוניסטישן לעבנס־ציל און וואס די שטרעבונגען פון דער רעוואלוציע האבן דעם יונגן דור מער אימפאָ־נירט מיט די ברייטע פערספעקטיוון אויף צומאָרגנס נאך דעם נצחון — אזוי ווייט, אז עס האט זיך אנגעהויבן צוזאמענצוברעכן די טעאָריע פון נעגירן דעם גלות, די טעאָריע וואס איז געווען איינער פון די גרונטשטיינער פונעם דעמאלט־דיקן פאליטישן ציוניזם; דאָס אלץ צוליב דעם, וואס עס האבן זיך פארן רוסישן ייִדנטום אַנטפלעקט נייע אויסזיכטן און אומגעהויערע מעגלעכקייטן אינערהאלב די גרענעצן פון דער זיך־באָפרייענדיקער רוסלאַנד. זיכער, אויך דאָס איז גע־ווען אַ האַרבע געפאָר, און די ציוניסטישע אידעאָלאָגן האבן זיך געמוזט ליידן־שאַפטלעך שיצן קעגן איר. אָבער דער דאָזיקער קאָמף איז נישט געווען קיין נייער. דער ציוניסטישער געראַנגל מיט אַסימילאַציע און גלותיזם האַט שוין געדויערט אַ דור אַ גאַנצן. און אין די אַרסענאַלן פון דער ציוניסטישער פאָ־לעמיק האבן זיך אַנגעזאַמלט כלי־זיין נאָך פון די צייטן פון פּינסקער און טמאַלענסקין און נאָרדוי און אַחד־העם. מען האַט נאָר געדאַרפט באַאַרבעטן און צופאַסן דאָס דאָזיקן געווער צו די נייע אומשטענדן, — אויך נישט בלויז דאָס איז געווען די געפאָר, וואס דער סאָציאַליזם האַט געשטרעבט צו באַהערשן די הערצער, און עס איז געווען אַ מורא, טאַמער וועט דער ציוניזם, וואס זיין רעאַליזירונג זאָל האַבן זיין אָפּהענגיק פון דער עקזיסטירנדיקער אַרדענונג — דער פאָראַרטיילטער צו אונטערגאַנג — קען צוליב דעם אַליין אויסקוקן ווי אַ נישט קיין גלייכער זיווג, אזוי אַז דאָס עצם אַנשליסן זיך אָן סאָציאַליזם זאָל פּסלענען דעם ציוניזם. אויך די דאָזיקע סכנה האַט געלוערט, און דער יונגער דור אין ציוניזם האַט געמוזט נעמען אויף זיך די אויפגאַבע, צו בויען בריקן צווישן עמאַציאָנעלע און סאָציאַלע ברעגן און דערווייזן זיך אַליין און די אַפּאָ־נענטן, אַז דער דאָזיקער קעגנזאַץ איז נישט אומפאַרמיידלעך און אַז דער דאָ־זיקער זיווג איז מעגלעך. אויך אין דער דאָזיקער אַרגומענטאַציע זענען אינ־וועסטירט געוואָרן אַזויפיל אינטעלעקטועלע און גייסטיקע כוחות, וואס היינט צו טאָג קען מען זיך דאָס אַפילו נישט פאַרשטעלן. און די אַרגומענטאַציע

האָט נישט שטענדיק דערגרייכט איר ציל. אייגנטלעך זענען די אַרגומענטן — ווען אפילו נאָר אין אַלגעמיינע, עמבריאָנעלע פּאַרמען — שוין געווען צוגע- גרייט פון לאַנג אין דעם אוצר פון ציוניסטישן דענקען. משה העס האָט אין זיין אייגענער פּערזאָן צונויפגעפּאַרט דעם ציוניסטישן אידעאַל מיטן סאַציאַ- ליסטישן. הערצל אַליין האָט אונטערשיידט צווישן דעם ציוניזם, אַלס אַ מוס- טער פון אַ נייער געזעלשאַפט, און צווישן דער עקזיסטירנדיקער געזעלשאַפט- לעכער סיסטעם; ער האָט מאַניפעסטירט, אַז „אונטערן פּאַן פון אַרבעט וועט דאָס ייִדישע פּאָלק צוריקקערן צו זיין לאַנד“. און נחמן טירקין האָט נביאות געזאָגט וועגן „אַ ייִדישער סאַציאַליסטישער מדינה“ יאַרנלאַנג איידער ב. באַ- ראַכאָו איז דערשינען אויף דער טריבונע. — ווען באַראַכאָו איז דערשינען האָט ער שוין דאָ און דאָרט געטראָפּן גרופּן פון „פּועלי-ציון“ — צעריסענע און געשפּאַלטענע — וואָס האָבן נאָך פּריער פון אים געשטרעבט צו דער אַמאַל- גאַמירונג פונעם ציוניסטישן אידעאַל מיטן סאַציאַליסטישן, גרופּן וואָס אַ טייל פון זיי האָבן אויף אים אויסגעקוקט און אַ טייל האָבן זיך אים קעגנגעשטעלט. אָבער די רוסישע אַרבעטער-באַוועגונג און די רוסלענדישע ייִדישע יוגנט און די פּראַגרעסיווע אינטעליגענץ האָבן אויפגענומען דעם סאַציאַליזם נישט בלויז אַלס אַ געזעלשאַפטלעכן אידעאַל און נישט נאָר אַלס אַ פּאָליטישן ציל, נאָר אַלס אַ פּילאָסאָפּישע אידעאָלאָגיע. דער סאַציאַליזם, וואָס האָט אין אַנהייב פונעם איצטיקן יאָרהונדערט אויפגעברויזט די רוסישע אַרבעטער-באַוועגונג און די ייִדישע יוגנט אין רוסלאַנד, איז געווען, בעיקר, דער מאַרקסיסטישער סאַציאַליזם. און דער האָט באַהערשט דעם דור מיט אַ סיסטעם פון נייע באַגריפּן וועגן גורל און צוקונפט, גוטס און שלעכטס, וועגן אייזערנע געזעצן אין דער עקאָנאָמיק און וועגן פּראַצעסן פון אַנטוויקלונג, וועגן דעם קאָטעגאָרישן אי-מ פּעראַטיוו פון פּראַגמאַטיק און וועגן דער אָפהענגיקייט פון דעם דור און זיינע שטרעבונגען — פון דעם היסטאָרישן צוואַנג. און די ציוניסטישע טעאָריע האָט זיך געפונען מאַכטלאָז קעגנאייבער דער דאָזיקער נייער סיסטעם פון באַגריפּן און געזעצן. אין זיין גאַנצן אידעישן אַרסענאַל האָט דער ציוניזם נישט פאַר- מאַגט קיין מאַרקסיסטישע אינטערפּרעטאַציע פונעם ייִדנטום און קיין מאַרק- סיסטישע באַגרינדונג פון דער האַפּענונג פון ייִדישן נאַציאָנאַלן רענעסאַנס. אַלץ, וואָס עס האָט זיך אָנגעזאַמלט אין די אוצרות פון דער ביזידעמאַלטיקער ציוניסטישער פּובליציסטיק, האָט לגמרי נישט אַנטשפּראַכן נישט דער דאָזי- קער נייער שפּראַך, נייע קאַנצעפּטן, ווי בכלל נישט די נייע דענקונגס-מעטאָדן און אָפּהאַנדלונג-כללים. דער ציוניזם האָט זיך באַנוצט מיט דער אַרגומענ- טאַציע פון אַ וואַלונטאַריסטישער באַוועגונג, וועלכע האָט געשטאַמט פון דעם ווילן פון אַ דור, וואָס האָט געדאַרשט נאָך באַפּרייונג און גאולה, און וועלכע

האָט טיף געגלייבט אין דעם כוח פון אינסטינקט פון נאַציאָנאַלן קיום, ווי אויך אין דעם פונדאַמענטאַלן ווילן פון דעם דור צו ענדערן דעם גורל און איבער-מאַכן די לעבנס-אַרדענונג. די דאָזיקע גאַנצע אַרגומענטאַציע, אויסגעבויט דורך די פּאָטערס פון דער באַוועגונג און אויסגעפורעמט דורך דורות פון דענ-קער, מיט איר גאַנצער איבערצייגונגס-קראַפט און מיטן גאַנצן גלאַנץ פון אירע מאַטיוון — איז דאָך געווען לגמרי אַנמעכטיק קעגן דער פּאַרצווייגטער און באַצווינגענדיקער מאַרקסיסטישער שיטה, וואָס פּאַרשט די פּראַצעסן פון עקאָ-נאָמישער אַנטוויקלונג און בויט איר גלויבן און אידעאָל אויף די אַביעקטיווע כוחות, וועלכע נעסטן אינערהאַלב דער זיך אומשיכטנדיקער געזעלשאַפט. אויך די ערשטע פּראָבעס צו באַגרינדן די נויטווענדיקייט פון ציוניזם מיט עקאָנאָ-מישע אַרגומענטן, — ווי צום ביישפּיל, דער רעפּעראַט פון ד"ר ח. ד. הורוויץ אויף דעם ציוניסטישן צוזאַמענפּאַר אין מינסק, וווּ ס'איז צום ערשטן מאָל פּאַרמולירט געוואָרן דער טעזיס פון ייִדישער אומפּראָלעטאַריזירטקייט; אָדער די טיפע זוכענישן פון שלמה שילער — אין זיינע פּויליש-געשריבענע אַרטיקלן לען אין גאַליציע, צי די ערשטע סטאַטיסטישע פּאַרשונגס-אַרבעטן פון יעקב לעשטשינסקי, — האָבן ערשט אַנגעפּאַנגען אויסצודריקן דאָס צופּאַסן-זיך פון ציוניזם צו דעם נייעם געדאַנקען-גאַנג, אָבער — באַפּרידיקט האָבן זיי אים נישט, ווייל פאַר אים, דעם נייעם געדאַנקען-גאַנג, איז נישט גענוג צו האָבן מאַטיווירט די נויטווענדיקייט. ער וויל אויך אויסגעפּינען, צי איז דער פּראָ-צעס פון פּאַרווירקלעכונג אַביעקטיוו אומפּאַרמיידלעך. אָבער די ציוניסטישע אַרגומענטאַציע, פון די צייטן פון פּינסקער און שפּעטער, האָט אָפּילו נישט פּאַרזוכט צו פּאַראַנקערן זיך אין דער היסטאָרישער סטיכע. גלייך אַזוי ווי די ייִדישע היסטאָריאָגראַפּיע האָט נאָך נישט פּאַרשטאַנען ווי אַזוי, מיט דער הילף פון מאַרקסיסטישן אַנאַליז, צו פּאַרענטפּערן די רעטענישן פון די אַמאָליקע קריזיסן אין לעבן פונעם פּאָלק, אַזוי האָט די ייִדישע עסכאַטאָלאָגיע נאָך נישט פּרובירט צו באַנוצן זיך מיט דער מאַרקסיסטישער דיאַלעקטיק פאַר דער באַ-גרינדונג פון דער האַפּענונג פון פּאָלק. דאָס ייִדנטום האָט נאָך נישט געלערנט, זוי אַזוי אַריינצוגיסן זיין אַלטן וויין אין די נייע בעכערס פון היסטאָרישן מאַ-טעריאַליזם. און דער יונגער דור, וואָס האָט אַפּגעוואָרפן אַלע אַנדערע בעכערס, האָט זיך אויף אַזאַ אופן אַפּגעזאָגט פון דער הנאה פונעם וויין אַליין.

עס קומט אויס, אַז מער ווי דער ציוניזם איז געווען באַדראַעט פון דער סאַציאַליסטישער אידיע, אַלס אַן אַנטאַגאָניסטישע אידיע, אָדער פון דעם פּראַקטישן ענדציל פון סאַציאַליזם, אַלס אַ קאַנקורירנדיקן ענדציל, האָט אים באַדראַט די טעכניק פון דעם סאַציאַליסטיש-מאַרקסיטישן ענטקען. די ציוני-ניסטישע טעאָריע, אַלט אַ דור אַ גאַנצן, זי — מיט דער גאַנצער בקיאות און

חריפות פון אירע מנהיגים און מפרשים, האָט זיך געפונען שטייענדיק קעגן- איבער דעם אַנגריף פון דער מאַרקסיסטישער פּילאָסאָפּיע, ווי אַ ניי-געבוירן קינד.

און ב. באַראַכאָוס היסטאָרישע און טעאָרעטישע גרויסקייט איז בעיקר באַשטאַנען אין דעם, וואָס ער איז געווען דער ערשטער, וואָס — מיט זיין פּול- בלוטיקן ציוניזם — האָט ער זיך געלאָזט פאַרמעסטן מיט דעם מאַרקסיסטישן דענקונגס-מעטאָד. אַנדערע, פּריער פון אים, האָבן צונויפגעפאַרט די ציוניס- טישע אידייע מיט דער סאָציאַליסטישער. אָבער קיינער פאַר אים האָט אַזוי ווי ער נישט צונויפגעגאַסן די ציוניסטישע און מאַרקסיסטישע באַגרינדונגען. אין אַ מאַמענט פון אַ גורלדיקן ווענדפּונקט פאַר דעם דור און פאַרן ציוניזם האָט ער קאַנסטרוירט זיין קאַמפּליצירטן סינטעז און דערגרייכט אַ טאַפּלטן ציל: ער האָט געראַטעוועט אַ פּראָדוקטיוון און אויפגעברויזטן דור פון גענצלעך אַפּצורייסן זיך פון זיין ציוניסטישער באַשטימונג, און — אין אַ שעה פון קריי- זיס און פּאַרלורנדיקייט — האָט ער געראַטעוועט דעם ציוניזם אַליין פון אַפּ- צורייסן זיך פון דעם יוגן דור — דעם דור פון שטורעם און דראַנג.

און דורכדעם האָט באַראַכאָוו כאילו אַריינגעפאַסט זיין נאָמען אין דער אוראַלטער קייט פון גרויסע פאַרמיטלער און פאַראייניקער, וועלכע פלעגן אויפשטיין אין פּאַלק ישראל אין צייטן פון גייסטיקער סכנה און גייסטיקער דערהויבנקייט — פון זינט זיינע אידייען פלעגן זיך פאַרמעסטן מיט אויסער- לעכע אידייען-וועלטן. גלייך ווי זיי האָט ער געשטרעבן און בייגעקומען. און ווער עס האָט געצילט און געטראָפּן צו זיין דור — האָט געצילט און געטראָפּן צו דער אייביקייט.

ד.

פּריער פון דעם סינטעז איז געווען דער פאַרטיידיקונגס-אַנגריף. נישט נאָר דער מינדלעכער, פון טריבונעס אַראַפּצו, נאָר אויך דער שריפטלעכער. מ. מ. אַזויסקיין פלעגט מיט ענטוויאַזם און גרענעצלעזער פאַרערונג דערציילן וועגן דעם גוואַלדיקן איינדרוק, וואָס דער יוגער 21-יאַריקער עילוי האָט געמאַכט אין יעקאַטערינאָסלאָוו.¹ אין די ציוניסטישע קרייזן, פאַר וועלכע ער האָט, מיט ענציקלאָפּעדישער ערוויצע און אויטאָריטאַטיוו, געהאַלטן זיין רעפּעראַט-עסי וועגן דעם „כאַראַקטער פונעם ייִדישן שכל“ — ב. באַראַכאָוס ערשטער ליטע- דאַרישער אַרויספאַר. אויסשקיין האָט גאַרנישט געדענקט וועגן דער אַפּשטאַמונג פונעם דאָזיקן מאַמר, אָבער דאָס איז קלאַר פון דעם אינהאַלט: דער וויכוח וועגן

¹ היינט: דניעפּראַפּעטראָווסק.

דער מאַראַלישער באַרעכטיקונג פונעם ייִדישן נאַציאָנאַליזם און וועגן דער עווענטועלער אַנטוויקלונג פון גייסטיקער אומאַפהענגיקייט — אויף וויפל אַזאַ איז פאַראַן — אינערהאַלב די עקזיסטירנדיקע לעבנס־באַדינגונגען. דאָס פּראָ־בלעם פון ייִדישער נויט האָט שפּעטער באַקומען די געהעריקע באַלייכטונג אין דער אַלגעמיינער ציוניסטישער אַרגומענטאַציע, באַזונדערס — נאָך דעם קי־שינעווער פּאַגראַם. — קודם איז געשטאַנען די עיקר־פּראָגע: צי איז בכלל כּדאי צו פאַרשווענדן כּוחות כּדי אויפצולעבן דעם ייִדישן נאַציאָנאַליזם. איז דען דאָ, וואָס אויפצולעבן איז דען פאַראַן אַ באַזונדערע ייִדישע אייגנאַרטיקייט? דאַרף מען די דאָזיקע אייגנאַרטיקייט צוריקברענגען צום לעבן? — די דאָזיקע פּראָגע — דאָס מהות פון ייִדנטום (אין „השילוח“ און אין ש. י. איש־הורוויץ׳ס „העתיד“) — האָט באַשעפּטיקט נישט נאָר די ליענער פון העברעיִש, די שפּראַך, פון וועלכער באַראַכאַוו האָט ווייניק אַדער גאָר קיין יניקה נישט גע־צויגן. די פּראָגע האָט אָנגעהויבן געפינען איר אויסדרוק אויך אין דער אַלגעמיינער סאַציאַליסטישער ליטעראַטור, הגם, בלויז יענער קליינער טייל אירער, וואָס האָט נאָר מיטן שפּיץ פינגער באַרירט ייִדישע פּראָבלעמען. קאַרל קאָוטסקי — דער צו יענער צייט גרעסטער אויטאָריטעט אין דער דיי־טישער און אַלגעמיינ־איראָפּעיִשער סאַציאַל־דעמאָקראַטיע — האָט זיך אָפֿ־געשטעלט אויף דער פּראָגע פון מהות פון ייִדנטום אין זיין בוך איבער אוראַלטן סאַציאַליזם — „דער אורשפּרונג פון קריסטוס“, און שפּעטער האָט ער זיך ברייטער פּאַרנומען מיט דער פּראָגע אין אַ באַזונדערן בריוו, וואָס ער האָט גע־שיקט צו דער פּעדעגאָגיע פון ייִדישע אַרבעטער אין ענגלאַנד. אין יענעם בריוו האָט ער די ייִדישע אַרבעטער, ווייטשעפּלער שניידער, אפילו באַאויפ־טראַגט מיט אַ היסטאָרישער מיסיע, צו באַפרייען די בריטישע אַרבעטער־באַ־וועגונג פון דער „טרייד־יוניאָניסטישער“ טראַדיציע און אויפצוהייבן זי צו דער מדרגה פון אַ וויסנשאַפּטלעך־פּאַליטישער, סאַציאַליסטישער אַרבעטער־באַוועגונג. די האַפּענונג פאַרן דערפאַלג פון דער דאָזיקער מיסיע האָט ער באַ־גרינדעט אויף דעם גייסטיקן מהות פון דער ייִדישער נאַציע, וואָס לויט איר כאַראַקטער און איר היסטאָרישער אַנטוויקלונג — פון אוראַלטע צייטן ביז היינט צו טאָג, איז זי אָנגעפאַסט פאַר אומפאַסנדיקע אַבסטראַקטע אידעען. מיט דער הילף פון היסטאָרישן אַנאַליז האָט זיך קאָוטסקי באַמיט געבן צו פאַר־שטיין, ווי אַזוי האָט דאָס ייִדנטום פון זיך אַרויסגעבראַכט פאַר דער וועלט אַזעלכע מענער, ווי מאַרקס, לאַסאַל און ריקאַרדאָ — „די גרענער פון דעם קבר פאַרן קאַפיטאַליזם“ און אויך פון וואַנען שטאַמט זיין, קאָוטסקיס, גלויבן אין דער גייסטיקער פאַרבאַשטימונג פון דעם ייִדישן אַרבעטער פאַר קאַלעקטיוויזם. און די ייִדישע אינטעליגענץ אין רוסלאַנד, וועלכע איז געווען זייער עמפּינדלעך

צו די מיינונגען וועגן יידן און יידנטום, מיינונגען וואָס האָבן זיך אָנגעהויבן לאָזן הערן אין די סאַציאַליסטישע קרייזן אין דער וועלט. האָט זיך מיט אַ באַזונדערן אינטערעס צוגעהערט צו די דאָזיקע צופעליקע באַמערקונגען פון דעם מאַרקסיסטישן לערער און פירער. עס האָבן זיך דערנאָך אין דעם וויכוח אַרייַנגעמישט וו. זשאַבאַטינסקי, אברהם אידעלסאָן און צבי אברהמי. שפעטער האָבן זיך אין דעם אַרייַנגעצויגן אויך די טעאָרעטיקער פון ס"ס¹ — יעקב לעש-טשינסקי און מ. ליטוואַקאָוו. אַ סך אויפּרעגונג און שטורעם האָט אַרויסגערופן אַן אַרטיקל וועגן „די שטריכן פון דעם יידישן כאַראַקטער“, וועלכן דער דענסטמאַל באַרימטער סאַציאַליסטישער שרייבער איזגאַישוו האָט פאַרעפנטליכט אין אַ רוסישער מאַגאַזשינע. דער טעאָרעטיקער פון די סימיסטן, ירמיהו נאָוואַקאָוסקי, האָט אים גענטפערט אין „יעוורייסקאַיאַ זשיזן“². אָבער באַראַכאָוו איז געווען דער, וואָס האָט פריער פון אַלעמען אָנגעהויבן שטורען מיטן די דאָזיקע גאַנצע דיאַלעקטיק, אוסישקין, וואָס האָט געהערט דעם דער-מאָנטן רעפּעראַט און איז פון אים באַצויבערט געוואָרן, האָט דעם רעפּעראַט — צוזאַמען מיט זיינעם אָן אייגענעם מאַמר וועגן „קרן קימת“ — איבערגעשיקט צום קרעמענשטאָגער ראַבינער, ד"ר א. א. פריידענבערג, וועלכער האָט דער-מאַלט געגרייט צום דרוק דעם „ציוניסטישן אילוסטרירטן אַלמאַנאַך“ (דער-שינען אין קיעוו). דער רעדאַקטאָר אַליין האָט זיך דערשראָקן פאַר די דרייסטע אויספירונגען פונעם יונגן שרייבער און האָט צוגעגעבן אַ באַמערקונג: „מיר גיבן פלאַץ פאַר דעם וויסנשאַפּטלעכן מאַמר פונעם יונגן דענקער אין דער דאָזיקער ספּעציעלער פּראָגע כדי צו וועקן די אויפמערקזאַמקייט פון עקספּערטן, אָבער די דרייסטע מסקנות זענען אויף דער אַחריות פונעם מחבר אַליין“.

אין דעם דאָזיקן מאַמר האָט זיך ב. באַראַכאָוו אונטערגענומען, נישט מער און נישט ווייניקער, ווי אומפאַסן די זיילן פון יידישער געניאַליטעט, אַלס אַ וועזנטלעכן גייסטיקן פענאַמען, און, אַנאַליזירנדיק די גרונט-שטריכן אין די שאַפונגען פון גדולי ישראל אין אַלע שאַפונגס-געביטן און אין אַלע תקופות, צו קאָנסטאַטירן זייער צוזאַמענהאַנגענע אייגנאַרטיקייט, ווי אויך אויסצוגע-פינען דעם איינעם סוד פון זייערע דערגרייכונגען און דעפּעקטן. יאַרגלאַנג נאָך אים און אָן קיין שום קשר מיט אים האָט זיך אויף דעם דאָזיקן געביט פאַרמאַסטן אַן אַנדער אויסטערלישער גאָן — אויך אַ ריז, וואָס

¹ סיאַניסטן-סאַציאַליסטן (פון רוסיש).

² Мысли о еврейской психике. Еврейская Жизнь, 1905, № 6.

³ Иллюстрированный Сионистский Альманах; ред. изд. А. А. Фрейденберг. Киев, 1903 г.

האָט אויפגעבליצט און איז יונגער־הייט געשטאַרבן — פראַפעסאָר פון מאַטע־
 מאַטיק אין מינסקער אוניווערסיטעט, ד״ר יעקב גראַמער, אַ תלמיד פון רבי
 זיים סאַלאַוויטשיק פון בריסק, און שפּעטער אַן אַסיסטענט פון אַלבערט איינ־
 שטיין. ער האָט געגרונטעוועט אין די טיפענישן פון ייִדישער געניאַליטעט,
 אַלס אַן איינהייט פאַר זיך, און, אַלזייטיק אַנאַליזירנדיק די פּילפּול־שיטות פון
 די גאונים אין די ישיבות און די דערווייזונגען פון די גרעסטע מאַטעמאַטיקער,
 האָט ער געזאָלט באַשיינפערלעך זען די אייניקייט און אייגנאַרטיקייט פון דער
 ראַציאָנאַליסטישער ייִדישער שכינה — מיט אַלע אירע קולמינאַציע־פּונקטן
 און אַלע באַשרענקונגען. גראַמער איז געקומען צו זיינע אויספירונגען, אַ דאַנק
 זיינע דירעקטע איינדרוקן, זיינע פּערזענלעכע טרעפּונגען מיט ייִדישע און
 נישטי־ייִדישע גייסטיקע ריזן, און טיילווייז — אומבאוואוסט — אַריינטיפּן זיך
 אין דעם אייגענעם שכל. און דער איין און צוואַנציק־יאַריקער באַראַכאַוו האָט
 ווייט געוואַנדערט איבער דער גייסטיקער ירושה, האָט געשעפּט זיינע איינ־
 דרוקן פון ספרים, פון פּרימאַרע און סעקונדאַרע קוואַלן; האָט אַנאַליזירט די
 אַלגעמיינע געשיכטע פון פּילאָסאָפּיע און די ספּעציפּישע ראַלן פון ייִדישע
 דענקער איבערהאַלב דער פּילאָסאָפּיע; האָט פּעסטגעשטעלט די אַלגעמיינע
 נייגונג פון דעם ייִדישן אינטעלעקט לצד דעם מאַניזם — בייקומענדיק דאָס
 ליזם און פּלוראַליזם; האָט זיך לגבי דער אַנטוויקלונג פון רעליגיעזע קאַנצעפּ־
 ציעס פאַרופּן אויף די שעפּער פון תנ״ך; אויפן רמב״ם און גבירול, שפּינאַזאַ
 און שלמה מיימאָן — לגבי דער געשיכטע פון פּילאָסאָפּיע; אויף ריקאַרדאָ און
 מאַרקס — סאַציאַלע וויסנשאַפּטן; אויף לאַמבאַרדאָ, נאַרדוי, לאַצאַרוס און
 שטיינאַל — פּסיכאָלאָגיע, און אַפילו אויף יעקובי — מאַטעמאַטיק, און הערשל
 — אַסטראָנאָמיע, — און האָט אין אַלעמענס ווערק אויסגעפונען אַן אַלגעמיינע
 טענדענץ, אַ ריכטליניע; מאַניזם, גראַדליניקייט אין קאַנקלוזיעס און איבער־
 לעכע רעסיסטענץ לגבי קאַמפּראַמיסן. פון דאַנען — די רעוואָלוציאָנע־ישקייט.
 דעם גרונט־שטריך פונעם ייִדישן אינטעלעקט געפינט ער אין דעם מאַניס־
 טישן סוביעקטיוויזם. פון דאַנען — דער פּרימאַט פון אויספירונגען און נישט
 פון גרונטזאַכן, פון דאַנען — די אייגנשאַפּט פון קאַמפּליצירטער און שאַרפ־
 זיניקער — מער ווי איבערצייגטער און איבערצייגנדיקער — אַרגומענטאַציע.
 און דאָ קומט אַרויס, אַז דווקא פון דעם ראַציאָנאַליסטישן מאַניזם שטאַמט דער
 מיסטיש־עמאַציאָנעלער דואַליזם. די ייִדישע געניאַליטעט האָט אומאויפהער־
 לעך פּראָדוצירט מייסטער־ווערק. אין אַלע צייטן, אויף אַלע געביטן, האָט זי
 געפינקלט מיט איר פּרישקייט און אייגנאַרטיקייט. אָבער זי האָט אירע גרע־
 נעצן. די היסטאָרישע שליחות פון די ייִדישע גאונים אין די גלות־לענדער
 האָט זיך אַזוי ווייט אויסגעדריקט נישט אין פונדאַמענטאַלע שאַפּונגען, די דאָ־

זיקע זענען געקומען פון אַנדערע. די ייִדישע גאונים האָבן בלויז אויסגעגלייכט די ווידערשפּרוכן, וועלכע האָבן זיך אַנטפלעקט אין דער אַנטוויקלונג פון די פּונדאַמענטאַלע שאַפּונגען פון אַנדערע און אין זייערע אַנטאַגאַניזמען. זיי אַליין האָבן נישט אַוואַנסירט די אַנטוויקלונג, זיי האָבן נאָר באַזייטיקט שטערונגען. זיי האָבן נישט געשאַפּן געשיכטע, זיי האָבן נאָר אויסגעגלעט אירע קניישטן. ווי אַן אמתער בליצאַפּלייטער האָבן ייִדישע גאונים פון מאָל צו מאָל אַקומיר-לירט אין זייער גייסטיקן וועזן די בליצן פון די קאָנטראַדיקציעס אין דער וועלט־קולטור כדי צו אידענטיפיצירן זיי אַלס אַ דריטע עקסטרעמיטעט.¹

דער פאַרטיידיקונגס־כאַראַקטער פונעם דאָזיקן פּילאָסאָפּישן עסיי איז נאָך דעמאָלט נישט געווען אַנטפלעקט. די אַפּאָגענען זענען נאָך נישט געווען אַנגערופן ביי די נעמען. אויך דער געגאַרטער ציל איז נאָך נישט בפירוש דע־פּינירט געוואָרן. אָבער אַט שטייען זיי, די אַפּאָגענען, רעכטס און לינקס, און זיין ווערק איז אַ כלי־זיין — געווענדט קעגן זיי. און דער באַשיינפּערלעכער מוסר־השכל איז:

זיי זענען זיך טועה אַלע די, וואָס באַהויפטן, אַז עס עקזיסטירט נישט קיין ייִדישע גייסטיקע אייגנאַרטיקייט און אַז עס לוינט זיך גאַרנישט צו קעמפּן און פאַרטיידיקן זי. זי איז פאַראַן! די בעסטע עדות זענען אירע גרויסאַרטיקע עקספּאַנאַטן. אין אַלע דורות געפינט מען זיי, די דאָזיקע עדות פון אַלע געביטן פון מענטשלעכער שאַפּונג זאָגן זייער עדות. פון אייביקייט צו אייביקייט ציט זי זיך די דאָזיקע אייגנאַרטיקייט, ווערט נישט אַפּגעמעקט, ווערט נישט בטל. איז פאַראַן פאַרוואָס צו קעמפּן. איז עס אַן אומרעכט צו וועלן אומברענגן גען די דאָזיקע אייגנאַרטיקייט. אַזאַ אַטענטאַט האָט גאַר קיינע אויסזיכטן נישט, ווייל די אייביקייט איז מיט איר.

און זאָל מען נישט זאָגן: אויב די דאָזיקע אייגנאַרטיקייט האָט עקזיסטירט אין אַלע צייטן, אַלע דורות, אפילו אין גלות, אפילו אַן פּאָליטישער אומאַפֿ־הענגיקייט, אַן אַ שפּראַך און אַן אַ טעריטאָריע און אַן אַ נאַציאָנאַלער קאַנצענטראַציע — איז דאָך אַ סימן אַז זי נייטיקט זיך גאַרנישט אין דער דאָזיקער נייער פאַרטיידיקונג און אַז עס איז איר, דער גייסטיקער אייגנאַרטיקייט, גוט אויך אַן די אַלע דאָזיקע אומנייטיקע פרעפּאַראַטן. איז — ניין! חלילה! קוקט זיך נאָר צו צו דער דאָזיקער אויסטערלישער אייגנאַרטיקייט: זי איז גערויבט פון שעפּערישער לעבנסקראַפּט. אַ מילב טאָטשעט זי. זי איז פּרוכטלאָז; זי נייטיקט זיך אין גאולה און ווייל זי איז אַזוי ווערטפול, ווייל זי איז אייביק,

¹ צום צענטן יאַרצייט פון ב. באַראַכאָו האָט א. תבורי פאַרעפּנטלעכט אַ פּיינע אַפֿ־האַנדלונג וועגן דעם אויטאָביאָגראַפּישן כאַראַקטער פונעם דאָזיקן עסיי, אין „קונטרס“ — ש״ב, תל־אביב, טבת, תרפ״ח.

ווייל זי קען נישט פארשווינדן ווערן, פאָדערט זי היילונג — און זי וועט אויס-
געהיילט ווערן, כדי זי זאל זיך אַנטפלעקן אין פולן פראַכט; כדי זי זאל נאָך
זוכה זיין צו פרימאַרע פונדאַמענטאַלע שאַפונגען!

ה.

דער דאָזיקער טאַפלטער קאַמף — קעגן די וואָס נעגירן די ייִדישע אייגנ-
אַרטיקייט, פון איין זייט, און קעגן די וואָס גלייבן אין איר אַנטוויקלונג, אַפילו
אין די עקזיסטירנדיקע גלות-באַדינגונגען, פון דער אַנדערער זייט, — דער
קאַמף וואָס איז אין דעם דאָזיקן ערשטן עסיי בלויז אַנגעדייט געוואָרן און
עס ווערן נאָך אין אים אַפילו נישט דערמאַנט ביים נאַמען נישט דער ציוניזם
און נישט זיינע קעגנער, — ער איז דאָס וואָס שטעלט מיט זיך פאַר דעם
הויפט-אינהאַלט פון ב. באַראַכאָוס צווייטן ליטעראַרישן אַרטיקל, מיט וועלכן
עס האָט זיך געעפנט דער ציקל פון זיינע ציוניסטישע שריפטן. זיין טיטל: „צו
די פראַגן פון דער ציוניסטישער טעאָריע“¹.

אויך דער דאָזיקער אַרטיקל טראַגט אַ פאַרטיידיקונגס-כאַראַקטער, און
הויפטזעכלעך איז ער געווענדט קעגן איינעם, וועלכער ווערט אין אים נישט
דערמאַנט. און דער כוח פון דעם איינעם באַשטייט בעיקר אין דעם, וואָס זיין
קאַמף קעגן ציוניזם האָט ער פראַקלאַמירט פון אַ גרויסער רוסישער טריבונע
אַראַפּ; דאָס הייסט: ער האָט זי פראַקלאַמירט אויך קעגנאיבער דער ייִדישער
יוגנט אין רוסלאַנד.

ווייל זינט עס האָבן זיך אין רוסלאַנד אַנגעהויבן די דעבאַטן איבער דעם
פאַליטישן ציוניזם זענען דאָס געווען דעבאַטן אינערלעכע, היימישע און גע-
פירט האָבן זיי זיך איבערהויפט אויף די שפאַלטן פון טאַג-צייטונגען און מאַג-
נאַט-שריפטן, סיי אין די ייִדישע שפראַכן און סיי אין רוסיש, — געווידמעט
בלויז צו ייִדישע לייענער. אָבער דער דור, וואָס אויף זיין נשמה האָט זיך דער
ציוניזם פאַרמאַסטן, האָט שוין זיין יניקה געצויגן בעיקר פונדרויסן. די קעגן-
נעדישאַפט צום ציוניזם איז געקומען פון „בונד“ און פון דעם „וואַסכאַד“ און
פון דער „שוואַרצער ביוראַ“ פון דער אַרטאָדאָקסיע, און דער ציוניזם האָט
זיך פאַרטיידיקט אויף די שפאַלטן פון „המליץ“, „הצופה“, „השלוח“, „דער
יוד“ און „יעוורייסקאַיאַ זשיון“. אָבער ביז וואָס-ווען איז אַנטשטאַנען אַ נייער
דור, וואָס האָט געזאָלט דעצידירן אין דעם וויכוח, און דווקא ער האָט זיך נישט
געשפייזט פון די אַלע דאָזיקן צייטונגען. אַפילו שטייענדיק אינערהאַלב דעם
ייִדישן תחום, האָט די יוגנט געטרונקען פון דרויסנדיקע ברונעמער. די מאַרק-

¹ זע: ב. ברוכוב, כתבים נבחרים, א, הוצאת „עם עובד“, תש"ד.

סיסטישע „אבראזאואנאיע“, די עס־ערישע „רוסקאיע באגאסטטוואַ“ און דער ליבעראלער „מיר באַזשי“ — די אַלע האָט די ייִדישע יוגנט אויפגענומען נישט בלויז אַלס רוסישע טריבונעס, נאָר אויך אַלס „אַלגעמיינע“, אַלזעלעלעכע, וואָס פסקענען שאלות אויף אַלע געביטן פון געדאַנק און אידייע. און די דאָזיקע טריבונעס, וואָס דעפינירן און דעצידירן אין אַלע לעבנס־פראַגן, האָבן גאָר־נישט אויסגעטיילט פאַרן ייִדישן פּאָלק. ייִדישע בחורים און מיידלעך האָבן געהערט צו די באַגייסטערטסטע ליענער זייערע, און אויך נישט ווייניק מיט־אַרבעטער זייערע זענען געווען ייִדן. אָבער דאָס ייִדישע פּראָבלעם איז אין זיי בכלל נישט באַרירט געוואָרן. ייִדישע ליענער האָבן געדאַרפט לערנען וועגן זייער אייגענעם גורל — דורך דעדוקציע. קלאַר און דייטלעך איז אין דער ייִדנפראַגע גאַרנישט געזאָגט געוואָרן. איז דער וויכוח, ווען אַפילו זייער אַ הייסער, במילא געבליבן אַן אינערלעכער, אַ היימישער.

האָבן אָבער די כוואַליעס אָנגעהויבן שלאָגן העכער און העכער. דער סאָ־ציאָליזם האָט זיך אַרויסגעבראַכן פון זיינע ענגע ראַמען און האָט באַהערשט די יוגנט. עס האָבן זיך דייטלעך געהערט די נאָענטע טריט פון דער רעוואַלוציע. די ייִדישע אַרבעטער־באַוועגונג האָט זיך פאַרצווייגט און פאַרברייִטערט. דאָס געוויכט פון ייִדן אין דער רעוואַלוציאָנערער באַוועגונג האָט גע־האַלטן אין איין וואַקסן. און אַזוי איז אויך אַלץ מער וואַגיקער געוואָרן די ציו־ניסטישע דעבאַטע אויף דער ייִדישער גאַס. דער וויכוח האָט זיך אָבער אַרויס־געריסן אין דרויסן „און מען האָט אים מער נישט געקענט אויסבאַהאַלטן“.

די ערשטע צו עפענען די טויערן איז געווען „רוסקאיע באַגאסטטוואַ“¹ — דער חודש־זשורנאַל פון וו. קאַראַלענקאַ — זייער אַ פּראַגראַעסיווע טריבונע, וואָס מען האָט זי בשום־אופן נישט געקענט חושד זיין אין ענגהאַרציקייט און בייזוויליקייט. אויף דער דאָזיקער טריבונע — דווקא — איז אויפגעטראָטן דער מקטרג. דער ייִדישער פּובליציסט י. מ. ביקערמאַן איז געווען דער, וואָס האָט זיך אונטערגענומען, פון דער דאָזיקער חשובער טריבונע אַראַפּ, אויפ־צוקלערן די רוסישע ליענער און די ייִדן־רוסיש־ליענער, אין זיין אַרטיקל אד״ט: „וועגן ציוניזם און איבער ציוניזם“, פאַרוואָס איז דער ציוניזם טרייף־פּסול.¹

דער ציוניזם איז געפּסלט געוואָרן, ווייל עס איז אַפּגעפרעגט געוואָרן דער פעסימיזם איבער דער צוקונפט פון ייִדן צווישן די פעלקער פון דער וועלט. אַלע פאַרמען פון נאַציאָנאַליזם וועלן פאַרשווינדן, און פעלקער־האַס וועט פאַר־שווינדן, וועט דאָך אויך אין דער גאַנצער וועלט מער נישט זיין קיין ייִדן־

¹ „Русское Богатство“, 1902, № 7.

פראגע, און במילא דארף מען נישט זוכן ספעציפישע יידישע ענטפערס. אלע זיי, וואס טראגן זיך ארום מיט ספעציפישע ענטפערס — נאציאנאליסטישע, אויטאנאמיסטישע, ציוניסטישע — קוקן אויף צוריק און נישט פארויס-צו. באדינען די רעטראגראדן און שטערן די פראגרעסיווע עלעמענטן. יידישע יוגנט מוז אירע כוחות און פעיקייטן ווידמען דעם קאמף פאר פראגרעס, האנט-בוו-האנט מיט אלע פארגעשריטענע מענטשן פון אלע פעלקער, און ווארטן געדולדיק ביז עס וועט קומען די געגארטע צייט, ווען עס וועלן אויסגעריסן ווערן מיטן ווארצל אלע רעשטלעך פון שלעכטס און פינצטערניש, וואס פאר-וואלקענען נאך (די ווערטער זענען געשריבן געווארן נאכן קישינעווער פאגראם) די הימלען איבער אונדזער פארשקלאפטער און צעטרייסלטער וועלט.

אט-אזוי איז דער ציוניזם פאראורטיילט געווארן. די וואס געדענקען בא-הויפטן, אז דער דאזיקער פסק-דין, ארויסגעגעבן דורך דער באליבטער רוסי-שער צייטשריפט, איז פאר א סך יידישע לייענער געווען שקול אנטקעגן אלע דיסקוסיעס, וועלכע האבן זיך מיט קראפט, מיט טאלאנט, געפירט אויף דער יידישער גאס.¹

און דער טויער, וואס האט זיך געעפנט פארן באשולדיקער, האט זיך נישט געעפנט פארן פארטיידיקער. נישט נאר די לייענער פון דעם חודש-זשורנאל האבן זיך איבערצייגט, נאר אויך זיינע רעדאקטארן. ווייל גלייך ווי די לייע-נער האבן נישט חושד געווען זייער זשורנאל אין ענגהארציקייט און בייזוו-ליקייט, פונקט אזוי האבן די רעדאקטארן אין דעם נישט חושד געווען זייער מיטארבעטער. און אז באראכאוו האט אין אן ארטיקל צום זשורנאל געשריבן אן ענטפער אויף ביקערמאנס באשולדיקונגס-אקט, האט „זיין ענטפער נישט זוכה געווען צו זען די ליכטיקע שיין“. און אז ניין — איז ניין; אן אפעלאציע.

י. בן-צבי² געדענקט, אז באראכאווס ענטפער איז געווען „אן אומפאסן-דיקער, און איידער ער האט אים אוועקגעשיקט האט ער אים עטלעכע מאל גע-לעזן פאר אן אויסדערוויילט פובליקום פון צווישן די בעסטע פארטרעטער פון פארשידענע פארטייען“. ווו איז דער פארטיידיקונגס-ארטיקל אהינגעקו-מען, ווייס מען נישט. אבער דער גייסט פון דאזיקן ארטיקל שוועבט איבער די שורות פון דעם ארטיקל „צו די פראגן פון דער ציוניסטישער טעאריע“ — זיין ערשטער ארויסטריט אויף דער טריבונע פון דער ציוניסטישער חודש-

¹ ז. רובאשאוו: „דאס איז מיין פעטער“ (אין דער העפט: „א זכר פאר מיין טאטן“ פון מ. מ. גינצבורג, תל-אביב, תש"ח).

² שריפטן פון י. בן-צבי, ערשטער באנד, זכרונות און נאטיצן (זייט 33). — אויך: ב. באראכאוו, געקליבענע שריפטן (עברית), פארלאג „עם עובד“ (זייט 11).

שריפט „יעוורייסקאָיאַ זשיון“¹ מיטן דאָזיקן אַרטיקל הייבט זיך אָן זיין עפנטלעכער שריפטלעכער קאָמף פאַר דער אויפקלערונג פון דער אויסנעמ־ לעכקייט פונעם גורל פון פּאָלק ישראל צווישן די פעלקער און פון דער אומ־ באַדינגטער נויטווענדיקייט פון אַ באַוועגונג פאַר דער אויסלייזונג פון פּאָלק ישראל פון צווישן די פעלקער.

בער באַראַכאָוו שטורעמט און ברעכט דעם גלויבן, אַז דער „פּראַגרעס“ וועט אַליין פאַרענטפערן דאָס ייִדישע פּראַבלעם. מיט גרויס חריפות דעקט ער אייף די אומפאַרמיידלעכקייט פון שנאָת־ישראל אין די באַדינגונגען פון זיין צעזייט און צעשפּרייט איבער דער וועלט; מיט אַכזריות וואָרנט ער קעגן דעם אַפּגרונט, וואָס ליערט אויף די ייִדן פון רוסלאַנד און עסטרייך אויך נאָך דער פּאָליטישער עוואָלוציע און עמאַנציפּאַציע, און מיט זיכערקייט שטעלט ער פּעסט: „נישטאָ קיין רעטונג פאַרן ייִדישן פּאָלק אין די גרענעצן פון גלות.“ דאָ איז — די נעגאַציע פון גלות אין איר גאַנצער אָפּהאַרציקייט. אויך דער אויספיר שיינט און ליכט מיט דער גאַנצער — שוואַרציקייט פון זיין אַנטי־דנקייט: „די געזעצמעסיקייט, וואָס ווירקט אין אונדזער גורל, פאַרפליכט אונדז צו מענשט, וואָס זאָל פאַרשנעלערן דעם פּראַצעס פון דער גלות־גסיסה — און נישט צו פאַרלענגערן די לעצטע גסיסה־מינוטן דורכדעם וואָס מיר וועלן זיך באַמזען צו פאַרלייכטערן די לאַגע פון ייִדן אין די לענדער פון זייער צע־שפּרייטונג.“ די באַוועגונג האָט זיך נאָכדעם געדאַרפט ראַנגלען מיט זיך אַליין, בויען אין איר פּראַגראַמאַטישער אַנטוויקלונג איין שטאַק נאָכן אַנדערן, כדי צוריקצוציען זיך פון דעם דאָזיקן פעסימיזם, וועלכער האָט זי צערודערט באַלד אין אָנהייב פון איר וועג. ער אַליין, באַראַכאָוו, וועט זיך נאָך אויך מאַ־טערן מיט זיך אַליין און וועט אויך, מיט אייגענע הענט, קאָנסטרואַירן איין שטאַק נאָכן צווייטן, כדי אַרויסצופלאַנטערן זיך פון דעם דאָזיקן פינצטערן פּראַגנאָז. אָבער אין אָנהייב פון זיין וועג האָט אים דאָס דאָזיקע באַוויסטזיין לחלוטין פאַרבלענדט. ער האָט דעם דאָזיקן ערשטן ציוניסטישן מאַמר זיינעם אָנגעהויבן מיט אַ קורצן, שניידיקן, קלאַטישן זאַץ: „מיר טאָרן מער נישט וואַרטן.“ דער מאַמר איז געווען פול מיט כפירה לגבי דער גאַנצער פּאַטאַ־מאָר־גאַנאַ פון עמאַנציפּאַציע און פּראַגרעס און פּאָליטישער רעוואָלוציע, און גע־ענדיקט האָט ער זיך מיטן רוף צו „טאַט, וואָס זאָל פאַרשנעלערן די גסיסה פון גלות.“

דאָס איז נישט געווען קיין אינדיווידועלע טעאָריע. עס איז געווען די תורה פון אַלע יענע איינזאַמע יחידים, וואָס האָבן געלייגט דעם יסוד פון דער

¹ „יעוורייסקאָיאַ זשיון“, פעברואַר 1905.

באוועגונג. זי האָט געשפּייזט דאָס באַוווּסטזיין פֿון די ווידערשפּעניקע — די ערשטע פֿון דער צווייטער עליה. מיט איר איז דורכגעדרונגען מ. מ. אוסיש-קינס „אונדזער פּראָגראַם“ (וואָס וועגן איר האָט ב. באַראַכאָוו, אין אַ בריוו צום מחבר, געזאָגט: „אונדזער פּראָגראַם — איז אונדזערע“).¹ זי, די דאָזיקע טעאָריע, איז געווען די נשמה פֿון די „אָדעסער חלוצים“, מיט וועלכע באַראַכאָוו האָט זיך געטראָפֿן אין יאָר 1905. און פֿאַרוויקלט איז זי אין דעם באַליבסטן הימן פֿון דער באַוועגונג, וואָס פֿלעגט זיך דענסטמאַל, און אַ סך אַ סך יאָרן שפּעטער, מיט איבערלעכען ציטער טראָגן פֿון די הערצער פֿון חברים און חברות — אַ פּיערלעכע טרייהייט־שבועה: „פּאַרלאָזן דעם גלות, די פּינצטערע ווענט!“.

אַבער פֿון די שפּאַלטן פֿונעם דאָזיקן מאַמר און פֿון צווישן זיינע פּאַלדן האָבן זיך אָנגעהויבן הערן גאָר נייע מאַטיוון פֿון דער ציוניסטישער אַרגומענט טאַציע, אַזעלכע וואָס זענען ביז דעמאָלט כמעט נישט געהערט געוואָרן און וואָס שפּעטער, אין ב. באַראַכאָוו'ס שריפטן, זענען זיי זיך צעוואַקסן און פֿאַר-צווייגט און געשאַפֿן אַ גאַנצע סיסטעם אין דער אויפפאַסונג פֿון דעם ייִדישן גורל. דאָ ווערן מיר געוואָר, אַז „דער מאַרשרוט פֿון קאַפיטאַליזם איז אידענטיש מיט דעם מאַרשרוט פֿון גלות“; אַז „די ייִדן, וואָס אַמאָל זענען זיי געווען נוצלעך, זענען אין שפּעטערדיקע דורות געוואָרן לגמרי אומנוציק; אַז „די תקוה פֿות פֿון באַזיצן רעכט אַנטשפּרעכען די תקופות פֿון „נוצלעכקייט“, און אַז אַ תקופה פֿון „נוצלעכקייט“ ביי אַ נאַציע אָן אַ לאַנד איז אומפאַרמיידלעך אַ באַגרענעצטע און זי מוז ענדיקן אין דער תקופה פֿון „אומנוצלעכקייט“. „דער עצם פּאַקט פֿון גירוש איז אַ היסטאָרישע נויטווענדיקייט“. פּאַקטן פֿון דער פּאַרגאַנגענהייט באַשטעטיקן דאָס און צייכנס פֿון דער קעגנוואָרט באַשטעטיקן און בייזע בשורות אויף ווייטער לאָזן זיך שוין הערן. אויף וויפל עס וועט בעסער ווערן — וועט נאָך ערגער ווערן „דער זעלבער פּראָגרעס, פֿון וועלכן עס שטאַמט דער מלאך, לאַזט וואַקסן אויך דעם טייול“. די עצם פֿונקציע, וואָס אַ לאַנדלאָז פּאַלק פירט אויס אינערהאַלב אַן אַנדער פּאַלק, צו וועלכן דאָס געגעבענע לאַנד געהערט — די פֿונקציע, וואָס באַרעכטיקט זיין עקזיסטענץ, — זי, די פֿונקציע, אַליין, אין איר ווייטערדיקער אַנטוויקלונג, מוז, מיט אַ היסטאָרישער אומפאַרמיידלעכקייט, פירן דערצו, אַז דאָס לאַנדלאָזע פּאַלק זאָל ווערן אומנייטיק אין דעם געגעבענעם לאַנד. און דעמאָלט מוז אויסברעכען דער אומגליק, עס איז דאָ אַ היסטאָרישע נויטווענדיקייט צו פּאַרענדיקן די

² דער בריוו געפינט זיך אין ציוניסטישן אַרכיוו אין ירושלים, צווישן באַראַכאָוו'ס בריוו צו מ. מ. אוסישקין.

פינצטערע עקזיסטענץ פון יידן אין גלות — אויב זיי וועלן פארבלייבן אין גלות. אין באַראַכאָוס דאָזיקן ערשטן און גרינטלעכן אַרטיקל וועגן ציוניסטישער טעאָריע זענען געלייגט געוואָרן צוויי גרונט־טעזיסן: אין דער אַנטוויקלונג פון דעם ייִדישן לעבן אין דער פרעמד איז דאָ אַ געזעצמעסיקייט, און די דאָזיקע געזעצמעסיקייט פירט באַרג־טראַפּ. דער דעטערמיניזם איז געוואָרן גלאַזור, און דער פעסימיזם — דער הויפּט־שטיין. און דער דאָזיקער פעסימיזם שטייט נישט אין קיין סתירה צום גלויבן אין דער אַנטוויקלונג פון דער געשיכטע אויפן וועג צום אַלגעמיינעם פראַגרעס. להיפוך, דער ייִדישער גלות־פעסימיזם פלעכט זיך דאָ אַריין אין דעם אַלגעמיינעם מענטשלעכן רעוואָלוציאָנערן אַפֿ־טימיזם.

שוואַרץ פייער שפרייט זיך דאָ אויס איבערן רויטן פייער.

די ווערטער קומען דאָ אַרויס פון זייער ערשטער שפראַצונג; זיי זענען אַביסל פאַרנעפלט — ווייל דער געדאַנק אַליין איז נאָך נישט גענוג רייף און אויך דער פלאַץ איז שמאַל און ער שטערט. „ווען איך זאָל זיך דאָ קענען אויס־שפרייטן אין אַלע זייטן — שרייבט ב. באַראַכאָוו — און אַרויפקלעטערן צו די גרונטזעלעכע פרינציפן פון דער קלאַסישער ציוניסטישער טעאָריע, — אַ זאך וואָס צוליב די ענגע גרענעצן פונעם דאָזיקן מאמר קען איך, ליידער, נישט טאָן. — וואָלט איך אַקאָרשט געקענט דערווייזן...“ אין די ענגע גרענעצן פון נעם מאמר האָט ער נישט געקענט „זיך אויסשפרייטן“ און „אַרויפקלעטערן“. אָבער אויף דער רעדנער־טריבונע און אין שילער־קרייזן און אין די מערערע ציוניסטישע דיסקוסיעס — דאָרטן האָט ער געקענט און געקענט. און ער האָט זיך אויסגעשפרייט און האָט אַרויפגעקלעטערט צו די „גרונטזעלעכע פרינציפן“, געשוועבט אין די הימלען און — געשמידט, געשמידט. עס האָט נישט לאַנג געדויערט און עס האָט זיך פאַר אונדזער אויגן אויסגעצויגן אַ גאַנצע פאַנאַראַמע, ספעציפירט און דעטאַלירט: דער גרויסער ציקל פון מאמרים „צו דער פראַגע פון ציון און טעריטאָריע“ — די מוטער פון דער שפעטער־דיקער „אונדזער פלאַטפאָרם“.

1.

דאָס אַפּדרוקן פון דעם ציקל מאמרים „צו דער פראַגע פון ציון און טע־ריטאָריע“ האָבן פון אַפּדרוקן דעם פריערדיקן מאמר „צו די פראַגן פון דער ציוניסטישער טעאָריע“, אָפגעטיילט נישט מער ווי צוויי חדשים (פעברואַר־אַפּריל 1905). אָבער צווישן דער אַנטשטייונג פון די ביידע זענען דורכגעלאָפן אַ סך חדשים, און דער עיקר — לאַנגע און זייער אַנגעזאַפטע מיט שטורמישן דענקען און דיסקוטירן און אַרגומענטירן און דערווייזן.

דעם ערשטן מאמר האָט געבוירן די אויסערלעכע געפאַר און די אויפגאַבע איז געווען, צו דערווייזן די קעגנער פון ציוניזם — פון יענער זייט פון דער באַוועגונג — אַז דער ציוניזם פאַרענטפערט די ייִדן־פּראָגע, ווייל עס עקזיסט טירט און ס'וועט עקזיסטירן אַ ייִדן־פּראָגע, וואָס האָט נישט און וועט נישט האָבן קיין שום לייזונג אויסער דעם ציוניזם; ווייל אַלע האַפענונגען, אַז די אַנטוויקלונגס־כוחות וועלן זיך פאַרשטאַרקן און פאַרשטאַרקן און וועלן פון זיך אַליין פאַרענטפערן דאָס ייִדישע פּראָבלעם — זענען פּוסטע חלומות; ווייל די ציוניסטישע לייזונג דאַרף פאַרווירקלעכט ווערן שנעל ווי מעגלעך, מחמת די נויט פון די ייִדישע מאַסן איז גרויס, און זי וועט האַלטן אין איין וואַקסן, און מען טאָר נישט וואַרטן מער.

אַבער אינצווישן איז דער צענטער פון דער סכנה איבערגעפירט געוואָרן פון דרויסן צו אינעווייניק. אין דער אייגענער היים האָט זיך אויפגעאָדעוועט דער קעגנער, און די היים אַליין, מיט אַלע אירע טייערע דערגרייכונגען, האָט אים גענערט. ווייל דווקא דער דאָזיקער פעסימיסטישער פּראָגנאָז וועגן דער צוקונפט פון ייִדן צווישן די פעלקער; די דאָזיקע אייגנשאַפט צו קאַלקולירן די עקאָנאָמישע באַדערפענישן פון דער אומה און האַלטן אין איין פאַרטיפּן זיך אין זייערע אַנטוויקלונגס־אימפּעראַטיוון; דער דאָזיקער ברענענדיקער אחריות־געפיל לגבי די מאַסן — זייער נויט און מאַטערנישן, גלייך ווי דער אומגע־דולד צו וואַרטן נאָך און נאָך, — אַט־אָ די אַלע גרויסע ווערטן, וועלכע דער ראַדיקאַלער ציוניזם האָט אַרויסגעבראַכט און קולטיווירט, און וועלכע ער, באַראַכאָוו, האָט צווישן זיינע תלמידים און חברים און פאַרערער אַנטוויקלט און באַגרינדעט, — אַט די אַלע האָבן מכשיר געווען די הערצער, צו דעצידירן קעגן ציוניזם און פאַר דעם טעריטאָריאַליזם — ווען די שעה פון פאַרמעסט איז געקומען. הערצל און די קאַנגרעסן האָבן צעפלאַקערט דעם דאַרשט נאָך פרייהייט און זעלבסטשטענדיקייט. דער קאַמף קעגן אַסימילאַציע האָט פאַר־שאַרפט די נעגאַטיווע באַציונג צום גלות־לעבן, די נייע ראַדיקאַלע אידעאָ־לאָגיע האָט מיטן וואַרצל אַרויסגעריסן אַלע אילוזיעס פון פאַרלאָזן זיך אויף פּראָגרעס און רעוואָלוציע און האָט געשטאַרקט די שטרעבונג צו אַן אמתדיקער לייזונג — אַ באַלדיקער ייִדישער סווערענע קאַנצענטראַציע, איז דווקא דענסט־מאַל הערצל געקומען צום ציוניסטישן קאַנגרעס און דערציילט, אַז ער איז אין קאַנסטאַנטינאָפּאָל געשטעלט געוואָרן פאַר „אַ בלינדער וואַנט“. דווקא אין דער צייט, וואָס דער אַפעטיט צו ציוניזם איז אַזוי געפּלעגט און געצערטלט געוואָרן, איז אַוועקגענומען געוואָרן די האַפענונג פאַר זיין נאַענטער פאַרווירקלעכונג. און דווקא אין דעם מאַמענט, ווען דער סולטאַן אין קאַנסטאַנטינאָפּאָל האָט פאַרהאַקט די טיר פאַר דער באַגערטער האַפענונג, האָט טשעמבערלען גע־

עפנט א סטעזשקע צום הינטערגאס־ערזאץ. ציון איז אראפ פון דער סצענע. אבער די פערספעקטיוו פון טעריטאריאלער קאנצענטראציע, פון פארלאזן דעם גלות און ליקווידירן די יידישע עקאנאמישע און סאציאלע אנאמאליע און פארווירקלעכן יידישע זעלבסטשטענדיקייט — האָט דווקא געשיינט צו זיין גאָר נאָענט. צוערשט אין דער קאָנקרעטער געשטאַלט פון אוגאַנדאַ, וועלכע איז פאַרגעשלאָגן געוואָרן דעם ייִדישן פּאַלק דורך גרויס־בריטאַניע אַליין, און עס האָט מער נישט געפעלט ווי אויסצושטרעקן די האַנט און ירשענען. אין באלד נאַכדעם — אין מער אַבסטראַקטע פאַרמען, אָן אַ באַשטימטן נאָ־מען און אָן אַ קאָנקרעטער טעריטאָריע, אַבער דערפאַר נאָכמער אויסגעשטאַט מיט אַלע מעלות, וואָס אַ וויזיע קען פאַרשאַפן, און נאָכמער אָפּגעשיילט פון חסרונות, וואָס די ווירקלעכקייט האָט אַ טבע צו ליפּערן. ווייל אויב מען קען פאַרשלאָגן אוגאַנדאַ, טאָ פאַרוואָס זאָל מען נישט פאַרשלאָגן אויך אָן אַנדער לאַנד — גרעסער פון אוגאַנדאַ און באַקוועמער און מער פּאַסיק פאַר דעם צוועק? מען דאַרף נאָר אָנהייבן זיך משתדל צו זיין און בעטן. צוליב דעם דאַרף מען באַשליסן, אָן דער ציוניזם הענגט נישט אָפּ דווקא פון ציון, און אויב ציון לאָזט זיך נישט דערגרייכן — קען דער ציוניזם בכלל זיין נישט פאַרבונדן מיט ציון.

אין יוני 1903 איז דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע פאַרגעשלאָגן גע־וואָרן אוגאַנדאַ אַלס אַ מקום־מקלט, און אין יוני 1905 האָט די ציוניסטישע באַוועגונג, דורך אירע דעלעגאַטן צום קאָנגרעס, געדאַרפט דעציידירן וועגן טע־ריטאָריאַליזם. דער ציוניסטישער קאָנגרעס אַליין דאַרף באַשליסן וועגן דעם אָרט פון ציון אין ציוניזם. און אַלץ וואָס עס איז געשען אין יענע יאָרן פון דעציזיע האָט געזאָלט פאַרשאַרפן דעם קריזיס און מכשיר זיין די הערצער צו אַ „שנעלן ציוניזם“, אַזאָ וואָס קאָנצענטרירט די גלותן און באַפרייט דאָס פּאַלק, זאָל אַפילו זיין — אָן ציון.

ווייל אין יענע צוויי יאָר האָבן די פּאָגראַמען פינצטער געמאַכט די הימ־לען פון רוסישן ייִדנטום. נאָך קישינעוו האָבן אויסגעבראַכן די פּאָגראַמען אין האַמעל, זשיטאַמיר, טשודנאָוו, טראַיאַנאָוו, שעדלעץ, דובאַסאַרי, פעאַדאַסיע, בריסק און מינסק — יאָרן פון בילבולים און בלוט און בריענדיקע בזיונות. יענע יאָרן איז אויך אויסגעבראַכן די רוסי־יאַפּאַנישע מלחמה, און דאָ האָט זיך מיט זיין גאַנצער טיפּער ווילדקייט צעפּראַלט דער תּהום פון גלות. ביי די פּיס פּונעם ייִדישן יונגמאַן, וועלכער איז גערופן געוואָרן צו פאַרגיסן זיין בלוט אין געבן זיין לעבן פאַר אַ דעספּאָטישן רעזשים פון אַ פּאַלק — אַ צורר. און מיט דער עצם־מאַביליזאַציע צום מיליטער איז אויסגעבראַכן אַ נייע קייט פון מאַביליזאַציע־פּאָגראַמען. מיט דער מאַביליזאַציע און די פּאָגראַמען און עקאָ־

נאָמישן חורבן האָט זיך פּלוצים די סקאַלע פּון ייִדישער עמיגראַציע אויפגע-
הויבן צו רעקאָרד־ציפּערן, וואָס אַזעלכע האָט נאָך די ייִדישע געשיכטע קיינ-
מאַל נישט געוווּסט. און מיט דער פאַרשאַרפּונג פּונעם עקאָנאָמישן קריזיס איז
געקומען די יונגע סאַציאַליסטישע באַוועגונג און געלערנט, ווי אַזוי צו באַ-
טראַכטן און אויפצופאַסן עקאָנאָמישע פּאַקטן פּון דער לויפּנדיקער ווירקלעכ-
קייט. און דערנאָך איז געקומען די נאָך ייִנגערע סאַציאַליסטישע באַוועגונג,
האָט זיך פאַרטיפּט אין דעם שטודיום פּון די וואַרצלען און פּערספּעקטיוון פּון
דעם ספּעציפּישן ייִדישן קריזיס — און האָט פאַרויסגעזאָגט נאָך גרעסערע
צרות, — זי האָט געפּאָדערט באַלדיקע רעטונגס־אַקציעס.

און דווקא דעמאָלט האָט זיך אָפּגעטאַן די קאָנקרעטע ציון, דווקא דעמאָלט
האָט זיך אונטערגערוקט די אַפּריקאַנישע אוגאַנדאַ און ס'האָט זיך כאַילו גע-
עפּנט אַ האַפּענונג פאַר עווענטועלע אַנדערע טעריטאָריעס, אויב נאָר די
ציוניסטן וועלן באַווייזן צו רעזיגנירן פּון דעם אַרץ־ישראַלדיקן ציוניזם דווקא.

פּון זינט ס'איז אַנטשטאַנען דער פּאָליטישער ציוניזם איז נאָך נישט גע-
ווען אַזאַ געפּערלעכער קריזיס. די באַוועגונג, וואָס איז אויפגעקומען און מיט
רײַזיקע כּוחות געפּלעגט געוואָרן פּון זינט ס'איז געשריבן געוואָרן דער ״יִדנ״
שטאַט״, האָט געהאַלטן ביים איבעררייסן די פאַרבינדונגען מיטן ווערק, וואָס
האָט זיך אָנגעהויבן אין אַרץ־ישראַל, נאָך אין יאָר 1882. און דאָס ווערק אַליין,
מיט אַלע זיינע נאַציאָנאַלע און פּאָליטישע און גייסטיקע דערגרייכונגען, האָט
אויף אַ צייט, — און אַ זייער לאַנגע צייט, לאַנג ווי דאָס אויג פּון דעם דור
האָט געקענט גרייכן און זען, — געזאָלט אָפּשיידן זיך פּון ציוניזם. די באַ-
וועגונג וואָלט זיך געהאַט אָפּגעריסן פּון איר לעבנס־ווערק, כּדי אַריינצוואַרפּן
זיך אין אַן עולם התּוהוּ פּון חלומות און לופּט־פלענער, אָן וואַרצלען אין דער
רעאַלער ווירקלעכקייט ווי אויך נישט אין דער נשמה פּון פּאָלק. די באַוועגונג
וואָלט אויסגערובען געוואָרן, אַט אַזוי ווי ס'איז שוין נישט איינמאָל געשען מיט
רענעסאַנס־מיראַזשן אין דער ייִדישער געשיכטע. און דאָס ווערק אַליין, ווען
די גרויסע און לעבעדיקע באַוועגונג, וואָס האָט זיך גענערט פּון די צרות פּון
דעם פּאָלק און פּון די האַפּענונגען פּון זיין אויפּלעבונג, וואָלט אַוועקגעמען
פּון אים אירע אויגן און הענט, וואָלט עס — דאָס ווערק — פּון זיך אַליין זיך
אויסגעלאָשן, גלייך ווי עס האָבן זיך אויסגעלאָשן און חרוב געוואָרן מערערע
אַנדערע פּרווון פּון קאָלאָניאַציע און באַזעצונג אין אַרץ־ישראַל במשך אַלע
דורות פּון דעם גלות.

די גרויסע און געטרייע פירער פּונעם פּאָליטישן ציוניזם, די פּאַטערס
אין די שעפּער פּון דער באַוועגונג, האָבן זיך נישט געוואָרפּן ראַטעווען זי
פּון דער סכּנה, להיפּך, הערצל אַליין און זיין רעכטע האַנט, נאָרדווי, זענען

גאר געווען פאר אוגאנדא. ציוניסטישע טעאָרעטיקער, עקסטרעמע קעמפער קעגן אַסימילאַציע — זיי אליין האָבן מכשיר געווען די הערצער פאַר אַן אַנטי־ציוניסטישער אַנטשיידונג, ווייל זיי האָבן דאָך אליין פאַרטיפט דעם פעסימיזם לגבי דעם גלות; זיי האָבן געבויט אויף „מיר טאַרן מער נישט וואַרטן“, אויף „אויב מיר וועלן נישט ליקווידירן דעם גלות — וועלן אים אונדזערע שונאים ליקווידירן“, און דעריבער — זאל זיין געבענטשט יעטועדער אויסוועג, וואָס קען פאַרלייכטערן די עוואַקואַציע פון גלות. דאַרף מען זיך אין אַזאַ צייט נישט פאַרנעמען מיט סענטימענטן און זכר־אַבות. די עצם־עקזיסטענץ פון פּאָלק איז אין געפאַר, טאַר מען נישט מפקיר זיין די עקזיסטענץ פון פּאָלק צוליב דעם אינקלאַמערן זיך אין דער קדושה פון דעם פּאָלקס לאַנד, וואָס זיינע טויערן זענען נאָך פאַקטיש פאַרשלאָסן פאַרן פּאָלק.

עס האָט זיך געלייגט אויפן שכל, אַז לפחות די רעליגיעזע ציוניסטן וועלן זיך פאַרעקשענען און וועלן זיך, אַן קיינע השבונות, פעסט האַלטן ביי ציון און ציוניזם, אָבער די מזרחיסטן האָבן געשטימט דווקא פאַר אוגאנדא. און מען האָט אַוודאי געקענט גלייבן, אַז די ארץ־ישראַלדיקע אליין, די בויער פון דעם ווערק אין לאַנד, ווינציקסטן זיי וועלן אַרויס מיט אַ פייערדיקן רוף, נישט אָפצור־שרעקן זיך פאַר קיינע שטערונגען און נישט לאָזן זיך פאַרפירן פון פאַנטאַס־מאַגאַריעס, — מען האָט געמוזט האָפן, אַז מיטן כוח פון דער זיך בויענדיקער ציון וועט איבערהאַלב דעם ציוניזם פאַרטיידיקט ווערן די טריישאַפט צו ציון. איז פונקט פון צווישן די קאַלאָניסטן געקומען די וואַרענונג, נישט צו לייגן קיין האַפענונגען אויף אַ גרויסער קאַלאָניזאַציע. אַפילו אליעזר בן־יהודה, דער שעפער פון דעם לעבעדיקן העברעיש — דער סימבאָל פון דעם נאַציאָ־נאַלן רענעסאַנס אין ציון — האָט געשטימט פאַר אוגאנדא.

אַלע הויפט־פאַקטאָרן, אויסערהאַלב און איבערהאַלב דעם ציוניזם, די וואָס האָבן אויף אים שטענדיק געקריצט מיט די ציין און די וואָס האָבן אים געהאַלטן אין איין צערטלען, די וואָס האָבן אים געבוירן און די וואָס ער, דער ציוניזם, האָט געבוירן — אַלע זיי האָבן זיך פאַראייניקט אַרויפצופירן די באַוועגונג פון איר טראַקט, פון איר באַשטימונג, און צוגרייטן די אַנטי־דינאָ פונעם ציוניסטישן פּאָלק קעגן ציוניסטישן ציון.

און טאַמער איז געווען ווייניק צעטומלונג, טאַמער האָט געפעלט אומגליק — איז געשטאַרבן הערצל. אין די סאַמע טעג פון אַנטשיידונג. און מיט זיין טויט איז די באַוועגונג אויפגעטרייסלט געוואָרן ביז צו די טיפסטע טיפענישן. אין אונדזערע דורות האָט קיין שום ייִדישע פּאָלקס־באַוועגונג נישט געוואוסט פון אַזאַ פאַריתומטקייט, ווי עס האָט געוואוסט דער ציוניזם אין יאָר 1904. נישט נאָר די פראַכטפולע קרוין איז אַראַפגעפאַלן — דער אַנשפאַר פון דער

האפענונג האט זיך איינגעבראָכן. און פונדאָנען וועט די פאַריתומטע באַווע-
גונג נעמען כוחות ביישטיין דעם גורל? — און דער טויט פון דעם פאַרגעטערטן
הערצל, וואָס דער אַוגאַנדאָ-פראַיעקט איז געווען דאָס לעצטע, וואָס ער האָט
איבערגעלאָזן בירושה דער באַוועגונג, זיין טויט — האָט באַקרוינט דעם טע-
ריטאַריאַליזם מיט אַ באַזונדערן שיין. דער טויט פון הערצל, וואָס דער קאַמף
פון די ציוני-ציון קעגן אים און זיין לייטונג — זינט אַוגאַנדאָ — האָט דערנעב-
טערט, ווי האָס פאַלק האָט געגלייבט, זיין שרעקלעכן קץ, האָט געלייגט אויף די
ציון-קעמפער אַ שווערן, שווערן פלעק. מלאכים און טייוולאַנים צוגלייך האָבן
מלחמה געהאַלטן מיט ציון און ציוניזם.

איז ווי אזוי האָט עס אַ גרופע מענטשן, הויפטזאַכלעך יוגנטלעכע, נישט
איבעריק באַרימטע, נישט אויסגעפרוּוטע אין קאַמף, געפונען אין זיך דעם
כוח צו רעוואַלטירן קעגן די טיטאַנען פון דער באַוועגונג, אמתדיקע ריזן, און
אַריינזאָרפן זיך אין אַ שטורמישן קאַמף — און מיטן גאַנצן ברען פאַרהאַלטן
דעם אומגליק און בייקומען אים?

און ווי אזוי האָט ב. באַראַכאָו באַוווּזן צו שפילן אַזאַ דעצידירנדיקע ראַל
אינערהאַלב דער דאָזיקער קעמפערישער גרופע? פון וועלכע טיפע גייסטיקע
קוואַלן האָט אויסגעבראַכן דער דאָזיקער פאַנאַטיזם זייער פאַר ציון? ער האָט
דאָך דאָס לאַנד נישט געזען און פון העברעיִשע מקורות קיין יניקה נישט גע-
צויגן און אַפילו אין דער ציוניסטישער באַוועגונג איז ער נאָך געווען כמעט
בלויז אַ רעקרוט. איז אים בייגעשטאַנען די אַטמאָספער פון חיבת-ציון אין
זיין פאַטערס הויז? אָדער זיין קינדישער אַנטלויפן פון דער היים אויפן וועג
קיין ארץ-ישראל, ווען ער האָט באַוווּזן צו דערגרייכן בלויז דאָס נאַענטע
שטעטל? צי אפשר האָט דאָ געווירקט די השפעה פון מ. מ. אוטישקין און
שמריהו לעווין אין יעקאַטערינאַסלאָוו? און אפשר דאָס טיפע באַוווּסטיין, אַז
אַ באַפרייזונג-באַוועגונג, פון אַ פאַלק לאַזט זיך נישט אַראַפפירן פון דירעקטן
היסטאָרישן שליאַך, וואָס איז איר אַנגעצייכנט געוואָרן מיטן ווילן פון די דורות
און מיטן גורל פון דער געשיכטע?

באַוואַפנט מיט אַלע זיינע אינטעלעקטועלע און גייסטיקע כוחות און מיט
דעם גאַנצן געדאַנקען-גאַנג פון דער אומה און פון דעם אויפגעברויזטן דור
פון דער מענטשהייט, האָט זיך באַראַכאָו מיט אַ געוואַלדיקער קראַפט אַריינ-
געוואָרפן אין דעם וויכוח, פאַרוואַנדלענדיק די אויפגאַבע איינצונעמען די באַ-
וועגונג לצד דער אַנטשיידונג פאַר ציון — אין אַ מיסיע פון זיין לעבן.

און די אַנטשיידונג האָט געדאַרפט זיין זייער אַ פאַלקסטימלעכע און אַ
מאַסנאַפּטע. מען האָט געדאַרפט דערגרייכן צענדליקער טויזנטער מענטשן.
ווייל זינט דעם זעקסטן ציוניסטישן קאַנגרעס האָט זיך די פראַגע אַרויסגע-

בראָכן פון די ראַמען פון דער ציוניסטישער לייטונג און די שטענדיקע גע-
שוויירענע קאָנגרעס-דעלעגאַטן. דער זיבעטער קאָנגרעס איז צונויפגערופן
געוואָרן ספעציעל פאַר דער דאָזיקער אַנטשיידונג. די אמתע אַנטשיידונג האָט
געזאָלט אויספאַלן בעת די וואָלן צום קאָנגרעס. זענען די וואָלן פאַרוואַנדלט
געוואָרן אין אַ רעפערענדום. אינערהאַלב די גרענעצן פון רוסלאַנד האָבן דער-
מאָלט עקזיסטירט 1.200 ציוניסטישע פאַראיינען, און יעדער פאַראיין האָט
מיט זיך אין יענע אַנטשיידנדיקע חדשים פאַרגעשטעלט אַ קאָנגרעס פאַר זיך
אַליין, — וווּ עס האָט זיך געדאַרפט פירן דער קאַמף. י. טשלענאַוו, דער פרע-
זידענט פון די רוסישע ציוניסטן, האָט אין זיין באַריכט, וועלכער איז אויף דער
שטורמישער קאָנפערענץ פון די רוסישע ציוניסטן — האָרט פאַרן קאָנגרעס —
צוליב דער היציקער דיסקוסיע נישט פאַרגעלייענט געוואָרן, געזאָגט „דער
דאָזיקער וואַל-פּעריאָד איז געווען אַ פּעריאָד פון פאַרטיפן דעם ציוניסטישן
באַוווסטזיין פון די מאַסן און פון דורכדיסקוטירן די ציוניסטישע פּראָבלעמאַטיק
צווישן דער יוגנט — אין אַ מאַס און פאַרנעם ווי ס'איז נאָך קיינמאַל אַווינס
אין ציוניזם נישט געווען“¹.

מיט דעם פּראָפּאָגאַנדע-שטאַב פון די ציוני-ציון האָט אָנגעפירט מ. מ.
אוישקין, וועלכער האָט באַוווּיזן צו מאַביליזירן די בעסטע טאַלאַנטן פאַר דער
ציוניסטישער דערציונג און פאַר דער אַגיטאַציע, בעת דעם דאָזיקן דועל. זאָל
דאָ געזאָגט ווערן צו זיין זכות, אַז ער האָט געזוכט די שליחים-פּראָפּאָגאַנדיסטן
בישט דווקא צווישן די באַקאַנטע און באַרימטע נעמען; ער האָט אַנטדעקט אויך
נייע מענטשן, וואָס זייער צוקונפט איז נאָך געבליבן פאַר זיי און וואָס זענען
געווען אין סאַמע אָנהייב פון זייער לעבנס-פּרילינג. און ער האָט זיי נישט
אויפגעצווונגען זיינע אייגענע אידיען און אַרגומענטן. פאַרקערט, ער האָט
אויסגעזוכט מענטשן פון פאַרשיידענע שאַטירונגען און האָט זיי געגעבן פולע
פּרייהייט און אויפקלערונג און אַרגומענטאַציע, אַבי זייער געדאַנק זאָל זיין
אויפריכטיק און זייער האַרץ זאָל זיין מיט ציון. ער האָט גוט פאַרשטאַנען, אַז
אַנדערש וועט ער נישט באַהערשן די אויסגעוואַקסענע באַוועגונג און וועט
נישט זיגן אין קאַמף פאַר דער אַנטשיידונג. באַזונדערס נאָך אין די טעג פון
יענעם פּאָליטישן „פּרילינג“ אין רוסלאַנד, ווען דער דאַרשט נאָך אַ קלאַרן,
אויסדריקלעכן און אַריגינעלן געדאַנק האָט געבראַכן אַלע שלעסער און האָט
זיך געריסן צו אַלע עפנטלעכע פאַרזאַמלונגען.

י. טשלענאַוו רעכנט אויס אין זיין באַריכט² די נעמען פון די שליחים-

¹ „יעוורייסקאַץ זשיין“, סעפטעמבער 1905.

² דאַרטן.

רעפערענטן, וואָס האָבן זיך גענצלעך איבערגעגעבן די פּראָפּאָגאַנדע־טורן, און מיט זייערע פּלאַם־פּייערדיקע רייד האָבן זיי צוגעגרייט די אַנטשיידונג פון קאַנגרעס. אין שפּיץ פון דער לאַנגער רשימה פון די טאַלאַנטירטע אַראַגאַניזאַ־טאָרן פון דער אַנטשיידונג, — מייסטערהאַפטע פּאַלעמיקער, שאַרפּזיניקע און שלאַגפּערטיקע און טעמעפּעראַמענטפּוילע, — שטייען צוויי נעמען, ביידע — הערשן זיי אויף דער טריבונע, יעדער לויט זיין אינדיווידוואַליטעט; צוויי אַזעלכע, וואָס עס זענען זיי פּאַרגעשטאַנען אין לעבן גרויסע און קעגנזעצטע עפּאַפּיעס — יעדער אויף זיין שטייגער; דאָס זענען: וו. זשאַבאַטינסקי און ב. באַראַכאַוו.

אין מ. מ. אוסישקיןס אַרכיוו, וואָס געפינט זיך אין דעם ציוניסטישן אַר־כיוו אין ירושלים, זענען דאָ בריוו, וואָס דער שליח ב. באַראַכאַוו האָט פון זיין פּראָפּאָגאַנדע־טור געשיקט צו זיין „קאַמאַדיר“ אוסישקין און די בריוו — וועלכע זענען נאָך ביז היינט נישט דערשינען אין דרוק — גיבן אונדז אַ גע־וויסן באַגריף פון דער טיף־טיפּער זאָרג, וואָס האָט פּאַרכאַפט ציוניסטן — טרייע צו ציון; פון דער פיבערהאַפטער טעטיקייט בעת דעם אַנטשיידונגס־טור, פון דער אומגעהויערער ענערגיע, וואָס איז אַריינגעלייגט געוואָרן, און אויך פון דער קעגנזייטיקער שנאה וואָס האָט באַהערשט די אַפּאַנענטן, ווי אויך פון דעם אויסטערלישן מאַנאַטיום, וואָס האָט אין באַראַכאַווס האַרצן געברענט פאַר ציוניזם און ציון.

ז.

די פירות פון דעם דאָזיקן גייסטיקן אויפברויז זענען פאַר אונדז אַפּגעהיטן געוואָרן אין דעם ציקל אַרטיקלען „צו דער פּראָגע פון ציון און טעריטאָריע“. וועלכע זענען אין די עצם־טעג פונעם שטורעם פּאַרעפּנטלעכט געוואָרן אין פינף לאַנגע פּאַרזעצונגען אין די העפטן פון „יעווריסקאַיאַ זשיזן“¹.

זיי דופטן נאָך מיטן מאַרגנטוי פון דער קאַמפּאַניע. זיי האָבן זיך אַנגעהייבן דרוקן אין אַנפאַנג פון דער וואַל־קאַמפּאַניע און געענדיקט האָבן זיי זיך אין דעם העפט, אין וועלכן עס איז שוין דערשינען דער באַריכט פון קאַנגרעס גופא. אין די פּאַלדן פון די מאַמרים זענען קאַנסערווירט אַפּקלאַנגען פון די לעבעדיקע דיסקוסיעס אין די פּאַרזאַמלונגען. הגם דער רעדאַקטאָר האָט פאַר די דאָזיקע אַקטועל־פּאַלעמישע אַרטיקלען געגעבן אַ סך פּלאַץ, זענען דאָך די אַפּהאַנדלונגען אַרויס צונויפגעדריקטע און פּאַרקירצטע, און די גאַנצע קאַנס־טרוקציע — באַזונדערס צום סוף — האָט שטאַרק געליטן, ווייל אינצווישן

¹ געזאַמלטע שריפטן פון ב. באַראַכאַוו, עברית, וטער באַנד, פּאַרלאַג „ם עיבד“, תש"ד.

איז די צייט געלאָפֿן, און דער קאָנגרעס האָט מער נישט געוואָרט. עס פילט זיך, אַז ענדלעך האָבן זיך די דעבאַטן נאָך מער פאַרצויגן און געווען זענען זיי נאָך שטורמישערע. אָבער עס האָט זיך געלויבט; זיי האָבן אויסגעפירט זייער שליחות. די פאַראיינען — אַ סך אין זייער צאָל — האָבן דעבאַטירט און דיסקוטירט און דעצידירט, — גוט דעצידירט. די דעלעגאַטן פון רוסלאַנד זענען געקומען צו דער קאָנפערענץ אין פרייבורג, און דערנאָך צום קאָנגרעס אין באָזעל, מיט דירעקטיוון פון זייערע פאַראיינען, צו שטימען פאַר ציון. פון די 618 קאָנגרעס־דעלעגאַטן זענען ביי פינף הונדערט געבליבן טריי צו ארץ־ישׂראל.

ב. באַראַכאָוס חלק אין דעם דאָזיקן דעצידירנדיקן אידעישן קאַמף איז געבליבן טיף אין זכרון פון אַלע ביים לעבן־פאַרבליבענע עדות פון יענעם דור. ווי אַ טיטאַן האָט ער געקעמפט. און אויך דעמאָלט — געדאַנגלט זיך און בייגעקומען. אָבער ווי אַלע אַנדערע זיגרייכע געדאַנגלען צווישן טיטאַנען האָט אויך דער דאָזיקער געקאָסט טייער.

דער ערשטער קרבן אויפן מזבח פון דער דאָזיקער ראַנגלעניש איז געווען — דער גלות־פעסימיוס. דער ערשטער, גרונטזעצלעכער טעזיס אין דעם אַדטיקל „צו די פראַגן פון דער טעריטאָריע“: „מיר־אונז איז פאַרבאָטן צו וואַרטן“, איז פאַרביטן געוואָרן מיט דער טעאָריע פון „היסטאָרישן פראָצעס“. דער פראָצעס איז פאַרלויפיק „אַ טעראַפעוטישער“, כלומר — פאַרלויפיק דער וועג פון יחידים און חלוצים, וואָס זענען דורכגענומען מיטן בראַך פון דעם פּאַלק און זיי היילן אים פון זיין קרענק, און מען דאַרף נישט דוחק זיין דעם קץ, ווייל דאָס איז נישט אַ פראָצעס פון היינט אויף מאָרגן. דער קץ איז אַ זיכערער און ער וועט קומען, אָבער — מען דאַרף האָבן שטאַרקן ווילן און געדולד. אומגע־דולד און אומווילן צו וואַרטן זענען עלול צו פירן צו דער פאַרקריפּלונג פון דער באַוועגונג און צו וויתורים אין אַן עיקר־זאַך — די עקסלוזיוויטעט פון ציון אין ציוניזם און אויף וויפל עס איז נויטווענדיק, קען מען נאָך — אָביעקט טיוו און סוביעקטיוו — וואַרטן. דער גלות איז טאַקע אַנגעלאָדן מיט סכנות, און מיט אַ היסטאָרישער אומפאַרמיידלעכקייט פירט ער צו דער קאַטאַסטראַפּע פון עוואַקואַציע, אָבער אַפילו די פראָצעסן פון דעם גלות וויסן פון אַראַפּן און אַרויפן. די אַנאַמאַליע פון עקסטעריטאַריאַליזם לאָזט זיך קורירן בלויז דורך טעריטאָריעלער קאַנצענטראַציע אין דעם אוראַלטן פּאַטערלאַנד, אָבער די דאָזיקע פערמאַנענטע אַנאַמאַליע ווייס פון פאַרשיידענע תקופות. עס איז דאָ „אַ נאַרמאַלע אַנאַמאַליע“ — אַ פערמאַנענטע אין גלות, און עס איז דאָ „אַן אומנאַרמאַלע אַנאַמאַליע“, וואָס איז נישט דווקא אומפאַרמיידלעך. פאַגראַמען זענען נישט קיין אומפאַרמיידלעכקייט אין גלות. שמד איז אַוודאי נישט אומ־פאַרמיידלעך אין גלות. דעם צאַריזם קען מען אומוואַרפן אַפילו אין די גלות־

באדינגונגען, און צוזאמען מיטן צאָריזם קען מען פאַרניכטן אַ סך דערשיינונג-
גען פון דער אומנאַרמאַלקייט פון דער גלות-אַנאַמאַליע. איז דעריבער דער
קאַמף פון דער רוסישער רעוואָלוציע אַן אומבאַדינגט נויטווענדיקער פאַרן ייִדישן
פּאָלק, ווייל דאָ איז אַ קאַמף קעגן דעם „אומנאַרמאַלן“ אַנוויקס פון דער גלות-
אַנאַמאַליע. און דער זיג פון דער רעוואָלוציע וועט זיכער באַדייטנדיק פאַרבע-
סערן ווי די עקאָנאָמישע אַזוי די אַלגעמיינע נאַציאָנאַלע סיטואַציע. און דער-
נאָך גיט ער צו: אויך די אַסימילאַציע איז נישט אומפאַרמיידלעך — אַפילו
אין גלות. אין דער באַפרייטער רוסלאַנד דאַרף מען קעמפן אויך פאַר ייִדישע
שולעס, פאַר נאַציאָנאַלע רעכט און פאַר אַן אַרגאַניזירטער דעמאָקראַטישער
קהילה. קיין ענטפער אויף דער ייִדן-פּראָגע איז אין דעם אַלעמען נישטאַ.
ווייל די ייִדן-פּראָגע איז אַ פּראָגע פון נישט האָבן זעלבסטשטענדיקייט, קול-
טורעלע אייגנאַרטיקייט און אַ פּאַטערלאַנד. די אַלע דריי, אין זייער גאַנצקייט
און פולן אומפאַנג, וועט דאָס פּאָלק דערגרייכן בלויז אין אַ פרייער ציון. אָבער
דער וועג צו ציון איז נישט קיין וועג פון באַרג-אַראַפּ. עס זענען נאָך דאָ אַ
סך „אומנאַרמאַלע“ בייון, וועלכע מיר דאַרפן און וועלן ליקווידירן אויך אין
דעם גלות. איז דאַרף מען זיך נישט אַיילן און נישט אָפּזאָגן זיך — מחמת דער
איילעניש — פון דעם היסטאָרישן וועג פון דער פרייהייט-באַוועגונג. עס איז
אַ פּראָצעס! אַ דויערהאַפטער און אַ קאַמפּליצירטער פּראָצעס, וואָס פּאַדערט
האַרטנעקיקייט און אַנטשלאַסנקייט און פליסיקייט, און נאָר נישט — איילעניש.
זיין כוח באַשטייט אין דעם, וואָס ער איז אַ פּראָצעס אַ היסטאָרישער און אַן
אומפאַרמיידלעכער, און אונדזער זיכערקייט ליגט אין דעם, וואָס עס איז אַ
פּראָצעס, וועלכער מוז ברענגען דעם נצחון.

די קאַנצעפציע פון דער געזעצמעטיקייט אין דער אַנטוויקלונג פון ייִדיש
לעבן אין דער פרעמד איז אין דער דאָזיקער באַראַכאָווס אָפּהאַנדלונג פאַר-
טיפט געוואָרן. דעם קריזיס אין אונדזער לעבן דאַרף מען זען ווי אַ רינג אין דער
קייט פון קריזיסן אין אונדזער גאַנצער געשיכטע. די היסטאָריאַגראַפיע וויסנ-
שאַפט איז דאָ געקומען צו-היילף דער פובליציסטישער פּאַפּולאַריזאַציע. ווייל
דער חותם פון גרויסע טראַנספּאָרמאַציעס אין דער געשיכטע פון אונדזער
פּאָלק ליגט אויף די ראַנגלענישן פון אונדזער דור. דאָס, וואָס שמעון דובנאָוו
האַט שפּעטער דעפינירט אַלס „צענטריפעטאַלער כוח און צענטריפּוגאַלער
כוח“, וועלכע ראַטירן אין די שטראַמען פון ייִדישן געדאַנקען-גאַנג, — אַ דע-
פיניציע פון די אינערלעכע, סוביעקטיווע כוחות, וועלכע שטויסן פון דעם
ייִדישן צענטער צו דער פרעמדער פּעריפּעריע און דערנאָך ציען זיי צוריק
פון דער פּעריפּעריע צום צענטער אין אַ פּערמאַנענטן ראַטירנדיקן טעמפּאָ. —
האַט ב. באַראַכאָוו דעפינירט אַלס „אַסימילירנדיקער פּאַקטאָר און איזאָלירנ-“

זיךער פאקטאָר — פאַר דער באַצייכענונג פון די אַביעקטיווע ראַטירנדיקע פּראָצעסן אין דער געשיכטע פון דעם עקסטעריטאָריעלן פּאָלק אויף פּרעמדע טעריטאָריעס. און די מאָס פון נוצן, וואָס דאָס פּרעמדע פּאָלק ברענגט דער טעריטאָריעלער נאַציע, זי שאַפט עס די מחיצה צווישן די פּראָצעסן. — ווען דאָס פּרעמדע פּאָלק, דאָס עקסטעריטאָריעלע, הייבט אָן אויסצופירן די ספּע- ציפישע פונקציע, וועלכע פעלט דער טעריטאָריעלער נאַציע, הייבט זיך אָן דער אַסימילירנדיקער פּראָצעס, וועלכער פּאַראַורזאָכט ווי אַסימילאַטאָרישע שטרעבונגען — מצד ייִדן, אַזוי טענדענצן צו געבן רעכט, — אַמאָל — פּרי- ווילעגיאַעס, שפּעטער — עמאַנציפּאַציע, — מצד די נישט-ייִדן, און ווי נאָר די דאָזיקע פונקציע הייבט זיך אָן אויסצולאָזן, און די טעריטאָריעלע נאַציע ווערט ביסלעכווייז פּעיק — אָדער זי הייבט אָן וועלן צו ווערן פּעיק — אויסצופירן זי זעלבסטשטענדיק, אַזוי לאָזט זיך אויס דער רויקער פּעריאָד פון דעם אַסי- מילירנדיקן פּראָצעס און עס פּאַנגט זיך אָן דער איזאָלירנדיקער פּראָצעס אין אַלע זיינע דערשיינונגען — אָפהענגיק פון די באַרירונגען פון אַרט און צייט, אין אַלע זיינע „נאַרמאַלע“ און „אומנאַרמאַלע“ פּאַרמען.

שפּעטער, אין זיין גרויסן און גרינטלעכן ווערק — זיינעם און דערנאָך פון זיין גאַנצער פּאַרטיי — אין „אונדזער פּלאַטפּאָרם“, זענען די דאָזיקע גע- דאַנקען אַנטוויקלט און פּאַרפּולקאַמט געוואָרן און געבילדעט אַ גאַנצע סיס- טעמאַטישע מסיכתא. דער יונגער קאַפיטאַליזם, מיט זיין אויפשטייג אין מערב- אייראָפּע, האָט אויף זיינע פּליגלען געבראַכט די עמאַנציפּאַציע, מיטן פּאַרענ- דיקן דאָס אייננעמען אייראָפּע — ווערט ליקווידירט די עמאַנציפּאַציע. איצט, אין אונדזער דור, זענען נאָך ביידע פּראָצעסן דורכגעפּלאַכטן, — דער אַסימי- לירנדיקער פּראָצעס — אַרויסגייענדיק, און דער איזאָלירנדיקער — אַרייַנ- קומענדיק, — און אַזוי ווערט ביי אונדז געשאַפן אַן אינערלעכער פּאַליטישער און גייסטיקער קאַנפּליקט, וועלכער שפּייזט זיך פון די ביידע צוגלייך: פון די רעשטלעך פון דער נאָך-צאַנקענדיקער אידיליע און פון די אַנזאָגן פון דער אַנקומענדיקער קאַטאַסטראָפּע. פון דאַנען — די צוזאַמענשטויסן צווישן די אַנטאַגאָניסטישע שטרעמונגען אויף אונדזער גאַס. — דער קאַפיטאַליזם — פאַר זיין אונטערגאַנג — וועט נאָך באַהערשן גאַנץ אייראָפּע, און מיט זיין הע- געמאַניע וועט זיך נאָך דער איזאָלירנדיקער פּראָצעס אויסברייטערן און וועט איבערגעוועלטיקן דעם גאַנצן גלות. און צוזאַמען מיט אים וועט זיך שטאַרקן די נאַציאָנאַלע און ציוניסטישע באַוועגונג. פון דער אַנדער זייט, מיט דער דע- מאַקראַטיזירונג פון דער מענטשהייט, וועלן ביסלעכווייז פּאַרשווינדן די „אומ- נאַרמאַלע“ דערשיינונגען פון דער גלות-אַנאַמאַליע, און די פעלקער פון דער וועלט וועלן מוזן העלפן אונדז צו פּאַרווירקלעכן אונדזער באַפּרייונגס-פּאַ-

גראם, לויט ווי אונדזער פאלק אליין האָט פראַיעקטירט און אויסגעטראָגן. די עמפינדלעכע נאַציאָנאַלע חלוצישע מחנה פילט שוין אַרויס די אַנקומענדיקע רעוואָלוציע און פאַרווירקלעכט זי מיט דער פראַקטישער אַרבעט אין ארץ-ישראל. מיטן דערפאלג פון די ערשטע שריט פון די חלוצים וועלן זיך די בענקענישן פון דער אומה נאָכן פאָטערלאַנד נאָכמער פאַרשטאַרקן — ביז דאָס גאַנצע פאלק וועט אַריינגעצויגן ווערן אין קרייז אַריין און די פעלקער פון דער וועלט וועלן אים אונטערשטעלן אַ פלייצע. ביז — דאָס ווערק וועט פולקאָם פאַרווירקלעכט ווערן. מיט זיכערע טריט שפאַנט דער גלות צו זיין סוף צו, נישט נאָר צוליב דעם, וואָס עס שטאַרקט זיך דער כוח פון שונאי ישראל, נאָר ווייל עס קומט אויף און שיינט אַלץ העכער דער שטערן פון ייִדישער גאולה אין דעם פאָטערלאַנד.

עס איז גאַרנישט דאָ וואָס צו שעמען זיך מיט די בענקענישן פון דער אומה נאָך איר פאָטערלאַנד דווקא, און מען דאַרף אין זיי נישט איינזען בלויז סענטימענטאַלע טראַדיציע. אַ נאַציע באַפרייט זיך נישט, סיידן פון אייגענעם פרייען ווילן, און אַ פאלק איז באַרעכטיקט צו שטרעבן צו פולער באַפרייונג. זוי פון אַלגעמיינ-פאָליטישער פאַרשקלאַפונג, אַזוי פון קולטורעלער פרעמד-קייט און פון אַפגערינסקייט פון דעם פאָטערלאַנד. און די דאָזיקע בענקענישן נאָך דעם אוראלטן פאָטערלאַנד נערט זיך נישט נאָר פון זכרונות פון דער פאַר-גאַנגענהייט, נאָר אויך פון דער איצטיקער פאַרשקלאַפונג און פון דעם באַ-וווסטזיין פון עקסטרעריטאַריאַליטעט, אַ באַוווסטזיין וואָס האַלט די אומה אין זיינע קלאַמערן און לאָזט נישט אָפּ. די דאָזיקע בענקענישן טראָגט אַ פראַגרע-סיוון כאַראַקטער, ווייל זי פאַרשטאַרקט די שטרעבונג צו באַפרייונג, ברעכט דורך אַ וועג צו באַפרייונג און דערנענטערט דעם טאָג פון באַפרייונג.

טאָר מען זיך נישט דערשרעקן פאַר פאַריבערגייענדיקע שטערונגען. נישט זיי דעצידירן. מען מוז זיך פאַרטיפן און אויסגעפונען די פראַצעסן פון אונ-דזער לעבן. און נאָר נישט אַראַפפאלן ביי זיך ביים אַנבליק פון די שוואַרצע וואַלקנס וואָס רוקן זיך אָן אויפן גלות, ווייל צוזאַמען מיט זיי שטראַלט אַרויס די ליכט פון אַ ייִדישער מדינה אין דעם פאָטערלאַנד. נאָר נישט פאַרלירן פון אייג און נישט אַרויסלאָזן פון האַנט דעם היסטאָרישן קאָמפּאַס און דאָס בוי-ווערק. זיי ביידע וועלן פאַרשנעלערן דאָס אַנקומען פון דעם טאָג פון גאולה. די אויספירליכע קריטיק אויפן פראַקטישן טעריטאָריאַליזם, הגם זי איז געשריבן געוואָרן פאַר יענעם דור, איז גילטיק פאַר אַלע דורות. צענדליקער יאָרן זענען פאַרלאָפן פון דענסטמאַל אָן, און דאָך זענען די אַרגומענטן איי-בערצינגנדיק ביז היינט צו טאָג. פון דענסטמאַל אָן און ביז צו דער פולער פאַרווירקלעכונג פון ציוניזם וועלן נאָך נישט איינמאַל דערשיינען ערזאַץ-

פראיעקטן. אלע מאָל, ווען ס'וועט פאַרפעלן אינערלעכער ווילן איבערצוקומען שטרויכלונגען, וואָס וועלן זיך אָנזאַמלען אינערהאַלב דעם פּאַטערלאַנד, און אלע מאָל, ווען עס וועט זיך קאַנדענסירן אַ ווילן פון דרויסן, אָפצוּווענדן די באַוועגונג פון דעם פּאַטערלאַנד — וועלן דערשיינען סוראַגאַטן. און אַלץ וואָס עס איז אין די דאָזיקע מאמרים געזאָגט געוואָרן — פון פּראַקטישן הינזיכט און פון פּרינציפּיעלן — וועט נאָך אפשר נישט איינמאַל געזאָגט ווערן. און אויב דער אָנאַליו פון די רעאַליזירונגס-סיסטעמען אינערהאַלב ארץ-ישראל האָט נאָך דעמאָלט אינגאַנצן געשטעקט אין די באַדינגונגען פון דער דעמאָלט-דיקער ווירקלעכקייט — פון אַ טערקיש ארץ-ישראל און פון אַ פאַרשלאָפענעם מזרח — הערט זיך דאָך פון אים אַרויס די דעצידירנדיקע באַדייטונג פון דעם רעאַלן ציוניסטישן ווערק אין ארץ-ישראל, פון דעם פאַרגעפיל פון אַ באַלדן-קער ייִדישער מאַסן-עליהו, פון דער וואַקסנדיקער סימפּאַטיע פון די ישראל-פּריינט אין גאַר דער וועלט און פון דער אינטערנאַציאָנאַלער אָנערקענונג פון גאולת-ישראל.

דער פעסימיזם לגבי דער צוקונפט פון גלות איז פאַרביטן געוואָרן אויפן אָפּטימיזם לגבי דער צוקונפט פון ציון. דער ציוניזם האָט מיט זיך געבראַכט אַ גוטן פּראַגנאַז פאַרן פּאָלק.

די בעכערס פון היסטאָרישן מאַטעריאַליזם זענען דאָסמאַל אָנגעפילט גע-וואָרן מיטן אַלט-אַלטן וויין פון דעם ציוניסטישן אני-מאמין:
אף על פי שיתמהמה — בוא יבוא!

תש"ד

חיים גרינבערג ז"ל

א.

דאָס אַמעריקאַנער ייִדנטום האָט זוכה געווען, אַז דער בעסטער טייל פון זיין געזעלשאַפטלעכן לעבן, זיין בעסטער ציוניזם, זאָל אין משך פון אַ סך יאָרן געשטאַלטיקט ווערן דורך פּערזענלעכקייטן, וועלכע זענען נאָך געשטאַנען מיט זייער קולטור און טראַדיציע אין דעם רוסישן ייִדנטום. דער דאָזיקער שטאַר־קער בונד צווישן די בעסטע זין פונעם רוסישן ייִדנטום און דעם נייעם ייִדנ־טום וואָס איז אויפגעוואַקסן אין אַמעריקע, האָט אַרויפגעלייגט זיין שטעמפל אויף דער גאַנצער באַוועגונג. ווי יענע „4 רבנים“, וועגן וועלכע עס ווערט דערציילט, אַז זיי זענען געקומען פון בבל קיין שפּאַניע און דורך דעם ווי גע־וואַרפן אַ לעבעדיקע בריק פאַר דעם גייסטיקן רייכטום צווישן די גלות־צענטערס — האָבן אויך זיי געגעבן פון זייער אַלטן כוח דעם דאָזיקע נייעם גלות. עס איז גאָר זיך נישט פאַרזושטעלן דאָס דאָזיקע קאָלאָסאַלע ווערק אָן די דאָזיקע אויסדערוויילטע פּערזענלעכקייטן, וועלכע זענען נישט געבאָרן געוואָרן און נישט אויפגעוואַקסן אין די פאַראייניקטע שטאַטן, נאָר אין רוסלאַנד, אין הע־ברעזש און אין ייִדיש, אין שטעטל און אין דער גרויסער ייִדישער געדאַנקען־וועלט, און גלייכצייטיק פאַרשפּרייט פליגלען צו דער קולטור פון אַמעריקע און צו דער וועלט־קולטור. זיי האָבן געקענט באַאיינפלוסן מיט זייער גייסט דאָס אַמעריקאַנער ייִדנטום, צעאַקערן עס און אַרויסבאַקומען פון אים די נייע שפּראַצונגען.

מיר דאַכט זיך, אַז איינער פון די פּראַמינענטע צווישן די דאָזיקע פּער־זענלעכקייטן איז געווען חיים גרינבערג. מיר שיינט אָבער, אַז ער איז געווען אויך איינער פון די לעצטע, איך וועל נישט מאַכן קיין טעות אויב איך וועל זאָגן (און מיינע חברים פון אַמעריקע וועלן מיר אויסבעסערן, אויב אונטער דעם שווערן טרויער וועל איך נישט זיין פינקטלעך), אַז אין דעם אַמעריקאַ־נער ייִדנטום האָט גרינבערג נישט איבערגעלאָזן נאָך איינעם אַזאַ ווי ער. דאָס דאָזיקע שטיין מיט ביידע פיס אי דאָ, אי דאָרט, די דאָזיקע אייגנשאַפט אַזוי צו רעדן צו דער ייִדישער יוגנט אין אַמעריקע, נישט נאָר אויף איר ענגליש, נאָר אויף איר גאַנצער קולטור־שפּראַך, די פּעיקייט מיטצומאַכן דאָס גייס־

טיקע לעבן, די ווייטיקן פונעם גייסט אין דער וועלט און גלייכצייטיק צו זיין צווי פארוואַרצלט אין דער ייִדישער קולטור, טראַדיציע, ליטעראַטור, אין די נייע וויען פונעם דור אין ישראל און אין דעם גאַנצן פלאַנטער פון דער ישראל־אויפֿלעבונג אין לאַנד מיט איר גרויסער שליחות, וועלכע האָט באַ־ליכטן דעם וועג און באַפֿרוכפֿערט זיין גייסט, זיין געדאַנק און קולטור.

חיים גרינבערג האָט געהאַט — צי מעג מען עס זאָגן אין איצטיקן מאָ־מענט, נאָך איידער ער איז געקומען צו קבורה — אַ ספּעציפֿישע באַציונג צום טויט. צי וועל איך אַ טעות האָבן, אויב איך וועל זאָגן, אַז ער האָט געגלייבט אין השאַרת־הנפּש? ער האָט געהאַט אַ פּסיכישע זיכערקייט, אַז דער טויט איז נישט דער ענדגילטיקער אומקום. ער האָט אָנגעשריבן וועגן דעם אַן עסיי, איינע פון די זעלטנסטע אין דער העברעיִשער ליטעראַטור, לויט איר מענטש־לעכן אינהאַלט און אויך לויט איר דערשיטערנדיקער געהיימיניש. דאַרטן דער־ציילט זיך וועגן אַ שמועס, וואָס ער האָט געפירט מיט זיינעם אַ קראַנקן, כמעט צום טויט־פֿאַרמשפטן פֿריינד, וועגן דעם, וואָס באַדייט דער טויט, צי אין ער אַן איבערגאַנג צו דער לערקייט, צי הייסט עס פֿאַרוואַנדלט ווערן אין גאַר־נישט? פון דעם שמועס שטראַלט אַרויס אַ גלויבן, אַז דער טויט איז נישט נאָר אַ סוף, אַז גראַד דעמאָלט הייבט זיך אַן עפעס נישט פֿאַרשטענדלעכעס. עס איז פֿאַראַן אין דעם אַ מדרגה, צו וועלכער איך בין נישט מסוגל זיך צו דער־הייבן, איך האָב אָבער געשפירט און געזען צו וואָס פֿאַראַ פּסיכישער גדלות דער מענטש האָט זיך דערהויבן. די וואַרצלען פון דער דאָזיקער גרויסקייט שטעקן טיף אין דער פֿאַרגאַנגענהייט פון אמונת ישראל און אירע פּליגלען זענען צעשפּרייט אין די מרחקים פון אַן אַנדער בילד און פון אַן אַנדערן קוק־וואָס הייבט אויף דעם מענטש איבער דעם אונטערגאַנג.

צי וועלן מיר זיך דערמיט היינט טרייסטן? צי וועט דאָס דאָזיקע הויז, דער דאָזיקער טיש, קענען זיין אַ שותף צו זיין השאַרת־הנפּש? צי וועט די באַ־זעגונג און דער נייער דור אין דער באַוועגונג האָבן דעם כוח צו פֿאַרוואַנדלען די דאָזיקע „נכסי חיים“ אין אַ ממשותדיקן לעבנס־פֿאַרמעגן, אין אַ שאַפּונג, פון וועלכער עס שפּראַצן אַרויס ישועות און וועלכע אויך דער טויט קען נישט אומ־ברענגען?

אין אַ נאָרמאַלער מדינה מיט אַ גרויסן „יש“, וועלכן זי דאַרף נאָר באַ־הערשן און רעגולירן, מוזן נישט שטיין אין שפיץ דוקא מענטשן פון גייסט און וויזיאַנערן, אָבער אַ פּאָלק וואָס קאַנצענטרירט זיך פון אַלע גלותן אין זיין מדינה, אַ פּאָלק ווי אונדזער פּאָלק, וואָס לעבט ערשט אויף און באַנייט זיין יוגנט, וועט נישט טאָן וואָס ער דאַרף, אויב אין זיין שפיץ וועלן נישט שטיין מענטשן איינגעוואַרצלטע אין גייסטיקן לעבן און געבענטשטע מיט וויזיאַ־

בערישן מוט. צייטנווייז איז דאָ אַ געפיל, אַז פאַר אַזעלכע מענטשן, וואָס זייער
 גשמה איז פאַרוואַרצלט אין דער וויזיע פון די דורות, איז ווי פאַרשפאַרט דער
 וועג. היים גרינבערג איז דערמיט געווען פאַר אונדז אַ טרייסט. ער איז געקו-
 מיט פון דער גייסט-וועלט; זיין קעניגרייך איז געווען — די רעדע, דער עסי, די
 ליטעראַטור, דערציונג, די געשטאַלטונג פונעם דור. איך געדענק ווי ער
 פלעגט זאָגן: „מיר, די בטלנים“. ער פלעגט עס שטענדיק אַרויסזאָגן מיט
 שטאַלק, וויסנדיק די רעלאַטיוויטעט פון די באַגריפן.

מיט וואָס פאַראַ פראַקטישקייט, איבערגעגעבנקייט און פעיקייט ער איז
 אַריין אין דער אַרבעט! וואָס פאַראַ רעספעקט האָט ער אַרויסגערופן אויך ביי
 די פראַקטישע מענטשן; ווי אַזוי האָט ער זיך באַנוצט מיט זיין ברייטן קול-
 טורעלן וויסן, מיטן קענען די וועלט און אַלע אירע גייסטיקע שטרעמונגען,
 מיטן פאַרשטיין די מענטשן, ווי אַזוי האָט ער געוויסט מקרב צו זיין און צו
 דערווייטערן, אַריינצוברענגען קלאַרקייט אין יעדער זאַך און מיט וואָס פאַראַ
 אחריות האָט ער דאָס געטאָן. מען האָט דאָ דערמאָנט די תקופה פון לייק-
 סאַקסעס. איך בין געווען אַ נאָענטער עדות פון דער דאָזיקער אַרבעט זיינער.
 איך ווייס, אַז אַ סך האָבן געצוויפלט און האָבן זיך געווינדערט, פאַרוואָס מען
 האָט אַרויפגעלייגט אַזאַ וויכטיקע אויפגאַבע אויף אַ מענטש, וועלכער איז
 שטענדיק געווען אַ רעדאַקציע-אַרבעטער. מיט וואָס פאַראַ לויטערקייט ער
 פלעגט אונדז דערציילן וועגן די געשפרעכען וואָס ער האָט געפירט מיט די
 פאַרשטייער פון ווייטע און עקזאַטישע מדינות, פון וועלכע עס איז געווען אַפ-
 הענגיק די אַדער יענע אַפּשטימונג און מ'האַט געדאַרפט וויסן, ווי אַזוי צו גע-
 ווינען זייער האַרץ. יא, ער איז געווען אַ מין „מודעה רבה לאורייטא“ און פאַר די
 תורה-מענטשן, וואָס האָט זיי צו וויסן געגעבן, אַז עס איז פאַראַן פאַר זיי אַ
 ראַלע אין דער דאָזיקער באַוועגונג, וועלכע פורעמט דעם אויסזען פון אַ פאַלק
 און באַנייט אַ פאַלק, אַז דאָס דאָזיקע פאַלק וועט נישט דערגיין צו זיין ציל.
 אויב דערציער און גייסט-מענטשן אַזעלכע ווי ער וועלן נישט שטיין אין סאַמע
 האַרץ פון דער אַרבעט.

אין דעם אַמעריקאַנער ייִדנטום און ציוניזם זענען פאַראַן ווייניק אַזעלכע
 ווי ער, אָבער זייער ברכה איז גרויס. די עצם איבערצייגונג, אַז זיי ברענגען
 ברכה איז אונדזער טרייסט. אפשר האָט ער דאָס אין זינען געהאַט, ווען ער האָט
 גערעדט מיט אַזאַ גלויבן וועגן השארת-הנפש, וועגן דעם טויט, וועלכער באַ-
 דייט נישט קיין אַפּשלוס, און וועגן דעם המשך וואָס וועט קומען. ער, וואָס האָט
 געלעבט דעם ציוניזם, אין זיין וויזיאַנערישן ליכט, האָט קיין סך נישט גע-
 רעדט וועגן די גרויסע זאַכן. זיי האָבן זיך, ווי פון זיך אַליין, דורכגעשלאָגן
 אַ וועג און אַרויסגעשטראַלט פון יעדער שורה וואָס ער האָט געשריבן.

אונדזער אומגליקלעכע באוועגונג קען זיך נישט טרייסטן. חיים גרינבערג איז נאך נישט דערגאנגען צו הויכער זקנה. ווער ווייסט וואס באדייט דער דאָ-זיקער וועג, וועלכן מיר גייען שוין יאָרן-לאַנג. אין וועלכע מיר מוזן באַ-גראָבן אונדזערע בעסטע מענטשן נאָך איידער זיי דערגייען צו זקנה?

מיר וועלן אָפהיטן זייער ירושה און זיך טרייסטן מיט זייער השארת-הנפש. מיר וועלן אויך זיי זאָגן פאַר זייער קבורה: דעם קערפער וועלן מיר מאַרגן אַראָפּלאָזן אין קבר שווייגנדיק, אָבער די איבערבלייבונג, דאָס, וואָס וועט מאַרגן נישט איבערגעגעבן ווערן דער ערד, וועלן מיר טראָגן אין זיך נישט שווייגנדיק. אויף דעם וועלן מיר דערצייען און נישט פאַרגעסן, ווייל אים גע-הערט די אייביקייט.

ב.

זי האָט אים באַזיגט, די קרענק. אַזוי ווי מיר האָבן זיך געשראַקן די גאַנצע זעקס חדשים. ערשט מיט זעקס חדשים צוריק איז זי אים באַפאַלן, עפעס אַזוי פּלוצים. קיינער האָט זיך אויף דעם נישט געריכט. זי האָט אַ שפּרונג געטאָן און אים אַרויסגעריסן פּון אַלע זיינע פאַראַנטוואָרטלעכע פּונק-ציעס. און ערשט מיט זעקס חדשים צוריק האָבן מיר באַשלאָסן נאָך מער אויס-ברייטערן זיי, די פּונקציעס זיינע. שטאַרק איז געוואָקסן דער צוטרוי צו זיין פּערזענלעכקייט אין די ברייטקייטן פּון דער באַוועגונג. אין דער דערציאָונגס-און קולטור-אַרבעט פּון דעם אַלוועלטלעכן ציוניזם איז ער געווען אין די לעצטע יאָרן די נשמה פּון דער גאַנצער טעטיקייט. אין דער ציוניסטישער אָנפירונג אין אַמעריקע האָט מען אים באַטראַכט ווי דאָס לעבעדיקע געוויסן. און פאַר דער גאַנצער ציוניסטישער באַוועגונג אין אַמעריקע איז ער געווען איר כבוד, איר לערער, איר פאַראייניקער — — —

אין דער טעלעגראַפישער ידיעה פּון ניו-יאָרק וואָס האָט אונדז אָנגע-זאָגט די ביטערע בשורה, אַז חיים איז שוין נישטאָ, איז געווען אַ פרט, וואָס איז אונדז אין פּלוג אויסגעקומען נישט גענוג פאַרשטענדלעך. אין דער טע-לעגראַמע איז געזאָגט געוואָרן, אַז אין דער צוואה האָט ער געבעטן נישט האַלטן קיין רעדעס ביי זיין לוויה, ער האָט אָנגעצייכנט די פּרקים פּון תנ"ך וועלכע מען זאָל לייענען (תהילים קד, כג, מב, און איוב כח) און ער האָט צוגעגעבן, אַז ער וואַלט געוואַלט, מען זאָל אויך זינגען דאָס באַקאַנטע ליד פּון לערמאַנטאָוון „איינזאַם לאַז איך מיך אין וועג". מיר אַלע געדענקען דאָס ליד פּון אונדזערע יוגנט-יאָרן. נישט איינמאַל האָט עס אונדז באַגלייט אין אונדזער אָונט-שפּאַ-צירן. מיר האָבן ליב געהאַט זיין אינהאַלט און זיין מעלאָדיע. אָבער „זעלבסט-

פארשטענדלעך" איז נישט געווען, אז דאָס איז דאָס ליד, וואָס פאַרזיגלט דאָס לעבן.

איך האָב באַשלאָסן זיך מתייחד צו זיין מיטן ליד. און כדי עס צו לייענען און „אויסשעפן" אינגאַנצן, האָב איך אויך געפרוווט צו זינגען עס פאַר זיך אויפדאָסניי אויף העברעיִש. אַמבעסטן לייענט מען אַ ליד ווען מען איבערזעצט עס אַליין. דאָן האָב איך דערפילט אין אַט-דעם ליד לערמאַנטאָוס, די שטיי-מונג, וועלכע מיר האָבן באַמערקט ביי חיים גרינבערג אַ סך יאָרן. דאָס איז די באַווונדערונג פאַר דער פּראַכט און שיינקייט פון דער וועלט. דאָס איז דאָס מתייחד-זיין-זיך מיט איר פולקאָמענהייט. און דאָס איז אויך די איינזאַמקייט אין דער שיינקייט. דאָס איז דער אומבאַגרענעצטער טרויער, וואָס נעמט אַרום דעם, וואָס איז אַריינגעטאָן אין אַט דער הויכער ספּער, און דאָס איז דאָס גע-פיל, וואָס דרינגט אַרויס טאַקע פון דער באַווונדערונג, אַז אויך דער טויט איז נישט דער סוף, אַז עס קומט אָן אַ שלאָף, וואָס איז נישט פאַרניכטונג, און אַז אויך דער לעצטער גאַנג וועט נישט זיין קיין וועג, וואָס פירט אַוועק פון דער פּראַכט פונעם קיום, אויב אויפן קבר וועט גרינען אַ דעמב און אַ זיסער קול וועט זינגען וועגן ליבע. ווי דער ערשטער גאַנג אַזוי אויך דער לעצטער גאַנג. אַזאָ איז דער טרויער און אַזאָ איז די באַווונדערונג פונעם איינזאַמען אונטער די הימלען, וואָס דערציילן גאָטס ווונדער.

יא, גרויס איז געווען די הערלעכקייט, די אויסגעשפּרייטע איבערן גאַנצן וועג, אויף וועלכן ער איז געגאַנגען. און גרויס איז געווען זיין באַווונדערונג פאַר איר. און גרעסער פון ביידע איז געווען זיין איינזאַמקייט אויף דעם דאָ-זיקן וועג. אָבער נישט נאָר טרויער איז געווען כאַראַקטעריסטיש פאַר דער דאָזיקער איינזאַמקייט, נאָר אויך אַ שטריך פון נאָבלקייט און פון שטאַלץ פון פּערזענלעכקייט איז געווען געצייכנט אויף איר, פון אָנהייב וועג ביזן סוף.

ער האָט אָנגעהויבן ווי אַ ווונדער-קינד. ער איז אַלט געווען אַ יאָר זי-בעצן ווען ער איז דערשינען אַלס דעלעגאַט אויפן העלסינגפּאַרסער צוזאַמען-פאַר. ער איז געוון דער ייִנגסטער פון די דעלעגאַטן אויף יענעם היסטאָרישן צוזאַמענפאַר און זייער פרי איז באַקאַנט געוואָרן זיין נאָמען אַלס ציוניסטישער רעדנער אין דער רוסישער ציוניסטישער באַוועגונג, איידער עס איז נאָך אַנט-שטאַנען די צעיריי-ציון-באַוועגונג און אין די ערשטע יאָרן פון דער אַנטשטיי-אונג פון אַט דער יונגער באַוועגונג.

עס וועט נאָך אַ סך באַזונגען ווערן און עס וועט אַ סך דערציילט ווערן וועגן דער ווירקונג פון דעם גוטן רעפּעראַט אין דער געשיכטע פון דער אַנט-שטייונג פונעם ציוניסטישן דור. אין דער צייט ווען עס האָט אָנגעהויבן אונ-טערגיין די זון פונעם ציוניסטישן „מטיף", אין די ציוניסטישע שולן און אין

די ציוניסטישע לייען-זאלן, האָט אָנגעהויבן אויפגיין די זון פונעם „לעקטאָר“. אלע זוכענישן פון זיי וואַכזאָמע אין יענעם דור האָבן זיך קאַנצענטרירט אַרום דער גוטער, קינסטלערישער, באַלערנדיקער, ברייט-פאַרמאַסטענער ציוניסטישער רעדע, וועלכע האָט געבויט בריקן צווישן די זוכענישן פונעם מענטש אינעם דור און די בענקשאַפטן פונעם ייד אין זיין פּאַלק. און די גאַנצע דורשט פונעם דור נאָך אַ קינסטלערישן אויסדרוק, לויטער אין אינהאַלט און אָנגענעם אין פאַרם האָט געזוכט איר באַפרידיקונג אין אַ ציוניסטישער רעדע. צו דער לעקטאָרן-טריבונע וועלכע האָט געוואַנדערט פון שטאָט צו שטאָט, פון פאַר-זאַמלונג צו פאַרזאַמלונג, איז געבראַכט געוואָרן דאָס בעסטע פונעם גערעטע-ניש פון גייסטרייכע דענקער אין דער באַוועגונג און אַרום די דאָזיקע טריבונעס האָבן זיך אויפגעקלערט און קריסטאַליזירט, האָבן זיך פאַרייניקט און גע-שאַלטן אלע דורשטיקע נאַכן אויסלייזונג-ווערק.

געוויס זענען אויך געווען אַ סך מינדערווערטליקע צווישן דער חבורה כהנים פון דער ציוניסטישער טריבונע אין יענער צייט. ווער עס וועט וועלן געדענן-קען דווקא יענע, וועט אפשר געפינען גענוג מאַטעריאַל אַפצושפעטן און צו האָבן טענות, אָבער גערעכט וועט ער נישט זיין, לחלוטין נישט. ווייל עס איז אויך געווען אַ גייסטיקע לאַבאָראַטאָריע הינטער די דאָזיקע דענקערישע קאָ-פיטלען, וועלכע זענען געזאַגט געוואָרן בעל-פה, אין רעדעס פאַר מאַסן, און אין וועלכע עס זענען אוועקגעלייגט געוואָרן פונדאָמענטן, וואָס זענען געוואָרן די גרונט-שטיינער פאַרן געדאַנקנגאַנג פונעם דור. די גאַנצע ירושה פון באַראָ-כאַוון און זשאַבאַטינסקין און טירקיינען און זשיטלאַווסקין זענען דאָן געווען אַזעלכע קאַפיטלען פון תורה-שבעל-פה, וועלכע זענען רעפערירט, דעפינירט, אַנאַליזירט און פאַרמולירט געוואָרן פאַר די צוהערער פון אַט-דער טריבונע וועלכע האָט געוואַנדערט פון שטאָט צו שטאָט, פון פאַרזאַמלונג צו פאַרזאַמלונג. פון דער טריבונע זענען די ווערטער שפעטער אוועק אין דרוק-מאַשין, אין חודש-זשורנאַלן, אין שריפט-זאַמלונגען פון דער באַוועגונג און זענען געוואָרן קאַפיטלען פון דער תורה-שכּתב און דער יסוד פונעם גייסטיקן פאַרמעגן.

און די רעפעראַטן פון חיים גרינבערג געהערן אַפטמאַל צום בעסטן-פונעם-בעסטן אין יענער גייסטיקער שאַפונג, וועלכע האָט זיך אויסקריסטאַליזירט אויף דער רעדנער-טריבונע פון רוסישע ציוניזם, אַ טריבונע-קינסטלער איז געווען חיים גרינבערג, און מיט די וואַנדערונגען פון דער טריבונע איבער די פאַרשידענע גלותן — אין די נייע ערטער, וועלכע האָבן זיך אַזוי שנעל גע-טוישט אין אונדזער דור, האָט זיך אַנטוויקלט און פאַרצווייגט די דאָזיקע קונסט זיינע, זי האָט פאַרטייט, געשמידט און דערצויגן, ווער עס שאַצט-אַפּ די שאַ-פונג און די ווירקונג פון חיים גרינבערג בלויז לויט זיינע געשריבענע אַר-

בעטן, נעמט נישט אין באַטראַכט אַפילו אַ העלפט פון אים, כאַטש אין די לעצטע יאָרן איז חיים גרינבערג געווען איינער פון די בעסטע עסייען־שעפער אין אונדזער ליטעראַטור. אָבער צום הויכפונקט פון פולקאָמענהייט און השפעה איז דערגאַנגען דער דאָזיקער עסיי, ווען ער האָט זיך נאָך געהערט אין זיין ערשטן גילגול, ווען ער איז געזאָגט געוואָרן פאַר די דורשטיקע צוהערער פון זיין וואָרט, איידער ער איז איינגעפרעסט געוואָרן אינעם שריפט פון דער דרוק־מאַשין. סיי ווען עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן ליטעראַרישע טעמעס און סיי וועגן די טעמעס, וואָס זענען געווען ברענענדיק אין דער וועלט פונעם ייִדן־טום און אין די זוכענישן פונעם דור אין דער מענטשהייט. נישט אומזיסט איז פאַרבליבן דער רושם פון די ווערטער, זייער קלאַנג און זייער טעם, איינגע־קריצט אינעם האַרץ פון אַ סך פון די בעסטע צוהערער אין משך פון פיל יאָרן. איך האָב מיך געטראַפן שפעטער מיט די דאָזיקע „חסידים“, צעשפרייטט אין ווייטע גלות־לענדער, פון יענער זייט גרויסע ימען, און זיי טראַגן אין זיך דעם רושם פון יענע רעפעראַטן, ווי עמעצער וואָס טראַגט אין זיין האַרץ זיינע בעסטע איבערלעבונגען. פאַראַן אַזעלכע, וואָס געדענקען גוט זיינע רוסישע רעפעראַטן אין מאַסקווע פאַר דער רעוואָלוציע, און אַזעלכע, וואָס זיי דער־מאַנען זיינע ווערטער בשעת דער שטאַרקסטער אויפבלאָנג פון דער ציו־ניסטישער באַוועגונג און „תרבות“־באַוועגונג אין רוסלאַנד, צומאַרגנס נאָך דער רעוואָלוציע; אַנדערע חזון איבער קאַפיטלען פון זיין רעדע, וואָס ער האָט געלערנט פון דער ציוניסטיש־סאַציאַליסטישער טריבונע, וועלכע האָט מיט אים געוואַנדערט איבער ימים און איז אַוועקגעשטעלט געוואָרן אין דער שפיץ פון די טריבונעס פון אַמעריקאַנער ייִדנטום.

אין אַלע גלותן פון אונדזער באַוועגונג, זענען זיי צעשפרייט די דאָזיקע געדענקערס און נאָכזאָגערס, די חסידים פון חיים גרינבערגס רעפעראַטן, אַלע זענען זיי אין דער באַוועגונג און אַלע זענען אַביסל אָפגעזונדערט אינעווייניק, אין איר. אַלע זענען געטריי דעם ווערק און אַלע זענען צוגעשמידט צו דער וויזיע, און אַלע זענען אַביסל אָפגעזייטיקט, כמעט, ווי חיים גרינבערג זעלבסט. דער ליבלינג פון דער באַוועגונג איז חיים גרינבערג געווען פון זיין אָנ־הייב אָן. אַזאָ איז ער געווען סיי אין דער ציוניסטישער באַוועגונג און סיי איר־נעם טייל פון צעירי־ציון אין רוסלאַנד. שפעטער אויך אין דער פאַראייניקונג פון פועלי־ציון־התאחדות אין אַמעריקע. אין די לעצטע יאָרן איז קיינער אין אַמעריקע נישט געווען אַזוי אַנגענומען און אַזוי געערט דורך דער גאַנצער באַוועגונג אין אַלע אירע אָפצווייגונגען, ווי ער. און דאָך, האָט ווי עפעס אַ נאָבעלע איינזאַמקייט געשוועבט איבער אים און זי האָט געשאַפן אַ מין דינע מחיצה צווישן אים און אַלע איבעריקע חברים, און אויך ווען ער איז געגאַנגען

צוזאמען מיטן גאנצן שטראם, און אפילו דאן, ווען עס האט זיך געדאכט, און ער איז ביים רודער גופא, איז דאך געווען א געפיל, סיי ביי אים זעלבסט און סיי ביי א סך ארום אים, ווי ער וואלט זיך „איינזאם געלאזט אין וועג“ — מיט א פארווונדעטער נשמה האט גרינבערג פארלאזט רוסלאנד. די אנהייב טוישונג אין „סאציאליסטישן משיחיות“ אין אונדזער צייט וואס ער אליין האט געזען, האט געגעבן איר פרוכט. דער לעצטער קאמף אין וועלכן ער האט זיך באטייליקט מיט דער גאנצער היץ פון זיין נשמה, איז געווען דער קאמף פאר העברעיש אין סאָוועטישן רוסלאנד. ווי א פריינט צו א פריינט האט ער גערעדט מיט די הערשער און מיט זיין אויפגעשטורעמטער נשמה האט ער געפרוהט פאָדערן נישט צו באַעוולען די העברעישע שפראַך אין נייעם רוסלאנד. דער דאָזיקער קאמף האט זיך אין יענער צייט געפירט ארום „הבימה“ עס זאל נישט אויסגעלאָשן ווערן איר ליכט אין מאַסקווע. ער האט עס צוזאמענגע-שטעלט דעם באַקאנטן מעמאָראַנדום פאַר „הבימה“ און ער איז דאָס דער, וואָס האט צוזאמען מיט זיינע פריינט, דעראַבערט דאָס האַרץ פון מאַקסיס גאַרקי און פון לונאַטשאַרסקי און פון וויאַטשעסלאַוו איוואַנאָוו, זיי זאלן אונטערשרייבן דעם דאָזיקן מעמאָראַנדום. און אויך ווען ער האט פארלאזט רוסלאנד, אנהייב טוישט און פארלוירן, האט ער זיך נאך נישט אינגאנצן אָפגעזאָגט פון אַט דער האַפענונג און ער האט נאך געפרוהט צו מאַביליזירן דערצו די הילף פון ראַמען ראַלאַן און ער האט אויך געוואלט פרווון ווירקן אויף אַנאַטאָל פראַנס. ביז עס איז געוואָרן באַשיימפערלעך קלאַר, אַז אַלע טויערן זענען פאַרשלאָסן.

אַבער קיינמאָל האט ער זיך נישט פאַרוואַנדלט אין אַ פרוכטלאָזן עמי-גראַנט, פאַרקערט, דווקא אין נייעם לאַנד האט ער אויסגעשפרייט זיינע פליגל; דאָס איז געשען פון דער צווייטער זייט אַקעאַן, צווישן דעם גרויסן אַמעריקאַ-נער ייִדנטום, וואָס אויף אים איז געפאלן דער גורל זיך צו צעוואַקסן און פאַר-נעמען אין אונדזער געשיכטע עפעס פון יענעם אָרט, וועלכן עס האט פאַר אים, פאַרנומען דאָס רוסישע ייִדנטום, וואָס איז פאַרשווונדן. דאָרט איז געשטיגן אין געוואַקסן חיים גרינבערג אין דעם צווייטן טייל פון זיין לעבן און דער-גרייכט דאָרט דעם הויכפונקט פון זיין בליונג — פאַרטייטש, ליטעראַריש, פאַ-ליטיש און פערזענלעך.

אונדזער ציוניסטיש-סאציאליסטישע באַוועגונג אין אַמעריקע האט נישט געקענט אַ צווייטן זאַץ אויסגעהאַלטענעם און פרוכטבאַרן ליטעראַרישן בויער, ווי ער איז געווען.

אַט איצט דאַרף דערשיינען אין ניו-יאָרק דער טויזנטסטער נומער פון „ייִדישער קעמפער“, וואָס איז אַרויסגעאַנגען אונטער דער רעדאַקציע פון חיים גרינבערג. טויזנט נומערן אין משך פון טויזנט וואָכן, כמעט אַן איבער-

רייס! און רעדאגירט שטענדיק אין אַ ריינעם גייסט און מיט אַ גוטן געשמאַק און מיט אַ סך פאַראַנטוואַרטלעכקייט לגבי דעם געדרוקטן וואָרט און מיט פעדאַנטישער פּאַרזיכטיקייט לגבי דעם כבוד פון שרייבער און לייענער. רע-דאָגירן מיט אַזאַ פעדאַנטישקייט אַ פּאַרטיי-צייטונג אין אונדזער דור — איז גאַרנישט קיין קלייניקייט... און אויך דעמאָלט, ווען ער האָט קאַנצענטרירט, מיט אַ סך אויסקלייבערישקייט, זיינע מיטאַרבעטער, וועלכע האָבן געמאַכט די דאָזיקע קינסטלערישע אַרבעט, מיט אים, אָדער אים פאַרטרעטן, האָט זיך געפילט זיין גייסט און זיין געשמאַק אויסגעשפּרייט אויף יעדן נומער פון אַט-די צייטונגען.

און אַט ווערט אַכצן יאָר זינט עס האָט אָנגעהויבן צו דערשיינען דער „דזשויש פּראָנטיער“, אויך אונטער זיין רעדאַקציע. דאָ איז דער באַדן בכלל נישט געווען צוגעגרייט. איך געדענק נאָך גוט דעם מאָמענט, ווען עס איז גע-גרינדעט געוואָרן אין אַמעריקע די „ליגע פאַרן אַרבעטנדיקן אַרץ-ישראל“ און עס איז באַשלאָסן געוואָרן גלייכצייטיק מיט דער ליגע צו שאַפן אויך אַן אָרגאַן פון אונדזער באַוועגונג אין דער ענגלישער שפּראַך. ווי שטאַרק זענען געווען די קווענקלענישן פון אַלע זייטן. עס איז דערפאַר נישט געווען נישט קיין אינערלעכע אַטמאָספּער און נישט קיין טראַדיציע פון דרויסן. צווישן די אַלטע געטרייע חברים פון דער באַוועגונג זענען געווען אַזעלכע, וואָס האָבן יעקוקט מיט אַ קרום אויג אויף דער ענגלישער שפּראַך, וועלכע האָט פּרעטענדירט אַרייַן-צורייסן זיך אין דער באַוועגונג. און צווישן די ענגליש-רעדנדיקע זענען נאָך נישט אַנטפלעקט געוואָרן קיין שום צייכנס פון דערפּאָלגרייכער און ממשות-דיקער שאַפונג. און די גייסטיקע פאַראַרעמונג האָט נישט צוגעגעבן קיין מוט. וויפּל כוח און גלויבן און וויפּל שטאַרקיט פון ווילן האָט זיך דאָן געפּאָדערט, כדי צו מאַביליזירן די קליינע גרופּע פעיקע דערצו און צוטּרעטן צו שאַפן דעם אָרגאַן. און וויפּל געדולד און שאַפונגס-כוח האָט זיך געפּאָדערט שפּעטער כדי אויפצוהאַלטן זיין עקזיסטענץ און מיטצוווירקן צו זיין פּונאַנדערבוי אין פאַר-לויף פון אַכצן יאָר אָן איבערייס! ווער האָט זיך געקענט פאַרשטעלן, אָז דער דאָזיקער גייסט-מענטש, דער מענטש פון שטימונגען, באַקאַנט צווישן זיינע פּריינט אַלס מענטש פון דער ליטעראַרישער באַהעמיע, וועט אויף זיך נעמען דעם עול פון די דאָזיקע צוויי זשורנאַלן און וועט אים טראַגן אָן איבערייס מיט אַזאַ אויסדויער, מיט אַזאַ חברישער נאַבעלער און זעלטענער געדולד — לעבנס-אויפטוען פון דער גאַנצער באַוועגונג.

און אין די לעצטע יאָרן פון זיין לעבן האָט ער געוואַגט — און אויך די באַוועגונג האָט געוואַגט — אַרופלייגן אויף אים אַן עול פון ממשותדיקער פּאָליטישער אַרבעט. און דאָס איז געשען אין טעג פון פּאָליטישער אַנטשיידונג:

די טעג פון לייקסאקסעס-קאנפערענץ. און די זאך גופא, וועלכע איז אויף אים אַרויפגעלייגט געוואָרן איז געווען קאָמפּליצירט פּול מיט אַחריות. עס איז אויף אים אַרויפגעלייגט געוואָרן די אַרבעט פון געפינען אַ צוגאַנג צו די פאַרשטייערס פון די דרום-אַמעריקאַנישע פעלקער. און יעדער שטימ האָט דע-מאָלט געקענט ענדערן דעם גורל. און ער איז שוין דאָן געווען זייער מיד און שוין נישט יונג, און זיין געזונט איז שוין זיכער געווען אָנגערירט פון דער בייזער קרענק, וועלכע האָט אים איצט באַזיגט. ווי האָט ער זיך דאָן אַריינגע-וואָרפן אין דער אַרבעט! ער האָט פאַרוואַנדלט די נעכט אין טעג, ער האָט אויס-גענוצט זיין שאַרפן שכל און דעם אוצר פון זיין קולטור-וויסן און — ווי ער האָט געוויסט אַפּצושאַצן יעדע זאך און דערנענטערן צו זיך און געבן אַ ריכ-טונג און אויפקלערן, אַפּוואָרפן ספיקות און אַייננעמען הערצער! פּראַקטישע מענטשן האָבן נישט געגלייבט, אַז אויך אַן אידיען-מענטש קען אַזויפיל אויפ-טאָן און נאָך מיט דערפאַלג.

און פון זינט איך האָב געהאַט די מעגלעכקייט זיך צוקוקן פון דער באַענט צו דעם געבענטשן קאַפּיטל פון זיין טעטיקייט אין דער ציוניסטישער עקזעקוטיווע און אויך אין די ענינים פון דער עקזעקוטיווע אין אַמעריקע, און ספּעציעל אין די ענינים פון דער דערציונגס- און בילדונגס-אַפּטיילונג, וועלכע ער האָט אָנגעפירט, האָב איך אָנגעהויבן שטאַרק באַוונדערן זיין וואַגיקייט און זיין פּאַרזיכטיקייט און זיין אַרבעט-כוח. אומציייליקע מאָל האָט ער גע-פאַרשט און געמאַסטן ביז ער האָט פאַר זיך באַשטימט דעם אופן פון זיין נייער טעטיקייט אויף דעם דאָזיקן נישט-אויסגעטראַטענעם וועג אין דער אַלוועלט-לעכער ציוניסטישער באַוועגונג. ער האָט נאָר-וואָס אויסגעשפּרייט די נעץ, זי אויסגעפאַרשט און קלאָר געמאַכט און ערשט אַקאַרשט האָט ער געזאָלט אָנהייבן די ריכטיקע אַרבעט, איז אים באַפאַלן די שרעקלעכע קרענק מיט איר גאַנצער גרויזאַמקייט, די, וועלכע האָט אים אינגאַנצן באַהערשט און שוין מער נישט אַפּגעטראַטן פון אים. אומזיסט האָט ער געצאָפלט צווישן אירע נעגל די גאַנצע זעקס חדשים, מיט שטאַרקער גבורה האָט ער זיך מיט איר געראַנגלט און נישט אַפּגעטראַטן פון דער אַרבעט. ער האָט באַהאַנדלט יעדע זאך, געגעבן עצות, אָנגענומען באַשלוסן, ביז זיינע לעצטע טעג, ביז די קרענק איז אים בייגעקומען און באַזיגט — — —

און מ'קען זיך נישט געזעגענען מיט דער געשטאַלט פון חיים גרינבערג, נישט דערמאָנענדיק נאָך עפעס: חיים גרינבערג האָט געהאַט אַן אייגנאַרטיקע באַציונג — אייגנאַרטיק צווישן די אים באַענטע מענטשן פון זיין דור — צו

דעם גאַנצן ענין טויט. איך וואָג נישט צו דעפינירן די דאָזיקע פאַרהעלטעניש זיינע מער, ווי ער אַליין האָט עס דעפינירט. אָבער מיר דאַכט זיך, אַז מען קען זאָגן, אַז גרינבערג האָט אָפּגעלייקנט די אָנגענומענע זיכערקייט, אַז דער טויט איז נאָר אַן אַבסאָלוטע פאַרניכטונג. און מיט דער דאָזיקער דערקענטעניש פון לעבנס־בענקשאַפטן נאָכן איינשלאָפן איז ער איצט אַוועק פון לעבן — — — איך געדענק זיין ווונדערלעכן עסיי, וועלכן ער האָט אָנגערופן „אויפן שוועל פון דעם געהיימעניש“.

עס איז אַ געשיכטע פון אַ געשפרעך וואָס איז פאַרגעקומען צווישן חיים גרינבערג און אַן אַנדער חיים, וועלכער געפינט זיך שוין אויך נישט צווישן די לעבעדיקע, און וועלכער איז שוין דעמאָלט געווען פאַרמשפט זיך צו געזע־גענען מיטן לעבן. חיים גרינבערג האָט געהאַט אַ פריינט און זיין נאָמען איז געווען חיים א. פרידלאַנד. דאָס איז געווען אַ מענטש מיט אַ סך אַקטיוויטעט און מיט אַ סך וויסן און אַ דיכטער. און עס איז אים באַפאַלן אַ ביזע קרענק. דיזעלבע קרענק. און ער איז דאָן געווען אין דער בליזונג־צייט פון זיין לעבן און אויפן העכסטן פונקט פון זיין דערפאַלגרייכער טעטיקייט. דער דאָקטער האָט אים געזאָגט, אַז אויב ער וועט זיך איינשטעלן און לאָזן זיך אָפּפּערין איז פאַראַן אַ האַפּענונג, אַז ער וועט ראַטעווען נאָך אַ יאָר פון זיין לעבן. ער האָט זיך איינגעשטעלט און איז אָפּפּעריט געוואָרן, און ער האָט פאַרלאָזט זיין גאַנצע אַרבעט און געשריבן צענדליקער נייע סאַנעטן און רעדאַגירט די אַלע סאַנעטן און צוגעגרייט צום דרוק אַ בוך לידער און אַ בוך דערציילונגען, און ער האָט אַליין איבערגעקוקט די גאַנצע קאַרעקטור ביז די לעצטע שורה — און ער איז געשטאַרבן. און אין דעם יאָר, וואָס ער איז געווען פאַרמשפט צום טויט און אין סאַמע אַנטפּלעקונג־צייט פון זיין שאַזונג־טאַלאַנט און וויסנדיק, אַז ער איז פאַראורטיילט צום שטאַרבן — אין דער צייט האָט אים באַזוכט חיים גרינ־בערג. און דער ווונדערלעכער שמועס צווישן דעם קראַנקן חיים און דעם „גע־זונטן“ חיים האָט זיך גערעדט וועגן לעבן גופא, און וועגן דעם אָרט פון טויט אין לעבן. דעמאָלט האָט נאָך דער לייענער נישט געוואוסט, אַז צווישן צוויי פאַרמשפטע האָט זיך געפירט אַט־דער שמועס. אָבער שוין דעמאָלט האָט גע־פילט דער לייענער, אַז פאַר ביידע האָט זיך אויף אַ פאַרבאַרגענעם אופן אַנט־פּלעקט דער ווונדער־סוד פון זיכערקייט בייצוקומען די פאַרניכטונג, וואָס ליגט אינעם טויט. און פון דער דערהויבענער שאַפונג פון איינעם, וואָס איז געשטאַ־נען אויף דער שוועל פון דער סכנה און פון דער ווונדערלעכער האַפּענונג פון צווייטן, וואָס האָט איבערגעשריטן די פאַרצווייפּלונג, האָט זיך דורכגעבראַכן און אויפגעאַנגען דער דאָזיקער אויסגעבענקטער ליכט־שטראַל, וואָס געפינט זיך איבערן „קאַלטן שלאָף פון קברים“.

לערמאָנטאָוו האָט אויסגעדריקט אַט־דעם סוד אין געשטאַלט פון אַ שווערן, געדיכט־צעצווייגטן דעמב, וואָס גרינט איביק איבערן קבר, באַוועגט זיך און שטורעמט אויף; און ביי אונדז האָט עס דערזען רחל אין איר ליד „תמורה“ אין געשטאַלט פון „צענער־טויזנטער קערנדלעך פרוכטבאַרע ערד... רייסן זיך פריילעכע צום אַרויף“.

איז דאָך דאָס דיזעלבע גאַרונג צו דעם וואָס קדמונים האָבן אָנגערופן מיט דער שפראַך פון דורות: השארת הנפש.

מיטן געפיל פון דעם דאָזיקן סוד איז אַרומגעגאַנגען חיים גרינבערג אינעם לעבן און מיט אים איז ער איצט אַוועק פונעם לעבן — — —

**
*

אַ יובל אַ גאַנצן האָט חיים גרינבערג פאַרשפרייט זיין שאַפונג אין דער ליטעראַטור. און אַלע הויפט־שפראַכן אין וועלכע עס רעדן ייִדן פון אונדזער דור, האָט ער קינסטלעריש באַהערשט. זיין ליטעראַרישער עסיי געהערט צו די געליבטסטע אין דער ליטעראַטור פון דער צייט און זיין פובליציסטישע פאַלעמיק איז איינע פון די ריינסטע, ווירדיקסטע און איבערצייגדיקסטע אין אונדזער פאַלעמישער ליטעראַטור. און זיינע דענקערישע אָפּהאַנדלונגען זענען סטיל געשלייפטע קרישטאלן פון געדאַנק. ער איז שטענדיק געווען אין דרוק — און נאָך איז זיין ליטעראַרישער שאַפונג פאַרשפרייט איבער זיבן ימען. און דער ערשטער באַנד פון זיינע עסייען אין ייִדיש איז דערשינען אין די לעצטע טעג פון זיין לעבן, און עס איז אַ גרויסער ספק צי ער האָט נאָך באַ־ווזן אַליין צו געניסן פון זיין שייַן. —

און חיים גרינבערג איז געווען דער ריטער פון העברעיִש אין זיין גאַנץ גייסטיק לעבן. ער האָט געקעמפט פאַרן כבוד פון העברעיִש בשעת דער שפראַכן־פאַלעמיק און דער באַוועגונג. און ער האָט געקעמפט פאַר די רעכט פון דער העברעיִשער שפראַך קעגן די קעגנער פון דרויסן. און ער האָט קאַנ־צענטרירט זיין גאַנצע קראַפט צו פאַרשפרייטן די העברעיִשע שפראַך בשעת ער האָט זיך געפונען אויפן הויכפונקט פון זיין געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט. און ער גופא האָט באַהערשט די גרונט־אוצרות פון דער העברעיִשער שפראַך און אָפּגעהיט איר רייניקייט און הערלעכקייט. און ביי זיין גאַנצן לעבן איז אין ביכער־שאַנק אונדזערער אַפילו נישט געווען קיין איין העברעיִש בוך זיינס. — און ער איז געווען איבערגעגעבן ארץ־ישראל און דער ארץ־ישראלדיקער אַרבעטער־באַוועגונג אין פאַרלויף פון זיינע בעסטע יאָרן. דער גייסטיקער קאַמף פאַר ארץ־ישראל און פאַר דעם חלוצישן ציוניזם איז געווען דער אינהאַלט פון זיין גאַנצן קאַמף אין לעבן. און ווי דער לעגענדאַרער קעניגלעכער פאַזש.

האַט ער זיין גאַנץ לעבן געטראַגן דעם קליידערשלעפ פון זיין געליבטער מלכה און זיך צו איר דערנענטערט. ווייט פון ישראל האָט ער געפירט זיין קאַמף און זיין טויטן גוף האָבן די חברים באַגראָבן אויף פרעמדער ערד — — —

ער האָט זוכה געווען צו זיין דער ערשטער אין דער אַלוועלטלעכער ציון-ניסטישער באַוועגונג אויף וועלכן עס איז אַרויפגעלייגט געוואָרן אַנצופירן די דערציִונג און בילדונגס-טעטיקייט אין די ייִדישע תפוצות. פון זינט דער אַנט-שטייִונג פונעם ציוניזם האָבן געוואוסט זיינע בעסטע מענטשן, אַז די זאַרג פאַר ייִדישער דערציִונג אין די גלותן דאַרף זיין די הויפט-זאַרג. אין דער באַווע-גונג האָט מען געוואוסט נאָך איידער מען האָט געוואוסט וועגן דער נויטיקייט פון לאַנדווירטשאַפטלעכער אַרבעט. פון זינט דעם רעפעראַט פון ערנפרייז אויפן ערשטן ציוניסטישן קאָנגרעס האָט מען עס געוואוסט און דאָס פראַקלאַמירט. אָבער אין משך פון אַ סך יאָרן האָט מען ווייניק אויפגעטאָן פאַר דעם דאָזיקן וויסן און פאַר דער דאָזיקער פראַקלאַמירונג. נישט אין די יוגנט-יאָרן פונעם ציוניסטישן חלום און נישט אין די רייפֿע יאָרן פון זיין גרויסער פּאָליטישער און געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט. און אויף דער שוועל פון דער אַנטשטייִונג פון דער מדינה, ווען די באַוועגונג האָט פעסט באַשלאָסן זיך אַפצוגעבן דער דאָזיקער עלעמענטאַרער אַרבעט, האָט חיים גרינבערג זוכה געווען צו זיין דער ערשטער צו וועמען עס האָבן זיך געווענדעט די אויגן פון דער באַוועגונג. כדי אויף אים אַרויפצולייגן דעם עול.

אָבר דאָן זענען שוין געווען די הויפט-תפוצות צעשטערט און דאָס גרויסע ציוניסטישע „תרבות“-ווערק צעבראַכן, און זיינע רעשטלעך זענען געווען צע-שפּרייט איבער ווייטע און נייע אינדזלען און די נייע אָנהייבן זענען געווען זייער שווער.

עס וועט נאָך אויסגעפאַרשט און דערציילט ווערן ווי אַזוי חיים גרינבערג האָט אָנגעהויבן וואַרפן די נעץ אויף די צעשפּרייטע אינדזלען, ווי אַזוי ער האָט געפרוּווט צוזאַמענצוקלייבן די אַקטיווע כוחות און ווי אַזוי ער האָט פּלאַ-נירט און אָנגעהויבן וועבן די טאַטן — — — ביז אים איז באַפּאַלן די בייזע קרענק און אים אַרויסגעריסן פון אַלע זיינע אָנהייבן — — —

אַן איידעלע שיינקייט איז געווען אויסגעשפּרייט אויף זיין רייכן לעבנס-וועג; די חכמה פון איינזאַמקייט האָט זיך פון אים קיינמאַל נישט אַפּגעטאָן און טרויער האָט אים תמיד באַגלייט.

וועלן מיר פאַרמאַגן די קראַפט און די דויערהאַפטיקייט אויפצוהאַלטן דעם טייערן השארת-הנפש זיינעם צווישן אונדז?

צו זיין ערשטן יאָרצייט

אזכרה אויף דער טעטיע פון ציוניסטישן אַקציאָנס־קאָמיטעט

ווען מיר זענען זיך מתייחד מיטן אַנדענק פון חיים גרינבערג, שטייען פאַר אונדזערע אויגן זיין מערקווירדיקער און איינציקאַרטיקער ציוניסטישער לעבנסוועג און זיינע לעצטע יאָרן, וואָס זענען פאַר אונדז געוואָרן אַ צוואה און אַרבעטס־פּראָגראַם. מתייחד זייענדיק זיך מיט זיין אַנדענק, ווידמען מיר אויך גלייכזייטיק אונדזער אויפּמערקזאַמקייט אַ וויכטיקן פונקט פון אונדזער טעטיקייט, אַרום וועלכן מיר ווילן איצט קאַנצענטרירן די גאַנצע ציוניסטישע וועלט־באַוועגונג.

זיין לעבנס־וועג פירט אים פון יוגנט־ און מאַסן־דערציאָנונג ביז צום שפיץ פון דער באַוועגונג. דאָס געווער פון אונדזער ליבן חיים גרינבערג איז געווען דאָס שלייפן דעם ציוניסטישן געדאַנק אין דער עפנטלעכקייט. די רעדנער־טריבונע איז געווען זיין וויכטיקסטער וואָפּן. די טריבונע איז געווען ווי אַ רושטאָוואַניע צו אַ הויכן בנין. די טריבונע פון דעם גוטן רעדנער, דער אַנאַ־ליטיקער, וואָס פאַרטיפט זיך, איז געווען אַ שולע פאַרן ציוניסטישן געדאַנק זינט זיין אַנטשטייגונג, אַ וועג פאַרן ציון־געדאַנק ביים גרויסן רוסישן יידנטום. דאָס איז געווען די טריבונע וואָס קינסטלער האָבן זי אַנטוויקלט. חיים גרינ־בערגס לערער פאַר פאַרפולקאַמונג פון דער רעדנער־טריבונע זענען געווען אי־דעלסאָן און פאַסמאַניק, זשאַבאַטינסקי און באַראַכאָוו, יעדער איינער לויט זיין שטייגער האָט געפּלעגט די טריבונע און עפנטלעך געשליפן דעם געדאַנק. יעדער איינער איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ וואַנדערנדיקן לערער, וועלכער פאַרט פון שטאָט צו שטאָט, פאַרזאַמלט מאַסן און דערציט דורות אין ציוניס־טישן געדאַנק.

און בעת גרינבערג איז זאָט געוואָרן מיט טרוימען און אַנטווישונגען און האָט אויסגעוואַנדערט אַ וועלט, איז אויך די טריבונע מיט אים מיטגעגאַנגען, פון רוסלאַנד קיין דייטשלאַנד און פון דייטשלאַנד קיין אַמעריקע און אין אַמעריקע איז זי נאָך מער ראַפּינירט געוואָרן, דאָרט איז אים צוגעקומען די טריבונע־טראַדיציע פון ד"ר סירקין און זשיטלאַווסקי. דער געדאַנק האָט זיך דערהויבן און איז געשליפן געוואָרן און אויך אין יענעם ווייטן לאַנד איז אַ דור דערציאָגן געוואָרן. זיין וויזיע איז געווען אַ גייסטיקער ציוניסטישער גע־נוכ און אַ צענטער פון אַ שעפּערישן געדאַנק און אַנאַליז פון דער ווירקלעכ־קייט. פונדערווייטנס האָבן זיך צוזאַמענגעגאַסן וועלט־באַגריפן און תורות,

דענקער און פילאָסאָפּן פון דעם דור, ווי אַלע וואָלטן צוגעבראַכט זייערע בעסטע ווונטשן דער רעדנער־טריבונע כדי צו פאַרטיפּן איר ווערט און פון איר פּונאַנדערשפּרייטן באַגריפּן וועגן ישראל און וועגן אונדזער באַוועגונג אין גלות. פון ווייטן האָט גרינבערגן געלאָקט די אַרבעטער־באַוועגונג אין ארץ־ישראל. ער האָט נישט זוכה געווען צו טרינקען פון ארץ־ישראלדיקן קוואַל ווי ער האָט געוואָלט און אויך דאָ אַנטרינקען לויט זיין גרויסער פעיקייט. אָבער דער גייסטיקער באַגאַזש פון דער אַרבעטער־באַוועגונג, דער חלוצישער רוף פון די ציוניסטיש־סאַציאַליסטישע דענקער וואָס איז פּונדאַנען אַרויס — האָט אים זייער געלאָקט און ער האָט פּונדערווייטנס געשטעלט זיין האַרץ, זיין באַ־גאַבטקייט און זיין וואָרט צו דינסט דעם ציוניזם וואָס איז דאָ אויסגעשמידט געוואָרן און פאַרשפּרייט זיין השפּעה איבער דער גאַנצער וועלט.

ווייניק ציוניסטישע מאַסן־דערצייער, ציוניסטישע רעדנער, זענען געווען אַזוי באַליבט ביי זייערע צוהערער ווי חיים גרינבערג. נישט אומזיסט האָבן זיך ביי זיי איינגעקריצט די ווערטער אין האַרצן אויף לאַנגע יאָרן. איצט, נאָך זיין טויט, בין איך איבעראַשט געוואָרן צו הערן אזכרה־ווערטער פון ציוניסטישע מנהיגים וועלכע ציטירן גרינבערגס אַ שטעל פון אַ רעדע, וואָס ער האָט גע־האַלטן אין קישיניעוו אין 1905, מיט זיין ניגון און זיין פּזמון.

זיי געדענקען דעם זאַץ, פּונקט ווי די ליטווישע דיכטערין, וועלכע האָט 30 יאָר שפּעטער איבערדערציילט די רעדעס פון פעטראַגראַד און מאַסקווע. די ווערטער זענען געוואָרן תּורות וואָס האָבן דערציגן אַ דור און געבליבן טיף אין זכרון ווי קלאַסישע געדיכטן.

און טראָץ דער גרויסער ליבע פון תּלמידים און חברים איז חיים גרינ־בערג געווען איינזאַם, אומעטיק אין זיין נשמה, איינזאַם צווישן חברים אַפילו בעת ער האָט דערגרייכט זיין אַפּאָגיי, אַפילו בשעת ער האָט ווייך געמאַכט הערצער און געשטאַנען בראש פון דער באַוועגונג, פאַרנומען מיט דאגות וועגן פינאַנצן, פּאָליטיק און פאַרוואַלטונג, בעת ער האָט זיך געפונען אין סאַמע נערוון־קנפּ פון דער באַוועגונג, איז תּמיד געווען איבערגעצויגן איבער אים אַ מין שלייער פון עצבות, אַן עצבות פון אַ גרויסן סקעפּטיציזם, פון אַ טיפּערן אַנאַליז, פון אינערלעכער קריטיק, פון אילוזיעלאַזיקייט, פון אכזריותדיקן גע־דאַנק, אַן עצבות וואָס דעראַבערט הערצער און דרינגט אַריין אין די טיפּע־נישן.

דער דענקער, אַנאַליטיקער און אומעטיקער רעדנער האָט זוכה געווען דערצו, אַז די סתירות פון דור האָבן אין זיינע הויכן אויפגעהערט צו זיין סתירות. ווער פון אונדז געדענקט גישט, דעם גרויסן שטרייט אין דער באַ־וועגונג, דעם גרויסן שאַרפּן וויכוח צווישן העברעיִש און ייִדיש? און ווער איז

נאך געווען אזא עקסטרעמער העברעיסט מיט פאליטישער תקיפות און אי-דייטשער באגרינדונג ווי חיים גרינבערג? און ווער נאך ווי ער האט ביי אונדז אזוי גלענצנדיק באהערשט אלע אוצרות פון יידיש, האט אזוי געשליפן דאס ווארט און דעם אויסדרוק און געשאפן די פובליציסטיק און די עסיי אין יידיש, אין א שיינעם און גוטן יידיש און זיי דערהויבן צו געדאנקלעכע הייכן. דארט אין יענע הייכן איז די סתירה ערגעץ פארשוונדן און זיך אמאלגאמירט אין זיין נשמה אן קריגערייען. דער שטרייט איז ווי אנטלאפן פאר דער סובטעל-קייט פון זיין געדאנק און פאר דער ווארצלדיקייט און זאפטקייט פון זיין אל-מענטשלעכער און פאלקסטימלעך-העברעיטשער קולטור.

און עס איז פאראן נאך א שארפערער שטרייט ווי שפראכן-קאמף. שוין בכלל נישט קיין קאמף. ס'האט אויפגעהערט צו זיין א קאמף און געווארן א דיסטאנץ, ווייטע מרחקים, געווארן א תהום. ווייל מ'האט שוין ביי אונדז אויפ-געהערט איבער דעם צו דיסקוטירן. דאס איז דער מהלך צווישן רעליגיע און רעליגיע-לאזיקייט אין יידישן געדאנק. ער האט געוויסט, אז אויף אונדזער רענעסאנס-וועג וועלן מיר מוזן גובר זיין אט די ריזיקע ווייטקייט. פאר אים, פאר זיין טיפן גייסט און זעלישער עשירות, פאר זיין ווארצלדיק-מאראלישער פערזענלעכקייט איז דער תהום אנטלאפן. ער פלעגט זיך דערשרעקן פארן געדאנק, אז מען דארף די קולטור צעטיילן, צעפיצלען און צעשיידן צווישן א וועלטלעכער און א רעליגיעזער קולטור. ער האט איבערלעך געזען דעם הע-ברעער אלס א פרייען מענטש, וואס איז איינגעווארצלט אין דער טראדיציע און גלייכצייטיק אין לעבן פון היינטיקן דור, וואקסט און אנטוויקלט זיך אויף די פליגלען פון א פרייען שעפערישן גייסט, בעת זיין שטאם ציט זיין יניקה פון דער אלטער טראדיציע.

די לעצטע יארן זענען ביי אים געווארן א לעבנס-שליחות. ס'איז נישט קיין צופאל, וואס ווען דער ציוניזם איז ארויף אויף דעם נייעם וועג, האט ער אים פארבונדן מיט זיין נאמען. ס'איז לעכערלעך צו זאגן, אז די ציוניסטישע ארגאניזאציע האט נאר איצט אנגעהויבן קולטור-ארבעט. ווי קען מען דאס אזוי זאגן? פון אנהייב אן איז די ציוניסטישע ארבעט געווען פארבונדן מיט קול-טור-ארבעט אלס יסוד און גרונט-עלעמענט. נאך אין די צייטן פון באזעלער פראגראם. דער העברעיטשער לערער, העברעיטשער שריפטשטעלער און הע-ברעיטשער לעזער, איז אויסגעוואקסן און אויסגעווארעמט געווארן אין ציו-ניזם. אבער ציוניזם גופא, די באוועגונג, דער געדאנק, דער בודזשעט, די אר-גאניזירטע ארבעט אין די לענדער און אין דער לייטונג, זענען ווי געשטאנען אויסער דער טעטיקייט. עס זענען ארויסגעשפרונגען פונקען וועלכע האבן אן-

געצונדן הערצער, אָבער די זון פון ציוניזם האָט זיך ווי פּאַרהוילן און פּאַר-
מיטן אַ ברכה פון דער דאָזיקער עיקרדיקער ציוניסטישער אַרבעט.

און בעת דער ציוניזם נאָך דער אַנטשטיינג פון דער מדינה האָט באַ-
שלאָסן אַנדערש צו דעראַבערן דעם גלות-מדבר, בעת דער ציוניזם האָט פּאַר-
שטאַנען און אויפגעצייטערט פון דער סכנה, אָו דער דור זאָל אָפּגעפרעמדט
ווערן, ער זאָל פּאַרזונקען ווערן אין נישט-ייִדישער קולטור און זיך דערוויי-
טערן פון שפּראַך, גייסטיקן לעבן און פון דער מעגלעכקייט אָנצוקניפן נשמה-
קאָנטאַקט מיט דער קולטור, וואָס ווערט דאָ געשאַפן, און דער ציוניזם איז
צוגעטראָטן צו אַ פּלאַנמעסיק-סיסטעמאַטישער אַרבעט, כדי אַרויפצולייגן אויף
דער גאַנצער באַוועגונג, אויף אירע מנהיגים, פינאַנצן און כוחות, דעם יאָך פון
קולטורעלער, דערצייערישער, ליטעראַרישער און געזעלשאַפטלעכער אַרבעט
צווישן דערוואַקסענע און יוגנט, כדי צו דעראַבערן אַ האַרץ נאָך אַ האַרץ, אַ
מענטש נאָך אַ מענטש אין גלות — דעמאָלט איז פּאַרבונדן געוואָרן די דאָזיקע
געוואַנטע אויפגאַבע מיט חיים גרינבערגן, זיינע לעצטע יאָרן, יאָרן פון אינ-
טענסיווער אַרבעט און פון געוואַלדיקע יסורים האָט ער געווידמעט, כדי אויס-
צואַרבעטן פּלענער, אָפּזוכן וועגן און אויפצושטעלן די יסודות אויף וועלכע
עס דאַרף געבויט ווערן דער גרויסער בנין, ער האָט נישט זוכה געווען צוצו-
טרעטן צו פיל טעטיקייטן, ער האָט אָפּילו נישט זוכה געווען אויסצוברייטערן
דעם בודזשעט פאַר דעם צוועק, ער האָט נאָר געזוכט אַ וועג, געשטעלט רוש-
טאַוואַניעס און געלאָזן אַ צוואה פאַר דער ציוניסטישער באַוועגונג, אַ פּאָדע-
רונג פון אַ לעבנסוויכטיקן טעטיקייטס-פּראָגראַם.

חשובע חברים פון ועד הפועל! אין אַ פּאַר שעה אַרום וועלן מיר אַלע
ארויסגיין אויפצונעמען דעם אַרון פון אַן אַנדערן טרוימער, וועלכער האָט
געלעבט צענדליקער יאָרן פאַר חיים גרינבערגן, דעם אַרון פון פּראָפעסאָר
הערמאַן שפּיראַ, דעם גייסטיקן פּאַטער פונעם נאַציאָנאַל-פּאַנד, פון יענעם
ליטווישן עילוי, רב אין זיינע יוגנט-יאָרן און שפעטער פּראָפעסאָר אין היידל-
בערג, וועלכער האָט אויך געלאָזן אין זיינע לעצטע יאָרן דעם פּאַלק אַ נאָ-
ציאָנאַלן אַרבעטס-פּראָגראַם, אַ צוואה דער באַוועגונג, אַ פּראָגראַם פאַר אַ ני-
עם וועג. ער האָט אויך בלויז איבערגעגעבן דאָס פּראָגראַם דעם אַפּאָגיי פון
זיין לעבן און האָט זוכה געווען צו לאָזן הערן זיין פּלאַן — אַז מען דאַרף אויס-
לייזן דעם באַדן פון ארץ-ישראל. אַלץ וואָס איז אויפגעטאָן געוואָרן, איז גע-
מאַכט געוואָרן נאָך זיין טויט. שאַפּיראַס לעצטע יאָרן זענען ווי אַ פונדאַמענט
אויף וועלכן ס'איז אויפגעשטעלט געוואָרן דער בנין, בעת ער האָט אָנגעהויבן

איז די צאל אויסגעלייזטע דונאמס אין יידישע הענט געווען זייער קליין. די גאנצע ערד איז געווען אין פרעמדן באזיץ. אָט ווערן איצט געבראַכט זיינע ביינער און קיין שום זיגער האָט זיך נאָך נישט אומגעקערט מיט אַזאַ נצחון. אַ דאַנק דער יידישער אַרמיי — איז די גאַנצע ישראל-ערד יידישע ערד. וועלן מיר קענען אין 50 יאָר אַרום זאָגן דאָס זעלבע וועגן דעם עילוי פון קאַלאַראַש, וועמען מיר דערמאָנען איצט? וועלן מיר קענען זאָגן, אַז ס'איז אויך דערגרייכט געוואָרן דער לעבנס־פּראָגראַם פון חיים גרינבערג אויסצולייזן נישט בלויז דעם באַדן פון ישראל, נאָר אויך דעם יידישן מענטש, וועלכער איז צע־שפּרייט איבער אַלע גלותן, זיין גייסט און שאַפונגס־קראַפט, מיט וועלכע עס באַשעפטיקן זיך ביז איצט בלויז געציילטע ליבהאַבער פון העברעיִש? וועלן מיר בקרוב דערלעבן דעם טאָג ווען די נשמה פון גאַנצן דור וועט אויסגעלייזט ווערן, פונקט ווי ס'איז אויסגעלייזט געוואָרן דער באַדן פון ישראל? לאַמיר גלייבן אין טרוים און לאַמיר אויסברייטערן די ירושה, לאַמיר בלייבן טריי דעם אַנדענק פון אונדזער טייערן חיימען און זיין לעבנס־צוואה, לאַמיר פאַרברייטערן, פאַר־טיפן און פאַרזעצן זיין ווערק!

ה

איז אויפכוי פון היימלאנד

בערל

(רעדע אויף דער אזכרה-זיצונג פון דעם זעקסטן צוזאמענפאר
פון דער הסתדרות העובדים)

א נאָמען — א זיגל

בערל, ב. קאצענעלסאָן — א נאָמען ווי א זיגל פון אונדזער באַוועגונג אין ארץ-ישראל, זינט זי האָט אָנגעהויבן דערקענען איר שליחות, פאַר און נאָך דער גרינדונג פון דער הסתדרות. בערל — א נאָמען אָן אַנשפאַר, אַ נאָמען אַ טרייסט, אַ נאָמען וואָס איז פאַר אונדז אַלעמען, פאַר די כוואַליעס פון די פילע און פאַרשיידענע עליות, כוואַליע נאָך כוואַליע, געווען אַ לייכטנדיקער שטערן אין אונדזערע באַמונגען און שטרעבונגען, אַ נאָמען וואָס סימבאָליזירט אונדזער כללישקייט, וואָס באַלייכט אונדזער באַפרייונגס-וועג, וואָס פאַ-דערט פון אונדז אַלעמען, וואָס באַפּרוכפּערט אונדז אַלעמען — דער גרונט-שטיין אין דעם בנין פון אונדזער הויז.

אַט זענען שוין אוועק חדשים וואָס מיר בלאַנדזשען אין אים; חדשים וואָס יעדער איינער פון אונדז טראָגט אין זיך דעם גרויסן קלאַפּ, מיט וועלכן דער גורל האָט אים געשלאָגן, געשלאָגן נישט נאָר די באַוועגונג, און נישט נאָר די הסתדרות, נאָר יעדן איינעם פון אונדז באַזונדער. און אַלע די יעניקע, וואָס האָבן פונדערווייטנס אים באַגלייט זינט דעם אָנהייב פון זיין וועג, אַלע די וואָס האָבן שפּעטער זיך געשטעלט אונטער די פליגל פון זיין השפּעה, זיינע חברים פון די ראשית-יאָרן, ווי אויך זיינע יונגע תלמידים פון די לעצטע יאָרן — אַלע צוזאַמען, יעדער איינער פון זיי, האָבן געפילט, אַז זיי האָבן באַקומען אַ פּער-זענלעכן קלאַפּ, ווי מענטשן, זענען מיר אַלע זייער פאַראַרעמט געוואָרן.

וואָס איז געווען פאַר דער צווייטער עליה ?

איז בערל געווען דער ערשטער פון דער צווייטער עליה ?

בערל איז נישט געווען דער ערשטער פון דער צווייטער עליה; בעת בערל איז געקומען קיין ארץ-ישראל, האָט שוין די צווייטע עליה דורכגע-

מאכט כמעט אַ העלפט פון איר לעבנס־צייט. איז בערל געווען דער ערשטער צו געבן אויסדרוק דער צווייטער עליה? אויך דערין איז ער נישט געווען דער ערשטער; ער האָט שוין אין לאַנד געפונען פּאַרטייען און וואַרטזאָגער און אַר־גאַנען. אין לאַנד האָבן זיך שוין געפונען הונדערטער יונגע אַרבעטער, וואָס זענען עולה געווען פאַר אים. אָבער כאַטש עס זענען שוין אין לאַנד באַשטאַנען פּאַרטייען, האָט נאָך אין זיי נישט געלעבט דאָס באַוווּסטזיין פון זייער צענטראַלער ראַלע אין ציוניזם און אין לאַנד. יחידים און גרופּעס זענען דע־מאָלט געקומען אין לאַנד נאָך דעם דורכפאַל פון אוגאַנדאַ, נאָך דעם דורכ־פאַל פון דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע, נאָך דעם בראַך פון דעם פּאַ־ליטישן ציוניזם, — און אויב עמעצער האָט אין דער צווייטער עליה אַרייַנגעבלאָזן דעם גייסט פון אַ באַזונדער שליחות, פאַרוואַנדלט עווליס אין אַן עליה, זיי געגעבן אַ נשמה און זעלבסטשטענדיקייט, איז דאָס געווען בערל, וואָס אונ־טער דעם האַמער פון זיין גייסט איז אויסגעשמידט געוואָרן דער טיפּ פון דעם דאָזיקן חלוצישן מענטשן, וואָס ער האָט אין זיך געטראָגן ווי אַ וויזיע און וואָס מיט איר האָט ער זיך נאָכדעם אַרויסגעלאָזן צו דעראַבערן אַ גאַנצן ייִדישן דור.

זיינע מקורות

צוויי מקורות זענען דאָס געווען וואָס האָבן בערלען געגעבן די ברכה וואָס האָט פון אים געשטראָמט: די העברעישע ליטעראַטור האָט אים דערצויגן אין איר ליכט, און די רוסישע רעוואָלוציע האָט אים געלייטערט אין איר פייער.

אין דער פּרעזער יוגנט איז בערל אַרויס צו זיין שליחות, נאָך זייענדיק אַ ייִנגל, כמעט אַ קינד. „מיט שוואַרצינקע לאַקן, מיט שכל און חן“. ער איז אויסגעוואַקסן צווישן דערוואַקסענע. ער האָט אין זיך איינגעזאָפּט און איבער־געקאָכט אַלץ וואָס ס'האָט זיך אַרום אים געטאָן, געפלאַמט און אַנדערע גע־צונדן און אויפגעברויזט. ער האָט שוין דעמאָלט געלעבט דאָס פולע לעבן פון זיין סביבה און זיין דור, אַזוי ווי ער האָט דאָס געטאָן ביז צום סוף פון זיינע טעג.

יא. ער האָט נישט זוכה געווען צו אריכת־ימים, מיר האָבן נישט זוכה געווען צו זיין אריכת־ימים. אָבער ער און מיר האָבן זוכה געווען, אַז זיין גאַנץ לעבן זאָל זיין איין פּרילינגס־טאָג. איין שטורעמדיקער יוגנט־טאָג. נאָך זייענדיק אַ יונג ייִנגל האָט ער שוין פאַרנומען אַ געזעלשאַפטלעכע פּאַזיציע, איז ער שוין געווען אַ שיתף אין די וויכוחים פון די פּירנדיקע גייסטער פון זיין דור, מיט וועלכע ער איז אומגעגאַנגען, ווי אַ גלייכער מיט גלייכע, זיך מיט זיי

געראנגלט און באשטאנען אויף זיינס, געקעמפט מיט זיי כדי אויף זיי משפיע צו זיין.

און ווען ער האט אונדז פארלאזן אין עלטער פון אכט און פופציק יאר, האט אין אים נאך געברויזט דער שטורעם פון דער יוגנט. ער האט געלעבט מיט דער יוגנט, מיט די זוכענישן פון דער יוגנט, מיט אירע זארגן. יא, איין עלטער האט געשטורעמט אין זיין לעבן, און איבערגאנגען — איין לאנגער פרילינגסטאג, א לעבן וואס איז געווען איין יוגנטלעכער פלאם.

די העברעיִשע ליטעראַטור האָט אים דערצויגן

ווי געזאָגט: צוויי זענען געווען זיינע הויפט-מקורות. זייענדיק אַ ינגל האָט אים דערצויגן די העברעיִשע ליטעראַטור, אויסער די ווענט פון אַ שול, אין דאָך-שטיבל פון זיין געלערנטן פּאָטער; לאַוו דווקא די ליטעראַטור פון זיין דור, נאָר אויך די ליטעראַטור פון פּריערדיקע דורות, די אַלטע און נייע, די בעלעטריסטישע און נישט-בעלעטריסטישע, צייטונגען און מאָנאַט-שריפטן. און ווען ער האָט אין זיינע לעצטע יאָרן דערציילט וועגן די דאָזיקע יוגנט-ביכער זיינע, האָט מען געזען — דאָס בעסטע אין דער ייִדישער ירושה און די שענסטע אַנטפלעקונגען פון ייִדישער באַניונג אין דער דאָזיקער ליטע-ראַטור האָבן צוזאַמען געשפּייזט די וואַרצלען פון דעם דאָזיקן בוים, וואָס איז אויסגעוואַקסן און געגעבן פּרוכט פאַר אונדזערע אויגן דאָ אין לאַנד. דאָס איז נישט געווען קיין תּלמודישע בקיאות און נישט קיין חקירה-גריבלערייען, אָבער די גאַנצע פּיין, וואָס איז אַנטהאַלטן אין די מיטלאַטערלעכע כּראַניקעס אין סיי אין דער נייער ליטעראַטור, אין דעם „שבת יהודה“ און „יוון מצולה“, אין „עמק האַרזים“ און אין דער געשיכטע פון די גזירות, אין „אגרת תימן“ און אין אַלע אויפלעבונגס-זוכענישן און אויפבויע-פאַרזוכן, ביי מיכל פינעס און זאָי יעבץ, ביי פּרץ סמאַלענסקין און אליעזר בן יהודה — דאָס אַלץ האָט אין זיך אַריינגעזאַפט דער יונגער פּליסיקער תּלמיד, דאָס דאָזיקע פאַרשטענדיקע קינד, מיט די שוואַרצע אויגן, מיט דעם תּנ"ך-גלי, אין וועלכן עס האָט גע-ברויזט דער פּאָטאָס פון אַ רעוואַלוציאַנער. ער האָט אין זיך איינגעשלונגען די דאָזיקע פּלאַמיקע ירושה, וואָס האָט זיין גאַנצן לעבן אין אים געוירט ווי גוטער וויין. דעמאָלט האָט זיך מיט אים באַהעפט די שכּינה פון דער העברעיִשער שפּראַך און ליטעראַטור — און ער האָט זיך מיט איר פאַרקנסט אויף אייביק.

די רוסישע רעוואַלוציע האָט אים געלייטערט

גאַנץ פּרי איז בערל אויך פאַרכאַפט געוואָרן פון דעם בעסטן אין דער טראַדיציע פון דער רוסישער רעוואַלוציע. צווישן די אַבות פון דער צוויי-

טער עליה איז בערל געווען איינער פון די וויניקע און געציילטע, וואָס אַרץ־ישראל איז פאַר אים נישט געווען אַן ערשטער לעבנס־"גילוי". ער האָט דורכ־געמאַכט די רוסישע רעוואָלוציע פון יאָר 1905 מיט אַלע אירע וועגן און שטעגן און ער האָט אין זיך איינגעזאַפּט איר גאַנצע זיסקייט און אַלע אירע ביטערנישן. ער האָט דורכגעלעבט אַלע אירע זוכענישן, זיך געפרייט מיט אירע דערגרייכונגען און געליטן אירע מפלות; ער האָט זיינע שפייכלערס אָנ־געפילט מיט דער ברכה, מיט וועלכער זי איז רייך געווען. ס'איז געווען נישט גאַר אַקסערלאָד און בעלטאוו (פלעכאַנאָוו) פון דעם סאַציאַל־דעמאָקראַטישן "קאַנאָן", גאַר אויך די גרויסע גייסטער, וואָס זענען נישט אַריין אין דעם "קאַ־נאָן". עס איז געווען מיכאַילאָווסקי מיט זיין גרויסער פרייהייטס־ליידנשאַפט. ס'איז געווען דער שיינקייט־דורשטיקער ביעלינסקי, דער אַפּשאַצער פון ליטע־ראַטור און פּאַעזיע. עס איז געווען טשערנישעווסקי מיט זיין פּלאַמיקן ווילן, דער באַווונדערער פון דעם שטאַל פון דעם רעוואָלוציאָנערישן כאַראַקטער. ס'איז געווען דער האַרציקער הערצער, מיט זיין שטענדיקן לעכצן נאָך פריי־הייט. ס'איז געווען ניקאַלאַי מאַראָזאָוו, דער שליסלבורגער אַרעסטאַנט, וואָס זיין נשמה האָט אַרומגענומען דעם מענטשן און די נאַטור, הימל און שטערן, דער פאַרשער פון די סודות פון זיין. ס'איז אויך געווען קראַפּאַטקי, דער נביא פֿין אַ נייעם מענטשן און אַ נייער געזעלשאַפט, אַ געזעלשאַפט פון גערעכטי־קייט און פרייהייט, דער דערציער צו קעגנזייטיקער הילף. דער יונגער בערל האָט דעמאָלט, זייענדיק אַ יינגל, זיך געגעבן אַ נדר זיך נישט צו באַנוגענען מיטן קאַמבינירן טעאַריעס, מיט זיווגים צווישן ציונים און סאַציאַליזם, מיט זוכן די פאַראייניקנדיקע פאַרמולע און די סינטעטישע טעאַריע — דאָס האָט מען שוין געטאַן פאַר אים, געטאַן מיט אַ סך דערפּאָלג און פיל אינערלעכע ראַנגלענישן — גאַר צו זוכן און געפינען דעם טיפּ פון דעם דאָזיקן מענטשן וואָס טראַגט אין זיך, אין זיין לעבן, כאַראַקטער, פירונגען און לעבנסשטייגער דעם סינטעז פון אַ רעוואָלוציאָנערן מענטש און דערלייזנדיקן ייִדן, דעם גע־גאַרטן פרייהייטס־מענטש, וואָס זאָל אינגאַנצן זיין דורכגעדרונגען מיט ייִדי־שער גאַנצקייט און באַזיצן אַ נאַציאָנאַלע וואַרצלדיקייט, וואָס לאַזט זיך נישט פאַרטושן און אַפּגעמעקט ווערן.

די בלאַנדזשענישן פון יונגן ייִדישן סאַציאַליזם

מיט דער דאָזיקער ליידנשאַפט איז ער פון זיין פּאַטערס דאָך־שטיבל אַראָפּ אין דער טומלדיקער ייִדישער גאַס צו זוכן דעם פאַרווירקלעכער, דעם סינטעז פון פאַרווירקלעכונג, נישט נאָר אין דער פאַרמולע און אין דער טעאַריע, נאָר אין לעבעדיקן מענטשן. ער האָט זיך אַרייסגעלאָזט וואַנדערן איבער גלות־

שטעט צו זוכן די שפראַצן פון דער ייִדישער רעוואָלוציע אין דער רוסישער רעוואָלוציע — צו זוכן די וואָס זענען ראוי צו זיין די טרעגער פון אַ ממשות-דיקער ייִדישער רעוואָלוציע.

נישט נאָר פון דער רוסישער רעוואָלוציע אַליין איז ער געקומען קיין ארץ-ישראל — און נישט נאָר פון דער העברעיִשער ליטעראַטור אַליין. ער איז אויך געקומען פון דער גרויסער פאַרווירונג, וואָס האָט געהערשט אין דעם יוגנט ייִדישן סאָציאַליזם, פון דעם גרויסן קעסל, אין וועלכן עס האָט זיך גע-בראַטן די בעסטע ייִדישע יוגנט פון יענער איבערגאַנגס-צייט, וואָס איז אויס-געוואַקסן אין שאַטן פון דער ייִדישער אויפֿלעבונג און פון דער רוסישער רע-וואָלוציע. אַז מען לייענט בערלס „מיין וועג קיין ארץ-ישראל“, געפינט מען דאָרטן די שפורן פון יענער צייט בעת ער האָט, אויסגעשטאַט מיט אַט-די צוויי נדרים, זיך אַרויסגעלאָזט צו זוכן, מיט דעם לאַמטערן אין האַנט, דעם ייִדישן מענטשן. ווי איינער פון די קדמונים, איז ער אַרומגעגאַנגען צווישן די פאַרטייען און געזוכט דעם נייעם ריז, וואָס זאָל זיין מסוגל אַרויפצולייגן אויף זיינע פלייצעס די שליחותן פון דער ייִדישער רעוואָלוציע.

ער דערציילט דאָרטן, ווי אַזוי ער איז געפאַרן קיין קיעוו, זייענדיק זיכער, אַז דאָרטן געפינט זיך דער געגאָרטער מענטש. אַט דער מענטש איז געווען אַנגעלאָדן מיט ייִדישן וויסן, זיינע וואַרצלען האָבן געשטעקט טיף אין דער ייִדישער טראַדיציע און ליטעראַטור, ער האָט אינגאַנצן געלעבט מיט דער רו-סישער רעוואָלוציע. דער יונגער בערל האָט צו זיך געזאַגט: איך וועל אים קרוינען. דאָס איז דער מענטש, וואָס וועט אויף זיך נעמען די אויפגאַבע צו פאַרווירקלעכן די רעוואָלוציע אין דעם אייגענעם פּאָלק.

דער וואָס האָט געזוכט צו קרוינען אַן אַנדערן האָט נישט געוואָסט, אַז ער אַליין טראַגט אויף זיין קאַפּ די דאָזיקע קרוין. דער מאַן וואָס אויף זיינע פלייצעס האָט ער געוואַלט אַרויפֿלייגן די פירער-שליחות האָט אים ביטער אַנטוישט. די אַנטוישונג אין אים און זיינע פריינט האָט נישט אויפֿגעהערט צו פאַרביטערן זיין האַרצן זיין גאַנץ לעבן. וואָרעם דער דאָזיקער מענטש, וואָס האָט געהאַט אַלע מעלות, דאָס וויסן און די וואַרצליקייט, דעם רעוואָ-לוציאַנערן טעמפּעראַמענט און די ליידנשאַפט פאַר פרייהייט און די גרייטיקייט זיך מקריב צו זיין, האָט געהאַט בלוזי איין אַרגאַנישן מאַראַלישן מום: די התבטלות פאַר דער נישט-ייִדישער רעוואָלוציע. און ווען בערל האָט זיך צו אים דערנענטערט, האָט ער פאַראויסגעזען, וואָס עס וועט מיט דעם מענטשן געשען יאָרן שפעטער. ווען עס וועט קומען די באַלשעוויסטישע רעוואָלוציע, — די ייִדישע בידיה פון די ייִדישע קאָמוניסטן. וואָרעם דערפאַר וואָס ער האָט געהאַט דעם דאָזיקן מום, האָבן אים נישט

געהאלפן אלע זיינע יידישע און מענטשלעכע און רעוואָלוציאָנערע מעלות. און דערפֿאַר האָט ער, אַנשטאַט צו ווערן בערלס מורה־דרך, אים געלערנט בלויז איין געבאַט: מיט דיין גאַנצער נשמה, מיט דיין לעבנס־גלות, זאָלסטו זיך שטעלן קעגן דער געפֿאַר, וואָס לוייערט שטענדיק אויף דער ייִדישער רעוואָלוציע. ביז וואָנען עס וועט בטל ווערן די געפֿאַר פֿון התבטלות פֿאַרן צויבער פֿון דער גרויסער פרעמדער רעוואָלוציע.

און אָט פֿון דער דרייפֿאַכער טראַדיציע — פֿון דער ברכה פֿון דער הע־ברעישער ליטעראַטור, פֿון דער פֿרייהייטס־ליידנשאַפט פֿון דער רוסישער רע־וואָלוציע און פֿון די בלאַנדיזשענישן און שטרויכלונגען פֿון דער ייִדישער רע־וואָלוציאָנערער באַוועגונג — איז געשאַפֿן געוואָרן דער טיגל, אין וועלכן עס איז אויסגעשמידט געוואָרן די נייע מטבע, וואָס בערל האָט אויסגעגאַסן: דער כאַראַקטער פֿון דעם מענטשן אין אונדזער באַוועגונג.

ער איז דעמאָלט געווען אַ מיטגליד פֿון דער ס״סישער פֿאַרטיי. ס׳איז כדאי אַז די ס״ס־פֿאַרטיי זאָל דערמאָנט ווערן, בעת מען רעדט וועגן בערלען. די ס״ס איז געווען די פֿאַרטיי, וואָס האָט, מער ווי אלע אַנדערע ייִדישע פֿאַר־טייען אין יענער צייט, פֿאַרויסגעזען די שוואַרצע צוקונפט, וואָס עס דראַט ייִדן אין דער פרעמד. זי איז געווען די פֿאַרטיי פֿון פעסימיזם, וואָס איז געווען דירכגעדרונגען מיט דעם באַווסטזיין, אַז ייִדן קענן נישט האָבן קיין תקומה צווישן די פעלקער, אַז „בגויים ההם לא תרגיע“. מיט רעוואָלוציע, אָן רע־וואָלוציע, בשעת רעוואָלוציע, — שטענדיק דראַט דער באַרג־אַראָפֿ און די אויפלייזונג. אָט דער פעסימיזם בנוגע דעם גלות, מיט וועלכן די ס״ס זענען געווען דורכגעדרונגען, איז געווען דער גרויסער און באַזונדערער זכות פֿון דער דאָזיקער פֿאַרטיי. דערמיט איז זי געווען אַ פינסקער באַוועגונג. נאָך מער ווי פינסקער, האָט זי געזען דעם אַפענעם אַפּגרונט, וואָס לוייערט אויפֿן גלות, וואָרעם זי האָט שטודירט און אַנאַליזירט די ייִדישע עקאָנאָמיק און דעשיפ־רידט די סיגנאַלן פֿון דער קומענדיקער קאַטאַסטראַפֿע. איך וויל נישט זאָגן, אַז זי האָט פֿאַרויסגעזען דאָס, וואָס ס׳איז איצט געקומען (דאָס האָט קיינער נישט פֿאַרויסגעזען. עס איז צווישן אונדז נישטאַ קיין איין שוואַרצעער, וואָס זאָל זיך קענען באַרימען, אַז ער האָט פֿאַרויסגעזען דאָס, וואָס היטלער האָט געטאָן אין אונדזער צייט. קיין איינער פֿון אונדזער ווייטזענדיקע פעסימיסטן האָבן דאָס נישט פֿאַרויסגעזען, אין דער דאָזיקער פֿאַרעם און אין אַזעלכע די־מענסיעס), אָבער עס איז זיכער דעמאָלט נישט געווען קיין איין פֿאַרטיי, וואָס האָט אַזוי שאַרף געזען, אַז מיר זענען אין גלות פֿאַרמשפּט צום אונטערגאַנג און האָט געפרוווט בויען די פֿאַרטיי אויפֿן יסוד פֿון דער דאָזיקער דערקענ־טעניש, ווי ס׳האָבן געטאָן די ס״ס.

און עס איז נישט געווען ביי יידן א צווייטע פארטיי, וואָס זאָל שפעטער אַזוי אומטריי ווערן איר אייגענעם פראַגנאַז, וואָס זאָל אַזוי צונישט מאַכן די דאָזיקע גרויסע דערקענטעניש און פאַרטאַלעווען איר פאַרצווייפלונג, ווי דאָס האָט געטאָן די דאָזיקע פאַרטיי, ווען זי האָט זיך פאַראייניקט מיט אירע גע-וועזענע קעגנער און שלום געמאַכט מיט דעם סאַמע עקסטרעמען גלות-אַפטי-מיזם. אַ סך פירער אירע האָבן פאַרלאָרן דעם וועג אין דעם דאָזיקן מדבר פון התבטלות און זעלבסט-פאַרלייקענונג, פון וועלכן עס קען נישט זיין קיין וועג צוריק.

„נישט-פראַלעטאַריאַזאַציע“

בערל האָט געהאַט אַ חלק אין דער באַגרינדונג פון דער דאָזיקער לערע. וועגן דער קומענדיקער ייִדישער קאַטאַסטראָפּע אין גלות. אין מאַמענטן פון אָפּנהאַרציקייט, ווען ער האָט נישט מורא געהאַט, אַז מען זאָל דערין זען אַ שמץ פון גאווה, פלעגט בערל דערציילן — און שפעטער האָב איך געפונען דאָקו-מענטן, וואָס האָבן דאָס באַשטעטיקט, — אַז עס דאַכט זיך אים, אַז ער האָט דאָס געשאַפן די באַרימטע טעאָריע פון „נישט-פראַלעטאַריאַזאַציע“. דעם מאַ-טעריאַל און די פאַרמולירונג האָט געליפערט יעקב לעשצינסקי. דעם וועג דערצו האָט געעפנט ד"ר ת. ד. הורוויץ אויף דעם מינסקער ציוניסטישער צו-זאַמענפאַר, וואָס בערל — דעמאָלט אַ פּופצן-יאַריקער יינגל — איז געווען איינער פון זיינע געסט. אין זיינע וויכוחים מיט זיינע פריינט און קעגנער, אין זיין דיסקוסיע מיט באַראַכאָוו, אין דער דיסקוסיע מיט יהודה נאָוואַקאָזסקי, וועגן וועלכע איך האָב פריער דערציילט, האָט ער שוין אָנגעהויבן אַנטוויקלען דעם געדאַנק וועגן „נישט-פראַלעטאַריאַזאַציע“, דאָס הייסט, די הנחה, אַז אין גלות איז פאַר יידן פאַרשלאָסן דער וועג צו שותפות אין דער אַרבעטער-רע-וואָלוציע, דערפאַר וואָס עס איז פאַר זיי דאָרטן פאַרשלאָסן דער וועג צו אַר-בעט. נאָכדעם איז די דאָזיקע טעאָריע וועגן „נישט-פראַלעטאַריאַזאַציע“ גע-וואָרן דער גרונטיסוד פון דעם סאַציאַליסטישן ציוניזם אין זיינע אָנהייב-יאָרן. שפעטער האָט מען זיך פון דער טעאָריע אָפּגעזאָגט, זי מאַדיפּיצירט, זי פאַרטיפט. עס איז געווען אַ צייט, ווען באַראַכאָוו איז געווען אַן אָנהענגער פון דער דאָזיקער טעאָריע, און אַ צייט ווען ער האָט געשריבן קעגן איר און זי אַב-דערש פאַרמולירט, פון דער „נישט פראַלעטאַריאַזאַציע“-טעאָריע איז ער גע-קומען צו דער פאַרמולירונג „נישט אינדוסטריאַליזאַציע“ און שפעטער איז דערפון געבוירן געוואָרן זיין אויפפאַסונג וועגן די אַנאַמאָליעס פון דער סטראַ-טעגישער באַזע פון דעם ייִדישן אַרבעטער אין זיין קלאַסן-קאַמף אין גלות. איך פאַרנעם זיך נישט איצטער מיט דער געשיכטע פון די דאָזיקע באַגריפן.

אַבער דאָס דאָזיקע יינגל, וואָס איז געווען דורכגעדרונגען מיט דער דערקענ-
טעניש פון אונדזער אַנאַמאַליע אין גלות, איז שוין דעמאָלט געווען צווישן די
שאַפער פון דער „הלכה“ פון דער ציוניסטיש-סאָציאַליסטישער באַוועגונג.
שפּעטער איז אים דאָס אַלץ פרעמד געוואָרן און ער האָט אַלע זיינע באַמיונגען
געווידמעט דעם שאַפן פון לעבעדיקן קאַלאָס, וואָס אויף זיינע פּלייצעס זאָל
אַרויפגעלייגט ווערן די אויפגאַבע פון דער פאַרווירקלעכונג פון דער יידי-
שער רעוואָלוציע.

דער קליינער קרייז

דעמאָלט איז ער עולה געווען. ער איז עולה געווען אַליין. אָן „הכשרה“, אָן
„החלוץ“ — דער „החלוץ“ איז נאָך דעמאָלט נישט געווען. אויך די אַנדערע
אַבות פון דער צווייטער עליה, די וואָס זענען עולה געווען פאַר אים און צו-
זאַמען מיט אים, האָבן נישט באַקומען קיין הכשרה און האָבן זיך נישט גע-
גרייט צו זייער עליה אין דער היים. עס איז דעמאָלט נישט געווען קיין „החלוץ“
און קיין „הכשרה“ און עס איז נישט געווען ווער עס זאָל צוגרייטן חלוצים.
עס זענען אַבער געווען חברים אין גלות, וואָס זייער פאַרטיי האָט זיי געזאַגט:
כּוען דאַרף עולה זיין. און עס זענען געווען חברים, וואָס זייער פאַרטיי האָט
זיי גערופן עולה צו זיין פון ארץ-ישראל. בערל האָט ביידע זאָכן נישט געהאַט.
זיין פאַרטיי האָט אים נישט געשיקט, זיינע חברים אין ארץ-ישראל האָבן אים
נישט גערופן, ער איז עולה געווען אַליין, אויף דער אייגענער אהריות, אָן
פאַרבינדונגען מיט עמעצן דאָ, אָן פאַרבינדונגען מיט עמעצן דאַרטן, דאַרטן
זענען זיינע חברים אַוועק אויף אַן אַנדער וועג. זיי אַלע, זיינע לערער און חברים
און תלמידים, פון צווישן די ס״ס און י״ס און די אַנדערע בלאַנדזשענדיקע פון
דעם דור, האָבן נישט דערוואַרט אים צו זען ווי אָן עולה קיין ארץ-ישראל און
זיי האָבן זיך נישט משער געווען די ראַלע וואָס די דאָזיקע עולה וועט שפּילן.
אין מדרש ווערט דערציילט: ווען משה-רבינו האָט געזען, אָז עס איז פאַר-
זיגלט געוואָרן דער גור-דין, האָט ער אַרום זיך אַנגעצייכנט אַ קליינעם קרייז
און האָט געזאַגט: רבנו-של-עולם, איך וועל זיך פונדאָנען נישט רירן, ביז וואָ-
נען דו וועסט בטל מאַכן די גזירה. און יודעי ח״ן האָבן דאָס אַזוי מפרש געווען,
אָז משה האָט געזען, אָז עס איז אין דער גאַרער וועלט נישט פאַרבליבן קיין
האַפּענונג, האָט ער זיך מצמצם געווען אין אַט דעם קליינעם קרייז און ער האָט
דעם קרייז ממלא געווען מיט אַ שפּע פון הויכער קדושה. און ער האָט געזאַגט:
אויף דער גאַנצער וועלט האָב איך מוותר געווען, אַבער אין דעם דאָזיקן קרייז
וועל איך זיך באַפעסטיקן מיט אַלע מיינע כוחות און כּוועל אים אַנפּילן מיט
אַזאָ לויטערקייט, וואָס וועט אינגאַנצן פאַרטרייבן די בייזע גזירה, און דער

דאָזיקער גרויסער און הייליקער גייסט, וואָס דער דין וועט אויף אים קיין שליטה נישט האָבן, וועט וואַקסן און מעכטיק ווערן און וועט אַרויס פון די ענגע ד' אמות, און וועט זיך ראַנגלענדיק אויסשפרייטן איבער דער גאַנצער וועלט ביז וואַנען ער וועט אומעטום צערייסן דעם געזחמתעטן גור-דין.

אומגעפער אזוי האָבן געטראַכט בערלס פריינט און בערל אַליין, די שאַ-פער פון דער צווייטער עליה: אַט די גרויסע וועלט, סיי די אַלגעמיינע און סיי די ייִדישע, וועלן מיר שוין נישט ענדערן, וואָרעם דער גור-דין איז שוין פאַר-זיגלט. און דער גור-דין קען געבראַכן ווערן בלויז אויב מיר וועלן אַרום זיך אַנצייכענען אַ קליינעם קרייז — דאָ, אין אום-דזשונג, אין בן-שמך, אויף די ברעגעס פון דער כנרת. אין דעם קרייז וועלן מיר זיך באַפעסטיקן, אַפילו אויב מיר וועלן זיין אַ קליין הייפל, עטלעכע צענדליק, געציילטע הונדערטער, אָן קיין קלאַרער פאַרשטעלונג וועגן דעם, ווי אזוי דאָס ליכט זאל פון דאַנען דער-גרייכן דעם דרויסן. מען דאַרף בכלל מער נישט רעדן וועגן גאולה; מיר האָבן נישט קיין רעכט אויטצורעדן דעם דאָזיקן פולן גאַמען. לאַמיר עס טראַגן אין האַרצן. לאַמיר זיך פאַרבאַריקאַדירן אין דעם דאָזיקן קרייז, פון וועלכן מיר וועלן זיך שוין נישט רירן, און לאַמיר אים אַנפילן מיט די העכסטע געבאַטן, וואָס אַ ייד און אַ פרייער מענטש איז זיך פעיק צו שטעלן. לאַמיר דעם קרייז דורכדרינגען מיט לעבעדיקן העברעיִש, מיט ליבע צו דער אומה, מיט זעלבסט-שטענדיקער לאַנדווירטשאַפט, מיט קבוצה-לעבן, מיט דער גלייכהייט פון דער פרוי, מיט אַ נייער דערציִונג פון דעם קינד — אַ נייער הימל און אַ נייע ערד, כאַטש בלויז אויף אַ קליין שטיקל באַדן, אַבער ניי און באַנייט אין דער גע-שטאַלט פון דער געגאַרטער וועלט. און אַט אין דעם קליינעם קרייז לאַמיר זיין פאַראייניקט אין לעבנס-שטייגער און אין אונדזער וויזיע. אין דעם קרייז וועט יעדער איינער פון אונדז זוכן אַ תיקון פאַר זיין נשמה. און פון דעם דאָזיקן זעלבסט-תיקון וועט אויסוואַקסן דער גרויסער תיקון פון פאַלק און געזעלשאַפט. דעמאַלט וועט געבוירן ווערן דער נייער און גוטער גייסט, אויף וועלכן דער גור-דין וועט שוין נישט האָבן קיין שליטה און ער וועט זיך אַרויס-רייסן פון די גרענעצן פון דעם קליינעם קרייז און זיך אויסשפרייטן העט-ווייט און צערייסן דעם גור-דין, וואָס הענגט איבער דעם גאַנצן פאַלק.

אויף די ברעגעס פון כנרת

איך וויל נישט דערציילן קיין זכרונות, אַבער איך וועל איך דערציילן וועגן איין שמועס, וועגן מיין ערשטן שמועס מיט בערלען. דאָס איז געשען מיט פיר און דרייסיק יאָר צוריק. איך בין דעמאַלט געקומען אויף אַ באַזוך ביי דעם קרייז אויף די ברעגעס פון כנרת. איך בין געווען יונג און פאַרליבט

אין אַלץ, וואָס מיינע אויגן האָבן געזען אין ארץ־ישׂראל און צווישן די אַרבע־טער פון ארץ־ישׂראל. איך האָב נישט געקאָנט פאַרטראָגן קיין שלעכט וואָרט, וואָס איך האָב אין ארץ־ישׂראל געהערט וועגן ארץ־ישׂראל אָדער עמעצן אין ארץ־ישׂראל. פון ירושלים בין איך געגאַנגען קיין גליל, און איין ערב שבת. אין זומער 1911, בין איך אָנגעקומען קיין כנרת, אַ פאַרגאַפּטער פון דער שיינ־קייט פון פּלאַץ און דער אַרבעט פון מיינע ברודער. דאָרט איז מיר אַנטקעגנ־געקומען דער נייער מענטש, דער מענטש פון דער אַרבעטנדיקער קבוצה, בעת ער איז פון פעלד געגאַנגען אַהיים — בערל. ער איז געקומען פון פעלד אין צעריסענע קליידער, לאַטע אויף לאַטע, גרינע לאַטעס אויף שוואַרצן שטאָף. אין דעם ערשטן מאָמענט בין איך דערשטוינט געוואָרן פון אַט־דעם מאַדנעם אויסזען, פון אַט דער נזירות פון יעדער באַלעבאַטישיקייט און קליינבירגער־לעכקייט; עס איז אין דעם געווען עפעס פון שבירת כל הכלים. און צוזאַמען דערמיט האָט פון אים אַרויסגעשטראַלט עפעס אַ נייע פשטות, אַן אויפריכ־טיקייט, פאַר וועלכע איך האָב נישט קיין נאָמען. אַ גאַנצן טאָג און אַ גאַנצע נאַכט האָבן מיר געשמועסט. און איך שעם זיך נישט צו זאָגן: פיל יאָרן האָב איך געלעבט מיט דעם פּראָצענט פון דעם פּראָצענט פון יענעם שמועס.

איך געדענק דעם גאַנצן שמועס, וואָס מיר האָבן דעמאָלט געפירט. איך בין כמעט גרייט אים צו פאַרצייענען זאָץ נאָך זאָץ. אָבער איך וויל דערמאָנען בלויז איין זאָך, וואָס האָט אַ שייכות מיט אונדזער ענין. איך בין געווען אַ פּוועלי־ציון. איך בין געקומען פון רוסלאַנד, און ער האָט זייער שטאַרק גע־וואַלט וויסן, וואָס עס טוט זיך אין דער באַוועגונג אין גלות. איך האָב אים דערציילט וועגן די אויפגאַבן, מיט וועלכע מיינע חברים פאַרנעמען זיך דאָרטן — וועגן אַרבעטער־אַרגאַניזאַציע און עקאָנאָמישער פּראָדוקטיוויזאַציע, וועגן נייע שולן, וועגן העברעיִש און ייִדיש, וועגן קאַמף פאַר רעכט, וועגן ביטערן קאַמף מיט דער רעאַקציע, וועגן אַ באַנייטער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע, וועגן דעם אָנהייב פון אַ חלוצים־באַוועגונג (זי האָט דעמאָלט געהייסן „פּיאַנערן“), וועגן קאַמף מיט דער אַסימילאַציע, וועגן דער רעגולירונג פון דער אימיגראַציע, וועגן אַלע תּריג מצוות.

און איך דערמאָן זיך ווי אַזוי אכזריותדיק בערל איז געווען מיט מיר און זוי ביטער עס זענען געווען זיינע ווערטער. ער האָט גערעדט ביטער און אכזריותדיק וועגן דעם עקזיסטירנדיקן אין לאַנד, האָט קיין זאָך נישט פאַרשע־נערט, ער האָט נישט געוואַלט, אַז איך זאל זיך צופיל פאַרליבן אין דער ווירק־לעכקייט, וואָס האָט זיך פאַר מיר אַנטפלעקט אין לאַנד און האָט מיר נישט געוואַלט לאָזן זיך נאַרן. ער האָט גערעדט שלעכטס וועגן די מענטשן פון ירושלים, ער האָט גערעדט שלעכטס וועגן די יבוער כלל־טווער, ער האָט גע־

ריסן פאסן פון די קאלאָניעס. און ער האָט גאַרנישט געוואָלט זאָגן וועגן דער גאַנצע שפע וויכטיקע און צווייפּלהאַפטע אויפגאַבעס אין גלות, וועגן וועלכע איך האָב אים דערציילט. ער האָט געזאָגט בלויז דאָס: ווען אַ מענטש הייבט זיך אויף און פאַרט אין אַרץ־ישׂראל און טרעט אַריין אין אַ קבוצה, איז ער פטור פון אַלע מצוות, וואָס דו האָסט אויסגערעכנט. נישט דערפאַר וואָס זיי זענען נישט קיין מצוות, נאָר דערפאַר וואָס אויף אַזעלכע מצוות וועלן זיך שטענדיק געפינען בעלנים. מיר גייטיקן זיך אין מענטשן, וואָס זאָלן מוותר זיין אויף אַט־די אַלע מצוות און זאָלן אויף זיך נעמען דעם גאַנצן עול פון די נייע מצוות, מצוות התלויות בארץ און זיין באַניינג. אין דעם מאַמענט, וואָס איינער נעמט אויף זיך די דאָזיקע נייע מצוות, איז ער פטור פון אַלע גלות־מצוות.

דאָס האַרץ האָט נישט לייכט אַקצעפּטירט די דאָזיקע לערע, מיר האָבן זיך פיל געראַנגלט. מיר האָבן זיך געראַנגלט יאָרן. און ווי גליקלעך איז אונז דוער דור, וואָס בערל האָט אים באַזיגט. פון דער דאָזיקער פעיקייט זיך צו פאַרפעסטיקן אין דעם גלות, פאַרגעסן די רעוואָלוציע, ווי וועלט־ניזרים און פאַלקס־ניזרים — איז געשאַפן געוואָרן די קליינע און געבענטשטע, אָבער אַלץ מער זיך אויסברייטערנדיקע און וואַקסנדיקע נייע ייִדישע געזעלשאַפט, וואָס האָט פאַרצויבערט און איינגעשלונגען איין כוואַליע איינוואַנדערער נאָך דער צווייטער, זי איינגעווייט אין אירע געבאַטן, זיי דורכגעדרונגען מיט פאַרווירק־לעכונג־ווילן. פון דעם דאָזיקן סוד הצמצום פון דער צווייטער עליה איז גע־קומען די ברכה פון דער גרעסטער עקספּאַנסיע אין דער געשיכטע פון דעם ציוניזם.

און איין גאַראַנטיע האָט בערל געזען דערפאַר, אַז די דאָזיקע ברכה זאָל באַשטיין: צוזאַמען מיט דער פשוטער לעבנס־פירונג און דער איבערגעגעבנ־קייט צו דער אַרבעט און דער העזה צו פאַרווירקלעכונג — זאָל אויך זיין די אמתע אייניקייט פון אַלע די וואָס געפינען זיך אין דעם קרייז. אַן קיין מחיצות וואָס זענען געבראַכט געוואָרן פון דער פרעמד, אַן מחיצות וואָס זענען געשאַפן געוואָרן אין ארץ־ישׂראל. זיי זענען אַלע מוקצה. אין זיי אַלעמען לויערט דער שטן. די אמתע אייניקייט פון דער גאַנצער אַרבעטער־באַוועגונג אין ארץ־ישׂראל אַרום די נייע אויפגאַבעס, וואָס וואַקסן אַרויס פון די באַדערשענישן פון דעם נייעם לעבן אין ארץ־ישׂראל, איז דער ערשטער תנאי פאַר דער הצלחה פון דער באַוועגונג.

ער האָט שטענדיק געוויסט, אַז באַזונדערס אויף אַט־דעם שטח לויערט די סכנה. און ער איז שטענדיק געשטאַנען אויף דער וואַך אויף אַט־דעם סאַמע געפערלעכן פּלאַץ.

צוויי זייטן האָט געהאַט די מטבע, וואָס בערל און זיינע חברים האָבן אויס-
געאַסן אין דעם קרייז און איבערגעגעבן דעם דור: חלוצישע טרייקייט צו
קטנות — צום בוי, צו דער ערד, צום לייגן אַ ציגל אויף אַ ציגל יעדן טאָג
און יעדע שעה, און גלייכצייטיק אָפהיטן אין זיך די וויזיע פון די קומענדיקע
גרויסע מעשים. קיינמאָל נישט פאַרגעסן, אַז אַפילו אויב איך וועל מיין לעבן
מקריב זיין פאַר די קלייניקייטן, פאַר זייער שאַפונג און פאַרטיידיקונג, ועגען
דאָס נישט מער ווי קלייניקייטן, אויב אין האַרצן שיינט נישט דאָס גרויסע
ליכט.

פון אַט־דער טרייקייט צו „קטנות“ איז געקומען אַלץ וואָס מיר האָבן דער-
גרייכט — אין פעלד און אין וואַרשטאַט און אין דער ווירטשאַפט, אין דער
אַרגאַניזאַציע און אין דעם געזעלשאַפטלעכן לעבן און אין דער ליטעראַטור,
אין דער זעלבטשוץ און אין דער דערציאונג. אויב איר ווילט וויסן, ווי אַזוי
דער דאָזיקער בערל, דער מענטש, וואָס האָט זיך אַזוי פולשטענדיק איבער-
געגעבן די „קטנות“, דעם טאַג־טעגלעכן שאַפן און דער טאַג־טעגלעכער „חיבת
ציון“, דעם בוים און דער פלאַנץ, דער קבוצה און דעם „ארגון“, האָט אין
האַרצן געטראָגן די גרויסע וויזיע, איז איר געאַנגען אַנטקעגן, ווען ס'האַט
אויפגעשיינט די ערשטע האַפענונג, אַז עס איז ענדלעך געקומען איר צייט —
דאַרפט איר לייענען זיינע ווערטער פון דער צייט פון דער מאַביליזאַציע אין
ייִדישן לעגיאָן. מיט דער דערוואַכטער משיח־וויזיע אין האַרצן, האָט ער,
צוזאַמען מיט זיינע ברידער, גענומען די ביקס אין דער האַנט און אַרויס דער
אומקלאַרער צוקונפט אַנטקעגן.

און עס איז נישט געווען קיין קאָנפליקט צווישן די צוויי זאַכן. דאָס פייער
פון האַפענונג אין האַרצן האָט געשמידט דעם ווילן צו בויען און די רעזול-
טאַטן פון דעם אויפבוי האָבן גענערט די ליידנשאַפט פאַר די גרויסע מעשים
און געאיבט די מוסקולן זיך צו ראַנגלען פאַר דעם ביי יעדער געלעגנהייט.
און צו אַט די צוויי זייטן פון דער מטבע איז בערל טריי געבליבן די גאַנצע
צייט פון דעם טאָג, וואָס ער איז עולה געווען קיין ארץ־ישׂראל ביז דעם טאָג,
וואָס ער האָט זיך מיטן לאַנד צום לעצטן מאַל געשיידט.

אין רשות הרבים

און ווען דער כוח איז צייטיק געוואָרן, ווען עס איז רייף געוואָרן די פער-
זענלעכקייט פון דער צווייטער עליה, איז בערל אַרויס אין קאַמף פאַר דער
דעראַבערונג פון דער באַוועגונג אין גלות. זינט יענעם מאַמענט האָט זיך אָנ-
געהויבן דער נצחון־וועג פון דעם ארץ־ישׂראלדיקן אַרבעטער אין פאַלק און
פאַר זיין אויפֿלעבונג.

אין דעם דאזיקן קאמף, וואָס בערל האָט געפירט, איז געלעגן אַ גרויסע העזה. עס איז אוממעגלעך צו רעדן וועגן בערלען און נישט רעדן וועגן דער דאָזיקע פּאָזע פון זיין טעטיקייט. די דאָזיקע העזה האָט אים אויך פאַרשאַפט פיל ביטערניש; אָבער אַן דער דאָזיקער העזה וואָלטן מיר נישט געווען דאָס. וואָס מיר זענען היינט.

איר האָט שוין דאָס אפשר פאַרגעסן, און איר מעגט גליקלעך זיין, וואָס איר האָט עס פאַרגעסן, אָבער די וואָס האָבן אַ זכרון אָדער גרויע האָר אויפן קאָפּ — זיי דאַרפן דאָס נאָך גוט געדענקען. עס איז אַמאָל אין אונדזער דור פאַרגעקומען אַ גרויסער געראַנגל — דער שפּראַכן־קאָמף, איך וואָלט געזאָגט, דער ייִדישער „קאָמף פון קאָמפּן“, אַ קאָמף וואָס איז געווען ביטערער פון די אַלע שפּאַלטונגען, וואָס האָבן געפרעסן און פרעסן נאָך אונדזער באַוועגונג ביזן היינטיקן טאָג, און וואָס יעדער איינער פון אייך ווייסט וועגן זיי. איך וויל אייך טרייסן: דער שפּראַכן־קאָמף איז נאָך געווען מער פאַרביטערט פון אַט־די אַלע קריגערייען. ערשט מיט געציילטע צענדליקער יאָרן צוריק האָט געשטור־רעמט דער דאָזיקער קאָמף, וואָס איז געווען אַן אמתער „רעליגיעזער“ קריג, וואָס האָט דאָס ייִדישע פּאָלק צעריסן אויף צוויי טיילן, און וואָס אין פאַר־שיידענע גילגולים, אָפּענע און פאַרבאַרגענע, האָט ער איז אונדז אַלעמען גע־קאָזט אַ חורבן, אַ קאָמף וואָס איז נאָך אפשר היינט נישט אויסגעלאָשן אינגאַנצן, און וואָס דער אַנאַליטישער היסטאָריקער קען נאָך אפשר היינט געפינען די פאַרבאַרגענע שטעגן, אויף וועלכע דער דאָזיקער שטן, איינגעהילט אין משונה־דיקע און נייע לבושים, טאַנצט נאָך איצט זיינע לעצטע טענץ. דעמאָלט האָט ער געטאַנצט אָפּ, מיטן גאַנצן טעמפּעראַמענט, האָט אָפּגעפרעמדט ברידער און געמאַכט ריסן אין יעדן האַרץ און האָט פאַרהאַסט איין מחנה אין די אויגן פון דער צווייטער, און ברודער אין די אויגן פון ברודער. ווי בערל פלעגט זייער אָפּט ציטירן: „ואיש את בשר רעהו יאכל“.

ווען דער דאָזיקער קאָמף וואָלט זיך געצויגן ביז היינט, ווען דער דאָזי־קער קריג וואָלט געהאַט די קראַפט ביז היינט צו באַהערשן אונדזער געזעל־שאַפטלעכקייט — ווער ווייסט צי מיר וואָלטן איצט געזען אונדזער גאַנצן ווערק אין ארץ־ישׂראל? אונדזער ווערק איז מעגלעך געוואָרן דערפאַר, וואָס עס איז אויפגעקומען אַ נייער שמשון, וואָס האָט געשטורעמט די דאָזיקע קעג־נער און האָט זיי געצווונגען צו פאַרגעסן די שנאה און שליסן צווישן זיך אַ בונד פון מעשים, דער דאָזיקער שמשון, זיין כוח, זיין אָנגריף און זיין נצחון, זענען אויף אייביק פאַרבונדן מיט בערלס נאַמען.

„אחדות העבודה“

דעם דאָזיקן בונד האָט דורכגעפירט די „אחדות העבודה“. נאָך דעם ייִדישן לעגיאָן, בעת עס האָט זיך אין דער חלוצישער מחנה אין ארץ־ישראל אָנגע־הויבן אויסקריסטאָליזירן דער געגאָרטער טיפּ מענטש, דער פּראָדוקט פֿון די באַגערן פֿון די אבות פֿון דער צווייטער עליה, און עס איז אויפגעקומען אין זיינע טויזנטער אַ ייִדישער אַרבעטער, אַ פּאַלקס־מענטש, אַן איינגעוואַרצלטער, אַ בויער, אַ רעוואָלוציאָנער, אַ מענטש וואָס איז זיך מקריב פֿאַר קלייניקייטן און שטרעבט תמיד צו גרויסע מעשים, און עס איז געקומען די צייט אַז ער זאָל אַרויסגיין אין דער ברייטער ייִדישער גאַס — איז „אחדות העבודה“ גע־ווען דער שם־המפורש, וואָס מיט זיין כוח איז געבראַכן געוואָרן דער הערמע־טישער קרייז, וואָס האָט אַרומגערינגלט דעם ייִדישן אַרבעטער אין לאַנד. מיט זיין כוח איז די „אחדות העבודה“ אַרויס צו דעראַבערן ווייטע חברים, זיך צו פאַרבינדן מיט חברים וואָס האָבן זיך געדוכט צו זיין קעגנער, אַבער וואָס זייער עצם־וועזן און זייער שליחות האָבן זיי באַפוילן צו ווערן ברידער. זיי מצרף צו זיין צו דער אַרבעטער־באַוועגונג אין ארץ־ישראל. אין נאָמען פֿון דער „אחדות העבודה“ איז צושטאַנד געקומען דער דאָזיקער בונד.

אין דער „אחדות העבודה“ איז בערלס גייסט געקומען צום דירעקטן און פולסטן אויסדרוק. אין דער „אחדות העבודה“ האָט ער אַריינגעלייגט זיין גאַנצן וועזן, מיט אַלע זיינע געדאַנקען, מיט זיין וויזיע, מיט זיינע פאַרמולירונגען און בענקענישן, און צוזאַמען מיט אַ הייפל חברים האָט ער זי געפירט מיטן ציל זי צו פאַרבינדן מיט דער ציוניסטישער אַרבעטער־באַוועגונג אין גלות — מיט דער באַוועגונג וואָס איז געווען חשוד אין ייִדישיזם, און וואָס האָט אין זיך געטראָגן פיל פּאַלקסטימלעכקייט, אַבער האָט זיך דערווייטערט פֿון העברעיִש און איז אינגאַנצן געווען אַריינגעטאָן אין די טאַג־טעגלעכע זאַרגן און קאַמפֿן פֿון גלות. יאָ, מען האָט געדאַרפט האָבן אַ גרויסע העזה כדי אַרייַנ־צושפּרינגען אין דעם דאָזיקן בונד און זיך נישט שרעקן וועגן דעם שאַדן וואָס ס'וועט ברענגען העברעיִש. און צווישן אונדז איז דאָך נישט געווען קיין גרע־סערע קנאי פֿון העברעיִש, קיין מענטש וואָס האָט זיך אַזוי געזאָרגט פֿאַר הע־ברעיִש, ווי בערל. ער איז נאָך געווען אַ קנאי פֿון העברעיִש אין רוסלאַנד, ווען ער האָט לויט זייער באַציונג צו העברעיִש געמאַסטן די מענטשן פֿון דער באַוועגונג — ווער פֿון זיי עס וועט פאַרלירן דעם נאַציאָנאַלן פנים און צום סוף זיך אינגאַנצן פאַראַטן, און ווער עס וועט מסוגל זיין אויסצוהאַלטן די פייער־פּראָבע און בלייבן אַ דינער פֿון דער ייִדישער רעוואָלוציע. העברעיִש איז פֿאַר אים שטענדיק געווען אַזאַ פּראָבע. פילע פֿון אונדז געדענקען ווי

גרויס ס'איז געווען דער פחד פאר דער „אחדות העבודה“ ביי אונדזערע חברים אין גלות. און דא זיצן אויך חברים וואָס געדענקען נאָך, ווי אזוי מען האָט זיך אין ארץ־ישראל געשראָקן פאר די רעזולטאַטן פון דעם דאָזיקן בונד. פאר דער „אחדות העבודה“, מען האָט מורא געהאַט, אָז בערל צווינגט זי זיך צו פאַרבינדן מיט פרעמדע עלעמענטן און שטעלט אין סכנה די בעסטע דעראַבע־רונגען פון דער ארץ־ישראלדיקער אַרבעטערשאַפט. צוליב דער דאָזיקער מורא איז דאָך טאַקע נישט דערגרייכט געוואָרן די פולע איינהייט פון דער באַוועגונג אין ארץ־ישראל. איך אליין געדענק די מורא דאַרטן, די אימה וואָס דער בונד מיט דער „אחדות העבודה“ האָט אַרויפגעוואָרפן אויף דער וועלט־באַוועגונג פון די פּועלי־ציון אין גלות. ווער ווייס, צי די דאָזיקע מורא פאַר דער „אחדות העבודה“ האָט נישט געפירט צו דער שפּאַלטונג וואָס איז פאַרגעקומען אויף דער ערשטער נאָך־מלחמהדיקער וועלט־קאָנפּערענץ פון די פּועלי־ציון? אין ארץ־ישראל איז צוליב דער מורא פאַר דעם דאָזיקן בונד נישט צושטאַנד גע־קומען די פולע איינהייט פון דער באַוועגונג און אין גלות איז צוליב דער זעל־בער מורא געקומען די שפּאַלטונג אין דער באַוועגונג. און בערל האָט פּונ־דעסטוועגן געוואָגט. ווער קען פאַרגעסן בערלען אין דעם דאָזיקן קאַמף פאַר איינהייט און בעת עס איז געשלאָסן געוואָרן דער דאָזיקער בונד? ער האָט געזיגט אָן צו פרעדיקן און אָן זיך צו קריגן, נאָר אַ דאַנק דעם עצם זיין פון זיין פּערזאָן און פון די טויזנטער חברים אין ארץ־ישראל. זינט דער דאָזיקער בונד איז געשלאָסן געוואָרן איז געעפנט געוואָרן דער וועג פאַר דער גייסטי־קער העגעמאָניע פון דער אַרבעטער־באַוועגונג אין דעם ציוניזם. יאָרן זענען אַוועק, ביז עס האָבן מיט אים שלום געמאַכט אויך די קעגנער צווישן זיינע חברים. אָבער פון דער דאָזיקער העזה איז געקומען סיי די צענטראַלע ראַלע פון דעם אַרבעטער אין ישוב, סיי די גאַנצקייט און אייניקייט פון דער באַווע־גונג, סיי די ערשטע נצחונות פון דער הסתדרות.

און אַז ער איז זיכער געווען אַז די ברכה איז מקיים געוואָרן, אַז עס איז אויפגעקומען דער טרעגער פון דער באַוועגונג, אַז עס איז פאַראַן אַ פלייצע וואָס מען קען אויף איר אַנגלאָדן די שליחות פון דער ייִדישער רעוואָלוציע. האָט ער אויף זיך גענומען די זאָרג דערפאַר, אַז דער דאָזיקער טרעגער, וואָס קומט פון אַלע גלותן און אַלע באַוועגונגען און פאַרשיידענע קולטורן, זאָל זיין ראוי דער שליחות, פעסט אין גייסט, פאַרוואַרצלט אין דער קולטור פון זיין פאַלק, זאָל זיין יניקה ציען פון די ערשטע מקורות. דעמאָלט האָט ער אין דער האַנט גענומען די פען.

פון גראַבאייזן און ביקם — צו דער פען

ביז צום סוף פון דער ערשטער וועלט-מלחמה איז בערל כמעט אינגאנצן נישט געווען קיין שרייבער. אין אַלע זיינע זוכענישן אין רוסלאַנד האָט ער כמעט גאַרנישט געשריבן. אין די ערשטע יאָרן אין ארץ-ישראל האָט ער גע- עריבן זייער ווייניק. אַפילו נאָך דעם ייִדישן לעגיאָן זענען זיינע דברים שבכתב געווען זייער זעלטן. איך דערמאָן זיך אַ שמועס מיט י. ח. ברענערן אין דער צייט פון דער „האדמה“. ברענער האָט זיך פאַר מיר באַקלאַגט וואָס אין דער באַוועגונג געפינען זיך אַזוי ווייניק שרייבער. „מען האָט מיך געמאַכט פאַר אַ רעדאַקטאָר און געלאָזט אויף גאַטס באַראַט... ס'איז נישטאָ מיט וועמען צו גיין צים טיש“. איך בין שוין דאָן געווען פול מיט באַוונדערונג פאַר בערלען, און איך האָב ברענערן געענטפערט: איר האָט דאָך בערלען, פאַדערט עפעס פֿין אים און ער וועט עס טאָן. איך דערמאָן זיך ברענערס שמייכל: „בערל? אַוודאי. אָבער וויפֿל קען מען פון בערלען אַרויסקריגן? אַ נאַטיץ אין יעדן באַנדי?“. און אין דער אמתן, אין די עלף העפטן „האדמה“ געפינען זיך אינגאנצן צוויי- דריי אַרטיקלען פון בערלס פען. אַפילו אין די ערשטע יאָרן פון „קונטרס“ האָט נאָך בערל נישט געטראַכט וועגן זיך ווי וועגן אַ שרייבער. ער האָט די פען גענומען אין דער האַנט אַזוי ווי ער האָט אַמאָל אין דער האַנט גענומען דעם גראַבאייזן און נאָכדעם די ביקם. ער האָט אין דער האַנט גענומען די פען דער- פאַר וואָס דאָס איז געווען אַ כלי-זיין — אַ מיטל צו פאַרגרעסערן די מחנה פון די פאַרווירקלעכער, זי צוזאַמענצושליסן און דערצייען און געבן דאָס באַווסט- זיין פון איר שליחות, זי צו פאַרוואַרצלען אין מענטשלעכע ווערטן, העלפֿן איר געפינען די וועגן צו דער נשמה פון דער אַלט-נייער אומה און פירן אירע טאַג-טעגלעכע קאַמפֿן. ווען בערל האָט צונויפגעשטעלט די רעדאַקציע פון „דבר“ איז צווישן אונדז נישט געווען קיין איין דערפאַרענער זשורנאַליסט. מיר זענען אַלע געווען רעקרוטן. ער האָט יעדן איינעם געגעבן די פען אין האַנט, ווי ער האָט זי אַליין גענומען אין האַנט. ער האָט זיך געזאָרגט פאַר דער ריינקייט פון וואָרט און דער גאַנצקייט פון סטיל און דער טרייקייט צו דער אויפגאַבע פון אַ זשורנאַליסט-שרייבער פון דער חלוצישער באַוועגונג. און מיט זיין פריינטשאַפט, מיט דער תקיפות פון זיין ביישפּיל, מיט זיין ווייכ- קייט, מיט זיין פאַטערלעכקייט, מיט זיין גרויסער דערצייערישער פעיקייט האָט ער אויסגעברייטערט אונדזערע שורות, רעדעוודיק געמאַכט שטומע, שרייבן געמאַכט די נאָמענלאַזע און געשאַפֿן אַן אַטמאָספֿער אַרום דער צייטונג.

זינט די אַרבעטער-באַוועגונג האָט עפנטלעך אָנגעהויבן שפּילן איר גרויסע רֶאָלע אין פֿאַלק, זינט עס האָט זיך אָנגעהויבן איר גייסטיקע העגעמאָניע אין

דעם ציוניזם, איז בערל געשטאנען ווי דער אַנערקענטער — כאַטש נישט שטענדיק געקרוינטער — קאַפּיטאַן בראש פון דער שיף וואָס איז אַנגעגריפן געוואָרן פון שווערע שטורעמס, און מיט זיין מעכטיקן אינטעלעקט, זיין מוט און קלאַרן בליק, האָט ער אויף איר וועג געבראַכן די כוואַליעס און זי געפירט דורך פעלדזן, יעדער איינער פון אונדז, פון די וואָס זיצן דאָ, סיי די וועטעראַנען און סיי די וואָס האָבן זיך שפעטער אַנגעשלאָסן אַן דער מחנה, סיי די וואָס דערקלערן זיך ווי תלמידים און סיי די וואָס דערקלערן זיך אַלט קעגנער, דאַרפן אַריינקוקן אין זיין גייסטיקן באַגאַזש, אין דעם בעסטן וואָס עס ליגט אין דעם דאָזיקן באַגאַזש, כדי זיך צו איבערצייגן ווי גרויס עס איז די ברכה וואָס ער האָט באַקומען פון בערלס גייסטיקן אוצר.

און אין שעהן פון פאַליטישער געפאַר, בעת עס זענען נייטיק געווען זיבן אייגן צו זען צי מען נאַרט אונדז נישט, צי מען האָט אונטער אונדזערע פיס נישט אויסגעשפּרייט אַ נעץ — איז צווישן אונדז נישט געווען קיין איין אויב, וואָס זאָל זען אַזוי טיף און ווייט, ווי בערלס, וואָס זאָל אַזוי פריי זיין פון אַלע פאַליטישע פאַראורטיילן. ס'איז נישט געווען קיין איינער וואָס זאָל אַזוי פעיק זיין צו באַרויקן אין צייטן פון אויסגעדוכטער סכנה און צו פירן אין קאַמף אין צייטן פון אמתער געפאַר.

דער דערנער־וועג

נישט אַלעמען האָט בערל פאַראייניקט. זיין וועג, דער וועג פון „ירובעל“, איז נישט געווען קיין וועג פון שלום־אונטער־אַלע־באַדינגונגען. ער איז פעיק געווען צו קעמפן און זיך קריגן פאַר זיין אמת. בערלס וועג איז קיינמאַל נישט געווען קיין לייכטער. נישט זייער אַפט האָבן, אין די ווערטער פון רחל, „די בלומען געשמייכלט אויף די זייטן פון דעם וועג אויף וועלכן ער איז דורכ־געגאַנגען“. זיינע נצחונות, אַזוי ווי זיינע דורכפאַלן, האָבן אים אַפט געבראַכט בלוז ביטערקייט. אויך בעת ער האָט געקעמפט אויף ציוניסטישע קאַנגרעסן און איז דאָרטן געווען דערפאַלגרייך, אויך בעת אונדזער גאַנצע באַוועגונג האָט אַנערקענט די דערגרייכונגען פון זיין קאַמף, איז זיין וועג געווען אַ דערנער־וועג.

און אין דער הסתדרות איז קיין איינע פון זיינע דעראַכערונגען — דער „המשביר“ און די „אַרבעטער־באַנק“, „ניר“ און די קבוצה „אחדות העבודה“ און די מפא״י, „דבר“ און „עם עובד“, אַט די אַלע גרונטשטיינער וואָס ער האָט געלייגט און וואָס זענען נאָכדעם געוואָרן דער שטאַלץ פון דער גאַנצער באַ־וועגונג — אים נישט אַנגעקומען גרינג. פאַר יעדער איינער פון זיי האָט ער זיך געדאַרפט ראַנגלען מיט חברים און קעגנער, מיט חברים וואָס זענען אים

געוואָרן קעגנער און קעגנער וואָס זענען אים שפעטער געוואָרן חברים. מיט אַלעמען האָט ער זיך געראַנגלט — און אַזוי האָט ער אויסגעטראָטן דעם וועג. דעם וועג פון דער הסתדרות און דער באַוועגונג, מחיל אל חיל, דורך דערנער און שטרויכלונגען. ער האָט זיך געראַנגלט און האָט געזיגט. און צומאַל האָט ער אויך באַקומען זיין שכר. קיינער צווישן אונדז איז נישט געווען אַזוי גליק־לעך מיט יעדן נייעם טאַלאַנט וואָס האָט זיך ביי אונדז אַנטפלעקט, מיט יעדן אַייסדרוק פון אַ נייער אויפריכטיקייט, מיט יעדן אמתן וואָרט פון חלוציות, מיט יעדן ריינעם האַרץ פון אַ נייעם פריינט וואָס האָט זיך אַנגעשלאָסן אָן דער מחנה, מיטן צויבער וואָס האָט אַרויסגעשטראַלט פון דער אַרבעטער־באַוועגונג און דערנעענטערט נאָענטע און ווייטע. פון אַט דעם אַלעם האָט ער אויסגע־שמידט די זעלישע פעיקייט זיך צו ראַנגלען און זיגן.

די פיר אימות

אָבער אין די לעצטע יאָרן זענען מקויים געוואָרן אַלע שרעקן וואָס האָבן אים גערויבט די רו זינט ער איז אַרויס אין קאַמף פאַר דער ייִדישער רעוואַלוציע. אויף איין מאָל זענען געקומען די פיר גרויסע אומגליקן, וואָס פאַר יעדן איינעם פון זיי האָט ער זיך געשראַקן דאָס גאַנצע לעבן און קעגן יעדן איינעם פון זיי האָט ער מאַביליזירט אין קאַמף זיין נשמה און די נשמה פון אונדזער באַוועגונג. די אומגליקן זענען געקומען צוזאַמען — און זיי האָבן אים געגעבן דעם טויטלעכען קלאַפּ.

עס איז געקומען די ייִדישע קאַטאַסטראַפּע. בערל האָט וועגן דעם קיין סך נישט גערעדט. בערל איז צווישן אונדז געווען איינער פון די געציילטע וואָס האָבן ווייניק גערעדט וועגן דער דאָזיקער קאַטאַסטראַפּע. ער האָט וועגן דעם געזאָגט עטלעכע געציילטע ווערטער, געציילטע פלאַמען־ווערטער. מיר געדענקען דאָך אַלע דאָס בילד וואָס ער האָט פאַר אונדז געמאַלט פון דעם בוים וואָס איז איבערגעשניטן געוואָרן אין דער לענג אויף צוויי טיילן, און ווער ווייס צי דער דאָזיקער בוים וועט נאָך וואַקסן... מיט זיין גאַנצער נשמה האָט ער געברענט מיט דעם דאָזיקן ווייטיק, וואָרעם ווער איז צווישן אונדז געווען אַזאַ פאַלקס־מענטש ווי ער? ווער האָט אַזוי געווייטיקט דעם ייִדישן ווייטיק ווי ער? ער איז באַמת אויפגעטרייסלט געוואָרן פון דעם ייִדישן בראַך, אָבער ער האָט וועגן דעם ווייניק גערעדט, וואָרעם עס איז געקומען דאָס פאַרוואָס ער האָט שטענ־דיק מורא געהאַט. אים האָט זיך געדוכט, אַז שוין אין די קאַשמאַר־חלומות פון זיין יוגנט האָט ער געזען עטוואָס פון דעם וואָס איז איצט געקומען. עס האָט זיך אים געדוכט, אַז עס ווערן איצט פאַרווירקלעכט די דאָזיקע יוגנט־קאַשמאַרן. נאָך אין זיינע ס׳סישע יאָרן האָט ער געוואָסט, אַז אויפן שטערן פון גלות איז

אויסגעקריצט אַ צייכן. דער צייכן; אונטערגאַנג. בנוגע דעם האָט ער נישט גע-
האַט קיין שום אילוזיעס. ער איז קיינמאָל נישט פאַרכאַפט געוואָרן פון די דאָזיקע
אילוזיעס — צי זיי האָבן געטראָגן דעם נאָמען „סיים“ אָדער „אויטאַנאַמיע“
אָדער „גלייכע רעכט“ אָדער „פּראָדוקטיוויזאַציע“ אָדער „ייִדיש“. אַוודאי דאַרפן
מיר מיט אונדזערע לעצטע כוחות פרווון צו ראַטעווען פון דעם לייבן-מויל
פון דער פרעמד אַלץ וואָס עס לאָזט זיך ראַטעווען. ער האָט זיינע חברים נישט
געשטערט צו טאָן די דאָזיקע אַרבעט. אָבער טיף אין האַרצן האָט ער גע-
וויסט: עמעצער לויפערט אויף יעדן ייִדישן הויז אין דער פרעמד. ער האָט
געזען דעם צייכן פון אונטערגאַנג אויפן שטערן פון יעדן ייִדישן קינד אין
גלות, אויף יעדן ייִדישן מנין און אויף יעדער שטאַט און שטעטל. דערפאַר איז
אַזוי גרויס געווען די תשוקה וואָס שנעלער צונויפצוזאַמלען און ברענגען אַהער,
אויף יעדן וועג וואָס עס לאָזט זיך און פאַר יעדן פרייז וואָס ווערט פון אונדז
געפאָדערט — איידער מיר פאַרשפּעטיקן. און מיר האָבן פאַרשפּעטיקט. און
ווען עס איז געקומען די גרויסע אימה, איז ער אויפגעטרייסלט געוואָרן ביז
צו די אָפּגרוינטן פון זיין נשמה — און ער איז אַנטשטומט געוואָרן. דער מענטש
פון די אָנהייב-יאָרן פון די ס"ס פון דער לערע וועגן גלות-אונטערגאַנג. האָט
געזען אַז אַלץ פאַרוואָס ער האָט זיך געשראַקן איז געקומען — און פיל מער
ווי דאָס.

און צוזאַמען מיט דעם איז געקומען דאָס ווייס-בוך. דער בערל, וואָס האָט
געשריבן די נאָטיצן „הרוגי מלכות“ און „במקום המשפט שם הרשע“, נאָך די
אומרוען אין ירושלים, אין יאָר 1920, וועלכער האָט אַנאַליזירט די אַלע פּלאַנ-
טערן פון דעם קאָלאָניאַל-רעזשים אין ארץ-ישראל זינט די טעג פון ראַנאַלד
סטאַרס און הערבערט סעמיועל און ווייטער, וועלכער איז געשטאַנען אויף
דער וואַך און האָט נישט פאַרקוקט קיין איינעם פון די אַלע שטרויכלונגען,
וואָס עס האָבן אונדז אונטערגעלייגט. די קינסטלער-הענט פון די בריטישע
מאַכטהאַבער אין ארץ-ישראל — האָט דערזען ווי געניטע הענט פאַראייניקן זיך
פון אַלע זייטן כדי צו דערשטיקן דאָס יונגע ייִדישע ווערק. עס דערנעענטערט
זיך די געפאַר צו בלייבן אָן עליה און באַדן און אָן אינערלעכער זעלבסטשענ-
דיקייט.

און פון אינעווייניק האָט ווידער אָנגעהויבן לויפערן די אים זייער גוט-
באַקאַנטע געפאַר — די סכנה פון התבטלות פאַרן צויבער פון אַ נישט-ייִדישער
רעוואָלוציע. דאָס איז דאָך די מורא וואָס האָט אים גערויבט די רו זינט זיינע
יונגסטע יאָרן — די מורא פאַר דער נישט-ייִדישער רעוואָלוציע, וואָס איר
צויבער פאַרן יונגן ייִד איז גרעסער ווי דער צויבער פון דער ייִדישער רע-
וואָלוציע. די מורא פאַר דער הכנעה אין דער רעוואָלוציע. אַט איז געקומען

די איצטיקע מלחמה און אלץ וואָס איז מיט איר פאַרבונדן — און מיט דעם איז אויך פון דאָס ניי געקומען די אַלטע סכנה, וואָס האָט זיך אָנגעפאַנגען מיט דער התבטלות פאַר דער צויבער פון רוסלאַנד. בערל איז נישט געווען קיין קעגנער פון דער רוסישער רעוואָלוציע. צווישן די ערשטע סאָציאַליסטישע צייטשריפטן וואָס האָבן באַוווּנדערט דעם דאָזיקן „נחשון־שפרונג“ פון סאַ־ציאַליסטישע דוחקי הקץ איז געווען בערלס „קונטרס“, און ער האָט עס קיינמאַל נישט פאַרגעסן — נישט געקוקט אויף זיין קעגנערשאַפט צו די פעלשונגען און דער אונטערדריקונג פון פרייהייט. אָבער ער האָט מורא געהאַט פאַר דער ייִדישער זעלבסטפאַרלייקענונג, וואָס האָט זיך פונאַדערגעוואָקסן אין תחום פון דער דאָזיקער רעוואָלוציע. און אַט איז די התבטלות ווידער אויפגעשווומען פון פאַרשיידענע קאָלירן.

און צום סוף איז געקומען די פערטע סכנה: די סכנה פון פירוד הלבבות. די סכנה פון דער צעפאלונג פון דער מחנה. פון דאָס ניי — קעגנזייטיקע פאַר־דעכטיקייט, פון דאָס ניי — שפאַלטעריי און שפאַלטונגען, פון דאָס ניי — „איש את בשר רעהו יאכלו“.

צוזאַמען זענען געקומען די פיר אומגליקן — און ער איז אַנטשטומט געוואָרן. ווער עס האָט אים אין די לעצטע יאָרן נישט געזען האָט נישט געזען קיין פאַרווונדעטען בער. איך וויל וועגן דעם פיל נישט רעדן. אין יענע יאָרן איז אין אים געווען עפעס פון מלך שאול אין עין־דור, פון דעם קאַצקער רבי אין זיינע התבודדות־יאָרן, פון מיכה־יוסף בערדיטשעווסקי אין זיין יאוש־תקופה.

אַ געפענטעטער, אן אין זיך פאַרשלאַסענער, אַ צאַרנדיקער, אַ צעווייטיק־טער, אַ פאַרווונדעטער — און פון דעסטוועגן אַ גלייביקער. עפעס איז פאַר־לאָרן געגאַנגען, אָבער מיר וועלן זיך נאָך אומקערן צו זיך.

און דעמאָלט, ווען פון אַלע זייטן האָבן זיך אַ לאָז געטאַן די גרויסע אומ־גליקן, האָט ער פון דאָס ניי אַרום זיך אָנגעצייכנט אַ קליינעם קרייז. זיינע הענט זענען געווען פול מיט אַרבעט אין פאַרשיידענע אינסטיטוציעס פון דער באַוועגונג, אין קרן־קימת און אין „גיר“, אָבער ער האָט אינגאַנצן קאַנצענ־טירט אין אַ קליינעם קרייז, זיין אַלט־נייעם קרייז — דאָס בוך.

ווי אַ ביבליאָטעקאַר האָט ער אָנגעהויבן אין באַברויסק, ווי אַ ביב־ליאָטעקאַר, וואָס זוכט אויף פאַר אַ בחור אַדער אַ מיידל דאָס בוך, וואָס ער אַדער זי דאַרף האָבן, כדי צו געפינען זיין אַדער איר וועג — און ווי אַ ביב־ליאָטעקאַר פון דער אַרבעטער־באַוועגונג אין היימלאַנד, ווי דער ביבליאָטע־קאַר פון בית־ישראל אין זיין צייט, האָט ער פאַרענדיקט זיין לעבן, עס וועט נאָך אַמאָל דערציילט ווערן וועגן די גרויסע האַפענונגען

וואָס בערל האָט מיט זיך מיטגענומען און מען וועט נאָך מאַכן אַ סך־הכל פון די גרויסע טאַטן וואָס בערל האָט פאַרווירקלעכט, וואָס אַ טייל פון זיי האָט ער פאַרענדיקט און אַנדערע האָט ער ערשט אָנגעהויבן וועבן. דאָס ווינקל פון בוך איז אים אין די יאָרן פון אומגליק געוואָרן אַן אינדזל פון אַפּרו.

אַזוי ווי אין זיינע פּרילינגס־טעג אויף די ברעגן פון כּנרת, האָט ער אויך דאָס מאָל אין דעם קליינעם קרייז געוואָלט אַריינברענגען פון דאָס גיי מענטשלעכע אינהאַלטן, וואַרצלדיקן ייִדישן אינהאַלט, זעלבסטשטענדיקן אַרץ־ישראַלדיקן אינהאַלט, דערלייזנדיקן אַרבעטער־אינהאַלט דעם אינהאַלט פון דער ייִדישער רעוואָלוציע אין אונדזער צייט. אָבער דאָס מאָל האָט ער נישט באַוווּזן צו פאַרווירקלעכן דאָס, וואָס ער האָט אָנגעהויבן.

זיין לעבן איז נישט געווען לאַנג, אָבער לאַנג האָט זיך אין דעם דאָזיקן לעבן געצויגן דער כּרילינגס־טאַג. פון דעם פּופּזנטן ביז דעם זיבן־אויף־פּופּ־ציקסטן יאָר — איין יוגנט־טאַג, אַ טאַג איבער וועלכן עס האָט געשוועבט די ברכה פון שטורעם, אַ טאַג פון שטראַלנדיקן צויבער. און אַזוי ווי ער האָט מיט דריי און פּערציק יאָר צוריק באַצויבערט דעם ייִדישן יוגנטמאַן פון רוסלאַנד וואָס איז אים געקומען באַזוכן ביי די ברעגן פון כּנרת, האָט ער נאָכדעם באַצוי־בערט דאָס האַרץ פון דעם גימנאַזיסט פון דער „הרצליה“ און דעם ייִדישן אַרבעטער אין דער אַמעריקאַנער שטאַט און דאָס האַרץ פון דעם יוגן עולה פון דייטשלאַנד אַדער איטאַליע. און אַזוי האָט ער אויך אין די לעצטע יאָרן באַצויבערט די יוגנט וואָס איז צו אים געקומען פון עמק, די יוגנט מיט וועל־כּער ער האָט זיך באַגעגנט אין סעמינאַרן און אין זיין צימער, וואָס איז שטענ־דיק פול געווען מיט מענטשן פון פאַרשיידענע עלטערס און פאַרשיידענע סבי־בות. ער האָט געפאַנגען הערצער ווי אַ פירער און אַ לערער און ווי אַ פּריינט און אַ חבר. יעדער איינער פון אונדז, וואָס וועט דאָ, אין זיין ווינקל, מאַכן זיין חשבון הנפשׁ, ווייס וואָס עס האָט אים געגעבן נישט נאָר דער פירער און דער שריפטשטעלער און דער לערער, נאָר אויך דער חבר און דער פּאַטערלעכער פּריינט.

חדשים ווי מיר טאַפּטשען שוין אַן אים. יעדער איינער אין זיין ווינקל. אונדזער באַוועגונג האָט נאָך קיינמאַל נישט געלעבט אין אַזאַ פּוסטן חלל. ווי דער וואָס עס האָט געלאָזן זיין טויט, אַן אומענדלעכן חלל, וואָס קיין איינער פון אונדז קען נישט זאָגן ווי אַזוי מען קען אים אַנפּילן.

שלמה קאפל־אנסקי

לויט דער אזכרה־רעדע, געהאלטן אינעם טאָג פון ש. קאפל־אנסקים
טויט אויף דער טרויער־זיצונג פונעם איחוד־עולמי

היינט איז אַוועק פון אונדז אַ קלאַסיקער פונעם ציוניסטישן סאַציאַליזם.
איינער פון די ערשטע בויער און באַגרינדער פונעם פּועלי־ציוניזם;
חברים, איך וואָלט נישט וועלן איר זאָלט מאַכן אייער חשובון מיט אונדזער
גרויסן נפטר בלויז לויט אייערע איינדרוקן פון זיין טעטיקייט אין די לעצטע
עטלעכע יאָרן, הגם אויך די לעצטע יאָרן, ווען ער איז געשטאַנען בראש פונעם
טעכניקום אין חיפה, איז זיין טעטיקייט געווען אַ דערפאַלגרייכע און אַ גע־
בענטשטע; היינט וואָלט איך וועלן איר זאָלט מאַכן דעם לאַנגן חשובון פון זיין
רייך לעבן און פרובירן געדענקען זיין גאַנצן ווערט פאַר אונדזער פאַנאַנדער־
געוואַקסענער און פאַנאַנדערגעוואַרפענער באַוועגונג פון אָנהייב אָן. און דער
חשובון וועט זיין אַ גרויסער און די ירושה אַ פאַרצווייגטע. ווייל איינער פון די
סאַמע ווייניקע צווישן אונדז איז געווען קאפל־אנסקי, וואָס האָט זוכה געווען צו
זיין אויף אַ סך געביטן פון אונדזערע געדאַנקען און מעשים אַ ראַשוו. איינער
פון די געציילטע ערשטע, וואָס האָבן געלייגט די גרונט־שטיינער פון אונדזער
ציוניסטישן סאַציאַליזם אָדער סאַציאַליסטישן ציוניזם, און די גרונט־שטיינער
זענען געוואָרן ווינקל־שטיינער פון אונדזער גאַנצן היינטיקן בנין.

איצט, עטלעכע שעה נאָכדעם ווי עס איז אונדז אָנגעקומען די דערשי־
טערנדיקע און איבעראַשנדיק־דערשלאַגנדיקע ידיעה, וועל איך נישט קענען
געבן קיין אַפּשאַצונג פון זיין פּערזענלעכקייט און פון זיין ווערט. דאָס האַרץ
איז נאָר פול פון טרויער און אבלות. ערשט מיט אַ צען טעג צוריק בין איך
מיט אים געזעסן אין זיין קאַבינעט אין חיפה, און ער האָט אַ דערמוטיקטער
דערציילט וועגן דער אויגן־קראַנקייט וואָס ער איז גליקלעך איבערגעקומען
און האָט מיר מיט פרייד געשענקט די העברעיִשע אויסגאַבע פון זיינע גע־
זאַמלשע אַרטיקלעך, וואָס איז איצט אַרויס¹ און ער האָט נאָך זוכה געווען עס

¹ ש. קאפל־אנסקי: חזון והגשמה, הוצאת ספרית פועלים, 1950, 518 עמודים; דער
גרעסטער טייל פון די שריפטן איז אַנטהאַלטן אינעם באַנד „פון אָנאָג צו פאַרווירקלעכונג“,
אַרויסגעגעבן אין וואַרשע, אין יאָר 1932 פונעם פאַרבאַנדס־בירור פּועלי־ציון (צ. ס.).

צו זען אין די טעג, ווען ער האָט גאַרנישט משער געווען, אָז זיי זענען די לעצטע פון זיין לעבן. מען וועט נאָך ביי אונדז שאַצן און שאַצן זיין ווערק און זיין וועג. איצט וויל איך נאָך קורץ דערמאָנען פאַר די עלטערע און יונגערע חברים אין טרויער: אַ גרונטשטיינלייגער איז היינט אַוועק פון אונדזערע רייען. כדי מסביר צו זיין דאָס, וויל איך נאָר אויפציילן עטלעכע גרויסע פרשיות פון אונדזער טעאָריע און פראַקטיק, אין וועלכע ער איז געווען אַן ערשטער, און אַזאָ וועט זיין אַנדענק בלייבן אין דער געשיכטע פון אונדזער באַוועגונג:

אָט זיצט איר דאָ טרויערנדיק אַרום דעם באַשיידענעם טיש פון אונדזער וועלט־פאַרבאַנד־צענטראַלע, ווייסט איר אָבער, אָז די עצם־עקזיסטענץ פון אַזאַ טיש איז אַמאָל געווען אַ גוואַלדיקער רעוואָלוציאַנערער חידוש? די ייִדישע אַרבעטער־באַוועגונג איז עלטער פאַר קאַפּלאַנסקי. דער ציוניסטישער סאַציאַל־ליזם איז אויך עלטער. אָבער סיי דער „בונד“ אין רוסלאַנד און פּוילן, סיי זש.פּ.ס. אין גאַליציע, סיי די „גענאַסן“ אין אַמעריקע און סיי די אָנהייבן פון די ציוניסטיש־סאַציאַליסטישע פאַרטייען אין „תּחום“ — זענען אַלע געווען פון שטענדיק אָן לאַנד־פאַרטייען. עס איז געווען אַ מושכל ראשון, אָז אַן אַר־בעטער־באַוועגונג איז אַ פּאָליטישע באַוועגונג און ממילא אַ לאַנד־באַוועגונג, וואָס הייבט זיך אָן און ענדיקט זיך אין די גרענעצן פון יעדער מדינה באַזונדער. ערשט, ווען עס איז קלאָר געוואָרן, אָז די ייִדישע אַרבעטער־באַוועגונג מוז גאָר זיין אַ נאַציאָנאַל־באַפרייענדיקע באַוועגונג, און דעריבער קודם־כל גאָר אַ קאָלאָניאַטאָרישע באַוועגונג, איז מעגלעך געוואָרן דער באַגריף וועלט־באַוועגונג אין דער ייִדישער אַרבעטערשאַפּט. שפעטער מיט יאָרן, האָבן עס נאָכגעטאָן כמעט אַלע אַרבעטער־ריכטונגען ביי ייִדן. אָט דער טיש איז געווען דער אָנהייב. און קאַפּלאַנסקי איז געווען זיין אָנהייבער. צוזאַמען מיט בער באַראַכאָו און אייניקע געציילטע חברים, האָט ער דעמאָלט אים געגרינדעט און ער איז געוואָרן זיין ערשטער סעקרעטאַר, און איז געבליבן זיין באַלעבנדיקער און פירנדיקער כּוח צענדליקער יאָרן נאָכאַנאַנד.

און מיט קאַפּלאַנסקיס נאָמען איז פאַרבונדן דער אָנהייב פון זעלבסט־שטענדיקער אַרבעטער־קאָלאָניאַצייע אין ארץ־ישׂראל. אָט פירן מיר אַריבער קאַפּלאַנסקיס ארון קיין מרחביה. אַזוי איז געווען זיין לעצטער ווונטש. ווייסט מען היינט וואָס איז אַמאָל געווען די באַדייטונג פונעם קאַפּעראַטיוון קאָלאַ־ניזאַטאָרישן עקספּערימענט אין מרחביה?

עס איז נאָך געווען אין די טעג פון טעאָדאָר הערצל. דער גרינדער פונעם פּאָליטישן ציוניזם און גרויסער סאַציאַל־רעפּאַרמאַטאָרישער טרויער, האָט געוואָלט זאַמלען אַרום דער ציוניסטישער באַוועגונג די גרעסטע און לייכט־זינקסטע אינטעלעקטועלע כּוחות פונעם ייִדישן פּאָלק, וואָס שמען מיט זייער

וויסנשאפטלעכן אָדער ליטעראַרישן רוף אין גאָר דער וועלט. האָט ער אַראָפֿ-
געבראַכט — צום 5טן ציוניסטישן קאָנגרעס, — דעם דעמאָלט באַרימטן עקאָ-
נאַמיסט און טעאָרעטיקער פֿון לאַנדווירטשאַפטלעכער קאָאָפּעראַציע, פּראָפֿע-
סאָר פּראַנץ אָפּענהיימער און ער האָט אים געגעבן צו האַלטן דעם רעפּעראַט
וועגן דער קאָלאָניאַטאַרישער טעטיקייט אין אַרץ־ישׂראל. אָפּנהיימער האָט דאָן
פּאַרגעשלאָגן אַ פּלאַן, וועגן זיין לאַנדווירטשאַפטלעכער גענאָסנשאַפט, וועלכע
דאַרף באַפּרייען די וועלט פֿון קלאַסן־קעגנזאַץ און באַדן־פּאַרשקלאַפּונג און
דאַרף זיין דער יסוד פֿון דער אַרץ־ישׂראלדיקער קאָלאָניאַציע. דער קאָנגרעס
האָט באַגייסטערט אויסגעהערט און יובלענדיק צוגעשטימט. עס איז דאָך געווען
ערשט איין יאָר נאַכדעם ווי עס איז געגרינדעט געוואָרן דער נאַציאָנאַל־פּאַנד
און פּראַקלאַמירט געוואָרן די לאַזונג פֿון נאַציאָנאַליזירן דעם באַדן, אָבער,
אַז אָפּנהיימער האָט שפּעטער געפּאָדערט פּאַר דער פּאַרווירקלעכונג פֿון זיין
פּלאַן פּופּזיק טויזנט פּראַנק — האָט דער קאָנגרעס זיך אָפּגעזאָגט אַנצונעמען
זיין פּאַנטאַסטישע פּאָדערונג. דאָן האָט זיך אויפּגעהויבן אַ יונגער ביאָליסטאָ-
קער סטודענט פֿון ווינער פּאָליטעכניקום, וואָס האָט פּאַרטראַטן אויפֿן קאַנ-
גרעס די ערשטע פּועלי־ציון גרופּן פֿון גאַליציע און האָט דערקלערט: ער וועט
צווישן זיינע אַרעמע „האַנדלס־אַנגעשטעלטע“ אָנהייבן זאַמלען די נייטיקע סו-
מע, וואָס דער קאָנגרעס קען נישט אויפּברענגען, און אָפּענהיימערס קאָאָפּע-
ראַטיווע זידלונג אין מרחביה וועט אַנטשטיין. קאַפּלאַנסקי איז עס געווען יע-
נער ווינער סטודענט. און ער האָט גענומען די אַרבעט אויף זיך. ער האָט עס
פּאַרגעשלאָגן זיין פּאַרטיי־קאָנפּערענץ אין קראַקע און עס איז באַשלאָסן גע-
וואָרן אָנצוהייבן די געלט־זאַמלונג. ער האָט אַראָפּגעבראַכט אָפּנהיימערן אויף
אַ סעמינאַר צו זיך קיין לעמבערג; גרייצער צו גרייצער האָבן חברים גע-
זאַמלט און דערפֿון איז שפּעטער אויסגעוואַקסן דער פּאַלעסטינע־אַרבעטער-
פּאַנד (קפּא"י), דער יסוד און אָנהייב פֿון דער גאַנצער פּאַרצווייגטער זעלבסט-
שטענדיקער אַרבעטער־קאָלאָניאַציע־פּינאַצירונג. און זינט דעמאָלט צייט זיך
זיין „ראַמאַן“ מיט מרחביה, וואָס האָט זיך נעכטן פּאַרענדיקט מיט זיין צוואַה,
געפּינען דאַרטן זיין לעצטע רו. און זינט דעמאָלט קייטלט זיך זיין לאַנגער גע-
דאַנקלעכער קאַמף, דער פּאַרשונגס־קאַמף און דער פּאָליטישער קאַמף פּאַר דער
קבוצה, פּאַר דער געמישטער ווירטשאַפט, פּאַר דעם אַרט פֿון דער גענאָסנ-
שאַפטלעכער קאָלאָניאַציע אין דער ציוניסטישער אויפּבוי־אַרבעט קעגן אַלע
קעגנער און פּאַרלוימדער. אַ קאַמף וואָס ער האָט געפירט אין וואָרט און אין
שריפט, אין דער לייטונג פֿון קרן־קימת און אין דירעקטאָריום פֿון קרן־היסוד
אין ירושלים, אין די וויסנשאַפטלעכע זאַמלביכער „אַרץ־ישׂראל“ און אין די
דעטאַלירט באַגרינדעטע מעמאָראַנדומס, אין זיין אייגענעם גאַמען און אין נאָ-

מען פונעם פועלי-ציון פארבאנד, אין ווירטשאפט-ראט פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע און אין דעם קאלאניזאציע-דעפארטאמענט וואס ער האט גע- פירט, ביז צום קאמף קעגן האפ סימפסאן און ביז צו דער גרינדונג פון גבת אין די יארן פון קאלאניזאטארישן שטילשטאנד.

צווישן אלע ערשטע באגרינדער און טעאָרעטיקער פון פועלי-ציון אין אויסלאנד איז ער — אין די יארן פון פארן ערשטן וועלט-קריג — געווען דער סאמע ארץ-ישראלדיקסטער, דער זייל פון פאלעסטיניזם און קאלאניזאציע-געדאנק אין דער גאנצער באוועגונג, אליין העפארן קיין ארץ-ישראל און געווען לערער אין דער גימנאזיע „הרצליה“ און ווונדערבאר גוט באהערשט העברעיִש און געפארשט די קאלאניזאציע-פראבלעמען און געצווונגען די גאנצע בא-וועגונג צו לערנען דעם ענין ארץ-ישראל.

ווער פון די עלטסטע חברים געדענקט דען נישט זיין רוסיש ביכלעלע, „יאַמקאָסט פּאַלעסטיני“ (די אויפנעם-פעניקייט פון א״י)? וווּ איז געווען אַ קרייז פון פועלי-ציון און צעירי-ציון און החלוץ און סתם אַ דורשטיקער נאך ארץ-ישראל וואָס האָט נישט שטודירט אַט-די קורצע פאַרשונג, וואָס האָט מיט ציפערן און פאַרגלייך-טאַבעלן געפרוווט באַגרינדן די גרויסע קאַלאַניזאַטאָרישע אויפנעם-מעגלעכקייטן וואָס עס טראַגט אין זיך דאָס וויסטע ארץ-ישראלי און ווייל דאָס האָט גערעדט צו אונדז אַ טרוקענער אינוזשינער, אַ מתנגד, אַ ליט-וואַק, אַן געפילמעסיקער באַגייסטערונג, מיט לויטער חשבונות און וויסנשאַפט-לעכע פאַרגלייכונגען מיט אַנדערע לענדער און מיט אַ פעסטן גלויבן און קריי-טישן אָפטימיזם — האָט עס געהאַט אַזאַ אומפאַרגלייכלעכע דערצייערישע באַ-דייטונג.

און טאַקע דערפאַר איז געווען אַזוי נאַטירלעך וואָס ער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט פאַרטראַטן די פועלי-ציון אין די אינסטאַנצן פון דער ציוניסטישער וועלט-אָרגאַניזאַציע. ווען די גאַנצע פועלי-ציוניסטישע רעפּרע-זענטאַנץ איז באַשטאַנען פון איין מיטגליד אין ציוניסטישן אַקציאָנס-קאַמיטעט, איז דער מיטגליד געווען — שלמה קאַפּלאַנסקי. און אַז די פאַרטרעטונג איז געוואָרן ברייטער און איינפלוסרייכער און עס איז געקומען די צייט, אַז אַ פועלי-ציון זאָל געוויילט ווערן אין דער עקזעקוטיווע פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע, איז עס געווען נאַטירלעך און זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז דער רעפּרעזענטאַנט איז געווען שלמה קאַפּלאַנסקי.

און פונקט ווי ער איז געווען דער ערשטער סאַציאַליסטישער פאַרטרעטער

¹ געשריבן אין 1916 אין האַג, דערשינען נאָכאַמאָל אין 1923 אין בערלין און ווידער אין 1930, נייבאַרבעט, אַלס רעפּראַט אויפן ערשטן קאָנגרעס פון אַרבעטניקן א״י.

אין דער עקזעקוטיווע פון דער ציוניסטישער וועלט־ארגאניזאציע, אזוי איז ער אויך געווען דער ערשטער ציוניסטישער פארטרעטער אין דער עקזעקוטיווע בונדעס סאציאליסטישן אינטערנאציאנאל.

אט דעם אַנשלוס פון די פועלי־ציון אין דעם סאציאליסטישן אינטער־נאציאנאל און דאָס אויסקעמפן פון די ציוניסטישע אַרבעטער־אידיען אין די רייען פון דער אינטערנאציאנאלער סאציאליסטישער עפנטלעכקייט האָט ער — מיט פולן רעכט — באַטראַכט אַלס זיין לעבנסווערק. נאָך אין יאָר 1907, — אינעם זעלבן יאָר ווען עס איז געגרינדעט געוואָרן דער פועלי־ציון וועלט־פאַרבאַנד, — האָט ער פאַרפאַסט דעם מעמאָראַנדום צום אינטערנאציאנאל, וועגן דעם אַנשלוס. און ווען עס האָט זיך פאַרענדיקט די וועלט־מלחמה און דער סאציאליסטישער אינטערנאציאנאל האָט געגלייבט, אַז ער קען פאַרשלאָגן אַ פאַראַראַם פאַרן וועלט־שלום, האָט זיך קאַפלאַנסקי אַריינגעוואָרפן מיט זיין גאַנצער ענערגיע אין דער אַרבעט צו אַריינגלידערן דאָס א״י־פאַראַראַם פונעם ציוניזם אין דעם גאַנצן סיסטעם פון די אַקטועלע פּאָליטישע פּאַדערונגען פון וועלט־פּראָלעטאַריאַט. ער איז געווען דער מחבר פונעם ״רויטן בוך״¹ וואָס איז דענסטמאַל געווען דאָס אינטריט־בוך פון דעם ייִדישן נאַציאָנאַלן געדאַנק און פון דער ציוניסטישער א״י־פּאַדערונג אין דער וועלט־משפּחה פונעם אַר־גאַנזירטן סאציאַליזם. זינט דאָן האָט זיך אַ סך געענדערט, סיי אין דער וועלט, סיי ביי ייִדן, סיי אין דער אַרבעטערשאַפּט. עס איז נישט יענער אינטערנאַ־ציאָנאַל און עס איז נישט יענער צושטאַנד ביי ייִדן. אָבער דער פּאַקט פון אונדזער אַרגאַניזירטער באַטייליקונג, אַלס זעלבסטשטענדיקע, שטאַלצע, אין א״י־פאַראַנקערטע, ייִדישע נאַציע אין דער משפּחה פון פעלקער — האָט זיך דאָן אָנגעהויבן, און זינט דאָן נישט אויפגעהערט.

און ביי זיין גאַנצער גרויסער שמחה פונעם פועלי־ציון אַריינטריט אין דער סאציאליסטישער עפנטלעכקייט, וואָס ער האָט מיט אַ סך גרונט באַטראַכט אַלס דעם דערפאַלג פון זיין מיי, האָט ער אָבער גלייכצייטיק גענוי געוויסט צו באַטראַכטן עס אַלס אַן אָנהייב פון אונדזער קאַמף אינעווייניק. סיי אין דעם צווייטן אינטערנאציאנאל און סיי אינעם ווינער אינטערנאציאנאל און סיי אַלס פּאָליטישער פאַרטערטער אין לאַנדאָן אין זיין אויפקלערונג־אַרבעט ביי דער ענגלישער לייבאַר־פאַרטיי, האָט ער דעם קאַמף פאַר ציוניסטישער אונטער־שטיצונג אין די רייען פון דער סאציאליסטישער דענקער־וועלט געזען אַלס זיין לעבנס־ווערק און האָט אים געפירט מיט סיסטעם, מיט התמדה, מיט גע־

¹ ״די ייִדן אין קריג״, דענקשריפט פון פועלי־ציון וועלט־פאַרבאַנד צום אינטערנאַ־ציאָנאַלן סאציאַליסטישן ביוראָ, דערשינען אין האָב 1915 און 1917.

דולד, מיט פאָרזיכט, מיט עקשנות. און מען האָט געדאַרפט זען קאַפּלאַנסקיין אין בריסל, ביי דער גרינדונג פון אינטערנאַציאָנאַלן סאָציאַליסטישן קאָמיטעט פאַר ארץ־ישׂראל, וווּ מיר האָבן צוזאַמענגעבראַכט, אי עדואַרד בערנשטיין, אי הענדערסאָן, אי לאַנגע, אי וואַנדערוועלדע, אי פיראַר, אי סאַסענבאַך, אי הויזמאַנס — כדי צו זען דעם פלייסיקן, מידן גליקלעכן פאַרזייער, ווען ער טראַגט מיט פרייד די פולע גארבן פון רייכן פעלד אין שייער אַרײן.

דאָס זענען אַלץ בראשית־שטיינער, גרונטלייגנדיקע דערגרייכונגען, וועל־כע האָבן זיך שפּעטער געענדערט און זענען איבערצעמענטירט געוואָרן — אויף וועלכע עס איז אָבער אויפגעבויט אונדזער גאַנצער היינטיקער בנין. ווערט אַרויסגעריסן פונעם לעבן אזאָ מענטש, דאַכט זיך: שטיקער גאַנצע פּוֹן דיין אייגן לעבן שווימען אוועק אין די אייביקייטן.

מיר פּערזענלעך איז — ביי אַלע אונדזערע חלוקי־דעות פון די לעצטע יאָרן — אַרויסגעריסן געוואָרן היינט אַ פריינט, אָן וועמען איך קען נישט דענ־קען אונדזער גאַנצע אַנטוויקלונג. אין דער יוגנט איז ער מיר געווען לערער, יאָרן־לאַנג איז ער מיר געווען אַ פירנדיקער חבר, אַ סך יאָרן האָבן מיר אָפט געהאַט מיינונגס־פאַרשידנהייטן, אָבער שטענדיק זענען מיר געווען גרויסע גוטע פריינט. קעגנער האָבן געפילט, אָן פאַר אים מוז מען האָבן דרך־אָרץ. עס איז געווען ווירדע אין זיין האַלטונג, ווירדע אין זיין קאַמף. ער האָט אַרויס־גערופן כבוד צו זיך און האָט אויסגעשפּרייט כבוד אויף זיין געזעלשאַפט אַרום זיך.

און אז די וועגן פון דער באַוועגונג האָבן זיך אומגליקלעך פאַרפלאַנטערט אַזוי, אַז ער איז פּלוצים געבליבן מחוץ פון זיינע פירנדיקע פּאָליטישע אַמטן, נאָך אַ סך פּרײַער איידער די שפּאַלטונג פון דער א״י־אַרבעטער־פּאַרטיי איז פאַרגעקומען (לב פאַרטייען אין חקר?), איז קאַפּלאַנסקי נישט פאַרביטערט גע־וואָרן און איז אין קלייניקייטן נישט אַריינגעפאַלן. ער האָט זיך איינגעשלאָסן אין זיין אייגענער וויסנשאַפטלעכער פאַרגאַנגענהייט, און האָט פון דאָרטן אַרויס־געשעפט פּרישן כוח פאַר אַ נייעם פּרילינג. 18 יאָר נאָכאַנאַנד האָט ער ווי אַפּגעזונדערט, אָבער סיסטעמאַטיש און פּלאַנמעסיק געבויט אין חיפה די טעכ־נישע הויכשול פונעם א״י־ישׂוב און האָט דערצויגן הונדערטער און הונדערטער אינזשיניערן פאַר אונדזער נייעם אויפבוי אין לאַנד. ער האָט זיך אַרויסגעשטעלט פאַר פעיק אַנצוהויבן פון דאָסניי, אויף אַ גאָר נייעם געביט און דערגרייכן נייע דערפאַלגן, ווייל ער האָט פון פּרײַער אַנגעגרייט אין זיך אַ רייכן וויסנ־

¹ זומער 1928, אין צוזאַמענהאַנג מיטן קאַנגרעס פון סאָציאַליסטישן אַרבעטער־אי־טערנאַציאָנאַל.

שאפטלעכן און קולטורעלן באגאזש. ווען אלע אויסערלעכע בריקן האָבן פלוי-
צים אָפגעברענט, איז ער קיין נשרף נישט געבליבן. ווייל תורתו בתוך מעיו.
און פון זיין אינעווייניקסטן, אייגענעם, קולטור-רייכטום האָט ער זיך אויפ-
געבויט פונדאָסניי, אַן אומאָפּהענגיקן און זעלבסטשטענדיקן היכל, צום גליק
פון לאַנד און צו ערע פון זיין באַוועגונג.

קאָפּלאַנסקי איז קיינמאָל נישט געווען קיין אומבאַשטריטענער טעאָרע-
טיקער פון דער באַוועגונג, ווי עס איז געווען, למשל, באַראַרכאָוו, פאַרקערט, סיי
אין רוסלאַנד, סיי אין ארץ-ישראל און סיי אין אַמעריקע, האָט ער זיך זייער
אַפט פאַרטראַטן מיינונגען, וואָס זענען צווישן די אַרטיקע חברים נישט געווען
אַנגענומען. ער איז אָבער נישט געווען קיין פירער וואָס קעמפט פאַר זיין פּער-
זענלעכער פירערשאַפט מיט אַרגאַניזאַטאָרישע מיטלען. דערצו איז ער געווען
צו פיין. ער איז אָבער געווען יאָרנלאַנג דער פאַראַנטוואָרטלעכער רעפּרעזענ-
טאַנט פון דער גאַנצער וועלט-באַוועגונג, איר באַזאָרגער און אויספירער, אומ-
געפּער לויטן מוסטער פון וויקטאָר אַדלער אין עסטרייך און וואַנדערוועלדע
אין בעלגיע — אין מערב-אייראָפּע רופט מען עס: דער פאַטראַן פון דער
באַוועגונג.

און ער איז געווען דער מערב-אייראָפּעיִשסטער צווישן אלעמען ביי אונדז
אין יענער תקופה. פון זיינע ווינער סטודענטן-יאָרן האָט ער געבראַכט צו דער
באַוועגונג די מערבדיקע מנהגים און פאַרשטענדעניש פאַר קונסט און פאַר
מוזיק און פאַר פאַרלאַמענטאָרישער דערפאַרונג און האָט עס ווי אַ געבוירענער
לערער-מייסטער געפרוווט איינצופלאַנצן צווישן די דעלעגאַטן, וואָס פלעגן קו-
מען פון אלע שטעט און שטעטלעך צו דער וועלט-קאָנפּערענץ. אַ שול פאַר
זיך איז דענסטמאָל געווען די וועלט-קאָנפּערענץ פון דער באַוועגונג. אַ שול
פאַר אײ-קענטעניש, אַ שול פאַר פאַרלאַמענטאָרישער דערציִונג, אַ שול פאַר
אַרגאַניזאַטאָרישער מוסטערונג. און ער איז געווען דער שול-מייסטער אויף
די וועלט-קאָנפּערענצן, אַן אומאונטערבראַכענער דערציִער צום שטאַם און
צום פאַרלאַמענט. און אין אַ שול פון פאַרלאַמענטאָרישער אויסבילדונג, האָט
ער אויך פאַרוואַנדלט די זיצונגען פון אונדזער פראַקציע אויף די ציוניסטישע
קאָנגרעסן אין משך פון יאָרן. ער האָט געפירט די פראַקציע און רעפּרעזענ-
טירט זי און צעמענטירט אירע פאַרשידנפאַרביקע טיילן, קאָנגרעס נאָכן קאָנ-
גרעס.

און אויך אין אײ, בשעת עס איז באַשאַפן געוואָרן און עס האָט זיך ברייט
פונדאָדערגעוואַקסן די הסתדרות, איז ער נישט איינמאָל גערופן געוואָרן צו
זיין דער פאַרזיצער פון אירע צוזאַמענפאַרן. הגם ער איז שוין געווען אין זיינע
טאַג-טעגלעכע זאָרגן באַשעפטיקט אויף אַנדערע געביטן.

ליכטיקע פערזענלעכקייטן

און דערפאר איז עס אזוי ווילד און שמערצלעך, וואָס גראַד בעת דער שטאַט האָט געדאַרפט ענדגילטיק אויסגעקעמפט ווערן איז ער גראַד נישט געווען צווישן די דערמוטיקער און פאַרייניקער. און בשעת עס איז אַנטשטאַ- נען דער שטאַט און אויפגעבויט געוואָרן דער פאַרלאַמענט, איז ער — דער אייגנטלעכער „פאַרלאַמענטאַריער“ צווישן אונדז אזוי פיל יאָרן — געווען דרויסן.

„פון אַנזאָג צו פאַרווירקלעכונג“ רופט זיך דער באַנד פון זיינע געזאַמלטע שריפטן, וואָס מיר האָבן מיט יאָרן צוריק אַרויסגעגאַבן אין י'ד'ש. „חזון והגשמה“ הייסט איצט די זאַמלונג אין דער העברעיִשער אויסגאַבע. איינציק- אַרטיק און אומפאַרגלייכלעך איז געווען זיין חלק אין דער צייט פון „אַנזאָג“. אומפאַרגעסלעך וועט בלייבן זיין ירושה אין דער צייט פון פאַרווירקלעכונג. אין ווער עס האָט געהאַט די זכיה צו זיין אַ נאָענטער פון זיין לעבן און ווירקן אין ביידע תקופות, וועט טראַגן אין זיך און פאַרשפרייטן אַרום זיך זיין באַ- לערנדיקן און לויכטנדיקן אַנדענק אין חבריִשער דאַנקבאַרקייט און טיפער אַכטונג.

דוד רמז

אין נאָמען פון אַ סך, אַ סך צענדליקער טויזנטער וואָס זענען אַרויס פון זייערע היימען, באַגלייטן דיך צו דיין אייביקער רו; אין נאָמען פון פיל, פיל טויזנטער קינדערלעך וואָס האָבן איבערגעריסן זייערע לימודים און האָבן זיך אויסגעשטעלט מיט זייערע לערער און פענער פון ביידע זייטן וועג ביים פירן דיין אַרון איבער אַלע ישובים, — אַלטע און נייע, און צייטווייליקע, — פון ירושלים ביז זכרון יעקב; אין נאָמען פון אַלע דייע טרויערנדיקע חברים, צע-שפרייטע איבער אונדזער באַוועגונג אין גאָר דער וועלט; אין נאָמען פון דייע באַענטסטע וועמען דער גורל האָט באַשערט איצט צו זיין ווייט פון דיין לוויה — אין נאָמען פון זיי אַלעמען: שלום, גרויסער טייערער ברודער! ליבע צו דיין אַנדענק, אַכטונג צו דיין לעבן, אייביקע פראַכט צום פאַלק און צו זיין באַ-פרייונגס-ווערק, וועמען דו האָסט אַוועקגעגעבן די גאַנצע שיינקייט פון דיין טראַכטן און ווירקן!

וואָס פאַר אַ ווונדערלעכער געדאַנק עס איז געווען, זיך אויסצוקלייבן זכרון-יעקב פאַר דיין אייביקן מקום מנוחה. דאָ, אין זכרון, האָסטו דאָך אָנגע-הויבן דיין געבענטשטן וועג אין לאַנד, דאָ ביסטו עס געווען „אַן איינפאַכער אַרבעטער“, אָבער דו האָסט גוט געוואָסט, אַלע מאָל, אַז אין אַט דער „איינפאַכער אַרבעט“ האָט געשטעקט דער הייליקער סוד פון דייע שפעטערדיקע פילפאַ-כיקע נצחונות; דאָ האָט זיך אין דיר צום ערשטן מאָל אָנגעצונדן דאָס שטרעבן צו פאַראייניקונג, און דאָ האָט דיך געפונען דיין חבר און לערער בערל כצנל-סון, בשעת ער האָט אַזוי דורשטיק געזוכט די פאַראיינצלטע פאַרייניקונג-זוך כער. און דענסטמאָל ביסטו נאָך געווען אַן איינזאַמער און אַ נייער, כמעט אַן אומבאַקאַנטער אין אַט דער בכבודיקער און איינגעפונדעוועטער קאַלאָניע. פון דאַנען ביסטו עס גערופן געוואָרן צו זיין פון די ערשטע זעקס גרונטשטיין-לייגער פון אחדות העבודה, און זינט דעמאָלט האָסטו טריי און אַן אויפהער געדינט דער אידייע פון איחוד — איחוד פון יידן אינעם ישוב, פאַר דער אַנט-שטייונג פון דער מדינת-ישראל און נאָך איר אַנטשטייונג; איחוד פון יידישע אַרבעטער אין ישראל, איחוד פון דעם יידישן פאַלק אַרום ישראל — דאָס איז דאָך געווען דיין שטענדיק ליד, אַן אַ הפסקה, אַלעמאָל און אומעטום.

און א קינסטלער פון מעשים ביסטו געווען. נאך דענסטמאל ווען דייע חברים ארום זענען געווען פארטאן אין טעארעטישע דעפיניציעס, האסטו זיך א ריס-געטאן צו רעאלע אויפטונגען. אָנגעהויבן האסטו ווי א לערער אויף קאָנדיציעס אין פאָרוואַרפענע גלות-שטעטלעך און געענדיקט האסטו ווי דער דירגענט פונעם גאַנצן בילדונגס-וועזן אין דער זעלבסטשטענדיקער יידישער מדינה. און צווישן די ביידע פונקטן ציט זיך א לאַנגער וועג, פול מיט פראַקטישע אויפטונגען און דערגרייכונגען, באַלויכטן פון א גרויסן דורשט נאָך מעשים אין טאַלאַנט פאַר מעשים. ווען שאַסייען וואַלטן אַ מויל געהאַט, וואַלט דאָך היינט באמת מקוים געוואָרן דער אַלטער פּסוק פון „דרכי ציון אבלות“, זיי, די שאַסייען פון ארץ-ישראל וואַלטן היינט אין טרויער דערציילט, ווער עס האָט זיי אויסגעטראַכט און אויף דער וועלט געבראַכט; ווער האָט עס ביי אונדז אויסגעבילדעט דעם שאַסיי-אַרבעטער, ווער האָט פאַר אים טייער רבי-געלט באַצאַלט, האָט אים ווערקצייג פאַרשאַפט און פאַנטאַזיע געגעבן און מעגלעכקייטן געשאַפן דורכצולייגן שאַסיי נאָך שאַסיי אינעם נייעם ארץ-ישראל, ווען נישט דיין סולל-בונה?! וואַלטן מיר אָן אַט דעם דראַנג צו מעשים און טאַלאַנט פאַר מעשים געקענט דערגרייכן דאָס וואָס מיר האָבן דערגרייכט?

און דער לענגסטער טאָג איז געווען דיר צו-קורץ. די וואַרענונגען פונעם דאָקטער, אַפצושטעלן זיך און אויסרוען, האָבן נישט געהאַלפן. אַפילו ווען ס'איז שוין געקומען קראַנקייט ווי אַ בייזער אַנזאָג, אַז עס קען ווערן ערגער, איז קיין צייט נישט געווען אַפצוגעבן אים אויף אַפּרו. איז טאַקע אויסגעפלאַכטן גע-וואָרן אַ ווונדערלעכע קייט פון אומפאַרגעסלעכע אויפטונגען. ווער פון אונדז געדענקט נישט יענע שווערע קאָנגרעס-נאַכט, ווען דו ביסט אַלס פאַרזיצער אַפגעשטאַנען, אַ קערפערלעך-מידער און גייסטיק פרישער, די גאַנצע לאַנגע נאַכט אויף די פיס און מיטן האַמער אין האַנט געשמידט די באַשלוסן פון דער ציוניסטישער באַוועגונג און פונקט אַזוי ביסטו אַפגעשטאַנען 13 יאָר נאַכאַ-נאַנד און מיטן אייזערנעם האַמער פון פלייס און פאַרשטאַנד געשמידט דעם גורל פון דער גאַנצער הסתדרות. און אַזוי האַסטו געלייגט ציגל נאָך ציגל אינעם בנין פונעם אַרגאַניזירטן ישוב אין זיינע שווערסטע גורל-יאָר, און אַזוי ביסטו גערופן געוואָרן אַנטיילצונעמען אין דער פירונג פון דער יונגער יידישער מדינה, און אַזוי ביסטו איצט געפאַלן, אויף איר סאַמע הייך.

ברודער-געליבטער, דו ביסט דאָך לויט דיין גאַנצן וועזן געשאַפן געוואָרן צו זיין אַ מענטש פון גייסט, לויט דיין דערציאָנג, ביסטו געווען טיף פאַרוואַרצלט אין דער קולטור פון פאַלק, יונגער-הייט האַסטו אַפילו פאַרוזכט דעם טעם פון זיין אַ העברעיִשער דיכטער, און אַ גאַנצן לעבן האַסטו אַרומגעוואַנדערט אי-בער די רייכטימער פון דער העברעיִשער שפראַך, און מיט אַ סך פרייד און

אינסטינקט האסטו אפט אויסגעהאקט פון אירע טיפענישן אלט-נייע שפראכ-
 לעכע בילדונגען, וועלכע זענען באַלד אויפגענומען געוואָרן אומבאַמערקט אין
 אונדזער לעבדיקן שפראַך-פאַרמעגן. אָבער געוואַלט האָסטו זיין דווקא: אַ מענטש
 פון טאַט, אַ בויער פון ממשותדיקע זאַכן. אַ מענטש וואָס גיט זיך אָפּ מיט
 טראַנספּאָרט, אַרגאַניזירט קאַאָפּעראַטיוון, לייגט דורך שאַסייען, בויט באַנען,
 גרינדעט שטיינהאַקערייען, זאַרגט וועגן עראָפּלאַנען, טראַכט וועגן שול-געביי-
 דעס אין מעברות, דורשט נאָך מעשים. ווייל דער שטעמפל פון דער פאַרווירק-
 לעכונג-צייט איז אויפגעדריקט אויף דיין גאַנצן וועזן. ווייל נישט נאָר אַ מענטש
 פון גרויסן פאַרשטאַנד ביסטו געווען, נאָר אַ מענטש פון געבענטשטן טאַט.
 נישט נאָר „רב העצה“ — נאָר אויך „גדל העלילה“!

און אַ פריינט ביסטו געווען מיט אַ גרויסן זכרון אין פריינטשאַפט. ניין,
 נישט נאָר אַ נייטיקן און זייער נוצלעכן חבר, נאָר אַ פּערזענלעך-טייערן חבר
 גיבן מיר איצט איבער דער זכרונער ערד.

איך ווייס, דאָס וואָס מיר געבן איבער דער זכרונער ערד איז דאָס פאַר-
 גאַנגלעכע און קערפּערלעכע אין דיר. פון איצט הייבט זיך אָן דאָס גייסטיקע
 לעבן פון דיין אַנדענק. און אונדזער מדינה איז אַ מדינה פון אַן אייביקייט-פּאָלק,
 וועט בלייבן אומפאַרגעסן דער אַנדענק פון אירע גרינדער.

מיר וועלן אין ליבע טראַגן דיין אַנדענק, און לויט אונדזער פעיקייט
 זאַרגן דערפאַר, אַז אויך דער קומענדיקער דור, זאָל ווי מיר איצט, געדענקען
 און ליבן דיך און דיינסגלייכן.

אין דריי ריכטונגען האָט די אַרבעטער-באַוועגונג אין ארץ-ישראל מחדש
 געווען נייעס אויף דעם וועג וואָס עס האָט פאַר איר אַנגעצייכנט די ציוניסטישע
 אַרבעטער-באַוועגונג אין חוץ-לאַרץ, און אין אַט די אַלע דריי חדושים ליגט
 דער סוד פון איר גרויסן נצחון.

ראשית, אין איר ליבע צו דער פאַרווירקלעכונג און צו דעם פאַרווירק-
 לעכער :

די גאַנצע יידישע אַרבעטער-באַוועגונג, און באַזונדערס איר נאַציאָנאַלע
 און ציוניסטישע ריכטונג, איז געווען געצווונגען קודם-כל אויסצוואַרצלען
 אַלטע אַבסטראַקטע באַגריפן און איינצופלאַנצן נייע אַבסטראַקטע באַגריפן און
 אַנפירן אַן אידעאָלאָגישן קאַמף. אירע פירער האָבן געמוזט זיין טעאָרעטיקער
 לויט זייער מהות, פאַלעמיקער לויט דעם אופן פון זייער השפּעה, פאַרשער
 און דעפינירער, גרינדער פון טעאָריעס און רעווידירער פון טעאָריעס און
 אַנאַליטיקער פון גורל סיי פון זייער פּאָלק און סיי פון דער וועלט. אין דעם

האָבן זיך אין הויף־לאַרץ אויסגעצייכנט באַראַכאָוו, סירקין, זשיטלאָווסקי; דער־מיט זענען אין ארץ־ישׂראל געבענטשט געווען די ערשטע שריט פון גאַרדאַן, שילער, בערל. דערמיט האָבן זיי זיך איינגעקויפט זייער וועלט און דעראַבערט די הערצער פון זייערע תלמידים, און דערצו האָבן זיי דערצויגן אויך די יונגע, גייסטיקע אַרום זיי, יעדער לויט זיינע מעגלעכקייטן און זיין השגה.

און עס איז געשען אַ ווענדונג אין דער אַנטוויקלונג זינט די אַרבעטער־באַוועגונג האָט אָנגעהויבן דערפילן אין לאַנד די מיסיע פאַר וועלכער זי איז באַשטימט געוואָרן. געוויס, זי האָט זיך נישט אָפּגעזאָגט פון דער ירושה פון דער גרינדונג־און גרינדער־תקופה, טריי און אויפּמערקזאַם האָט זי אָפּגעהיטן איר גייסטיקע פאַרמעגן, האָט אים אָפּט פון דאָסניי קריטיש באַהאַנדלט און פריי אונטערזוכט, אָבער זי האָט זיך נישט באַגנוגנט דערמיט. מיט דעמזעלביקן ברען און מיט דערזעלבער קנאות האָט זי אויף אים אַרויפּגעצויגן אַ צווייטן עטאַזש פון פאַרווירקלעכונג, זייענדיק געטראָגן פון דעם הייסן דראַנג נאָך מעשים און פון דער גרויסער פעיקייט צו מעשים. זינט דאָן איז שוין נישט גע־ווען בלויז טעאָריע דער עיקר, נאָר קודם־כל די טאַט. די טעאָריע קומט בלויז כדי צו באַגלייטן די טאַט און צו באַלייכטן איר דעם וועג. און וואָס שווערער און באַשווערנדיקער עס איז געוואָרן די טאַט, אַלץ גרעסער ווערט די טאַט־פעיקייט און דער ברען צו מעשים ביי די טוער. און אויך דאָ האָט זיך אָפּגע־רופן די ירושה פון טאַטנס־הויז און איז געוואָרן אַ ברכה, סיי די אַלטע פּסי־כישע אייגנשאַפט צו פאַנטאַזירן וועגן גרויסע פּלענער און בויען שלעסער וואָס זען אויס ווי זיי וואַלטן שוועבן אין דער לופט, און סיי די פּראַקטישע אייגנשאַפט פון דעמזעלבן טאַטנס הויז צו האַנדלען און וואַנדלען מיט הצלחה, פירן גע־שעפטן פון גאַנצט און ווייט, זיין מבינים אויף אינדוסטריע און דעראַבערן מערק, וויסן דעם ווערט פון אַ פּרוטה און זיך מוסר נפש זיין פאַר אַ שווה־פּרוטה און מפרנס־זיין די גאַנצע משפּחה בכבוד און צו יעדער צייט. אָט די געבענטשטע פּראַקטישקייט פון שטאַט און שטעטל איז ווי אַרויפּגעשווומען דאָ פון אירע אַלטע טיפענישן און האָט באַקומען גאָר אַ נייעם אויסזען. און פאַרבינדנדיק זיך מיט דער אַבסטראַקטער טעאָריע — די ירושה פון דורות און די שאַפונג פון דעם דור — האָט זי אויסגעלערנט צו לעבן פון ממשותדי־קייט און מצליח זיין אין דער וועלט פון ממשותדיקייט; און דורך אָט דעם גרויסן חידוש האָט זיך די חלוצישע אַרבעטער־באַוועגונג געראַטעוועט פאַר דער רע־וואַלוציע אין אונדזער געשיכטע, פאַר וועלכער זי איז לכתחילה באַשטימט געווען.

און דער צווייטער חידוש איז באַשטאַנען אין דעם נייעם זין פאַר פּאַלקס־

מעטיקייט:

די יידישע אַרבעטער-באַוועגונג, ווי די גאַנצע השכלה-וועלט אין דעם פּראָצעס פון פּאַלקס-אויפּלעבונג, — איז אין איר אָנהייב געווען געצווונגען צו צעשטערן הייליקטימער און צו שאַפן הייליקטימער, אויסצווואַרצלען באַ-גריפן, וועלכע מאַכן איינדריםלעך און איינפלאַנצן באַגריפן, וועלכע מאַכן הונט-געריק און דורשטיק; דעריבער האָט זי זיך געמוזט אָפּגעבן מער מיט נעגירן דעם יש, איידער מיט אויסגעפינען דאָס ליכט, וואָס איז פאַרבאָרגן אין דעם דאָזיקן יש. די ישועה האָט געווונקען פון דרויסן און דאָס האַרץ האָט דעריי-בער געצויגן צו ווייטקייטן און צו די זיך דערווייטערנדיקע. דאַרף מען דאָ נישט שטעלן קיין קשיות נאָך דער צייט. דער ווערט פון יעדער זאך מוז גע-מאַסטן ווערן לויט זיין אָרט און צייט. אָבער מ'האָט נישט געטאַרט בלייבן ביי אומצייטיקס, ווייל די סכנה פון דעהיסטאַריזאַציע האָט שוין געלויצערט אויף אַלע שטעגן, מיט דער גאַנצער קללה פון פרוכטלאַזיקייט און אָפּעריסנקייט וואָס ליגט אין איר. פון איר נעמט זיך עס די שנאה צו העברעיִש אַלס פאַר-באַדינג פאַר דער ליבע צו יידיש. פון איר נעמט זיך אוגאַנדאַ און דערנאָך סתם-פריילאַנד אַנשטאַט ארץ-ישראל. פון איר נעמט זיך די רעליגיעזע אפי-קורסות אַלס ערשטער וויסנשאַפּטלעכער פּאַסטולאַט. פון איר נעמט זיך דער שטענדיקער זעלבסט-ביטול פאַר יעדן שטערן וואָס גייט-אויף ערגעץ-וווּ אין דער פּרעמד, אַ זעלבסט-ביטול וואָס אָט פאַרשווינדט ער און אָט באַווייזט ער זיך ווידער, ווי נאָר עס רוקט זיך אָן אַ שווערע שעה. פאַרזעצן אַזוי איז גע-ווען אוממעגלעך. אַזוי איז אומעגלעך געווען אַרױפּצוגיין אויפן נייעם וועג פון דער יידישער רעוואַלוציע אין לאַנד. אַזוי האָט די ליניע געמוזט פירן גלייך-גלייך, אַפילו אויב מען האָט עס גריילעך נישט געוואַלט, — אין די אַרעמס פון דער יעווסעקציע, וועלכע האָט זיך טאַקע באַוויזן ביים סוף פון דעם באַרג אַראָפּ, זיך פאַרמעסטנדיק איינצושלינגען אַלץ וואָס עס האָבן אויסגעטרוימט און אויפגעבויט די פּאַטערס פון דער באַוועגונג; ווי זי האָט טאַקע דערנאָך געשלונגען און פאַרניכטעט. ווי זי פאַרשלינגט און פאַרניכטעט היינט.

אַ נס וואָס עס איז געקומען די ווענדונג, וואָס נאָך באַצייטנס און ביי די ערשטע שריט אין היימלאַנד, האָט זיך ביי יחידים אַנטפלעקט דער גרויסער גייסט דורכצומאַכן די רעוויזיע אויפן גאַנצן געביט, מיט אַלע אירע פּאַלגן. די חלוצישע אַרבעטער-באַוועגונג אין לאַנד, געטריי דער בעסטער טראַדיציע פון דער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג אין גלות, האָט זיך אָפּגעזאָגט פון איר אומצייטיקע יוגנט-פירות און שטרעם פון נייער דבקות האָט זי זיך אַוועקגעלאָזן פּאַדערן: דווקא העברעיִש און דווקא ארץ-ישראל, און דווקא אַ זאַפטיקע יידישע פּאַלקסטימלעכקייט, און אחריות פאַר דער קולטור-טראַדיציע און דרך-ארץ פאַר דער גרויסקייט פון דער אייביקייט, ווייל ליכט איז אין איר און עס איז

נישטאָ קיין אויפלעבונג אין נעגירן זי. גאָרדאָן האָט אָנגעהויבן. בערל האָט נאָך מער געטאָן. אחדות-העבודה האָט עס געטראָגן צו די מאַסן. און אָט ווייזן זיך די נייע שפּראַצונגען, וואָס זאָגן אָן דעם קומענדיקן פּרילינג. ווען עס וואַלט בשעתו נישט געשען דער דאָזיקער חידוש, וואַלט אונדזער באַוועגונג נישט אויפגעטאָן דאָס, וואָס זי האָט אויפגעטאָן. און וועט די דאָזיקע ווענדונג איצט נישט פּאַרטיפּט ווערן, און וועלן מיר נישט האָבן דעם כוח צו פּאַרברייטערן אירע האַריוואַנטן מיט שכל און מוט אין דער איצטיקער תקופה פון קיבוץ-גלויות און זעלבסטשטענדיקייט-ישועה — ווי אַזוי וועט אונדזער באַוועגונג קענען אויספירן דאָס וואָס זי מוז נאָך אויספירן?

און דער דריטער נייער אויפטו באַשטייט אינעם דורשט נאָך פּאַריי-ניקונג:

די יידישע אַרבעטער-באַוועגונג און אַפילו די ציוניסטישע אַרבעטער-באַוועגונג, איז לכתחילה געווען אַ פּראָדוקט פון דער קלאַסן-דיפּערענציאַציע אין פּאַלק און פון דער גייסטיקער דיפּערענציאַציע אין קלאַס, און איז פון תמיד געווען באַהערשט פון אַ צעשפּליטערונג-תאוה. אויך די באַוועגונג-לערערין, די רוסישע אַרבעטער-באַוועגונג אין דער צייט פון צאַריזם און אינעם קאַמף קעגן אים, האָט זיך נאָך נישט געהאַט אָנגעקאַפט אָן קיין שום ממשותדיקער זאך, וואָס זאָל זיין מסוגל צו פּאַראייניקן, און איז נאָך אַליין געווען הפקר פאַר אַלע שפּאַלטונג-ווינטן פון אַלע זייטן. און די באַוועגונג-שילערין, די אַרבעטער-באַוועגונג אין דעם יידישן שטעטל פון דער צאַרישער רוסלאַנד — אַוודאי און אַוודאי. דאָ איז געווען אַלץ אַנטבליזט און איבערגעלאָזט צו דיסקוסיעס און צעברעקלונגען איבער יעדן אות, סיי אַן אַלט-געהייליקטן, סיי אַ נייע-גע-שאַפענעם. ווי גרויס איז געווען די סכנה, אַז גראַד די דאָזיקע אייגנשאַפט, וועלכע האָט אַזוי פיל אָנהאַלט אין אונדזער פּאַרגאַנגענהייט, זאָל זיך נישט וועלן אַפּטאָן פון אונדז אויך דאָ, אויף דער ערד פון אונדזער באַניינג און ווי גרינג איז עס געווען, אַז צוליב אַט דער אַלט-נייער אייגנשאַפט זאָל אונדזער באַוועגונג באַרויבט ווערן פון דער גאַנצער ברכה פון פּאַרווירקלעכונג און מיר זאָלן צעריסן ווערן דורך די נעגל פון דער שפּאַלטונג-ליידנשאַפט, ביי יעדער שקיעה וואָס לויערט אויף אונדז אינעווייניק, אַדער ביי יעדן פּרימאַרגן וואָס גייט-אויף ערגעץ דרויסן.

ווען עס וואַלטן גלייך אין אָנהייב נישט אויפגעשטאַנען געציילטע יחידים, וועלכע האָבן זיך דערשראַקן פאַר דעם דאָזיקן יצר-הרע וואָס הויערט אין אונדז פון שטענדיק אָן, און וואַלטן נישט אַרויס מיט דער ליידינשאַפטלעכער פּאַדערונג צו פּאַראייניקן אַרגאַניזאַטאַריש אַלע די, וועלכע זענען שוין פּאַראיי-ניקט דורכן גורל און לעבנס-ציל, נישט געקוקט אויף אַלע אונטערשידן פון

מיינונגען און פון געווינהייטן און פון מאמענט־קריזיסן; וואלטן מיר דען גע-
ווען מסוגל, אן דעם דאזיקן אומשוונג, אויפצושטעלן און אויפצוהאלטן די
הסתדרות, דעם החלוק, די יוגנט־באוועגונג, די פאראייניקונג פון הפועל הצעיר
און אחדות־העבודה, די ארגאניזאציע פונעם ישוב, די הגנה, די קאלאניזאציע־
באוועגונגען, דעם קיבוץ און דעם מושב, די קעמפנדיקע ארמיי און די פאר-
טיידיקנדיקע ארמיי, און אפילו די רעגירונגס־קאאליציע? און אן דער סיס-
טעמאטישער און כסדרדיקער פארטיפונג און פארברייטערונג פון דער דאזי-
קער גרונט־אייגנשאפט, וועלן מיר דען קענען וואקסן און זיך פארשטארקן אין
די דאזיקע טעג פון אויסמישונג פון ווייטע גלותן און צונויפפלעכונג פון צע-
שפליטערטע דורות, אין רעכטן מיטן שטורעם פון וועלט־שפאלטונגען?

אויף אט די דריי יסודות — וועלכע זענען אלע ניי ביי אונדז און יעדער
פון זיי באדייט א זעלישע אויפגאבע פאר דעם דור, — האט זיך געהאלטן,
האלט זיך און וועט זיך האלטן די חלוצישע באוועגונג אין לאנד.
און אט די אלע דריי ווונדערבארע מעלות, יעדע באזונדער און אלע צו-
זאמען, זענען געווען די הויפט־כאראקטעריסטישע אייגנשאפטן פון אונדזער
פארשטארבענעם דוד רמז; זיי אלעמען האט ער געווידמעט זיין גאנצן וועזן און
ווירקן, זינט ער איז ארויף אויף אונדזער געזעלשאפטלעכער בינע, מיט 40 יאר
צוריק, ביז ער איז, אקארשט ערשט, געפאלן, שטייענדיק אויף איר שפיץ. זיי
האט ער גרויס געמאכט און אין זיי איז ער גרויס געווארן, און יעדן פון זיי
האט ער געדינט מיט איינגעהאלטענער התלהבות, און מיט שכלדיקער פארי-
זיכטיקייט און מיט דער אבערנדיקער פראקטישקייט, אומדערמידלעך און אומ-
אפגעשראקן.

פארשט, — וועט איר געפינען, אז יעדעס מאל, ווען עס האט זיך געפא-
דערט א באזונדערע אנטרענונג כדי צו שטארקן און דערהייבן איינע פון
אט די דאזיקע דריי אייגנשאפטן, — אויף אונדזערע צוזאמענפארן און אין
אונדזערע לעבנס־ווערק, — איז דוד רמז שטענדיק געווען צווישן די ערשטע
שטורעמער און טוער, וואס האבן אלארמירט און אויסגעטראטן דעם וועג, ביז
די דאזיקע אייגנשאפטן זענען אין אים ווי צונויפגעוואקסן געווארן אין איין
ארגאנישן וועזן, און זיך ווי צונויפגעפלאכטן אין יסוד און ווארצל.

גראד אין דער לעצטער צייט, ביי א סך געלעגנהייטן, האט ער זיי אלע-
מען געגעבן אן אויסקריסטאליזירטן און שניידנדיקן אויסדרוק.
„אייגנטלעך, וויל איך גאר זיין צוריק א בעל־עגלה“ — האט ער געזאגט
אויף איינער פון די לעצטע זיצונגען — „לאזט מיר זיך צוריקערן צו דער
קאמוניקאציע און צו דער קאאפעראציע“ (און הערנדיק דאס פון אים, האבן
אין מיינע אויערן א קלונג־געטאן די ווערטער פון דעם דיכטער, דעם גרעסערן

פון אים: „א האלץ־העקער בין איך דאך־ א מענטש פון האק! טו מיר פשוט מיין ארבעט...“ (ח. נ. ביאליק).

און קעמפנדיק צווישן זיינע חברים, פאר דער רעליגיעזער דערציאונג, נישט לאנג פאר זיין טויט, האט ער קלאר געפסקנט: „זייט וויסן: אפיקורסות געהערט נישט צום פונדאמענט פון אונדזער באוועגונג“. און ער האט עס גע־זאגט מיט א ברען.

און זיין גאנצער יוגנטלעכער פייער פלעגט זיך אומקערן צו אים, ווען ערגעץ־ווי ביי אונדז האט א שאל־געטאן דער רוף צו פאראייניקונג קיין שום אַרנטלעכע פשרה איז אים נישט צו שווער געווען, אויב זי איז נאָר געווען בסוגל אַריבערצווואַרפן אַ בריק איבער אַפּגרונטן, וועלכע האָבן געדראָט פּו־נאַנדערצוטיילן ברידער. צו איין אַרגאַנישן דריילינג זענען געוואָרן ביי אים אַט־די דריי אויסדערוויילטע מעלות: דראַנג צו ממשותדיקער רעאַליזירונג, איינגעוואַרצלטיקייט אין שפּראַך און קולטור פון פּאָלק; איבערגעגעבנקייט צו דער אידייע פון איחוד.

אַזוי די גאַנצע צענדליקער יאָרן, זינט ער איז אַרויס מיט זיין רוף, צו־זאַמען מיט זיין חבר און לערער בערל כּצנלסון, איינלייטנדיק זיין ערשטן רוף צו „אחדות העבודה“, דורך אַלע יאָרן פון טאַט און קאַמף אין קלאַס און אין פּאָלק, שטילערהייט און אָפּן.

און אין די יאָרן פון גרויסער פאַרווירקלעכונג, אין די יאָרן פון דער מדינה, ווען עס איז געקומען דאָס גאַר גרויסע, האָט ער זיך פאַרמאַסטן אויפ־צו טאָן נאָך גרעסערט אין אַט די אַלע דריי ריכטונגען...

וואָלטן נאָר זיינע פיזישע כּוחות אים וועלן ביישטיין! אָבער דווקא דאָן ווען עס האָבן זיך סוף־כל־סוף פּונאַנדערגעעפנט די גרויסע שאַפּונגס־מעגלעכ־קייטן, האָט אים זיין קערפּער פאַראַטן.

נישט איינמאַל האָבן אים שוין צוגעדריקט די אומשטענדן פון אַ קאַמפּלי־צירט לעבן. אָבער מיט זיין גרויסער חכמה און מיט זיין שטאַרקן לעבנס־דראַנג האָט ער אַלע מאַל געוויסט צו געפינען אַן אויסוועג. דאָסמאַל האָבן זיך אויס־געלאָזן אַלע עצות.

און ווען זיין דאַקטער האָט געפרוווט אים צוגעבן מוט אין זיין לעצטן טאַג אין פאַרויכערט, אָז אים איז בעסער, און אָז עס וועט אים ווערן נאָך בעסער, האָט ער מיט די לעצטע כּוחות קוים אַרויסגערעדט:
„וואָס העלפט עס, אָז איך גיי אויס — — —“.

פלוצים, ווי פון אַ באַהעלטעניש, נאָך אַ גרויסן טאַג פון אַרבעט, פול מיט פּלענער און אויפגאַבן, שווערע אָבער אויך צוואַנגדיקע, איז אויף אים אַנגע־פּאַלן דער טויט, אין רעכטן מיטן נאַכט, אַזוי ווי עס פּאַלט אָן די האַק אויפּן

בוים אין טיפן וואלד. האקט און לאַזט נישט אָפּ, ביז זי ברעכט איין זיין שטאַם
און וואַרפט אים אום אויף דער ערד — — —
ווי ביסטו געפאלן, אויפן סאַמע שפיץ פונעם באַרג, גראַד דענסטמאַל.
ווען פאַר אַלע דיינע געבענטשטע אייגנשאַפטן האָבן זיך פּונאַנדערגעפּנט די
ברייטסטע טויערן?

ווייל ערשט איצט איז דאָך געקומען די ריכטיקע צייט פאַר די אַלע דריי
מעלות, זיך צו אַנטפלעקן מיט דער פולער ברכה וואָס שטעקט אין זיי. פאַר
אַט דער צייט זענען זיי דאָך אַלע יאָר געפלעגט און געהאַדעוועט געוואָרן. ווען
נאָך זענען אַזוי גרויס און ברייט געווען אין אונדזער לאַנד די מעגלעכקייטן
ממשותדיקס צו טאָן, און די פליכט עס צו טאָן, ווי אין אונדזערע טעג? ווען
נאָך האָבן מיר געהאַט דאָס גליק און דעם חוב זיך אַזוי אויפּמערקזאַם איינצור
הערן אין די טיפע קוואַלן פון אונדזער גייסטיקער אייגנאַרט, ווי אין די דאָ-
זיקע ערשטע יאָרן פון אונדזער פּאַליטישער זעלבסטשטענדיקייט? און ווען נאָך
איז אונדז אַזוי באַשערט געווען די זכיה און די פליכט צו דערנענטערן ווייטע
און צונויפּפלעכטן גלותן און קולטורן און דורות און פאַרטייען און אויסצופור-
רעמען פון זיי אַלעמען איין פּאַלק?

ערשט איצט איז דאָך געקומען די רעכטע צייט פון גרויסן פּרילינג פאַר
דעם גאַנצן אוצר פון אַלע דיינע מעלות!

און גראַד איצט, אויפן סאַמע שוועל פון די ברייטסטע מעגלעכקייטן איז
ווי שטענדיק אַראַפּגעקומען דער שטן אונדז צו צעטומלען און צו אַפּשוואַכן,
און צו באַנייען אין אונדז, ווי אַן אַלטן רעצידיוו, אַלע יוגנט־קראַנקייטן פון
די טעג פון אונדזער אומרייפיקייט, וואָס מיר האָבן געהאַפּט אַז זיי געהערן שוין
אינגאַנצן צו דער פאַרגאַנגענהייט!

ווער וועט איצט זיך אַריינװאַרפן אין דער אַרבעט און וועט מצליח זיין?
ווער איז געבענטשט מיט אַט־די אַלע דריי מעלות, צוזאַמען, כדי ער זאָל קע-
נען מצליח זיין? וועמען איז געגעבן געוואָרן סיי דער גייסטיקער כוח און סיי
די קערפּערלעכע געזונטקייט, וואָס ערשט ווען זיי פאַרבינדן זיך מיט יענע
דריי מעלות הייבט זיך אָן די האַפּענונג, צו קענען מצליח זיין?

דיר איז באַשערט געווען צו פאַרמאַגן זיי אַלעמען אַ סך יאָרן נאַכאַנאַנד,
זיי אַזוי ביסטו עס אָן רחמנות צעבראַכן געוואָרן, ביים סאַמע אויפּגאַנג פונעם
גרויסן טאָג?

גרויסער פּריינט, ווי האַסטו אַמאַל געזאָגט?: «ברוך שעשנו חברים».

״די״ח אייר, תשי״א

רוד שמעוני

ס'איז א באזונדער זכיה פאר אונדזער אויפלעבונגס-באוועגונג, וואס דיכ-טער האָבן באַגלייט אירע שטרעמונגען. אַ מאָל האָבן זיי געשעפט זייער יניקה פון אירע טיפסטע קוואַלן, און אַ מאָל האָבן זיי ווי קרוינען אַראָפּגעלויכטן פון אירע כוואַליעס-שפיצן. בשעתו האָט נאָך י. ל. גאַרדאָן געזוכט צו געווינען פאַר זיין דיכטונג די פירנדיקע ראַלע אין דעם אידיען-געראַנגל פון זיין צייט. אָבער זינט ס'איז אויפגעקומען ביאַליקס זון, האָבן זיך אַרום איר אָנגעהויבן אַרומרינגלען אַלע געדאַנקען און מעשים פונעם דור, און פון אַלע אונדזערע ווינקעלעך האָט אַרויסגעשיינט איר ליכט.

די צווייטע עליה איז אייגנטלעך געווען אַ יונגע געטרייע צווייג פון אַט דער באַוועגונג. זי איז אָבער געווען אַן אייגנאַרטיקע און ווידערשפעניקע צווייג. נאָך זייענדיק אין די שטעטלדיקע היימען, האָבן זיך די זיין און טעכ-טער פון דער צווייטער עליה אָפּגעקערט פון דעם אָנגענומענעם און אָנער-קענטן נוסח. און זינט זיי האָבן זיך פאַרפלאַנצט אין ארץ-ישראל זענען זיי, לויט זייער גאַנצן לעבנס-שטייגער, געוואָרן אַ שפּאַגל-נייע דערשיינונג. און גלייך ווי זיי האָבן זיך געריסן צו אייגענער שעפּערשישער אַרבעט אין דער נייער ווירקלעכקייט, אזוי האָבן זיי אויך געבענקט נאָך אַ נייעם און אייגענעם דיכטערישן אויסדרוק. מיטן ערשטן טיפן צעאַקערן דעם אומקרויט אין פעלד, איז אָנגעשריבן געוואָרן די ערשטע אַרבעטער-אַקער-דערציילונג — „בחר“, און ביים ערשטן אויסגעגראָבענעם ברונעם האָט זיך באַוויזן די ליטעראַרישע סקיצע „באר חפרנו“ (ביידע פון מאיר ווילקאַנסקי). די אַלע און ענלעכע פרווון האָבן אָבער נאָר עדות געזאָגט ווי טיף עס איז געווען דער דראַנג נאָך אַן אייגענעם ליטעראַרישן נוסח. מיט שמעונאַוויטשעס אידיליעס האָט זיך אָנגעהויבן דער נוסח אַליין פון דער דאָזיקער ארץ-ישראלדיקער אַרבעטער-ליטעראַטור.

דוד שמעונאַוויטש איז אָנגעקומען קיין ארץ-ישראל אין איין יאָר מיט בערל קאַצענעלסאָן. אַ פאַר חדשים פאַר אים איז געקומען קיין א"י י. ת. ברענער און עטלעכע חדשים נאָך אים איז אָנגעקומען בערל קאַצענעלסאָן. און פון באַברויסק, דער שטאָט פון בערלען איז ער געקומען. ביי די זעלביקע

אַלמערס ספרים אויף דער זעלביקער סאַלקע פון בערלס עלטערן-הויז איז צייטיק געוואָרן זייער ביידנס יוגנט. ווי צאָרט זענען אָנגעשריבן דוד שמעון בים זכרונות וועגן זיין יוגנט-חבר בערל, און ווי שטאַלץ איז בערל אַלע יאָרן געווען אויף די ליטעראַרישע דערפאַלגן פון זיין חבר דוד. אַפילו דעמאָלט ווען די אַרבעטס-שטחים זייערע האָבן זיך צעשיידט זענען זיי געבליבן די אינטימסטע פריינד. קומענדיק קיין א״י איז בערל געוואָרן אַן אַרבעטער אין יהודה און באַלד שפעטער זיך אוועקגעלאָזן אין דער קבוצה אין גליל, און דוד איז געוואָרן אַ וועכטער אין די וויינגערטנער פון יהודה און שומרון. בערל האָט אויסגעפורעמט די צווייטע עליה, און דוד האָט זי באַזונגען. דאָס לעבן פון דער צווייטער עליה איז געווען דער קוואַל פון דודס דיכטונג, און דודס דיכטונג איז געוואָרן דער שרר פון דער צווייטער עליהס מי — —

אי בערל אי דוד זענען אויפגעוואַקסן אין די שטורעם-יאָרן פון דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע און ביידע זענען געווען געטרייע קינדער פון דעם יידישן יוגנט-אויפברויז אין איר. בערל האָט נאָך יינגלוייז געהאַלטן רעפעראַטן פאַר די אַרבעטער-געזעלן און זאַקן-מאַכערקעס אין באַברויסק, און דוד האָט שוין זייער פרי אָנגעהויבן דרוקן אין עס-עסישן דער נייער וועג אין ווילנע יידישע איבערזעצונגען פון רוסישע רעוואָלוציאַנערע לידער. און אַז ביי אונדז אין שטעטל פלעגט זיך פאַרזאַמלען די יוגנט אינעם צימער פון מיין סאַציאַליסטישער שוועסטער און זינגען דעם רוסישן רעוואָלוציאַנערן הימן „ווי זשערטוואָיו פאַלי“, און דאָס עצם זינגען האָט געדראָט מיט „אַביסקעס“ און אַרעסט, און, קודם-כל, מיט טויטשרעק פון טאַטע-מאַמע און פון שכנים, פלעג איך האַלטן דעמאָלט אַריינצוזינגען אינעם רוסישן פאַר מיין איי-גענעם יידישן נוסח, אַזוי ווי ס׳האַט אים איבערגעזעצט פאַר אונדז דוד שמעון באַווייטש: „ווי לייבן געפאַלן זייט איר אין דער שלאַכט“.

אַז איך האָב פערזענלעך געטראָפן דוד שמעוןאָוויטשן אין דער רוסישער הויפטשטאָט פעטערבורג, בין איך נאָך געווען אַ יונגער אָנהייבער, און ער האָט שוין געהאַט פאַרענדיקט זיין רעוואָלוציאַנערע פאַרגאַנגענהייט און איז געוואָרן אַ באַקאַנטער העברעיִשער דיכטער. זיינע לידער האָבן זיך שוין גע-האַט געדרוקט אין די זאַמליכער אַחיאָספּ, אין די העפטן פון השלח און הזמן און אין ברענערס מעורר. און נאָך איידער ער איז געווען אין ארץ-ישראל האָט זיך שוין אַרום אים געטראָגן אַן עכטע ארץ-ישראל-לופט.

אנכי איש עברי מארץ הנכרים —
 ויהי לי גב כפוף —
 (איך בין אַ ייד פון אַ לאַנד פון די פרעמדע —
 איז מיין רוקן געוואָרן געבויגן) —

האָט ער שוין דעמאָלט געזונגען און מיר האָבן פון זיין ליד שוין פאַרנומען, אַז ס'וועט זיך נישט אויסגלייכן אונדזער רוקן, ביז מיר וועלן זיך נישט אַ הייב טאָן און אַוועקפאַרן פונעם „לאַנד פון די פרעמדע“ אין אייגענער היים.

אומבאַשרייבלעך איז געווען דער איינדרוק, וואָס ס'האָט געמאַכט אויף אונדז זיין וואַרענונג-ליד „דער לעצטער“. געהאַנדלט האָט זיך אינעם ליד וועגן דעם לעצטן שומרוני, וואָס פילט ווי זיין גאַנצער אַלטער שטאַם גייט אויס פאַר זיינע אויגן. נאָך אַ וויילע און קיינער וועט מער נישט וויסן „ווי אַ שומרוני לאַכט, ווי אַ שומרוני ליבט, ווי אַ שומרוני שלייפט זיין שווערד, ווי אַ שומרוני וויינט. ער איז דער לעצטער. אין די פּאַלדן פון זיין שטערן רוט דער סוד פון טויט“... „אויף די הייכן פון די בערג הילכט אַ פּאַסטעכליד: נישט אַ שומרוני וועט עס הערן, זיין קבר איז שוין געגראָבן“. די אימה פון אונטערגאַנג איז אונדז באַפּאַלן. מיר זענען פאַרציטערט געוואָרן. דעם שומרוני האָבן מיר איינגעטלעך קיין מאָל נישט געזען און זיין גורל איז אונדז געווען פרעמד. אָבער מיר האָבן דערשפּירט, אַז דער פרעמדער שומרוני איז דאָ מער נישט ווי אַ משל, און מיינען מיינט דער דיכטער אונדז אַליין. ווייל אויף אונדז, אויפן גאַנצן פּאַלק, הענגט עס די סכּנה פון גייסטיקן אומקום. און די קורצע זיידמונג-אותיות אינעם קאַפּ פונעם שיר לי. ח. ב. (צו יוסף היים ברענער), האָט ווי אויסגעטייטשט קלאָר די סימבאָלישע כּוונה פון דער דיכטערישער התראּה.

די ביטערע נבואה אליין האָט שוין ביאָליק מיט צוויי יאָר פּרנער אונדז אַ וואַרף געטאָן אין האַרצן אַריין אין זיין ליד „דבר“. אָבער אַט די קאַנקרע-טיזירונג אויף דעם איינעם, וואָס ער אַליין (ד"ה דו אַליין) זעט דעם אויסגאַנג פון זיין אַלטן שטאַם און שפּירט דעם פּאַלקס-קבר, וואָס ווערט שוין געגראָבן, האָט פאַרכאַפט דעם אַטעם.

געדענק איך אַ שפּאַציר-גאַנג מיט דודן אין אַ ברענענדיקן ווינטער-פּראָסט, ביי דער בלייכער שיין פון דער ווייסער נאַכט, אין פעטערבורג, אויף דער „פּראַנצויזישער נאַבערעזשנע“. נעבן דער פּאַרפּרוירענער נייעוואַ, צו פּוסנס פון צוויי גרויסע ספינקסן, וואָס זענען פאַרשלעפט געוואָרן פון ווייטן, הייסן מזרח אינעם קאַלטן צפון. קנאַקט דער שניי אונטער די פּיס און דוד דערציילט, וואָס ער הערט אַרויס פון די קנייטשן פון די מצרישע ספינקסן, ווי שווער זיי ראַנגלען זיך מיט די צפּונדיקע קאַלטע ווינטן, וועלכע קענען זיי נישט בייקומען, ווייל אין זיי אינעווייניק האָבן זיך טויזנטער יאָרן אַנגע-זאַמלט די פּלאַמיקע היצן פון די מזרחדיקע מדבר-האַמסינען. שפעטער האָט ער עס אויסגעזונגען אין זיין ליד „ספינקסן“, אָבער שוין דעמאָלט האָט ער

אונדז פארטרויט „זייער רעטעניש“ וועלכע איז אויך אונדזער רעטעניש, און מיר האָבן אַלע גוט פאַרשטאַנען דעם פאַרפליכטנדיקן מיין.

אין ארץ־ישראל איז דוד שמעונאוויטש דעמאָלט געבליבן עפעס מער ווי אַ יאָר. געווען אַ וועכטער אין וויינגערטנער פון רחובות און אַן אַרבעטער אין פרדסים פון פתח־תקוה. ער האָט זיך פערזענלעך דערנענטערט צו זיין פריינד, וועמען ער האָט פריער לאַך פאַרערט פון ווייטן — צו י. ח. ברענער. דעמאָלט האָט ער געטראָפן די תימנים, וואָס האָבן זיך באַזעצט לעבן רחובות. דעמאָלט איז אויך „געשלאַסן געוואָרן זיין בונד“ מיט די זומפאַרבעטער. און אין יענעם יאָר איז צייטיק געוואָרן זיין ליטעראַריש שאַפן. אין יענער צייט האָט ער צור־זאַמענגענומען זיינע ערשטע צוויי לידער־ביכלעך (שטורעם און שטילקייט, און מדבר). דעמאָלט האָט זיך באַוווּן זיין אידיילע „ירדנית“, און באַלד דער־נאָך „ביער בחדרה“, און תיכף נאָך דעם „מלחמת יהודה והגליל“ און ווידער אַ מאָל „כרמית“. אַלץ — אָנהייב־קעמערלעך פון אַ נייעם ליטעראַרישן שטיי־גער וואָס הייבט זיך אַן אויסצופורעמען. אין די אידיילעס האָבן געהאַט אַ גרויסן דערפאַלג. דער ריטם איז נאָך געווען אין גאַנצן אַ רוסישער, און די אויסשפראַך אַן אשכנזישע. ד״ה דער קוואַל האָט נאָך געשלאָגן ווייט „דאַרטן“, און די רייד זענען געווען געווענדט „אַהין“ צו די הערצער, וואָס זענען צע־וואָרפן אין דער ווייטער פרעמד. אָבער די העלדן זענען שוין געווען שפּאַגל־נייע און זייער פּאָדערונג איז געווען אַן אויפרייצנדיקע. שוין נישט די פריערדיקע ברענערישע העלדן ווי אוריאל דוידובסקי און חזקוני, מיט זייערע ראַנגלענישן און ווייטיקן, נאָר דער לאַנד־אַרבעטער אלקנה, און דער פּלאַנצער בן־אריצי, און זבולון הפרעותוני, און דער לץ נפתלי, און די יונגע רייצנדיקע אַרבעטאַרין פון גליל און, דער עיקר, דער אַלטער ר׳ פנחס, דער לוסטיק־לעבעדיקער לערער, וואָס אַרבעט און טאַנצט און מאַנט און פּאָדערט. איז די גאַנצע לי־טעראַרישע אידיילע אויפגענומען געוואָרן ווי אַן אָנזאָג. און ס׳איז טאַקע גע־שען אַ נס, וואָס האָט דעמאָלט זעלטן פּאַסירט מיט העברעיִשע דערציילונגען: די אידיילעס זענען אַרויס פון די העפטן פון השלח און מולדת און הפועל הצעיר, און זענען דערשינען אין דער פּאַרעם פון באַזונדערע העפטלעך, און זענען געוואָרן באַליבט ביי דער יוגנט און ביי דערוואַקסענע.

און באַלד האָט זיך ווייט און ברייט צעשפרייט אַ נייע שול־נעץ פון הע־ברעיִשע מאָדערנע שולן, און די אידיילע איז אַריין אין אַלע כרעסטאָמאַטיעס און זענען געוואָרן געלערנט פון צענדליקער טויזנטער תלמידים. און אַז דער וועלט־קריג האָט זיך פאַרענדיקט און ס׳האַט אַ פלייך־געטאַן די כוואַליע פון דער דריטער עליה, האָבן שוין גאָר אַ סך פון די קומענדיקע חלוצים גע־

האט אי "ביער בחדרה", אי "יובל העגלונים", סיי אין זייער רענצל און סיי אין זייער זכרון.

און איידער ס'איז נאך דערשינען די פראגראמאטישע בראשור פון א. ד. גארדאן, די ארבעט, און איידער עס זענען איבערגעזעצט געווארן און אפילו געשריבן געווארן זיינע בריוו פון ארץ-ישראל, און אוודאי א סך פריער איי-דער גארדאן אליין איז געפארן פון דגניה קיין פראג צו זען זיך מיט זיין בא-גייסטערטן עולם, וואס האט געווארט אויף אים אויף דער גרינדונגס-קאנפער-רעניץ פון "התאחדות", האט אים שוין לאנג אנטדעקט דוד שמעונאוויטש און האט אים אויפגעהויבן ווי א פאן איבער די קעפ פון זיינע לייענער, פריער סקיצנארטיק אין "ביער בחדרה" און שפעטער אין זיין דערציילונג "התועה בזמן", וואס האט זיך געדרוקט אין המשכים אין השלוח און חדשים-לאנג גע-האלטן אין שפאנונג דעם יונגן זוכנדיקן יידישן לייענער. דוכט זיך מיר, אז כ'האב קיין טעות נישט, אויב כ'וועל זאגן, אז נאך איידער דער הפועל-הצעיר אליין האט גארדאנען אנערקענט פאר זיין רבי, האט שוין דוד שמעונאוויטש אים ארויסגעשטעלט אלס א מוסער-פיגור אין זיין דיכטונג און פראזע. און די השפעה פון אט-דער פריינדשאפט האט אנגעהאלטן זייער לאנג, און גראד אין די לעצטע יארן פון זיין לעבן האט זי זיך באזונדערס צעבליט.

דוד שמעונאוויטש איז נישט געווען דער ערשטער וואס האט אריינגע-פירט די אידיליע אין דער ניי-העברעיזשער ליטעראטור. פאר אים איז געווען שאול טשערניכאווסקי. און די ווירקונג פון טשערניכאווסקיס אידיליעס רוט שטארק אויף די אידיליעס פון דוד שמעונאוויטשן. אזוי ווי מען קען נישט לייענען די ווינטער-לידער פון שמעונאוויטשן נישט געדענקענדיק די ווינ-טער-לידער פון ח. נ. ביאליק, וואס זענען געשריבן געווארן מיט צוויי יאר פריער. טשערניכאווסקי, ווי עס פאסט זיך פאר אן אידיליע-שרייבער, האט געשילדערט אין זיין "עלקעס חתונה" און "לאטקעס", א מיליע פון א פאר-גליווערטן נעכטן און אייערנעכטן, וואס איז שוין געווארן א ראמאנטישע דערי-נערונג; ווי אזוי אבער האט שמעונאוויטש באוויזן צו פאנגען אין זיין אידי-לישן נעץ די פרימארגן-שטראלן פון א טאג, וואס איז נאך גאר נישט אויפגע-גאנגען? אפנים, אז די בענקשאפט פון דעם חלוצים-דור נאך פעסטער, ממשות-דיקער ווירקלעכקייט איז געווען אזוי שטארק, אז ס'איז דעם חלוצים-דיכטער געשען דער נס פון קפיצת-הדרך, און אין זיין שטרעבן צו פארווירקלעכונג האט ער באטראכט די שפראצונגען פון א מיליע, ווי א פעסט געפורעמטע מי-ליע, און האט אין דעם סאמע דראמאטישן באגינען שוין ארויסגעשפירט אן אויסקריסטאליזירטע ווירקלעכקייט, וואס לאזט זיך שוין אפילו פורעמען אין אן אידיליע.

אייגנטלעך איז שמעונוואויטש געווען א באַאָבאַכטער און אַ דענקער. כמעט ווי מען מעג זאָגן, אַ פּילאָסאָף. ער האָט אַ סך באַכגעטראַכט וועגן די סודות פֿון דער נאַטור און געשיכטע, וועגן דער געזעלשאַפט און אירע אומגליקן און וועגן מענטש און זיין באַשטימונג. ער האָט זיך דערוועגט צו מאַכן דעם לאַנגן חשבון פֿון דאָס ניי, און האָט קיין מורא נישט געהאַט פֿאַר די קאַנסעקווענצן. ס'איז געווען אַ גרויסע אויפריכטיקייט אין זיין טראַכטן און אַ סך מוט. ער האָט קיין מאַל נישט אויסגעקליבן קיין וועג דערפֿאַר, ווייל ער איז שוין אַן אויסגעטראַטענער. אָבער ער האָט קיין מאַל נישט אויסגעמיטן קיין וועג נאָר דערפֿאַר, ווייל ער איז שוין געווען אַן אויסגעטראַטענער. און ביסלעכווייז האָט ער פֿון זיינע טראַכטונגען אָנגעהויבן בויען אַ שיטה. פֿון גרויס באַשיידנקייט האָט ער עס פֿאַרצייכנט אין אַ מין פּילאָסאָפּישן טאָגבוך, וואָס ער האָט גערופֿן בחשאי (שטילערהייט). און ער האָט נישט אויפֿגעהערט שרייבן עס אויך נאָך דעם, ווי ער האָט זיך איבערצייגט, אַז דער געוויינטלעכער לייענער נעמט עס גאָר נישט אויף מיט אַט דער באַגייסטערונג, מיט וועלכער ער פֿלעגט אויפֿ-נעמען אַמאָל זיינע אידיליעס און, אין די לעצטע יאָרן, זיינע הומאָרפֿולע יוגנט-זכרונות, וואָס זענען געשריבן מיט אַזוי פּיל דיכטערישער האַרציקייט און היס-טאָרישן חן.

און באמת זענען פֿאַראַן קאָפּיטלעך אין זיין בחשאי, וואָס זענען עכטע דיכ-טונג אין פֿראַזע און ערלעכע לאַגישע באַטראַכטונגען, מייסטערהאַפט געשליפֿן. און די געדאַנקלעכע יסודות פֿון אַט-די קאָפּיטלעך זענען יסודות, אויף וועלכע עס האַלט זיך דער גאַנצער גייטיקער און מאַראַלישער בנין פֿון די בעסטע קינדער פֿון דער צווייטער עליה.

און אין שווערע צייטן האָט דער אומגליק פֿון זיין דור שטענדיק אַרויס-געשרייען פֿון זיין מוזע. איטלעכס מאַל, ווען ס'האָט אַ סכנה געלויערט אויפֿן פֿאַלק אָדער אויפֿן לאַנד, טויט האָט אַרומגערינגלט דעם דור, און שנאה האָט זיך צעפֿלאַקערט, אַ צרה איז אויסגעבראַכן אָדער אַן אומגערעכטיקייט האָט זיך צעבליט, און בפרט נאָך ווען ס'איז געקומען דער גרויסער בראַך, דער אשמדאי האָט זיך צעוועלטיקט און גאַנצע גלותן זענען אומגעבראַכט געוואָרן, — דע-מאָלט האָט זיין מוזע קיין רו נישט געפֿונען און ער האָט אַרויסגעוויינט דעם ווייטיק פֿון זיין דור און זיין פֿאַלק.

דערצו נאָך איז ער אין יסוד געווען — אַ שטראַפֿרידער. אויך דאָ האָט אים זיין באַשיידנקייט געשטערט צו צעשרייען זיך ווי ער וואַלט וועלן. האָט ער זיינע שטראַף-רייד פֿאַרקליידט אין משלים, און אויך אין דעם איז ער אַפט געווען זייער אַריגינעל. אינעם זאָלאַגישן גאַרטן, וואָס איז שוין אַזוי פּיל מאַל אויסגענוצט געוואָרן פֿון דיכטער און משלים-שרייבער, אַלטע און

היינטיקע, האָט ער באַוווּזן אַרײַנצופירן נייע מאַטיוון, און דווקא סאַמע אַקטועלע, פריש פונעם קאַלאַוויון פון מענטשלעכער פאַרדאַרבנקייט און נאַרישקייט צוגלייך. פון זײַן אײַנגעהאַלטענער פאַרביטערטקייט אויף דער מענטשלעכער פאַרווילדונג האָט ער געשעפּט די פּיילן פון זײַנע סאַטירעס, און געשמיסן האָט ער מעשה טאַטע, קלוג און דערצייעריש.

אין די לעצטע יאָרן, ווען אונדזער ציבור האָט געזוכט אַן אַביעקטיוו-גערעכטן, וואָס זאָל עפנטלעך זיך אײַנשטעלן פאַר אמת און יושר, האָט אים זײַן אויפגאַבע, אַלס פאַרזיצער פון דער שרײַבער־משפּחה, אַוועקגעשטעלט אויף דער גרויסער טריבונע, עפענען שרײַבער־צוזאַמענפאַרן און אויסטענהן זיך אין דער עפנטלעכקייט. דעמאָלט איז ער געוואָרן דער אמתער מוכיח, דע־מאָלט האָט פון אים אַרויסגערעדט דאָס געזעלשאַפטלעכער געוויסן, דעמאָלט האָט זיך פון סײַ דערשפּירט אין אים די השפּעה פון זײַן רבין און חבר א. ד. גאַרדאַן.

ס'האַבן נישט געפעלט קיין שײַנקייט־סטרונעס אין זײַן דיכטערישער פּידל. סײַ אין דער יוגנט און סײַ שפעטער איז ער געווען געטראָגן פון אַ בענקשאַפט נאָך שײַנקייט, און זײַן גײסט האָט מיטגעלעבט מיט דער פּראַכט און געהײַמעניש פון ים און מדבר, פּרימאַרגן און זון־אונטערגאַנג, האַרבסט און ווייסע שוואַנען אין דער שטילער סאַזשלקע. אָבער דער אײַנדרוק איז געווען, אַז אַט די אַלע מאַטיוון צעשפּילן זיך אָפּט ווי פון זיך אַליין אויף די סטרונעס פון זײַן פּידל. באַוווּסט און קאַנצענטרירט איז זײַן פּידל שטענדיק געווען אַ כּנור־ציון, ווייל ער האָט געדינט זינגענדיק.

אַמאָל פלעגט זיך דוכטן, אַז ער צעוואַרפט זיך אויף זיבן ימים. שרײַבט ליריק און פּאַעמעס, באַלאַדעס און אידיליעס, פּאַלקס־לידלעך און חיות־מעשהלעך, פּילאָסאָפּישע נאָטיצן און זכּרונות. לײענט מען אָבער אײַצטער אַלץ צוזאַמען, זעט מען אַז די אַלע לײטעראַרישע פּאַרמען שאַפן בײַ אים אײַן גאַנצ־קײט, די גאַנצקײט פון אַ שרײַבער, בײַ וועמען זײַן לײטעראַטור איז זײַן שלײ־חות. ער זינגט ווייל ער דינט. און באַדינען טוט ער דאָס גוטע, דאָס גערעכטע, דאָס געזונטע און שײַנע. אין דעם זײַנען איז דוד שמעוני אַ כּשר קינד פון ביאַליקס לײטעראַרישער משפּחה.

אָבער דיכטונג וואָס דינט איז נישט אַלע מאָל צום האַרצן פון דעם נײַעם דיכטערישן דור. עס שמעקט מיט טענדענץ. און אַזאַ חשש איז שוין גענוג עס זאָל אויפקומען אַ מחיצה צווישן אים און זײַנע יונגע תלמידים בשעת זײ האָבן אָנגעהויבן אַליין צו ווערן דיכטער.

דערצו נאָך איז אים גראַד אויסגעקומען צו זײַן יאַרנלאַנג אַ לערער פון דער נײַער העברעיִשער לײטעראַטור אין יפּוער גימנאַזיע. און אַ דיכטער, אַז

ער ווערט אַ לערער, מוז ער צאלן אַ הויכן פרייז פאַר זיין פעדאָגאָגישער אַר-
בעט. ער באַצאלט מיט זיין דיכטערישער רענאָמע. איך ווייס נישט ווי ווייט
עס געראַט אים באַליבט צו מאַכן דיכטונג בכלל. זיין אייגענע דיכטונג וועט
שוין אָבער קיין מוסטער פאַר זיינע תלמידים נישט זיין. פאַרקערט, איז באַ-
שערט זיינעם אַ תלמיד אַליין אָנצהייבן ווערן אַ דיכטער, וועט זיין ערשטע
עובדה זיין צו דיסטאַנצירן זיך פון זיין לערער. דאָס איז זיין ערשטער טראַט
צו ליטעראַרישער זעלבשטענדיקייט. אַזוי איז געשען מיט דעם דערציילער
א. א. קאבאק, וואָס איז געווען אַ לערער פון ליטעראַטור אין דער גימנאַזיע
פון ירושלים, און אַזוי אויך מיטן דיכטער דוד שמעוני וואָס איז געווען לערער
פון ליטעראַטור אין גימנאַזיע פון יפו־תל־אביב.

דערצו נאָך האָבן זיך פונאַנדערגעבלאָזן נייע ווינטן אין דער וועלט־לי-
טעראַטור. פונאַנדערגעבלאָזן און איינגעשטילט זיך. און די אַלע שטורעמווינטן
האָבן נישט מיט דער גלייכער מאָס אַוועקגעטראָגן אי דעם לערער, אי דעם
שילער. איז ממילא די וואַנט אויסגעוואַקסן נאָך העכער צווישן זיי, און אָפט
מאָל האָט עס פאַרשאַפט עגמת־נפש. אָבער די איינזאַמקייט האָט שמעונין קיין
מאָל נישט געשראַקן. נאָך יונגער־הייט האָט ער געשריבן: „פון יונגווייז אָן איז
פאַרמשפט צו איינזאַמקייט דער וואָס איז באַשטימט געוואָרן צו זיין אַ יודי-
שער דיכטער.“ און זיין נאָבלקייט האָט אים געראַטעוועט פון פאַרביטערטקייט.
איז אַרום אים די לופט שטענדיק געווען ריין און אַלעמאָל קלאַר און מענטש-
לעך פריינדלעך, און פול מיט דרך־אריך.

און אַ קאָפּיטל פאַר זיך, אַ באַלערנדיקער און זייער אַ פיין דורכגעלעב-
טער, איז געווען דער אופן ווי אַזוי ער האָט זיך איבערגעבעטן מיטן טראַדי-
ציאָנעלן לעבנס־שטייגער. יאָרנלאַנג איז ער געגאַנגען אין ראַציאָנאַליסטישן
שפאַן, צוזאַמען מיט אַלע זיינע חברים פון דער השכלה־תקופה און פון ציו-
ניזם. אָבער אויך דעמאָלט פלעגט זיין האַרץ קלאַפן מיט אַ באַזונדער וואַרעם-
קייט, ווען ער פלעגט שילדערן דעם גייסטיקן שטייגער פון יודן, וואָס לעבן
בשלום מיטן רבונ־של־עולם. די „צפתער לעגענדעס“ האָט ער געשריבן גאָר
אַנדערש, ווי עס וואָלטן זיי געשריבן די דיכטער פון דער השכלה־צייט. און
ביי אים אין אַ ליד וויינט זיך אויס די אַלטע אסנת ביים כותל־מערבי אַזוי ווי
ס/האָט אַ פרוי זעלטן ווען געוויינט צו גאָט אין דער נייער העברעישער ליטע-
ראַטור. און די תימנים וואָס ער האָט אַנטדעקט אין ברכיאל און אין חצרות
(דוכט זיך, ער איז געווען דער ערשטער וואָס האָט אַרויסגעפירט די תימנער אין
דער נייער ליטעראַטור) שטראַלן ביי אים אין זייער פרומער האַרציקייט און
פשוטקייט. אָבער די לעצטע יאָרן האָט זיך דוד שמעוני שוין מער נישט באַ-
נוגנט מיט ליטעראַרישער באַווונדערונג. ער האָט אין פשטות און בפועל ממש

אָנגעהויבן אויפפירן זיך ווי ס'האַבן זיך אויפגעפירט אונדזערע טאַטעס און זיידעס. און דער עיקר, ער האָט עס געטאַן שטיל, אָן קיין שום תשובה־דעק־לאַראַציעס, און אָן קיין אויסטענהן זיך מיט אַנדערע. ער האָט עס, חלילה, נישט באַהאַלטן פון קיינעם, אָבער ער האָט עס אויך נישט אויסגעשטעלט נאָ פּאַקאַו. אַזוי ווי ער וואָלט פשוט דערפילט, אַז ער איז עפעס אַרויסגעוואַקסן פון די אַפיקורסישע קליידער; זענען זיי ווי פון זיך אַראַפּגעפאַלן פון זיינע אַקסלען און ס'האַבן זיך צו אים צוריקגעקערט די שבת־יום־טובדיקע בגדים פון פאַר דער „קריגסצייט“ מיט דעם אייבערשטן. האָט ער אויפגעהערט אויפפירן זיך ווי אַלע זיינע חברים און האָט אָנגעהויבן זיך נוהג זיין ווי אַמאָליקע יידן פון אַ גאַנץ יאָר.

און אויב אין זיינע משלים און רעדעס פלעגן מיר אָפט דערשפירן די השפעה פון א. ד. גאַרדאַן, דוכט זיך, אַז אין אַט דער שטילער ווענדונג זיינער צו גאַט פון די אַבות האָט זיך שטאַרק דערפילט די השפעה פון יענעם זעלטענעם זקן.

יעדנפאַלס, איינער פון די ווייניקע איז געווען דוד שמעוני, אין וועמען עס האָט זיך אָנגעהויבן באַווייזן די געשטאַלט פון אַ העברעיִשן שריפטשטעלער אין זיין אייגן לאַנד.

אי דבורה באַראָן, אי דוד שמעוני זענען געווען די גרונטשטיין־לייגער פון דער נייער העברעיִשער ליטעראַטור אין ארץ־ישׂראל, וואָס זי איז פריער געווען אַן אַרבעטער־ליטעראַטור און געוואָרן די ליטעראַטור פון פּאַלק. דוד שמעוני האָט די ליטעראַטור געפורעמט מיט זיין ליד און דבורה באַראָן — מיט איר דערציילונג און פריער מיט איר רעדאַקטאָרישן געשמאַק. ביידע האָבן באַשטימט די הייך פון אַט־דער ליטעראַטור און אַרויפגעלייגט אויף איר זייער שטעמפל. ביידע האָבן אָנגעהויבן מיט אירע ערשטע און האָבן ממשיך געווען מיט אירע שפּעטערדיקע. און ביידע האָבן זיי אויסגעהאַדעוועט אירע קינדער און קינדסקינדער, געטרייע און ווידערשפעניקע. און ביידע זענען זיי צום סוף געבליבן ווי פאַראיינזאַמטע אויף זייער ווייטער הויכקייט, און פון ביידנס שאַפן טראַגט זיך אַ שטילע ריינקייט איבערן גאַנצן דור.

און ס'האַבן ביידע, אי דוד שמעוני, אי דבורה באַראָן, כמעט אין איין צייט פאַרענדיקט איצט זייער חשבון מיט אונדזער לעבן.

האַט אונדזער לעבן אויך פאַרענדיקט זיין חשבון מיט זיי? דורות וועלן נאָך פאַרגיין, און יונגע און דאַרשטיקע וועלן נאָך זוכן און געפינען אַ וועג צו זייער ברונעם, וואָס איז ריין און רייניקט. אַלס דיכטער פון עליה איז אויפגעשטיגן דוד שמעוני. און אַלס דיכטער פון אויפשטייג האָט ער געדינט זיין דור און וועט דינען די דורות.

א י נ ה א ל ט

(א) אין סאָציאליכטישן אינטערנאַציאָנאַל

11	-----	עדואַרד בערענשטיין
27	-----	עמיל וואַנדערוועלדע
36	-----	פעליקס פעכענבאָך
40	-----	וויקטאָר בערגער
49	-----	יוסף בלאַך

(ב) אויף דער ציוניסטישער טריבונע

59	-----	חיים ווייצמאַן
68	-----	נחום סאַקאַלאָוו
77	-----	צבי פּרץ חיות
87	-----	אַרטור רופּין
93	-----	וולאַדימיר זשאַבאַטינסקי
114	-----	לואיס ד. בראַנדייס
120	-----	בערטאַלד פייוול
128	-----	לעאַ הערמאַן

(ג) אין קרייז פון שריפטשטעלער

135	-----	בוקי בן יגלי
146	-----	קעגנאיבער מיכה יוסף בערדיטשעווסקי
152	-----	בנימין זעגעל
161	-----	יעקב קלאַצקין
166	-----	לודוויק אריה שטראַוס
176	-----	אברהם וואַלט־ליעסין
188	-----	אהרן זאב אשכולי
191	-----	מיכל ראַבינאַוויטש

(ד) אין מזל נבו

197	-----	בער באַראַכאַוו און זיין ירושה
230	-----	חיים גרינבערג

(ה) אין אויפבויו פון היימלאַנד

251	-----	בערל
272	-----	שלמה קאַפלאַנסקי
280	-----	דוד רמז
289	-----	דוד שמעוני

פארלאג-אדרעס:
" KIUM "
 Ayacucho 352
 Buenos Aires Argentina

דערשינענע ביכער:

1. דוד בן-גוריון — נצח ישראל
2. מענדל מאן — אין א פארוואַרלאַזטן דאָרף (אויספאַרקויפט)
3. יהואל האַלפערן — דער רעוואַלט פון אַ גלות-פּאָלק
4. יוסף שפּרינצאָק — אין וואַרט און אין שריפט
5. ה. לייזויק — אַ בלאַט אויף אַן עפּלבוים.
6. אפרים דקל — געהיים-דינסט פון דער „הגנה“ אין ארץ-ישראל
7. ד"ר מעאָדאָר הערצל — דערציילונגען און פעליעמאַנען
8. י. לעשטשינסקי — דאָס נאַציאָנאַלע פנים פון גלות-ייִדנטום
9. מ. גראַס-צימערמאַן — יידן צווישן יידן
10. יצחק בן-צבי — מיט דער צווייטער עליה
11. רחלם לידער
12. מענדל מאן — די גאָס פון בליענדיקע מאַנדלען
13. אריה לעאָן קובאַווי — וואַרצלען און פליגלען (אויספאַרקויפט)
14. שלמה סייבאַן — אין די טעג פון די ערשטע נביאים (אויספאַרקויפט)
15. יוסף ווייץ — זכרונות (אויספאַרקויפט)
16. אפרים אויערבאָך — גילדענע שקיעה (אויספאַרקויפט)
17. מרדכי שטרינגלער — שמועסן מיט דער צייט (אויספאַרקויפט)
18. י. יאַנאַס-אָוויטש — מיט ייִד' שרייבער אין רוסלאַנד (אויספאַרקויפט)
19. פּנחס שטיינבוואַקס — ציוניסטן
- 20-21. יעקב גלאַטשטיין — אין תוך גענומען (צוויי בענד)
22. שלמה ביקל — אַ שטאַט מיט ייִדן
23. חיים גרינבערג — ייִד און וועלט.
24. חיים גרינבערג — מענטשן און ווערטן
25. מרדכי שטרינגלער — שמועסן מיט דער צייט (באַנד 2)
26. שלמה ביקל — רומעניע
27. לייב שפּיזמאַן — געשמאַלטן.
28. מ. שענדעריי — דער לעכנמוועג פון ב. דאָבריאַנסקי.
29. מענדל מאן — על נהרות פּוילן (אויספאַרקויפט)

30. לעפן זויינער — געזאנגען פון גערזאנגל און אויפקום
 31. היים גרינבערג — בלעמלעך פון א טאג-בוך
 32. יצחק יאנאסאָוויטש — א שטוב אין שמעטל (2טע אויפלאגע)
 33. לוי אשכול — אין גערזאנגל פון אויפבויו.
 34. זלמן שזר — ליכטיקע פערזענלעכקייטן

אין שפּאַניש:

- Marie Syrkin:** Al Servicio de una Causa (Agotado)
Ab. N. Polak: Así se forjó el Estado de Israel (Agotado)
Iehuda Burla: Las Hazañas de Acavia (Agotado)
Moisés Hess: Roma y Jerusalem (Versión castellana y estudio preliminar de LEON DUJOVNE). (Agotado)

אין גיכן דערשיינען:

- מרדכי שמרינגלער — שמועסן מיט דער צייט (דריטער באַנד)
 יהודית הענדעל — ברחוב המדרגות (שפּאַניש)
 רחל ינאית — אויטאָביאָגראַפֿיע

IMPRESO EN LA ARGENTINA
PRINTED IN ARGENTINE

•
Copyright by
ZALMEN SHAZAR
Jerusalem
•

Hecho el depósito que marca la ley 11.723
Buenos Aires

Editado por
Poole Sion Hitajdut
Departamento
Ediciones "KIUM"

Este libro se terminó de imprimir el día 9 de septiembre de 1963 en los
Talleres Gráficos JULIO KAUFMAN S.R.L., Avda. Corrientes 1976,
Buenos Aires, República Argentina.

ZALMEN SHAZAR

**Personalidades
Luminosas**

BUENOS AIRES

1963